

**TÜRK ROMANINDA VE ÖYKÜSÜNDE AHISKA
TÜRKLERİ**

Vedat ŞEN

**Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Prof. Dr. Murat KACIROĞLU
Erzurum - 2020
Her hakkı saklıdır**

T.C.
ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK ROMANINDA VE ÖYKÜSÜNDE AHISKA TÜRKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Vedat ŞEN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

ERZURUM-2020

ONAY

Vedat ŞEN tarafından hazırlanan **Türk Romanında ve Öyküsünde Ahıska Türkleri** adlı bu çalışma 26.11.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı Prof. Dr. Süleyman EFENDİOğLU
Atatürk Üniversitesi

imza

Danışman Prof. Dr. Murat KACIROğLU
Erzurum Teknik Üniversitesi

imza

Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Caner SOLAK
Erzurum Teknik Üniversitesi

imza

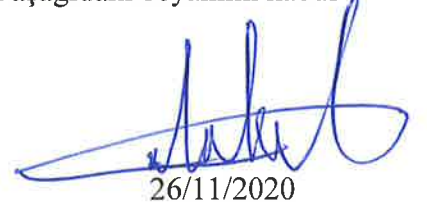
Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım. 26.11.2020

Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

26/11/2020

Vedat ŞEN

- Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	X
ABSTRACT	XI
TABLOLAR LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIII
ÖN SÖZ.....	XIV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AHISKA TÜRKLERİ TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ COĞRAFYA-TARİH-MİLLİ KİMLİK ÜZERİNE

1.1. AHISKA TÜRKLERİ TARİHİ.....	3
1.1.1. Tarihi Dönem.....	3
1.1.1.1. Ahıska ve Ahıska Türklerinin Menşei	3
1.1.1.2. Kıpçaklar Dönemi.....	4
1.1.1.3. Atabekler Dönemi.....	6
1.1.1.4. Osmanlı Dönemi.....	7
1.1.1.5. Rusya/Gürcistan Dönemi	8
1.2. AHISKA TÜRKLERİ TARİHİ (1944 SONRASI).....	10
1.2.1. Sürgün Dönemi.....	10
1.2.1.1. 1944 Ahıska Sürgünü ve (Birinci Sürgün).....	10
1.2.1.2. Fergana Olayları ve İkinci Sürgün.....	11
1.2.1.3. Krasnodar Olayı ve Üçüncü Sürgün	13
1.2.1.4. Kırgızistan Olayları.....	14
1.3. AHISKA TÜRKLERİNİN EDEBİYATI ÜZERİNE BAZI TESPİTLER	15
1.3.1. Ahıska Türklerinin Kültür ve Edebiyatı	15

İKİNCİ BÖLÜM

AHISKA TÜRKLERİ İLE İLGİLİ ROMAN VE ÖYKÜLERDE YAPI

2.1. ROMANLAR	18
2.1.1. Aşka Son Bakış.....	18
2.1.1.1. Olay.....	18
2.1.1.3. Mekân.....	27
2.1.1.4. Zaman.....	29
2.1.1.5. Dil ve Üslup.....	30

2.1.2. Gurbetten İniltiler.....	31
2.1.2.1. Olay.....	31
2.1.2.2. Şahıslar.....	36
2.1.2.3. Mekân.....	39
2.1.2.4. Zaman.....	40
2.1.2.5. Dil ve Üslup.....	41
2.1.3. Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı	42
2.1.3.1. Olay.....	43
2.1.3.2. Şahıslar.....	49
2.1.3.3. Mekân.....	52
2.1.3.4. Zaman.....	54
2.1.3.5. Dil ve Üslup.....	55
2.1.4. Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana.....	56
2.1.4.1. Olay.....	57
2.1.4.2. Şahıslar.....	63
2.1.4.3. Mekân.....	67
2.1.4.4. Zaman.....	69
2.1.4.5. Dil ve Üslup.....	70
2.1.5. Dinmeyen Acı Kafkasya	72
2.1.5.1. Olay.....	72
2.1.5.2. Şahıslar.....	76
2.1.5.3. Mekân.....	83
2.1.5.4. Zaman.....	85
2.1.5.5. Dil ve Üslup.....	86
2.1.6. Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin	88
2.1.6.1. Olay.....	88
2.1.6.2. Şahıslar.....	93
2.1.6.3. Mekân.....	98
2.1.6.4. Zaman.....	99
2.1.6.5. Dil ve Üslup.....	100
2.1.7. Ahıska Sürgünleri	102
2.1.7.1. Olay.....	102
2.1.7.2. Şahıslar.....	108

2.1.7.3. Mekân.....	114
2.1.7.4. Zaman.....	116
2.1.7.5. Dil ve Üslup.....	118
2.1.8. Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)	120
2.1.8.1. Olay.....	120
2.1.8.2. Şahıslar	125
2.1.8.3. Mekân.....	128
2.1.8.4. Zaman.....	130
2.1.8.5. Dil ve Üslup.....	131
2.1.9. Vatan Kokusu	132
2.1.9.1. Olay.....	133
2.1.9.2. Şahıslar	135
2.1.9.3. Mekân.....	136
2.1.9.4. Zaman.....	137
2.1.9.5. Dil ve Üslup.....	138
2.1.10. Ahıska Sürgünü Menemşe	138
2.1.10.1. Olay.....	139
2.1.10.2. Şahıslar	144
2.1.10.3. Mekân.....	150
2.1.10.4. Zaman.....	152
2.1.10.5. Dil ve Üslup.....	153
2.1.11. Salkım Söğütlerin Gölgesinde	155
2.1.11.1. Olay.....	156
2.1.11.3. Mekân.....	166
2.1.11.4. Zaman.....	167
2.1.11.5. Dil ve Üslup.....	169
2.1.12. Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?	170
2.1.12.1. Olay.....	171
2.1.12.2. Şahıslar	176
2.1.12.3. Mekân.....	179
2.1.12.4. Zaman.....	182
2.1.12.5. Dil ve Üslup.....	183
2.2. ÖYKÜ.....	185

2.2.1.Ahıskalı'dan Hikâyeler	185
2.2.1.1. Emanet Kemer	185
2.2.1.1.1. Olay.....	185
2.2.1.1.2. Şahıslar.....	187
2.2.1.1.3. Mekân	188
2.2.1.1.4. Zaman	188
2.2.1.2. İsyân.....	189
2.2.1.2.1. Olay.....	189
2.2.1.2.2. Şahıslar.....	190
2.2.1.2.3. Mekân	191
2.2.1.2.4. Zaman	192
2.2.1.3. Hediye	192
2.2.1.3.1. Olay.....	192
2.2.1.3.2. Şahıslar.....	194
2.2.1.3.3. Mekân	195
2.2.1.3.4. Zaman	195
2.2.1.4. Seninle Seni Ararım.....	195
2.2.1.4.1. Olay.....	196
2.2.1.4.2. Şahıslar.....	198
2.2.1.4.3. Mekân	199
2.2.1.4.4. Zaman	199

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHISKA TÜRKLERİ İLE İLGİLİ ROMAN/ ÖYKÜLERDE YAPI VE TEMA UNSURLARI

3.1. ROMANLAR	200
3.1.1. Olaylar	200
3.1.1.1. Çalınmış Kimlikler/Yeni Soykırımlar ve İnsanlık Dışı İşkencelerin Anlatım Serüveni	200
3.1.1.2. İnsani Yıkımlar/Kadınsal Tutumlar ve Sürgüne Doğuş.....	202
3.1.1.3. Köklerin Varlığı ve Sembolik Değerlerin Panoraması: Dut Ağacı/Ceviz Ağacı/Salkım Söğütler.....	204
3.1.1.4. Milli Varlık ve Milli Kimlik: Ahıska.....	206

3.1.1.5. Kısıtlama ve Kırım/Asimile Politikalarının Yeni Adresi: Orta Asya Diasporası	209
3.1.1.6. Kaos İçinde Kaos- Oyun İçinde Oyun: Fergana	211
3.1.1.7. Kafkasya'da Yeni Bir Vatan: Hocalı	213
3.1.1.8. Sığınma ve Yeni Vatan Umudu: Türkiye	214
3.1.2. Kahramanlar	216
3.1.2.1. Karakter ve İşlevleri Açısından Kahramanlar	216
3.1.2.1.1. Karakter ve İşlevleri Açısından Güçlü Kadın Kahramanlar	216
3.1.2.1.2. Karakter ve İşlevleri Açısından Güçlü Erkek Kahramanlar	220
3.1.2.2. Vücudunun Bir Uzunu Kaybeden/Fiziki Engelleri Olan Kahramanlar	223
3.1.2.3. Bilge/Saygın Kahramanlar	225
3.1.2.4. Kötü/İhanet İçinde Olan Kahramanlar	227
3.1.2.5.1. Yardımcı Kahramanlar	230
3.1.2.5.2. Çocuk Kahramanlar	232
3.1.3. Mekânlar	235
3.1.3.1. Kapalı/İç/Dar Mekânlar	235
3.1.3.2. Açık/Dış/Geniş Mekânlar	239
3.1.3.3. İdeal/Özel/Duygusal Mekânlar	244
3.1.3.4. Distopik/Kötü Mekânlar	247
3.1.3.5. Ahıska Sürgününden Önceki Mekânlar	249
3.1.3.6. Ahıska Sürgününden Sonraki Mekânlar	250
3.1.3.7. Orta Asya'da Geçen Mekânların Bulunduğu Ülke ve Şehirler	252
3.1.3.8. Kafkasya ve Türkiye'de Geçen Mekânların Bulunduğu Yerler	252
3.1.4. Zaman	252
3.1.4.1. Vaka Zamanı	252
3.1.4.1.1. 1944 Ahıska Sürgününden Önceki Zamanı Anlatan Romanlar	252
3.1.4.1.2. 1944 Ahıska Sürgününden Sonraki Zamanı Anlatan Romanlar	255
3.1.4.1.3. 1944 Ahıska Sürgününden Öncesi- Sürgün Anını ve Sürgünden Sonrasını Anlatan Romanlar	257
3.1.4.1.4. 1991 Sovyet Rusya'nın Yıkılışından Sonraki Zamanı Anlatan Romanlar	258
3.1.5. Tematik İnceleme	260
3.1.5.1. Sosyal/Toplumsal Temalar	260
3.1.5.1.1. Sürgün	260

3.1.5.1.2. Kısıtlama/Esaret	262
3.1.5.1.3. Göç.....	264
3.1.5.1.4. İşkence/Ölüm.....	267
3.1.5.1.5. Savaş	270
3.1.5.2. Bireysel/Ferdî Temalar	274
3.1.5.2.1. Aşk/Ayrılık.....	274
3.1.5.2.2. Kadın.....	279
3.2. ÖYKÜ.....	283
3.2.1. Olaylar	283
3.2.1.1. Ölüm ve Yaşam Kıskacında Kalan Bir Topluluk: Ahıska Türkleri ve Sürgün	283
3.2.1.2. Ahıska Türklerini Konu Alan Öykülerde Eşya: Emanet Kemer/Hediye Yazmalar/Emanet Kalp.....	285
3.2.1.3. Psikolojik Bir Eşik ve Aidiyet Duygusunun Kesişim Noktası: Milli Vatan “Ahıska”	286
3.2.2. Kahramanlar	287
3.2.2.1. Karakter ve İşlevleri Açısından Kahramanlar	287
3.2.2.1.1. Karakter ve İşlevleri Açısından Güçlü Kahramanlar	287
3.2.2.2. Değerin Temsili/Dürüst Kahramanlar	289
3.2.2.3. Kötü/İhanet İçinde Olan Kahramanlar	290
3.2.2.4. Yardımcı Kahramanlar	291
3.2.3. Mekânlar	292
3.2.3.1. Kapalı/İç/Dar Mekânlar	292
3.2.3.2. Açık/Dış/Geniş Mekânlar.....	294
3.2.3.3. İdeal/Özel/Duygusal Mekânlar	295
3.2.3.4. Distopik/Kötü Mekânlar.....	296
3.2.3.5. Öykülerde Geçen Mekânların Bulunduğu Ülke ve Şehirler	298
3.2.4. Zaman.....	298
3.2.4.1. Vaka Zamanı	298
3.2.4.1.1. 1944 Ahıska Sürgününden Önceki Zamanı Anlatan Öyküler	298
3.2.4.1.2. 1944 Ahıska Sürgününden Sonraki Zamanı Anlatan Öyküler	299
3.2.4.1.3. 1944 Ahıska Sürgününden Öncesi- Sürgün Anını ve Sürgünden Sonrasını Anlatan Öyküler	300
3.2.5. Tematik İnceleme.....	300

3.2.5.1. Sosyal/Toplumsal Temalar.....	300
3.2.5.1.1. Sürgün	300
3.2.5.1.2. İşkence/Ölüm.....	301
3.2.5.2. Bireysel/Ferdî Temalar	302
3.2.5.2.1. Ayrılık	302

IV. BÖLÜM

AHISKA TÜRKLERİ İLE İLGİLİ ROMAN VE ÖYKÜLERDEKİ FOLKLOR UNSURLARI

4.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ	304
4.1.1. Doğum.....	304
4.1.1.1. Doğum Öncesi	304
4.1.1.1.1. Hamileliği Öğrenme/Hamilelik Belirtileri	304
4.1.1.1.2. Aşermek.....	304
4.1.1.2. Doğum Anı	305
4.1.1.3. Doğum Sonrası	306
4.1.1.3.1. Loğusalık	306
4.1.1.3.2. Höllük.....	308
4.1.1.3.3. Hedik	309
4.1.1.3.4. Bala Toyu ve Ad Verme.....	309
4.1.1.3.5. Kirvelik ve Hediye	311
4.1.2. Evlilik.....	312
4.1.2.1. Beşik Kertmesi	312
4.1.2.2. Kız İsteme.....	313
4.1.2.3. Düğün ve Düğün Adetleri	314
4.1.2.4. Gelin Kıyafeti	317
4.1.2.5. Gerdek ve Yüz Görümlüğü	317
4.1.2.6. Gelin Bohçası/Sinisi.....	318
4.1.2.7. Gelin Hıncalı	318
4.1.3. Ölüm.....	319
4.1.3.1. Defin İşlemleri.....	319
4.1.3.2. Yas Alametleri/Yas Kıyafetleri	322
4.1.3.3. Ölü Yemeği	322
4.2. HALK İNANÇLARI VE ADETLERİ	324

4.2.1. İnanç ve Motifler	324
4.2.1.1. Rüya	324
4.2.1.2. Muska	325
4.2.1.3. Ağaç	326
4.2.1.4. At	327
4.2.1.5. Kurban	328
4.2.1.6. Köy Odası	329
4.2.2. Geleneksel Kutlama ve Törenler	330
4.2.2.1. Nevruz Bayramı	330
4.2.2.2. Hıdırellez Kutlamaları	331
4.2.2.3. Koç Katma Töreni	333
4.2.2.4. Kaz Kesim Töreni	335
4.2.2.5. Supra	336
4.2.3. Toplumsal ve Sosyal Halk Yaşamı	336
4.2.3.1. Halk Oyunları/Çocuk Oyunları	336
4.2.3.2. Halk Kahramanlıkları	338
4.2.3.3. Halk Yeminleri	338
4.2.3.4. Halk Motifleri/El İşlemeleri	339
4.2.3.5. Halk Kültüründe Toplumsal Cinsiyet Kodları	339
4.2.3.6. Halk Hekimliği	343
4.2.3.7. Halk Meteorolojisi	345
4.2.3.8. Halk Takvimi	347
4.2.3.9. Ahıska Halk Yemekleri	349
4.2.3.10. Çay Tatlandırıcıları	351
4.2.3.11. Ahıska Halk Giyimleri	352
4.2.3.12. Âşıklık Geleneği/ Halk Âşıkları/ Halk Ozanları	353
4.2.4. Halk Edebiyatı ve Kültürü	354
4.2.4.1. Halk Öyküleri ve Efsaneleri	354
4.2.4.2. Halk Masalları	355
4.2.4.3. Şiirler	356
4.2.4.4. Türküler/Koçaklamalar ve Deyişler	364
4.2.4.5. Ninniler	369
4.2.4.6. Maniler	371

4.2.4.7. Ağıtlar	372
4.2.4.8. Atasözleri	373
SONUÇ	375
KAYNAKÇA	378
EKLER	386
ÖZ GEÇMİŞ	392

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK ROMANINDA VE ÖYKÜSÜNDE AHISKA TÜRKLERİ

Vedat ŞEN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

2020, (392) Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU (Danışman)

Prof. Dr. Süleyman EFENDİOĞLU (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Caner SOLAK (Üye)

Ahıska Türkleri, tarihte köklü bir geçmişe sahip olan, sürgünler yaşamış, işkenceler görmüş ve varlık mücadelesi vermiş bir topluluktur. Ahıska Türklerinin tarihi devreler içinde yaşadıkları olaylar ve milli kültürleri için verdikleri çabalar büyük yıkımlar ile sonuçlanmıştır. Ahıska Türklerinin tarihi devreler içinde yaşadıkları olaylar birçok bilimsel alanda incelenmiştir. Ahıska Türklerinin kültürlerini yakından inceleyen folklor bilimi, edebiyat sahasına Türkiye dışındaki Türkler açısından yeni bir kazanım sağlamıştır. Türkiye dışındaki Türkler, roman veya öykü alanında incelendiği zaman Ahıska Türkleri geri planda kalmıştır. Ahıska Türklerini konu edinen roman ve öykülerin geniş bir incelemeyle ele alındığı görülmemiştir. Bu çalışmada roman ve öyküler üzerinden Ahıska Türklerini incelemeye çalışacağız. Ahıska Türklerini ve yaşadıkları yıkımları anlatan roman ve öyküler sayıca çok değildir. Ancak Ahıska Türklerini konu edinen roman ve öyküler yaşanan mezalimleri tüm ayrıntıları ve canlılığıyla okuyucuya aktarmıştır. Bizler de bu roman ve öyküler üzerinden Ahıska Türklerinin sürgün olayını, Fergana olaylarını, sonradan maruz kaldıkları sürgünleri, yaşadıkları kısıtlamaları, işkenceleri, bilinmeyen yönlerini, farklı kültürünü ve uluslararası platformlardaki direnişlerini tüm yönleri ile ele alacağız. Ayrıca roman ve öykülerin edebi yönden tahlil edilmesi ve romanlar ile öykülerdeki tematik unsurların incelenmesi de çalışmanın içinde yer alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Sürgün, Roman, Öykü, Yapı ve Tema

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
TÜRK ROMANINDA VE ÖYKÜSÜNDE AHISKA TÜRKLERİ

Vedat ŞEN

Advisor: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

2020, (392) Page

Jury: Prof. Murat KACIROĞLU (Advisor)

Prof. Süleyman EFENDİOĞLU (Member)

Assoc. Prof. Caner SOLAK (Member)

Meskhetian Turks are a community that has a deep-rooted past in history, experienced exiles, tortured and struggled for existence. The events experienced by the Meskhetian Turks in historical periods and their efforts for their national culture resulted in great destruction. The events experienced by the Meskhetian Turks in historical periods have been studied in many scientific fields. The science of folklore, which closely examines the cultures of Meskhetian Turks, has provided a new acquisition in the field of literature for Turks other than Turks. The Turks outside Turkey, when examined in the field of novel or story Meskhetian Turks remained in the back ground. It has not been seen that the novels and stories about the Meskhetian Turks have been studied extensively. In this study, we will try to analyze Meskhetian Turks through novels and stories. There are not many novels and stories about the Meskhetian Turks and the destructions they experienced. However, novels and stories about Meskhetian Turks conveyed the atrocities experienced to the reader with all their details and vitality. Through these novels and stories, we will deal with all aspects of the exile of the Meskhetian Turks, the Fergana events, the exiles they were subjected to, the restrictions they experienced, their torture, their unknown aspects, their different culture and their resistance in international platforms. In addition, analyzing novels and stories from a literary perspective and examining thematic elements in novels and stories will also be included in the study.

Key Words: Meskhetian Turks, Exile, Novel, Story, Structure and Theme

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1	<i>Dut Ağacı</i> Romanında Mekân Dağılımı.....	181
2	<i>Dut Ağacı</i> Romanında Zaman Devreleri.....	182
3	Güçlü Kadın Kahramanların Romanlara Dağılımı.....	217
4	Güçlü Erkek Kahramanların Romanlara Dağılımı.....	221
5	Vücudunun Bir Uzunu Kaybeden Kahramanlar.....	224
6	Bilge/ Saygın Kahramanların Romanlara Dağılımı	226
7	Kötü/ İhanet İçinde Olan Kahramanların Romanlara Dağılımı.....	228
8	Yardımcı Kahramanların Romanlara Dağılımı.....	231
9	Çocuk Kahramanların Romanlara Dağılımı.....	235
10	Kapalı/ İç/ Dar Mekânların Romanlara Dağılımı.....	391
11	Açık/ Dış/ Geniş Mekânların Romanlara Dağılımı.....	393
12	İdeal/ Özel/ Duygusal Mekânların Romanlara Dağılımı.....	247
13	Distopik/ Kötü Mekânların Romanlara Dağılımı.....	248
14	Ahıska Sürgününden Önceki Mekânların Romanlara Dağılımı.....	250
15	Ahıska Sürgününden Sonraki Mekânların Romanlara Dağılımı.....	252
16	Orta Asya'da Geçen Mekânlar.....	395
17	Kafkasya ve Türkiye'de Geçen Mekânlar.....	395
18	Aşk Temasını İşleyen Romanlar.....	275
19	Güçlü Kahramanların Öykülere Dağılımı.....	288
20	Değerin Temsili/ Dürüst Kahramanların Öykülere Dağılımı.....	290
21	Kötü/ İhanet İçinde Olan Kahramanların Öykülere Dağılımı.....	291
22	Yardımcı Kahramanların Öykülere Dağılımı.....	292
23	Kapalı/ İç/ Dar Mekânların Öykülere Dağılımı.....	293
24	Açık/ Dış/ Geniş Mekânların Öykülere Dağılımı.....	295
25	İdeal/ Özel/ Duygusal Mekânların Öykülere Dağılımı.....	296
26	Distopik/ Kötü Mekânların Öykülere Dağılımı.....	298
27	Öykülerde Geçen Mekânların Bulunduğu Ülke ve Şehirlerin Dağılımı...299	
28	Adı Verilen Kahramanların Romanlara Dağılımı.....	312
29	Çocuk Oyunlarının Romanlara Dağılımı.....	339
30	Toplumsal Cinsiyet Alanı İçinde Değerlendirilen Bazı Uygulamalar.....	341
31	Halk Arasında Aylara Verilen Adlar.....	349

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD.	: Amerika Birleşik Devletleri
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
bk.	: Bakımız
dzl.	: Düzenleyen
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
s.s.	: Sayfa sayısı
SSCB.	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
vb.	: ve benzeri

ÖN SÖZ

“Türk Romanında ve Öyküsünde Ahıska Türkleri” adlı çalışmada yıllarca vatansız kalan bir topluluğun yaşamış olduğu acılar ve işkenceler ele alınmıştır. Çalışmanın odak noktasını Ahıska Türkleri oluşturmaktadır. Ahıska Türkleri, ortak Türk kültürü içinde yıllarca yaşam sürmüş bir topluluktur. Kökleri Kıpçaklar’a kadar dayanan, çok eski bir gruptur. Ahıska Türkleri adından da anlaşılacağı gibi Ahıska bölgesinde yaşayan Türk topluluğu için kullanılmış bir addir. Burada yaşayan Türk topluluğu tarihi devreler içinde birçok devletin istilasına uğramış ve farklı devletlerin yönetimi içinde yaşamıştır.

Ahıska şehri, coğrafi konumu nedeniyle önemli bir tampon bölgedir. Kafkasya üzerinde sağlanacak hâkimiyet için Ahıska’ya sahip olmak isteyen devletler burada yaşayan halk için uzun yıllar büyük bir yıkım yaşatmıştır. Kıpçak, Safevi, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Rusya, Osmanlı ve Gürcistan gibi devletler sırası ile bölgede söz sahibi olmuştur. En çok hüküm süren devlet 250 yıllık bir zaman dilimi ile Osmanlı Devleti’dir. Rusların Kafkasya’ya yayılma politikasını başlatması ile Ahıska kanlı savaflara sahne olmuştur. Uzun süre Rus yönetimi altına giren Ahıska Türkleri, Ahıska şehrini özerk bir bölge şeklinde kendi yaşam şekilleri ve kültürleri ile yönetmiştir. Yönetim Sovyet rejime ait olsa da Ahıska manevi açıdan Türkiye’ya bağlılığını ilan etmiştir.

Ahıska Türklerinin Türkiye’ye olan bağlılığı Sovyet Rejimi tarafından önemli bir problem sayılmış ve 1944 Ahıska sürgünü gerçekleşmiştir. Ahıska sürgünü hem Ahıska Türkleri için hem de öteki Türk toplulukları için önemli bir hadisedir. Sürgün olayı Ahıska Türkleri için önemli bir dönüm noktasıdır. Yaşanan bu olay insanlık krizine dönmüş ve tarihin en ölümcül yolculuğu gerçekleştirilmiştir. Sürgünden sonra da Ahıska Türkleri birçok işkence ve zulme maruz kalmıştır. Sürgün edildikleri topraklarda Fergana olaylarından dolayı başka topraklara sürgün edilmişlerdir. Bu olayın üzerinden çok geçmeden Krasnodar olayı ile başka bir sürgün daha yaşamışlardır. Böylece birbirini izleyen sürgün silsileleriyle vatansızlık içinde bocalayan Ahıska Türkleri, bir asra yakın bir süre dışlanmış bir topluluk olarak yaşam sürmüşlerdir.

Bu çalışmada yukarıda kısaca tarihi açıdan açıkladığımız Ahıska Türkleri sorununa bakılmaktadır. Ahıska Türkleri, farklı şekillerde yapılan folklor çalışmaları dışında roman ve öykü türleri üzerinden ele alınmamıştır. Sayıca kısıtlı olan roman ve öyküler Ahıska Türkleri sorununu ele almak konusunda detaylı bilgiler içermektedirler. Roman ve öykülerdeki ortak nokta sürgün meselesidir. Türkiye dışında gerçekleşen olayları ve

Türkiye dışındaki Türkleri aktarma noktasında farklı bakış açıları ile ele alınan anlatılarda önemli çıkarımlar ve yorumlar yapılmıştır. Tüm bu fikir ve incelemeler tezin farklı bölümlerinde detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümü Ahıska şehri ve Ahıska Türklerinin kökenlerine dair bilgi içermektedir. Ahıska Türkleri tarihi, başlangıcından itibaren elde bulunan kaynaklardan hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak daha çok 1944 Ahıska sürgünü ve sonrasında yaşananlar üzerinde durulmuştur. Ahıska Türklerinin resmi bir vatanı olmadığı için yazılı edebiyatları da gelişmemiştir. Ancak sözlü gelenekleri ve edebiyatları hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bu başlık altında Türkiye’de yapılan nadir çalışmalardan bazıları üzerinde de durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde söz konusu roman ve öyküler genel bir tanıtımdan sonra yapısal unsurlar bakımından incelenmiştir. Roman incelemelerinde yayın tarihleri göz önünde tutularak bir sıralama gerçekleştirilmiştir. Aynı yazara ait olan veya birer nehir anlatı özelliği taşıyan romanlarda tarih sıralamasında bir sapma yaşanmıştır. Konunun bütünlüğü ve çalışmanın doğru ilerlemesi için bu sapma gerçekleştirilmiştir. İlk bölümde tematik unsurları göz önünde tutarak gerçekleştirilen bir tasnif yoktur. Her roman veya öykü kendi sırası içinde yapısal unsurlar üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Genel olarak mevcut unsurlar incelenmiş kısıtlı bir yorum veya değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde roman ve öykülerdeki yapısal unsurlar üzerine genel bir inceleme yapılmıştır. Romanlardaki unsurlar tasnif edilmiş ve kategorilere ayrılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirmeler esnasında genel roman ve öykü inceleme metodlarına bağlı kalınmıştır. Bu bölümde romanlar içerisinde ortak şekilde işlenen temalarda ele alınmıştır. Söz konusu temalar bölümlere ayrılarak incelenmiştir. Romanların veya öykülerin çoğunluğunda aynı temalar işlendiği için ortak bir incelemeye başvurulmuştur. İncelemenin daha anlaşılır olması için bazı toblolarda oluşturulmuştur. Genel olarak mevcut unsurlar incelenmiş ve geniş bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise roman ve öykülerde verilen bilgilerden hareketle Ahıska Türklerinin kültür yapısı ve folklorik unsurları incelenmiştir. İncelenen unsurlar, Ahıska Türkleri üzerine yapılmış olan folklor çalışmalarıyla desteklenmiştir. Ahıska Türklerinin folkloruna özgü ayrı bir inceleme oluşturulmamıştır. Sadece roman ve öykülerde geçen folklorik unsurlar incelenmiştir. Çalışmanın son kısmında sonuç ve kaynakça kısmı verilmiştir.

Genel olarak bu teze benzer iki farklı çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar Damla Kotan ve Ayfer Yılmaz'a aittir.¹ Ancak bu çalışmanın mevcut çalışmalarla bir ilgisi yoktur. Bu çalışma farklı bir yol izlenerek oluşturulmuştur. Çalışmaların birinde üç roman konu edilmemiştir. Çalışma tek bölümden oluşmaktadır. İkinci çalışmada ise öyküler konu edinmemiş ve romanların sadece genel değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çalışmada ise söz konusu türlerde yazılan tüm kitaplar incelenmiştir.

Ahıska Türkleri ile ilgili yapmış olduğum çalışmada farklı deneyimler ve fikirler kazanmış bulunmaktayım. Benim için özellikle Türkiye dışındaki Türk dünyasının incelenmeye değer birçok unsuru bünyesinde barındırdığı bu çalışma ile belli olmuştur. Bu çalışmaya başladığım zaman Ahıska Türklerini sadece ismen tanıyordum. Bu çalışma ile birlikte Türk ırkı içinde önemli olan bir topluluğu tanıma fırsatı buldum. Çalışma bana hem onurlu olan bir topluluğu tanıma fırsatı veriyor, hem de yeni inceleme alanları için ilham kaynağı oluyordu. Ahıska şehri şuan Ahıska Türklerinin olmasa da Ahıska Türkleri gibi tüm Türkler için kadim bir vatan toprağıdır.

Bu çalışma süresi boyunca bana yardımcı olan anneme, tüm aileme, arkadaşlarıma, bana kaynak yardımında bulunan dostlarıma ve değerli hocalarıma teşekkür ediyorum. Danışmanım olarak her türlü kolaylığı bana sağlayan ve her fırsatta sözleri ve yardımlarıyla beni destekleyen değerli hocam Prof. Dr. Murat Kacıroğlu'na sonsuz teşekkür ederim. Umarım uzun yıllar boyunca birlikte çalışma gururuna sahip olurum. Emeği geçen herkese yürekten ve samimi duygularıyla teşekkür ederim.

Vedat ŞEN
Erzurum-2020

---

¹ Damla Kotan, **Türk Romanında Ahıska Türkleri**, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı 2019.
Ayfer Yılmaz, **Türk Romanında Ahıska Türkleri**, İlbilge Yayınları Ankara 2020.

GİRİŞ

Türk edebiyatı Tanzimat Dönemi ile birlikte büyük bir değişim ve dönüşüm içine girmiştir. Edebiyat alanında yapılan yenilikler farklı türlerin kullanılmaya başlanmasını da sağlamıştır. Tanzimat Dönemi ile birlikte edebiyatımıza roman ve öykü türleri girmeye başlamıştır. Önceden klasik edebiyat içinde bu türlerin benzer şekilleri görülmüştür. Ancak Batılı anlamda alışık olduğumuz şekillerde bu türlerin yazıldığı görülmemiştir. Roman ve öykü türleri edebiyat devreleri içinde farklı teknik ve konular ile şekillenmeye başlamıştır. Her dönemin zihniyeti veya ruhunu yansıtan bu türler, gerçek hayatla ilişkisi olması münasebetiyle şiir kadar önemli bir yere sahip olmuştur. Cumhuriyet Dönemine gelindiğinde ise roman ve öykü türleri için çeşitli teknik ve konuların kullanıldığı görülmektedir. Roman ve öykü türleri, şiir kitaplarına göre daha çok satılmakta ve ilgi görmektedir. Bunun nedeni modern dünyada tüketimin daha çok ön planda olmasıdır. Şiir, sanatlı kelime oyunlarının yapıldığı, kişiye göre farklı anlamlar kazanan ve kendi özerk bölgesi dışına çıkmayan bir türdür. Tüketim toplumu için hızlı kullanılabilen bir meta değerdir. Ancak roman ve öykü türleri birer anlatı görevi üstlendikleri için hızlı okunan ve hemen tüketilen bir türdür. Akademik anlamda yapılan çalışmalar dışında roman ve öykü türleri mevcut toplum için sadece bir okuma aracıdır. Yazarın, dili, üslubu, olaya bakışı, kurgusu veya yapısal unsurları kullanma biçimi okuyucu için çok da önemli değerdir.

Roman ve öykü türlerinin geniş anlatıları içine alması birçok konunun işlenmesine zemin hazırlamıştır. Modern dünyada ön plana çıkan düşünce ve ideolojiler roman ve öykü türlerini etkilemiştir. Bunun yanı sıra toplumsal olaylar, siyasi gelişmeler, teknolojik hamleler ve yeni metotlar roman ve öykü türleri içinde aktif bir şekilde ikâme edilmektedir. Ancak şiir türü için böyle bir pratiklik söz konusu değildir. Roman ve öykü türlerinin her konuyu işleme imkânı beraberinde araştırmacıları farklı alanları incelemeye itmiştir. Bu araştırma alanlarından biri de Türkiye dışındaki Türk coğrafyalarının ele alınmasıdır.

Roman türü içerisinde Türkiye dışındaki Türk bölgeleri geniş bir çalışma ile Ahmet Bozdoğan tarafından ele alınmıştır. Bozdoğan, Türkiye dışındaki Türk bölgelerini coğrafya merkezli bir ayırım ile değerlendirmiştir. Burada Kıbrıs, Kırım, Balkan, Kafkas, Irak ve Suriye Türkleri en çok incelemeye giren bölgeler ve topluluklar olmuştur. Bozdoğan söz konusu bölgeler ve buradaki Türk kavimlerini ele alan romanları genel bir inceleme ile

değerlendirmiştir.² Öykü türü için böyle bir çalışma söz konusu değildir. Çalışmada, Ahıska Türklerine yer verilmemiştir. Ahıska Türkleri ile ilgili romanlar çalışmada yer almamaktadır. Söz konusu çalışmanın yayın tarihi göz önüne alındığı zaman tez içinde incelenen romanların çoğu bu tarihten sonra yayınlanmıştır. Bu sebeple geniş bir incelemenin olmadığı düşünülebilir.

Ahıska Türkleri ile ilgili yapılan çalışmalar daha çok halk kültürünün incelenmesi şeklindedir. Folklorik çalışmalar geniş bir yer tutarken halk şiiri veya roman ile öykü türleri üzerine yapılmış geniş bir çalışma bulunmamaktadır. Roman ve öykü türleri ile ilgili birkaç bildiri çalışması mevcuttur. Ahıska Türklerinin yaşadığı olaylar göz önüne alındığı zaman çoğu Türk kavminden daha önce değerlendirilmesi gereken bir topluluk olduğu söylenebilir. Ahıska Türklerinin yaşadıkları sürgünler ve vatandaşlık haklarından mahrum kalmaları çoğu Türk topluluğundan daha kötü durumda olduklarını göstermektedir. Devletler, sınırlar, hukuklar ve anlaşmalar arasında bocalayan bir topluluk halini almışlardır.

Ahıska Türkleri ile ilgili yapılan araştırma ve incelemelerde farklı bilgiler aktarılmaktadır. Her inceleme farklı bir yönlerini ve farklı hayat öykülerini anlatmaktadır. Sürgün deneyimini yaşamış olan kişi veya kişilerin aktardıkları olaylar ilk günkü sıcaklıkları ile roman ve öykülerde yer edinmiştir. Roman ve öykülerin kesişim noktası Ahıska Türklerinin yaşadığı 1944 sürgünüdür. Bunun yanı sıra ikinci sürgün olarak bilinen Fergana olayları da önemli bir yer tutmuştur. Çalışma roman ve öykü türlerinin edebi inceleme sahası içinde Ahıska Türklerini işleme şeklini ele almaktadır. Burada folklorik unsurlar ve genel inceleme metotlarında ön planda tutulmuştur. Ahıska Türkleri ile ilgili yapılan tüm çalışmalarda olduğu gibi Ahıska bölgesi ve Ahıska Türklerinin tarihinin bilinmesi ilk adım olmuştur.

---

² Ahmet Bozdoğan, **Romanda Türkiye Dışındaki Türk Dünyası**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHISKA TÜRKLERİ TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

COĞRAFYA-TARİH-MİLLİ KİMLİK ÜZERİNE

1.1. AHISKA TÜRKLERİ TARİHİ

1.1.1. Tarihi Dönem

1.1.1.1. Ahıska ve Ahıska Türklerinin Menşei

Ahıska Türklüğü ve Ahıska tarihi çok eski zamanlara dayanan bir kökene sahiptir. Ahıska Türklerinin tarihini elde bulan bazı kaynaklar öncülüğünde ilk Türk kavimlerine kadar götürmek mümkündür. Ahıska Türklerinin menşei ve ismi üzerinde bazı söylemler mevcuttur. Dede Korkut kitabı içerisinde de Ahıska ismine yönelik bilgiler görülmektedir. “Ahıska kelimesi, Dede Korkut Kitabında “Ak-Sıka” kelimesiyle ilişkili olup “Ak- Kala” manasına gelmektedir. Ahıska kelimesi, Ahıska bölgesinin komşularının dillerinde “Ahıska, Akhır-Kıska, Akhal-Kelek, Ak-Sıka” şeklinde kullanılır” (Halidov, 2011: 3).

Bugün Gürcüler, “Yeni-Kale” manasına gelen “Akhal-Tsikhe” diye bunun kendi dillerinde olduğunu iddia ederler. Fakat 1578 – 1582 yıllarında buraları gezip gören ve Osmanlı Ordusunun “münşi”si olan tarihçi Gelibolulu Mustafa Ali Çelebi’nin, “Ak-şehir demekle meşhur Akhal-Kelek (Akhal-Kalak) namıyla mezkûr olan kala” diye bugünkü Ahıska’dan bahsetmesi ve doğrudan doğruya “Ak-şehir” diye göstermesi, Gürcü kökünden olmadığını gösterir (Halidov, 2011: 3).

Bunun gibi siyasi olarak Ahıska Bölgesinin isimlendirmesini kendi lehine kullanan Gürcü ve Rus yetkilileri, tarihsel süreç içinde bunu farklı yollarla sıkça yapmıştır.

Ahıska bölgesinin tarihine bakıldığı zaman farklı kavimlere ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Ahıska Türklerinin atası olarak Kıpçak Türkleri gösterilmektedir. Ancak Ahıska Bölgesi’nde ilk olarak adına “Masket” denilen bir kavmin yaşadığından bahsedilmektedir. Bölgeye ilk yerleşen bu kavmin Kıpçak Türkleri içerisinde zamanla erimiş olduğu düşünülmektedir” (Halidov, 2011: 3-4).

Sümer ve Asurlular gibi bu kavmin de tarih içerisinde ortadan kalktığı söylenilmektedir. “Ahıska ve çevresine tarihte Mesketya da denilmektedir. Buraya bu ismi veren Mesk/Meskh/Meski kavmi hakkında kesin bilgilerden söz edemeyiz. Tarih kaynakları, böyle bir kavimden bahsediyorsa da, bu kavmin menşei hakkında açık bilgi veremiyor. Bu konuda kısaca şunlar söylenebilir: Mesk kavmi, Nuh Nebi oğlu Yafes’in oğlu ve Oğuz’un pederi Mesek’ten gelen Masagetlere dayanır. Meskler,

Kartvel (Gürcistan) güneyinde yaşamış Gogarlı (İskit) ve Turanî yerli Hristiyan halktır (Halidov, 2011: 3-4).

Ahıska Türkleri tarihine yönelik kronolojik bir sıralama yapıldığı zaman Meskler, Kıpçaklar, Atabekler, Osmanlılar, Ruslar ve Gürcüler sırası ile hâkimiyet sağlamıştır. Ahıska şehrinin ve Ahıska'da yaşayan Türklerin köken olarak çok eski bir geçmişe sahip olmaları birçok tarih kaynağında yazılıdır. “Türklerin Ahıska dediği şehre, Gürcüler, Samskhe, Akhalsikhe, SaAtabago gibi isimler kullanmaktadırlar. Bunlardan Samskhe/Meskhi yurdu, Akhalsikhe/Yeni kale, Sa-Atabago/Atabek yurdu anlamına gelmektedir” (Zeyrek, 2001: 7).

Bu isimler bile, bölgenin çok eski bir Türk memleketi olduğu konusunda bir fikir verebilir (Zeyrek, 2001: 7).

Ahıska bölgesinin tarihte birçok mücadeleye maruz kalması hem bölgedeki Türk nüfusunu hem de Kafkas halklarının nüfusunu etkilemiştir. Bölgenin Kafkaslar üzerinde sağlanacak olan egemenlik için stratejik önemini iyi bilen Rus ve Gürcüler, defalarca Ahıska'yı işgal etmiş ve kuşatmışlardır. Bu tür siyasi olaylar ve çıkarılardan dolayı Ahıska şehrinin etnik yapısı ve tarihsel genetiği üzerinde yalan yanlış iddialar ortaya atılmıştır. Ancak tarihi kaynaklar göz önüne alındığı zaman özellikle Batılı bilim adamlarının görüşleri de Ahıska şehrinin köken olarak Türk kimliği taşıdığını söylemektedir.

1.1.1.2. Kıpçaklar Dönemi

Türk kavimleri arasında önemli bir yere sahip olan Kıpçaklar, Hazar Denizinden Gürcistan'a ve oradan Karadeniz'e kadar olan kısımlarda varlık göstermiştir. Kıpçak kelimesinin anlamı bazı kaynaklarda “içi oyulmuş ağaç”³ olarak geçmektedir. Oğuz Kaan'ın erlerinden biri savaş esnasında nehri geçmek için ağaç kabuklarından bir sal yapmıştır. Ordu bu sal sayesinde nehri geçmiştir. Bu duruma çok sevinen Oğuz Kaan askerinin ismini Kıpçak koymuştur. Kıpçak ismine ilişkin bilgiler daha çok anlatılara dayanan bir kökene sahiptir. Kıpçaklar bölgeye zamanla yerleşmiş ve uzun süre hüküm sürmüştür. “Kıpçaklar, Batı Göktürk topluluklarından biriydi. Volga nehri üzerinden batıya doğru yöneldiler. 1068'de Rus knezlerinin müttefik kuvvetlerini yenerek güney Rusya sahasına yerleştiler” (Bayramov, 2006: 5).

Karadeniz kuzeyini ellerinde tuttular. 1080'lerde Balkaş gölünden Tuna nehrine kadar Kıpçak Eli/Komania deniliyordu. Ruslarla mücadele

³ Bkz: Türk kavimlerinin varlığı ve isimlerine dair bilgiler Oğuz Kağan Destanlarında geçmektedir. Oğuz Kağan Destanı ile ilgili kapsamlı çalışmalardan biri olan Necati Demir'in çalışması konu ile ilgili detaylı bilgi vermektedir. (Bkz: Necati Demir, **Oğuz Kağan Destanı**, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2019).

aralıklarla devam ediyordu. 1185'te Başbuğ K n ek idaresindeki Kıpçak/Kuman kuvvetleri, Prens İgor'un emrindeki Rus ordusunu aşağı Don boyunda kuşatarak tamamıyla imha ettiler. Mill  Rus destanı olan İgor Destanı'nın konusu da işte bu savaştan alınmıştır (Bayramov, 2006: 5).

Kıpçakların, Ruslar  zerindeki etkisi zamanla azalmıŐtır. Rusların tehditlerinden dolayı Kıpçak Türkleri yavaş yavaş Kafkasya bölgesine gelmeye başlamıştır.

Kıpçakların Kafkasya'ya yönelmesi Gürcüler için önemli bir adım olmuştur. Selçuklu tehdidi altında olan Gürcüler Kıpçak Türklerinden bazı aileleri topraklarına davet ederek Selçuklulara karşı savaŐtırmak istemiştir. Selçuklulara karşı savaşan Kıpçaklar başarılı olmuş ve Gürcülerin ordularında önemli yerlere gelmişlerdir. "Selçuklu tehdidi nedeniyle zor duruma kalan Gürcistan,  z m  aynı mezhepten savaşçı Kıpçakları ülkesine davet etmekte ve birlikte topraklarını savunmakta bulmuştur" (Şahin, 2014: 5).

Kıpçak ordusunun yardımıyla Tiflis yeniden ele geçirilmiştir. Kıpçaklar 1124'te kendi hesaplarına fethettikleri Ahıska, Ardahan, G le dolaylarına yerleşmiştir. 2 Kıpçak'lı 1. Sagris, "Gürcistan Atabeki" unvanını alarak Artvin, Ardahan, Ahıska, Ahilkelek Azur bölgesinin " lbeğsi"si olmuş ve Atabekler sülalesini kurmuştur (Şahin, 2014: 5).

Gürcülerin isteği ile Tiflis'i Selçuklulardan kurtaran Kıpçaklar Ahıska Şehrine yerleşmiştir. Ahıska Şehrinde yaşayan yerli halkın ataları olan Kıpçakların ilk bu topraklarda varoluŐu bu olay ile daha çok hız kazanmıştır. Gürcü birlikleri içinde önemli bir yere sahip olan Kıpçaklar İranlılar ve İlhanlılara katılan beylikler kurmaya başlamışlardır. "Ahıska bölgesi, XII. yüzyılda k llyetli bir Kıpçak isk nına sahne olmuştu. O dönemde Gürcü Krallığı ordusunun en önemli birlik ve kumandanları da Kıp aklardı. Dolayısıyla Kıpçaklar ve Bun-Türkler, Ahıska bölgesinde yaşayan yerli ahalinin atalarıdır.

XII. asırdan itibaren kuzeyden gelen Kıpçak Türklerinin buraları yurt edindiği bilinmektedir. Kıpçaklar bir ara aynı dili paylaŐtıkları Gürcistan'ın devlet ve ordu yönetiminde etkili olmuŐlar, sonra İranlılara ve İlhanlılara tabi beylikler kurmuşlardır (DavriŐhova, 2015: 80).

Ahıska Şehri ve civarından toplanan bilgiler ve dokümanlardan da anlaşıldığı üzere çoğu yer ve kişi ismi Türk kökenlidir. Kıpçakların uzun yılar bölgede yaşamış olması bu isimlerdeki Türk varlığının Kıpçak kökenli oluŐunu açıkça göstermektedir. "(...)Ahıska ve  vresi, Kıpçak Türklerinin hem mil ttan önce, hem de mil ttan sonraki asırlarda gelip yerleştikleri, Şehirler kurdukları eski bir Türk yurdudur.

Bugünkü Posof ilçemizde bulunan Cak Suyu'na adını veren ve bu suyun kenarındaki Cak Kalesinde ocaklı olarak yaşayan Kıpçaklı I. Sargis,

Tebriz’de Abaka Han’dan Atabek unvanını alarak Artvin, Ardahan ve Ahıska bölgesinin İlbeyi oldu; Atabekler sülâlesini kurdu (Zeyrek, 2001: 9).

Kıpçaklar içinden çıkan Atabek sülalesi Ahıska üzerinde sonraki dönemlerde hâkim unsur olarak varlık göstermiştir.

1.1.1.3. Atabekler Dönemi

Kıpçaklar ve Gürcüler arasındaki yakınlaşma sonucu Kıpçak nüfusu Ahıska ve çevresinde artmaya başlamıştır. Kıpçaklar içinden Atabekler Tiflis’e karşı kendi yönetimlerini kurmuşlardır. “Siyasî ve askerî bakımdan güçlenen Kıpçak Atabekleri Tiflis’e başkaldırarak 1267’de beyliklerini ilân ettiler ve İlhanlılar döneminde Abaka Han’ın da desteğini alarak Kıpçak Atabekliği’ni kurdular.

XVI. yüzyıl başlarında Kıpçak Atabekleri yönetiminin sınırları Azgur’dan Kars, Artvin, Tortum, İspir ve Erzurum’a kadar uzanmaktaydı ki anılan bölgeler Gürcü kaynaklarında da Sa-Atabago (Atabek Yurdu) olarak geçmektedir (Demiray, 2012: 879).

Atabekler hakkında Gürcü kaynaklarında bazı bilgiler verdiği görülmektedir. Gürcüler Atabeklerin Gürcü kralına karşı gelerek kendi bağımsızlıklarını ilan ettiklerini söylemektedir. “Bu kaynaklar, Atabek Ailesinin Tiflis Krallarına karşı gelmelerini hikâye etmektedirler. Bunlardan birinde şu bilgiler verilmektedir:

Gürcistan’a gelen Moğollara karşı savaşmak üzere 1266 tarihinde Tiflis’e giden Kıpçak Bey’i Caklı Sargis, Gürcü Kralı David tarafından tutuklandı. İlhanlı Kağanı Abaka Han, David’e haber göndererek Sargis Beyi serbest bırakıp kendi yanına göndermesini istedi. Sargis Bey, Abaka Han’a, artık Gürcü yönetiminde yaşayamayacaklarını ve bağımsız olmak istediklerini bildirdi. Abaka Han’ın desteğini alan Atabek ailesi, Gürcistan’dan ayrı bir hükümet oldu. Atabek Hükümeti, 310 yıl yaşamış, Anadolu’nun en uzun ömürlü Türk Beyliğidir (Halidov, 2011: 9).

Gürcü siyasetinin ters tepmesi sonucu bölgede Türk soylu olan bir beyliğin uzun yıllar hüküm sürdüğü görülmüştür. Bölgenin Kafkasya’da bir geçiş güzergâhı olması farklı devlet ve etnik yapıların çarpışması ya da kesişmesi için en önemli sebeptir.

Atabek toprakları içerisinde zaman zaman İlhanlı ve İran baskıları görülmeye başlanmıştır. İlhanlı ve İran devletlerine bağlı olarak yaşayan Atabekler, Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletlerinin yönetimi altında da yaşamıştır. “Başkentleri Ahıska olan Kıpçak Atabekleri İlhanlı, Celayırlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevî gibi Müslüman Türk Hükümetlerine bağlı olarak 1578’deki Osmanlı fethine kadar 310 yıl süreyle bölgeyi idare ettiler” (Altın, 2017: 594). Safevilerin bölge üzerindeki etkisi ve baskısı artmaya başlamıştır. Safevilerin baskısı ve Ahıska şehri başta olmak üzere Atabek topraklarını işgal

etmesi Osmanlı Devletinin harekete geçmesini sağlamıştır. “1551 yılı baharında, Erzurum Beylerbeyisi bulunan Çerkes İskender Paşa, Atabek topraklarından Ardanuç, Ardahan ve Şavşat bölgelerini zaptetti.

Bu yürüyüş sırasında Osmanlı sınırı, Posof-Acara arasındaki Arsiyan dağına dayanmış oluyordu. Bu tarihlerde Atabekli II. Keyhüsrev, İran Safevîlerine (Şah Tahmasb'a) tâbi idi. Elinde de Ahıska, Ahılkelek, Adigön/Koblıyan, Tümük ve Azgur bölgeleri bulunuyordu (Bayramov, 2006: 8).

Lala Mustafa Paşa önderliğindeki Osmanlı ordusu Ahıska başta olmak üzere Kafkasya’da önemli bir konuma sahip olan şehirleri almak için sefere çıkmıştır. Osmanlı ordusunun galibiyeti ile sonuçlanan seferde Atabekler dönemi sona ermiştir.

1.1.1.4. Osmanlı Dönemi

Bölgede Safeviler’in Atabekler’ in topraklarını işgal etmesi ile Osmanlı Devleti sefer kararı almıştır. Önceleri vergi karşılığında Ahıska bölgesi Atabekler’e bırakılmıştır. Ancak bölgede dengelerin değişmesi ve Safevi üstünlüğünün artması ile siyasi bir gereklilik olarak sefer düzenlenmiştir. Kafkasya’daki siyasi sükûneti sağlamak ve başıboşluğu ortadan kaldırmak için Osmanlı bir hamle gerçekleştirmiştir. “Dönem dönem Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevi etkisi altında kalan Ahıska Atabekliği toprakları;

III. Murad zamanında Lala Mustafa Paşa’nın komutasındaki Osmanlı ordusu tarafından 9 Ağustos 1578’deki Çıldır Zaferi ile ele geçirilmiştir. Böylece bölgede Çıldır Eyaleti adıyla, merkezi Ahıska olan bir beylerbeyliği kurularak 250 yıllık Osmanlı idaresi başlamış olur (İnan, 2018: 83).

Osmanlının Kafkasya üzerindeki egemenliği için Ahıska her zaman değerli görülmüştür. Önemli bir tampon bölge olan Ahıska şehri tarihsel süreç içinde daima Osmanlı’ya bağlı kalmıştır. Osmanlı’nın zamanla Kafkasya bölgesinde zayıflaması üzerine Rusların bölgedeki baskısı artmıştır. “1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda 14 Eylül 1829’da imzalanan Edirne Anlaşması neticesinde Ahıska-Ahılkelek savaş tazminatı yerine Ruslara verilmiştir. Kars ve Ardahan’ın içerisinde yer aldığı diğer topraklar Osmanlılara kalmıştır. (Şahin, 2014: 8). Böylece Ahıska bir daha Türk yönetimine geçmemiş ve yıllarca Rus/Gürcü güçlerin asimile politikalarına maruz kalmıştır. Ahıska Türkleri Osmanlı Devletinden ayrıldıktan sonra defalarca bağımsızlık ve özerklik için mücadele vermiştir. Ancak Kafkasya bölgesinde önemli bir toprak olduğu bilindiği için Rusların engellemelerine maruz kalmıştır.

Uzun yıllar başkent görevi gören Ahıska bölgesi, Kafkasya üzerinde önemli bir ticaret ve kültür merkezi olarak varlığını sürdürmüştür. Ahıska bölgesi dönem içinde Ermeni ve Gürcü nüfusa sahip olmuş olsa da daha çok Türk nüfusunun çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ile birlikte Ruslar tarafından Kafkasya bölgesi sıkça saldırılara maruz kalmıştır. “Ahıska, Osmanlı Devleti zamanında Çıldır Eyaleti'nin başkenti ve önemli bir kültür ve ticaret merkezi idi.

Ne yazık ki 1828 yılında Rusların eline düşen bu şehir, Rus, Gürcü ve Ermeni ittifaklı Hristiyan zulmü sebebiyle, Anadolu'ya doğru başlayan göçlerle Türk nüfusunun bir kısmını kaybetmiştir. Buna rağmen, eski bir Türklük bölgesi ve tarih mirasına sahip olan Ahıska, Türk kimliğini kaybetmedi (Zeyrek, 2001: 14).

1.1.1.5. Rusya/Gürcistan Dönemi

Rusya'nın Kafkasya coğrafyası üzerinde egemenlik kurma isteği ve sürekli bölgede bulunan azınlık grupları kışkırtması Osmanlı Devleti'nin bölge üzerinde hâkimiyet kurmasını güçleştirmiştir. Bununla birlikte Ruslar'ın 1828 yılında Kafkasya coğrafyasını işgal etmesi büyük toprak kayıplarının başlamasına neden olmuştur. Ermeni ve Gürcü gruplar ile Ruslar kendi arasında ittifaklar yaparak Osmanlı'nın Kafkasya üzerindeki etkisini kırmaya başlamıştır. Nitekim 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması ile Ahıska bölgesi Ruslar'a bırakılmıştır. “1829'da imzalanan Edirne Antlaşması ile Ahıska ve Ahılkelek, savaş tazminatı olarak Ruslara verilmiş ve Kars ile Ardahan'dan sınırından itibaren diğer topraklar Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır.

Bu tarihten itibaren bölgede bulunan Türk halkı için zor bir dönem başlamış ve bu 1944 Ahıska sürgünlerine kadar devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu stratejik bölgeyi Ruslardan geri alma çabaları sonuçsuz kalmış, buna ek olarak 1877'de başlayan Osmanlı-Rus Harbi sonunda yapılan Ayastefanos Antlaşması ile Kars, Ardahan ve Batum'da Ruslara bırakılmıştır. Bu savaş sonunda Anadolu'ya kitlesel bir göç hareketi başlamış ve 1900'lü yıllardan itibaren Rus-Ermeni işbirliği ile büyük katliamlar yaşanmıştır (Özdeş, 2018: 50).

Ahıska bölgesinin Rusların eline geçmesi ile birlikte birçok değişiklik yaşanmıştır. Ahıska'da bulunan Türk nüfusunun önemli bir kısmı Anadolu'ya Kars ve Ardahan civarına göç etmiştir. Ayrıca Ruslar tarafından birçok Ermeni Ahılkelek bölgesine yerleştirilmiştir. Bununla birlikte kısa sürede bölgedeki nüfus azınlık grupların lehine değişmiştir.

Rus işgaline uğrayan Ahıska bölgesi Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığını birçok defa göstermiştir. Her fırsatta Osmanlı Devleti'nin yanında yer alan Ahıska Türkleri, bu bağlılıklarından dolayı ağır bedeller ödemiştir. Osmanlı Devleti'nin Ruslarla girmiş olduğu

Kırım Savaşında Ahıska bölgesi Osmanlı Devleti tarafından 1853 yılında kuşatılmıştır. Bu hareketle birlikte Ahıska Türkleri Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır. Osmanlı ordusunun yanlış stratejilerinden dolayı kuşatma başarısız olmuş ve ordu Ruslar tarafından bozguna uğratılmıştır. Ahıska bölgesi Ahıska Muharebesi ile tekrar Ruslara bırakılmıştır. Ahıskalıların bu sevinci kısa sürdüğü gibi beraberinde birçok felakati de getirmiştir. Osmanlı ordusuna yardım edildiği bahanesi ile Ruslar tarafından Ahıska Türklerine yönelik birçok katliam gerçekleştirilmiştir. “Ahıskalıların kısa süren sevincinden sonra Ruslar,

Türklerin gelişine sevinip, yardımda buldunuz!” diyerek ve bu açıklamanın arkasına sığınarak katliamlar gerçekleştirmişler ve bununla yetinmekle kalmayıp, Ahıskalı Türklerin mallarını yağmalamışlardır. Aynı sebeplerle bu tür bir vahşet, 1915'e gelindiğinde Ardahan'da da gerçekleştirilecekti (Özdeş, 2018: 52).

Rusların bölgede kurduğu üstünlükten sonra Ahıskalı Türklerin askeri girişimleri artmaya başlamıştır. Özerk bir bölge veya Osmanlı Devleti'ne ilhak olmak isteyen Ahıska Türkleri uluslararası cemiyetler içerisinde bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Siyasi ve diplomatik bazı girişimlerin ardından uluslararası kamoyunda bazı haklar kazanmışlardır. Ahıskalı Türkler'in kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi zorunluluğu bölgede halk tarafından bazı önderlerin ve hükümetlerin kurulmasına yol açmıştır. “ (...)Ahıskalı Müslüman halk, 29 Ekim 1918'de “Ahıska Geçici Hükümeti”nin kurulduğunu ilan etmiş ve Hükümet Başkanlığı'na da Ömer Faik Bey'i seçmiştir” (Üren, 2015: 103). Gürcü/Rus kuvvetleri ile Ahıskalı Türkler arasında yaşanan çekişmeler kısmi bir şekilde Osmanlı'nın ilerlemesine olanak sağlamış olsa da Ahıskalı Türkler daha çok kendi savunmalarını yapabilmiş veya başarısız olmuştur. Kafkasya coğrafyasında meydana gelen gelişmeler Ahıska Türklerini ve savunma stratejilerini etkilemiştir. Bolşevik İhtilali ve Rusya'da meydana gelen siyasi gelişmeler Ahıska Türkleri için ilk başta iyi değerlendirilmiş olsa da daha sonra sonu gelmeyen büyük katliamların habercisi olmuştur. 1944 yılına kadar süren zaman dilimi içerisinde Ahıska Türkleri birçok siyasi ideoloji ve stratejik hamleler için bir araç olarak kullanılmıştır. 1944 yılından sonra uluslararası platformlarda sesini duyurmaya çalışan Ahıska Türkleri, hak kazanmak için herhangi bir somut başarı elde etmemiştir.

1.2. AHISKA TÜRKLERİ TARİHİ (1944 SONRASI)

1.2.1. Sürgün Dönemi

1.2.1.1. 1944 Ahıska Sürgünü ve (Birinci Sürgün)

II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Ahıska Türklerine ve yaşadıkları bölgeye yönelik bazı adımlar atılmıştır. Askerliğe alınmayan Ahıska Türkleri Ruslar tarafından cephede savaşmaları için askerliğe alınmış ve birçok Ahıska Türkü yurduna geri dönemeden şehit olmuştur. Ruslar Gürcistan topraklarının savunmasını bahane ederek 15 Kasım 1944 yılında Ahıska Türklerini ve bölgede yaşayan öteki Müslüman halkları zorla sürgün etmiştir. Sürgün edilen halk Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan gibi Türk devletlerine gönderilmiştir. (Halidov, 2011: 23)

Sürgün edilen halk, yük vagonlarına bindirilmiş, birçok zulüm ile işkence görmüştür. Sürgün edildiği ülkeye varmadan birçok Ahıskalı hayatını kaybetmiştir. “(...) 1944 yılı Kasım ayının 14'ünü 15'isine bağlayan gece, önceden sınırları takviye amacıyla bölgeye yerleştirilen askerler tarafından;

Adıgön, Ahıska, Aspinza, Ahılkelek ve bu reyonlara bağlı köylerdeki Türklerin evlerinin kapıları çalınmış, yanlarına alabilecekleri kadar eşya almalarına izin verilen halk gece yarısı evlerinden çıkarılarak uygun alanlarda bir araya toplanmıştır. Sabaha karşı kamyonlarla tren istasyonlarına götürülen Türkler, Orta Asya'ya gönderilmek üzere yük vagonlarına doldurulmuş ve nereye, kaç gün yol gideceklerini bilmeden bir daha dönemeyecekleri topraklardan sürgün edilmişlerdir (Demiray, 2011: 15).

Sürgün edilmeden önce Ahıska Türklerine yanlarına bazı eşyalar almaları için iki saatlik bir süre verilmiştir. Bu süre zarfında alınan eşyaların bazıları tren vagonlarına Ahıska Türkleri bindirilirken tekrar alıkonulmuştur. Ayrıca bazı köylerde sürgüne karşı gelen halk öldürülmüştür. Sürgün uzun bir yolculuk ile sona ermiştir.

Ahıska sürgünü esnasında tarihin en büyük işkence ve zulümleri gerçekleştirilmiştir. Birçok kadın, yaşlı ve çocuk ölmüş ve cesetleri yolculuk esnasında yol kenarlarına atılmıştır. Salgın hastalıklar, gıda yetersizliği, temel ihtiyaçların karşılanamaması, olumsuz hava koşulları ve mevcut ortamın sağlıklı bir yaşam biçimi sunamaması Ahıska Türklerinin genel olarak yaşadığı sıkıntılardan bazılarıdır. Psikolojik yıkımlar, zaman ve mekân unsurunun yitirilmesi ile insan onurunu zedeleyici tavırların görülmesi ise Ahıska Türklerinin yaşadığı manevi sıkıntılardır. (Halidov, 2011: 28)

Ruslar, Ahıskalı Türkleri sürgün etmekle kalmamış gidecekleri ülkelerde önceden karalama politikaları başlatmıştır. Yerli halkı Ahıska Türkleri'ne karşı kışkırtan Ruslar, Ahıska Türklerinin birbirleri ile iletişim sağlamalarını da engellemiştir. Bir köyde yaşayan bir Ahıskalının başka bir köyde yaşayan Ahıskalıyı görmesi yasaklanmıştır. Böylece Ahıskalılar arasındaki birliği ortadan kaldıran Ruslar, herhangi bir isyanı veya siyasi girişimi de engellemişlerdir. Daha sonraki yıllarda Rusların izni ile birçok etnik grup kendi vatanlarına dönme hakkı kazanmıştır. Ahıskalı Türkleri ile göç eden azınlık gruplar kendi vatanına dönme hakkı kazanırken Ahıska Türklerine böyle bir hak verilmemiştir. Stalin döneminden itibaren sürgün edilmiş olan Ahıska Türkleri 76 yıldan beri vatana dönme hakkından mahrum kalmıştır. Seyahat izni verilmiş olsa da Ahıska Türklerinin Ahıska şehrini tekrar vatan edinmesi kabul edilmemiştir. Ahıska Türklerinin sürgün ettirilmesi ve gittikleri ülkelerde yaşadıkları sıkıntılar her ne kadar uluslararası kamuoyuna taşınmış olsa da hiçbir çözüm bulunamamıştır. (Halidov, 2011: 81)

1.2.1.2. Fergana Olayları ve İkinci Sürgün

Rusya'nın kararı ile ülkelerinden 1944 yılında sürgün ettirilen Ahıska Türkleri, yerleştikleri yerlerde ekonomik sıkıntılar yaşadığı gibi sosyolojik bazı problemler de yaşamıştır. Bu problemlerden en önemli olanı yerli halka yanlış verilmiş bilgiler, aynı kavimden insanların rahatlıkla birbirlerini görememiş ve insanlık dışı hareketlere maruz kalmışlardır. Ahıska Türkleri alışık olmadıkları bir coğrafya da olumsuz iklim koşulları, sağlık sorunları ve yetersiz beslenmeden dolayı daha çok kayıp vermiştir. Yıllar içinde çalışmış ve çorak arazileri abad etmişlerdir. Vatanlarına geri dönmek için seslerini duyurdukları ve çaba gösterdikleri bir günde hiç beklenmedik şekilde Fergana olayları patlak vermiştir. Fergana şehrinde yaşayan Ahıska Türkleri ile Özbekistan halkı arasında nedeni tam olarak saptanamayan bazı sebeplerden dolayı gerginlikler yaşanmıştır. Daha sonra yaşanan bu gerginlikler iki taraf arasında çatışmaya dönüşmüştür. Bu çatışmaların en şiddetlisi 1989 yılının Mayıs ayında yaşanmıştır. Özbek halkı ile Ahıska Türkleri arasında kanlı bir savaş yaşanmıştır. Olaylar neticesinde birçok Ahıska Türkü hayatını kaybetmiştir. Bu olaydan sonra çıkan ayaklanmalar neticesinde yüzlerce köy, işyeri ve evler ateşe verilmiştir. "Olaylardan sonraki bir yıl içerisinde binlerce Ahıskalı Özbekistan'ı terk etmek zorunda bırakıldı.

Bunların 17.000'den fazlası Kazakistan'a, 20.000'den fazlası Rusya Federasyonuna, 40.000'den fazlası da Azerbaycan'a göç etti. Fergana hadisesiyle binlerce Ahıska Türkü, evini barkını bırakarak canını kurtarma

derdine düştü ve Özbekistan'dan çıkmak zorunda bırakıldılar. Rusya'nın askerî uçaklarıyla ülkeden ayrıldılar. Kazakistan, Rusya, Azerbaycan ve Ukrayna'ya gittiler (Topçu, 2018: 36).

Fergana şehrinde yaşanan bu olay kısa zamanda bütün Özbekistan'a yayılmıştır. Bu olay neticesinde Ahıska Türkleri ikinci bir sürgün daha yaşamak zorunda kalmıştır. Özbekistan genelinde yaşayan 80. 000 Ahıska Türkü Özbekistan'ı terk etmiştir. Rusya'nın kırsal kesimlerine yerleşen Ahıska Türkleri, burada tarımsal faaliyetlerde bulunarak işlenmeyen toprakları elverişli hale getirmişlerdir. Bu sürgün ve katliamlar ekonomik ve siyasi olarak Rusya'nın lehine olmuştur. Fergana'da yaşanan olayların Bulgaristan'da Türklere yönelik uygulanan mezalimler sürecinde ortaya çıkması olayların siyasi bir hamle olduğunu göstermektedir. Türk siyasetinin Bulgaristan'da yaşanan olaylara odaklandığı bir anda Fergana olayları yaşanmıştır. Ahıska Türklerine yardım edebilecek tek güç olan Türkiye'nin olayların dışında bırakılmak istenmesi Bulgaristan meselesi ile sağlanmıştır. Rusya'nın oluşturmak istediğı kaos ortamının ön hazırlığı Bulgaristan olaylarıdır. Fergana'da yaşanan olaylardan sonra sürgün edildikleri ülkelerde de Ahıska Türkleri'ne yönelik zulümler devam etmiştir.

Fergana olaylarından önce en çok Ahıska Türkü Özbekistan'da yaşamıştır. Özbek halkı ve Ahıska Türkleri en zorlu günlerde birbirlerine yardım etmiş ve kardeşçe yaşamışlardır. Yerli halk ve Ahıska Türkleri arasında akrabalık bağları kurulduğu gibi her iki kavim arasında etkileşim de yaşanmıştır. Fergana olaylarının yaşanması en çok Özbek halkını etkilemiş ve üzmüştür. Bu olaydan sonra Ahıska Nüfusu Özbekistan'da en aza inmiştir. Özbekistan'daki nüfus değişimi Rus yönetimi lehine oluşan bir süreç izlemiştir. "Sürgün edilen Ahıska Türkleri, Özbekistan'da başta Fergana ve Taşkent olmak üzere Namangan, Andican, Sırderya, Buhara ve Semerkant gibi şehirler çevresine yerleştirilmiştir.

1956'da seyahat ve iskân serbestliğinin verilmesiyle buralardaki Ahıska Türklerinin bir bölümü izin çıkması halinde vatana dönmek ümidiyle Azerbaycan ve Rusya'nın Kafkasya bölgesindeki özerk cumhuriyetlerine göç etmiştir. 1989 olaylarına kadar nüfus 120.000-140.000'lere ulaşmıştır. Fergana olayları öncesi en çok Ahıska Türkünün yaşadığı ülke Özbekistan iken, olaylar sonrası bu ülkedeki Ahıska Türklerinin sayısı 20.000-25.000'lere düşmüştür. Bu nüfusun da önemli bir kısmı Taşkent şehri ve civarında yaşamaktadır (Demiray, 2012: 882).

1.2.1.3. Krasnodar Olayı ve Üçüncü Sürgün

Rusya'ya sürgün olarak gelen Ahıska Türkleri, zamanla Kafkasya'nın kuzeyine göç etmiştir. Göçler Rusya'nın Krasnodar şehrinde yoğunlaşmıştır. Sayıları Krasnodar'da on beş binin üzerine ulaşan Ahıska Türkleri, bölgede yaşayan Rusların hareketleri yüzünden barınamaz hale gelmişlerdir. Rusya içinde vatandaşlığa kabul edilmeyen Ahıska Türkleri, bu sorunu aşmak için bazı girişimlerde bulunmuştur. Ahıska Türkleri içinde bir grup açlık grevi başlatmıştır. Bu grev neticesinde olayın araştırılacağı bir komisyon kurulacağı söylemiştir. Ancak bu komisyonun kararları resmi makamlar tarafından reddedilmiştir. Ayrıca Krasnodar'da Ahıska Türkleri'nin kontrol altında tutulması için bir kampın yapılıp Ahıska Türkleri'nin yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Bunun gibi birçok olay Krasnodar'da yaşanan olayların Dünya basınında yer almasına neden olmuştur. ABD tarafından bu olayın incelenmesi Ahıska Türkleri ile ilgili yeni adımlar atılacağına işareti sayılmıştır. ABD'nin attığı adımlar uluslararası örgütlerin harekete geçmesini sağlamıştır. Bu sayede birçok sivil toplum kuruluşu bu olayın içine dâhil olmaya başlamıştır. "Uluslararası insan hakları örgütleri, Krasnodar'da yaşanan olaylara müdahil olmaya genel olarak 2002 yılında başlamıştı.

Bu ilginin başlamasında, Ahıska Türklerine yönelik baskının bu yılda zirve yapması ve bunun neticesinde yaşanan bazı önemli olayların Amerikan basınına yansması etkili olmuştur. Bunun üzerine Ekim 2002'de Krasnodar Eyaleti'nde Uluslararası Af Örgütü'nün Vaşington bürosu, Krasnodar'daki insan hakları eylemcileri, Ahıskalı temsilciler ve Amerikan mülteci sorunlarıyla ilgili yetkilileri bir araya gelerek sorunu tartışmışlardır. Toplantıyla birlikte ABD'ye göç programının temeli atılmıştır (Üren, 2015: 132).

Rusya'nın ayrıştırıcı politikaları ve Amerika'nın girişimleri ile Ahıska Türkleri üçüncü bir sürgün daha yaşamışlardır. Bu defa kıtalar arası bir yolculuğa maruz kalan Ahıska Türkleri, Amerika'da birçok hakka sahip olmuştur. Ahıska Türkleri'nin Krasnodar'dan ayrılması ile Rusların politikaları da değişmiştir. Geride kalan Ahıskalılara Rus pasaportu verilmiş ve basın tarafından kullanılan ötekileştirme dili ortadan kalkmıştır. Ancak Ahıska Türkleri'nin haklarının tam anlamı ile verildiği söylenemez. Amerika'da karşılaştıkları muameleden Ahıska Türkleri'nin biraz rahatladığı gözlemlenmiştir. "ABD Mülteci Programı 2007 yılına kadar uygulanmış, program kapsamında 11.500 kadar Ahıska Türkü ABD'ye yerleştirilmiştir.

ABD'ye yerleştirilen Ahıska Türkleri, beklentilerinin çok üzerinde koşullarla karşılaşmıştır. ABD'nin özgürlük ortamından ve kendileriyle

ilgilenen kişilerin muamelesinden, insanî yaklaşımından etkilenen Ahıska Türkleri, ABD'de yaşamaktan genel olarak memnun kalmıştır (Alpbaz, 2018: 19).

Ahıska Türkleri'ne yönelik siyasi ve sosyal girişimler tarihsel süreç içinde başta Ruslar olmak üzere bazı devletler tarafından farklı stratejilerle devam etmiştir. Günümüzde halen bir vatana sahip olmayan Ahıska Türkleri, farklı ülkelerde yaşamlarına devam etmektedir.

1.2.1.4. Kırgızistan Olayları

Kırgızistan'ın başkenti Bişkek' te sebebi tam olarak bilinmeyen nedenlerden dolayı 2010 yılında bir kargaşa yaşanmıştır. Bu kargaşalar neticesinde birçok köy ve mahalle yağmalanmış ve 86 kişi hayatını kaybetmiştir. Olayların ülkedeki ekonomik nedenlerden dolayı çıktığı söylene de Amerika ile Kırgızistan arasındaki siyasi ve askeri yakınlaşmadan da kaynaklandığı düşünülmektedir. “Kırgızistan'ın Talas kentinde bir belediye binasının işgali ile başlayan isyan, başkent Bişkek'e geçtikten sonra, burada televizyon binaları, Başbakanlık binası ve Parlatentonun da işgali ile ülkeyi ele almıştır.

2010 yılı kaynaklarında olaylara sebebiyet veren meselenin ülkede doğalgaza yüzde 200'den fazla zam gelmesinin olması gösterilmiştir. Olayların arkasında diğer siyasi meselenin durduğunu ifade eden devlet yetkilileri, ikinci sebep olarak Batken'de kurulması planlanan ABD üssü olduğu bildirilmiştir (Faigov, 2015: 74).

Kırgızistan'da yaşanan olaylardan yerli halk kadar Özbekler ve Ahıska Türkleri de etkilenmiştir. Kırgızistan'da yaşamayan Ahıska Türkleri de bu olayları protesto etmiştir. Ahıska Türkleri bu olaylarda Kırgız Halkının yanında olmuş ve yardımlarda bulunmuştur. Yapılan bilgilendirmelerde ölen Ahıska Türkü olmadığı sadece yaralananların olduğu belirlenmiştir. “Kırgızistan'daki bu olaylarda Özbeklerle birlikte Ahıska Türkleri de zor günler yaşamıştır. Araştırmalara göre, ağır şekilde yaralanan 3 Ahıska Türkü olmuştur.

Yaralılarından Rıdvan Gasanov Bişkek'ten, Kemal Çalangov Novo Pavlovka köyünden, diğer 3. Ağır yaralı ise ismi belirlenmese de Çaldovar köyünde yaşadığı bildirilmektedir. İddialara baktığımızda Ahıskalıların yaralanmasına sebep üzerlerinde kimliklerinin bulunmaması ve bu nedenle de kimliklerinin tespit 75 edilememesi dolayısıyla yaralanmalarına sebep olmuştur (Faigov, 2015: 74-75)

Bu olayda fiili olarak etkilenen Ahıska Türkleri azdır. Ancak toplumsal bir mesele olduğu için Ahıska Türkleri'de günlük hayatın aksaması noktasında ve yaralanmalar ile bazı bedeller ödemiştir.

1.3. AHISKA TÜRKLERİNİN EDEBİYATI ÜZERİNE BAZI TESPİTLER

1.3.1. Ahıska Türklerinin Kültür ve Edebiyatı

Ahıska Türklerinin halk kültürü büyük bir birikime sahiptir. Milattan önceye dayanan bu kavmin kültürel birikimi ve yaşam biçimi çoğu Türk kavmi gibi kendini korumuştur. Türk kültür havzası içinde Ahıska Türklerinin katkıları olduğu gibi ortak Türk kültüründen de oldukça etkilenmiş bir topluluktur. Ahıska Türklerinin kültürü yaşadıkları sürgünden dolayı farklı coğrafyalara yayılma alanı bulmuştur. Farklı coğrafyalarda yaşamak zorunda kalan Ahıska Türklerinin atalarından aldıkları kültür birikimi kesintiye uğramamış ve yok olmamıştır. Sürgünden sonra Ahıska Türklerinin bölgeden ayrılması sahip oldukları gelenek ve göreneklerin ortadan kalkmasına neden olmamıştır. Ahıska Halk Kültürü halen Kafkasya bölgesinde etkisini göstermektedir “Ahıska Türkleri, Türk kültürünü canlı olarak yaşatmaktadır. Onların, ev, mutfak, giyim, aile, düğün, bayram, yas, sünnet gibi maddi ve manevi kültür varlıkları, Ardahan, Artvin, Ardanuç, Şavşat, Oltu ve Tortum bölgeleriyle aynı özellikleri taşımaktadır”(Güzeloğlu, 2017: 27).

Ahıska Türklerinin sürekli sürgün edilmesinden dolayı yazılı edebiyatlarının varlığından söz edilmemiştir. Böyle bir dönem varsa da bilinmemektedir. Ancak farklı coğrafyalarda yaşamalarına rağmen Ahıska Türklerinin sözlü edebiyatları ve kültürleri oldukça önemli bir noktaya varmıştır. Sözlü kültürün türleri içinde önemli örnekler ortaya çıkmıştır. “(...)Ahıska Türklerinin sözlü edebiyatı, söyleyeni çoğunlukla belli olmayan anonim türlerden oluşmaktadır. Bunlardan bazıları; destanlar, atasözleri, ninniler, masallar, dualar, beddualar, mâniler, tekerlemeler, türküler, bilmecelerdir” (Uludağ, 2018: 26).

Ahıskalıların Sözlü edebiyat alanındaki gelişmeleri tarihsel süreç içinde bazı önemli şairler yetiştirmesine neden olmuştur. Genel olarak şiirlerini Ahıska ve Ahıska sürgününü konu alarak yazan şairler, Ahıska halk şiirinin önemli örneklerini vermişlerdir. Ahıska edebiyatını ve kültürünü dünyaya tanıtmak isteyen Mircevat Ahıskalı şiir alanında önemli çalışmalar yapmıştır. “İkamet ettiği Bursa’da ücretsiz bir şiir atölyesi açan şair, Ahıska Türkü gençleri şairlik, yazarlık konusunda yetiştirirken bir taraftan da Ahıska Türkleri hakkında çeşitli araştırmalar, derlemeler yapmaktadır.

Mircevat Ahıskalı’nın Ahıska edebiyatını dünyaya tanıtmaya arzusu onu diğer edebiyatlarda çok da yaygın olarak görülmeyen biçim ve türlerde eserler vermeye yöneltmiştir. O, bu amacına ulaşmak için özellikle de akrostiş şiire yeni bir soluk getirmiş, yeni bir dokunuşla akrostiş şiirler yazmaya başlamıştır. Öyle ki, o akrostiş şiirlerini yazarken hem ölçüyü bozmaz hem de her dizede farklı şekiller ve sözler ortaya koyar. Şairin özellikle Şairim

Diyen Rakip ve Kum Saati şiiirleri, akrostište bilinenden ne kadar uzaklara gidilebileceğini göstermeleri açısından son derece önemlidirler (Sakallı, 2017: 182).

Ahıskalı olarak bilenen halk şairleri: Gülizar Binalıkızı İskandorava Âşık Sedir Gediroğlu, Ahıskalı Emrah, Ali Paşa Veyselöğlü, Aliyev Beçet Mehemmetoğlu, Âşık Mürteze, Âşık Gülali Koçalıoğlu, Âşık Meyralı Aydınoğlu Âşık Mamed Mürseloğlu, Âşık Mevlüd Nebioğlu, Badalov Bahadır Abdullaoğlu, Paşa Karaoğlu Asratov, Hukiyeve İbrahim Ketiboğlu, Asampali Ziyaoğlu Çalabov, Karayev Kamal Karaoğlu, Mamoş Gahramanoğlu, Mircevat Ahıskalı, Musayev Amirastan Berfaoğlu, Mutiyev Zeynulla Jabbaroğlu, Yunus Zeyrek ve Âşık Piloş gibi belli başlı bazı isimlerdir. Bu isimler ve ortaya koydukları ürünler Ahıska Türkleri ile ilgili yazılmış olan folklor tezlerinde detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

Ahıska halk edebiyatı içinde önemli bir tür olan masallar ve öyküler Mircevat Ahıskalı'nın vermiş olduğu örnekler ile Ahıska kültürü için büyük bir önem taşımaktadır. Mircevat Ahıskalı “*Ahıska Masalları ve Hikâyeleri*” adlı eserinde Ahıska masallarının edebiyat alanına kazandırılması için büyük çaba gösterdiklerini söylemiştir. “İnsan elindekini kaybettikten sonra kıymetini anlar, aramaya başlarmış. Maalesef biz de sürgünden uzun yıllar sonra masallarımızın derleme fırsatını yakaladık.

Evet, kolay olmadı, çünkü Ahıska'nın orijinal masallarını bilenlerin büyük bir kısmı ahrete göç etmiş, geri kalanlar da sürüldüğü bölgelerde yerli halkların masallarından etkilenmiş ya da büyüklerinden duydukları masalları unutmuşlardı. Onun için derlediğimiz masalların çoğunu kaleme almaktan vazgeçip, özellikle Ahıska'da söylenmiş olanları tespit etmeye özen gösterdik (Ahıskalı, 2010: 14).

Yazarımızın Ahıska Türklerinin yaşadığı sürgünü anlatan ve Ahıska Türklerinin günlük yaşamlarından kesitler veren *Ahıskalı'dan Hikâyeler* adlı bir kitabı daha vardır. Eserde yazarın Ahıska Türklerinin yaşadığı olayları kaleme aldığı öyküler olduğu gibi halk öyküleri de mevcuttur. Söz konusu kitaptaki halk öyküleri dışındaki öyküler tez içinde sırası ile incelenmiştir.

Mircevat Ahıskalı gibi Ahıska Türklerine özgü masal ve öykülerin orijinal olarak derlenip toplanması için çaba harcayan bir başka önemli isim Ülkü Önal'dır Önal'ın *Ahıska Masalları ve Hikâyeleri* adlı çalışması bu açıdan önemli bir eserdir. Yazar kitabında farklı coğrafyalarda yaşayan Ahıskalıların kendi kültürleri ile yaşamalarının öneminden söz etmektedir. “Çocuklarımız yabancı masallarla büyüyor. Öz kültürümüzü gelecek kuşaklara aktarmak ve vatansız hemşerilerimize kültürel açıdan hizmet etmek için

masallarımı “Ahıska Masal ve Hikâyeleri” adıyla Aslı ile Kerem hikâyesini de ekleyerek kitaplaştırmaya karar verdim”(Önal, 2008: 7). Ülkü Önal’ın masallar ve hikâyeler için yaptığı bir başka derleme ise *Ardanuç- Ahıska Masalları ve Halk Hikâyeleri*⁴ ismini taşımaktadır. Ülkü Önal’ın eserlerindeki bütün öyküler birer halk öyküsüdür. Bunun gibi Ahıska masallarını ve öykülerini derleme yoluyla toplayan başka çalışmalar da vardır. Bu çalışmalarda ele alınan ürün çoğu zaman anonimdir. Öteki Türk devletlerinde yaşayan Ahıska Türklerinin masal ve öykülerine dair bilgilerde verilmiştir. Ancak söz konusu ülkede yaşayan Ahıska Türklerinin buldukları yerin kültürü ile ortaya çıkardığı masal ve öykülerin olma olasılığı da yüksektir.

Ahıska Türklerinin Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan ve Özbekistan dillerinde yazılmış olan edebi yazıları da mevcuttur. Yukarıda sadece Türkiye Türkçesi ile kaleme alınmış birkaç eserden söz edilmiştir. Ahıska Türklerinin roman türünde verdiği örnekler de mevcuttur. Türkiye Türkçesi ile kaleme alınmış ve Türkiye’de basılmış olan romanlar tez içinde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bunun dışında Türk Cumhuriyetlerinde de yazılmış belli başlı bazı romanlar mevcuttur. Ahıska Türklerinin varlığının yegâne temsilcisi ve varlığı olan “Ahıska Türkleri edebiyatı” alanı halk edebiyatı sahasında yapılmış bazı çalışmalar dışında genel olarak incelenmemiştir. Halk edebiyatı alanında yapılan çalışmalar ise daha çok halk kültürü ile ilgilidir. Ahıska Türkleri ile ilgili şiir, masal, halk hikâyeleri ve destanlar incelenmesi gereken önemli türlerdir.

---

⁴ Ülkü Önal, *Ardanuç- Ahıska Masalları ve Halk Hikâyeleri*, Kalkan Matbaası, Ankara 2004.

İKİNCİ BÖLÜM

AHISKA TÜRKLERİ İLE İLGİLİ ROMAN VE ÖYKÜLERDE YAPI

2.1. ROMANLAR

2.1.1. Aşka Son Bakış⁵

Niyazi Sanlı'nın *Aşka Son Bakış* romanı, bir ön söz ve on iki bölümden oluşan yüz elli iki sayfalık bir eserdir. Romanın bölümleri sırası ile şöyledir: “*Cemal ve Hatice*”, “*Aşk ve Vuslat*”, “*Ayrılık ve Çaresizlik*”, “*Sığınacak Bir Yer*”, “*Kazakistan’da Zor Yıllar*”, “*Başka Bir Kadın*”, “*Bir Umut Işığı*”, “*Bayram*”, “*Son Bir Arzu*”, “*Sıcak Bir Yaz Günü*”, “*Zamanın Yorulduğu Günler*”, “*Bu Dünyada Son Defa*” şeklindedir. Yazar romanın ön sözünde anlatılan olayların gerçek hayattan alıntı olduğunu ve sadece bazı eklemelerin yapıldığını belirtmektedir. Roman, bir âşk öyküsünü anlattığı gibi Ahıska Türklerinin yaşadığı mezalimleri de aktarmaktadır. “Âşk ve vatan özlemi temalarının esas alındığı eserde;

II. Dünya Savaşı yıllarında Ahıska’da yaşayan Türklerden Cemal ile Hatice’nin evlenmelerinin ardından bölgedeki büyük sürgüne maruz kalarak, birbirlerinden ayrı düşmeleri, Cemal’in kaçarak Türkiye’ye yerleşmesi, Hatice’nin ise karnındaki bebeğiyle Kazakistan’a sürülmesi ve iki insanın geldikleri yeni topraklarda, yeni birer hayat kurma çabaları ve ömürlerinin sonuna kadar birbirlerine ve vatanlarına duydukları hasret anlatılır (Yılmaz, 2006: 48).

Olayların aktarımı ve düğümlerin çözümü noktasında roman merak duygusunu tetiklemektedir. Romanda geçen kahramanlar ve olaylar II. Dünya Savaşının yaşandığı yılları yansıtmaktadır. Dönem içinde yaşanan kısıtlamalar ve siyasi dengeler arasındaki çekişmeler Ahıska Türklerinin bir oyun içine hapsolmesine neden olmuştur. Ahıska sürgünü detaylı bir şekilde verilmemiştir. Daha çok sürgün olayı Hatice, özelinde ele alınmıştır. Kitabın ilk sayfasında yazar hakkında bilgiler verilmiştir.

2.1.1.1. Olay

Roman başlangıç olarak kısa bir tasvir ile başlar. Batum’a bağlı bir köy anlatılır. Bu köyde Hatice ve Cemal adında iki genç yaşar. Batum’a bağlı bir köyde bu iki genç hayatlarına devam etmektedir. Hatice zengin bir ailenin kızıdır. Varlıklı olmasından dolayı güzel giyinen ve ilgi çeken bir kızdır. Sabırlı, çalışkan ve sakin biridir. Cemal ise 93 harbinde babasını kaybeden fakir bir gençtir. Annesi Pakize Kadına yardım eden, çalışkan,

⁵ Niyazi Sanlı, *Aşka Son Bakış*, Da Yayıncılık, İstanbul 2003.

dürüst ve efendi bir delikanlıdır. Yazar romanın başlarında Hatice ve Cemal'i anlattıktan sonra köy işleri ve köy hayatı ile ilgili bilgiler vermeye başlar. Köy Batum'da olmasına rağmen anlatılanlara göre klasik bir Anadolu köyü görünümündedir. Romanda köyün tasviri yapılmıştır. Hatice çok küçük yaşlarda olmasına rağmen Cemal'e karşı bazı duygular besler. Bu duygularını hem ablasına hem de en yakın arkadaşı olan Nesibe'ye anlatır.

Cemal köyde herkese yardım eden ve bütün işlere koşturan bir delikanlıdır. Cemal, Hatice'nin babası Deli Ramazan'ın tarlasını sürmek için köydekilerle çalışmaya gider. Akşam olunca Deli Ramazan çalışanlara yemek vermek için evine davet eder. Cemal'de bu yemeğe katılır. Bu yemek esnasında Hatice, annesi Sultan'a Cemal'i sevdiğini itiraf eder. Kadın ilk başta kızar ama sonra eşine belli etmemeye çalışır. Bir süre sonra Hatice, Nesibe aracılığı ile Cemal'le buluşur. Bu buluşma esnasında Cemal'e duygularını anlatır. O anın büyüünden mi yoksa Hatice'nin kendisine olan sevgisinin güzelliğinden mi bilinmez Cemal'de Hatice'ye kendisini sevdiğini söyler. O günden sonra Hatice ve Cemal sık sık deniz kıyısında buluşup birbirlerine olan sevgilerini tazelerler.

Günler geçtikçe ikisinin âşkı daha da büyür. Cemal, Hatice'yi babasından istetmiştir ama Hatice'nin babası Deli Ramazan buna yanaşmamıştır. Deli Ramazan, ne yapacağı belli olmayan ve çabuk sinirlenen biridir. Onun zengin olması ve sert bir mizaca sahip oluşu Cemal'in işini zorlaştırır. Günler geçtikçe Cemal ile Hatice arasındaki aşk engellenemeyen bir hal alır. Cemal bir gün annesi Pakize Kadın'a Hatice'yi çok sevdiğini ve bu işten vazgeçmeyeceğini anlatır. Durumun ciddiyetini anlayan kadın oğlunu sakinleştirip durumu köyün büyüklerine danışacağını söyler.

Sabah erkenden Muhtar Muzaffer'in yanına giden Pakize Kadın her şeyi anlatır. Muhtar, Pakize Kadın'a merak etmemesini söyleyip sakinleştirir. Muhtar, köyün ileri gelenlerinden olan Hacı Tahir ve Efe Hüseyin'e durumu açıklar. Muhtar daha sonra Deli Ramazan'a yarın evlerine geleceklerini haber verir. Muhtar Muzaffer, Hacı Tahir, Efe Hüseyin ve Pakize Kadın birlikte Deli Ramazan'ın evine gelirler. Deli Ramazan bu ziyaretin sebebini bilir ancak ses çıkarmaz. Eve vardıklarında Deli Ramazan misafirleri karşılar ve ikramlarda bulunur. Pakize Kadın çok endişelidir. Hatice görücülere kahve ikram eder. Kahvesini içen Muhtar Emmi söze başlar ve Hatice'yi babasından ister. Deli Ramazan kararını daha sonra açıklayacağını söyleyerek ve misafirlere kabul ettiğini hissettirerek, görücülere evinden uğurlar. Ertesi sabah Muhtarın yanına giderek kızını

verdiğini söyler. Bu haberi daha önceden Nesibe aracılığı ile Hatice, Cemal'e ulaştırır. Çok geçmeden Deli Ramazan hiçbir masraftan kaçınmadan büyük bir düğün yapar. Hatice ve Cemal bütün engellemelere rağmen birbirlerine kavuşmuştur.

Hatice ve Cemal'in düğünleri köyün adetlerine göre yapılır. Aradan beş altı ay geçer. Hatice ve Cemal evlilikten sonra daha da birbirlerine bağlanmıştır. Deli Ramazan'da damadını sevmiş ve kendi oğlu yerine koymuştur. Bu evlilikle birlikte Hatice ve Cemal sık sık Deli Ramazan'ın evinde kalmaya başlamıştır. Günler geçerken bir gün Hatice hamile olduğunu Cemal'e söyler. Cemal'de bu güzel haberi herkese verir. Deli Ramazan torununun olacağını duyunca çok sevinir. Bütün aile bu güzel haberi kutlarlar.

Bütün gün bu haberle sevinen Hatice ve Cemal uyumak için evlerine dönerler. Bu gece ikisi için uzun ve kasvetli geçmektedir. İkisinin de içinde bilmedikleri bir sıkıntı vardır. Gecenin ilerleyen saatlerinde ikisi de uykuya dalar. Cemal daha yeni uykuya dalmışken etraftan kendilerine yaklaşan kamyon sesleri duymaya başlar. Yataktan kalkıp pencereye baktığı zaman köyün içinde kamyonların dolaştığını görür. Köyde dolaşan Rus askerleri olduğunu da görmektedir. Korku ile silahını doldurmaya çalışır ancak buna gerek kalmadan Rus askerleri köydeki herkesi köy meydanına toplar. Köydeki herkes ne olduğunu anlamaya çalışır ancak kimsenin bir şeyden haberi yoktur. Kalabalık içinde Cemal ancak Hatice'nin elini tutabilmiş ve onunla zorla kamyonu bindirilmiştir. Nereye gittiklerini bilmeden bir daha dönmeyecekleri köylerinden ayrılmışlardır.

Kamyonlarla getirilen insanlar başka köylerden getirilen insanlarla birlikte tren vagonlarına bindirilmiştir. O kalabalık içinde etrafta annesini arayan Cemal, zavallı kadını bir köşede korkudan oturmuş halde bulur. Cemal ve Hatice Pakize Kadının kollarından tutmuştur. Trene bindirildiklerinde daha ne olduğunu anlamadan Pakize Kadın fenalaşmış ve orada ölmüştür. Annesinin cansız bedeni üzerinde ağlayan Cemal çaresizce annesini uyandırmaya çalışır. Hatice durmadan ağlayıp kendi ailesine ne olduğunu düşünmektedir. Trende bulunan Rus askerleri bağrıışmaları duyar ve Pakize Kadın'ın cansız bedenini götürmek için gelirler. Her ne kadar Cemal direnmeye çalışsa da annesini götürmelerini engelleyemez. Annesini askerler bilmedikleri bir yere doğru götürür. Ne olduğunu bilmediği bu gecede annesini kaybeden Cemal, eşi ile birlikte bilmedikleri bir yolculuğa doğru gider.

Trendeki insanlar korku içindedir. Hatice ve Cemal yan yana oturup düşünmeye başlar. Cemal, Hatice'ye buradan kaçmaları gerektiğini söyler. Zillet içinde yaşamaktansa

ölmek onlar için daha iyidir. Hatice ve Cemal kaçmak için bir plan kurmaya çalışır. Cemal kapıda ki Rus askerini etkisiz hale getirip Hatice ile trenden atlamaya karar verir. Hatice'ye bu planını anlatır. Askerlerin yemek dağıtmaya başladığı bir sırada Cemal ve Hatice harekete geçer. Cemal, Hatice'nin elinden sıkıca tutmuştur. Derken Cemal kapıdaki askerin başına vurup onu orada yere serer. Askerin bağırması ile öteki askerler sesin geldiği vagona doğru koşar. Cemal tam bu sırada kendini trenden atar. Hatice bir anlık korku ile Cemal'in arkasından atlayamamıştır. Askerler, Hatice'nin olduğu yere gelip kızını öldüresiye dövmeye başlarlar. Hatice kendinden çok karnındaki çocuğu korumaya çalışır. Trenden atlayan Cemal, Hatice'nin arkasından bağırma çalışsa da tren hızla oradan uzaklaşmıştır.

Hatice, öldüresiye dövüldükten sonra bütün trendeki insanlara ibret olsun diye vagonlarda askerler tarafından gezdirilmeye başlanır. Hatice'yi bu karmaşada babası görür ama ses çıkaramaz. Vagonlarda gezdirildikten sonra Hatice kendi yerine getirilir. Kısa bir zaman sonra askerler Hatice'yi öldürmek için bulunduğu yerden alıp başka bir yere götürürler. Hatice, sürekli Cemal'i düşünmekte ve "sen benim gün ışığımsın", "sen benim ay ışığımsın" sözlerini tekrar etmektedir. Bu sözler Cemal ile Hatice'nin sözleridir. Rus asker Hatice'yi tam öldüreceği sırada Hatice'nin kendi karnına dokunduğunu fark eder. Onun hamile olduğunu anlar ve öldürmekten vazgeçer.

Cemal, trenden atladığı yerde çamura batmış perişan bir haldedir. Durmadan Hatice'yi düşünür. Uzaklarda bir ışığın yandığını görür ve o ışığa doğru hareket eder. Cemal bir evin önüne gelmiştir. Kapıyı çalmaya başlar. Ağır adımlarla birinin kapıyı açmaya geldiğini fark eder. Kapıyı bir ihtiyar açar. İhtiyar Cemal'i hemen eve alır. İçeride Cemal başından geçenleri ihtiyara anlatır. İhtiyar Cemal'e yardım eder. Cemal o gece orda kalır. Sabah olunca ihtiyar Cemal'e evden çıkmamasını kendisi için yardım edecek birini bulmaya gideceğini söyler ve evden çıkar. Akşam olunca ihtiyar eve döner. Cemal'e bir çözüm bulduğunu söyler. Bu toprakların güvenli olmadığını Türkiye'ye gidip pasaport alması gerektiğini ve ancak bu şekilde rahatlıkla Hatice'yi arayabileceğini söyler. İlk önce tereddüt eden Cemal, daha sonra bu teklifi kabul eder. İhtiyar, Pehlivan Ahmet adında biri ile Cemal'i Türkiye'ye götürmek için anlaşmıştır. Akşam ihtiyarın evinde kalan Cemal, sabah olunca Pehlivan Ahmet ile birlikte yola çıkar. Yolda ihtiyarın dediği yerlerde durup dinlenirler. Uzun bir yolculuğun ardından Cemal, Türkiye sınırına varmıştır. Pehlivan Ahmet ile vedalaşan Cemal, sınırı geçip Kars'taki akrabalarının yanına doğru yola koyulur.

Cemal, Kars'ta bulunan akrabalarının yanına gelmiştir. Bir süre bu akrabalarının yanında kalır. Ekonomik sıkıntılar yaşayan akrabalarının yanında daha fazla kalamayacağını anlayan Cemal, çalışmak ve para biriktirmek için İstanbul'a gider. Bu arada Hatice'nin tren yolculuğu bitmiş ve devlet tarafından Kazakistan'ın Almaata şehrine getirilmiştir. Hatice, devlet kontrolünde tek odalı bir eve yerleştirilmiştir. Günler geçmiş ve komşularının yardımı ile doğumunu gerçekleştirmiştir. Hatice bir erkek çocuğu dünyaya getirmiş ve adını İsrafil koymuştur.

Aradan uzun yıllar geçmiş Hatice ve Cemal ayrı yaşamaya mahkûm olmuştur. Cemal, İstanbul' a yerleşip kendine bir düzen kurmuştur. Hatice'den iyice ümidini kesen Cemal, vatandaşlık almak için ve yeni bir hayat kurmak için evlenmeye karar vermiştir. Çok geçmeden Cemal, bir akrabalarının kızı olan Müşerref ile evlenmiştir. Cemal Müşerref ile evlenmiş olsa da ona karşı bir sevgi beslememiştir. Bu evliliğin sonunda Cemal'in Mustafa, Kemal ve Canan adında üç çocuğu olmuştur. Hatice ise Kazakistan'da yaşamına devam etmiş ve oğlu İsrafil'i yetiştirmeye çalışmıştır. İsrafil bir süre sonra okula başlar. Cemal'in çocukları da okula başlamıştır. Yeni kurulan düzen içinde Cemal ve Hatice birbirlerini hiç unutmamış ve hep düşünmüştür.

Yıllar geçmiş Hatice'nin oğlu İsrâfil okulu bitirmiştir. Yabancı olduğu için İsrafil'e devlet görevi verilmez. İsrafil'de belediyede şoförlük yapmaya başlar. Hatice oğlu İsrafil'i evlendirmiş ve Resul adında bir torunu olmuştur. Cemal'de oğullarını ve kızını evlendirir. Çocuklarından torunları dünyaya gelir. Ama Cemal'in en sevdiği torunu Özgün'dür. Aradan geçen yıllara rağmen Hatice ve Cemal'in aşkları ilk günkü gibidir.

Cemal torun sevgisi yaşadığı bir zamanda eşi ve hayat arkadaşı Müşerref'i kaybeder. Cemal'in oğlu Mustafa inşaat mühendisi, Kemal makine mühendisi olmuştur. Kızı Canan ise özel bir okulda İngilizce öğretmenliği yapar. Hatice, torunu Resul'ün okulu ile ilgilenmiş ve bütün sevgisini ona vermiştir. Resul okulunu bitirince Türkiye'de okumak için sınavlara çalışmıştır. O yıllarda Sovyet Rusya yıkılmış ve Kazakistan bağımsızlık kazanmıştır. Bağımsızlık kazandığı için ülke dışına çıkmak kolay hale gelir. Torununun Türkiye'ye gideceğini öğrenen Hatice, Resul'e Cemal Dedesini aramasını söyler. Resul okumak için İstanbul'a gelir. Burada Muhsin Hoca ile tanışır. Ondan dil dersleri alır. Sınıfta bir gün Hatice Nenesi ile Cemal Dedesinin öyküsünü anlatır. Muhsin Bey bu öyküden çok etkilenir. Muhsin Bey, Canan'ın çocuklarının hocasıdır.

Cemal, eşinin ölümünden sonra hacca gitmek ister. Bunun için başvuruda bulunur. Cemal bu işlerle meşgulken kızı Canan ve damadı arasında bir anlaşmazlık yaşanır ve boşanmaya karar verirler. Kızını bundan vazgeçirmek ister ama Canan kararlıdır. Canan çok güvendiği Muhsin Bey'den akıl almak için yanına gider. Muhsin Bey tekrar düşünmesini ve boşanmamasını söyler. Canan ve eşi konuşup anlaşılır. Boşanmadan vazgeçerler. Hacca gitmeye hazırlanan Cemal, hava alanında yaşanan bir problemden dolayı hacca gidemez. Buna çok üzülür. İçine kapanır.

Kemal kız kardeşinin boşanmasını engelleyen Muhsin Bey'in yanına teşekkür için gider. Muhsin Bey'le sohbet ederler. Sohbet arasında Kemal babasının ilk aşkı olan Hatice'den ve yaşadıklarından söz eder. Muhsin Bey, önceden bu öyküyü Resul'den dinlemiştir. Kemal'e öyküyü bildiğini ve Hatice Ninenin yaşadığını söyler. Kemal babası ile Hatice'nin kavuşması için Muhsin Bey'den yardım ister. Muhsin Bey, Resul ile iletişime geçip Resul'ü Cemal'in yanına götürür. Yıllardan sonra Cemal ve Hatice'nin kavuşma zamanı gelmiştir. Resul Cemal Dedesi ile tanıştıktan sonra Hatice Ninesine haber verir. Olanlar karşısında Hatice ve Cemal şaşkına dönmüştür. Cemal torunu Resul ve oğlu Kemal ile birlikte Kazakistan'a gider. Hava alanında İsrafil, onları karşılamıştır. Babasını gören İsrafil, şaşkına dönmüş ve ne yapacağını bilemez hale gelmiştir. İsrafil'in evine gelen Cemal, Hatice'yi ölüm döşeginde bulur. Yıllar sonra birbirlerine kavuşan bu iki sevgili birbirlerine o tılsımlı sözleri söyler. "Sen benim gün ışığımsın", "sen benim ay ışığımsın" derler. Cemal abdest alıp Hatice'nin başında Yasin okumaya başlar. Cemal'in gözleri içine bakarak Hatice gözlerini yumar. Roman Hatice'nin ölümünü vermesi ile sona erer.

2.1.1.2. Şahıslar

Hatice:

Hatice, roman içinde çalışkan, sabırlı, sadık ve güvenilir biri olarak karşımıza çıkmaktadır. " (...) Hatice son derece sevimli, beyaz tenli, siyah saçlı, sabırlı ve çalışkan bir kızdı. Babasının maddi imkânları yerinde olduğundan güzel elbiseler giyer ve giyinmesini de bildiğinden her şeyi kendine yakıştırdı (...)"(Sanlı, 2003: 99). Romanın başkahramanlarından biridir. Hatice, romanda işkencelere maruz kalan, sürekli sıkıntılar çeken ve yaşama sevinci elinden alınmış biri olarak görülmektedir. Hatice, Cemal'e göre aşkına daha çok sadık kalmıştır. Cemal ümitsizliğe kapıldığı anda başka biri ile evlenmiştir. Hatice hiçbir zaman ümitsizliğe kapılmamış, hep beklemiş ve kimse ile

hayatını paylaşmamıştır. Hatice bu noktada güçlü bir kadındır. Cemal ümitsizliğe kapıldığı için ve başka biri ile evlendiği için Hatice kadar güçlü kalamamıştır. Romanın en güçlü karakteri Hatice'dir. Hatice, aşkını Cemal'e kendi itiraf eden kararlı bir kadındır. Hatice sürgün hayatı yaşarken Cemal bulunduğu ülkeye ait olabilmiş ve rahatlığa kavuşmuştur. Ruhen ve bedenen en ağır bedelleri Hatice ödemiştir.

Sürgün anında tereddüt etmesi Hatice'nin ömür boyu yaşayacağı bir pişmanlığa mal olmuştur. Cemal'den ve Batum'dan tek hatıra olarak kalan oğluna çok bağlıdır. Ailesi için koruyucu bir rol oynamış, anaç ruhlu bir kadındır. Ailesine yani torunlarına geldiği yerin kültürünü ve yaşadıklarını her fırsatta aktarmıştır. Sürgünü yaşayan öteki insanlar gibi ailesi ile birlikte birçok kısıtlamayı uzun süre görmüştür. Torunu ile birlikte evlerine gelen heyeti ağırlamış ve misafirperver bir tavır sergilemiştir. Misafirlerine hem sürgün anını hem de sürgünle birlikte yaşadıklarını aktarmıştır. Hatice'nin her fırsatta Cemal'e karşı söylediği iki mısralık şiir önemli bir hatırlama faktörüdür. Bu tılsımlı sözler Hatice'nin aşkının tek hatırasıdır. Vatanını ve sevdiği adamı hatırlatan tek unsurdur.

Cemal:

Cemal roman içinde karşımıza çıkan ikinci başkahramandır. Cemal, çalışkan, dürüst ve yardımsever biri olarak anlatılmıştır. "(...) Cemal ise henüz bıyıkları terlemeye başlamış, buluş çağına yeni adım atmaya hazırlanan bir çocuktur. Efendiliği ve herkese karşı son derece saygılı davranmasıyla nam salmıştı.

Mert bir delikanlı olacağı belliydi. Babası savaşta vefat ettiğinden herkesin ona acıyan gözlerle ve içi yanarak baktığı zamanları fark eder ama bunlara pek aldırış etmezdi. Daha küçük yaşta el işinde çalışmaya alışmıştı. Köyden kimin işi olsa biraz acıdığından, biraz da onun çalışkanlığını ve becerikliliğini bildiklerinden Cemal'i çağırırdı (...) (Sanlı, 2003: 9).

Hatice'ye bağlı biridir. Hayat şartları ve yaşantısı Hatice'ye göre daha iyi olmasına rağmen onun gibi güçlü bir karakter olamamıştır. Cemal romanda Hatice'nin aşkı olarak anlatılmış olsa da Hatice kadar ön planda değildir. Hatice'yi yıllarca unutamaması ona olan âşkından mı yoksa ondan ayrıldığı anın etkisinden mi tam olarak anlaşılmamaktadır. Roman içinde genel olarak olumlu bir karakterdir.

Hatice gibi zorluklar çekmemiş ve kendine başka bir hayat kurmuştur. Cemal, Hatice için Türkiye'ye gelmiş ancak amacından sapmış ve başka bir hayat yaşamaya başlamıştır. Buna rağmen hayat mücadelesi vermiş ve kendi çocuklarını okutmuştur. Güçlü, kararlı ve mantıklı bireyler yetiştirmiştir. Evlendiği kadına saygı göstermiş ve iyi

bir evlilik süreci geçirmiştir. Olgunluk döneminde inançlı ve dirayetli bir adam olarak görülür. Cemal, Hatice'nin izini bulduğu anda tüm benliği ile ona kavuşmak için bir bekleyiş mücadelesi içine girmiştir. Romanın sonunda Hatice'nin öldüğü anlatılırken Cemal'in sonuna ilişkin bilgi verilmemiştir.

Pakize Kadın:

Pakize Kadın, Cemal'in annesidir. Roman içinde sadece birkaç defa adı geçmektedir. Pakize Kadın savaşta kocasını kaybeden ve çocuğunu tek başına büyüten bir kadındır. “ (...) Dünyada kalan tek varlığı oğluydu. Kocasını 93 Harbinde kaybettikten sonra tek teselli kaynağı olmuştu. Kocasını gitmiş ve bir daha ne ölüsü ne de dirisi gelmişti.

Muhtemelen soğukta donup kalmıştı diğer askerler gibi. Belki de Ruslara esir düşmüştü. Bir gün çıkıp geleceği umudunu hala kaybetmemişti. Umutları da olmasa yaşayamazdı zaten. Onu ayakta tutan da içinde sönmeyen o ateşti (Sanlı, 2003: 18).

Anadolu'da eşini kaybeden bütün kadınlar gibi o da zorlukla ve yoklukla mücadele etmiştir. Sürgün edildiği esnada ölmüştür.

Müşerref:

Roman içinde Cemal'in hayatına giren ikinci kadındır. Romanda Hatice gibi anlatılan ve kendini hissettiren bir kadın değildir. İsmen bu karakterin varlığından söz edilir. Hatice gibi güçlü bir karakter değildir. Kendi halinde sakin biridir. “Müşerref, huzurluydu, mülayimdi. Hayattan bir şikâyeti olmadığı gibi çok fazla beklentisi de yoktu. Yapmak ve elde etmek istediklerinin çoğu elindeydi.

Huzurlu bir yuva, geçim derdi olmayan bir aile hayatı. Daha ne istesindi ki? Kimseye zararı olmayan, kendi halinde yaşamaya devam eden melek gibi bir kadındı. Etliye sütlüye karışıp başını ağrıtmazdı. Kimsenin tavuğuna da kış demezdi (Sanlı, 2003: 77).

Deli Ramazan ve Sultan:

Deli Ramazan, Hatice'nin babasıdır. Roman içinde sinirli, ne yapacağı belli olmayan ve zengin biri olarak anlatılmıştır. Romandan anlaşıldığı kadarıyla köydeki herkes onun yapacaklarından bir endişe duymaktadır. “O zaten hep ânı yaşardı. İçinden geldiği gibi. O anda ne geldiyse onu söylerdi. Hiç de pişmanlık duymazdı. İçinden kimseye kin tutmazdı. Herkesi severdi sevmesine ama bir de şu deli tarafı olmasaydı!” (Sanlı, 2003: 22). Deli Ramazan sadece romanın başında görülmüştür. Sultan, Hatice'nin annesidir.

Romanda istemediği bir evlilik yaptığı yönde bir söz söylenir. O da Deli Ramazan gibi sadece romanın başında görülür.

Resul ve zgn:

Resul, Cemal ile Hatice'nin tek torunudur. Akıllı, dürüst ve alışkan bir ocuk olarak anlatılmaktadır. Hatice'nin dert ortağı olmuş ve onun her dediğini yapmıştır. Resul, Cemal Dedesini aramış ve Hatice Ninesine kavuşturmuştur. Resul Hatice'nin umut ışığıydı. "Bebeğe elçi anlamında Resul adını koymuştu Hatice. Onun, kendisinin elçisi olmasını ve Cemal'ine kavuşturması, kavuşturamasa bile bir gün onun ölüsünden ya da dirisinden bir haber alması dualarıyla bu adı koymuştu.

İyi bir haber almasa bile onun mezarı başında Fatihalar okumasını temenni ediyordu (Sanlı, 2003: 88).

İsrafil'den daha çok göze çarpılmaktadır. Dirençli ve sabırlı bir karaktere sahiptir. zgn, Cemal'in ikinci eşinden olan torunudur. Cemal'in en sevdiği torunudur. Ancak romanda sadece ismi geçmektedir.

Muhsin Bey:

Muhsin Bey, romanın sonuna doğru Resul'n hocası olarak görülmektedir. Muhsin Bey, bilgili, akliselim hareket eden ve sakin bir karakterdir. Canan'm çocuğunun da hocasıdır. Canan'a evliliği konusunda yol gösterir. Fedâkar ve düşünceli bir insandır. Cemal ile Hatice'nin kavuşmasını sağlamıştır.

Mustafa, Kemal ve Canan:

Mustafa, Cemal'in en büyük oğludur. Roman içinde sadece ismi geçer. Kemal, Cemal'in yanında kaldığı oğludur. Akıllı, bilgili ve atılgan biridir. Cemal'in her işini halleder. Cemal'in Hatice'ye kavuşmasını sağlamıştır. Canan, Cemal'in kızıdır. Canan, güçlü, kendinden emin ve ne istediğini bilen bir kadındır. Kendi ayakları üzerinde durabilen ve gururlu yaşayan bir kahramandır.

İsrafil:

İsrafil, Cemal'in Hatice'den dünyaya gelen çocuğudur. İsrafil, küçük yaşlarda babasız büyüyen, dayanaklı ve zorluklarla mücadele eden biridir. Hatice'nin yaşam tesellisi ve dert ortağıdır. Romanda Her ne kadar görülse de oğlunun gölgesinde kalmıştır.

Muhtar Muzaffer, Hacı Tahir ve Efe Hüseyin:

Muhtar, köyün otoritesidir. Cemal'e Hatice'yi isteyen kişidir. Hacı Tahir ve Efe Hüseyin'de köyün ileri gelenleridir. Bu kişilerin mizaçlarına ve giyimlerine dair kısa bir tasvir roman içinde verilmiştir. Üç kahramanda sadece kısa bir bölümde görülür.

İhtiyar Dede ve Pehlivan Ahmet:

İhtiyar Dede, Cemal'e yardım eden ve yol gösteren kişidir. Sakin, yardımsever, temkinli ve düşünerek hareket eden biridir. Onun sayesinde Cemal kurtulmuş ve Türkiye'ye gitmiştir. Pehlivan Ahmet, romanda anlatılanlara göre güçlü ve cesaretli bir gençtir. Cemal'e eşlik edip onu sınıra getirmiştir. Bu kahraman hakkında başka bir bilgi verilmemiştir.

Nesibe ve Hatice'nin Ablası:

Nesibe, Hatice'nin en yakın arkadaşıdır. Roman içinde Cemal ile Hatice arasındaki iletişimi sağlar. Aracı rolündedir. Romanın başlarında görülmüştür. Hatice'nin ablasından sadece bir bölümde bahsedilmektedir. Hatice'ye yardım eden ikinci kişidir.

Öteki Kahramanlar:

İsrafil'in eşi, Kemal'in eşi, Kars'taki ve İstanbul'daki akrabalar, Recep Bey, Türk kafilesi ve Muhsin Bey'in öğrencileri de roman içinde ismen veya bir bölümde yer alan kişilerdir.

2.1.1.3. Mekân

Aşka Son Bakış romanında mekân genel olarak Batum, Almaata ve İstanbul olarak görülmektedir. Roman başlangıç olarak Batum'a bağlı bir köyde geçmektedir. Köyün toplumsal yapısına ilişkin bazı bilgiler verilmektedir. Daha sonra kahramanların sürgün edilmesi ile olaylar Almaata ve İstanbul'da yaşanmaya başlanır. Cemal'in Hatice'ye kavuşması ile birlikte roman Almaata şehrinde son bulur. Romanda Batum, olayların başlangıcı, Hatice ve Cemal'in aşkının doğuşu ve kahramanlar için özlemi temsil etmektedir. Romanda Batum'a bağlı bulunan bir köyde yaşayan kahramanlar geleneksel bir yaşam biçimi sürdürmektedirler. Köyün iklimi ve bitki örtüsü hakkında bazı yerlerde önemli tasvirler yapılmaktadır. Burada genel olarak olayların geçtiği yerler, Deli Ramazan'ın evi, Pakize Kadın'ın evi ve köyün açık alandaki mekânlarıdır. Batum'daki mekânlar içinde en çok detayları verilen yer Deli Ramazan'ın evidir. "Eve bol para girdiği her halinden belliydi. Geniş balkon korkulukları, daha eşikteyken serilmiş halılar, bütün

odaları ısıtılan ve her köşesine konmuş aydınlatılan süslenmiş ferah bir ev” (Sanlı, 2003: 23). Buradaki mekân üzerinden varlıklı ailelerin ev bakımına önem verdikleri anlaşılmaktadır. Bu mekân Hatice ve Cemal için kavuşmanın yeridir. Güzel günlerin, gençliğin, huzurun ve birlikteliğin yaşandığı yerdir.

Sürgünden sonra Hatice'nin gelmiş olduğu Almaata şehri ise farklı bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Almaata şehri Hatice için çile ve bekleyişin yeridir. Hatice için yalnızlık en büyük engeldir. “Yalnız denilen kâbus eksik olmuyordu etraflarından. Hatice çölde tek başına kalmış, yağmursuzluktan kurumaya yüz tutmuş bir çiçeği andırıyordu.

Gökyüzünde geceleyin lamba gibi paralayan yıldızların günün ilk ışıklarıyla birlikte kaybolmasından sonra tek başına kalan çoban yıldızı gibi bütün hücrelerinde yalnızlığı hissediyordu. (...) (Sanlı, 2003: 61).

Zorluklar ve kısıtlamalarla anlatılan bir şehirdir. Almaata şehri yalnız Hatice için değil bütün Ahıska Türkleri için sürgün ve kısıtlamanın bir başka mekânı haline gelmiştir. Hatice, yıllarca bu şehirde tek başına yaşamış ve hayatını geçirmiştir. Hatice, burada hem yaşam mücadelesi vermiş hem de âşk acısı çekmiştir. Almaata şehri tüm kötü duyguların bir araya geldiği ya da birleştiği bir mekân halini almıştır. Hatice'nin içinde yaşadığı ev tek gözlü bir oda olarak anlatılmaktadır. Yıllar sonra içinde yaşadığı yeni evi hakkında tam anlamı ile bir bilgi verilmemiştir. Hatice için tren vagonları da kötü bir mekândır. Hatice, burada işkence görmüş, sevdiği adamı kaybetmiş ve ölümün eşiğinden dönmüştür.

İstanbul ise Cemal için yeni bir hayatın başlangıcıdır. “İstanbul, insanlar gibi yılları da çabuk öğütmüştü. Cemal yeni bir kararın ve yeni bir başlangıcın arifesindeydi. İstanbul Cemal'i kabullenmiş, Cemal de İstanbul'a alışmıştı” (Sanlı, 2003: 71). İstanbul Cemal gibi sürgün yaşamış kişilere milli kimliğini kullanmak için yeni bir saha olmuştur. Cemal, burada Ahıska Türklerinden farklı olarak insani haklara sahip olmuş ve çocuklarını da kendi değer yargıları doğrultusunda yetiştirmiştir. Bununla birlikte İstanbul Cemal özelinde Ahıska Türkleri için yeniden doğuşun yani dirilişin mekânı haline gelmiştir. İstanbul, Cemal için yaralarını sardığı ve başka bir kişiliğe büründüğü yerdir. Burada tüm gerçekler ortaya çıkmış ve yıllar sonra iki âşık birbirine kavuşmuştur. Cemal'in evi ve Muhsin Bey'in dershanesi en önemli mekânlar olarak sıralanabilir. İstanbul'daki olayların geneli Cemal'in evinde gerçekleşmiştir. Cemal'in evine ilişkin detaylı bir bilgi romanda verilmemiştir. Âşıkların kavuşması ve olaylar arasındaki bağlantı ise Muhsin Bey'in dershanesinde gerçekleşmiştir. Roman genel olarak Batum'da başlayıp, Almaata'da son

bulur. İstanbul ve Almaata hemen hemen bütün olayların geçtiği yerdir. Bunun yanı sıra Kars'ta da Cemal bir süre kalmıştır. Kemal'in evi, Havaalanı ve İhtiyar Dedenin evi de romanda geçen öteki yerlerdir.

2.1.1.4. Zaman

Aşka Son Bakış romanında, yazarın romanı anlatırken kullandığı zaman dilimi kronolojik olarak ilerlemektedir. Olayların başlangıcı Ahıska Türklerinin 1944 yılında sürgün edilmesinden önceye dayanır. “ (...) Birinci Dünya Savaşının izleri hala silinmemişken, yaklaşan İkinci Dünya Savaşı yüzünden dünya çok gergindi (...)” (Sanlı, 2003: 21). Sürgünden beş altı ay önce Cemal ve Hatice evlenmiştir. Cemal ve Hatice'nin sürgün edilmesi ve trende yaşadığı olaylar gece vakti gerçekleşir. Gün belli değildir ancak olay 1944 yılında gerçekleşmiştir. Ayrıca romanda sürgün yaşanmadan önce köy ahalisi tarafından İkinci Dünya Savaşının başladığı ve ülkenin ekonomik sıkıntılar çektiği anlatılmaktadır. Hatice ve Cemal'in birbirinden ayrılmasından sonra aradan uzun yıllar geçmiştir. Yazar, olaylar arasında geçiş yaparken zamanda ileriye dönük bazı sıçramalar gerçekleştirmiştir. Romanda 1980'li yılların Sovyet Rusya'ya bağlı ülkeler için zor geçtiği söylenmektedir. Bu tarihten sonra yıl ve gün belirtilmeden 1990 yılına kadar olaylar gerçekleşir. Sürgünden başlayarak bu yıla gelinceye kadar Hatice özelinde Orta Asya'da yaşayan Ahıska Türklerinin yaşadığı kısıtlamalar anlatılmaktadır.

Hatice'nin torunu Resul, okuma hakkını ve Türkiye'ye gitme şansını ancak Sovyet Rusya'nın yıkılması ile kazanır. Buda tarihsel olarak 1990 yılına tekâmül eder. “ Hatice soğuk bir kış sabahında 1990 yılının veda etmeye hazırlandığı günlerde Almaata'da toplanan Sovyet Cumhuriyetleri devlet başkanlarının katıldığı;

S.S.C.B.'nin dağıldığı ve yerine B.D.T.'nin (Birleşik Devletler Topluluğu) kurulduğu (21 Aralık 1990) haberiyle uyanmıştı (...) (Sanlı, 2003: 92).

Bu tarihten sonra Ahıska Türkleri romanda belirtildiği gibi bazı haklar kazanmıştır. Daha sonra Hatice ve Cemal kavuştuğuna göre roman 1990'lı yıllardan sonra son bulur. Buradan görüldüğü gibi roman bazı küçük atlayışlar dışında kronolojik zaman dilimine göre ilerlemektedir. Romanın başlangıcı 1944 sonu ise 1990 yılı olarak kabul edildiğinde yaklaşık 46 yıllık bir zaman dilimi okuyucuya aktarılmaktadır. Romandaki vaka zamanı bu şekilde ilerlemektedir.

Yazar, bu hayat öyküsünü romanda ismi geçen gerçek bir kahramandan dinlemiştir. Romanın ön sözünde olayı dinlediği tarih 1998 yılı olarak verilmiştir. Öyküden çok

etkilenen yazar, bu anlatıyı yıllar sonra yazıya geçirmek için karar vermiştir. Romanın yazıya geçirilme yılı yani yazma süreci 2003 yılından önceki bir tarihtir. Bu anlatının üzerinden 12 yıl gibi bir süre geçtikten sonra eser kaleme alınmıştır. Yazarın yaşadığı dönemde 2003 yılıdır. Yazar günümüzde halen hayattadır. Bu şekilde yazar, 76 yıl önceki bir zaman dilimini romanın vaka zamanının başlangıcı olarak kullanır.

2.1.1.5. Dil ve Üslup

Aşka Son Bakış romanı, süslü bir dil içermektedir. Roman anlaşılır ve akışkan bir dille ilerlemektedir. Romandaki sanatlı dil daha çok başkahramanlar arasındaki yoğun duygu etkileşimini aktarmak için kullanılmıştır. Yazar kullandığı sanatlı dil ile eserin yapısında bazı değişiklikler meydana getirmiştir. Yazar, romanın içinde şiirli bir dil kullanarak farklı bir üslup oluşturmuştur.

Sen benim gün ışığımsın!

Sen benim ay ışığımsın! (Sanlı, 2003: 41).

Yukarıdaki mısralar roman içinde sürekli tekrar edilmektedir. Roman içinde kullanılan dil ve üslup daha çok Hatice ve Cemal karakterlerinin aşkını anlatma şeklinde oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu oluşturulan sisteme Ahıska Türklerinin sürgün edilişi ve dramı da eklenmiştir. Yazar romanın kronolojik ilerleyişini bozmadan ve olayları tekrar etmeden akışkan bir seyir izlemiştir. Romanda tamamen duygusal ve sanatlı bir dil hâkim olduğu için argo veya müstehcen sayılabilecek kelimeler kullanılmamıştır.

Romanda devrik cümleler, kısa ve sanatlı anlatımlar mevcuttur. “Yalnızlık... Bir iç acısı... Kalp sızısı... Kimsesizlik... Kalabalık içinde tek başına...” (Sanlı, 2003: 55). Bu ifadeler sayesinde yazar şahısların duygu ve düşüncelerini aktarmayı başarmıştır. Yazarın kullandığı dil, romanın içinde anlatılan aşk öyküsüne paralel olarak oluşturulmuştur. Yazar olayların tümüne hâkimdir. Kahramanların duygularını açıklayan ve romanın seyrini belirleyen bir tavır almıştır. Yazar romanın bazı bölümlerinde anlatım akışını bozarak şahıslar arasında bir diyalog kurmaya çalışmıştır. Kurulan bu diyaloglar ile şahısların karakteristik yapısı hakkında da bilgi verilmeye çalışılmıştır. Romanda yazar uzun diyaloglara yer vermiştir. Kahramanlar arasındaki diyaloglara yazarın genel anlamda bir müdahalesi olmamıştır. Romanda heyecan ve aksiyon duygularının tam anlamı ile ön planda olduğu söylenemez. Daha çok romanda hâkim olan duygu merak duygusudur. Sürgün ile birlikte başlayan ayrılık sürecinin beraberinde yaşanacak olan olaylar okuyucunun zihninde soru işaretleri bırakmıştır.

Romanın konusu olan gerçek hayat öyküsü esasen etkileyici bir anlatıdır. Ancak yazar, bu anlatıyı kurguya uyarlarken tam anlamı ile bazı duyguları okuyucuya geçirememiştir. Tarafların kavuşma arzusu, özlem ve hüznün yüzeysel olarak okuyucu tarafından hissedilmektedir. Ayrıca Hatice'nin tek başına yaşadıkları olaylar Cemal'e göre daha az anlatılmıştır. Ahıska Türklerini konu edinen romanlarda sürgün olayı bazı yönleri ile genel anlamda okuyucuya aktarılmıştır. Yaşanan kayıplar, işkenceler ve farklı hayat öyküleri anlatılanlar arasındadır. Romanda sürgün anına dair detaylı bilgi verilmemiştir. Sürgünden sonra yaşananlar içinde detaylı bir bilgi verilmemiştir. Daha çok âşk izleği ön plana çıkmıştır. Romanda hâkim olan izlekler âşk, hüznün, bekleyiş ve umut şeklinde sayılabilir. Roman, gerçek hayattan bir alıntı olduğu için bazı yerlerde anı şeklini de almıştır. Ancak roman için anı roman şeklinde bir tanım kullanmak güçtür.

2.1.2. Gurbetten İniltiler⁶

Mircevat Ahıskalı'nın bir ön söz ve on bölümden oluşan *Gurbetten İniltiler* romanı, yüz yetmiş beş sayfadır. Roman Ahıskalı'nın *Gurbetten İniltiler* serisinin ilk kitabıdır. Roman Ahıska sürgünü ve zulümlerini anlatma noktasında tarihi belge özelliği kazanır. Yazar romanın ön sözünde anlattıklarının çevresinden duydukları ve araştırmaları sonucunda şekillendiğini belirtmektedir. Serinin bu kısmında sadece sürgüne kadar olan zaman ve sürgün anı anlatılmaktadır. Tren vagonlarında Ahıska Türklerinin yaşadığı zulüm ve işkenceler en canlı şekli ile okuyucuya verilmektedir. Duygusal ve psikolojik olarak kahramanların yaşadıkları zorluklar romanın ana düşüncesini oluşturmaktadır. Romandaki kahramanlar ve olaylar gerçek sürgünde yaşanmış olanların örnek modelini teşkil etmektedir. “ Romanda sürgün trajedisi yanında Ahıska Türkleri'ne ait geleneklere de kısmen değinilir (...)” (Yılmaz, 2020: 57). Ahıska sürgünü tarihin bir dönemine damga vurmuş bir olaydır. Bu olayın en detaylı aktarımı *Gurbetten İniltiler* romanındadır. Romanda yazarın genel biyografisine yer verilmemiştir.

2.1.2.1. Olay

Roman Ahıska'ya bağlı bir köyde geçer. Bu köyün bulunduğu konum ve özelliklerine dair romanda yazar geniş tasvirler yapmaktadır. Romanın başında köy ahalisinden olan Aslan Emmiden söz edilir. Aslan Emmi, büyük bir pehlivan ve demirci ustasıdır. Yıllarca vatan savunmasında bulunmuş cesur bir insandır. Aslan Emminin oğlu Rusya ile Almanya arasında çıkan savaş sonucunda köyde yaşayan öteki gençler gibi

---

⁶ Mircevat Ahıskalı, **Gurbetten İniltiler**, Emin Yayınları, Bursa 2006.

askere gitmiştir. Aslan Emmi, demirci dükkânın önünde oturmuş uzaklara dalmıştır. Bugün her şey ona farklı görünür. Bütün köyün üzerinde derin bir sessizlik vardır. Aslan Emmi bu sükûnet içinde hayallere dalmışken savaşta bir bacağı kaybeden Muallim yanına gelir. Aslan Emmiye selam veren Muallim, yanına oturur. Aslan Emmi, Muallimi selamladıktan sonra ikili arasında sohbet başlar.

Muallim dün gece köye dönmüştür. Aslan Emmi, dün gece Muallimi ziyarete gelen kalabalıktan dolayı onunla rahat konuşamamıştır. Muallim ve Aslan Emmi, dükkânın önünde savaş ile ilgili sohbete başlar. Sovyet Rusya ve Almanlar arasında başlayan savaş Ahıskalılar çok zor duruma sokmuş yüzlerce genç şehit olmuştur. Rusya'nın Ahıskalılar üzerindeki çıkarıcı politikası ve uygulamaları hem Muallim hem de Aslan Emmi tarafından bilinmektedir.

Bir süre bu konu üzerine sohbet ederken yanlarına köyün neşeli amcası Ahmet Emmi gelir. Ahmet Emmi, Aslan Emminin çocukluk arkadaşıdır. İki ihtiyar küçük yaşlardan bu yana hep birlikte yaşamış ve her şeye birlikte şahit olmuştur. Aslan Emmi ve Ahmet Emmi arasında bir süre şakalaşmalar yaşanır. Muallim ise yeri gelince bu sohbete katılır. Köyün muhtarı Fahri Emmi, sohbet eden bu üçlüye doğru gelmeye başlar. Fahri Emmiyi gören Ahmet Emmi, kara haber Fahri geliyor der. Fahri Emmi, köydeki ailelere sürekli şehit haberi getirdiği için ona bu ismi vermişlerdir. Fahri Emmi ile Ahmet Emmi arasında bir süre sürtüşme yaşandıktan sonra Fahri Emmi, asıl meseleye geçer. Orada bulunanlara akşam toplanmaları gerektiğini, bunu hükümet yetkililerinin isteği olduğunu ve çok önemli bir mesele konuşulacağını söyler. Oradakiler bir süre ne olduğunu ve ne konuşulacağını düşünüp, yorumlarda bulunurlar. Fahri Emmi oradan uzaklaşır.

Akşam olunca toplantının yapılacağı yere Aslan Emmi, komşusu Topal Sadık ile gelir. İçeri girdiği zaman köyün bütün erkeklerinin oturduğunu ve kendi aralarında sohbet ettiğini görür. Ahmet Emmi ile Muallimde oradadır. Aslan Emmi, kendisine açılan yere oturup etrafı incelemeye başlar. Kolhoz sorumlusu içerde oturan meraklı kalabalığı yatıştırmaya çalışır. Her kafadan ses çıktığı bir anda içeri hükümetten olduğunu söyleyen birileri ve Rus bir subay girer. İçerdekilere hitaben konuşmasına “sevgili yoldaşlar!” şeklinde başlar. Bütün kalabalık Rus Subayın söyleyeceklerine kilitlenmiştir. Rus Subay, Almanlar ile yapılan savaş sonucunda Ahıska'nın güvenliğinin sağlanması için köylerde yaşayan halkın güvenli bir bölgeye taşınması gerektiğini söyler. Hükümet tarafından verilen emirler doğrultusunda bu köyün de boşaltılması gerektiğini belirtir. İçerdeki herkes

şaşkın ve çaresiz bir şekilde subayı dinlemektedir. Subayın bu konuşmasından sonra içerde bulunanlardan bazıları bu sürgünün neden yapıldığı ve nasıl köyün boşaltılacağına dair sorular sormaya başlar. Ciddi bir şekilde konuşmasına devam eden Subay, hiçbir açıklama yapmadan Moskova'dan gelen emirlerin uygulandığını söylemektedir. Bir süre daha yapılan konuşmadan sonra Subay, köyün bu gece boşaltılacağını ve köydeki kadınlar hazırlanana kadar erkeklerin burada beklemesi gerektiğini anlatır.

Kahvede bunlar yaşanırken Ahıskalı Asya Hala, pencerenin önüne oturmuş hasta kızı Yıldız'ın başında beklemektedir. Asya Hala beş çocuğu olan ve eşi askere gitmiş, hamile geliniyle yaşayan biridir. Pencerenin önünde çocuklarını düşünen Asya Hala, birden kapının Rus askerler tarafından tekmelenip açılması ile kendine gelir. Kapıyı açan Rus askerler iki saat içinde hazırlanmalarını ve yanına aldıkları eşyalarla köy meydanına gelmelerini söyler. Asya Hala olanlar karşısında şaşırılmış ve korkmuştur. Bir yandan olanları anlamaya çalışırken bir yandan da çocuklarını korumaya çalışır. Askerlerin şiddet içerikli tavırları karşısında hasta kızı ve hamile gelinine teselliler verir. Köyden gelen gürültüler karşısında ve karşılaştığı tavır neticesinde soğukkanlı bir şekilde yerinden kalkıp hazırlanmaya başlar. Bu sırada askerler dışarı çıkmış sürenin dolmasını beklerler.

Asya Hala en büyük oğlu Yusuf'a ambara gidip bütün gıdaları almasını söyler. Gelini Züleyha ve kızı Yıldız'ı da toparladıktan sonra ikizleri Sultan ve Süleyman ile en küçük oğlu Osman'ı yanına alıp dışarı çıkar. Dışarı çıktığı zaman gelinine çocuklara sahip çıkmasını söyler ve Çiçek Nineyi kontrole gider. Çiçek Nine ve gelini Hatice, olaylar karşısında şaşkın şaşkın Rus askerlerinin dediklerini yapmaya çalışırlar. Asya Hala korkmuş olan geline yardım ettikten sonra Çiçek Nineyi toparlayıp köy meydanına iner. Bu arada askerler erkekleri bırakmış Ahmet Emmi de Çiçek Ninelerin yanına gelmiştir. Köy halkı köye gelen kamyonlar ile istasyona götürülürken Aslan Emmi, Ahmet Emmi ve Asya Halalar hala köyde dururlar. Kamyona binme sırası onlara geldiği zaman kamyon geçici bir süreliğine bozular. Rus askerler kamyonu tamir etmeye çalışırken Aslan Emmi, bir köşeye oturmuş geçmişi düşünür.

Ahmet Emmi, kamyona binerken zorluk çıkmaması için önceden Aslan Emmiyi ikna etmeye çalışır. Aslan Emmi ise doğduğu bu topraklardan sürgün edilmemek için Allah'a dua eder. Kamyon tamir olduktan sonra Rus askerler geride kalanların binmesini ister. Ahmet Emmi, Aslan Emmiyi ikna etmeye çalışırken Aslan Emmi üzüntüden hayatını kaybetmiştir. Ahmet Emmi, yıllarca birlikte yaşadığı dostunu kaybetmiştir. Askerler Aslan

Emminin gömülmesine izin vermeden geride kalan herkesi kamyonu bindirip köyden uzaklaştırırlar. Kamyon köyden uzaklaşırken içindekiler köye baktıkça kahrolmaktadır. Köyden toplanan halk tren istasyonuna getirilir. İstasyonda yüzlerce insan vardır.

İnsanlar nereye nasıl gideceğini bilmeden istasyonda kendilerine biçilen kaderi yaşamaya hazırlanırlar. Aradan bir süre geçtikten sonra halkın çok olmasından dolayı her vagona en az beş altı aile yerleştirilir. Romanda sürgün başlarken yazar birkaç gün aradan geçmiş olan zaman ile romana devam eder. Asya Hala, tren vagonunda günlerce uykusuz kalmış halde hasta kızı Yıldız'ın başında bekler. Yıldız, trende günlerce hasta olarak yatmıştır. Çiçek Nine, Asya Halaya biraz uyumasını Yıldız'ı bekleyeceğini söyler. Çiçek Ninelerin yanına Halime Nine de gelir. Halime Nine erkeklerden utandığı için günlerce tuvalete çıkamamıştır. Erkekler içinde hacet görmeye çalışan kadınlar için bu dert, çok zor anlar ortaya çıkarmıştır.

Çiçek Nine ve Halime Nine sürgünden önce hasta kız kardeşinin yanına giden Gülçin Nineden söz eder. Ne yaptığını merak ederler. Gülçin Nine, etraftan Ahıska'nın boşaltıldığını duymuş ve hızla evine gitmiştir. Evine geldiği zaman köyün tanımadığı kişiler tarafından yağmalandığını görür. Kendi evinin avlusunda dayanamayıp ölmüştür. Halime Nine ve Çiçek Nineye güvenerek biraz uyumaya çalışan Asya Hala, trenin yavaşlayıp durması ile tekrar uyanır. Trenin durmasından istifade eden Halime Nine, hızla kendini dışarı atar. Asya Hala da Yusuf'u odun toplaması için dışarı gönderir. Karşıdan gelen başka bir vagon hızla dışarı çıkan Halime Nineye çarpmış zavallı kadın orada ölmüştür. Bunun üzerine askerler hızla halkı tekrar vagonlara bindirmiş ve kapıları kapatmıştır. Kargaşa içinde ne olduğunu anlamaya çalışan Asya Hala, gelininin kıvranırları ile kendi vagonuna dönmüştür. Züleyha Gelininin doğum anı gelir. Ne yapacağını bilemeyen Asya Hala ve Çiçek Nine doğum için bazı hazırlıklar yapmaya başlar.

Bütün köyün ebesi olan ve imam eşi Rus askerler tarafından köyden götürülen Hayriye Ebeyi getirmek için Çiçek Nine başka bir vagona gider. Hayriye Ebe, Züleyha Gelinin doğumunu yaptırmak için yanına gelir. Elde bulunan imkânlar ile hazırlıklar yapılır. Erkekler vagonun bir köşesine toplanmış sonucu beklemektedir. Züleyha Gelin utancından rahat bir doğum yapamaz. Çiçek Nine dışardan içeri gelen askerlerden yardım ister ama askerler yardım etmez. Züleyha, bir süre sonra doğum yapmış ve bir erkek çocuğu dünyaya getirmiştir. Züleyha Gelin bu acılara dayanamayıp ölür. Asya Hala, bunun

üzerine büyük bir acı yaşamaya başlar. Züleyha Gelinin cenazesi bulunduğu yerden kaldırılıp ranzaya bırakılır.

Bu kargaşada Züleyha Hala, oğlu Yusuf'un odun toplamaya giderken dönmediğini görür. Sinir krizi geçirmeye başlar. Etraftakiler Asya Halayı sakinleştirmeye çalışırlar. Tren tekrar durduğu zaman Yusuf'u arayacaklarını söylerler. Asya Hala, bir türlü sakinleşmez. Erkekler bir köşede oturmuş yaşadıkları olay üzerine sohbete dalmışlardır. Köyün Muallimi, Ahmet Dayı, Molla Nuri, Topal Sadık ve Nidayı Dayı oturmuş Muallim Feyyaz'a sorular sorarlar. Nidayı Dayı, sürekli sorular sorup dikkat çekmeye çalışır. Onlar sohbet ederken tren durup kapılar açılmaya başlar. Üç asker gelip doğum yapan kadının ne doğurduğu üzerine iddialaştıklarını söylerler. Vagondaki herkes bu tavra çok sinirlenir. İçerdekilerle bir süre tartıştıktan sonra askerler Züleyha Gelinin cansız bedenini bütün karşı çıkmalara rağmen alıp dışarı çıkarlar. Kapılar kapandıktan sonra tren tekrar hareket eder.

Asya Hala, telaştan öteki çocuklarını unutmuştur. Küçük oğlu Osman çok ağır bir şekilde öksürmektedir. Ateşler içinde yanan çocuğu Hayriye Ebe fark eder. Bu kargaşada Asya Halaya yük olmaması için çocuğa bakmaya başlar. Züleyha Gelinin, yeni doğan çocuğuna ise trende bulunan bir sütanne bakar. Zaten Asya Halanın yaşananlardan sonra çocuğu düşünme fırsatı olmamıştır. Erkekler arasında sohbet devam ederken Asya Hala hasta kızı Yıldız'ı beklemektedir. İkiz çocukların durumu da çok kötü haldedir. Aynı gün içinde Asya Hala, hasta kızı Yıldız'ı da kaybeder. Askerler mola verdikleri zaman Asya Halanın bütün direnmelerine rağmen hasta kızın cansız bedenini de alıp götürürler. Bu olaylar karşısında Asya Hala bedenen ve ruhen büyük bir yıkım yaşar. Trende günler geçmekte ölenler askerler tarafından bilinmeyen bir yere götürülüp terk edilmektedir. Gerekçe olarak da salgın hastalıkların ortaya çıkmasını engellemek için yapıldığını söylemektedirler. Yolculuk esnasında ağır hasta olan küçük Osman'da dayanamayıp ölür. Askerlerin onu da götürmemesi için ekme sepetine saklanır. Ancak kardeşi Sultan'ın askerlerin vagonda olduğu anda gidip ekme almaya çalışması ile askerler tarafından fark edilir. Küçük Osman'ı da almaya gelirler. Bu zulüm karşısında dayanamayan Muallim Feyyaz, askerlere karşı çıkmaya çalışır. Ancak asker hem Muallim Feyyaz'ı hem de küçük Osman'ı alıp götürürler.

Aradan birkaç gün geçmiştir. Asya Hala, bitkin bir şekilde ranzada yatmaktadır. Hasta olan ikizlere ise Çiçek Nine ve Hayriye Ebe bakar. Erkekler ise toplanmış olaylar

üzerine köy Muallimine sorular sormaya ve sohbet etmeye devam eder. Trende ölenler ise Rus askerler tarafından götürülmeye devam eder. Askerler yolculuğun biteceğini ve Kazakistan'a az kaldığını söyler. Asya Haladan uzak bir yerde ağır hasta olan Sultan dayanamayıp ölür. Onun peşine ikizi Süleyman'da bütün çırpımlara rağmen ölür. Trendekiler her iki kardeşin cansız bedenini alıp ranzanın üstüne koyarlar. Az sonra tren durup askerler gelince hemen cansız olan bu bedenlere yönelirler. Asya Hala bitkin ve perişan bir halde olanları seyretmeye başlar. Etraftakiler askerlere götürmemeleri için ricada bulunur. Çiçek Nine, Hayriye Ebe ve Muallim sırası ile şansını dener. İçeri gelen Rus asker bunun gerekliliğinden söz ederek askerlere almaları için talimat verir.

Bu kargaşa içinde yeni doğan torununu gören Asya Hala, bulunduğu yerden fırlayarak torununu kucağına alıp Rus subaya doğru yönelir. Askere bütün ailesini katlettiklerini ama ne yaparsa yapsın yeniden doğacaklarını söyler. “Biz Türk milleti bir ölür bin doğarız. Bir gün geri döneceğiz. Biz dönmesek de torunlarımız dönecek. Onlar dönmese de onların çocukları ya da bizim neslimizden birileri dönecek. Çünkü hakiki inancı içinde barındıranlar sabır ve teslimiyetle, metin ve metanetle bir gün hak ettiklerine kavuşurlar.” Şeklindeki sözler Asya Hala tarafından söylendikten sonra roman son bulur.

2.1.2.2. Şahıslar

Güçlü Ahıska Kadınlarının Temsili “Asya Hala”:

Asya Hala, Ahıska'da yaşayan beş çocuk annesi olan güçlü bir Türk kadınıdır. İki çocuğunu ve kocasını savaşa göndermiştir. Tek başına bütün çocuklarına ve hamile gelinine bakan sabırlı, soğukkanlı ve cesaretli bir kadındır. “Bu başımıza gelen bela sadece bizim başımızda değil, bütün Ahıska yurdunun başında, başımızda bir erkek yok. Bu yük bizim üzerimize biniyor.

Bu yükü kaldıramamız için birbirimize destek olmamız gerekiyor. Bu başımıza gelenlere yenik düşüp oturup kan revan içinde ağlayarak ağıt yakacak değiliz (...) (Ahıskalı, 2006: 36).

Sürgünde beş çocuğunu ve gelinini kaybetmiştir. Bütün bunlara rağmen ayakta kalmış ve neslinin son üyesi olan torununu bağına basıp direnmiştir. Asya Hala kocası olmadan bütün zorluklara göğüs geren bir kadındır. Evin hem anası hem babasıdır. Romanda başkahraman olarak gösterilebilir. Olayların çoğu ve romanın bitişi onunla yaşanmaktadır. Asya Hala savaşta eşini ve çocuğu kaybetmiş olan bütün Ahıskalı

kadınların temsilidir. Sürgünle baş eden ve ayakta kalmayı başaran Ahıskalı kadınları da temsil etmektedir.

Aslan Emmi:

Aslan Emmi, köy ahalisinin ileri gelenlerinden biridir. Cesur ve gururlu bir adamdır. Güçlü bir pehlivan ve ünlü bir demirci ustasıdır. “(...) Aslan Emmi demir bilekli, sırtı yere gelmemiş bir pehlivandı. Yumuşak huylu olmasına rağmen, bir haksızlıkla karşılaşmış sinirlenince, yırtıcı bir aslandan hiçbir farkı olmuyordu. İşte o zaman ancak savuşacaksın önünden (...)” (Ahıskalı, 2006: 18). Sürgüne dayanamayan Aslan Emmi, doğduğu topraklarda hayatını kaybetmiştir. Sözü esirgemeyen ve etrafında yaşanan siyasi olaylara karşı yerinde yorumlar yapan biridir. Ahıska için evladını şehit vermiş ve bu topraklar için kendisi de savaşmıştır. Romanın sadece giriş kısmında görülmektedir. Sürgün olmadan ölmüştür.

Ahmet Emmi:

Ahmet Emmi, Aslan Emminin çocukluk arkadaşıdır. Her olaya şaka ile yaklaşan neşeli biridir. Hiçbir şeyi ve hiç kimseyi ciddiye almayan bir karakterdir. “(...) Ay gidi Ahmet Emmi, sen hiç bu dünyanın dertlerini kaale alacak adam mıydın?”

Dünyayı su bassa topuğuna çıkmayan bu insan, başkalarından daha kolay kendini elem deryasının girdabına kaptıracak biri miydi? Bu hoş suret, bu bir çift deniz mavisi güleç gözler, on gün içinde son baharın ayazlarına kalmış çiçek gibi solacak mıydı? Her zaman tatlı esprilerine alıştığımız bu dil, içten gelen yanık sesle bu sözleri söyleyecek miydi? (...) (Ahıskalı, 2006: 127-128).

Sürgünün ağır şartlarını yaşamış ve Rusların siyasi oyunlarına karşı alaycı bir tavır ile cevap vermiştir. Bütün yaşadığı olaylara rağmen ayakta kalmayı başarmıştır. Etrafindakilere güç aşılamıştır.

Muallim Feyyaz:

Muallim Feyyaz, köydeki okulun müdürüdür. Okumuş, tarih bilgisi iyi olan ve siyasi olayları iyi yorumlayan biridir. Sürgün esnasında kendi atalarına yabancı kalmış olan Ahıskalı Türkleri bilinçlendirmiştir. Rus askerlerine karşı girişmiş olduğu savunmacı tavrından dolayı sürgün esnasında trenden indirilmiş ve ne olduğu bilinmeden ortadan kaybolmuştur. Ahıska'dan sürgün edilmiş olan aydınların temsilidir.

Bilge Gazi “ Köyün Muallimi”:

Köyün Muallimi, Ruslar ve Almanlar arasında yapılan savaş sonunda bir bacağı kaybederek köyüne geri dönmüştür. Muallim, akıllı ve bilgili bir kişiliktir. Vücudunun bir uzvunu kaybettiği için durgun ve sınırlıdır. Muallim Feyyaz, ortadan kaldırıldıktan sonra sürgün esnasında köylülerin sorularını cevaplamıştır. Rus siyasetinden ve hükümetten nefret eden biridir.

Molla Nuri:

Molla Nuri, bir din adamıdır. Sürgün esnasında köylüleri dini yönden bilgilendiren biridir. Sakin mizaçlı ve bilgili biridir. Sürekli sabreden ve etrafındakilere de sabretmeyi öğütleyen biridir. Bazı ölümlerin yaşanmasında insanları sakinleştirmiştir. Romanda çok aktif olmayan biridir. Sadece sürgün esnasında görülmektedir.

Topal Sadık, Fahri Emmi ve Nidayı Dayı:

Topal Sadık roman içinde görülen ama her hangi bir vasıf taşımayan karakterdir. Toplantılarda ve konuşmalarda görüş bildiren ve romanda bir iki yerde yardım eden kişidir. Fahri Emmi, köyün muhtarıdır. Savaş sırasında sürekli şehit haberi getirdiği için köyde kara haber olarak adlandırılır. Nidayı Dayı, köyün çobanıdır. Her şeye yorum yapan ve sevilmeyen biridir. Roman içinde sürekli tepki toplayan ve azarlanan biridir.

Çiçek Nine, Hayriye Ebe ve Gülçin Nine:

Çiçek Nine, Ahmet Emminin eşidir. Sakin ve sabırlı bir kadındır. Eşi ile sürekli tartışma yaşar. Asya Halanın en büyük yardımcısıdır. Hayriye Ebe, sakin ve hiç sesi çıkmayan biridir. Eşi Ahıska'da imam iken kaçırılmış ve kaybolmuştur. Tek başına yaşamak zorunda kalan Hayriye Ebe, köyde yetimlerin anası olarak bilinir. Herkesin yardımına koşan biridir. Asya Halanın gelinini o doğurtmuştur. Gülçin Nine ise Ahıska'da yaşayan biridir. Sürgün esnasında köyde olmadığı için sürülmemiş ve geride sadece o kalmıştır. Köyün sürgününe dayanamayan Gülçin Nine, Aslan Emmi gibi köy yerinde kendi evinin avlusunda ölmüştür.

Züleyha Gelin:

Züleyha Gelin, Asya Halanın savaşa giden oğlunun eşidir. Sürgün esnasında doğum yapan kadın, dayanamayıp ölmüştür. Züleyha Gelin, Ahıska'da yaşayan bütün gelinler gibi gelenek ve göreneklerine bağlı biridir. Ağır başlı ve terbiyeli olan Züleyha Gelin, trendeki

bütün gelinleri temsil etmektedir. Çünkü bütün gelinler ve kadınlar hemen hemen onun sıkıntılarını yaşamıştır.

Rus Subay ve Rus Askerler:

Roman içinde Ahıskalıları sürgün eden bir subay ve üç askerden bazen bahsedilmektedir. Subay Sovyet Rusya'ya bağlı olan biridir. Romandaki kahramanların olduğu vagona bakan askerler ise zulümler yapan, aksi ve sinirli tiplerdir. Sürekli köyün muallimleri ile tartışmaya girerler. Sürgün esnasında aman vermeyen ve acıma duyguları olmayan tiplerdir.

Çocuk Kahramanlar:

Romanda bazı çocuk kahramanlara kısaca yer verilir. Bu çocuklar sürgün esnasında adı verilmeyen ve çoğu ölen çocuklardır. Ama genel olarak Asya Halanın çocuklarından söz edilir. Bunlar en büyük olanı Yusuf, hasta olan Yıldız, ikiz olanlar Sultan ve Süleyman en küçükleri ise Osman'dır. Bu çocuklardan Yusuf kaybolmuş ötekiler ise birer birer ölmüştür. Züleyha Gelin'in bebeği de romanda söz edilen bir çocuk kahramandır.

Öteki Kahramanlar:

Romanın içinde Eflatun, Sedir Kolhoz sorumlusu, Gülçin Nine'nin halısını alan Gürcü kadın, köyü talan eden insanlar, trende başka köylerden getirilen insanlar ve Rus askerlerde bulunmaktadır.

2.1.2.3. Mekân

Gurbetten İnilteler romanında mekân Ahıska'ya bağlı olan bir köydür. Romanın başlangıcı Ahıska'ya bağlı olan bu köyde geçmektedir. Köy doğası ve konumu bakımından güzel bir yapıya sahiptir. Kültürel özelliklerine bağlı olan geleneksel bir köydür. Bu köy ve Ahıska şehri bütün köylüler için vatani temsil etmektedir. Ahıskalılar için bu köy, duygusal ve ideal olan bir yerdir. Köydeki en önemli mekânlar Aslan Emmi'nin dükkânı, Asya Hala'nın evi ve köy kahvesidir. Aslan Emmi, Dükkânının önünde muallim ile yaptığı sohbet sırasında birçok bilgi okuyucuya aktarmıştır. Hem dönemin siyasi atmosferi hem de Ahıska Türklerinin mevcut durumu hakkında bilgi verilmiştir. Asya Hala'nın evi hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak ilk sürgün haberi burada alınmıştır. Köy kahvesi ise erkeklerin rehlin alındığı ve sürgün olayının meşrulaştırılmak istendiği yerdir. Her ne kadar akli başında insanların itirazı olmuşsa da Sovyet rejiminin katı politikaları bunları engellemiştir.

Romanın büyük bir bölümü ise tren vagonlarında geçmektedir. Köy dışındaki tek mekân tren vagonlarıdır. Bu vagonlar Ahıskalı halk için sürgünü, acıyı, işkenceyi, zulmü ve belirsizliği simgelemektedir. “(...) Vagonlar lokomotifin peşinden alacakaranlığın orta yeri olan bağrımdan yarıp tam karanlığa ta gecelere ilerliyordu.

Tekerlekler döndükçe biraz daha vatanlarından uzaklaşıyor, girdikleri alacakaranlıktan zulmetin derinliklerine ilerliyorlardı. Ahıska'dan uzaklaştıkça dertleri daha da artıyordu. Vagonun içi artık ilk gün çıktıkları kadar kalabalık değildi. Soğuk başta olmak üzere açlık, salgın hastalıklar tıbbi yardımın olmamasından vagonların içinde ölüm kol geziyor, kancasına ilişeni genç yaşlı demeden sırasını bozuyor, sevdiklerinin kucağından alıp götürüyordu (Ahıskalı, 2006: 149).

Tren vagonları her ne kadar birbirinden ayrı bölümler olsa da içinde yaşananlar ve kahramanların hissettikleri ortak bir şekilde ilerlemektedir. Tüm vagonlarda ortak olan duygular içerisinde en belirgin olanı korku ve belirsizliktir. Öteki anlatılardan farklı olarak bu romanda tek mekânın kullanıldığı söylenebilir. Bu yönü ile roman bir ‘Mekân romanı’ karakteri kazanmaktadır. Mekânın olumsuzluğu ve karamsarlığı ile kahramanların psikolojisi arasında doğru bir orantı yaşanmıştır. Tren vagonlarının yapısı kahramanların zihninde sıkıştıkları alanın şeklini almıştır. Kapının her açılışı ve trenin her duruşu ayrı bir acıyı ve ayrı bir kara haberin müjdecisi olarak görülmüştür. Romanda yaşanan ağır olaylar kahramanların zaman ve mekân kavramlarını unutmasına neden olmuştur. Roman Ahıska'daki köy ile tren arasında geçmektedir. Bunun yanı sıra Gülçin Ninenin evi ve Çiçek Ninenin evi de roman içinde olayların yaşandığı yerlerdir.

2.1.2.4. Zaman

Romanda zaman tam olarak bilinmektedir. Romanın başlangıcı Ahıska sürgününün yaşanacağı gecenin öncesidir. Roman 1944 yılının Kasım ayında geçmektedir. “ 1944 Kasımın on dördünü on beşine bağlayan gece, herkes tatlı uykuda, başına geleceklerden kimsenin haberi yok.

Yüzlerce, binlerce, on binlerce insan; bu on binlerce insanın her birinin kendi ayrı ayrı arzusu, tatlı hayalleri, kendine göre farklı düşünceleri vardı. Bu akşam yatarken kim bilir kim ne düşüncelerle, ne hayallerle yatmıştı (Ahıskalı 2006: 32).

Ahıska sürgünü 15 Kasım 1944'te yaşanmıştır. Yazar zaman olarak romanda bu tarihi tercih eder. Olayların hepsi 15 ile 20 gün arası bir sürede yaşanmıştır. Zaman olarak kısa süreyi işleyen romandır. Ahıska sürgününe hazırlık ve sürgün öncesi olaylar 24 satten daha az bir sürede gerçekleşmektedir. Sürgün anı ise günlerin ve gecelerin geçtiğini

anlatmak ile geçmektedir. Bir haftayı aşkın yol aldıkları kahramanlar tarafından anlatılmaktadır.

Sürgün anı tahmini olarak 15 günün üzerinde bir süre ile anlatılmıştır. Sürgünün yaşandığı bir anda romana son verilmiştir. Sürgünden sonra yaşananlar olayların anlatımı ile gün aşırı veya birkaç gün aralıkla anlatılmaktadır. Sürgün gece vakti yaşanmıştır. Gece vakti farklı olaylar anlatılırken gündüz vakti de ölüm ve işkenceler hakkında bilgi verilmiştir. Yazar ise romanda kronolojik zaman dilimini seçerek olayları sırası ile vermiştir. Geçmişe veya geleceğe yönelik zamanda bir atlama ya da sapma yaşanmamıştır. Yani romanın vaka zamanı 1944 yılı olarak bilinmektedir.

Yazarın, bir Ahıska Türkü olarak büyüklerinden duyduğu sürgün olayını anlatması yıllar sonrasını bulmuştur. Yazar, birebir sürgün anını yaşamamıştır. Ancak ailesinden ve çevresindeki insanlardan birebir dinleme fırsatı bulmuştur. Yazarın vakayı yazıya geçirme zamanı 2006 yılına denk gelmektedir. Yani yazar, yaşanan olayı 62 yıl sonra kaleme almıştır. Yazar, günümüzde halen hayattadır. Olaydan yaklaşık 76 yıl sonra canlı bir tanık olarak halen yaşamını sürdürmektedir. Buna göre romanın vaka zamanı 1944, yazıya geçirilme zamanı 2006, yazarın yaşadığı zaman ise 2020 olarak söylenebilir.

2.1.2.5. Dil ve Üslup

Gurbetten İniltiler romanı sade, anlaşılır ve akışkan bir dile sahiptir. Romanda yazar, sürgün olayının tüm yönlerini ele almıştır. Romanda nesnel bir anlatım söz konusu değildir. Yazar, roman boyunca aynı dili kullanmış ve farklı bir anlatım gerçekleştirilmemiştir. Sanatsal ve bilimsel bir dil kullanılmamıştır. Roman içinde kullanılan dil yerel bir dil değildir. Kahramanların geleneksel yaşam biçimleri hakkında bilgi verilmiştir. Ancak yerel bir dilin kullanımı veya kahramanların yerel dille konuşurulması söz konusu değildir. Ancak yerel dile ait bazı kelimeler kullanılmıştır. Romanda eksilteli ve devrik cümleler kullanılmıştır. Genel olarak dil bilgisi kurallarına uyulmuş, noktalama işaretleri yerinde kullanılmıştır.

Romanda yazar, sürgün gerçeğini tüm ayrıntıları ile ele almıştır. Sürgün anını en ayrıntılı şekilde işleyen ve ele alan anlatı *Gurbetten İniltiler* romanıdır. Romanda yazar, olayın insanî ve toplumsal boyutunu en uç noktada anlatmıştır. Olaylar aktarılırken daha çok soğuk bir üslubun kullanıldığı görülmektedir. Yazar sürgün gerçeğini fiili olarak yaşamamış olsa da manevi açıdan yıllarca etkisi altında kalmıştır. Sürgünü yaşayan topluluk içinden çıkan yazar, olayların aktarımında öteki anlatılardan farklı bir kurgu

oluşturmuştur. Bu kurgu daha çok gerçeği yansıtan ve hissettiren bir boyut kazanmıştır. Romanın hemen hemen tümünde uzun diyaloglar kullanılmıştır.

-Ahmet Emmi bir şey soracağım:

-Kaç yaşındasın?

-Ne bileyim vallah, rahmetli annem diyordu ki, Bibi'nin kızıyla aynı yaştasınız.

-Peki, Ahmet Emmi, Bibi'nin kızı kaç yaşında?

-Eee onu da bizim Hoppala Cemal'den sor. Çünkü Bibi'min kızı onun nenesidir. O bilir, çünkü o da senin gibi bir muallim. (Ahıskalı, 2006: 21).

Yukarıda görüldüğü gibi diyaloglar konuşma çizgisi verilerek gerçekleştirilmiştir. Yazarın diyaloglara müdahalesi genelde olmamıştır. Kahramanlar uzun konuşmalar gerçekleştirmiştir. Romanda şiir veya benzeri edebi türler kullanılmamıştır. Ancak bir bölümde Sovyet rejime karşı halk söyleşi ile mani tarzı bir dörtlük paylaşılmıştır.

Elma attım denize,

Geliyor yüze yüze.

Belim burkum kırıldı,

Sovyet'i düze düze. (Ahıskalı, 2006: 44).

Sovyet rejimin politikaları ve Ahıska Türklerinin toplumsal yapısı hakkında romanın başlarında bilgiler verilmiştir. Romanda Ahıska'da olayların geçtiği köy tasvir edilmiştir. Küçük çapta tasvirler romanın ilerleyen bölümlerinde de görülmektedir.

2.1.3. Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı ⁷

Mircevat Ahıskalı'nın *Gurbetten İniltiler* serisinin ikinci kitabı olan *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanı, bir ön söz ve otuz iki bölümden oluşan üç yüz kırk altı sayfalık bir romandır. Roman Ahıskalı'nın ilk kitabında yaşanan olayların devamı niteliğindedir. İlk kitapta bulunan kahramanlara ve sonlarına dair bilgiler verilmiştir. Sürgünden sonra Rusya tarafından Orta Asya'ya gönderilen halkın yaşam koşulları aktarılmaktadır. "(...) Sovyetlerin acımasız tavrı burada da devam etmektedir.

Yokluk, açlık, ağır koşullarda kolhozda çalışmaktan daha ağır olanı ise Ahıska Türklerinin yerleştirildikleri köylerden dışarı çıkmalarının yasak olmasıdır (...) Sürgün gecesini insanlar trenlere bindirilirken birbirinden kopan aile üyeleri bir de bu yasaklarla iyice birbirlerinden ayrı düşmüşler, pek çok aile darmadağın olmuştur (Sakallı, 2018: 92).

⁷Mircevat Ahıskalı, *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı*, Emin Yayınları, Bursa 2007.

Ahıskalı, ilk romanına göre bu eserini daha geniş tutmuş ve olayları detaylı bir şekilde anlatmıştır. Orta Asya'da yokluk ve kısıtlamalar arasında hayatta kalma mücadelesi veren Ahıska Türklerinin sürgünden sonraki hayatının zorlukları daha vahim bir hal almıştır. Orta Asya'da yaşanan zorluk ve kısıtlamalar detaylı bir şekilde bu romanda aktarılmıştır. Romanda olayların ve şahısların çeşitliliği ayrıntıların çokluğunu aktarmaktadır. Roman Emin yayınlarından çıkmıştır. Romanın giriş kısmında yazarın romanı yazma sebebi ve süreci hakkında bilgi verilmiştir. Ancak yazarın biyografisine ilişkin bir bilgi yoktur.

2.1.3.1. Olay

Roman sürgünden dolayı uzun bir tren yolculuğu geçirmiş olan Tufan ve ailesinin vagondaki durumlarını tasvir etmek ile başlar. Tufan, annesi Nazife Hala, kardeşleri Zekiye, Mavi ve Rüştü ile birlikte trenden iner. Trenden indikleri yer Özbekistan'ın Mirzeçöl Bölgesidir. Trendekiler, istasyonda bulunan at arabalarına binilmesi gerektiğini söyler. Çünkü kamyonlar uzak bölgelere götürdüğü için at arabalarına bindikleri zaman yakın köylere yani istasyona yakın bir yere gideceklerini düşünürler. Böylece tekrar Ahıska'ya dönmek kolay olur. Tufan'ın ailesi de at arabalarından birine bindirilir. Tufan'ın hemen arkasında bulunan arabada Ahıska'daki komşuları olan Resul Emmiler vardır. Resul Emminin kızı Güneş Tufan'ın çocukluk aşkıdır. Tufan güçlü, cesaretli ve dürüst bir delikanlıdır. Tufan ve ailesi arkalarından gelen Resul Emmiler ile birlikte Mirzeçöl'ün uzun tarlalarının arasında yola devam ederler. Tufan her fırsatta arkasından gelen Güneş'e bakmaya çalışır. Ancak Güneş utancından bunu yapamaz.

Tufan kendilerini götüren arabacı ile sohbet etmeye başlar. Arabacı Eşmet Eke, Özbekçe konuşur. Tufan ile kısa bir sürede kaynaşırlar. Eşmet Eke önceden kendilerine buraya gelecek olan insanların insan eti yediğini söyleyen kimselere inanmamış ve Tufan'ı çok sevmiştir. Araba uçsuz bucaksız arazileri geçtikten sonra Eşmet Eke'nin öteki arabacılar ile konuşmasından sonra farklı bir yola girmiştir. Güneşlerin olduğu araba ise yoluna devam etmiştir. Bu olaya kızan ve ne yapacağını bilemeyen Tufan, Eşmet Eke'ye onların nereye gittiğini sorar. Eşmet Eke, onların Kızılaşafak Köyüne kendilerinin ise Karakışlak Köyüne gideceğini söyler. Tufan ve Güneş çaresizce bu ayrılığa boyun eğer.

Eşmet Eke, Tufan ve ailesini kendi evine getirir. Kendi evinin yanında bulunan bir kulübeyi onlara verir. Kulübe tavanı açık ve yıkık bir haldedir. Daha sonra tamir edeceklerini söyleyerek Tufan ve ailesini kendi evine götürür. Kolhoz Reisi, Eşmet Ekenin

gelmesini istemiştir. Eşmet Eke evden çıkarken Tufan ve annesi kulübeyi toparlamaya gider. Gece yarısına kadar kulübeyle uğraşırlar. Gece olunca uykuya dalmaya çalışan Tufan'ı uyku tutmaz. Sabahın erken saatlerinde Tufan'ı apar topar annesi uyandırır. İşe gitmeye hazırlanan Eşmet Eke erkenden Tufan'ı almaya gelmiştir. Gece yarısına kadar çalışan ve uykusuz olan Tufan, isteksizce işe gitmeye hazırlanır. Nazife Hala da Gülsüm Ape ile işe gider. Eşmet Eke, Tufan'a kolhoz Reisinin kendini görmek istediğini söyler ve yola çıkarlar.

Kolhoz İdaresinin önüne geldikleri zaman reis onları kapıda beklemektedir. Reis Eşmet Eke'yi azarlamaya başlar. Buna dayanamayan Tufan, Kolhoz Reisine karşı çıkar. Köyde herkesin korktuğu ve zalim olan reis, bu tepki karşısında şaşırır. Şimdilik Eşmet Ekenin hatırına Tufan'ı bağışladığını söyler. Kolhoz Reisi, Eşmet Eke ve Tufan'ı tarlada çalışmakta olan kadınlara kolaylık olsun diye karları temizlemeri için görevlendirir. Eşmet Eke ve Tufan işçilerin olduğu yere gelip karları temizlemeye başlarlar. Kolhoz Reisi hem intikamını almak için hem de işçileri kontrol etmek için işçilerin olduğu tarlaya gelir. Tufan'a eziyet etmek ister. Tarlada çalışan kadınlar içinde Ahıska'dan gelen kadınlar ve Nazife Hala da vardır. Reis kadınlara selam verip hoş geldiniz der. Reis Tufan'a ceza vermek ister ancak Tufan'ın annesini görünce bundan vazgeçer.

Kolhoz Reisi kadın düşkününü biridir. Nazife Halaya da göz dikmiştir. Nazife Halaya karşı kibar olmaya çalışan reis, tekrar tekrar ona hoş geldiniz deyip oradan uzaklaşır. Olanlar karşısında Tufan çok sinirlenir ama kendine hâkim olur. Akşam olunca işler biter. Eşmet Eke ve Tufan eve dönerler. Eve geldiklerinde üstü açık olan tavandan yağın yağmur içeri girmiş ve bütün eşyalar ıslanmıştır. Ortalığı toparlamaya çalışan Nazife Hala ve Tufan'ı Eşmet Eke evine çağırır. Eşmet Ekelerde biraz dinlenen Tufan, kulübeyi tamir etmek için evden çıkar. Yağmur altında Eşmet Eke ile birlikte gece yarısına kadar kulübeyi tamir etmeye çalışırlar. Ancak gece yarısı olduğundan ve yağmur yağdığından dolayı işi bırakırlar. Sabah erkenden işe gitmek zorunda olan Tufan ve annesi biraz uyumaya çalışır ancak Tufan'ın uykusu gelmez. Tufan, Ahıska'yı ve Güneşi düşünmektedir. Komşu köye gitmek ve Güneş'i görmek ister. Bu hayallerle uykuya dalar. İki saatlik uykudan sonra işe gitmek üzere Nazife Hala tarafından uyandırılır. Ancak günlerdir uykusuz olan Tufan'ın hiç gücü kalmamıştır. İstemeyerek ve zorla işe gitmeye çalışır.

Kolhoz Reisi dünden kalan kinini atmak için Tufan'a bir ceza düşünmüştür. Eşmet Eke ve Tufan'ı ıslak olan ve iki kişinin asla kaldıramayacağı gübreleri taşımak için

görevlendirir. Kendisinden nefret ettiği için bu cezayı aldığını bilen Tufan, hiç boyun eğmeden verilen işi yapmaya başlar. Geç saatlere kadar bir yığın gübreyi tarlaya atar. İş hafifleyince Eşmet Eke ile birlikte tarlada çalışan kadınların yanına gelirler. Burada işi bitmediği halde annesinin Kolhoz Reisi tarafından eve gönderildiğini öğrenir. Bunu duyan Tufan deliye döner. İş bitince annesinin nasıl böyle bir şey yaptığını öğrenmek için hızla eve döner. Eve geldiğinde küçük kardeşi Rüştü'nün hasta olduğunu annesinin bunun için geldiğini öğrenir.

Küçük Rüştü sabaha kadar ateşler içinde yanar. Köyde sağlık ocağı olmadığı için Mirzeçöl'e götürülmesi gerekir. Ancak kolhoz Reisi bazı bahaneler bularak buna izin vermez. Sabah erkenden işe giden Tufan'ın aklı kardeşindedir. Kolhoz Reisi kötü emelleri için Nazife Halaya izin vermiş Nazife Hala da işe gitmemiştir. İşte çalışan Tufan'a Törebek adında bir genç hakaret etmeye başlar. Ahıska'dan gelen bu insanlar Törebek için suçludurlar. Tufan'a hakaret etmeye başlayınca Tufan buna dayanamayıp Törebek'e bir yumruk atar. Törebek kendine gelince Eşmet Eke'nin nasihatleri ile yaptıklarından pişman olur ve Tufan'dan özür diler. O günden sonra Tufan ve Törebek çok iyi iki arkadaş olurlar. Akşam olunca Tufan eve döner. Evde Ahıska'dan gelmiş olan bazı insanları görür. Rüştü ateşler içinde yanmaktadır. Kolhoz Reisinin izin vermeyeceğini anlayan Tufan, kardeşini gizlice doktora götürmek ister Eşmet Amcandan atını ister. Eşmet Amcanın atını alan Tufan kardeşini kucağına alıp Mirzeçöl'e doğru yol alır. Yolda yakın arkadaşı Törebek de ona katılır.

At üstünde yapılan yolculuktan sonra gece yarısı Mirzeçöl'e gelip doktorun evine varırlar. Doktor kapıyı açıp Rüştü'ye bakmaya çalışır. Ancak Rüştü çoktan ölmüştür. Rüştü'nün öldüğünü gören Tufan, çaresizce kardeşini alıp eve dönmeye başlar. Yolda annesine bu haberi nasıl vereceğini düşünür. Törebek, Tufan'ı sakinleştirmeye çalışır ancak bu imkânsızdır. Tufan eve varınca kapıda annesi karşılar. Nazife Hala, sanki her şeyi önceden biliyormuş gibi sakin bir şekilde Tufan'ın yanına yaklaşır Rüştü'nün cansız bedenini eve götürür. Tufan yıkılmış bir vaziyettedir. Ancak yapacak bir şey yoktur. Nazife Hala, Tufan'ı sakinleştirmeye çalışır. Eşmet Eke biraz uyumalarını, metanetli olmaları gerektiğini ve sabah işe gideceklerini söyler. Nazife Hala ve Tufan geç saatte biraz uyumaya çalışır. Sabah erkenden cenazeyi gömüp işe giderler. Bütün gün Tufan, kardeşini düşünmüştür.

Akşam Tufan eve gelince evde Ahıska'dan birlikte sürgün edildikleri Asya Hala, Hayriye Teyze, Tacihan Teyze, Gülsüm Ape, Eşmet Eke ve Annesi vardır. Eşmet Eke bir dua okur. Biraz oturduktan sonra misafirler evlerine döner. Nazife Hala ve Tufan biraz dertleştikten sonra uyurlar. Sabah olunca herkes işine gider. Hayat Tufan için günlük yaşantısına dönmüştür.

Bütün gün çalışan Tufan'ın işi bitince eve döner. Eve geldikleri zaman Eşmet Eke yarın bütün Ahıska'dan gelenlerin idareye gelmeleri gerektiğini söyler. Bunun üzerine Tufan ve annesi Ahıska'ya geri döne bilme umuduna kapılır. Sabah olunca Tufan erkenden kalkmış ve söylenilen saatin gelmesini beklemiştir. Tufan ve annesi daha fazla dayanamayıp erkenden idarenin önüne gelirler. Burada Ahıska'dan gelen Ahmet Emmi, Çiçek Nine, Hayriye Teyze, Asya Hala ve öteki Ahıskalılar beklemektedir. Tufan ve oradaki Ahıskalılar görüşme üzerine istişare yaparlar. Biraz vakit geçtikten sonra Mirzeçöl'den gelen komendant, yanlarına gelir. Ahıskalılara bundan sonra köyden çıkmanın yasak olduğunu başka bir köye veya şehre gitmenin ancak izin ile olacağını söyler. Bu haber bütün Ahıskalıları derinden sarsmıştır. Komşu köyde sevgilisi olan Tufan ise bu haber ile yıkılır. Uzun zamandır Güneş'i görmek isteyen Tufan, başlarına gelen olaylardan dolayı bu isteğini gerçekleştirememiştir.

Günler geçer çıkan bu yasaktan dolayı Tufan Güneş'i göremez. Sadece Tufan değil bütün Ahıskalılar komşu köylerdeki akrabalarını göremez hale gelmiştir. Bunlardan biride Esvendiyar Emminin gelini Güllüzar'dır. Annesi komşu köyde hasta olan Güllüzar Gelin yasaktan dolayı annesini göremez. Tufan yasaklara rağmen komşu köye gitmeye karar verir. Arkadaşı Törebek'in yardımı ile gece yarısı gizlice komşu köye gider. Resul Emmilerin evine gelir. Onu kapıda Razıye Hala karşılar. Resul Emmi Tufan'ın gelişine çok sevinmiştir. Tufan'a durmadan sorular sormaya başlarlar. Tufan, Güneş'i görmüştür ama konuşamamıştır. Sadece hatırını sormuştur. Geç saate kadar Resul Emmilerle sohbet eden Tufan, köye dönmek için hazırlanır. Güllüzar Gelinin annesinden bir haber almak için gelmişken onlara da uğrar. Ancak Güllüzar Gelinin annesinin evine geldiği zaman kadının öldüğünü öğrenir. Tufan, Güllüzar Gelinin yarın sabah cenazeye gelmesi için haber vereceğini söyleyip köyden ayrılır.

Yolda Tufan, kurtların saldırısına uğrar ama Törebek'in yardım etmesi ile kurtulur. Törebek, Tufan'ı köyün yakınında karşılamıştır. Kolhoz Reisinin onun köyden ayrıldığını haber aldığını ve köyün girişinde beklediğini söyler. Törebek sayesinde bu beladan

kurtulan Tufan, atını Törebek'in dayısına teslim ettikten sonra evine döner ve yatağına yatar. Törebek, köyün girişinden içeri girip Kolhoz Reisinin yanına gelir. Güllüzar Gelinin annesinden haber almak için komşu köye kendisinin gittiğini söyler. Kolhoz Reisi buna inanmayıp Tufan'ın evine gelir. Tufan'ı yatağında görünce hiçbir şey yapamayıp geri döner.

Tufan, sabah erkenden kalkıp Esvendiyar Emmilere gider. Güllüzar geline haberi verip cenaze için gitmesini söyler. Bu arada Kolhoz Reisi yanına Törebek'i çağırır. Törebek'e iyi davranıp Güllüzar Gelinin isterse cenazeye gidebileceğini söyler. Bunlar Kolhoz Reisinin bir planıdır. Törebek, Kolhoz Reisine inanır ve Tufan ile Esvendiyar amcaya haber vermeye gider. Bu söylenenlerde bir oyun olduğunu hisseden Tufan, Törebek'e muhtara gidip izin almasını söyler. Törebek, muhtarlığa geldiği zaman kimseyi bulamaz. Ayrıca Tufan'a Kolhoz Reisinin birilerini Mirzeçöl'e gönderdiğini söylerler. Ancak Tufan daha fazla dayanamayıp Törebek'in izin alacağı düşüncesi ile Esvendiyar Emmi ve Güllüzar Gelinle köyden ayrılır. Köyden biraz uzaklaştıktan sonra komendant ve iki atlı arkalarından gelip onları durdurur. İzin alıp almadıklarını ve izin kâğıtlarını sorar. Ancak izin kâğıtları yoktur. Komendant, Tufanları alıp muhtarlığa getirir. Burada Kolhoz Reisi ve Törebek'te vardır. Komendant, muhtara izin verip vermediğini sorar. Hayır! Cevabını alınca aynı soruyu Kolhoz Reisine sorar. Oda hayır cevabını verir. Olaylar karşısında şaşkın olan Törebek ve Tufan sinirlenip cevap vermeye çalışırlar. Ancak ne söyleseler bir işe yaramaz. Çünkü yasağı deldikleri için suçludurlar. Bu olaydan sonra Tufan Sibirya'ya sürgün edilir. Törebek ise önce sürgün edilir sonra Kolhoz Reisinin dayısından çekinmesi üzerine askere gönderilir.

Yazar, burada Tufan'ın öyküsüne son vererek Ahıska'dan gelen öteki ailelerin öykülerinden kesitler vermeye başlar. Tufan'ın o gece Kızılsafak Köyüne gelişini Güneş bir an bile unutmaz. Tufan, sabah tekrar geleceğini söylediği için Güneş durmadan yolunu gözlemektedir. Koçkar Eke, köye gelip Tufan'ın sürgün haberini verince Güneş üzüntüden yıkılır.

Köyde günler geçmektedir. Yunus adında bir genç gönlünü Güneşe vermiştir. Babası kaç defa Güneş'i istese de kız başkasına âşık olduğu için bu işe rıza göstermez. Yunus'un babası bütün yolları denese de çocuğunu bu işten vazgeçiremez. Çareyi Resul Emmileri başka yere göndermekte bulur. Kızının aşkına saygı duyan Resul Emmi, çaresizce ikinci bir sürgünü kabul eder. Güneş ve ailesi Fergana'ya göç eder.

Aradan aylar geçmiş ve kış ayı bitmiştir. Güllüzar Gelin ve Rivayet tarlada öteki kadınlarla birlikte çalışmaktadır. Güllüzar Gelin ağır bir şekilde hastadır. Tarlada çalışanlardan geri kaldıkları için Rivayet ile biraz dinlenmek isterler. Bu dinlenme esnasında daha da ağırlaşan Güllüzar Gelin, uykudan uyandığı zaman Rivayet'in ağzına bir yılanın girdiğini görür ve fenalık geçirir. Esvendiyar Emmi ile Rabia Nine gelinlerinin iyileşmesi için elinden geleni yaparlar. Güllüzar Geline bakması için birilerini getirirler. Gelenler içine cin kaçmış gibi şeyler söylemeye başlarlar. Bütün çabalara rağmen Güllüzar Gelin dayanamayıp ölür. Rivayet'in ağzından içeri giren yılan ise kızın hastalanmasına neden olmuştur.

Rahatsız olan Rivayet hekim bir kadına götürülür. Hekim kadının yanlış muayenesinden dolayı herkes Rivayet'in hamile olduğunu düşünmektedir. Rivayet'in en yakın arkadaşı Ulviye, annesinin ona bakacağını söyleyerek evine davet eder. Rivayet ve annesi hastalığa bir çare bulmak ümidiyle Ulviye'nin evine giderler. Nazmiye Hala, Ulviye'nin annesidir. Kaynar süt ile yılanı Rivayet'in midesinden çıkarır. Rivayet büyük bir beladan kurtulur. Bu arada Tufan'ın gitmesi ile birlikte tek başına kalan Nazife Hala, her gün işe gitmek zorunda kalmıştır. Yıkık şekilde olan kulübenin duvarı Zekiye'nin üstüne düşmüş ve ölmüştür. Oğlunun gidişi ve kızının ani ölümü Nazife Halayı üzüntüye boğar.

Günler geçmiş ve savaş bitmiştir. Savaşa gitmiş olan Işık Ağabey, trenle birlikte Ahıska'ya dönmeye başlar. Yolda arkadaşı Abbas ile birlikte savaş ile ilgili anılarını konuşur. Ahıska'ya vardığı zaman ailesinin sürgün edildiğini görür ve onları bulmak için yola çıkar. Bu arada Nazife Halanın küçük kızı Mavi çok ağır hastalanmıştır. Küçük kızın son isteği bir avuç kuru üzüm yemektir. Kızının bu isteğini gerçekleştirmeye çalışan Nazife Hala, Ğaybülle Ekeye biraz üzüm kurusu bulmasını rica eder. Mirzeçöl'e kuru üzüm bulmak için gelen Ğaybülle Eke, burada Işık Ağabey ile karşılaşır. Birlikte köye doğru yola çıkarlar. Onlar köye gelmeden önce Mavi çoktan ölmüştür. Işık Ağabeye kuru üzümleri veren Ğaybülle Eke onu evine getirir. Kapıda Nazife Hala ile karşılaşan Işık Ağabey, durumun ne olduğunu anlar. Nazife Haladan başına gelenleri dinleyen Işık Ağabey buradan göç etmek ister ancak oda yasaklara takılır. Bu arada köyde çoğu Ahıskalı ya zehirli otlardan ya da yılanların zehrinden ölmüştür. Ahmet Emmi de tarlada ölü şekilde bulunur. Çiçek Nine, yediği otlardan zehirlenmiş ve ölmüştür. Çoğu çocukta havalara alışamadığından ve yediklerinden dolayı dayanamayıp hayatlarını kaybetmiştir.

Mirzeçöl'ün şartları Ahıskalılar için çok ağır gelmektedir. Işık Ağabey bir iş için Mirzeçöl'e gelir. Burada memleketten tanıdığı olan Geveze Rüstem'i görür. Onunla sohbet ettikten sonra devletin verdiği kararları tartışmaya başlarlar. Yazar burada Ahıskalıların memleket sevgisinden söz ettikten sonra romanı bitirir. Roman bu sohbet ile sona erer.

2.1.3.2. Şahıslar

Tufan:

Tufan Ahıska'dan kardeşleri ve annesi ile birlikte Özbekistan'a sürgün edilmiştir. Cesur, gururlu, dürüst, çalışkan ve inatçı bir delikanlıdır. Romanın büyük bir çoğunluğu onun etrafında geçmektedir. Babası savaşta olduğu için ailenin reisliğini yapan ve bütün sorumluluğu üzerine alan biridir. "(...) Tufan'da kendi köyünde değil yakın köylerde o bölgede demek olur ki bir taneydi. Delikanlılıkta yakışıklılıkta eşi benzeri zor bulunur bir gençti.

Sadece cismani görünüşte değil, haysiyetçe de çok terbiyeli edep erkânda kusur etmez büyüklere hürmet, küçüklere izzet eder bir meclise girince nerede oturması gerektiğini iyi bilen bir yapıya sahip insandı. Tabi ki hatasız insan olmaz dedikleri gibi, Tufan'ın da bazen istemeden ağzından kaçırdığı laflar oluyordu (Ahıskalı, 2007: 40).

Aşkı için her şeyi yapan, gözü kara biridir. Aşkı için bütün bedelleri o ödemiştir. Sürgüne katlanan ve yasak olduğu halde bütün zorlukları göze alıp Güneş'in köyüne gitmiştir. Kolhoz Reisine ve mevcut düzene her zaman başkaldırmış ve sözünü esirgememiştir. Roman içinde güçlü olan bir karakterdir. Tufan'ın asiliği ve inatçılığı Kohoz Reisi tarafından hoş karşılanmamıştır. Kendisine engel olacağını düşündüğü için Tufan'ı Sibiryaya sürgün etmiştir. Tufan, sürgün içinde ikinci bir sürgün yaşamıştır. Romanın ilk bölümlerinde görülen ve daha çok ön plana çıkan bir kahramandır.

Nazife Hala:

Nazife Hala, Ahıska'dan sürgün edilen dört çocuk annesi olan güçlü bir kadındır. Kocasını savaşa gittiği için çocuklarına tek başına bakmak zorunda kalmıştır. Terbiyeli, sabırlı, çalışkan ve dayanıklı bir kadındır. "Nazife Hala çok inançlı biri olduğundan çok sabırlıydı. Başına gelen bütün olumsuz olaylara sabır ve metanet ile göğüs geriyor.

Bunda da bir hayır var, ayağına taş değerse Allah'tan bileceksin. Bize ancak sabretmek düşer." derdi. Bazen de "Her asırda olduğu gibi bu bir fırtınadır, bizim asrımız da kendi payına düşeni alıyor bu fırtınadan, bir gün geldiği gibi çekilir gider bizde aydınlığa çıkarız inşallah (...)" (Ahıskalı, 2007: 8).

Şeklinde ifadeler kullanmıştır. Nazife Hala acılara göğüs geren ve direnme azmini içinde yaşayan bir kahramandır. Roman içinde göze çarpan ikinci kahramandır. Nazife Hala, hem olumsuz yaşam koşullarına hem de çıkarıcı devlet adamlarına karşı ayakta kalmaya çalışan bir kahramandır. Romanda daha çok gösterdiği sabırla ön plana çıkmıştır.

Kolhoz Reisi ve Komendant:

Kolhoz Reisi, Karakışlak Köyünün tarım işlerinden sorumlu olan kişidir. Zalim, duygusuz, açgözlü olan kötü bir karakterdir. Köyde bulunan yerli halka ve Ahıska'dan sürgün edilmiş olan halka türlü eziyetler eden ve keyfi davranan biridir. “Pehlivan suretli, iriyarı, geniş omuzlu, şişman göbekli olan reis, karşısında konuşan Tufana (Tufan'a) daha çok sinirlenmişti.

Tabi sinirlenecek, bugüne dek kimse karşısına çıkıp, kaşında kara var diyememişti. İşte şimdi Eşmet Amcanın yaptığı gibi köyün genci olsun, ihtiyarı olsun, haklı haksız reisin karşısında iki büklüm olur el bağlayıp dinlerdi hakaretlerini (...) (Ahıskalı, 2007: 51).

Roman içinde Tufan'a düşmanlık yapmış ve sürgüne göndermiş kişidir. Tufan'ın annesine karşı olan hislerinden dolayı Tufan'ın düşmanlığını kazanmıştır. Komendant, Ahıskalılara köyden çıkma yasağını uygulayan kişidir. Kolhoz Reisi ile işbirliği yapan ikinci kötü kahramandır.

Güneş:

Güneş roman içinde çokça görülen bir kahraman değildir. Tufan'ın sevgilisi olan Güneş'in karakteri hakkında bilgi verilmemiştir. Sadece utangaç ve terbiyeli bir kız olarak tanıtılır. Romanda aşkları uğruna bütün bedelleri ödeyen kişi Tufan'dır. Güneş bekleyen ve uzakta olan sevgilidir.

Resul Emmi ve Raziye Hala:

Resul Emmi, Güneş'in babasıdır. Ahıska'dan sürgün edilen ailelerden birinin reisidir. Kızının aşkına saygı duyan duyarlı bir adamdır. Güneş'i başkasına vermemek için bulunduğu yerden göç etmek zorunda kalmıştır. Raziye Hala, Güneş'in annesidir. Tufan'a bağlı olan ve aşklarını onaylayan biridir. Romanda kızına verdiği nasihatlerle geleneklerine bağlı olan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Işık Ağabey ve Abbas:

Işık Ağabey, Tufan'ın babasıdır. Güçlü ve cesur biridir. Savaşa gitmiş ve kahramanlıklar gösterdiği için birçok madalya almıştır. Devlet için savaştığı halde devlet ailesini zorla sürgün etmiştir. Abbas da romanın iki yerinde görülen biridir. Işık Ağabeyle birlikte savaştan dönmüştür. Ailesinin zorla sürgün edilmesine dayanamamış ve devlete başkaldırmıştır.

Eşmet Eke (Amca) ve Ğulam Eke:

Eşmet Eke, Özbek asıllı olan biridir. Tufan ve ailesine yardımlarda bulunmuştur. Merhametli, yardımsever ve dürüst bir insandır. Yeri geldiği zaman Tufan'ı ve ailesini savunmuş ve korumaya çalışmıştır. Yaşlı ve fakir biridir. Romanda zayıf ve çökmüş bir fiziğe sahip olduğu anlatılmaktadır. Ğulam Eke, Eşmet Ekenin oğludur. Muallim olan Ğulam Eke, savaşa gitmiş ve savaş bitince geri dönmüştür. Kolhoz Reisinin yaptığı zulümleri şikâyet etmiş ve halkı savunmuştur.

Gülsüm Ape (Abla) ve Tacihan Teyze:

Gülsüm Ape, Eşmet Ekenin gelinidir. Çalışkan, iyiliksever ve merhametli bir kadındır. Romanda Nazife Halaya yardım etmiş ve onunla arkadaş olmuştur. Çocuklarına bakmak için sürekli çalışmak zorunda kalmıştır. Tacihan Teyze, Eşmet Ekenin eşidir. Evde çocuklara bakmak zorunda kalmıştır. Nazife Halanın çocuklarına da bakmıştır. Yardımsever bir kadındır.

Törebek Üke (Kardeş):

Törebek, Özbek asıllı bir gençtir. Güçlü, cesaretli ve gözü kara bir delikanlıdır. Tufan'ın en yakın arkadaşıdır. Tufan'ın en zor anlarında ona yardım etmiştir. Haksızlığı kabul etmeyen dürüst bir gençtir. Tufan'ı koruduğu için önce Sibirya'ya sürgün edilmiş sonra da askere gönderilmiştir.

Güllüzar Gelin ve Rivayet:

Güllüzar Gelin, Ahıska'dan sürgün edilmiş ve hastalıklara dayanamayıp ölmüştür. Rivayet, Güllüzar Gelinin görümcesidir. Midesine yılan girmesinden dolayı hamile sanılıp iftiralara maruz kalmıştır. Nazmiye Hala sayesinde bu iftiralardan kurtulmuştur. Namuslu, düşünceli ve çalışkan bir kızıdır.

Esvendiyar Emmi ve Rabia Nine:

Esvendiyar Emmi, Ahıska'dan sürgün edilmiş olan ailelerden birinin reisidir. Rivayet'in babasıdır. Kızının iftiralara maruz kalmasından dolayı sıkıntılar yaşamış ve zor günler geçirmiştir. Rabia Nine, Esvendiyar Emminin eşi Rivayet'in de annesidir. Kızının durumuna üzülmüş ve gerçeğin ortaya çıkması için çok çaba göstermiştir.

Aliye Nine, Nazmiye Hala ve Ulviye:

Aliye Nine, Nazmiye Hala ve Ulviye Kırım'dan köye zorla sürgün edilmiştir. Kırım Türkü olan bir ailedir. Aliye Nine tipik bir Türk kadınıdır. Nazmiye Hala, tıptan anlayan ve okumuş bir kadındır. Hurafelere inanmayan biridir. Nazmiye Hala, Aliye Ninenin kızıdır. Ulviye de Nazmiye Halanın kızıdır. Ulviye, Rivayet'in en iyi arkadaşıdır. Onun kurtulmasına yardımcı olmuş iyiliksever bir kızıdır.

Ahıska'dan Gelen Öteki Kahramanlar:

Ahmet Emmi, Çiçek Nine, Hayriye Bacı, Asya Hala ve Hatice Gelin roman içinde ismi geçen kahramanlardır. *Gurbetten İnilteler* serisinin ilk romanında bu kahramanlar tahlil edilmiştir. Bu romanda bazı olayları yaşamış olsalar da ilk planda yer almazlar. Ahmet Emmi ve Çiçek Nine'nin ölümleri ve bazı yaşadıkları olaylar verilmiştir. Diğer üç kahramanda bazı bölümlerde görülmektedirler.

Öteki Kahramanlar:

Orazbay Eke, Palavod, Ğaybülle, Hayrullah Eke, Kahharbay Üke, Turğunbay Eke, , Koçkar Eke, Halmet Eke, Pehlivan, İbadet Teyze, Cörebek Eke, Laçın, Koçali, Paşali, Selamet Hala, Mevcüde Ape, Yunus, Geveze Rüstem, Zekiye, Mavi, Rüştü, Zeynep, Zümret, Garip, Gülbahar, Düser, Zühre, Sona, Ali, Fatma, Habib, Sabriye ve Tolkin roman içinde bazı bölümlerde görülürler. Daha çok fon karakterlerdir.

2.1.3.3. Mekân

Romanda mekân daha çok Özbekistan'ın Mirzeçöl Bölgesine bağlı olan Karakışlak Köyü ile Kızılaşafak Köyüdür. Ahıska'da olaylar yaşanmamıştır. Ancak Işık Ağabey'in Ahıska'ya gelmesi ile bir bölümde buradan da bahsedilmektedir. Roman daha çok Mirzeçöl- Karakışlak ve Kızılaşafak Köyleri içerisinde yaşanan olaylarla anlatılmaktadır. Eşmet Ekenin evi, Nazife Halanın kulübesi, Kolhoz Reisinin evi, Kolhoz İdaresi, köy muhtarlığı (Kışlaksoveti), Ahmet Emminin evi, Esvendiyar Emminin evi, Resul Eminin

evi, pamuk tarlaları ve Ahıska'da Işık Ağabeyin bulunduğu birkaç yer roman içinde olayların geçtiği yerlerdir. Kahramanlar için sürgün edildikleri yerler zulüm, zorluk ve direnişi temsil ederken Ahıska geçmişi ve özlemi temsil etmektedir.

Tufan ve ailesinin Mirzeçöl'de geldikleri ilk yer Eşmet Eke'nin evidir. Bu ev, ortası tandır şeklinde bir oyukla ısıtılan, çamur ve kerpiçten yapılan bir yerdir. Burada Eşmet Eke ve ailesi bin bir zorlukla yaşamakta Sovyet rejimine karşı yaşam mücadelesi vermektedir. Tufan ve ailesi Eşmet Eke'nin evinin yanında bulunan yıkık bir kulübeye yerleştirilir. Bu kulübe, duvarları delik, tavanı açık, virane bir şekilde anlatılmıştır. Eşmet eke ile Tufan'ın ailesinin kaldığı kulübe aynı avlunun içinde bulunan mekânlardır. Burada coğrafi imkânlar ile yapılmış yapılardan söz edilmektedir. “Arabacının evi de Tufanlara gösterilen kulübeden pek farklı değildi.

Bu evin de duvarları kulübenin duvarları gibi Özbeklerin gövele dedikleri, Tufan'ın tezeğe benzettiği çamurdan yapılmıştı ve de sıvanmamıştı. Evin girişinde kapı yoktu kapıdan girdiklerinde Tufan gördü ki girdikleri yer bir geçit gibi karşıda da kapı yok doğru tarlaya yol gidiyor ama iki yana sağa ve sola da kapılar vardı yani ev bu geçitle ortadan bölünmüştü (...) (Ahıskalı, 2007: 25).

Bu kulübe Tufan ve annesi için birçok kaybın yaşandığı yer olmuştur. Tufan ve ailesinin yaşadığı yer Eşmet Eke'nin kulübesi olmuş olsa da olayların büyük çoğunluğu açık alanlarda yani kolhoz tarlalarında geçmiştir. Kolhoz tarlaları hem Sovyet rejiminin katı politikalarının yürütüldüğü yer hem de kahramanların sürgün olayından sonra işkence yaşamaya devam ettiği mekânlar olarak anlatılmıştır. Bu tarlalar, coğrafyanın bütün olumsuz şartlarını kahramanlara yaşatmış ve işkence içinde işkence görmelerine neden olmuştur.

Mirzeçöl, özelinde Ahıska Türklerinin yaşadığı işkence ve kısıtlamalar anlatılmıştır. Yazarın ilk kitabına benzer olarak romanda olayların çoğu tek mekân görünümünde olan Mirzeçöl bölgesinde yaşanmaktadır. Romanda daha çok açık mekânlarda olayların geçtiği görülmektedir. Mirzeçöl'ün tabiatı ile Ahıska Türklerinin yaşadığı zorluklar paralel şekilde ilerlemektedir. Ahıska'da yapılan evlere benzer hiçbir ev romanda anlatılmamıştır. Coğrafyanın kaderi mekânlar üzerinde etkili olmuştur. Tüm evler burada birbirine benzemektedir. “(...) Bir tane olsun kireçle badana yapılmış ev yoktu.

Tezekten yapılmış diye düşündüğü evlerse çamuru tezeğe benzeterek yuvarlamışlar ve bunlardan bir oda iki oda kimin neye gücü yettiyse eve benzer bir şeyler yapmışlardı. Evlerinin çoğunun sıvası dahi yoktu (...) Damları düz üzeri çamurla sıvalıydı evlerin ekseriyetinin pencerelerinde

cam yoktu bazılarında çerçeve bile yoktu kim ne bulduysa onunla kapatmıştı (...) (Ahıskalı, 2007: 23-24).

Bu evler gibi Ahıska Türklerinin kaderi de benzer şekilde aktarılmıştır. Tüm Ahıska Türkleri aynı çaresizlik ve yokluk içinde bocalamıştır. Şahıslar ve olaylar farklı olsa da coğrafya ve kader aynı çaresizliği kahramanlara aynı mekânlar üzerinden vermiştir. Romanda Ahıska Işık Ağabey ile birlikte mekân olarak var olmuştur. Ancak Mirzeçöl gibi ayrıntılı bir şekilde ele alınmamıştır.

2.1.3.4. Zaman

Roman, Ahıska Sürgününün yaşanmasından bir ay sonra başlamaktadır. 1944 yılının Kasım ayında gerçekleşen sürgünden bir ay sonra başlar. Buda Aralık ayına denk gelmektedir. Romandaki zaman dilimi başladığı andan itibaren bir yıl sürmektedir. Bütün olaylar bir yıl içinde gerçekleşir. Roman bir ay sürgün yolculuğu yapmış olan Tuafan ve annesi Nazife Hala'yı tanıtmak ile başlar. “(...) Tufan annesinin yüzünde bugüne kadar hiç fark etmediği çizgiler görüyordu. Sanki son bir ay içinde yüzünde kırışıklıklar oluşmuş. Her kırışık bir dert her çizgi bir keder yolunu ifade eder gibiydi.

Bir aya kadar sürgün olmadan önce annesi hiç dert görmemiş bolluk, huzur, refah içinde mi yaşıyordu? Tabii ki hayır (...) (Ahıskalı, 2007: 7).

Bir aydır sürgün vahşeti ile mücadele eden aile yaşadıkları zorlukları sergiledikleri davranışlarla göstermektedirler. Romanda geçmişe dönük bazı hatırlatmalar yapılmıştır. Ancak zamanda bir sıçrama/atlayış yani aksama yaşanmamıştır. Tüm olaylar sırası ile verilmiştir. Yazar olayları aktarırken de kronolojik zaman dilimini seçmiştir. Olayları sırası ile verildiği romanda sadece bir iki bölümde kahramanların muhayyilesinde geçmişe gidilmiştir. Mekân gibi zaman kullanımında da bir kısıtlama görülmektedir. Yazar, sürgünden sonra uzun yıllar kısıtlama ve işkenceye maruz kalan Ahıska Türklerinin sadece bir yılını detaylı bir şekilde aktarmıştır.

Romanın vaka zamanının tam bir yıl olduğu yazarın romanın sonunda verdiği bilgiler sayesinde anlaşılmaktadır. “(...) Stalin 1953 yılında ölmesine rağmen köyden çıkma yasağı daha üç yıl, ta 1956. Yıla kadar devam edecekti.

Yani on iki yıl boyunca komendantın izni olmadan evlat annesinin, bacı kardeşin hayır ve ya şerrine, kavim kardeş birbirlerinin ziyaretine komşu köye dahi çıkamayacak (...) (Ahıskalı, 2007: 346).

Bunun gibi romanın içinde vaka zamanına ilişkin küçük ipuçları verilmiştir. Yazar, roman kahramanlarının gelecekte yaşayacağı önemli olaylar hakkında bilgi vermiştir.

Ancak söz konusu zaman roman içinde yaşanmamıştır. Romanda verilen akış içinde gün veya geceler için belli olan bir tarih verilmemiştir. Romanda geceler genel olarak hareketli geçmektedir. Gündüzler ise Ahıskalılar çalışma ile meşguldür. Olayların başlangıcı kış mevsimine denk gelmektedir. Bu mevsimde zor şartlarda yaşayan Ahıskalıların çoğu yaz mevsiminin gelmesi ile ölmüştür. Yazın zehirli otları yemek zorunda kaldıkları için çoğu ölüm bundan kaynaklanmıştır. Tabiat kışın ölüp yazın canlanırken Ahıskalılar için yaz mevsimi ölüm ve matem mevsimi olmuştur.

Yazar, vaka zamanını verilen bilgiler ışığında 1944 yılı olarak seçmiştir. Bu tarihten bir yıl sonra roman sona ermektedir. Romanın yazıya geçirilme zamanı hakkında tam anlamı ile bir bilgi verilmemiştir. Ancak romanın ön sözünde bu tarih 2007 yılı olarak gösterilmiştir. Romanın yazıya geçirilme yılı ve yayın yılı 2007 tarihlidir. Yazar, günümüzde halen yaşayan biridir. Bundan dolayı yazarın yaşadığı yıl 2020 tarihlidir. Yazar bundan tam olarak 76 yıl önce yaşamış olayları anlatmaktadır. Vaka zamanı ile yazıya geçirilme zamanı arasında 63 yazıya geçirilme süreci ile yazarın yaşadığı zaman arasında ise 13 yıllık bir zaman farkı vardır.

2.1.3.5. Dil ve Üslup

Gurbetten İnilteler 2 Yaşam Savaşı romanı yazarın ilk romanında olduğu gibi sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Romanda yerel bir dil kullanılmıştır. Ancak kullanılan dil Özbek lehçesine aittir. Burada en çok eke, üke, ape, lebbey, kışlak, rehmet ve kepkez gibi kelimelerin kullanımı ön plana çıkmıştır. Yazar, Özbek Türkçesine ait olan kelimelerin anlamları hakkında romanın son kısmında bilgi vermiştir. Yani yazar, mini bir sözlük oluşturmuştur. (Ahıskalı, 2007: 347). Özbek Türkçesine ait dil kullanımı yanında kültürel etkileşiminde romanda görüldüğü söylenebilir. Yazar, olayları anlatırken ilk romanda olduğu gibi sadece belli başlı konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak ilk romana nazaran şahıs çeşitliliğinin ön planda olduğu görülmektedir. Burada Ahıska Türkleri kadar Özbek Türklerini temsil eden kahramanlarında önemli rol oynadığı söylenebilir.

Yazar romanda uzun diyaloglara yer vermiştir. Konuşma çizgisiyle verilen diyaloglar romanda bazı bölümlerde görülmektedir.

- Hangi kepkez?
- Dostun Kepkez.
- İnanın benim kimseden haberim yok.
- Yani şimdi nerede olduğunu bilmiyorsun öyle mi?

-Niye bilmeyeyim ki, tabi biliyorum.

-Maden biliyorsun söylesene nerede olduğunu, yoksa komşu kışlakta mı kaldı hee?

-Yoo!

-Öyle ise nerde? (Ahıskalı, 2007: 167).

Yukarıda verilen diyalog gibi yazar, bazı yerlerde olaya müdahale etmemiş bazı yerlerde madahale etmiştir. Roman boyunca hâkim olan diyaloglar bazı yerlerde uzun bazı yerlerde kısadır. Romanda yokluk, tutsaklık, belirsizlik ve hüznün ön plana çıkan izleklerdir. En çok bu duygular yaşanmış ve okuyucuya hissettirilmiştir. Kahramanların yaşadığı trajediler ve yıkımlar roman boyunca devam etmiştir. Yazar, olayları aktarırken bazı yerlerde öznel tavırlar sergilemiştir. Olayların pekiştirilmesi ve daha iyi anlaşılması için romanda bazı atasözleri kullanılmıştır. “Büyüğün sözüne bakmayan uluya uluya kalır”(Ahıskalı, 2007: 179), “Kırk yıl kıyım olsa eceli yeten ölür”(Ahıskalı, 2007: 233), “Gurbetin cennetinde garip olmadansa; memleketimin cehenneminde yerli olmak daha efdaldır”(Ahıskalı, 238), “Sen sayımı say, gör Allah ne sayıyor”(Ahıskalı, 2007: 252). Bu atasözleri romanda bazı bölümlerde verilmiş örneklerdir. Bunun gibi başka atasözleri de kullanılmıştır. Bu atasözleri daha çok Ahıska Türkleri tarafından kullanılan ve öteki anlatılarda da benzerlerine rastalanan sözlerdir. Romanda edebi olarak başka türlerinde kullanıldığı görülmektedir. Çiçek Nine, bebeği uyutmak için bir ninni söyler. Ninninin içinde yaşanan sürgünün üzüntüsü saklıdır.

Mert yetmez merdimize,

Hak derman derdimize,

Sürgün mühleti bitsin,

Dönelim yurdumuza. (Ahıskalı, 2007: 261).

Küçük yaştaki çocuklara milli bilinci aşlamak için ilk tohumlar ninniler ile serpilmiştir. Bunun gibi yazar edebi olarak kullandığı türler içerisinde de sürgün olayına, acılara ve yaşananlara dikkat çekmek istemiştir. Romanda devrik ve eksilteli cümleler kullanılmıştır. Soru cümleleri de sıklıkla kullanılmıştır.

2.1.4. Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana⁸

Mircevat Ahıskalı'nın, *Gurbetten İniltiler* serisinin son kitabı “*Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana*” romanıdır. Roman bir giriş ve on bir bölümden oluşan üç yüz doksan sekiz sayfalık bir eserdir. Romanın bölümleri Özbekistan'ın bazı şehirleri ve

⁸ Mircevat Ahıskalı, **Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana**, Emin Yayınları, Bursa 2010.

semtlerinden oluşmaktadır. Sadece bir bölümün başlığı “Azerbaycan” ismini taşımaktadır. Romanın bölümleri sırası ile şu isimleri taşımaktadır: “Gülistan”, “Kuvasay”, “Taşlak”, “Vodstroy Merkez”, “Vodstroy Sovhoz”, “Yarmazar”, “Hlopzavod”, “Askeri Poligon”, “Kokan”, “Gülistan”, “ Azerbaycan” Roman, Ahıska Türklerinin sürgünden kırk beş yıl sonra Özbekistan’da yaşadıkları zulümleri ve katliamları anlatmaktadır. “*Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanında Ahıska Türklerinin Özbekistan’a yerleşmelerinden kırk yıl sonra yeniden yaşadıkları sürgün üzerinde durulur.

Fergana’da tarihin görmüş olduğu en büyük soykırımlardan biri yapılmaya çalışılır. Daha önceden Ahıska’dan Özbekistan’a sürülen bu insanların evleri yakılıp yıkılarak kadınlarına tecavüz edilerek kadın çocuk yaşlı demeden katledilerek buradan da yollanırlar. Yıllardır kurmuş oldukları düzeni bırakıp sadece canlarını yanlarına alarak hiç bilmedikleri yerlere yollanırlar. Sürgün yaşamak, Ahıska Türkü’nün kaderi olur (Aydemir, 2018: 146).

Özbekistan’da yaşanan olaylar Fergana şehri üzerinden aktarılır. Yazar, Fergana şehrinin neredeyse bütün ilçeleri, semtleri ve mekânlarında yaşanan olayları bizlere vermiştir. Yazar romanın girişinde anlatılanların gerçeklerden alıntı olduğu ve belgeler ışığında doğrulandığını belirtmiştir. Roman gerçekleri anlatma hususunda tarihi bir belge niteliği taşır. Serinin öteki romanlarından farklı olarak Ahıska Türklerinin biraz daha rahat yaşadığını görmekteyiz. Ancak siyasi olaylara bir araç olarak kullanılan Ahıska Türkleri yıllar sonra da zulümlere ve vatansızlığa maruz kalmıştır. Roman kahramanlar ve mekânlar bakımından oldukça zengindir. Kahramanların ve mekânların çeşitlilik göstermesi romanın bir şahıs romanı veya bir mekân romanı olarak ele alınmasını sağlamaktadır. Ahıska Türklerinin hayatındaki önemli olaylardan biri olan Fergana faciasını aktarma ve anlatma hususunda roman bir kılavuz görevi üstlenmiştir. Roman Emin yayınlarından çıkmıştır. Roman içerisinde yazarın biyografisine yer verilmemiştir.

2.1.4.1. Olay

Yazar romanına yaz mevsimini anlatmak ile başlar. Cömert, yazın sıcağında kavrulmuş bir halde evine gelir. Evde babası Alaeddin Amca ile sohbet ederken yanlarına annesi Melek Teyze gelir. Oğlunun terini silmek için havlu verir. Cömert ve babası eskiden Mirzeçöl olan şimdi ise adı Gülistan olarak değiştirilen bölgenin abat edilmesi hususunda verdikleri çabalardan söz etmektedir. Cömert ve babası sohbet ederken yanlarına yakın arkadaşı olan Osman gelir. Osman ve Cömert Ahıskalıların vatana geri dönebilmeleri için bir geçici teşkilat komitesi kurmuştur. Osman, Cömert’in yanına komite ile ilgili olarak

görüşmek için sık sık gelir. Osman içeri girdiği zaman Cömert, arkadaşına şaka yaparak Gürcü olduğunu söyler. Osman'ın babası Ahıskalılar sürgün edildiği zaman akrabaları tarafından küçük yaşta saklanmış ve Gürcü olduğuna dair yalan söylenmiştir. Daha sonra bu olay ortaya çıkmıştır. Arkadaşları da bunu bildikleri için Osman'a sık sık Gürcü olduğunu söyleyen şakalar yapmıştır. Osman arkadaşı Cömert'in şakalarına cevap verdikten sonra iki dost Türk tarihi ile ilgili sohbet etmeye başlar.

Yazar bu iki arkadaş arasında geçen diyalogda Ahıska ve Ahıska Türkleri tarihine dair bilgiler vermektedir. Cömert, daha önce hiç görmediği vatanını çok sevdiği için halkın geri dönmesi için çaba sarf ediyor ve halkı bilinçlendiriyordu. Osman ve Cömert'in uzun sohbetinden sonra Osman sevgilisi Sernaz'ı görmek için evden ayrılır. Sernaz'ın annesi Fadime Teyze, Osman'ı sevmediği için bu ilişkiye karşıdır. Cömert gece geç saate kadar çalışır. Sabah erkenden kahvaltı yapmadan evden çıkıp işe gider. Otobüste çocukluk arkadaşı Gergedan Mustafa'yı görür. Mustafa ile şakalaştıktan sonra iş yerine gelir. İş yerinde Ulviye kendisini karşılar ve müdürün onu çağırdığını söyler. Müdürün odasına gelen Cömert, bir şeylerin ters gittiğinin farkındadır. Müdür, Cömert'e kurduğu komite hakkında bazı sorular sormaya başlar. Komiteden ayrılması gerektiğini aksi takdirde işten kovulacağını söyler. Komitenin amaçlarını anlatan ve savunan Cömert, bu işten vazgeçmeyeceğini söyleyerek işten ayrılır. Müdür, Cömert'in işten ayrılmasından yana değildir ancak devlet yetkililerinden çekindiği için onu uyarmak zorunda kalır.

Cömert iş yerinden ayrıldıktan sonra arkadaşı Vatan'ın evine gelir. Vatan'ın evinde komiteye üye olan kişiler toplanmıştır. Komite başkanı istifa ettiği için yeni bir başkan seçilmesi kararı alınır. Komiteye karşı olan ve bir Ahıska Türkü olan Şahan, komite tarafından seilmeyen bir isimdir. Yeni seçilecek olan başkanın Şahan'a karşı güçlü durması gerekir. Çoğunluk ilk önce Cömert'in başkan olmasından yana olur. Ama deşifre olmaması ve komitenin işlerini yürütmesi için Vatan, Cömert'in başkan olmasını istemez. Cömert'in teklifi ve çoğunluğun isteği ile Taşdemir Ağabey başkan seçilir.

Taşdemir Ağabey iyi bir pehlivan ve inatçı biridir. Şahan'ı sevmediği için ve inat olsun diye başkanlığı kabul eder. Cömert, işinden ayrıldıktan sonra başka bir yerde işe başlar. Pazar günleri dinlenmek isteyen Cömert işleri genelde abilerine bırakırdı. Pazar günü gene dinlenmek isterken sınıf arkadaşı İkrâm yanına gelir. İkrâm ve Cömert تنها yerler de buluşup sohbet etmeyi seven iki arkadaştır. İkrâm, Cömert'i yanına alarak تنها bir yere gider. Burada Cömert'in vatana geri dönmek için verdiği mücadeleden

bahsederler. Yalnız kalmak isteyen iki arkadaşın sohbetini bir çoban böler. İkram ve Cömert'in sohbeti çobanın gelmesi ile sona erer.

Bu arada Şahan arkadaşlarını evine toplamış ve teşkilatın varlığı ile ilgili kararlar almaya hazırlanmıştır. Şahan kolhoz reisi olduğu için maddi durumu iyi olan biridir. Bulduğu konumu kaybetmemek için Ahıskalıların vatanlarına geri dönmesini engellemek ister. Hain ve satıcı biri olarak bilinir. Şahan'ın davetine yetkili kişiler de katılır. Moskova hükümetinin Ahıskalılar ile ilgili aldığı haince kararlar Şahan tarafından aktarılır. Gürcistan'ın da siyasi olarak oynadığı oyunlar hakkında bilgi verilir. Toplantı da uzun sohbetlerin ardından sonra komitede yer alanlara biraz gözdağı verilmesi kararlaştırılır.

Cömert evde otururken Vatan'dan bir telefon gelir. Mehdi ve Osman'ın tutuklandığını söyler. Cömert telaşla karakola geldiği zaman Osman ve Mehdi'yi görür. Kapıda Mehdi'nin babası Garip Amca da beklemektedir. Cömert polis memurundan bilgi almaya çalışırken Şahan ve emniyet müdürü içeri girer. Emniyet müdürü, Şahan ve Cömert arasında komite ile ilgili tartışmalar yaşanır. Tartışmalarda Şahan ve emniyet müdürü Özbek halkının vefakârlığından ve Özbekistan'ın Ahıskalılara yaptığı iyiliklerden söz ederler. Buraların artık Ahıskalıların gerçek vatani olduğunu belirtirler. Cömert ise vatana geri dönme hakkı istediklerinin ve başka bir talep de bulunmadıklarını söyler. Tartışma hararetli bir şekilde devam ederken içeri Mehdi'nin babası Garip Amca ve Ninesi Asya Hala girer. Seksen beş yaşında olan ve sürgünün bütün zorluklarını çeken Asya Hala, emniyet müdürüne gereken bütün cevapları verir ve Ahıskalıları savunur. Cömert ve Asya Halanın mücadelesi karşısında yetersiz kalan emniyet müdürü Osman ve Mehdi'yi serbest bırakır.

Bu olay kısa sürede bütün Ahıskalılar arasında yayılmaya başlar. Cömert ve arkadaşları komite adına kararlar almaya devam edip her fırsatta Moskova'ya temsilciler göndermeye çalışır. Yaz ayları geldiği için kasabada herkes bahçesini sulama işine girer. Cömert de istemediği halde bahçeyi sulamaya gider. Bahçeyi sularken Tufan Ağabey ile karşılaşır. Tufan Ağabey içine kapanık sessiz bir insandır. Cömert'i sevdiği için onu sayar. Tufan Ağabey ve Cömert oturup sohbet etmeye başlarlar. Cömert komite hakkında Tufan Ağabey'e bilgi vermeye başlar. Yirmi beş yıl sürgünde kalan Tufan Ağabey, Cömert'in fikirlerini benimseyip kabul eder. Cömert tarafından yapılan Moskova'ya gitme teklifini de kabul eder.

Moskova'ya komite işleri ile ilgili gelen Tufan Ağabey, otele yerleşir. O akşam otelde kaldıktan sonra sabah erkenden uyanıp toplantının olacağı yere gelir. Toplantının olduğu yerde hararetli tartışmalar yaşanmaktadır. Bu tartışmalara katılan Tufan Ağabey, arkadan birinin seslenmesi ile birden irkilir. Tufan Ağabey'e seslenen yıllar önce âşık olduğu kız Güneş'tir. Birden Güneş'i gören Tufan Ağabey neye uğradığına şaşırır. Güneş ile birlikte bir parkta oturup dertleşmeye başlarlar. Tufan Ağabey başından geçenleri anlatıp hiç evlenmediğini söyler. Güneş de kendisini beklediğini ve hiç evlenmediği söyler. Tufan Ağabey, Güneş'ten adresini ister. Güneş Fergana'ya gideceğini söyleyip adresini vermez.

Bu arada Fergana vadisinde bilinmeyen kişiler tarafından halk kıskırtılmış ve Özbekler Ahıskalılara karşı ayaklanmıştır. Önce Fergana'nın bazı bölgelerinde başlayan ayaklanmalar yavaş yavaş bütün kente yayılır. Kargaşaların yaşandığı yerlerden biri Kuvasay'dır. Mürteza her günkü gibi işten çıkmış eve gitmek için yola koyulmuştur. Yolda biraz alışveriş yapmak ister. Pazarın her zamankinden farklı olarak yabancı kişiler ile dolu olduğunu görür. Eve dönerken arkadaşları durdurur ve yemek ısmarlamasını söylerler. Mürteza ve arkadaşları yemek için alışveriş yaparken etraftan mahallelerine saldırı olacağını öğrenirler. Mahallerini savunmak için hazırlık yaparlar. Taşkınılık çıkarmak isteyen holiganlar sokaklarına saldırınca Ahıskalılar kendilerini savunmaya başlarlar. Holiganları püskürterek şehrin dışına kadar kovalarlar. Polisler yerli halka eziyet ettiklerini öne sürerek Mürteza ve arkadaşlarını nezarete atıp işkence ederler.

Fergana'da yaşanan olaylar Cömert ve arkadaşları tarafından duyulmuş ve olayları anlamak için yala çıkmışlardır. Fergana'ya geldikleri zaman gezerek olayları anlamaya çalışırlar. Konu hakkında Moskova'yı bilgilendirmek için karar alırlar. Geri dönmeye hazırlanırken Mustafa pazarda alışveriş yapacağını söyleyip arkadaşlarından izin ister. Mustafa alışveriş yaparken Mehrali ve bir Özbek arasında tartışma yaşanır. Ancak olayın büyümemesi için Cömert harekete geçer. Olay büyümeden kapanır. Özbek gencin kini ve Ahıskalılar hakkında söylediği nefret dolu sözler Cömert'in dikkatini çeker. Eve döndüklerinde öğleden sonra olur.

Evde Cemal Ağabey sulama yapmaktadır. Cömert, Cemil Ağabeyi ile SSCB hakkında tartışmalar yaşar. Biraz vakit geçtikten sonra Şahan, Cömertlerin evine gelip Alaeddin Amca ile görüşür. Şahan, Ahıskalıların vatana geri dönme fikrinin yanlış olduğunu söyler. Olayların geçici olduğunu ve devletin müdahale ettikten sonra sona

ereceğini anlatır. Alaeddin Amca ile ilgili bu konuda görüşür. Cömert, Şahan'ın fikrine karşı çıkar ve tartışmaya başlarlar. Buna dayanamayan Şahan, sınırlı bir şekilde Cömertlerin evinden çıkar. Olaylar Şahan'ın dediği gibi olmamış daha da büyümüştür. Olaylar yavaş yavaş başka ilçelere de sıçramıştır.

Olayların olduğu bir başka yer ise Taşlak'dır. Taşlak'da olanlara inanmayan Enver, ilk başta hiçbir hazırlık yapmamıştır. Ancak olaylar patlak verince ailesi ile birlikte bir sitede beklemeye başlarlar. Komşulardan olaylar ile ilgili toplantı olacağını duyunca kardeşi ve babası ile birlikte toplantının yapılacağı çayhaneye gelir. Burada holiganların yanı sıra yerli halktan bazı kişilerinde Ahıskalılar ile ilgili nefret kustuğunu görürler. Toplantıdan bir sonuç çıkmayınca eve dönerler. Begzade Muallim ve ailesi de saldırılardan etkilenen bir başka Ahıskalı ailedir. Saldırıları için sokaklarını korumaya çalışırlar. Fergana'daki olay neredeyse bütün ilçelere ve semtlere yayılmaya başlar.

Vodstroy Merkezde askerlik şubesinde çalışan Nurali etraftan bazı olayların yaşanacağı haberini alır. Olayların ortasında kalan Nurali babasının evine gelir. Babası ve abisi bütün aile bireylerini evde toplamış ve tedirgin bir şekilde beklemektedirler. Teröristler Nurali'nin babasının evini basınca Nurali'nin babası ve abisi karşı koymaya çalışır. Büyük yaralar almaya başlar. Aile bireyleri komşuların yardımı ile yan taraftaki avluya alınır. Teröristler güçlkle püskürtülünce Nurali, babası ve abisini hastaneye götürmeye çalışır. Kadın ve çocuklar ise çocuk bahçesine götürülmüştür.

Olaylar Vodstroy Sovhoz'a sıçradığı zaman hiçbir şeyden haberi olmayan Demir, Özbek arkadaşı Kozıbay'ın evine ders çalışmaya gitmiştir. Demir, eve döndüğü zaman bir şeylerin ters gittiğini anlamıştır. Demir olayların başladığını anlayınca evine doğru koşar. Bir komşusundan annesinin Özbek komşularının evinde gizlendiğini öğrenir. Bunun üzerine sokağını savunmaya gider. Sabaha kadar teröristlere karşı mahalle savunulur. Demirlerin savunduğu sokağa saldırı yapılmamıştır. Güller Abla ve ailesi ile Billur Abla ve eşi de olaylardan etkilenen başka ailelerdir. Hem Özbek komşularının yardımı hem de kendi çabaları ile teröristlerin elinden kurtulmuşlardır.

Hamit Ağabey, patronun daveti üzerine yemeğe gitmiş ve patronunun yemeği iptal edip dışarı çıkmasından dolayı saatlerce onu beklemiştir. İşten geç vakitte çıktığı için olayların içine düşmüş ve evinde mahsur kalmıştır. Arabası ile son anda teröristlerin elinden kurtulmuştur. Tufan Ağabey arkadaşı Törebek ile birlikte Güneş'i aramak için Fergana'ya gelir. Fergana'daki olaylardan arkadaşını uzak tutmak isteyen Törebek, Tufan

Ağabey'i dünürünün evine götürür. Gece burada kaldıktan sonra Tufan Ağabey'i durduramayan Törebek, Güneş'i aramak için arkadaşı ile birlikte şehir merkezine gider. Burada olayların içinde kalan Tufan Ağabey ve Törebek Ahıskalı bir kadını teröristlerin elinden kurtarırlar. Bazı olaylar yaşadıktan sonra yangın içinde kalan bir eve gelirler. Burada yangında mahsur kalan bir kadın olduğunu ve misafir olarak Fergana'ya geldiğini öğrenirler. Tufan Ağabey, kadının Güneş olacağını düşünerek alevlerin içine atlar arkasından dayanamayıp Törebek'te alevlerin içine girer. İki arkadaşın macerasına yazar burada son verir.

Cömert yaşanan olaylardan dolayı komite üyeleri ile birlikte Taşdemir Ağabey'in evinde toplanır. Osman arkadaşı Latifşah'ı olayların yaşandığı yere tek göndermek istemez. Arkadaşı ile birlikte olayların yaşandığı yere gelir ancak teröristlerin ani baskısı ile karşılaşınca arkadaşı Osman'ı Gürcü olarak tanıtır. Olaylar arasında da kalan Osman daha sonra kurtularak kasabaya döner. Olaylarda mağdur olan Ahıskalılar açık bir alana toplanır. Sürgünde yaşanan sıkıntılar burada da yaşanmaya başlamıştır. Tuvalet sorunu, gıda, barınma ve giyim gibi sıkıntılar yaşanmaya başlanır.

Paşabek olayların olduğu gün bir türlü işini bırakıp evine gitmemiştir. Arkadaşlarının uyarısı üzerine evine doğru gider. Özbek komşusundan ailesinin güvende olduğunu duyunca babası ve oğlu ile birlikte kendini korumaya çalışır. Evlerin duvarlarından atlayıp Hatice Halanın evine gelirler. Hatice Hala, Paşabekleri evinde sakladıktan sonra sabah yeğeninın yardımını ile mahalleden çıkartır. Polislerin yardımını ile emniyet müdürlüğüne getirilirler. Sabah erkenden teröristlerin saldırısından dolayı Ahıskalılar otobüslerle şehrin dışına çıkarılır. Oradan Özbekistan sınırının dışına çıkarılan Ahıskalılar daha sonra uçaklarla Rusya'ya götürülür.

Bu arada Cömert'in kaldığı yerde direniş için hazırlıklar yapılır. Cömert, Taşdemir Ağabey ile birlikte nöbetçileri gezdikten sonra toplantının yapılacağı yere gelirler. Burada savunma ile ilgili konular konuşulur. Cömert ailesinin ve ailelerin uzaklara götürülmesini ister ancak Cemil Ağabeyi buna razı gelmez. Cömert eve döndüğü zaman evlerinin toplandığını görür. Babasının ve abisinin zorlaması üzerine ailesini babası ve büyük ağabeyi ile birlikte güvenli bir yere götürmeye karar verir. Zorlu bir yolculuktan sonra Cömert ve ailesi Kazakistan'ın Çimkent Bölgesine gelirler. Yazar burada ileri bir tarihe giderek bir yıl sonrasını anlatır. Cömert ve ailesi Azerbaycan'a yerleşmiştir. Burada Cömert ve küçük kardeşi Zeki birlikte çalışır. İşten döndüğü bir gün komşusundan arkadaşı

Osman'ın kendisini ziyarete geldiğini öğrenir. Osman ile görüşüp birlikte yemek yerler. Gece yarısı Osman ve Cömert sohbet etmeye başlar. Burada Cömert Türkiye'ye gideceğini ve orada mücadelesine devam edeceğini söyler. Siyasi hareket kadar edebi faaliyetlerinde öneminden söz edip kalemin gücünden bahseder. Roman Osman ve Cömert'in sohbeti ile sona erer.

2.1.4.2. Şahıslar

Cömert:

Romanda olaylar Cömert'in tanıtımı ile başlar. Cömert roman içinde bilgili ve okumuş bir insan olarak tanıtılır. Ahıskalıların vatana dönmesi için komite kurmuş ve komitenin her türlü işini yürütmüştür. Ahıskalıların akıl hocasıdır. "Evet, o bizim şairimiz, tarihçimiz, biz gençlerin önderi, şükür Allah'a milletimizin içinde böyle insanlarımız var.

Belki zaman gelir de bir gün çocuklarıma söylerim: "Ben onunla aynı saftaydım, benim en yakın arkadaşım iyi ki varsın Cömert (...)" (Ahıskalı, 2010: 24).

Gururlu, dirençli, zeki ve ileri görüşlü bir gençtir. Cömert şiirler yazan ve milletine armağan eden biridir. Ahıskalıların vatana geri dönmesi için siyasi olayların yanında edebi faaliyetlerinde önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Roman içinde Cömert karakteri aslında romanın yazarını temsil etmektedir. Romanın yazarı olan Mircevat Ahıskalı, Özbekistan'da Fergana olaylarını yaşamış ve yaşadığı olaylar ışığında romanını yazmıştır. Bu hususta da kendini Cömert karakteri ile özdeşleştirmiştir. Cömert, roman içinde başkahraman görevindedir. Romanın büyük bir çoğunluğu farklı olayları aktarmak ile geçse de daha çok Cömert karakteri göze çarpmaktadır. Roman Cömert ile başlar Cömert ile sona erer. Yazarın Ahıska Türkleri ile ilgili eser verme noktasında çaba sarf etmesi ve farklı türde eser vermesinden dolayı Cömert adını kullandığı açıkça görülmektedir.

Vatan:

Roman içinde Vatan, Cömert'in öteki arkadaşlarından farklı olarak biraz daha sinirli ve saldırgan olarak görülmektedir. Bir bacağı sağlam olmayan Vatan, Ahıskalıların vatanlarına geri dönmesi için komite de çalışmalara katılmış ve çaba sarf etmiştir. "Vatan, Cömert'ten yaşça büyük olmasına rağmen, onun yaşına göre değil, işine göre davranırdı.

Cömert'i sayar, sever, içinde ona karşı büyük bir hürmet beslerdi. Aslında Vatan'ın, Cömert'e karşı duyduğu sevgiden daha çok vefa borcu olduğunu

hissediyordu. Bazen de ona karşı duyduğu eziklikten içi daralıyor, isyan edip, tamamen ipleri koparmak istiyordu. Ama onsuz da yapamıyordu. Hatta onu bir gün görmese telefona sarılıp evini arar, evinde bulamazsa iş yerini arayıp niye gelmediğini öğrenirdi (Ahıskalı, 2010: 44).

Vatan, Cömert'in yakın arkadaşıdır ancak Osman kadar romanda aktif görülmez. Daha çok toplantılarda görülmektedir. Osman gibi Cömert ile bire bir diyalogları yoktur. Cömert, Vatan'ın hatalarını düzelterip yol göstermiştir. Cömert'e nazaran daha fevri bir yapıya sahiptir.

Şahan:

Roman içinde Şahan karakteri ihanetle anlatılan biridir. Şahan, bir Ahıska Türküdür. Ancak Ahıskalıların vatana geri dönme mücadelesine karşı olan biridir. "Halk değil, yanlış yapan halk değil. Halk dediğin ne ki sürü gibi şeydir, nereye sürersen oraya gider.

Enver Odabaşov ve ona benzer birtakım sözde liderler halkın aklını çeldiler, derin gitsinler, nitekim gittiler. Gurbetten vatan olmazmış da özbeöz anan varken, üvey ananın kucağı ısıtmazmış da, illa da vatan olacakmış da... Halkın aklını çeldi, kendileri de vatan diye diye geberdi gittiler (Ahıskalı, 2010: 60).

Ahıskalıların vatana geri dönmek için kurdukları komiteye karşı çıkmış ve kendi menfaatleri için bazı girişimlerde bulunmuştur. Çıkarıcı ve düşüncesiz bir insandır. Milli değerlerini hiçe sayıp Rusların propagandasını yapmıştır. Kolhoz Reisi olduğu için Ahıska'ya geri döndüğü takdirde makamını kaybedeceğini düşünmektedir. Halkı kışkırtarak komitenin almış olduğu kararları ve girişimleri protesto etmekte ve engellemektedir. Cömert ve arkadaşlarından nefret eden bir karakterdir.

Asya Hala ve Garip:

Asya Hala, *Gurbetten İniltiler* serisinin birinci ve ikinci kitabında görülen güçlü bir kadındır. Sürgünün ve vatansızlığın bütün acılarını çekmiştir. Serinin üçüncü kitabında yaşlanan ve polis memuruna karşı torununun oğlunu koruyan bir nine olarak görülmektedir. "(...) Çünkü ben bu hayatta çok korktum, sen daha ananın karnında bile yoktun, bu devlet beni korkutmaya başlamıştı. Bu devlet milletimden ne istediye aldı.

Milletim verdikçe üzerimize üzerimize geldi. Ben bu devlet için kocamı şehit verdim yetmedi, oğlumu verdim yetmedi. Kocasıyla oğlu bu devlet için şehit oldular demeden benim gibi on binlerce insanımızı sürdüler. Vagonda bu torunum hariç bütün ailemi kaybettim (...) (Ahıskalı, 2010: 80).

Burada serinin bütün kitaplarında anlatılan Asya Hala, güçlü karakterinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Polis memuruna verdiği cevaplar bütün Ahıskalıların yaşadığı zulümleri özetler niteliktedir. Garip, Asya Halanın ailesinden geriye kalan tek kişidir. Serinin birinci kitabında yeni doğan ve serinin ikinci kitabında bir bebek olan Garip, evlenmiş ve çocuk sahibi olmuştur. Asya Hala ve Garip roman içinde sadece bir bölümde görülmektedir.

Tufan, Güneş ve Törebek:

Tufan, Güneş ve Törebek, *Gurbetten İniltiler* serisinin ikinci kitabında yer alan kahramanlardır. Tufan ve Güneş'in aşkı ve kavuşamamaları serinin ikinci kitabında yer almıştır. Burada Tufan ve Güneş kırk beş yıl sonra birbirlerini görmüş ve konuşmuşlardır. Tufan, yıllarca sürgün yaşamış ve sonra Mirzeçöl'e dönmüştür. Hiç kimse ile evlenmemiş ve bütün ailesini kaybetmiştir. "(...) Tufan ağabey, fazla kalabalığı sevmez, her insanla da oturup sohbet etmezdi. Sevmediği insanlarla muhatap olmaz, selamdan öteye geçmezdi.

Hapishanede her türlü kötülükleri ve kötü insanları görmüş. Doğal olarak psikolojisi normal insanlardan farklıydı. Kendisi de pehlivan birisi olduğundan, ağzının ayarı olmayanlardan uzak durmaya çalışıyordu. Çünkü hapishane kanununa göre hareket etmek istemiyordu. Ama vatan ve milletini sevenlerin her zaman yanında (Ahıskalı, 2010: 92).

Güneş ise yıllarca evlenmemek için farklı bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Oda Tufan gibi hiç kimse ile evlenmemiştir. "(...) Güneş abla kendisinin evlenmediğini, dolaylı yollarla da olsa kırk beş yıldan beri Tufan ağabeyi beklediğini söylemişti ama onun evli olup olmadığını daha bilmiyordu(...)" (Ahıskalı, 2010: 115). Tufan, Güneş'i bulmak için yakın arkadaşı Törebek ile birlikte aramaya çıkmıştır. Törebek, evlenmiş ve çocuk sahibi olmuştur. Tufan ve Törebek, Güneş'i ararken olaylar arasında kalan Ahıska Türklerine yardım etmiş ve mücadele etmişlerdir. Üç kahramanın sonlarına ilişkin bir bilgi verilmemiştir.

Osman:

Osman, Cömert'in en yakın arkadaşlarından biridir. Ahıskalılar arasında her ne kadar Gürcü olarak bilinse de oda bir Ahıska Türküdür. Osman, Ahıskalıların vatana geri dönmesi hususunda önemli çabalar gösteren bir gençtir. Cesaretli ve vefalı biridir. Roman içinde Cömert ile olan diyalogları sıkça anlatılmıştır. Akkrabasını teröristlerin elinde yalnız bırakmaması ile de önemli bir yere sahiptir. Roman içinde Cömert ile yaptığı sohbet sonrasında roman sona erer.

Gergedan Mustafa:

Gergedan Mustafa, Ahıska Türklerinden olan ve komitede yer alan biridir. Cömert'in çocukluk arkadaşıdır. Mustafa, her lafa karışan ve yaptığı kötü şakalardan dolayı fazla sevilmeyen biridir. Konuşmak için konuşan ve sözleri dikkate alınmayan bir karakterdir. Arkadaşları tarafından yaptığı gevezeliklerden dolayı "gergedan" lakabını almıştır. Cömert ve arkadaşları tarafından sevilmemesine rağmen her toplantıda yer alan ve Ahıskalılar arasında yer bulan biridir.

Taşdemir Ağabey ve Mehrali:

Taşdemir Ağabey, cesaretli ve güçlü bir kahramandır. Roman içinde o ve kardeşi Mehrali pehlivanlıkları ile göze çarpmaktadır. Taşdemir Ağabey, inatçı ve sinirli bir insandır. Şahan'a duyduğu nefretten dolayı Cömert'in komite başkanlığı teklifini kabul etmiştir. Komitede aktif görev almış ve çaba sarf etmiştir. Mehrali, sürekli kendine ait olan şeyleri övmekle bilinen biridir. Taşdemir Ağabey ve Mehrali, aileleri ve akrabaları ile övünen ve onları yücelten kişiler olarak karşımıza çıkar.

Alaeddin Amca ve Melek Teyze:

Alaeddin Amca, Cömert'in babasıdır. Melek Teyze ise Cömert'in annesidir. Roman içinde aktif olarak görülmezler ancak olayların seyrini değiştirip Cömert'i Özbekistan'dan götürmüşlerdir. Alaeddin Amca ve Melek Teyze Ahıska'dan sürgün edilen ve vatansızlığın acılarını yıllarca çeken kişilerdir. Alaeddin Amca her ne kadar Cömert'e fikirlerinden dolayı bazen karşı çıkmış olsa da Melek Teyze genel olarak olaylara müdahale etmemiştir.

Cemil, Cemal, Adil Ağabey ve Zeki:

Cemil, Cemal ve Adil, Cömert'in ağabeyleridir. Zeki ise Cömert'in küçük kardeşidir. Cömert komite işleri ile uğraştığı için evin çoğu işlerini ağabeyleri yapmaktadır. Cömert'in işleri yapmamasından şikâyetçilerdir. Cemil Ağabey, Cömert ile ailelerinin Özbekistan'dan götürülmesi hususunda tartışma yaşamış ve Cömert'i ailelerini götürmesi için ikna etmiştir. Cemal Ağabey romanda sadece bir bölümde görülmektedir. Adil Ağabey ise Cömert ile birlikte aile üyelerini Kazakistan'a götürmüştür. Zeki, Azerbaycan'da Cömert ile birlikte çalışmaktadır. Sadece romanın son bölümünde görülmektedir.

Mürteza, Enver, Begzade Muallim, Nurali, Demir, Güller Abla, Hamit, Paşabek:

Romanın birinci bölümünde Cömert ve etrafındakiler anlatılmıştır. Daha sonra roman bölümlere ayrılmış ve her bölümde Özbekistan'ın Fergana şehrine bağlı bölgeler anlatılmıştır. Bu bölgeler anlatıldığı zaman farklı kahramanların kısaca verilen öyküsü ile Fergana olayları ele alınmaktadır. İkinci bölüm olan “Kuvasay” da Mürteza üzerinden olaylar anlatılmaktadır. Mürteza, işten dönerken aniden olayların içinde kalmıştır. Arkadaşları ile birlikte teröristlerin sokaklarına girmesine izin vermemiştir. Azimli ve sakin biridir. En sonda arkadaşları ile nezarete atılmış ve işkence görmüştür. Romanın üçüncü bölümü olan “Taşlak” kısmında Enver ve Begzade Muallimi görürüz. Enver ve Begzade Muallim ailelerini korumak için kendilerini ateşe atmış ve çaba sarf etmişlerdir. Romanın “Vodstroy Merkez” bölümünde Nurali, “Vodstroy Sovhoz” bölümünde Demir, “Yarmazar” bölümünde Güller Abla, “Hlopzavod” bölümünde Hamit, “Kokan” bölümünde ise Paşabek'in mücadeleleri anlatılmaktadır.

Öteki Kahramanlar:

Zahire, Ömer Ağabey, Kabantsov, Refik Ağabey, Fadime Teyze, Sernaz, İhsan Abi, Ulviye, Galina, Server Bekiroviç, Lütfiye, Taksim, Şahmurat, Cafer, Yusuf Muallim, Taşdan Dayı, Sarı Süleyman, Mithat, Fikriye Yenge, Mahmut Ağabey, Zeki, İkrım, Melike Abla, Behçet, Sefer, İlyas, Mehdi, İlham, Mansur, Fuat, Ömer Ağabey, Ramiz, Yusuf, Güreşçi Ahmet, Macit, Cebbar, Settar, Malik, Cörebay, Fahrettin Dayı, Zeheddin Amca, Herdem Hala, Öktem Muallim, Haşımcan Muallim, Azemcan Eke, Nimet, Salican, Ekrem, İsmail, Kasım, Seyit, Şerafettin Ağabey, Merdali Dayı, Koreli Simyon, Melahat Nine, Medeminbek Eke, Kozıbay, Aydın Dayı, Senaber Hemşire, İvan Sergeyeviç, Timur Ağabey, Reşide Apa, Doktor Haydar, Kazım, Billur Abla, Temel Ağabey, Azize, Nazire Abla, Hasan, Cuma Ağabey, Alizar, Kerim Dede, Veli Ağabey, Hüseyin, Alimerdan, Revşan Ağabey, Latifşah, Teşmet, Baltavay, Radihan Dayı, Hatice Hala, Muratcan, Yadigâr, Hamide, Hazret, Abuzer, Mamazuhur Eke, Nebi, Yusuf Ağabey, Şadiye Yenge, Zahit, Akif, Vidadi ve Elşen romanda görülen öteki kahramanlardır. Bunlar birer fon karakterdir. Sadece bir bölümde veya bir sahnede görülmektedirler.

2.1.4.3. Mekân

Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana Romanında mekân genel olarak Özbekistan'ın Gülistan şehri ile Fergana Şehridir. Gülistan şehri yani eski adıyla Mirzeçöl

Özbekistan'ın Sirderya bölgesinde yer almaktadır. Cömert ve arkadaşları bu bölgede yaşamaktadır. Halk buraya halen Mirzeçöl demektedir. “Ne Mirzeçöl’ü anne, burası artık Gülistan’dır. Gülistan. Ben yirmi sekiz yaşındayım. Kendimi bildim bileli burası Gülistan olarak geçer.

Yıllar olmuş ne babam ne de sen, Gülistan demeye bir türlü alışamadınız. Siz bu topraklara sürüldüğünüzde tabi ki buralar çöldü ama artık şehirdir anne, şehir (...) (Ahıskalı, 2010: 12).

Bu uyarılar Cömert tarafından annesine karşı yapılır. Yıllar önce kötü şekilde anlatılan Mirzeçöl bölgesi artık abad olmuş bir şehirdir. Ahıska Türklerinin vatana geri dönmesi için bütün mücadele bu şehirde verilmektedir. Gerekli toplantılar Vatan’ın evi ve Cömert’in evinde yapılmaktadır. Cömert’in evi hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Ancak evin bahçesinde geçen diyaloglar vardır.

Gülistan şehri Ahıskalılar tarafından abat edilmiş ve ikinci bir vatan olarak kabul edilmiştir. Ancak Ahıskalılar için vatansızlığı ve sürgünü temsil etmektedir. Roman bu bölgeyi anlatmak ile başlar. Ama romanın büyük bir çoğunluğu Fergana’nın ilçeleri, sokakları, semtleri ve belli noktalarında geçmektedir. Fergana’nın Kuvasay, Taşlak, Vodstroy Merkez, Vodstroy Sovhoz, Yarmazar, Hlopzavod ve Kokan ilçeleri hem romanın bölümlerini oluşturmakta hem de olayların geçtiği yerler olarak verilmektedir. Olayların çoğu bu ilçelerin sokakları ve caddelerinde geçmektedir. “(...) Fergana’ya geldiklerinde artık teröristler şehri baştanbaşa geçmişler, önceden tespit ettikleri Türklerin evlerini yağmalayıp, yakmış, ele geçirdikleri ev sahiplerini ise diğer kasabalarda olduğu gibi hunharca katletmişlerdi(...)” (Ahıskalı, 2010: 300). Buna ilave olarak Riştan, Frunze, Margilan ve Namangan ilçeleri de romanda olayların yaşandığı başka yerlerdir. Ancak bu bölgelerden fazla söz edilmez. Fergana ve çevresinde evler korkunun, ölümün ve işkencenin yaşandığı yerlerdir. Buralarda yaşanan olaylar sürgün olayından daha acı bir hal almıştır. Fergana romanda genel olan mekândır. Burada bulunan mekânlar ve kahramanlar her bölümde neredeyse anlık olarak değişiklik göstermektedir.

Ahıska Türklerinin götürüldüğü Askeri Poligon, otopark, belediye binası, emniyet müdürlüğü ve valilik de olayların yaşandığı Fergana’daki öteki noktalardır. Siyasi görüşmeler için olayların bir bölümü Moskova’da da geçer. Bunun yanında Cömert’in ve ailesinin göç ederken yol üzerinde gittikleri Akaltın, Baht ve Çinas ilçeleri ile geldikleri son nokta olan Kazakistan’ın Çimkent Bölgesi de roman içinde zikredilen mekânlardandır. Romanın son bölümü ise Türkmenistan’dan deniz yolu ile Bakü’ye gelen Ahıska Türkleri

için önemli bir mekân olan Azerbaycan'dır. Romanda kapalı mekânlardan daha çok açık mekânların kullanımı söz konusudur. Caddeler, sokak araları, evlerin avluları, tarlalar ve bahçeler olayların büyük bölümünün geçtiği yerlerdir. Törebek'in dünürünün evi ve anlık olayların yaşandığı evlerde vardır. Roman mekân kullanımını açısından oldukça zengindir. *Gurbetten İniltiler* serisinin 1. ve 2. Kitabından farklı olarak daha çok mekân çeşitliliğinden söz edilebilir. Yazar, Azerbaycan'da bulunan bilinmeyen bir kasabayı son mekân olarak kullanmıştır. Roman Gülistan şehrinde başlayıp Azerbaycan'da sona ermektedir. Denilebilir ki tüm olaylar Gülistan-Fergana ve Azerbaycan üçgeninde gerçekleşir.

2.1.4.4. Zaman

Romanda zaman sürgünden sonra yani 1944'den sonraki bir tarih olan 1988 yılıdır. Romanın başlangıcında Cömert babasına sürgünden sonra aradan kırk dört yıl geçtiğinin şuan ki tarihin ise 1988 olduğunu söylemektedir. "(...) Aradan kırk dört yıl geçmiş, siz bin dokuz yüz kırk dörtte sürüldünüz. Şimdi bin dokuz yüz seksen sekiz. Çok şey değişti anne, çok şey" (Ahıskalı, 2010: 12). Romanın başlangıcında bu tarih verilir ancak Fergana'da yaşanan olaylar Mayıs 1989 tarihindedir. Roman olayların başlangıç tarihi olan 1989 yılından bir yıl sonra sona ermektedir. Romanın başlangıç yılı ve sonu göz önüne alındığı zaman iki yıllık bir süreden söz edilebilir. Romanın vaka zamanı 1988-1990 yılları arasındadır.

Roman ilkbaharın sonlarını tasvir eden bir sıcaklık ile başlar. "İlkbaharın son günleri idi, tarla ve bostanda işler yoğun, kimi ekiyor, kimi dikeyor, kimi de geçen yılın son baharında ettiklerini topluyordu. Cömertler de yerine mısır ekmek için sarımsakları kazıyorlardı" (Ahıskalı, 2010: 139). Fergana olaylarının yaşandığı tarih romanda bellidir ancak olayların yaşanmasında gün ve aylar verilmemiştir. Cömert ve ailesi ile ilgili bilgiler Fergana olaylarından bir yıl sonra verilmektedir. "Fergana olaylarından bir yılı aşkın zaman geçmişti. Özbekistan'ın farklı il ve ilçelerinde dağınık halde yaşayan Türkler, neredeyse tamamı yaşadığı bölgeleri terk edip çıkmışlardı(...)" (Ahıskalı, 2010: 387). Burada kullanılan zaman dilimi yazarın öteki anlatılarına nazaran daha belirgindir. Burada yazar, birebir olayları yaşadığı için daha detaylı ve daha somut bilgiler vermektedir. Bu yönü ile romandaki zaman dilimi de daha somut olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Yazarın, kısa zaman dilimi içerisinde birçok olayı anlatması öteki romanlarında da

kullandığı bir tekniktir. Yazar, sadece belli bir yılı esas alarak ayrıntılı bir şekilde olayları işlemiştir.

Romanda geceler holiganların saldırılarından dolayı hareketli geçmektedir. Gündüz vaktinde saldırılar daha az yaşanmaktadır. Saldırı ve yağmaların gece yaşanması, Cömertlerin evini gece taşınması ve Cömertlerin gece toplantı yapması buna örnektir. Saldırıların gündüz azalması ve Ahıskalılardan sabah olunca rahatlamaları gündüzlerin sakin geçtiğini gösterir. Romanın tamamında zaman kronolojik bir şekilde ilerlemektedir. Yazarın geçmişe dönük küçük hatırlatmaları vardır. Ancak mevcut zamanda değişiklik yapılacak kadar geçmişe gidilmemiştir. Yazar, roman akışını Cömert'in ailesinin göç etmesinden sonra yarıda keserek zamanı bir yıl sonrasına götürmüştür. Buradaki ilerleyiş geleceğe yönelik olduğu için roman akışında tam anlamı ile bir kesintiden söz edilememektedir.

Romanın vaka zamanı 1988-1990 yılları arasını kapsamaktadır. Tüm olaylar bu tarih aralığında yaşanmıştır. Romanın giriş kısmında da yazar hem Fergana olaylarından söz etmiş hem de romanın vaka zamanı hakkında ipucu vermiştir. Romanın yayın yılı 2010 tarihidir. Yani romanın yazıya geçirilme süreci 2010 yılına yakın bir zamandır. Yazarın günümüzde yaşadığı bilinmektedir. Vaka zamanı ile yazıya geçirilme zamanı arasında 20 yıl, yazıya geçirilme zamanı ile yazarın yaşadığı dönem arasında 10 yıl vardır.

2.1.4.5. Dil ve Üslup

Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana romanında yazar, serinin birinci ve ikinci kitabında olduğu gibi sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Romanda yerel bir dilin kullanımı söz konusu değildir. Ancak Özbek Türkçesine ait bazı kelimeler telaffuz edilmiştir. Yazar ikinci romanda olduğu gibi burada da bilinmeyen kelimelerin açıklamasını yapmıştır. Bilinmeyen kelimeler mini sözlük şeklinde romanın son sayfasında verilmiştir. (Ahıskalı, 2010: 399). Romandaki dil akışkan ve sürükleyici bir yapıya sahiptir. Yazar aynı amaç için farklı olayları anlatırken merak ve heyecan duygularını ön planda tutmuştur. Roman tamamen hareketli bir yapıya sahiptir. Tüm olaylarda kahramanlar aktif rol oynamış ve fiili olarak harekete geçmiştir. Yazar kelime oyunlarından kaçınmış ancak geçmişe dönük hatırlatmalar yaparken tekrara düşmüştür. Romanda tarihi bir olay aktarılmıştır. Ancak bu olayın aktarımında bilimsel veya akademik bir dil kullanılmamıştır. Yazar, öteki romanlarında olduğu gibi burada da bir konu üzerinde

dataylı bilgi vermeye çalışmıştır. Okuyucunun bütün dikkati anlatılmak istenen olay üzerinde toplanmak istenmiştir.

Yazar kendine has üslubu ile olaylara bazı yerlerde duygusal boyutta yaklaşmıştır. Öteki romanlara nazaran yazarın burada daha çok olaylara vakıf olduğu bilinmektedir. Yaşadığı dönem içerisinde gerçekleşen olayları anlatırken, yazar ayrıntıları gözden kaçırmamıştır. Farklı kişiler, farklı mekânlar ve farklı olaylar ile romanın ayrıntılı anlatımı sağlanmıştır. Romanın genelinde diyaloglar kullanılmıştır.

-He iyi ki geldiniz, siz demeseydiniz afiyet olmayacaktı.

-Lebbey üke?

-Yaşınız kaç diyorum?

-Yetmiş

-Giydikleriniz biraz kalın değil mi, bu havaya göre?

-Bu sıcaklar bana tesir etmez, sizi yakar kavurur.

- Ya sizi?

-Hayır, beni yakmaz. Çünkü ben kalın giyindim. Ben bir terledikten sonra akşama kadar serin kalıyorum.

-Peki, ter kokmuyor musunuz?

-O kadar da olacak balam, müdür değilim ya çobanım. (Ahıskalı, 2010: 56).

Yukarıda verilen örnekte görüldüğü gibi diyaloglar uzun şekilde kullanılmıştır. Yazarın bazı yerlerde olaylara veya konuşmanın akışına müdahale ettiği de görülmektedir. Yazar ikinci romanda olduğu gibi bazı atasözleri kullanmıştır. “Tatlı tatlı yemenin acı acı kusması var” (Ahıskalı, 2010: 67). “Bin işçiden bir başçı iyidir”(Ahıskalı, 2010: 128). “Ayının bin bir oyunu varsa armudun başınadır” (Ahıskalı, 2010: 173). “Turpun sıkından seyreği iyidir”(Ahıskalı, 2010: 209). “Öfke gelir göz kızarır, öfke gider yüz kızarır”(Ahıskalı, 2010: 255). Buna benzer farklı atasözleri de roman içinde kullanılmıştır. Kullanılan atasözlerinden bazıları yazarın ikinci romanında kullanılan atasözleri ile aynıdır. Romanda yazar sanatlı veya süslü bir dil kullanmamıştır. Duygusal olarak okuyucuya aktarılan bölümler vardır. Ancak bunlar edebi yönden sanatlı veya süslü bir dille ifade edilmemiştir. Romanda bazı yerlerde tasvirler yapılmıştır. Yapılan tasvirler daha çok doğayı ya da mevsimi anlatmaya yöneliktir. Romanda heyecan, korku, merak ve hüznün temel izleklerdir. Okuyucuya hissettirilen duygu merak ve heyecandır. Kahramanların yaşadığı en büyük duygular ise korku, kızgınlık ve hüznüdür. Roman yazarın ilk ve ikinci

kitabına göre daha farklı bir kurguya sahiptir. İlk kitaptaki gerilim ile ikinci kitaptaki farklı olayların birleşimi bu romanda sentezlenmektedir.

2.1.5. Dinmeyen Acı Kafkasya⁹

Gevher Aktaş Demirkaya'ya ait olan *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanı bir giriş, yirmi altı bölüm, son söz ve kaynakçadan oluşan üç yüz doksan yedi sayfalık bir romandır. Romanın giriş kısmında I. Dünya Savaşından önceki bir dönemin siyasi olayları anlatılmıştır. Roman yazarın aile büyüklerinden dinlediği gerçek hayattan kesintilerden oluşmaktadır. Romandaki çoğu kahraman yazarın gerçek hayattaki aile büyükleridir. Yazar, romanın bazı bölümlerinde olayın akışını durdurup aile büyükleri hakkında bilgi vermektedir. I. Dünya Savaşını ve sonrasını anlatması açısından roman bazı bölümleri ile birer tarihi belge niteliği taşımaktadır. Kurtuluş Savaşı sırasında büyük çarpışmalara sahne olan Kafkas Cephesi ile Batı Cephesi hakkında bilgi verilmiştir. Savaş sırasında alınan kararlar ve uygulamalar yazar tarafından yer yer anlatılmaktadır. Rusya'nın Kafkasya ve Ahıska üzerindeki etkisini artırmaya başladığı ve taşkınlıkların yaşandığı bir dönemi anlatmaktadır. Romandaki kahramanlar Ahıska'nın yerli halkı olan insanlardır. Romanda kurgulanan olay ile birlikte siyasi olaylarda geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Roman Karma yayınlarından çıkmıştır. Romanın ilk sayfasında yazarın biyografisine dair bilgi verilmiştir.

2.1.5.1. Olay

Roman Ahıska'da bulunan evlerin tasviri ile başlar. Ahıska'da bir toprak ağası olan Mikayil Ağa'nın üç tane çocuğu vardır. Bunlar Hasan Ağa, Kerem Ağa ve Şirin Hanımdır. Hasan Ağa, Mikayil Ağa gibi topraktan anlayan ve çiftlik işleri ile ilgilenen biridir. Ahıska'nın savunması ve Anadolu'nun müdafaa edilmesinde lojistik destek sağlamıştır. Kerem Ağa, Hasan Ağa'dan farklı olarak siyasetle ilgilenmiş ve siyasi olaylara karıştığı için Sibiryaya sürgüne gönderilmiştir. Şirin Hanım ise evlenmiş ve Tiflis'e yakın Kasımlı Köyüne yerleşmiştir. Kocasını 93 Harbinde şehit vermiştir.

Hasan Ağa, kendisi gibi varlıklı bir ailenin kızı olan Mihriban Hanımla evlenir. Mihriban Hanım, terbiyeli ve çalışkan bir kadındır. Hasan Ağa'nın konağına gelin olarak geldiği günden sonra çiftlik işleri ile ilgilenmiş ve ev işlerini yönetmiştir. Hasan Ağa ve Mihriban Hanımın evliliğinden sonra Hüseyin adında bir oğulları olur. Hüseyin

---

⁹ Gevher Aktaş Demirkaya, *Dinmeyen Acı Kafkasya*, Karma Yayınları, Ankara 2007.

geleneklere göre isimlendirilir ve sünnet edilir. Hüseyin'den sonra Hasan Ağa'nın Mürsel, Dede Korkut, Tahir, Sümen, Kurban ve Eşref adında altı oğlu daha dünyaya gelir. Mürsel askeri okulu bitirmiş ve bir Türk zabiti olmuştur. Dede Korkut da askeri okulu okumaktadır. Hasan Ağanın öteki çocukları da kendine has yeteneklere sahip veya babaları gibi topraktan anlayan kişilerdir.

Hasan Ağa büyük bir çiftliğe sahiptir. Bu çiftlikte sürekli misafirler ağırlanır. Misafirlerin ağırlanmasına yardım eden hizmetçiler vardır. Celil ve Betsi Hasan Ağanın konağında çiftlik işlerine yardım eden çalışanlardandır. Betsi bir Ermeni kızı olmasına rağmen eşi ile birlikte Hasan Ağanın konağında aileden biri gibi yaşarlar. Yıllar geçmiş ve Hüseyin evlilik çağına gelmiştir. Hüseyin Kurban Ağanın kızı olan Tükez'e âşıktır. Hasan Ağa ve Mihriban Hanım, Hüseyin'in bu tercihini kabul eder. Ahılkelek'te yaşayan Kurban Ağanın evine görücü gidilir. Aileler anlaştıktan sonra Hüseyin ve Tükez'in düğünü yapılır. Düğün adetlere göre yapılır. Tükez Gelin, Hasan Ağanın konağına alışır ve Mihriban Hanımın işlerine yardım eder.

Ahıska'da günler çalışmakla geçer. Ermeni çetelerin köylere verdiği baskınlar ve Türklere çektiği zulümler artmıştır. Osmanlı ve Rusya'nın savaşlarından dolayı yüzlerce şehit verilmiştir. Hasan Ağanın konağında işler günlük yaşantısı ile devam etmektedir. Bir bayram sabahı Hasan Ağa oğulları ve Şirin Hanımın oğlu Mirza Ali ile birlikte Bayram namazı için camiye gider. Ev halkı namazdan sonra yemek için gelecek olan misafirler için hazırlık yapar. Camide namaz kılındıktan sonra bayramlaşan ahali dışarı çıktığında Rus askerlerini görür. Askerler halka silah çekmiş vaziyette beklemektedir. Hasan Ağa olayları anlamaya çalışırken Mirza Ali askerler tarafından tutuklanır. Hasan Ağa ne olduğunu anlamaya çalışır. Ancak askerler oradakileri dinlemeden Mirza Ali'yi götürürler. Mirza Ali siyasi olaylara karıştığı için Ruslar tarafından Sibiryaya sürgün edilmiştir. Hasan Ağa ve köylüler duruma müdahale etmek ister ancak yapacak bir şey yoktur. Hasan Ağa ve etraftakiler çaresizce eve dönerler.

Evde olaydan habersiz olan Şirin Hanım, çaresizce abisine bakar. Abisi olayı anlatınca evde matem havası olur. Çünkü sürgüne gidenlerden bir daha haber alınmazmış. Bunu çok iyi bilen Şirin Hanım, oğlunu son defa görmek ister ancak oğlunu göremez. Çiftlikte bu olay üzerine günlerce ziyaretçiler gidip gelir. Şirin Hanım kendini biraz toparlayınca gelini Yesemen ve torunu Emrah'ı alıp köyüne döner. Günler geçmiş ve Mirza Ali'yi şikâyet edenler tespit edilmiştir. Hasan Ağa, Mirza Ali gibi Türkleri yok

etmek için uğraşan Ermeni çetesi lideri Agop'u ortadan kaldırmak ister. Hasan Ağa ve Hüseyin ile arkadaşları bu olayı halletmek için Tiflis'e giderler. Tiflis'te bir aile dostları olan Etyen Paşa ve Meri'ye misafir olurlar. Burada bir gün dinlendikten sonra Agop'un bulunduğu yere giderler. Hüseyin ve arkadaşları Agop'u yakalayıp öldürürler. Arkalarında iz bırakmadan Kasımlı Köyü'ne Şirin Hanımın evine giderler.

Şirin Hanım ve Gelini Yesemen ile Torunu Emrah gelenleri karşılarlar. Hasan Ağa birkaç gün burada kaldıktan sonra Ahıska'ya döner. Tükez Gelin Hüseyin'i çok özlemiştir. Tükez, evde sabırsızca Hüseyin'i beklerken Mihriban Hanım sıkıntısının geçmesi için onu oğulları ile birlikte dere kenarına gönderir. Onlar oradayken Hüseyin ve Hasan Ağa eve gelirler. Böylece Tükez Gelin ve Hüseyin birbirlerine kavuşmuşlardır. Hasan Ağa ve Mihriban Hanım her yıl olduğu gibi bu yılda büyük bir davet vermek istiyorlardı. Bu davete Ahıska'nın ileri gelenleri ve Ermeni aileler çağırılır. Bu davete Hasan Ağanın bir Ermeni dostu olan Arşak Gümüştüyan ve kızları Lilya ile Sara'da katılır.

Sara, Lilya'dan küçüktür. Sara ilk defa bir davete katılır. Bu davette Sara ve Hasan Ağanın oğlu Mürsel birbirlerine âşık olurlar. Bütün geceyi birlikte geçiren Sara ve Mürsel daha sonra konukların yanına dönerler. O geceden sonra Mürsel bir türlü Sara'yı unutamaz. Mürsel, Tiflis'e arkadaşı Ferhat'ın yanına gider. Ferhat ve Suna evli ve Selvi adında bir çocuğa sahiptirler. Ferhat ve Suna, Sara ile Mürsel'in aşkları için yardımda bulunurlar. Mürsel, Sara ile Ferhat'ın şehirden uzak olan bir evinde üç gün birlikte kalırlar. Bu birliktelikten sonra Mürsel ve Sara birbirlerine daha da âşık olur.

Bu arada Kafkaslarda Rusların kışkırtması ile Ermeni çeteler daha da azmış ve Türk Köylerini basmaya başlamıştır. Hasan Ağa ve Ahıska'daki bazı kişiler Ermenilere karşı gizliden mücadele etmeye çalışır. Şirin Hanım işçilerle birlikte tarlaya çalışmaya gider. Evde bir koruma ve Emrah ile tek başına kalan Yesemen Gelin, evdeki işlerle uğraşır. Evde kimsenin olmadığını bilen Ermeni bir çete çiftliğe baskın vererek Yesemen Geline tecavüz ederler. Şirin Hanım ve çiftlik çalışanları eve gelince Yesemen Gelini perişan halde bulurlar. Bu olayları duyan Hasan Ağa ve Celil Kasımlı Köyü'ne gelirler. Günler geçmiş ancak Yesemen Gelin kendine gelememiştir. Bu olaya dayanamayan Yesemen Gelin ölür. Torunu annesiz kalan Şirin Hanım, günlerce gelini için ağlar. Aradan biraz zaman geçince Hasan Ağa, Ahıska'ya geri döner. Şirin Hanım oğlunun ayrılığı ve gelininin ölümü üzerine torununu daha rahat büyütmek için Anadolu'ya göç etmeye karar verir.

Kimselere haber vermeden Emin Kâhya ile birlikte eşyalarını toparlayıp bir göç kafilesine katılır. Çiftliği ve topraklarını Emin Kâhya'ya emanet eder.

Şirin Hanımın bu sessiz göç edişi Hasan Ağayı acıya boğar. Günler geçmiş ve Yesemen Geline kötülük eden Ermeni eşkıyalar bulunmuş ve öldürülmüştür. Ahıska'da günler birbirini kovalamakta halk geleceğe kaygı ile bakmaktadır. Mirza Ali yıllarca sürgün edildiği Sibiry'a'dan kurtulmuş ve Ahıska'ya gelmiştir. Ahıska'da dayısı Hasan Ağanın evine gelir. Mirza Ali ağır hasta olduğu için Hasan Ağa onun için bir oda hazırlar. Günlerce Mirza Ali tedavi edilmeye çalışılır. Ancak kurtarılamaz ve hayatını kaybeder. Şirin Hanımın ani göç edişi ve Mirza Ali'nin ölümü Hasan Ağa ve çiftliktekiler tarafından uzun zaman boyunca unutulamaz.

Bu arada Mürsel'in Sara'ya olan aşkı dayanılmaz bir hal almıştır. Mürsel, Sara ile evlenmek ister ve bu isteğini çiftliktekilere söyler. Hasan Ağa ve Mihriban Hanım başta olmak üzere herkes bu evliliğe karşı çıkar ve Mürsel'i uyarır. Ailesinden istediği desteği alamayan Mürsel, Ahıska'dan ayrılarak göreve gider. Sara'nın ailesi de bu aşkı onaylamaz. Babasının Türklere karşı olan düşmanlığı karşısında çaresiz kalan Sara, Mürsel'i bulma ümidi ile Anadolu'ya gider. Sarıkamış'a gelen Sara, babasının arkadaşı olan Kirkor'un evine yerleşir. Kirkor ve eşi Narman, Sara'ya çok iyi davranıp kendi kızları yerine koyarlar. Ahıska'da yaşanan olaylardan dolayı ailesini korumak isteyen Hasan Ağa, Anadolu'ya göç etme kararı alır. Çiftlik ve bütün topraklar Ahıska'da kalan Türklere paylaşılır. Hasan Ağa göç etmeden kısa süre önce sağ kolu Celil, Ermeniler tarafından öldürülmüştür.

Hasan Ağa göç ederken Celil'in eşi Betsi'yi de yanına alır. Hasan Ağa ve ailesi zorlu bir yolculuktan sonra Çıldır'a bağlı Suhara Köyü'ne gelirler. Buraya yerleşmek için köy halkından izin isterler ancak köy halkı yabancı oldukları için bunu kabul etmez. Hasan Ağa ve ailesi köye yakın ormanlık bir alana yerleşirler. Burada oğulları ve eşi ile birlikte ev yapıp bir düzen kurarlar. Bu arada Tükez Gelinin Emrah ve Demirkaya adında iki oğlu olmuştur. Kısa süre sonra köy halkı Hasan Ağa'yı tanıyınca köyelerine yerleşmesi için ona ricada bulunurlar. Köy halkının isteğini kabul eden Hasan Ağa köylülerin yardımı ile birlikte köyün içine yerleşir. Köy halkı ile kaynaştıktan sonra vatan savunması için burada da çalışmalarına devam eder.

Köy halkından olan Kasımoğlu Hasan Ağanın Yusuf adında bir oğlu vardır. Bir gün Tükez Gelini kız sandığı için laf atar. Tükez Gelin bu olayı kocasına anlatır. Hüseyin

çığına döner ve gidip Yusuf'u yaralar. Kasımoğlu Hasan Ağa olayı anlayınca aracılar gönderip Hasan Ağadan özür dilemek ister. Aracıları kırmayan Hasan Ağa barışmayı kabul eder. Yusuf ve Hüseyin'de barışırlar. Bu olaydan sonra Yusuf, Hüseyin'in en iyi arkadaşı olur.

Günler böyle geçerken Mürsel cephede yaralanmış ve Sarıkamış'ta bir hastaneye yatırılmıştır. Günlerce hastalıkla pençeleşen Mürsel, kendine gelince orada bulunan bir askerin aracılığı ile babasına haber gönderir. Babası Mürsel'in haberini alınca içi biraz olsun rahatlamıştır. Kısa bir süre sonra Hüseyin Mürsel'i görmek için Sarıkamış'a gider. Bu ziyaretten sonra Mürsel'in iyileşince babasını görmeye gelmesi gerektiğini söyler ve eve döner. Mürsel babasını görmek için köye gitmeye karar verir. Çok yaşlanan Hasan Ağa, hastalanmış ve ölüm döşeğine düşmüştür. Mürsel eve vardığı zaman Hasan Ağa oğlunun gelişi ile ölmüştür. Bu ölüm hem köydekileri hem de aile üyelerini derinden sarsar.

Bu arada Sara, Mürsel'in Sarıkamış'ta bulunan bir hastanede yattığını öğrenmiş ve onu bulmak için hastaneye gitmiştir. Mürsel'i hastanede bulamayan Sara, ona bir mektup bırakıp ayrılır. Sarıkamış'a geri dönen Mürsel mektuba ulaşır ve okur. Sara, Kırkor Amcanın Erivan'a göç edeceğini ve onunda onlarla gideceğini söyler. Mürsel, Sara'nın olduğu eve doğru koşar ancak Sara evde değildir. Mürsel, tren istasyonuna geldiği zaman da çoktan tren yola çıkmıştır. Bu durum karşısında Mürsel'in hayatı başına yıkılır. Hasan Ağa'nın ölümünden sonra Mihriban Hanım'da dayanamayıp ölmüştür. Hasan Ağanın ve Mihriban Hanımın ölümünden sonra ailenin reisi Hüseyin Ağa olur. Vatan savunması için Hüseyin Ağa da babası gibi askerlere lojistik destek sağlar. Köyün ileri gelenleri ile birlikte köyün savunması için yardımlarda bulunur. Sara'nın gidişinden sonra Mürsel köye dönmemiş ve Anadolu'da savaşmak için başka cephelere gitmiştir. Sakarya Savaşı sırasında yaralanmış ve hastaneye kaldırılmıştır. Roman Mürsel'in yaralanmasını anlattıktan sonra Kurtuluş Savaşı ile ilgili bazı bilgiler vererek sona erer.

2.1.5.2. Şahıslar

Mürsel:

Mürsel, Hasan Ağa'nın ikinci oğludur. Romanda bir Türk zabiti olarak anlatılmaktadır. "Türk zabitinin derin kara gözlerindeki vakur, şakacı, ihtiraslı, aşk bakışları genç kızı sarhoş ediyordu (...)" (Aktaş, 2007: 121). Mürsel, güçlü, cesur, kararlı ve milletine bağlı bir gençtir. Savaşta büyük kahramanlıklar göstermiş ve hastalıklar

geçirmiştir. Sara'ya olan âşkî yüzünden ailesine karşı gelmiştir. Sara'ya olan âşkî ve bu âşk için verdiği mücadele ile romanda dikkat çekmektedir. Romanın başkahramanlarından biridir. Ahıskalı olan Mürsel, vatan savunması için Anadolu'yu savunmaya gitmiştir. Ahıska'yı terk edip Anadolu'daki cephelere gitmiştir.

Anadolu'da savaşırken farklı mekânlarda bulunmuştur. Buralarda bulunmasının sebebi Sara'yı bulmak içindir. Mürsel kardeşlerinden farklı bir karaktere sahiptir. Babasına karşı gelen ve kurallara boyun eğmeyen biridir. Burada kahramanın baba otoritesine karşı bir isyan halinde oluşu görülmektedir. Bu isyan duygularının ifşası için yapılmaktadır. Mürsel'in babasına karşı geldiği tek nokta Sara ile olan ilişkisidir. "Geçen seferde söylemişim baba. Biz birbirimizi çok seviyoruz," dedi. (...) Onu bırakmamı isteme benden.

Ne istersen yaparım. Sırtımda taşıyım seni. Babamsın, sana karşı yerine getirmem gerekli birçok görevlerim var. Yalnız Sara'yı bırakmamı isteme benden (Aktaş, 2007: 213).

Mevcut durumu sorgulayan ve çözüm yolları arayan bir kahramandır. Güçlü bir bünyeye ve fiziğe sahip olan Mürsel, birçok yaralanmadan kutulmuş ve tekrar görevini yapmaya başlamıştır. Roman Hasan Ağa ve ailesinin biyografisini aktarma şeklinde kurgulanmış olsa da Mürsel'in hayatı ve yaşadıkları daha çok dikkat çekmektedir.

Sara:

Sara, Tiflis'te yaşayan bir Ermeni kızıdır. Sara'nın babası Mürsel'in babası ile arkadaştır. Sara güzel ve zarif bir kadındır. "Beline kadar inen kumral, lüle lüle saçlarını pembe bir kordonla bağlamış, yandan sarkan saçlarını fildişi taraklarla tutturmuştu. O akşam oradaki kızların en güzeliydi" (Aktaş, 2007: 118). Mürsel'e karşı olan hislerinden dolayı ailesi ile tartışmalar yaşamıştır. Bu tartışmalar sonunda âşkî için evini terk etmiş ve Mürsel'i bulmak için Anadolu'ya gelmiştir. Sara, güçlü ve kararlı bir kadındır. Mürsel'i unutmamış ve onun âşkına sadık kalmıştır. Mürsel'e kavuşmak için çoğu fedâkarlığı Sara yapmıştır. Mürsel savaşırken Sara hep bekleyen taraf olmuştur.

Sara'nın bekleyişleri ve yaşadığı değişimler ona kutsal bir değer olma vasfı kazandırmıştır. Ailesi başta olmak üzere bütün yaşantısını bir çırpıda ortadan kaldıran bu kadın en az Mürsel kadar güçlü bir yapıya sahiptir. Ancak uzun bekleyişler ve imkânsızlıklar ruhi manada Sara'yı yıpratmıştır. "Sara, gündüzleri hiç kimse ile konuşmadan balmumu gibi sapsarı bir suratla dolaşıyor, ne yiyor, ne içiyordu. Geceleri

bedeni yorgun düşüp sızdığı zaman da, korkunç kabûslarla uyanıyordu” (Aktaş, 2007: 220). Sara'nın bu belirsiz bekleyişleri romanın sonuna kadar devam etmiştir. Romanın sonunda ise Sara, bilinmeyen bir hayata doğru yolculuğa çıkmıştır.

Hasan Ağa ve Mihriban Hanım:

Hasan Ağa, Ahıska'da yaşayan ve büyük topraklara sahip olan bir toprak ağasıdır. Hasan Ağa, güçlü, cesaretli, heybetli ve kararlı bir adamdır. “Hasan, tıpkı babasının karakterini taşıyordu. Savaşçı ve mücadeleyi seven, zorluklardan yılmayan bir insandı.

Toprakla uğraşmayı seviyor, bol ürün onu çok sevindiriyordu. Atlar kadar, sığır ve koyun da ilgisini çekiyordu. Koyun- kuzu sürüsünün peşinde dolaşmak, otlayan hayvanları seyretmek en büyük zevkiydi. Delikanlılık dönemlerinde “Çiftçi-Tüccar” olmanın en güzel örneği olmak yolunda kendini hazırlıyordu. Bu konuda öğrenmesi gereken her şeyi büyüklerinden öğreniyordu (Aktaş, 2007: 25-26).

Ahıska'da yaşadığı süre içinde vatan savunması için çapa harcamıştır. Bu çabaları göç ettikten sonra Anadolu topraklarında da devam etmiştir. Hasan Ağa, misafirperver ve mert bir adamdır. Yoksul ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmeyi seven bir adamdır. Gelenek ve göreneklerine bağlı ve topraklarının kıymetini bilen bir kişidir. Hayatının son anına kadar vatan hasreti ile yaşamış ve torunlarına zamanla vatanlarına geri dönmeleri için vasiyette bulunmuştur. Hasan Ağa, yedi erkek çocuk babasıdır.

Mihriban Hanım, Hasan Ağa'nın eşidir. Terbiyeli ve ailesine bağlı bir kadındır. Çiftlik işlerini yürüten ve eşinin sözünden çıkmayan biridir. “(...) Mihriban Hanım da, mensup olduğu sosyal sınıf onun aile hayatına, sosyal faaliyetlerine etki ediyordu.

Varlıklı bir aile içinde, güzel bir çevrede yetişmenin verdiği gurur, aldığı terbiye ona seçkin bir kişilik kazandırmıştı. Bu soylu kadın, son derece olumsuz ve üzücü olaylarla yüz yüze kalsa bile metanetini kaybetmezdi. Genç yaşına rağmen kayınvalidesinin görevlerini üstlenmiş, hiçbir şeyden şikâyet etmeden, evini ve çiftliği yönetmek için kolları sıvamıştı (Aktaş, 2007: 33).

Eşinin ölümünden sonra dayanamayıp kısa bir süre sonra oda ölmüştür. Mihriban Hanım'ın yaşama şekli ve edindiği kurallar tipik bir Anadolu kadını olduğunu göstermektedir.

Şirin Hanım ve Kerem Ağa:

Şirin Hanım ve Kerem Ağa, Hasan Ağa'nın kardeşleridir. Şirin Hanım, güçlü ve sabırlı bir kadındır. “Şirin, orta boylu, güzel bir kızdı. Çıkık elmacık kemikli yüzü sakın ama mesut pırıltılar saçan iri mavi gözleri, körpe temiz kalbinde herkese karşı sevgi vardı.

Kumral saçlarını iki örgü yapıp arkasına attığında beline kadar inerdi. Altın kemerini onların üstünden bağlardı. Örgülerin renkleri kemerin rengine karışır, ışıltılı parlardı. Başında hep kulaklarının arkasından getirip ensesinde bağladığı ipekten kırmızı, mavi, beyaz yazmaları olurdu. Erdemli, her işten anlayan bir kızdı. O da ağabeyleri gibi at biner, ava gider, at üstünde çiftlik işlerinde çalışanları denetlerdi (Aktaş, 2007: 26).

Birçok acıya katlanmış ve torunu için yaşam mücadelesi vermiştir. Torununu yaşata bilmek için Anadolu'ya göç etmiştir. Eşi olmayan Şirin Hanım, tek başına çiftlik işlerini yürütmüş, varlıklı bir kadındır. Kerem Ağa, Hasan Ağa'dan farklı bir tabiata sahiptir. Vatan savunmasının siyasi olarak yürütüleceğini düşündüğü için siyasi işlerle uğraşmıştır. Bundan dolayı sürgün edilmiş ve bir daha kendisinden haber alınmamıştır. Hasan Ağa, yıllarca kardeşinin üzüntüsünü yaşamıştır.

Hüseyin Ağa ve Tükez Gelin:

Hüseyin Ağa, Hasan Ağa'nın en büyük oğludur. Güçlü, kararlı ve sadık bir adamdır. Hasan Ağa öldükten sonra ailesinin başına geçmiştir. Hasan Ağa hayattayken de Hüseyin'i öteki oğullarından farklı tutmuş ve adet olduğu için kendinden sonraki reis gibi göstermiştir. “ Hasan Ağanın büyük oğlu Hüseyin, atak, güçlü ve zeki bir delikanlıydı. Hareketli bir bekârlık döneminden sonra uzaktan akraba olan Ahılkelekli Kurban Ağanın kızı Tükez'e âşık olmuştu (...)”(Aktaş, 2007: 44). Hüseyin Ağa, babası gibi topraktan anlayan bir adamdır. Babası öldükten sonra vatan savunması için çaba harcamıştır.

Tükez Gelin, Hüseyin Ağa'nın eşidir. Gelenek ve göreneklere bağlı olan bir kadındır. “(...) Tükez, varlıklı bir ailenin kızı olduğu kadar, Türk gelenek ve göreneklerine göre yetiştirilmişti.

Zekiydi ve güçlü bir iradeye sahip olduğunu konuşmalarıyla, hareketleriyle hissettiriyordu etrafındakilere. Işıltılı saçan gözleri, inci gibi dişleri gülümsemesine ayrı bir içtenlik katıyordu (...) (Aktaş, 2007: 44).

Saygılı, çalışkan ve sakın biridir. Yıllarca Hasan Ağa'nın evinde gelinlik yapmış ve saygı görmüştür. Hasan Ağa'nın bütün çocukları Tükez Gelini sevmektedir.

Mirza Ali, Yesemen Gelin ve Emrah:

Mirza Ali, Şirin Hanım'ın oğludur. Bir bayram sabahı Ermenilerin şikâyeti üzerine sürgün edilmiştir. Mirza Ali'nin yokluğu annesi, eşi ve çocuğu tarafından ağır bir şekilde hissedilmiştir. Mirza Ali yıllar sonra Ahıska'ya dönmüş ancak ağır sürgün şartlarından dolayı dayanamayıp ölmüştür. Yesemen Gelin, Mirza Ali'nin eşi. Saygılı, sabırlı ve terbiyeli bir kadındır. Çocuğunu tek başına büyötmeye çalışan biridir. Ermeniler tarafından tecavüze uğrayan Yesemen Gelin, dayanamayıp ölmüştür. Emrah, Mirza Ali ve Yesemen Gelin'in çocuğudur. Küçük yaşta babasız büyümüş ve annesini kaybetmiştir. Annesi öldükten sonra ninesi ile birlikte göç etmiştir.

Dede Korkut, Tahir, Sümen, Kurban ve Eşref:

Dede Korkut, Tahir, Sümen, Kurban ve Eşref Hasan Ağa'nın öteki oğullarıdır. Dede Korkut askeri okula giden biridir. Roman içinde bazı bölümlerde görölmektedir. Roman içinde sevdiği kız tecavüze uğradığı için günlerce acı çekmiş şekilde göröür. Gururlu, sadık ve güçlü bir delikanlıdır. Mürsel gibi görevden dolayı sık sık şehir dışına gitmektedir. Hasan Ağa'nın öteki çocukları genelde bazı bölümlerde görev verilen ve o görevi gerçekleştiren kişiler olarak karşımıza çıkar. Karakterleri hakkında bilgi verilmemiştir. Çoğu birer fon karakterdir.

Emrah ve Demirkaya:

Emrah, Hüseyin Ağa'nın ilk oğludur. Emrah'ın doğumu, isminin verilmesi ve sünneti geleneklere göre yapılmıştır. Demirkaya, Hüseyin Ağa'nın ikinci oğludur. Küçük yaşlardan itibaren dedelerine ve ninelerine yardımda bulunan iki çocuk zamanla büyümüş ve delikanlı olmuştur. Hasan Ağa, iki torununa da bağlıdır. Emrah ve Demirkaya'nın karakterleri hakkında bilgi verilmemiştir.

Celil ve Betsi:

Celil, Hasan Ağa'nın konağında çalışan biridir. Çalışkan, sadık ve dürüst bir adamdır. Hasan Ağa'nın sağ koludur. "Celil, otuzlu yaşlarında, uzun boylu, levent yapılı, muntazam yüzlü, gözleriyle uyumlu koyu kahve saçları olan biriydi.

Kalpağının altındaki saçları kıvrır kıvrır görünürdü. Prensip sahibi, her şeyin kuralına göre olmasını isteyen, akıllı, korkusuz bir insandı (Aktaş 2007: 35).

Bütün çiftlik işlerini yürüten ve dışardaki işleri halleden kişidir. Hasan Ağa'nın ailesinden biri gibidir. Hasan Ağa, göç etmeden önce Celil, Ermeniler tarafından

öldürülmüştür. Betsi, Celil'in eşidir. Betsi bir Ermeni kızıdır. Çalışkan ve sadık bir kadındır. Hasan Ağa'nın evinde yıllarca çalışmış ve çocuklarına bakmıştır. Bir Ermeni olduğu halde yaşadığı eve sadık kalmış ve Hasan Ağa, göç edince ona onlarla Anadolu'ya gelmiştir.

Ferhat ve Suna:

Ferhat, Mürsel'in en yakın arkadaşıdır. Suna'da Ferhat'ın eşidir. Ferhat ve Suna, Mürsel'e yardımda bulunmuş ve hasta olduğu zaman evlerinde bakmıştır. Mürsel'in Sara'ya olan âşkında ve buluşmalarda Ferhat, Mürsel'e yardımcı olmuştur. Ahıska'dan ailesi ile birlikte kaçan Ferhat, yolda askerlerin ateş açması üzerine eşi Suna'yı ve kızını Selvi'yi kaybetmiştir. Ferhat, bu olayda yaralandığı için Hüseyin arkadaşının iyileşmesi için yardım etmiştir.

Kasımoğlu Hasan Ağa, Yusuf, Elif ve Kasım:

Kasımoğlu Hasan Ağa, Çıldır'a bağlı Suhara Köyü'nde yaşayan biridir. Ahıskalı Hasan Ağa ile birlikte vatan mücadelesi için çaba harcayan vatanperver biridir. Güçlü, cesaretli ve dürüst bir adamdır. Ermenilerin saldırdığı köylere yardım götürürken dönüşte tuzaga düşmüş ve oğlu ile birlikte şehit olmuştur. Yusuf, Kasımoğlu Hasan Ağa'nın oğludur. Hüseyin Ağa'nın en yakın arkadaşıdır. Hüseyin Ağa ile birlikte sevdiği kız olan Elif'i kaçırmıştır. Elif'in karakteri hakkında roman içinde bilgi verilmemiştir. Yusuf ve Elif'in evliliğinden sonra Kasım adında bir çocukları dünyaya gelir.

Etyen Paşa ve Meri:

Etyen Paşa ve Meri, Hasan Ağa'nın Tiflis'te yaşayan yakın arkadaşlarıdır. Etyen Paşa, Hasan Ağa'yı sürgün edilmekten kurtarmış ve yardımlarda bulunmuştur. "Elli yaşında, orta boylu, hafif tombul bir adam olan Etyen Paşa yaşına göre çok genç gösteriyordu.

Simsiyah, saçlarına inat dişleri sağlam ve bembeyazdı. Karşısındakini hemen etkisi altına alan güçlü bir kişiliği olduğu belliydi (Aktaş, 2007: 86).

Meri, güzel ve bakımlı bir kadındır. Erkelerin dikkatini çeken biridir. " (...) Meri siyah saçlarını ensesinde büyük bir topuzla toplamıştı. Saçları ile aynı renkte iri parlak gözleri vardı. Mavi ipek elbisesini siyah danteller süslüyordu. Kulakları ve boynu elmas takılarla süslüydü (...)" (Aktaş, 2007: 90). Etyen Paşa ve Meri, Hasan Ağa'nın kız kardeşi

Şirin Hanım'ın da aile dostlarıdır. Etyen Paşa Rusya'da Çar yönetiminin yıkılması ile birlikte öldürülmüştür.

Arşak Gümüşçüyan ve Lilya:

Arşak Gümüşçüyan, Sara'nın babasıdır. Hasan Ağa'nın da arkadaşıdır. Mürsel ve Sara'nın âşkına karşı çıkmış ve Sara'yı evinden kovmuştur. Ermeniler ile birlik olmuş ve Türklere karşı kin gütmüştür. Çar yönetiminin yıkılması ile birlikte öldürülmüştür. Lilya, Sara'nın ablasıdır. Sara ve Mürsel'in aşkı için yardımlarda bulunmuş ve aracılık yapmıştır. Sara'nın evden ayrılmasına engel olmaya çalışmış ancak başaramamıştır. Sara'ya göre biraz daha temkinli ve sakin biridir.

Kirkor Sabuncuyan ve Narman Teyze:

Kirkor Sabuncuyan, Sara'nın babasının yakın arkadaşıdır. Sara'ya sahip çıkmış ve evinde misafir etmiştir. Merhametli ve yardımsever biridir. Narman Teyze, Kirkor Amcanın eşidir. Sara'ya çok iyi davranmış ve kendi kızı yerine koymuştur. Sara ile birlikte gizlice Mürsel'i aramaya çıkmıştır. Savaşın seyri değişince Kirkor Amca ve Narman Teyze Sara ile birlikte Erivan'a göç etmek zorunda kalmıştır.

Agop Bezciyan:

Agop Bezciyan, Ermeni çetesinin lideridir. "Orta boylu, otuz, otuz beş yaşlarında. Kıvrır kıvrır siyah saçları ve sakalı var, takma sakal takıyor, çünkü onu kısa bir zaman önce sakalsız görmüştük.

Bir ayda bir sakal bu kadar uzamaz. Koyu renk keten gömlek, siyah yecek giyiyor, yeleşin cebinden altın saatinin kösteği görünüyor (...) (Aktaş, 2007: 78).

Türk köylerini basıp evleri yağmalamış ve birçok kadının ırzına geçmişlerdir. Hasan Ağa ve Hüseyin Ağa'nın tespitleri sayesinde yakalanmış ve Hüseyin Ağa ile arkadaşları tarafından öldürülmüştür. Agop'un öldürülmesi ile birçok Türkün hayatı kurtulmuştur.

Ceylan:

Ceylan, İskender Ağa'nın kızıdır. Dede Korkut'un sevdiği kızıdır. Akıllı ve güzel bir kızıdır. Yengesi ile birlikte Ermenilerin tecavüzüne uğramıştır. Ermenilerden zulüm görmüş ve en sonunda ölmüştür. Bu olaydan sonra köy halkı toplu olarak göç kararı almış ve göç etmiştir. Ceylan romanda sadece bir bölümde görülmektedir.

Mehmet ve Rıza:

Mehmet ve Rıza, Hüseyin Ağa'nın arkadaşlarıdır. Vatan savunmasında Hasan Ağa ve Hüseyin Ağa ile birlikte hareket etmişlerdir. Güçlü ve cesaretli kişilerdir. Ermeni çetesi lideri olan Agop Bezciyan'ı Hüseyin Ağa ile birlikte öldürmüşlerdir. Hasan Ağa'nın yanında saygılı hareket eden ve geleneklerine bağlı olan delikanlılardır.

Öteki Kahramanlar:

Mikayil Ağa, İmam Yusuf Ağa, Kurban Ağa, Müftü Mustafa Efendi, Selvi, Ahmet Ağa, Dimitri Efendi, Müştak Efendi, Mihrali Bey, Marya, Doktor Kirkor, Süleyman Dede, Dimo, Cafer, Ayşe, Emin, Musa Efendi, İskender Ağa, Zühre, Samet, Mari, Josef Amca, Musa Ağa, Elfet Usta, Abbas Ağa, Nesip Ağa, Dr. Esat Oktay, Zinzallı Yusuf Ağa, Mansur Ağa, Goravelli Kamil Ağa, İlyas Ağa, Purutlu Kamil Ağa, Mehmet Bey, Halil, Teğmen Fikret, Askeri Doktor ve Askeri Hemşire romanda geçen isimler arasındadırlar.

2.1.5.3. Mekân

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında ilk başlarda mekân olarak Ahıska ve Tiflis'i görürüz. Roman Ahıska'da bulunan evlerin tasviri ile başlar. Hasan Ağa ve ailesi Ahıska'da doğmuş ve yaşamıştır. Ahıska'daki çiftlik hem Ahıska Türklerinin varlığını hem de kültürlerini yansıtmaktadır. "(...) Oda büyüktü, yerler Acem halılarıyla kaplıydı, şöminenin önünde yüksek bir nihalenin üstünde büyük bir sini, sinin üstünde büyük bir tabak içinde mevsim meyveleri vardı.

Tabaktan bir elma alarak yemeye başladı. Üç duvar sedirlerle çevrilmiş, kadife kumaş kaplı minderler ve halı yastıklarla döşenmişti (...) (Aktaş, 2011: 75).

Ahıska ve çevresindeki evler güzel ve özenli tasvir edilmiştir. Ahıska'daki çiftlik doğum, düğün, ölüm, kutlama ve önemli toplantılara şahit olmuştur. Hasan Ağa ve ailesi için köklerin varlığı ve vatanın bir nişanesi olarak kabul edilmektedir. Birçok duygu ve olay bu çatı altında yaşanmıştır. Çiftlikteki ev işleri Mihriban Hanım'ın kontrolleri doğrultusunda ilerlemektedir. Toprak ve hayvan işleri ise Hasan Ağa'nın emrindeki oğulları ve çalışanları tarafından yapılmaktadır. Çiftlik klasik Osmanlı konaklarındaki düzen gibi yaşam sürmektedir. Her ne kadar Ahıska Osmanlı'dan ayrılmış olsa da gelenek ve görenekler unutulmamış, geçmişten geldiği gibi yürümüştür. Ahıska'da olayların tek yaşandığı mekân Hasan Ağa'nın çiftliğidir. Köy camisi, araziler, Ceyalan'ın köyü ve dere

kenarı da mekân olarak Ahıska'da yer alır. Ancak Hasan Ağa'nın çiftliği kadar önemli bir yere sahip değildiler.

Şirin Hanımın Tiflis'e yakın olan Kasımlı Köyü'nde oluşu bazı olayların Tiflis'te yaşanmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra romanın ilerleyen bölümlerinde mekânın Ardahan, Çıldır, Kars ve Sarıkamış yani Anadolu toprakları olduğunu görmekteyiz. Zorlu savaş şartlarından dolayı Çıldır'ın Suhara Köyü'ne göç eden Hasan Ağa, çocukları ile birlikte burayı ikinci yurt olarak kabul etmiştir. "Köydeki taş duvarlı evlerden, eğri büğrü sokaklardan geçip giderken, herkes kapının önüne çıkmış bu muhteşem göçü seyrediyordu.

Sonunda Kuzey Dağı'nın eteklerine gelmişlerdi. Burası cennet gibiydi. Patika yolların kenarlarında sık kayaların arasından soğuk ve tatlı su kaynakları çıkıyordu. Dağın eteğinde çadırlarını kurup, evlerini yapmak için hazırlığa başladılar (Aktaş, 2011: 251).

Olayların çoğu Suhara Köyü'nde geçmektedir. Savaştan dolayı yardımda bulunan Hasan Ağa, Ardahan ve Çıldır'a da sık sık gitmektedir. Suhara Köyü hem Hasan Ağa için hem de bundan sonra gelecek olan nesil için yeni bir vatanıdır. Suhara Köyü'nün dışında kurulan ev, Ahıska'daki çiftlik gibi bazı bölümlerden oluşmaktadır. Ev ahalisinin kaldığı yer, hizmetçilerin kaldığı yer, hayvanların kaldığı yer ve gerekli malzemelerin yerleştirilmesi için kurulan yerler şeklinde bir düzen oluşturulmuştur. Köylünün isteği ve ısrarı ile birlikte Hasan Ağa köyün ormanlık alanından köyün içlerine doğru taşınmıştır. Suhara Köyü, Kafkasya coğrafyası üzerinde savaş sırasında bağlantı sağlamak için önemli bir görev üstlenmiştir. Ahıska'da vatani korumaya çalışan Hasan Ağa ve oğulları, artık Suhara Köyü'nden vatan mücadelesine devam etmiştir. Suhara Köyü, her ne kadar Hasan Ağa ve ailesi için yeni bir vatan olsa da Hasan Ağa Ahıska'yı ve çiftliği ölene kadar unutmamıştır. Onlar için gerçek vatan Ahıska'dır. Suhara Köyü hem bu romanda hem de yazarın ikinci romanında genel olarak olayların yaşandığı en önemli mekândır.

Mürsel'in yaralı olarak kaldığı Sarıkamış ilçesi ise Sara'nın uzun süre Mürsel'i beklediği yerdir. Bunun yanı sıra Söğütlü adında bir köyde romanın bir bölümünde geçmektedir. Hasan Ağa ve Kasımoğlu Hasan Ağanın lojistik destek sağladığı köylerde romanda geçen öteki mekânlardır. Şirin Hanım'ın Kasımlı Köyü'ndeki çiftliği, Etyen Paşa'nın Tiflis'teki evi, Sara'nın evi, Ferhat'ın evi, Agop'un evi, Kirkor'un evi, Kasımoğlu Hasan Ağanın evi, İskender Ağanın evi ve Sarıkamış'taki hastane romanda olayların geçtiği kapalı mekânlardır. Kahramanlar her ne kadar Anadolu topraklarında güvenli yaşasalar da Ahıska'ya geri dönme ümidi taşımışlardır.

2.1.5.4. Zaman

Roman Rusların Kafkasya coğrafyasını ele geçirmek için başlatmış olduğu savaşıardan söz ederek başlamaktadır. Roman, Rusların 1828 yılında Kafkasya ve Ahıska coğrafyasını işgal etmesi ile Sakarya Meydan Savaşının kazanıldığı yıla kadar devam eden uzun bir zaman dilimi içine almaktadır. Hasan Ağa ve kardeşlerinin doğuşu 1828 yılına yakın bir tarihte gerçekleştiği roman içinde verilen bilgiler arasındadır. Romanın uzun bir zaman dilimini kapsaması Osmanlı ordusunun Kafkas Cephesinde yaşadığı olayların aktarılmasına neden olmuştur. Romanın içinde bazen tarihler bazen de olaylar verilerek dönemden söz edilmiştir. “1860’ın sıcak bir yaz günüydü ve Ahıska, Ardahan, Çıldır, Ahılkelek Rus işgali altındaydı.

1827- 1828 Osmanlı-Rus savaşının üstünden otuz yıl, 1857- 1858 savaşının üzerinden de iki yıl geçmişti. Fakat savaş hali yer yer devam ediyordu (...)
(Aktaş, 2011: 33).

Yazar romanın içine tarihi olayları anlatan bilgilerde yerleştirmiştir. Bu şekilde denilebilir ki roman neredeyse yüz yıllık bir zaman dilimine sahiptir. Yazar burada ailesinin tarihini anlatırken, Türkiye için önemli olan anlaşma, kuruluş ve olayları da Kurtuluş Savaşına gelinceye kadar sırası ile vermiştir.

Romanın içinde Kafkasya coğrafyasına has olan ağır kış şartları ve mevsimi daha çok görülmektedir. Her ne kadar yaz mevsimleri tasvir edilse de kış mevsimleri daha çok görülmektedir. “1876 kışı gelmişti. Ahıska’da, sabahın erken saatlerinde esen sert, kuru rüzgârla birlikte tipi de başlamıştı.

Öğleden sonra kar biraz yumuşamış, her taraf bembeyaz olmuştu. Akşama doğru ise tekrar tam bir kar fırtınası başlamıştı. Yollar, patikalar kapanmıştı
(Aktaş, 2011: 152).

Romanda gecelerde gündüzlerde çok hareketli geçmektedir. Ahıska’dan yapılan göçler genel olarak gece vakti gerçekleşmiştir. Yazar roman içinde de kronolojik bir zaman kullanmıştır. Olaylar birbirini takip etmiş ve Birinci Dünya Savaşı’nın fiili olarak bitmediği bir tarihte son bulmuştur. Roman içinde sadece olayların iyi anlaşılması için Osmanlı- Rus Savaşının yani Kırım’daki 93 Harbi denilen savaşın yaşandığı zamana gidilmiştir. Burada verilen kayıplar veya Rusların stratejilerine dikkat çekilmiştir. Zamanda geçmişe yönelik atlayışlar/sıçrayışlar Hasan Ağa’nın babası ve kardeşlerini anlatmak için gerçekleştirilmiştir. Geçmişe yönelik bu gidiş uzun soluklu değildir. Daha çok tanıtma amacı güdmektedir. Kırım Savaş’ndan söz edilmesi ise mevcut zamanın daha

iyi anlaşılması için bir hatırlatma şeklindedir. Yazar, romanın zaman dilimini panoramik bir şekilde yani bölüm bölüm okuyucuya aktarmıştır. Sistematiik ilerleyen bir zaman dilimi vardır. Ancak bazı olaylar arasında geçiş yapılırken zamanda da ileriye dönük atlayışlar gerçekleştirilmiştir.

Romanın vaka zamanı tam olarak bilinmemektedir. Ancak 1828 yılından sonraki bir zamana denk geldiği verilen ipuçlarından anlaşılmaktadır. Yazarın romanı yazıya geçirdiği zaman hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak romanın yayın yılı 2007 olduğuna göre bu zamana yakın bir tarihte gerçekleşmiştir. Yazar, günümüzde halen yaşayan biridir. Bu nedenle yazarın yaşadığı tarih 2020 şeklinde söylenebilir. Verilen tarih bilgileri ışığında yazar, yaşadığı zamandan yaklaşık 192 yıl önce yaşanmış olayları kaleme almıştır. Söz konusu anlatılar içinde en eski zaman dilimini kullanan romandır.

2.1.5.5. Dil ve Üslup

Roman sade ve anlaşılır bir dil ile yazılmıştır. Yazar burada olayların karışıklığını ve sıralamasını bozmamak için sanatlı veya karmaşık bir dil yapısı kullanmamıştır. Eserde tarihi, siyasi ve sosyal olayların aktarımından dolayı bazı belge ve kaynaklar kullanmıştır. Yazarın bu tarihi olayları anlatırken kullandığı dil yapısı ile kendine has bilimsel bir dil oluşturmayı başarmıştır. Burada verilerin paylaşımı ve roman kurgusu ile tarihi olayların özdeşleştirilmesi önemli ölçüde başarılı olmuştur. Yazar, aktardığı belge ve kaynaklar sayesinde romanın kurgusu içine dâhil ettiği aile üyeleri üzerinden çoğu zaman olaylara yorum yapan bir tavır sergilemiştir. Yazar, ailesi ve romana sonradan dâhil ettiği kahramanlar için bir parantez açarak söz konusu kişi hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. “(Ana tarafımdan Büyük dedem Kasımoğlu Hasan Ağa ve baba tarafımdan büyük dedem Ahıskalı Hasan Ağa da bu cemiyete üyeydiler. Bu iki Hasan Ağanın ileride torunları evlenecek ve bu torunlar benim annemle babam olacaklardı.)” (Aktaş, 2007: 253). Bu yöntem her ne kadar olayın anlaşılması için bilgi verme noktasında iyi bir yöntem olsa da olay akışının kesilmesi ve sonraki zamanlarda romanın gidişatının bilinmesi yönünde doğru bir uygulama değildir. Çünkü burada roman içindeki merak duygusunun azalması söz konusudur.

Yazar romana bazı noktalarda gereğinden fazla dâhil olmuştur. Romanın içinde diyaloglar kullanılmamıştır. Yazar kahramanları hem konuşturmuş hem de durumu açıklamıştır. “Sus!” dedi Hasan Ağa, “Çoluk çocuk duymasın, korkarlar. Zaten burada fazla kalmayacağız. Karşıdaki dağı görüyor musun? İşte onun arkası Çıldır sancağıdır.

Oraya gideceğiz (...)” (Aktaş 2007: 245). Romanın tümünde bu tarz diyaloglar kullanılmıştır. Yazar roman içinde çok sayıda devrik cümle kullanmış, Müstehcen ve argo kelimelere yer vermiştir. Roman içinde eksilteli cümle yok denecek kadar azdır. Roman içerisinde daha çok tarihe mal olmuş önemli olayların duygusal boyutunu yansıtmak için bazı şiirler kullanılmıştır.

Zulumata vurdu gamer ziyası,
Eflatun hükümlü bir ejder idi.
Kasımoğlu Hasan Ağa namında
Çıldır sancağında bir rehber idi.
Doksan üçten Hasan Ağa şan aldı
Bir kanına yüz kan intikam aldı,
Gam gönlü Şenliğin şad olup güldü (Aktaş, 2007: 369).

Roman içinde buna benzer farklı şiirlerde mevcuttur. Romanın içindeki bütün şiirler çalışmanın 4. Bölümünde verilmiştir. Bunun yanı sıra ağıtlar ve deyişlerde romanda kullanılan farklı türlerdir. Romanın içinde deyimler ve atasözleri de sıklıkla kullanılmıştır. “Gürültü istemeyen, bakırcı dükkânına girmezmiş”, “Cami yıkılsa da mihrap yerinde kalır”, “Otur oturduğun yerde ordu bozanlık etme”(Aktaş, 2007: 279). Burada kullanılan atasözleri Ahıska kültüründen ziyade ortak Kafkas ve Anadolu kültürünün izlerini taşımaktadır.

Yazar romanında kendine has bir üslup oluşturmuştur. Burada adeta kendi anılarını anlatan bir aktarım tarzı söz konusudur. Yazarın sürekli aralarda bilgi vermesi öğretici bir tarz sergilediğini de göstermektedir. Daha çok Ahmet Mithat Efendi’ye benzeyen tarzı ile Ahıska ve Kafkasya coğrafyasının bilinmeyenlerini halka öğretme amacı taşımaktadır. Biyografi türünün özelliklerini kendi kurgusu içerisinde eritmeyi başarmıştır. Daha çok gözlem ve kaynak gösterme metodlarının yazar tarafından tercih edildiği söylenebilir. Yazarın, romanda güçlü bir tasvir kullanımı gerçekleştirdiği de görülmektedir. Mevsim ve mekân tasvirlerinin Kafkasya coğrafyasına has yapısı ile başarılı bir şekilde aktarıldığı görülmektedir. Yazarın kahramanları anlatırken bazı yerlerde tekrara düştüğü de söylenebilir. Bu daha çok aile üyelerini tanıtmaya hususunda gerçekleşmiştir. Roman bilimsel, biyografik ve kurgusal yönü ile genel anlamda başarılı sayılabilir.

2.1.6. Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin¹⁰

Gevher Demirkaya Aktaş'a ait olan *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanı, yazarı tanıtan bir bölüm, kaynakçanın verildiği bölüm, ön söz ve otuz beş bölümden oluşan beş yüz yetmiş altı sayfalık bir eserdir. “Gevher Demirkaya Aktaş tarafından neşredilen roman, yazarın kendi ailesinin etrafında gelişen olaylardan hareketle “Ahıska Türklerinin Dramını” ayrıntılarıyla anlatmıştır. Yazar okuyucuları büyük dedesi Hasan Ağa'nın oğlu Hüseyin ve onun oğulları Emrah ile Demirkaya'nın hayatları, Sara ile Mürsel'in aşkları hakkında bir yolculuğa çıkarmayı amaçlamıştır. “(...) Aşk, çekilen çile, vatanın durumu, savaşlar, Ermeni mezalimi eserin temaları olarak sıralanabilir.

Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşlarının da milli mücadele dönemindeki rolü kitapta dikkat çeken noktalardan biridir (Görgülü, 2017: 146).

Yazara ait olan önceki romanı *Dinmeyen Acı Kafkasya* eserinin devamı niteliğindedir. Önceki kitapta yer alan birçok kahraman bu eserde de görülmektedir. Eser yazarın gerçek aile hayatından esinlenerek kaleme alınmıştır. Bu yönü ile bir anı roman ve biyografik roman özelliği taşımaktadır. Kısa bir bölümde yazarın çocukluğuna yer verdiği için otobiyografik roman özelliği de taşır. Ayrıca eser Sakarya Meydan Savaşından başlayarak 1960 yılında yapılan askeri darbenin gerçekleştiği zamana kadar ki süreci anlatmaktadır. Bu yönü ile tarihi olaylar için bir belge görevi de görmektedir. Yazarın aile silsilesinin panoramik olarak aktarıldığı eser içinde yazarın kurguyu oluşturmak için bazı eklentiler yaptığı gözlenmektedir. Ahıska sürgününden öncesini anlatan eserin ilerleyen bölümlerinde bir gece boşaltılan Ahıska şehri ele alınmaktadır. Ahıska Türklerinin kültürü, yaşam şekilleri ve karakteristik özellikleri hakkında geniş bilgiler veren bir eserdir. Ayrıca eser içinde kahramanlar üzerinden Türkiye'nin döneme ait olan dış siyaseti ve Kafkasya'daki gelişmeler de verilmiştir. Roman Sarkaç yayınlarından çıkmıştır. Romanın giriş kısmında yazarın kısa biyografisine yer verilmiştir.

2.1.6.1. Olay

Roman, Ahıska'dan Anadolu'ya gelen Mürsel'in savaş için bindiği treni anlatmak ile başlar. Tren Batı cephesinde savaşmak için askerleri götürmektedir. Askerlerin kahramanlıkları ve cesaretleri anlatılır. Sakarya Meydan Savaşı'nda yaralanan Mürsel Binbaşı Afyon'da bulunan bir hastaneye yatırılır. Günlerce hasta yatan Mürsel, iyileşip kendine gelir. Hasta bakıcı Medet ve doktorun yardımları ile Mürsel toparlanmaya başlar.

¹⁰ Gevher Aktaş Demirkaya, *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin*, Sarkaç Yayınları, Ankara 2011.

Aldığı ağır yaralardan dolayı doktorun ve silah arkadaşlarının tavsiyesi üzerine Mürsel cepheye geri dönmekten vazgeçer. Mürsel Kafkasya'daki mücadelelere yardım etmek ve Sara'yı bulmak için yola çıkar. Ankara'ya gelir. Bir süre Ankara'da kalıp etrafı gezer.

Mürsel Ankara'dayken Sara Kirkor Amca ile Erivan'a gitmek için yola çıkmıştır. Sara ve yanındakileri yıllar önce Ahıska'dan göç eden Şirin Hanımın torunu Emrah Erivan'a götürecektir. Emrah ninesi Şirin Hanım ile beraber Gence'ye yerleşmiştir. Burada yaşayan Emrah Anadolu'nun kurtuluşu için Kafkasya'da görevler yapmış ve bilgiler toplamıştır. Emrah uzun bir yolculuktan sonra Sara ve yanındakileri Erivan'a getirir. Burada onlarla vedalaştıktan sonra Gence'ye evine döner.

Bu arada Çıldır'ın Suhara Köyüne yerleşen Hasan Ağanın torunları Emrah ve Demirkaya Ağalar vatan savunması için dedeleri gibi mücadele vermektedir. Demirkaya Ağa köydeki işlerle uğraşırken Emrah Ağa Kafkas şehirlerini gezip ordudaki askerlere yardım etmektedir. Emrah Ağa Saltanat adında bir kadınla evlenmiştir. Demirkaya Ağanın eşi ise Ballı Hanımdır. Ballı Hanım ve Saltanat Hanım eşleri gibi iş ayrımı yapmıştır. Saltanat Hanım ev işleri ile uğraşırken Ballı Hanım hayvanlarla ve dışarıdaki işlerle uğraşmaktadır. Ailedekiler dedelerinden kendilerine miras kalan gelenekleri devam ettirmektedirler. Ahıska'dan köye göç edip yolda eşi ve kızını kaybeden Ferhat Ağa da bu aile ile yaşamaktadır.

Emrah Ağa sürekli şehir dışında olduğu için eşi Saltanat Hanım her zaman bunun acısını yaşar. Hasan Ağa'nın evi, köydeki çalışanları ve misafirleri ile kalabalık bir evdir. Emrah Ağanın şehir dışında olduğu bir gün hamile olan eşi Saltanat Hanım ağır bir doğum gerçekleştirir. Bir kız çocuğu dünyaya getirir. İyi bir bakım gördüğü halde Saltanat Hanım dayanamayıp ölür. Eve dönen Emrah Ağa eşinin ölüm haberi ile sarsılmıştır. Bu olaylar yaşanırken aile Mürsel'in gelişi ile şaşırır. Mürsel, olanlara çok üzülür. Bir süre ailenin yanında kalır. Bu arada yeni doğan küçük kıza Zernişan ismi konur. Karısının ani ölümü Emrah Ağa için bir yıkım olmuştur. Her gün karısının mezarlığına gider. Günler böyle geçerken bir gün Mürsel ordudaki işleri yürütmek ve Sara'yı bulmak için Erivan'a gitmeye karar verir.

Mürsel yolculuğa çıkar. Yola çıkan Mürsel Tiflis'te yaptığı bazı çalışmalar sırasında uzun zaman görmediği yeğeni Emrah ile tanışır. Emrah, ninesi Şirin Hanımdan Dayısı Mürsel hakkında çok şey duymuştur. Tiflis'te işleri biten Mürsel ve Emrah Gence'ye Şirin Hanım'ı görmeye giderler. Yıllardır görmediği yeğenini Şirin Hanım

abisinin yerine koymuş ve bağına basmıştır. Mürsel kış boyunca Şirin hanımın evinde kalır. Bu arada Şirin Hanımın ısrarına dayanamayan Emrah, Ahılkelekli bir kız ile nişanlanır. Kışın bitiminden sonra Emrah ve Mürsel hem teşkilat ile ilgili işlerini halletmek için hem de Sara'yı aramak için Erivan'a giderler.

Bu arada Saltanat Hanım'ın ölümünden sonra ailenin ısrarı üzerine Emrah Ağa dul bir kadın olan Zeynep Hanım ile evlenir. İlk başta bu evliliği istemeyen Emrah Ağa kardeşi ve Ferhat Ağanın ısrarına dayanamaz. Küçük yaşta annesiz kalan Zernişan ise daha iyi bakılması için teyzesine verilir. Zernişan'ın annesinden kalan eşyaları ve ihtiyaçları ailesi tarafından gönderilir. Zernişan'ın teyzesi maddi olarak sıkıntı yaşamaktadır. Bunun için uzun bir süre ihtiyaçları Emrah Ağa ve ailesi tarafından karşılanır. Dört yaşına kadar teyzesinin yanında kalan Zernişan, büyük bir hastalık geçirir. Teyzesi bir gün şehre inerken Zernişan'ın ateşi çıkar. Teyzesinin kaynanası küçük kızın soğuktan korunması için onu tandırım yanına uzatır. Burada çocuk uykuya dalınca teyzesinin kaynanası namaz için yanından ayrılır. Zernişan uykulu hali ile yuvarlanıp tandıra düşer. Tandırdan çıkartılan Zernişan bir süre sonra ölür. Zernişan'ın ölümünden verildiği aile suçlu tutulur. Çok geçmeden Zernişan'ın teyzesi de dayanamayıp ölmüştür. Böylece iki aile arasında küslük yaşanır. Emrah Ağanın küçük oğlu Mikayil ise evde özel bir bakım görmektedir. Annesi öldüğü zaman Mikayil küçük olduğu için onunda Zernişan gibi bakıma ihtiyacı vardır.

Erivan'a gelen Mürsel ve Emrah, işlerini hallettikten sonra Sara'yı aramaya başlarlar. Sara, Erivan'a geldiğinden beri bir hastanede çalışmaktadır. Mürsel ve Emrah günlerce Sara'yı arar ancak bulamazlar. Bir gün bir lokantada otururken Mürsel oraya gelen bir kadının Sara olduğunu fark eder ve arkasından takip etmeye başlar. Sara ve Mürsel artık birbirlerini bulmuşlardır. Birbirleri ile hasret giderdikten sonra Emrah ile birlikte Sara'nın evine giderler. Mürsel, Sara'nın bir hasta kocası olduğunu öğrenir. Sara, bu adamla evlenmiştir ancak adam evlendiklerinden beri yatalaktır. Bir süre Sara'nın evinde kaldıktan sonra Emrah ve Mürsel oradan ayrılır.

Sara, hastaneye gittiği bir gün evlerine Rus askerleri baskın verir. Burada Sara'nın kocası ve askerler arasında tartışma ortaya çıkar. Sara'nın kadınlığı ile ilgili askerler laf edince Sara'nın kocası dayanamayıp bir askere ateş eder. Askerler Sara'nın kocasını orada öldürürler. Hastaneden eve gelen Sara olaylar karşısında büyük bir şok yaşar. Mürsel birkaç gün sonra Sara'yı görmeye gelince olayları öğrenir ve Sara'yı görmek için hastaneye gider. Sara yaşananlardan dolayı hastanede yatmaktadır. Hastanenin doktoru da

Sara'dan hoşlanmaktadır. Sara ve Mürsel yan yana gelince Emrah bir yolunu bulup Sara'yı hastaneden çıkartıp Mürsel ile birlikte bir otele getirir. Sara ve Mürsel artık birbirine kavuşmuş ve tek kalmışlardır.

Bu arada köyde her zamanki gibi işler devam etmektedir. Yeni gelen Zeynep Hanım aşırı titiz olduğu için ev halkı tarafından şikâyet edilmektedir. Emrah Ağa'da Zeynep Hanım'ın titizliğinden şikâyet eder. Küçük Mikayil ise büyümüş ve çok yaramaz bir çocuk olmuştur. Bu yaramazlıklarından dolayı babası Mikayil'i amcası Demirkaya Ağaya verir. Mikayil'in bakımını hiç erkek çocuğu olmayan Demirkaya Ağa üstlenir. Demirkaya Ağa, Mikayil'i köy odalarına sohbetlere götürerek âşıklardan ozanlardan şiirler ezberlemesini ister. Mikayil'de o gece okunan şiirleri ve söylenen türküleri hemen ezberler. Mikayil'in büyük ağabeyi Ahmet her ne kadar toprak işleri ile ilgilense de Mikayil hiç toprak işlerini sevmez ve iş yapmak istemez. Küçük yaştan beri asker olmak ister. Bu konu ile ilgili sürekli Ferhat Ağaya sorular sorar. Ferhat Ağa da Mikayil'e at binmeyi ve nişancılığı öğretir. Mikayil biraz büyüyüp serpilince atı ile birlikte sürekli gezmelere çıkar. Bu arada Şeker Kız adında birine âşık olmuştur.

Mürsel ve Sara Erivan'da tuttıkları evde çok mutlu günler geçirirler. Sara'ya âşık olan Doktor Mürsel hakkında askerlere yalan haberler anlatmış ve tutuklanmaları için çaba sarf etmiştir. Mürsel ve Sara Emrah'ın destekleri ile birlikte Erivan'da uzun bir süre yaşarlar. Erivan'daki işlerini tamamlayan Mürsel, Sara ile birlikte Bakü'ye yerleşmeye karar verir. Gerekli hazırlıkları yapmaya başlar. Askerlikten çıkıp öğretmenlik yapmaya karar verir. Öğretmenlik ve vatandaşlık için gerekli belgeleri hazırlar. Bir süre sonra Mürsel ve Sara nikâh kıymış ve Azerbaycan vatandaşı olmuşlardır. Sara, Mürsel'e kavuşunca Müslüman olmuştur. Zorlu bir tren yolculuğundan sonra Bakü'ye gelirler. Önce bir otele yerleştikten sonra ev ararlar. Birkaç gün sonra bir eve yerleşirler. Bu arada Emrah ninesinin kendisine istediği kızla evlenmiş ve çocukları olmuştur. Fırsat buldukça dayısının yanına uğrayıp yardımlarda bulunmuştur.

Günler geçmiş Mikayil büyümüş ve askeri okula yazılmıştır. Bir süre sonra orduda görev yapmaya başlar. Ev halkı Mikayil'in evlenmesi için Kasım Ağa'nın küçük kızı Güldane'yi ister ancak Mikayil başkasına âşıktır. Mikayil yıllarca orduda görev yaparken sevdiği kız bir daha gelmeyeceğini düşünerek başkası ile evlenir. Bu arada Mürsel ve Sara Bakü'de Rus askerler tarafından tanınmaya başlamış ve bazı olaylara maruz kalmışlardır. Sara alışveriş yaptığı bir gün Rus askerler tarafından zorla mitinge götürülmeye çalışınca

direnmeye başlamıştır. Bu direniş karşısında yakalanıp hapse atılır. Olaylardan haberdar olan Mürsel, Emrah'tan Sara'nın kurtulması için yardım ister. Emrah bazı görüşmeler yaptıktan sonra Sara'yı kurtarır. Sara ve Mürsel daha rahat yaşamak için Anadolu'ya gitmeye karar verirler. Ve Emrah'tan yardım alırlar. Tren ile Tiflis'e oradan Batum'a gelirler. Burada bir çiftlikte bir süre kaldıktan sonra sınırı geçemeye çalışırlar.

Ardahan sınırına yakın bir yerde çetelerin pususuna düşerek yol gösteren rehber ve onları koruyan iki adamı kaybederler. Mürsel nehri geçip sınıra ulaşmak için Sara'yı sırtına alır. Ancak açılan ateş sonucu Sara vurulur ve nehre düşüp gözden kaybolur. Bu olay karşısında Mürsel büyük bir şoka girmiştir. Yaralı olan bir arkadaşının yardımı ile çete üyelerini yakalayıp öldürür. Hızlı bir şekilde sınırı geçemeye çalışır ancak Türkiye sınırına birkaç adım kala askerler tarafından vurularak öldürülür. Bu olay ile çevre köyler ve Emrah Ağa ile Demirkaya Ağalar günlerce sınırdaki cenazeyi almak için uğraşırlar. Ancak bütün çabalarına rağmen cenaze Türk tarafına verilmez. Emrah bağlantılar kurarak cenazeyi almaya çalışır. Büyük bir uğraştan sonra cenazeyi almayı başaran Emrah, dayısının bedenini Bakü'deki Türk Şehitliğine götürmeye karar verir. Emrah, Bakü'de dayısının cenazesi ile uğraşırken eşi ve çocukları Ahılkelek'e götürülmüştür.

Yıl 1944'dür. Rusların verdiği bir kararla başta Ahıska olmak üzere Ahılkelek ve birçok Türk köyü bir gecede Orta Asya'ya sürgüne gönderilir. Emrah'ın eşi ve çocukları da bu sürgüne gönderilenler arasındadır. Emrah haberi alınca eşi ve çocuklarını geri getirmek için çaba harcar ancak başarılı olamaz. Yıllar geçmiş ve askerden babasının hastalığı için izin alıp gelen Mikayil aile fertlerinin isteği üzerine evlenmeye karar vermiştir. Kars'a bir iş için gideceğini söyleyen Demirkaya Ağa askerlik şubesine gidip Mikayil'in komutanı ile görüşmüştür. Köydeki işlerini yapamadıklarını ve Mikayil'in askerlik görevinden el çektilmesini ister. Demirkaya Ağa'nın bu isteği kabul olur. Mikayil askeriyede iken dövdüğü asker yüzünden atıldığını düşünür. Mikayil, Kasım Ağanın kızı Güldane ile evlenir. Büyük bir düğün yapılır.

Bu arada Emrah Ağanın büyük oğlu Ahmet askere gitmiştir. Mikayil ve Güldane'nin bir kızı olur. Adını Gevher koyarlar. Küçük kız çok geçmeden ölmüştür. Bununla beraber Mikayil'in yeni doğan iki çocuğu daha da ölür. Ev halkı bu ölümlerden Güldane'yi sorumlu tutarlar. Güldane'nin çocuklara iyi bakmadığını düşünürler. Bu arada Mikayil'in ağabeyi Ahmet askerden gelmiştir. Mikayil köy işlerini sevmediği için ticaretle uğraşmaya başlar ve sık sık şehir dışına çıkar. Mikayil'in yeni bir çocuğu olmuştur. Yeni

doğan çocuğa ölen ablasının adını yani Gevher adını koyarlar. Emrah Ağa ağır bir hastalık geçirmiş ve dayanamayıp ölmüştür. Çok geçmeden Demirkaya Ağada ölür. Babası ve amcasının ölümünden sonra köy işlerini sevmeyen Mikayil Ardahan'a yerleşmeye karar verir. Ev halkı bu işe razı gelmez ancak Mikayil kararlılığı ile göç eder.

Ardahan'a yerleşen Mikayil bir dükkân tutup işletmeye karar verir. Mikayil'in işleri ilerleyince akrabalarının yanında bir arsa alıp ev yapar. Eksikleri olan eve taşınırlar. Bu arada Gevher büyümüş ve iki erkek kardeşi de olmuştur. Gevher sürekli babasına yardım eden ve akranlarından farklı yetişen bir kızıdır. O dönem kızların okumasına sıcak bakılmadığı halde babası Gevher'i okula göndermiştir. Mikayil işlerini ilerletirken siyasete girmeye de başlamıştır. Siyasi işlerle meşgul olan Mikayil'in dükkânına artık Gevher bakmaya başlamıştır.

Dönemin siyasi olaylarından biri olan 1960 askeri darbesinden dolayı dükkânı dağıtılan Mikayil hapse atılır. Ahmet ve küçük Gevher'in yardımları ile Mikayil hapisten çıkartılır. Ancak çok geçmeden Mikayil'in dükkânı da yanar. Dükkânı yanan Mikayil artık sokakta tezgâh açıp çalışmaya başlar. Bu arada Gevher'de babasına yardım eder. Mikayil'in tezgâh açıp çalıştırması ve Gevher'in yardım etmesini anlatan yazarın romanı anlatıyı burada sona erdirir.

2.1.6.2. Şahıslar

Mikayil ve Güldane:

Mikayil, Emrah Ağa'nın küçük oğludur. Küçük yaşlarda annesi ölünce babası amcasına bakmak için emanet etmiştir. Mikayil, küçük yaşlarda askerlik hayali kuran ve subay olmak isteyen biridir. Öteki çocuklardan farklı olarak daha zeki ve daha çok soru soran biridir. "Mikayil, yaşitlarına göre oldukça uzun boylu on iki yaşında bir delikanlı olmuştu. Son derece yakışıklıydı.

Saçları siyah, muntazam yüzünde yumuk kahverengi gözlerinin üstünde kalın, siyah kaşları cildini bembeyaz gösteriyordu. Mikayil cesur bir çocuktur. Ferhat Ağa ve Demirkaya Ağa, Kafkasların atmosferi, iklimini gözünü budaktan sakınmaz, her türlü tehlikeye, darbeye göğüs gelecek bir insan olarak biçimlendirmekteydiler onu(...) (Aktaş, 2011: 443).

Küçük yaşlardan itibaren halk ozanlarının toplantılarına katıldığı için şiir ve türkü birikimi de mevcuttur. Büyüdüğü zaman iyi bir asker olmuş ve zamanla askerlikten ayrılınca siyasete yönelmiştir. Uzun zaman ticaretle uğraşmış ve hiçbir zaman köy işlerini benimsememiştir.

Güldane, Kasım Ağa'nın kızı Mikayil'in ise eşidir. Küçük yaşlarda Mikayil ile anlaşamamış ve başkasını sevmiştir. "Güldane yedi sekiz yaşlarında ufak tefek, narin yapılıydı. Geniş bir alını, sarı, ipek gibi bukleleri vardı. Meraklı mavi gözleri dürüstçe ve dimdik bakardı"(Aktaş, 2011: 452). Mikayil sevdiği kıza kavuşamayınca Güldane'yi istemiştir. Güldane'de sevdiği çocuktan haber alamayınca Mikayil ile evlenmiş ve mutlu olmuşlardır. Evdekilerin baskısına dayanamayan Mikayil eşini alıp şehre taşınmıştır. Güldane genellikle boyun eğen ve evine bağlı olan bir kahraman olarak görülmektedir.

Gevher:

Gevher, Mikayil ve Güldane'nin kızıdır. Roman yazarının kendisidir. Romanda bir bölümde hakkında bilgi verilen Gevher, akıllı ve bilgili bir kızıdır. Babasına yardımcı olan ve ticaretten anlayan biridir. Arkadaşlarından ve akranlarında farklı olarak erkek gibi yetişen bir çocuktur. "Gevher okul çağına gelmişti. Yedi yaşındaydı ama dokuz yaşında gibi görünüyordu. Akranlarından uzun boylu ve gelişkin bir vücudu vardı.

Sarı lüle lüle saçları beline kadar uzanıyordu. Deniz mavisi gözlerine uzun kahverengi kirpikler gölge yapıyordu. Çocukça saf, sevinç dolu yüz ifadesine, bebek gibi sakın, mesut pırıltılar saçıyordu gözleri. Tabi bir tüccar kızı olarak giyimi kuşamı da ayrıcalık taşıyordu. Bitişik dükkândaki manifaturacıya yeni gelen poplinden, taftadan ilk olarak ona alırdı babası (Aktaş, 2011: 564).

Okulunda da başarılı biridir. Babasının hapse girmesi ile evin reisi olmuştur. Küçük yaşta olmasına rağmen yetişkin bir insan gibi zorlukların üstesinden gelmiştir. Gevher yazarın kendisidir. Yazar sadece çocukluğu hakkında bilgi vermiş ve romanı çocuk olduğu bir zaman diliminde bitirmiştir.

Ferhat Ağa, Emrah Ağa ve Demirkaya Ağa:

Ferhat Ağa, Ahıska'dan ailesi ile birlikte Anadolu'ya kaçmaya çalışırken eşi ve kızını kaybeden Mürsel'in yakın arkadaşıdır. Mürsel'in yakın arkadaşı olmasından dolayı Hasan Ağa onu kendi evladı olarak kabul etmiş ve evine almıştır. Yıllarca Hasan Ağa'nın torunları ile yaşamış tecrübeli biridir. Aile içinde sayılan ve sevilen biri olmuştur. Emrah Ağa ve Demirkaya Ağa, Hasan Ağa'nın torunlarıdır. Çiftçilik ile uğraşan ve savaş zamanı orduya yardım eden kişilerdir. Emrah Ağa, Demirkaya Ağa'dan üç yaş büyüktür. "Hasogilin Emrah, dört çocuğuna ve beşinciye hamile olan karısına kavuşacaktı. Bunun için, acelesi vardı. Orta boylu pehlivan yapılı bir adamdı.

Koyu sarı saçları kalpağının altından çıkmış, altın telleri gibi uçlarından terler süzülüyordu. Tombul beyaz yanakları al al olmuştu(...) (Aktaş, 2011: 58).

İki kardeş birbirine bağlı ve geleneklerini sürdüren kardeşlerdir. Emrah Ağa daha çok dışarıdaki işlerle uğraşırken Demirkaya Ağa köy işleri ile uğraşmıştır. “(...) Demirkaya Ağa, otuzlu yaşlarının sonlarını da, uzun boylu karakaş, kara saç, enerjik, keskin, dikkatli bakan kara gözleri vardı.

Sert mizaçlı biriydi. Her konuda tahmin yürütür, yürüttüğü tahminler genellikle doğru çıkardı. Köyün akıl hocasıydı, dedektifiydi (Aktaş, 2011: 63).

İki kardeş bölgede sayılan ve varlıklı kişilerdir. Emrah Ağa geçirdiği hastalıktan dolayı vefat etmiştir. Ondan sonra çok geçmeden Demirkaya Ağa’da yaşamını kaybetmiştir. İki kardeşte genel olarak sert bir mizaca sahiptir. Ailelerini ve işlerini büyük bir disiplin ile yürütmüşlerdir. Suhara Köyü’nde söz sahibi olan ve köylü tarafından sevilip sayılan kişilerdir.

Saltanat Hanım, Zeynep Hanım ve Ballı Hanım:

Saltanat Hanım, Emrah Ağa’nın ilk eşidir. Saygılı ve görgülü bir kadındır. Ballı Hanım ve Saltanat Hanım evin işlerini ikiye bölmüş ve yönetmiştir. “Saltanat Hanım, evin düzeniyle ve misafirlerle ilgilenirken, eltisi Ballı Hanım da (Demirkaya’nın hanımı) hizmetçilerin, nökerlerin çalışmalarını denetler, çocukların eğitimleriyle ilgilenir, evin idari işlerini yönetirdi.

Lider ruhlu bir Ahıska kızıydı. Kayınvalidesi Mihriban Hanım’ın bütün özelliklerini içine sindirmişti (Aktaş, 2011: 61).

Saltanat Hanım zorlu bir hamilelik dönemi geçirmiş ve çocuğunu dünyaya getirdikten sonra ölmüştür. Onun ölümü hem aileyi hem de Emrah Ağa’yı derin bir şekilde sarsmıştır. Zeynep Hanım, Emrah Ağa’nın ikinci eşidir. İlk eşi öldükten sonra Zeynep Hanım ile evlenmiştir. Zeynep Hanım evlenirken bir çocuk sahibidir. Çok titiz olduğu için ev halkı arasında bu bazen sorun olmuştur. “Allah! Allah bu kadın hiç mi yorulmak bilmez. Hizmetçilerde şikâyetçi. Avlunun, ayvanın taşlarını her gün yıkıyor. Yatakları yorganları her gün dışarı atırıp havalandırıyor (...)”(Aktaş 2011: 283). Ancak Emrah Ağa’nın ilk eşinden olan çocuklarına bir anne görevi yapmış ve sevilmiştir. Ev içinde Zeynep Hanım ve Ballı Hanım bütün işleri birlikte yürütmektedir. Gelenek ve göreneklere bağlı ve disiplinli kadınlardır.

Mürsel ve Sara:

Mürsel, bir önceki romandan farklı olarak yaşlanmış ve olgunlaşmıştır. Yaşı geçtikçe kalbi hassaslaşmış ve kaybetme korkusu ile yaşamıştır. Emekli olmasına rağmen vatan savunması için çaba göstermiştir. Sara'yı unutmamış ve her ne olursa olsun onu aramaktan vazgeçmemiştir. Sevdiği kadınla rahat bir hayat yaşamak için sınırı geçmeye çalışmış ancak vurulmuştur. Vatan için çabalamış ancak vatan topraklarına girmeden şehit olmuştur. Sara yıllar geçmesine rağmen güzelliği ve dürüstlüğünden taviz vermemiştir. Bunun yanında Mürsel'e olan aşkı bitmemiş ve onu beklemiştir. Etrafında onu isteyen kişiler olmasına rağmen hiçbirini kabul etmemiştir. Türkiye sınırında vurularak ölmüştür. Mürsel ve Sara'nın aşkları roman içinde ayrı bir öyküyü temsil etmektedir. Romanın içinde Mikayil'den sonra başkahraman olarak gösterilebilirler.

Emrah ve Şirin Hanım:

Şirin Hanım, Hasan Ağa'nın Ahıska'dan göç eden kardeşidir. Tek torunu olan Emrah'ın yaşaması için Gence'ye göç etmiştir. Yıllarca acı çekmiş ve gurbette yaşamıştır. Merhametli ve bilgili bir kadındır. Emrah, Şirin Hanımın tek torunudur. Emrah, kurtuluş savaşı yıllarında vatan için çalışmalar yapmış ve mücadele vermiştir. Cesur, bilgili ve vatansever biridir. Dayısı Mürsel'in cenaze işleri ile uğraşırken ailesi Ahıska'dan sürgün edilmiştir. Mürsel ve Sara'nın kavuşmasına yardım ettiği gibi Mürsel'in birçok işini halletmiştir.

Ahmet ve Menekşe:

Ahmet, Emrah Ağa'nın büyük oğlu ve Mikayil'in ağabeyidir. Ahmet, Mikayil'den farklı bir karaktere sahiptir. Ahmet, toprak işlerinden anlayan ve köydeki işleri halleden kişidir. Mikayil'in şehre taşınmasından sonra bütün işleri yürütmüştür. Kardeşine bağlı biridir. Menekşe, Ahmet'in eşidir. Güldane gelin geldiği zaman ona yardımcı olmuştur. Güldane'nin gelişi ile birlikte işleri hafiflemiştir. Her iki kahramanda romanda ön plana çıkmamıştır.

Kasım Ağa ve Yeter Hanım:

Kasım Ağa, ilk kitapta ismi geçen Kasımoğlu Hasan Ağa'nın torunudur. Dedesi Hasan Ağa gibi savaş zamanında lojistik destekler sağlamış ve vatan savunmasında bulunmuştur. Güldane'nin babasıdır. Kasım Ağa, Hasan Ağa'nın torunları gibi köyün ve bölgenin ileri gelen ailelerinden birine mensuptur. Köyde sözü geçen ve mal mülk sahibi

olan biridir. Yeter Hanım, Kasım Ağa'nın eşidir. Kendisi bir ağa kızıdır. Gelenek ve göreneklere bağlı bir kadındır.

Molla Nebi ve Hücet Ağa:

Molla Nebi, köyün imamıdır. Köydeki kadınları kandırıp ücret karşılığı muska yazmaktadır. Muska yazdırmayanları ise dinsizlikle suçlamaktadır. Emrah ve Demirkaya Ağa bu yalancı ve yobaz imama her fırsatta haddini bildirmeye çalışmıştır. Ancak köyün kadınları Molla Nebi'yi korurlar. "(...) Artık köyün aydın ileriye gören imamı vardı. Molla Nebi'ye yalnız köyün kadınları itibar ediyorlardı. Çünkü muska yazmakta, dua etmekte, nefesinin iyi olduğuna kanaatleri tamdı. Kimse bunu değiştiremezdi" (Aktaş, 2011: 423). Anadolu'da halkı yanlış bilgilendiren ve dini kendi menfaati için kullanan din adamlarını temsil etmektedir. Hücet Ağa ise köydeki ihtiyaç sahiplerine verdiği paranın fazlasını almaktadır. Köyde halkı dolandırdığı için onunla mücadele edilmeye çalışılır. Hücet Ağa'da Anadolu'daki haksızlık yapan köy ağalarını temsil etmektedir.

Han Baba:

Han Baba, Kafkasya'daki Türklerin ve Anadolu'nun selameti için kurulan örgütün başındaki kişidir. "(...) Han baba orta boylu güçlü ve adaletli bir adamdı. Sarı saçları, çıkık elmacık kemikleri ve masmavi gözleri, yüzyıllar öncesinden kalma Kafkas Türk'ü tipi olduğunu kanıtlıyordu.

Bu çok görmüş, çok şeyler hissetmiş, yaşamış, çok acı çekmiş bir önderdi. Her halinden açık bir otorite okunuyordu (Aktaş, 2011: 431).

Mürsel ve Emrah ile birlikte birçok iş başarmış ve Anadolu'ya hizmetlerde bulunmuştur. Türklük bilinci ve Türk halkını ayakta tutmaya çalışmıştır. Stratejik ve saygın bir kişidir.

Öteki Kahramanlar:

Salih Binbaşı, Medet, Recep Çavuş, Kirkor, Narman, Roksana, Hancı, Elvan Gelin, Molla Mehdi, Abdullah Ağa, Kerime Hemşire, Zernişan, Hacer Bacı, Bahtiyar Emmi, Dikran Kavukyan, Mücahit, Üzeyir Bey, Gülperi, İsabalı, Sacha, Gülçehre, Şeker Kız, Neyzen Baba, Gazi Dayı, Gülaçar, Muhtaber Hanım, Durdağı, Yusuf Yıldırım, Timur, Mihriban, Gevher (ölmüş olan), Nurettin, Fahrettin, Haşim Amca ve Asuman Işık romanda adı geçen kişilerdir.

2.1.6.3. Mekân

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin Romanında farklı mekânların kullanımı söz konusudur. Genel olarak mekânlar Afyon, Ankara, Kars, Sarıkamış, Ardahan, Çıldır, Gence, Erivan, Bakü, Tiflis, Batum ve Suhara Köyüdür. Roman başlangıç olarak Afyon'da bulunan bir hastanede başlar. Savaşta yaralanan Mürsel, Afyon'a hastaneye getirilmiştir. Hastaneden çıktıktan sonra Mürsel, Ankara'da bir süre kalmıştır. Dönemin Ankara'sı Mürsel'in gözlemleri üzerinden anlatılır. Sara Sarıkamış'ta yaşamış ve sonra Erivan'a göç etmiştir. Erivan, Mürsel ve Sara'nın kavuştuğu yerdir. Burada bir süre kaldıktan sonra Bakü'ye yerleşmişlerdir. Bakü'de evlenmiş ve düzenli bir hayat kurmuşlardır. Gence, Emrah ve ninesinin yaşadığı yerdir. Burada bir düzen kurmuş ve yurt edinmişlerdir. Romanın iki farklı mekân sıralaması vardır. Bunlardan ilki Mürsel'in tek başına ve Sara ile birlikte kaldığı yerler, ikincisi ise Mikayil ve ailesinin Suhara Köyü'nden Ardahan merkeze kadar yaşadığı olayların bulunduğu yerlerdir.

Çıldır'a bağlı Suhara Köyü Emrah ve Demirkaya Ağalar ile ailelerinin yaşadığı yerdir. Olayların büyük bir çoğunluğu bu köyde geçmektedir. Köy gelenek ve göreneklerine bağlı olan bir düzene sahiptir. İlk romanda Hasan Ağa ve ailesinin Ahıska'daki çiftliğinde işleyen bir ev düzeni vardı. Bu köyde de aynı düzen devam etmiştir. Hasan Ağa'nın torunları dedelerinden gelen usülleri devam ettirmiştir. Suhara Köyü'ndeki ev, tüm olaylar karşısında karakterinden ve işleyişinde taviz vermemiştir. "(...) Bu evin reisi Demirkaya Ağa'dır. Emrah Ağa, dışarı işleriyle meşguldür. Bu ev mektep gibidir. Hem çok kalabalık, hem de, belli bir disiplin anlayışı hâkimdir.

Fakat zoraki bir disiplin değil, görgü ile öğrenilen, sevgi ve saygı ile sürdürülen bir disiplin (...) (Aktaş, 2011: 112).

Bu evdeki tüm işler nökerler ve ev kadınları tarafından talimatlar ile gerçekleştirilmektedir. Ev halkı yıllar içerisinde, doğum, düğün, ölüm, kutlama ve toplantılara şahit olmuştur. Bu yönü ile Hasan Ağa'nın Ahıska'daki çiftliğine benzemektedir. Köydeki açık alanlar daha çok gezinti için kullanılmıştır. Köy odası da romanda önemli bir mekândır. Burada köylünün tüm önemli toplantıları ve kültürel faaliyetleri yürütülmüştür.

Ardahan ise romanın son bölümlerinin geçtiği yerdir. Mikayil buraya yerleşmiş ve olaylar burada gelişmiştir. Tiflis ve Batum, Mürsel ve Emrah'ın Kafkasya'da yaptığı çalışmalar sırasında uğradıkları yerlerdir. Vatan savunması ve Kafkasya'nın refahı için bu

şehirler önemli rol oynamıştır. Kars şehrinde ise daha çok ihtiyaçların karşılanması ve haber alınması gibi görevlerin yapıldığı görülmektedir. Ahıska ve Ahılkelek gibi bölgelerden de söz edilir ancak birebir burada olaylar yaşanmamıştır. Bu hali ile denilebilir ki olaylar hemen hemen Kafkasya coğrafyasının genelinde yaşanmaktadır.

Afyon'daki hastane, Ankara'daki otel, Ardahan'daki Mikayil'in evi ve dükkânı, Gence'deki Şirin Hanımın evi, Erivan'daki otel, Sara'nın evi, Sara ve Mürsel'in Erivan'da tuttıkları ev, Sara ve Mürsel'in Bakü'de tuttıkları ev, Bakü'deki lokanta, Han Babanın toplantı yaptığı yerler, Tiflis'teki han, Batum'daki Sara ve Mürsel'in kaldığı çiftlik, Tren istasyonları, Suhara Köyündeki Emrah Ağaların evi, Kasım Ağaların evi, Köy odası, Köy mezarlığı, Cami, Kavak Çayı ve Gök Dağı romanda geçen açık ve kapalı mekânlardır. Genel anlamda mekânların hepsinde savaşın verdiği yorgunluk ve tedirginlik hâkimdir. Roman kahramanlarından Mürsel ve Ferhat Ağa için Ahıska geçmişi, vatanı ve özlemi temsil etmektedir. Öteki kahramanlar Anadolu'da doğdukları veya büyüdükları için bu duygu onlarda baskın değildir.

2.1.6.4. Zaman

Roman, Batı Cephesinde savaşın sürdüğü yıllardan başlayarak 1960 yılında gerçekleşen askeri darbeden sonraki bir zamana kadar sürmektedir. Mürsel'in Sakarya Meydan Savaşında yaralanıp hastaneye yatırılmasından Mikayil'in 1960 askeri darbesinden dolayı hapse atılmasından sonraki bir zamana kadar ki olaylar anlatılır. Romanda 1918 yılında gerçekleşen olaylar anlatılmıştır. Ancak anlatılan bu olaylar dönemin siyasi olaylarıdır. Romanın vaka zamanının başlangıç tarihi yedinci bölümde somut olarak verilmiştir. “1919 Çıldır, Güneşin kızılığ, ağır ağır, dağların sisleri arasından kendini gösteriyordu. Günlerdir aralıklarla devam eden yağmur nihayet dinmiş, poyraz yağmur bulutlarını dağıtırken, heybetli dağların muhteşem güzelliği de bir tablo gibi ortaya çıkıyordu (...)” (Aktaş, 2011: 57). Yazar olaylar arasında Anadolu'da gerçekleşen siyasi ve tarihi olayları panoramik olarak aktarmaktadır. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı, Havza Genelgesi, Erzurum Kongresi, Batı cephesindeki başarı, T.B.M.M'nin kurulması, Cumhuriyet'in ilanı, Rusya ile yapılan anlaşmalar, harf inkılabı, soyadı kanunu, şapka kanunu, Ankara'nın başkent oluşu, Atatürk'ün ölümü, İkinci Dünya Savaşı, seferberlik ve son olarak 1960 askeri darbesi roman içinde sırası ile verilmektedir. Buna benzer farklı siyasi olaylarda sırası ile romanda verilmiştir.

Romandaki zaman hemen hemen elli yıl sürmektedir. Yazar roman içinde kronolojik zaman dilimi kullanmış ve olayları sırası ile vermiştir. Romanda çoğunlukla kış mevsiminin tasviri görülür. Kafkasya coğrafyasının iklim şartlarından dolayı romanda çoğunlukla kış mevsimi kullanılmıştır. Ayrıca geceleri köyde sohbetler yapılmış ve genellikle sakin geçmiştir. Mürsel ve Sara'nın kaldığı şehirlerde de geceleri genellikle sakin geçer. Romanda gündüzler ise genellikle hareketli geçmektedir. Köydekilerin işleri, Mürsel ve Sara'nın yaşadıkları buna örnek teşkil etmektedir. Romandaki vakalar paralel bir zaman ile ilerlememektedir. Mürsel'in Afyon'daki hastanede tedavi gördüğü yıl 1920 şeklinde aktarılmıştır. Suhara Köyü'ndeki kahramanların yaşantılarına dair bilgiler ise 1919 yılı esas alınarak anlatılmıştır. (Aktaş, 2011: 125-155). Romanda ilerleyen zaman dilimi kronolojik sapmaya uğramamıştır. Yazar, tüm roman boyunca her bölümde mevcut zamanı anlatmaya çalışmıştır. Bu zaman dilimleri resmi tarih ve söz konusu belgelerle desteklenmiştir.

Romandaki vaka zamanı başlangıç ve sonuç olarak 1919-1960 yılları arasındadır. Yazarın romanı kaleme aldığı tarih tam olarak bilinmemektedir. Ancak romanın yayın tarihi 2011 tarihlidir. Bu tarih dilimi göz önüne alındığı zaman yazar, yazıya geçirdiği eserinin vaka zamanını 90 yıl öncesini esas alarak oluşturmuştur. Yazar, günümüzde halen hayatta olan biridir. Yazarın şuan yaşadığı yıl 2020 şeklindedir. Eserin yayın yılı ile yazarın yaşadığı dönem arasında 9 yıllık bir zaman dilimi vardır.

2.1.6.5. Dil ve Üslup

Gevher Demirkaya Aktaş kaleme aldığı ikinci romanında, ilk romanında olduğu gibi eserini sade, akışkan ve anlaşılır bir dille yazmıştır. Romanda Türkiye Türkçesinin tüm kurallarına bazı yanlışlıklar dışında uyulmuştur. Ancak yazar, Kafkasya bölgesine ait bazı ağızları yer yer kullanmaktadır. Romandaki dil başlangıçtan sonuç kısmına kadar aynı şekilde ilerlemiştir. Yazar tarihi ve siyasi bazı olayları aktarırken bilimsel veya akademik bir dilde bazı kısımlarda kullanmıştır. Yazarın dil ve üslup tarzı ilk romanına benzer şekilde ilerlemektedir. Yazar, Kafkasya bölgesinde gerçekleşen olayları anlatırken yörenin genel kültür sahası hakkında da okuyucuya detaylı bilgiler vermiştir. Romanda doğum, düğün, ölüm, örf, adet, ananeler hakkında geniş bilgilere yer verilmektedir. Çalışmanın dördüncü bölümünde bu konu geniş bir şekilde ele alınmıştır. Roman, yazarın kendi hayat öyküsünü aktardığı için bazı bölümlerde duygusal bir üslup göze çarpmaktadır. Yazar, özellikle çocukluk yıllarını ve yaşadığı sıkıntıları anlatırken öznel bir tavır sergilenmiştir.

Romanda yazar, sanatlı veya süslü bir dil kullanmamıştır. Ancak birçok şiir, mani veya türkü gibi edebi türleri kullanmıştır. Yazarın şiir gibi türleri kullanmasındaki amaç dönem içerisindeki milli ruhu yansıtmak ve olaylar arasındaki duygu değişimlerini ön plana çıkarmak içindir.

Urus gabristanı etti tarumar
Ziyaret türbeler çeker ahu zar
Şehitlerin figan intizarı var
Gahrına beddua gılıfdı Kars'ın (Aktaş, 2011: 193).

İster ihtiyar ol ister nevcivan
Bu dünyada baki kalan öğünsün
Meraksız fikirsiz gamsız her zaman
Başadah şad olup gülen öğünsün (Aktaş, 2011: 201).

Yukarıdaki örneklerde gösterildiği gibi yazar hemen hemen her bölümde bu tarz şiirler kullanmıştır. Daha çok halk şiiri kullanan yazar, epik tarzı ön plana çıkarmıştır. Buna benzer şekilde halk konuşması yani yerel dil kullanımı da şiirler içerisinde ön plana çıkmıştır. Yazarın ciddi veya soğuk bir dil ile üslup kullanımı romanda genel olarak yoktur. Ancak bazı bölümlerde yaşanan olumsuz olaylar karşısında farklı bir anlatımın hissedildiği görülmüştür.

Yazar ilk romanda olduğu gibi roman içindeki kahramanların kendine yakınlık derecesini sık sık dile getirmiştir. Romanın giriş kısmında bu hususta kısa bir bilgi verilmesine rağmen okuyucuya hatırlatma amacıyla bu yakınlık ilişkisi tekrar dile getirilmiştir. Bu şekilde yazarın tekrara düştüğü söylenebilir. Yazar, kendi ailesi dışında verdiği bilgileri bazı yerlerde dipnot tekniği kullanarak kaynak göstermiştir. Roman bu yönü ile bilimsel bir çalışma görünümü kazanmıştır. Ancak tarihi ve siyasi bilgilerin sık sık verilmesi okuyucu bunaltabilmektedir. Yazarın bu sık ve uzun tekrarları romanın asıl konusundan kopuşlar yaşatmaktadır. Bu noktada romanın akışkanlığında birer sapma yaşanmaktadır.

Yazar, romanı oluştururken Kafkasya bölgesinin yaşam şekli, iklim özelliği, kültürel faaliyetleri, stratejik önemi ve tarihi olayları üzerinde detaylı bir şekilde bilgi vermektedir. Yazarın verdiği bu geniş bilgiler romanın kısa bir ansiklopedi özelliği taşımasına yol açmıştır. Yazar, roman içinde geniş tasvirlerle yer vermiştir. Bu tasvirler

olayların içine dâhil olma veya mevcut ortam ile kahramanları zihinde canlandırma noktasında önemli bir olaydır. Yazar, romanda şahıslar arasında diyaloglar kurmuştur. Bu diyaloglara müdahalesi bazı noktalarda olmuştur. Romanda argo veya müstehcen kelime kullanıldığı görülmemiştir. Kahramanların bazı yerlerde sinirlendiği söylenebilir. Ancak bu ani çıkışlar hakarete dönüşmemiştir. Yazar, ilk romanda kullandığı kaynakçayı romanın sonunda verirken bu romanda giriş kısmında vermiştir. Romanın son kısmında ise yazar görüşleri hakkında kısa bilgiler vermiştir.

2.1.7. Ahıska Sürgünleri¹¹

Gevher Demirkaya'ya ait olan *Ahıska Sürgünleri* romanı üç yüz doksan sekiz sayfalık bir eserdir. Romanın girişinde “Duyulmayan Çılgılık ve Acı Sır” adında bir bölüm vardır. Burada olaydan bağımsız olarak sürgünden dönen bir adamın yaşadıkları anlatılır. Adam sürgünden dönmüştür ancak kendi yurdu da sürgüne gönderilmiştir. Roman içinde olay yirmi dokuz bölümde anlatılmaktadır. Romanın son kısmında “Son Söz” başlığı altında yazar, Ahıska Türkleri ile ilgili görüşlerini paylaşmıştır. Romanın son üç sayfası ise fotoğraflar ile doludur. İlk fotoğraf İkinci Dünya Savaşı'nda savaşa katılan Ahıska Türklerine aittir. İkinci fotoğrafta yazarın ilk romanında ismi geçen Hasan Ağa ve ailesine aittir. Son fotoğrafta ise sürgüne karşı direnen Ahıska Türklerinin öldürüldüğü gösterilmiştir. Roman Ahıska sürgünü anlatma noktasında önemli bir anlatıdır. Ahıska Türkleri için önemli kırılma noktaları yaratan olayların hemen hemen tümüne yer vermiştir. Roman Dorlion yayınlarından çıkmıştır. Yazarın öteki eserlerinde yazar hakkında kısa biyografiler verilmişken burada her hangi bir bilgi verilmemiştir.

2.1.7.1. Olay

Ahıska Sürgünleri romanı Ahıska'nın coğrafyası ve iklimini tasvir etmekle başlar. Romanda Ahıska'nın Türkiye ile hem coğrafi birlik hem de kültürel birlikteliği olduğu aktarılmıştır. Romanın ilk kısmı konudan bağımsız olarak sürgünden dönen bir yolcunun evine geldiği zaman ailesini bulamamasından söz etmektedir. Perişan halde olan yolcu tüm yaşadıklarına dayanamayıp ağlamaya başlar. Roman bu olayı verdikten sonra Ahıska'dan söz etmeye başlar. Romanın anlatımına geçilmeden önce Ekim devrimi üzerinden kısa bir zamanın geçtiği aktarılır.

---

¹¹ Gevher Demirkaya, *Ahıska Sürgünleri*, Dorlion Yayınları, Ankara 2019.

Ahıska'nın Ardahan'a yakın mahallelerinin birinde oturan Yusuf Muallim, babasından kalma eski bir evde yaşar. Sovyet rejimin yeni politikalarından dolayı kendi evini tanımadığı kişiler ile paylaşmak zorunda kalır. Yusuf Muallim, komünist rejimden önce Ahıskalı çocuklara Türkçe dersi veren bilgili bir adamdır. Komünist rejimin hâkimiyetinden sonra gizlice dersler vermeye başlamış ve demir yolu yapımında çalışmıştır. Ahıska'da sevilen ve sayılan biridir. Yusuf Muallim her sabah erkenden kalkıp bahçe ve hayvanlar ile ilgilenir. Eşi ölen Yusuf Muallim'in Zeynep ve Cihan adında iki çocuğu vardır. Zeynep, ev işlerine bakan, zeki ve becerikli bir kızdır. Ahıska'da bir süre okuduktan sonra okulu burakır. Cihan ise Tiflis'te okur.

Ahıska'nın başka bir mahallesinde yaşayan Ilgar, okuldan Sona Ninesini görmeye gelmiştir. Sona Nine ile Ilgar birlikte yaşar. Ilgar küçük yaşta anne ve babasını kaybeder. Ilgar'a bakmak için Sona Nine Ahılkelek'ten gelir. Sona Nene, torunu Ilgar'ı evlendirmek ister. Ama Ilgar sürekli evliliği ertelemek için bir bahane bulur. Sabah ninesi ile kahvaltı yapan Ilgar, kendine bir kız bulacağını söz vererek evden ayrılır. Ilgar, en yakın arkadaşı Eşref'in yanına gelir. Eşref'te Ilgar gibi Tiflis'te okur. İki arkadaş biraz Ilgar'ın evlilik meselesini konuştuktan sonra gezmeye giderler.

Bu arada Yusuf Muallim sabah erkenden kahvaltı yapıp işe gider. Zeynep biriktirdiği kirli çamaşırları yıkamak için en yakın arkadaşı Nazlı ile birlikte dere kenarına iner. Nazlı, Zeynep gibi okulu bırakmıştır. Zeynep ve Nazlı dere kenarında çamaşır yıkarken Ilgar ve Eşref ile karşılaşır. Bu karşılaşma ile Ilgar ve Zeynep birbirine âşık olur. Eşref ve Nazlı'da birbirinden hoşlanırlar. Ilgar ve Eşref kızlarla konuşmaya çalışır ancak kızlar onlara güvenmezler. Ilgar, kızlara yarın aynı yerde buluşma teklifinde bulunur. Kızlar hiçbir cevap vermeden yanlarından ayrılırlar. Evlerine gelen Zeynep ve Nazlı dere kenarındaki delikanlıları düşünmeye başlarlar. Yarın sabah dere kenarına gitmek için nasıl bir bahane bulacakalarını düşünürler. Yusuf Muallim kızının halinde bir acayıplık sezmeye başlar ancak ne olduğunu anlayamaz. Bu arada Ilgar ninesine bir kız bulduğunu ve ona âşık olduğunu anlatır. Yusuf Muallim'in kızı olduğunu söyler. Sona Nine bu duruma çok sevinir.

Sabah olunca Nazlı ve Zeynep tekrar dere kenarına inerler. Aynı yerde Ilgar ve Eşref ile tekrar buluşurlar. Bir köşede oturup sohbet ederler. Bu arada Ilgar, Zeynep'in eline gizlice bir not tutuşturur. Zeynep ve Nazlı eve döndüklerinde Zeynep, Ilgar'ın verdiği notu okumaya başlar. Notun içinde Ilgar, Zeynep ile yalnız buluşmak istediğini anlatır.

Sabah olunca Yusuf Muallim işe gider. Zeynep, Ilgar ile buluşmak için evden ayrılır. İki genç buluşup birbirlerine aşklarını itiraf ederler. Ilgar ve Zeynep uzun süre sohbet ettikten sonra gezmeye başlarlar. Mezarlığa yakın bir yerde Rüstem Kişi'nin mezar kazdığını görürler. Ölen kişi Rüstem Dede'nin eşidir. Zeynep ve Ilgar, Rüstem Dede'ye yardım ederler. Bu arada herkes Rüstem Dede'nin eşinin öldüğü haberini alıp mezarlığa gelir. Gelenler arasında Yusuf Muallim'de vardır. Yusuf Muallim, Zeynep ve Ilgar'ı birlikte görünce çok kızar. Sinirden Zeynep'e bir tokat atar. Ilgar'ı da azarlar. Ilgar ve Zeynep oradan uzaklaşırlar. Zeynep, ağlayarak eve gelir. Evde okuldan dönen kardeşi Cihan vardır. Cihan ablasını sakinleştirip teselli eder.

Yusuf Muallim Rüstem Kişi'yi yalnız bırakmamak için yanından ayrılmaz. Ilgar, eve geldiği zaman olan biteni ninesine anlatır. Sona Nene hem baş sağlığı dilemek hem de yaşanan meseleyi konuşmak için Rüstem Dede'nin yanına gider. Sona Nene, Rüstem Dede'ye baş sağlığı diledikten sonra Zeynep'i istemek için aracı olmasını rica eder. Rüstem Dede, kabul eder ve Yusuf Muallim ile konuşur. Rüstem Dede'nin çabalarıyla Zeynep babasından istenir. Yusuf Muallim Zeynep'i Ilgar'a verir. Nişan yapılır. Ilgar okulunu bitirdikten sonra hemen düğün yapılır. Bu arada Ilgar ve Zeynep'in bütün düğün masraflarını Sona Nene karşılamıştır. Zeynep ve Ilgar'ın evliliğinden hemen sonra Zeynep'in kardeşi Cihan'da evlenir. Cihan sevdiği kız Çiçek ile evlenir. Evliliğinden bir yıl sonra Zeynep, bir erkek çocuğu dünyaya getirir. Adını Atabala koyarlar. Çok geçmeden Zeynep, ikinci çocuğuna hamile kalıp bir kız çocuğu da dünyaya getirir. Onun adını da Aybeniz koyarlar.

Sona Nene iyice yaşlanmıştır. Cihan ve eşi işleri gereği başka bir şehre göç ederler. Ilgar, Tiflis'te işe başlar. Hafta sonları ailesini ziyarete gelir. Bu arada Eşref ve Nazlı evlenip Tiflis'e yerleşir. Eşref, askeriye girmiştir. Sona Nene hastalanıp ölür. Zeynep'in çocukları ile tek başına kalmasını istemeyen Ilgar, Yusuf Muallim'i de kendi evlerine alır. Kızının ve damadının isteğini geri çevirmeyen Yusuf Muallim, bu ricayı kabul eder. Ilgar, Tiflis'te çalıştığı komünist parti içerisinde önemli bir mevkiye gelir. Ahıska'daki parti görevlileri ile yaptığı görüşmeler ile Yusuf Muallim'in daha az çalışmasını sağlar. Yusuf Muallim boş kalan zamanlarında bahçe ve ahırdaki hayvanlar ile ilgilenmeye başlar.

Ilgar işi gereği evini daha az ziyaret etmeye başlar. Ilgar'ın günlerce eve gelmeyişi Zeynep ve çocukları için sıradan bir hal alır. Ilgar, aldığı bir haberle kızının hasta olduğunu öğrenir. Ahıska'ya gelip uzun bir süre kalmaya başlar. Eşi ve çocukları ile vakit geçirip

kayın pederi ile sohbet eder. Yusuf Muallim ve Ilgar, ülkede yaşanan siyasi olayları sık sık konuşurlar. Ilgar, uzun bir süre Ahıska'da kaldıktan sonra Tiflis'e geri döner. Atabala okula gitmeye başlar. Yusuf Muallim'de torunlarına hem ders anlatır hem de gelenekleri ve kültürleri hakkında bilgi verir. Bu arada Zeynep'e sürekli yardımlarda bulunan Hanife Bibi, Zeynep'i muayene edip hamile olduğunu söyler. Ilgar'ın gidişi ile uzun bir zaman yalnız kalan Zeynep, tek başına doğum yapmak zorunda kalır. Yusuf Muallim hem kızı hem de torunları için sürekli çalışıp çabalamaktadır.

Ilgar, Tiflis'e döndüğünde ağır bir iftiraya maruz kalır. Türkiye'ye istihbarat topladığı ve komünist rejime ihanet ettiği gerekçesiyle yargılanmaya başlar. Sovyet yönetiminin bütün suçlama ve iftiralarına karşı direnir. Uzun süre işkence gören Ilgar, hapis yatmaya başlar. Parti yöneticileri istediklerini kabul ettiremeyeceklerini anladıkları zaman Ilgar'ı Moskova'daki başka bir hapishaneye gönderirler. Bu hapishanede farklı kişiler ile tanışan Ilgar, olumsuz şartlar içinde yaşamaya başlar. Ilgar, burada da işkence ve hakaretlere maruz kalır. Belli bir süre burada kaldıktan sonra Sibiry'a sürgüne gönderilir.

Ahıska'da Ilgar gittikten sonra her şey değişmiştir. Rus askerleri köylere ve mahallelere yerleşmiş ve devriye gezmeye başlamıştır. Yaşanan savaş ve siyasi olaylar Yusuf Muallim ve öteki Ahıska Türkleri tarafından sık sık konuşulmaya başlamıştır. Zeynep ve Yusuf Muallim her zamanki gibi ev işlerini yapar. Günler böyle geçerken 15 Kasım şafak vaktiyle Rus askerler evlere girer. Kırılan kapılardan içeri giren askerler içerdekilere iki saat süre vererek hazırlık yapmalarını isterler. Aynı uyarı Yusuf Muallim ve ailesi içinde yapılır. Büyük bir telaş ve korku ile kısa sürede herkes büyük bir meydana toplanır. Kadınların ve çocukların ağlamaları iç içe karışır. Zeynep ve çocukları da meydana toplanmıştır. Burada Zeynep, Rus askerlere karşı direnmeye ve isyan etmeye çalışsa da sürgün edilmekten kurtulamaz. Yusuf Muallim ve ailesi kamyonlara bindirilerek tren istasyonuna götürülür. Böylece tüm Ahıska yurdu bir gecede sürgün edilir.

Yusuf Muallim ve Zeynep çocuklar ile birlikte kargaşa içinde yük vagonlarından birine bindirilir. Bu vagonlar hayvan veya yük vagonlarıdır. Bilinmeyen bir sona doğru tren yolculuğuna çıkarlar. Yolculuk esnasında olumsuz hava koşulları, salgın hastalıklar, açlık, susuzluk ve temel ihtiyaçları karşılayamama gibi birçok sorun yaşarlar. Bu sürgün esnasında Zeynep, yeni doğan bebeğini kaybeder. Zeynep'in bebeği gibi birçok insan bu yolculuk esnasında hayatını kaybeder. Ölen insanların cesetleri bilinmeyen topraklara

atılır. Zeynep ve Yusuf Muallim bu sürgün esnasında öteki Ahıska Türkleri gibi birçok acı, işkence ve sıkıntı yaşarlar. Ermeni asıllı bir asker, Yusuf Muallim ve ailesine karşı düşmanlık besler. Yusuf Muallim yaptığı plan sayesinde Ermeni askeri öldürür. Yolculuk böyle devam ederken Yusuf Muallim, verdiği rüşvetler sayesinde hem ailesinin hem de birçok insanın yolculuğunun son bulmasını sağlar. Askerlerin verdiği kararlar Yusuf Muallim ve beraberindekiler Fergana'ya yakın bir bölgeye yerleştirilir.

Ilgar Sibirya'ya yaptığı uzun bir yolculuktan sonra toplama kampına getirilmiştir. Bu toplama kampı birçok mahkûmun yer aldığı bir yerdir. Burada mahkûmlara ve Ilgar'a işkenceler yapılır. Ilgar, burada da sorgulanır. Ancak suçlamaların hiçbirini kabul etmez. Uzun bir süre bu kampta kalan Ilgar, bazı kişilere yardım eder. Almanya ve Rusya arasındaki savaş sona erer. Birleşmiş Milletler Kurulu Rusya'daki bu toplama kampındaki tutsakların serbest kalmasını ister. Yapılan görüşmeler sonrası Rus yönetimi tüm tutsakları serbest bırakır. Ilgar'da serbest kalmış ve ailesine kavuşmak için Moskova'ya doğru yolculuğa çıkmıştır.

Fergana'ya gelen Yusuf Muallim ve ailesi yerleştikleri kulübeyi tamir etmiştir. Yusuf Muallim, burada da kolhoz idaresinde çalışmaya başlar. Atabala büyüyüp okula gider. Boş zamanlarında bir ayakkabı atölyesinde çalışır. Zeynep, eşinin yokluğunda çocuklarına bakmaya çalışır. Zeynep hem babasına yardım eder hem de evin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır. Yusuf Muallim ve ailesi ilk geldikleri zaman olumsuz hava koşulları ve geçim sıkıntısından dolayı büyük zorluklar yaşarlar. Zamanla sabır ve azimle Fergana'da yeni bir düzen kurarlar.

Ilgar, Moskova'da Halil ve Nebi adında iki kişi ile tanışır. Onlarda Ilgar gibi uzun yıllar ailelerinden uzak kalmıştır. Ilgar, uzun bir yolculuktan sonra Ahıska'ya gelir. Burada yeni tanıştığı Halil ve Nebi ile karşılaşır. Bir daha görüşmek üzere sözleşip yanlarından ayrılır. Ilgar, Ahıska'ya geldiği zaman ailesinin sürgün edildiğini anlar. Bu olay karşısında büyük bir üzüntü ve sarsıntı yaşayan Ilgar, ailesini bulmak için yola çıkar. Bu arada Halil ve Nebi'nin aileleride sürgün edilmiştir. Ilgar hem kendi ailesi hem de arkadaşlarının ailelerinin nerede olduğu hakkında parti yöneticilerinden bilgi alır. Halil ve Nebi'yi beklemeden, Ilgar tek başına yola çıkar.

Fergana'ya tren olmadığını öğrenen Ilgar, farklı vasıtalar ile yolculuk yapar. Yolda Ilgar birçok olay yaşar. Farklı insanlar ve farklı öyküler dinler. Ama dinlediği her öykü Sovyet rejimin işkence ve kısıtlamaları ile alakalıdır. Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra

Fergana'ya gelir. Ailesinin yaşadığı yere yakın bir bölgede arkadaşları Halil ve Nebi ile karşılaşır. Halil ve Nebi ile sohbet ettikten sonra ailesinin yaşadığı eve doğru yönelir. Kapıda ilk olarak oğlu Atabala ile karşılaşır. Atabala ile sarılıp hasret giderdikten sonra Zeynep'i aramaya çıkar. Evden biraz uzak bir tarlada Zeynep'i görür. Zeynep ile sarılıp geçen yılların hasretini giderirler. Ilgar'ın dönüşü ile bütün ev halkı bayram havası yaşar. Aybeniz babasına ilk önce yabancı davranmıştır. Ancak annesinin uyarısı ile babası ile o da hasret giderir. Ilgar, ailesine kavuştuktan sonra çalışmaya başlar.

Yıllar geçmiş Atabala ve Aybeniz büyümüştür. Atabala hem okur hem de ayakkabıcılık yapar. Aybeniz'de babası gibi ziraat ile ilgili bir bölüm okur. Yusuf Muallim iyice yaşalandığı için çalışmamaya başlar. Ilgar, Fergana'ya geldikten sonra önemli işler yapmıştır. Ilgar, Ahıska Türklerinin vatana geri dönmesi için de çaba harcar. Halil ve Nebi'de ona yardım ederler. Atabala, Halil'in kızı Elçin'e âşık olur. Ilgar, durumu öğrenince Halil'den kızını ister. Atabala ve Elçin için güzel bir düğün yapılır. Düğünün üzerinden çok geçmeden Aybeniz ile Nebi'nin oğlu Selim'de evlenir. Böylece Ilgar ve Zeynep iki çocuğunun mürüvvetini görür. Yaşlanan Yusuf Muallim dayanamayıp sürgün edildiği Fergana'da ölür. Yusuf Muallim'in ölümü ailede büyük bir sarsıntı yaşatır.

Yusuf Muallim'in ölümünden sonra Ilgar önderliğindeki Ahıska'ya geri dönme hareketi hız kazanır. Ahıska Türklerinin bilgilendirilmesi ve yurda geri dönüşü için çaba göstermeleri hususunda Ilgar ve arkadaşları sürekli toplantılar yapar. Bu arada Atabala ve Aybeniz'in çocukları olur. Hayat böyle devam ederken Ahıska Türklerinin yurda geri dönme isteği Rus yönetimi tarafından hoş karşılanmaz. Bu harekete karşı Özbekler ile Ahıska Türkleri arasında bir çatışma çıkarılır. Yaşanan çatışmada birçok Ahıska Türkü ölür. Ev ve iş yeri gibi birçok yer yağmalanır. Çıkan bu çatışmanın nedeni tam olarak bilinmemektedir. Ilgar ve arkadaşları Yahudi asıllı bir gazateciden olayların gerçek yüzünü öğrenirler.

Yaşanan olaylardan dolayı Ilgar ve ailesi Bakü'ye göç etme kararı alır. Ahıskalı dostları ile vedalaştıktan sonra Ilgar ve ailesi Moskova'ya doğru yola çıkarlar. Moskova'da Ilgar, parti görevlileri ile görüşüp Bakü'de kendilerine bir ev ayarlanmasını ister. Uzun bir yolculuktan sonra Ilgar ve ailesi Bakü'ye gelir. Bakü'de üç katlı eski bir eve yerleşirler. Komşuların yardımı ile evin giriş kısmını tamir edip yerleşirler.

Ilgar ve ailesi Bakü'de yavaş yavaş yeni bir düzen kurarlar. Atabala ayakkabıcılık işine devam eder. Selim tamir işleri yapmaya başlar. Aybeniz ve Elçin'de öğretmenlik

yaparlar. Ilgar ve Zeynep iyice yaşlandıkları için hem bahçe işleri hem de torunları ile ilgilenirler. Ilgar ve çocukları Bakü’de de siyasi olayları yakından takip eder. Bakü’de kısa bir süre yaşayan Ilgar, doksan beş yaşında Ahıska’dan çok uzakta ölür. Ilgar’ın ölümü bütün aileyi yasa boğar. Ilgar’ın ölümünden kırk gün sonra Zeynep’de ölür. Böylece Ahıska’da başlayan bir hayat öyküsü Bakü’de sona erer. Ilgar ve Zeynep’in ölümünden sonra Halil ve Nebi çocuklarını ziyaret gelirler. Atabala, yaptığı ayakkabılar ile büyük bir ticaret yapmaya başlar. Türkiye’de tanıdığı bazı kişiler ile de alışveriş yapar. Aybeniz, annesi gibi ailesini bir arada tutmaya çalışır. Tüm aile her zaman Ilgar ve Zeynep’in mezarlıklarını ziyarete gider. Ahıska Türklerinin sesini duyurma çabalarının hızla devam ettiği söylenir. Roman bu bilgileri verdikten sonra sona erer.

2.1.7.2. Şahıslar

Ilgar:

Ilgar romanda en çok ön plana çıkan, merkezi konundaki başkahramandır. Küçük yaşlardan itibaren büyük zorluklar çekmiş ve hayatı boyunca hep yaşam mücadelesi vermiştir. Ilgar, varlıklı bir aileden gelmektedir. Ancak Sovyet rejimi ailenin mallarına el koymuştur. Küçük yaşta anne ve babasını kaybeden Ilgar, ninesi ile yaşamaya başlamıştır. “Ilgar çocukluğundan beri öğretmenlerinin ve çevrenin etkisiyle komünist rejimin en iyi devlet yönetimi olduğu konusunda her çocuk gibi ikna edilmişti. (...) Çalışkan zeki bir gençti Ilgar ve nenesi onun okuyup büyük adam olmasını istiyordu” (Demirkaya, 2019: 11). Ninesinin isteği gerçekleşmiş ve Ilgar okulunu bitirip komünist parti içinde iyi yerlere gelmiştir. Ancak komünist partinin çıkarıcı siyaseti ve Ahıska Türklerine karşı tavrı Ilgar’ın dikkatini çekmiş ve zamanla bu rejime düşman olmuştur.

Ilgar’ın Zeynep ile yaşadığı aşk romanda dikkat çeken başka bir husustur. Zeynep, için birçok zorluğu göze alan Ilgar, ninesinin yardımı ile evlenmiştir. Bu evlilik gerçekleştiği zaman Ilgar, okulunu yeni bitirmiştir. Genç yaşta olan Ilgar, zeki, çalışkan ve fiziki görünümü dikkat çeken biridir. “Ilgar, yirmi yaşında yakışıklı, uzun boylu atletik yapılı bir gençti. Saçları siyah ve dalgalıydı. Kalın kaşları ela gözleriyle uyum içindeydi (...)” (Demirkaya, 2019: 18). Ilgar ve Zeynep’in evliliğinden sonra iki çocuk dünyaya gelmiştir. Ilgar, ailesi için sürekli çalışan ve çabalayan biridir. Yaşanan siyasi olayları ve duyduğu önemli bilgileri ailesi ile gizlice paylaşmıştır. Çevresinde saygı gören, sözüne inanılan, bilgili biridir.

Komünist rejimin iftiraları ile Ilgar, hapse atılmıştır. Uzun zaman hapis hayatı yaşayan Ilgar, toplama kamplarında işkenceler görmüştür. Dürtlüğünden ve yardım severliğinden taviz vermemiştir. Yıllar sonra serbest kalan Ilgar, sürgün edilen ailesini bulmak için uzun bir yolculuk gerçekleştirmiştir. Maddi sıkıntılar yaşadığı halde karşılaştığı muhtaç insanlara yardım etmeye çalışmıştır. Ailesine kavuşmak için uzun zaman çaba harcamıştır. Sabırlı, cesur ve güçlü bir kahramandır.

Fergana'ya sürgün edilen ailesini bulan Ilgar, buraya yerleşmiştir. Ziraat işlerinden anladığı için tarım konusunda etrafındakilere yardımcı olmuştur. Kısa sürede ailesinin düzenini sağlamış ve Ahıska Türkleri için çalışmalar yapmaya başlamıştır. Ilgar ve arkadaşları Ahıska Türklerinin vatana geri dönmesi için toplantılar yapmış ve halkı bilgilendirmiştir. Uzun yıllar Ahıska Türkleri için uğraşmıştır. Ancak Fergana olaylarının yaşanması Ilgar ve ailesinin göç kararı almasına neden olmuştur. Ilgar ve ailesi Bakü'ye göç etmiştir. Burada da Ilgar ve ailesi kısa bir süre sonra yeni düzenlerini kurmuştur. Doksan beş yaşına gelen Ilgar, vatanından uzak bir yerde ölmüştür.

Zeynep:

Zeynep, Yusuf Muallim'in kızı, Ilgar'ın da eşidir. Zeynep, güçlü, akıllı, becerikli ve sabırlı bir kadındır. Romanda Zeynep'in karakteristik özellikleri ve fiziksel görünümü hakkında bazı bilgiler verilmiştir. "Zeynep'in koyu kumral saçları, yay gibi kumral kaşları ve uzun kirpikli ela gözleri, çocukça saf, sevinç dolu yüz ifadesine mesut pırıltılar saçıyordu.

Uzun boylu muntazam vücutlu, karakter sahibi, gururlu bir genç kızdı. Her gün babası namaza kalkınca o da kalkar kahvaltısını hazırlar, babası gidince de ev işlerine, besledikleri kümes ve sağım hayvanlarının bakımına koyulurdu. Annesi öldüğünden beri evin her işi onun üstüne kalmıştı (Demirkaya, 2019: 9).

Zeynep, hem ev işlerinde hem de ailesini bir arada toplama açısından önemli bir rol oynamaktadır. Zeynep, babasının muallim olmasından dolayı iyi bir terbiye ve eğitim almıştır. Ancak yaşanan sıkıntılar ve annesinin olmayışı Zeynep'in okulunu bırakmasına neden olmuştur. Zeynep, babasına karşı utangaç ve çekingen bir yapıya sahiptir.

Zeynep, Ilgar ile evlendikten sonra büyük zorluklar yaşamıştır. Tek başına iki çocuğa bakmış ve bir doğum gerçekleştirmiştir. Kocasından sürgünü yaşamış ve bebeğini sürgün esnasında kaybetmiştir. Tüm zorluklara rağmen sürgün esnasında ve sonrasında soğukkanlı olmayı başarmış bir kadındır. Zeynep'in bu olgun yapısı için Ilgar

gururlu sözler kullanmıştır. “(...) Tanıdığım erkekler kadar akıllı ve güçlüsün. Ben sana güveniyorum (...)” (Demirkaya, 2019: 129). Sürgün esnasında olgun davranmış ve etrafındaki insanları sakinleştirmeye çalışmıştır. Sürgüne karşı çıkmış ve ilk isyan kıvılcımını yakan kişi olmuştur. Bütün bu kayıplar ve yaşanmışlıklar Zeynep’in romanda önemli bir kahraman olduğunu göstermektedir.

Zeynep, sürgünden sonra da ailesi için mücadele vermiştir. Ilgar’ın yokluğunda çocukları için çabalamıştır. Ilgar’a ve aşkına sahip çıkan sadık bir kadındır. Yıllarca Ilgar’ın dönüşünü beklemiştir. Ilgar, öldükten sonra da ona sadık kalmıştır. Ilgar’ın ölümüne dayanamayıp o da ölmüştür. Sabırlı, dirençli ve cesur bir kişiliğe sahiptir. Ilgar’ın karakteristik özelliğini tamamlayan bir eşidir.

Yusuf Muallim:

Yusuf Muallim, eski Ahıska ahalisi içinde varlıklı olan bir aileden gelmektedir. Sovyet rejimin ailesindeki varlığa el koyması ile sıradan bir hayat yaşamak zorunda kalmıştır. Ahıska’da hem öğretmenlik hem de işçilik yapmaktadır. Güngörmüş, akıllı, bilgili ve becerikli bir adamdır. Tüm Ahıska halkı tarafından tanınan ve sayılan biridir. “Yusuf Muallim, kırklı yaşlarında olmasına rağmen saçları ağarmış, siyah gözlü, çıkık elmacık kemikli, uzun boylu gücü kuvveti yerinde tipik bir Karapapak Türkü’ydü.

Komünist rejimden önce, Türk çocuklarına Türkçe dersler veren ve onları her konuda eğiten, aydın, güngörmüş, çok acılar çekmiş ama ayakta dimdik kalmayı başarmış bir adamdı (...) (Demirkaya, 2019: 8).

Yusuf Muallim, ülke siyasetini ve dünyada yaşanan gelişmeleri yakından takip eden biridir. İleri görüşlü, ufku geniş bir adamdır. Çevresindeki insanları hem yaşanan krizlerden hem de yaşanacağını ön gördüğü olaylara karşı bilgilendiren biridir. Yusuf Muallim, ailesi için birçok fedâkarlıkta bulunmuştur.

Sürgünü yaşayan ve kızı ile torunlarını koruyan biridir. Sürgün esnasında planlı hareket etmesi ile hem kendini hem ailesini hem de başka insanları ölümden kurtarmıştır. Fergana’ya geldikten sonra kızı ve torunları için yeni bir yuva kurmaya çalışmıştır. Ailesi için her zaman bir rehber görevi gören Yusuf Muallim, sürgün edildiği yerde ölmüştür. Öldükten sonra ailesine miras bıraktığı notlar da bile bir ders verme amacı gütmüştür.

Atabala ve Elçin:

Atabala, Ilgar ve Zeynep’in ilk çocuğudur. Akıllı bilgili ve cesur bir çocuktur. Bir süre babasız kalmış ve annesine destek olmuştur. Çocuk yaşta olmasına rağmen olgun bir

birey gibi hareket etmiştir. Atabala, hem fiziksel olarak hem de karakter olarak babasına benzemiştir. “Arkasını dönünce kıvrıkcık kestane saçları güneşte altın gibi parlayan, pırıl pırıl siyah gözlerle bakıp, olanı biteni anlamaya çalışan, babasının tam bir kopyası olan Atabala’yı gördü (...)” (Demirkaya, 2019: 141). Atabala, sürgünden önce ve sonra ailesi için önemli yardımlar yapmıştır. Sürgüne gönderildikleri Fergana’da hem okuluna devam etmiş hem de iyi bir ayakkabı ustası olmuştur.

Fergana’da iyi bir ayakkabı ustası olan Atabala, yoğun siparişler almaya başlamıştır. Çevresinde tanınan sevilen bir delikanlı olmuştur. Babası gibi çevresindeki insanlara yardım eden va faydalı olmaya çalışan biridir. “Atabala çalıştığı fabrikada, okuduğu okulda, mahallede, arkadaşları arasında kendine özgü bir kişiliğe sahip yakışıklı bir genç.

Çevik, bir o kadar da gözü pek. Herkese elinden geldiğince yardım eder. Ama biri ona yanlışlık yapsa, kalbini kıracak bir davranışta bulursa mutlaka fazlasıyla öcünü alır. Akranları arasında onun gibi mert bir delikanlı yok (...) (Demirkaya, 2019: 336).

Atabala, Fergana’dan Bakü’ye göç ettikleri zaman aynı şekilde mücadeleci yapısını devam ettirmiştir. Ilgar öldükten sonra Atabala, babasının yerine geçmiştir. Ailesini bir arada tutmuştur. Siyasi olayları takip eden ve Türkiye ile manevi bir bağ kuran biridir. Atabala, Fergana’dayken Elçin’e âşık olmuş ve evlenmiştir.

Elçin, Ilgar’ın en yakın arkadaşlarından biri olan Halil’in kızıdır. Akıllı, becerikli ve eğitim görmüş bir kızıdır. Çevresi tarafından beğenilen, geleneklerine bağlı ve saygılı biridir. “Çok iyi yetiştirilmiş, çok güzel bir genç kız. Atabala ile boyu boyuna huyu huyuna uyuyor. Üstelik tahsili mesleği de var.

Ata yurdumuzdan çok uzaklarda da olsak annesi evlatlarına memleketimizin güzelliğini, geleneklerini, göreneklerini, yemeklerini öğretmiş (...) (Demirkaya, 2019: 336-337).

Elçin, eşi ve çocukları için ailesini bırakmış ve Bakü’ye göç etmiştir. Burada eşine yardım etmek ve ailesinin geçimini sağlamak için öğretmenlik yapmıştır. Romanda nadiren söz edilen biridir.

Aybeniz ve Selim:

Aybeniz, Ilgar ve Zeynep’in ikinci çocuğudur. Romanda Aybeniz’in güzel ve akıllı bir kız olduğu söylenmektedir. “(...) Lüle lüle siyah saçları, zeytin gibi siyah parlak gözleri buğday benzine, pembe yanağına uygun güzel bir kızdı” (Demirkaya, 2019: 101). Aybeniz,

abisi gibi zorluk ve mücadele dolu bir hayat yaşamıştır. Okulunu bitirmiş ve öğretmenlik yapmıştır. Akıllı, terbiyeli, becerikli ve sabırlı bir kadındır. Annesi gibi birçok sıkıntı yaşamış ama pes etmemiştir.

Aybeniz, öğretmenlik yapmıştır ancak meyve ve sebze yetiştiriciliği üzerine okumuştur. Bu konuda önemli bir tecrübeye sahip olan babasından yardım almıştır. “Aybeniz de on dört yaşında zarif, alımlı becerikli güzel bir genç kız olmuştur. İlçedeki endüstri meslek okulunda meyve sebze yetiştiriciliği okuyordu.

Orayı bitirirse ziraat mühendisi olmayı kafasına koymuştu. Babası, bu konuda bildiği her şeyi kızına aktarıyor, onun bilgilenmesini sağlıyordu (Demirkaya, 2019: 321).

Aybeniz, Zeynep öldükten sonra annesinin rolünü üstlenmiştir. Bütün aileyi bir arada toplamak için çalışmış evin bütün ihtiyaçlarını ve işlerini yürütmeye başlamıştır. Aybeniz, babasının yakın arkadaşı olan Nebi'nin oğlu Selim ile evlenmiştir. Selim, becerikli ve çalışkan bir adamdır. Eşi ve çocukları için ailesinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Romanda daha çok ismen varolan biridir.

Sona Nene:

Sona Nene, Ilgar'ın ninesidir. Ilgar'ın anne ve babası ölünce memleketi Ahılkelek'ten Ahıska'ya gelmiş ve torununa bakmıştır. Sovyet rejime karşı olan, gelenek ve göreneklerine bağlı, güçlü bir kadındır. Varlıklı bir aileden gelmiştir ancak zamanla mallarına el konulmuştur. Sona Nene, akıllı, güngörmüş, sabırlı, inançlı ve bilgili bir kişiliğe sahiptir. Torunu Ilgar'a ve gelini Zeynep'e, birçok iyiliği dokunmuştur. Onların mutluluğu için çabalamıştır. Zeynep'e bir anne şefkati ile yaklaşmıştır.

Hanife Bibi:

Hanife Bibi, Ahıska'da uzun yıllar ebelik yapmış bir kadındır. Çevresi tarafından sevilen ve sayılan biridir. “Görmüş geçirmiş, iyi yürekli yardımsever bir Türk anası olan Hanife Kadına, o civarda büyük küçük herkes Hanife Bibi derdi.

Hanife bibi iri yapılı, toparlak yüzlü, altmışlık bir kadındı. Kınalı saçlarının üstüne beyaz bir tülbent örterdi. Esmem yüzünün buruşuklukları arasında inanılmayacak kadar canlı gözleri, bembeyaz dişleri vardı (...) (Demirkaya, 2019: 126-127).

Hanife Bibi, Zeynep'e doğumlarında yardımcı olmuş ve yol göstermiştir. En son dünyaya getirdiği çocuğuna hamile olduğunu Hanife Bibi, muayene edip anlamıştır. Hanife Bibi, Zeynep'e doğum dışında yaşanan bazı olaylarda da yardım etmiş ve yol göstermiştir.

Nazlı ve Eşref:

Nazlı, Zeynep'in en yakın arkadaşıdır. Hem arkadaş hem de komşu olan Nazlı ve Zeynep sürekli birlikte vakit geçiren iki dosttur. Nazlı, Zeynep'e göre daha sivri dilli bir kızdır. "Orta boylu esmer güzeli, pratik zekâlı Nazlı (...)" sürekli Zeynep'e yardımcı olmuştur. (Demirkaya, 2019: 10). Eşref ise Ilgar'ın en yakın arkadaşıdır. Ilgar ve Eşref'te sürekli birlikte vakit geçiren iki dosttur. Eşref, Ilgar gibi Tiflis'te okuyan biridir. Nazlı, Zeynep gibi okulu bırakmıştır. Nazlı ve Eşref birbirine âşık olmuş ve evlenmiştir. Eşref, Sovyet rejimin baskıları neticesinde askeriye girmiş ve Nazlı ile birlikte Tiflis'e yerleşmiştir. Romanın ilk bölümlerinde görülen kahramanlardır.

İvan:

İvan, Tiflis'teki komünist partide çalışan üst düzey yetkili biridir. Karısından korkan, sürekli içki içen, çıkarıcı bir adamdır. "İvan, çukura kaçmış mavi gözlü, ayakkabı fırçası gibi bıyıkları olan, orta yaşlı, iri yarı bir adamdı (...)" (Demirkaya, 2019: 73). İvan, Ilgar'a kötü davranan ve sürekli baskı uygulayan biridir. Ilgar'ın tutuklanıp sürgün edilmesine sebep olmuştur. Kötü yönetim şeklini ve yöneticileri temsil etmektedir.

Halil ve Nebi:

Halil ve Nebi, Ilgar'ın yakın arkadaşlarıdır. Halil ve Nebi, Ilgar gibi hapis yaşamış ve işkence görmüştür. Ahıska'ya birlikte gelmiş ve Ilgar'a yardım etmişlerdir. Fergana'da Ilgar ile birlikte çalışmış ve siyasi olayları takip etmişlerdir. Ahıska Türklerinin vatana geri dönmesi için Ilgar'a yardımcı olmuş ve mücadele etmişlerdir. Çocuklarını Ilgar'ın çocukları ile evlendirmişlerdir.

Cihan ve Çiçek:

Cihan, Yusuf Muallim'in ikinci çocuğudur. Akıllı, düşünceli ve neşeli bir gençtir. Tiflis'te okuduğu için daha çok Ahıska dışında yaşamıştır. Çiçek, Cihan'ın sevdiği kızdır. Cihan ve Çiçek evlenmişlerdir. Görev gereği Ahıska'dan uzak bir bölgede fabrikada çalışmak için ayrılmışlardır. Daha sonra her iki kahraman hakkında kesin bir bilgi verilmemiştir. Romanın sadece ilk bölümlerinde görülmüşlerdir.

Öteki Kahramanlar:

Aleksandır Şifkof, Rüstem Kişi, Şapur, Acar, Servet, Bahtiyar Ağa, Hamza Muallim, Mahmut, Tuğrul, Helmut, Reyhan, İrfan, Salavat, Alesker, Gülbahar, Gidilyan İvanov, Boris Yusubof, Bekir ve Ilgar'ın torunları romandaki öteki kahramanlardır.

2.1.7.3. Mekân

Ahıska Sürgünleri romanında mekân genel olarak Ahıska, Tiflis, Fergana, Moskova, Sibiry ve Bakü'dür Ahıska, kahramanların yaşadığı ve olayların başladığı yerdir. Ahıska'daki evler, yollar, ırmaklar, dağlar, bahçeler gibi hemen hemen bütün açık mekânlar yoğun bir tasvir ile ele alınmaktadır. "Ahıska'ya bahar nazlı nazlı geliyordu. Ormanlık arazinin maviye çalan yeşili, yerini çeşitli tonlarda yeşil bir örtüye bırakmış, kırlar çiçekler ile bezenmişti.

Sel suları çekilmiş, çukurda kalan sulak çayırlarda pırıl pırıl sayısız gölcükler oluşmuştu. Ortasından Posof Çayı'nın geçtiği Ahıska, adeta kocaman bir meyve bahçesi gibiydi (...) (Demirkaya, 2019: 7).

Ahıska'nın her yeri Ilgar ve Zeynep için bir anıyı veya yaşanmışlığı simgelemektedir. Türkiye'den kopup gelen Posof Çayı Ahıska'daki en önemli açık mekânlardan biridir. Burada Zeynep ve Ilgar'ın aşkları başlamıştır. Türkiye'ye yakın konumda olması kültürel etkileşimin sürmesine neden olmuştur.

Ahıska'daki evler genellikle birkaç aile tarafından paylaşılmaktadır. Bu yöntem Sovyet rejimi tarafından uygulanmaktadır. Yusuf Muallim'in evi babadan kalma eski bir konaktır. Bu konağı Yusuf Muallim, yabancı kişilerle paylaşmak zorunda kalmıştır. "Ahıska'nın Ardahan sınırına yakın olan mahallelerinin birinde atadan kalma, alt katı kesme taştan, üst katı ahşaptan iki katlı bir zamanlar bey konağı olan binada, Karapapak boyundan yüzlerce aileden biri olan Yusuf Muallim ve ailesi yaşıyordu (...)" (Demirkaya, 2019: 8). Bu konak Yusuf Muallim ve ailesi için günlük yaşamın sürdürüldüğü ve geleneksel bağların devam ettiği bir yerdir. Zeynep ve Cihan'ın evlilikleri bu evde gerçekleşmiştir. Bunun yanında Ilgar ve Sona Nene'nin yaşadığı evde buna benzer bir değere sahiptir. Ilgar'da baba ve annesinden kalma evde yaşamaktadır. Ahıska'da Eşref'in evi, Nazlı'nın evi ve mezarlık olayların geçtiği öteki mekânlardır.

Romanda en önemli mekânlar arasında sürgün anının yaşandığı tren vagonları ve Ilgar'ın suçlanıp götürüldüğü hapisaneler gelmektedir. Ahıska Türklerinin sürgün edildiği tren vagonları ölümlerin, acıların ve işkencelerin yaşandığı yerlerdir. Zeynep, burada

yavrusunu kaybetmiş ve ailesi ile birlikte bir bilinmezliğe sürüklenmiştir. Zeynep ve beraberindekiler bu tren vagonları için “ölüm vagonları” (Demirkaya, 2019: 225). İfadesini kullanmaktadır. Ilgar’ın Tiflis’te götürüldüğü hapishane, Moskova’daki hapishane ve Sibirya’daki toplama merkezi, tren vagonları gibi ölüm ile bütünleşmiş mekânlardır. Buralarda Ilgar, ailesinden uzakta işkenceler görmüştür.

Zeynep ve ailesinin sürgünden sonra geldiği Fergana’nın Yaramzar ilçesine bağlı bir yerleşim bölgesi sonraki olayların geçtiği yerdir. Burada Orta Asya’nın olumsuz iklim şartları ile karşılaşan Ahıska Türkleri yaşam mücadelesi vermiştir. “Fergana’nın Yaramzar ilçesine bağlı bu göçmen köyünde bahçeler, ağaçlar suya hasretti. Yağmur bu yerlere nadir yağıyordu (...)” (Demirkaya, 2019: 330-331). Zeynep ve ailesi Fergana’da üstü açık ve harabeye benzer bir yerde kalmaya başladılar. Onlar gibi birçok Ahıska Türkü yıkık barakalara yerleşmiştir. Zamanla bu evler tamir edilmiş ve eklemeler yapılmıştır. Ilgar, döndükten sonra Fergana’da çocuklarını evlendirmiştir. Yusuf Muallim burada ölmüş ve Ilgar ile Zeynep’in torunları dünyaya gelmiştir. Burada Halil’in evi, Nebi’nin evi ve toplantıların yapıldığı yerler öteki mekânlar arasında sayılabilir. Ilgar’ın yolculuk yaparken geldiği Türkmenistan’ın Aşkabat şehri, köyler ve yollarda küçük olayların yaşandığı yerlerdir.

Fergana olaylarından sonra Ilgar ve ailesi Bakü’ye göç etme kararı almıştır. Bakü’ye gelmeden önce Moskova’ya gitmişlerdir. Parti görevlileri ile görüşüldükten sonra tren ile Bakü’ye gelmişlerdir. Bakü şehrinin içlerine doğru eski ve terk edilmiş üç katlı bir binaya yerleşmişlerdir. “(...) Onlara verilen bina üç katlı, dışarıdan merdivenli, büyük pencereliydi. Dış görünüşüyle tam da istedikleri gibiydi. Geniş ferah avlu, ahır, kümes ve birde ambar vardı.

Her yer bakımsızlıktan dökülmüş, yabancı çalılardan görünmez olmuştu. Bahçe çepeçevre elma ve nar ağaçlarıyla çevriliydi. Ağaçlar heybetli görünüşleri, kalın dallarıyla avluya gölge serinliği veriyordu (...) (Demirkaya, 2019: 371).

Yıkık dökük olan bu bina kısa sürede Ilgar ve ailesi tarafından tamir edilip düzeltilmiştir. Bir kata Atabala ve ailesi, bir kata Aybeniz ve ailesi, en alt kata ise Ilgar ve Zeynep yerleşmiştir. Bu ev ve Bakü şehri hem Ilgar hem de Zeynep için son menzildir. Ilgar ve Zeynep, burada ölmüştür. Onlar öldükten sonra çocukları burada yaşamaya devam etmiştir. Buradaki mezarlık her hafta ziyaret edilen başka bir mekândır. Romanın son mekânı Bakü şehrindeki bu evdir.

2.1.7.4. Zaman

Ahıska Sürgünleri romanında zaman dilimi yazarın kahramanlar ile ilgili verdiği bilgiler sayesinde tam olarak saptanmaktadır. Romanın başlarında Birinci Dünya Savaş'ından sonraki bir zamanın kullanıldığı anlatılmıştır. Romanda zaman Ahıska sürgününden sekiz yıl öncesinden başlayıp 1989 yılından sonraki bir zaman dilimini içine almaktadır. Yakalaşık 53 yıllık bir zaman dilimi anlatılmaktadır. Romanda Sovyet Rusya'nın komünist rejim ile birlikte ortaya koyduğu kurallar anlatılırken kahramanların içinde bulunduğu zaman hakkında bilgi verilmektedir. "Çok değil on yıl önce ölüm kuyusunun kanla, sürgünle yazıldığı günler geride kalmıştı. 1926 yılında Ahıska'da kolhozlar kurulmuştu. Karşı gelenler tutuklanmış, sürgüne gönderilmiş, çoğu da kurşuna dizilmişti (...)" (Demirkaya, 2019: 59). On yıl önceki bir olay anlatılırken kahramanların yaşamış olduğu zaman hakkında bilgi verilmiş olur. Ancak romanda yazarın kronolojik bir hata yaptığı görülmektedir. Yukarıda verilen tarihten sonra Ilgar'ın mezun olduğu anlatılmıştır. Bu süreden sonra Ilgar ve Zeynep'in düğünleri yapılır. Düğünden bir yıl sonra ise Atbala'nın dünyaya geldiği söylenmiştir. "Ilgar'a göre bir asır gibi gelen ama normalde bir saat sonra onu içeri çağırdılar. 1936'nın bir cuma akşamıydı ve aylardan hazirandı. Bir yıl sonra evlendikleri ayda, dünyaya gelmişti bebekleri (...)" (Demirkaya, 2019: 76). Burada olaylar dikkate alındığında Zeynep ve Ilgar'ın evlendiği yıl 1935 yılına tekâmül etmektedir. Romanda Ilgar, okurken Zeynep ile tanışmıştır. Zeynep ile sevgili olduktan sonra okulunun bitmesini beklemiştir. "Ardan üç yıl geçmiş ve Ilgar, ziraat okulunun son sınıfına gelmişti (...)" (Demirkaya, 2019: 16). Buradan söylenebilir ki romanda olayların başlangıcı tam olarak 1932 yılına tekâmül etmektedir.

Romanda mevcut zaman dilimi anlatılırken zamanda bir sıçrama yapılarak geçmişte yaşanmış olaylar hakkında bilgi verilmiştir. Romanda Ahıska'nın Osmanlı'dan ayrışı ile ilgili bilgi verilmiştir. "(...) Ahıska'nın Anadolu'dan ayrılmasının üzerinden iki yüz yıla yakın zaman geçtiği halde ait olduğumuz milletimizi ve vatanımıza olan bağlılığımızı hiç unutmadık (...)" (Demirkaya, 2019: 12). Ahıska'nın 1828 yılında Rusya'ya bırakılmasına dair kısa bir bilgi romanda yer almaktadır. Bu süre zarfında sosyal ve kültürel birlik anlamında Ahıska Türklerinin Anadolu'ya tabi olduğu belirtilmektedir. Romandaki geçmişe dönük zamanda yapılan tek sıçrama bu kısa bilginin verilışı içindir.

Roman genel olarak kronolojik bir sıra ile ilerlemektedir. Yazar, ilk iki romanındaki gibi ayrıntılı bir tarih paylaşımında bulunmasa da sıçramalı olarak verilen

belli başlı tarihler vardır. Atabala'nın doğumundan iki yıl sonra Zeynep ve Ilgar'ın yeni bir çocuğu olmuştur. “ Karakaşlı, kara gözlü, siyah dalgalı saçlı Atabala, iki yaşını doldurduğu günlerde 1938 de bir de kız kardeşi olmuştu (...)” (Demirkaya, 2019: 80). Bu tarihte Sovyet Rusya ve Almanya arasında yaşanan siyasi olaylar nedeniyle tüm ülke bir belirsizlik içinde yaşamaktadır. Ilgar'ın tutsak ve Ahıska Türklerinin sürgün edilmesi için ilk kıvılcımlar yavaş yavaş yanmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce Rusya ve Almanya arasındaki diplomasi hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgiler ile içinde bulunulan mevcut tarih paylaşılmıştır. “1939 yılında Sovyet dikdatörü Stalin, Hitler'le güç birliğine karar vermiş ve büyük bir askeri kuvvet oluşturmuştu (...)” (Demirkaya, 2019: 85). Bu tarihten kısa süre sonra Almanya bir bahane ile II. Dünya Savaşını başlatmıştır. Romanın ilerleyen zamanlarında savaşın başlaması ile eli silah tutan Ahıska Türklerinin savaşa götürüldüğü anlatılmıştır.

Rusya ve Almanya arasındaki savaş Ahıska Türkleri için büyük yıkımlara neden olmuştur. Romanda savaş yıllarına dair bilgi verilirken kahramanların içinde yaşadığı zaman hakkında da bilgi verilmiştir. “Geçen yıl yani 1943'te Nazi Gizli Servisinin Walther Schlenberg, Ankara'ya gitmiş (...)” (Demirkaya, 2019: 121). Ilgar ve Yusuf Muallim savaşın seyri hakkında konuşurken yaşanan tarihin 1944 yılı olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihten sonra Ilgar tutuklanmış ve hapse atılmıştır. Hamile olduğunu öğrenen Zeynep, sürgüne iki ay kala doğumunu yapmıştır. 15 Kasım 1944 yılında tüm Ahıska Türkleri ve Zeynep'in ailesi sürgün edilmiştir. Sürgünden sonra yaşanan olaylar Ilgar ve Zeynep'in yaşadıklarını anlatmakla devam eder. Sürgün bitmiş ve Zeynep ailesi ile Fergana'ya gelmiştir. Ilgar, Sibiry'a sürgün edilmiştir. Almanya ve Rusya arasındaki savaş bitmiştir. “(...) Ilgar, 1948 yılının Nisan ayında serbest kaldı (...)” (Demirkaya, 2019: 251). Bu tarihten sonra Ilgar ve ailesi uzun yıllar Fergana'da yaşamaya başlamıştır. Romanda 1956 yılından sonra Ahıska Türklerinin seyahat yasağının kalktığı söylenmiştir.

Romanda Ahıska Türklerinin vatana dönmesi için Ilgar ve arkadaşları arasında bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu tarihten sonra 1960 yılında olduğu söylendikten sonra olaylar 1989 yılına kadar tarih verilmeden anlatılmıştır. “1989 yılının Mayıs ayına gelinmişti (...)” (Demirkaya, 2019: 352). Bu tarihten sonra Fergana olayları yaşanmıştır. Fergana olaylarından sonra Ilgar ve ailesi Bakü'ye göç etmiştir. Bakü'de bir süre yaşadktan sonra Ilgar ve Zeynep ölmüştür. Burada yaşanan tarih ile ilgili bilgi verilmemiştir. Roman Ilgar ve Zeynep'in ölümünden sonra belli olmayan bir tarihte sona ermiştir. Atabala, Sovyet

Rusya'nın ve Türkiye'nin içindeki siyasi krizlerden romanın sonlarında söz etmiştir. Burada anlaşıldığına göre Sovyet Rusya halen yıkılmamıştır. Yani romanın bitiş tarihi 1990'lı yıllar olarak söylenebilir.

Romanın vaka yani olay zamanı 1932 yılı ile 1990 yılları arasındadır. Roman 58 yıllık bir zaman dilimini içerisine almaktadır. Romanın yayın yılı 2019 şeklindedir. Yazarın bu tarihe yakın bir zamanda romanı yazıya geçirmeye başladığı düşünülürse yazar, 87 yıl önce yaşanan bir zaman dilimini vaka başlangıcı olarak kullanmıştır. Yazar, öteki kitaplarında anlatıldığı gibi günümüzde halen yaşamaktadır. Yazarın yaşadığı yıl 2020 olduğuna göre kitap 1 yıl önce basılmıştır.

2.1.7.5. Dil ve Üslup

Ahıska Sürgünleri romanında yazar, akışkan, anlaşılır ve sade bir dil kullanmıştır. Romanda sanatlı bir söyleyiş ve sanatlı bir üslup söz konusu değildir. Yazar, romanda olayların aktarımı için kullandığı dile yerli halktan bazı kültürel öğeleri de dâhil etmiştir. Romanda birkaç tane atasözünün kullanıldığı söylenebilir. Bunun yanında romanda halk arasında söylenen mani, ninni, ağıt, şiir ve türkülerde kullanılmıştır.

Sefil baykuş ne gezersin bu yerde?

Yok mudur vatanın ellerin hani?

Küsmüş müsün selamımı almazsın?

Şeyda bülbül şirin dillerin hani? (Demirkaya, 2019: 349).

Romanda kullanılan şiir ve türkü gibi türler Ahıska Türklerinin toplumsal yaşamı hakkında okuyucuya bilgi vermektedir. Yazar, kahramanların yaşam şekillerinin içine okuyucunun dâhil olması için bu türleri bölümler içerisinde ara ara kullanmaktadır. Ayrıca bu türlerin kullanımı romana halk kültürü açısından sanatlı bir görünüm de kazandırmaktadır. Romanda yazarın, okuyucuyu romanın içine dâhil etmek için yaptığı tasvirler ve betimlemeler, anlatılmak istenen bir fotoğraf gibi okuyucuya izletmektedir. “Ortasından Posof Çayı'nın geçtiği Ahıska, adeta kocaman, bir meyve bahçesi gibiydi. Her bahçe erik, kiraz, ayva ve elma ağaçlarıyla süslüydü.

Dizlere kadar çıkan mavi sümbüller, sarı beyaz papatyalar kokan çayırarda koyun kuzu otliyordu. Kavaklara sarılmış açık yeşil yapraklarıyla nazlı nazlı sarkan üzüm salkımları etrafa başka bir güzellik veriyordu ve her ağaçtan bir kuşun sedası iştiliyordu (...) (Demirkaya, 2019: 7).

Romanda yapılan bu tasvirler sık sık tekrarlanmıştır. Ahıska'nın güzellikleri anlatılırken Fergana'nın olumsuz hava koşulları ve çorak arazileri de ürkütücü ve zorlu bir

anlatım ile ele alınmıştır. Yazar, bu tasvirleri veya betimlemeleri yaparken sanatlı bir söyleyiş tercih etmiştir. Teşbih, teşhis ve mübalağa gibi sanatlardan faydalanmıştır. Şahısların anlatımında ise bazı yerlerde daha sade ve sıradan bir anlatım tercih edilmiştir.

Yazar, ilk iki romanında olduğu gibi yaşanan olaylara paralel olarak Dünya’da yaşanan önemli siyasi olayları da aktarmıştır. “Gerçekten de 1 Eylül 1939 sabahı tepeden tırnağa silahlı ve sanki sözde radyo baskını olayı için özel olarak yığılmış Alman ordusu Polonya sınırından yıldırım gibi daldı.

Dünyayı birbirine katacak ve kendilerinin de mahvına sebep olacak İkinci Dünya Savaşı’nı başlattılar (...) (Demirkaya, 2019: 89).

Yazar ilk iki romanında yaşanan siyasi olayları birbiri ardına belli bir sıra ile okyucuya aktarmıştır. Ancak burada verilen siyasi olaylar kısıtlı sayıda ele alınmıştır. Yani romanda sadece birkaç tane siyasi olay hakkında bilgi verilmiştir. Yazar, ilk romanlarına nazaran tarih verme üslubunda da değişiklik yapmıştır. Öteki romanlarda hemen hemen her bölümde verilen birkaç tarihin yerine bu romanda şahısların yaşadıkları olayların anlatımı ile ilgili sadece birkaç tarih bilgisi paylaşılmıştır.

Romanda yazarın diyalogları aktarmada da değişik bir yol izlediği görülmektedir. Yazar diyalog çizgisi yerine tırnak içinde bir anlatım tercih etmiştir. Ayrıca kullanılan diyaloglar uzun bir anlatıma sahiptir.

Üzülme, ağlama yoldaş, ağzımı aç, iç şu çorbayı” diyerek içirmeye çalıştı.

O sırada ekmeği alan adam geri döndü, yaklaştı Ilgar’a yüksek perdeden bakarak:

“Erzakının yarısıyla hayatta kalmayı mı düşünüyorsun evlat?” dedi.

Ilgar eğildiği yerden yan yan kızgınlıkla adama baktı:

“Baksana yaşlı ve hasta bir adam, sende hiç insanlık yok mu?” dedi.

Adam: “Yaşlı olan benim. Ama ben sabaha çıkarım o çıkmaz.” dedi, kesin bir sesle ve yürüdü (...) (Demirkaya, 2019: 172).

Romanda argo ve müstehcen kelime kullanımı yok denecek kadar azdır. Ancak bazı argo ve hakaret içerikli kelimeler kullanılmıştır. “(...) Adi şerefsiz hırsız herif (...)” (Demirkaya, 2019: 78). Yazar, genellikle kahramanlar üzerinden eleştirilerini yapmıştır. Ancak yaşanan siyasi olayları verirken genel olarak öznel bir tavır sergilemiştir. Olayların anlatımı geniş, olaylar arası geçişler ise kısa tutulmuştur.

2.1.8. Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)¹²

Zülal Kaya tarafından yazılmış olan *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* adlı roman, iki yüz sayfa ve üç bölümden oluşmaktadır. Yazar roman içinde sade ve anlaşılır bir dil tercih etmiş ve Ahıska Türklerinin yaşantılarını aktarmıştır. Kitabın ön sözünde yazar, roman içinde anlatılan olayların ve kahramanların gerçek hayattan alıntı olduğunu ve bu öyküleri yakın çevresinde yaşayan kişilerden dinlediğini aktarmaktadır. Ahıska Türkleri ile ilgili bilgileri kahramanların geçmişe gidip yaşadıkları olayları hatırlaması ile bizlere vermektedir. Kahramanların çoğu Ahıska'dan gelen Türk topluluğudur. Kahramanların yaşadıkları toprakları terk etmeden önce, terk ederken ve terk ettikten sonra yaşadıkları sıkıntılar anlatılmaktadır. Ahıska'dan Anadolu'ya geldikten sonra yaşanan olayların anlatımı daha çoktur. Ahıska'da birebir yaşanmış olaylar anlatılmaz kahramanlarca aktarılır. Roman Ahıska Türklerinin kendi coğrafyalarında yaşadıkları zulümleri anlatma noktasında yetersiz kalmıştır. Ancak kahramanların seçimi ve Ahıska kültürünün yansıtılması bakımından yazar doğru tercihler yapmıştır. Bütün bunlar göz önüne alındığı zaman *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanı Ahıska Türklerinin yaşayışlarını anlatan kısa, akıcı ve gerçekleri yansıtan bir romandır. Roman Berikan yayınlarından çıkmıştır. Yazarın, biyografisine dair bilgi verilmemiştir.

2.1.8.1. Olay

Roman, Kars'ın yakınlarında bulunan bir kışlada ağır kış şartlarını anlatan bir tasvir ile başlamaktadır. Roman kahramanlarından olan Mehmet, bu kışlada topçu alayında bir çavuştur. Mehmet askere geleli uzun yıllar olmuş ailesinden yıllardır haber alamamıştır. Geldiği zaman Mehmet'in eşi Ayşe hamiledir. Koğuştta yatarken Mehmet'in ailesi, eşi ve doğmamış çocuğu rüyasına gelir. Mehmet bu rüyaları uzun zamandır görmektedir. Gece gördüğü rüyayı kalkıp arkadaşı Ömer Çavuş'a anlatır. Mehmet ve Ömer iyi anlaşılan iki arkadaştır.

Yazar bu kısmı anlatırken roman içinde birden geçmişe gider ve Mehmet'in askerlik için köyünden şehre gelişini aktarmaya başlar. Çorum'un Elmalı Köyü'nden olan Mehmet, küçük yaşlarda annesi, kardeşleri ve komşuları ile birlikte Ahıska'dan buraya göç etmiştir. Mehmet şehre geldiği zaman askerlik şubesine gitmiş ve komutan ile görüşmüştür. Mehmet uzun boylu, kilosunda yerinde güçlü bir delikanlıdır. Bunu gören komutan onun topçu olmasını ister ve sıhhiyeye muayene için gönderir. Mehmet muayene

¹² Zülal Kaya, *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009.

olduktan sonra komutandan Kars iline topçu olarak gönderileceğini öğrenir. Kars'a gideceğini duyan Mehmet, komutanın "asker yerin Kars" sözü kulağında uzun süre yankılanır. Dışarı çıkan Mehmet kapıda bekleyen kayınbabası Molla Süleyman'a unutmamak için hemen görev yerinin Kars olduğunu ve topçu seçildiğini söyler.

Molla Süleyman Ahıska'dan Mehmet'in ailesi ile birlikte Çorum'a gelmiş ve köyün bilge kişisi olmuştur. Yıllar sonra kızı Ayşe büyüyünce Mehmet ile evlendirmiştir. Haberi Molla Süleyman'a veren Mehmet, kayınpederi ile birlikte çarşıda alışverişini tamamlayınca köye doğru yola çıkmıştır. Eve geldiğinde annesi Gülperi, kardeşleri Yusuf, Seyit ve Zeliha, eşi Ayşe onu karşılar. Mehmet annesine Kars'a topçu olarak seçildiğini söyler. Gülperi Mehmet'e belli etmez ama çok endişelenir.

Gülperi durumu iyice anlamak ve akıl danışmak için dünürü Molla Süleyman'ın yanına gitmeye karar verir. Mehmet'in babası Ahıska'da bir gece vakti bilinmeyen kişiler tarafından zorla alınıp evden uzaklaştırıldıktan sonra öldürülmüştür. Küçük yaşta babasının zorla evden alınıp götürülmesi ve annesinin ağır acılar çekmiş olması Mehmet'in aklından bir an bile çıkmaz. Gülperi Ahıska'da kocasının öldürülüp zorla memleketinden ayrılmış olmanın acısını yüreğinde yaşayan ve çocuklarını korumak için çırpınan güçlü bir kadındır. Ahıska'dan birlikte geldiği Molla Süleyman, Gülperi'ye hem yoldaş olmuş hem de akıl hocası olarak yol göstermiştir.

Molla Süleyman'ın evine gelen Gülperi kapıyı çalmaya başlar. Kapıyı Molla Süleyman'ın eşi Kudret açar. İçeri gelen Gülperi dünürünün buyur etmesi ile minderin üstüne oturur. İçerde Molla Süleyman'ın çocukları Veyis ve Ferahnaz'da vardır. Molla Süleyman, dünürü Gülperi'nin telaşını anlar ve sakinleştirmeye çalışır. Molla Süleyman, Gülperi'ye Mehmet'in askere gidişine üzülmemesi, her vatan evladı gibi onunda borcunu ödemesi ve öz vatan belledikleri bu topraklarda çocuklarının kök salması için bunun gerekliliğini anlatır. Gülperi'nin ardından gelen damadı Mehmet ve kızı Ayşe'ye de aynı sözleri tekrar eder. Uzun uzun yapılan sohbetlerden sonra Gülperi gelini ve oğlu ile eve döner.

Günler geçmiş Mehmet'in askere gitme zamanı gelmiştir. Gece köy meydanında toplanan gençler ateş yakıp kutlamalar yapar. Mehmet kutlamalarda annesini görmeyince merak edip eve gider. Gülperi Ahıska'dan getirdiği renkli yeleğini giymiş ve oturduğu yerde düşüncelere dalmıştır. Mehmet'e babasının öldürülüşünü, Ahıska'da yaşadıkları zulümleri ve Ahıska'dan ayrılışlarını anlatır. Anne oğul sabaha kadar sohbet eder. Sabah

olunca yeni hamile olduğunu öğrendiği eşi Ayşe, annesi ve kayınbabası ile helalleşen Mehmet askerlik için köyden ayrılır.

Romanın başlarında Ahıska'dan göç eden bu aile ve köy halkı anlatıldıktan sonra tekrar giriş kısmında bulunan Kars'ın yakınındaki kışlaya dönülür. Uzun zamandır geceleri rüyasında annesi, eşi ve doğmamış çocuğunu gören Mehmet, artık dayanamaz hale gelmiştir. Kışlada askerden kaçan kişilerin haberi sıklaşmış ve askerler arasında sürekli konuşulur olmuştur. Mehmet bir gece tekrar rüyasında ailesini görür ve biraz hava almak için dışarı çıkar. Birden buradan kaçıp ailesini görmek sonra tekrar gelip teslim olmak düşüncesi aklına gelir. Biraz tereddüt ettikten sonra kararını verir ve bunu arkadaşı Ömer Çavuş'a anlatır. Kararını veren Mehmet, yıllardır içinde kaldığı ve avucunun içi gibi bildiği kışladan kaçar.

Gece yarısı kışlayı terk eden Mehmet, sabaha kadar iyice gözden kaybolur. O zamanlar askerlik uzun yıllar sürdüğü için askerden kaçanlar sürekli görülür. Askerden kaçanlar ailelerini gördükten sonra tekrar askerliğe dönerler. Mehmet sabaha kadar zor kış şartlarında yola devam eder. Üç gün boyunca durmadan yola devam eden Mehmet, çok acıkmış ve yorulmuştur. Ancak ailesine kavuşma isteği onu ayakta tutar. Uzun bir yolculuktan sonra dinlenmek için durduğu yerde bazı sesler duyar ve o seslere doğru yönelir. Birkaç adamın odun kestiğini görür. İşleri biten adamlar yola çıkınca onları takip etmeye başlar. Bir süre sonra adamlar Mehmet'i fark eder. Mehmet adamların yanına gelir. İlk olarak Mehmet'i tanımaya çalışan adamlar onun asker kaçağı olduğunu anlarlar. Mehmet'i yanlarına alan adamlar, evlerine doğru hareket ederler.

Köye varan adamları kapının önünde yaşlı adamın eşi ve gelinler karşılar. Kesilen odunlar yerleştirilir. Gelinler yemek hazırlar ve Mehmet'e üstünü değiştirmesi için kıyafet verirler. Evdeki yaşlı adam ve Mehmet arasında muhabbet başlar. Mehmet başından geçenleri kaç gündür yolda olduğunu söyler. Gecenin ilerleyen saatlerine doğru herkes yatmaya gider. Sabah olunca erkekler işlerine gitmiştir. Mehmet yol yorgunluğu ile öğleye kadar yatar ve sonra uyanıp yola çıkmak için hazırlanır. Bir miktar para ve azık alan Mehmet yola koyulur.

Uzun süre yola devam eden Mehmet gece yarısı kurtların saldırısına uğrar. Kurtları öldürmeyi başaran Mehmet de birçok yara almıştır. Bu yaralar ile yola devam etmeye çalışır. Gecenin ilerleyen saatlerinde fırtına çıkar. Yaralı olan Mehmet, fırtınaya dayanmaya çalışır ama bu çok zordur. Büyük bir tepeyi aşmaya çalışır. Derken bir ışık

görür ve ışığa doğru yönelir. Tepede bir evin önüne gelen Mehmet, sırayla evin her yerine vurur. Dayanamayıp durduğu yere yığılı verir. İçerde tek başına yaşayan bir kadın vardır. İlk önce tereddüt eder ama sonra Mehmet'i içeri taşır. Mehmet kendine gelince etrafı tanımaya çalışır. Kadına korkmamasını söyleyip başından geçenleri anlatır. Birlikte yemek yedikten sonra kadın kendini anlatmaya başlar.

Kadının adı Suzan'dır. Suzan bir Ermeni kızıdır. Bir Müslüman genç olan Musa ile birbirlerine âşık olmuşlardır. Aileleri onların bu sevgisini ilk başta onaylamaz ama evlenirler. Suzan'ı seven Agop adında bir Ermeni vardır. Bu adam belalı ve kindar biridir. Suzan ve Musa'ya hiç rahatlık vermez. Bir gün Musa ölü olarak bulunur. Suzan bu acıyı hiçbir zaman unutmamıştır. Bir süre sonra Suzan'ın babası da ölmüştür. Suzan artık yalnız yaşayan biri olmuştur. Agop bazı geceler Suzan'ı rahatsız eder ama bir şey yapmazdı. Bu konuşmadan sonra Mehmet, Suzan'a çok acır. İki gün Suzan'ın evinde kalan Mehmet, bir gece ayrılacağını söyleyince Suzan onu da götürmesini söyler. Mehmet bunu kabul eder ve yola çıkmak için hazırlanırlar.

Agop, Mehmet'in Suzan'ın evinde olduğunu öğrenir. Arkadaşları ile birlikte Suzan'ın evini basarak Mehmet ve Suzan'ı kendi evine götürür. Mehmet'i bir odaya kilitlerler. Oda da Mehmet, Suzan ile Agop'un tartışmalarını duyar. Şiddetlenen tartışma Agop'un Suzan'ı öldürmesi ile durur. Bunun üzerine Mehmet duvardaki hasırı aralayarak evden kaçmaya çalışır. Mehmet'in kaçtığını fark ederler ancak yakalayamazlar. Mehmet Köyden iyice uzaklaşp başka bir köye sığınır. Bu köy bir Türk köyüdür. Mehmet'in sığındığı ev, Suzan'ın eşi olan Musa'nın ailesinin evidir.

Mehmet başından geçenleri anlatır. Evdekiler ona yardım ederler. Ayrıca Suzan'dan Ermeni köyünün silahlar sakladığını öğrenen Mehmet, bunları da evdekilere anlatır. Evdekiler ona yardım eder. Geceyi burada geçiren Mehmet sabah evdekilerle Erzurum'a gelir. Burada geceyi bir kahvede geçirip bir kamyoncu ile Sivas'a gitmek için görüşür. Kamyoncu ile yola çıkar. Yolda kamyoncu uzun yıllar arkadaş olduğu Ermeni arkadaşlarının ihanetine uğrar. Buna dayanamayan Kamyoncu Cemil intihar eder. Sivas' a dede soyundan gelen bir aile ile giden Mehmet, burada bir süre onlarla kaldıktan sonra yoluna devam eder.

Yazar burada Mehmet'in macerasına son vererek köyde yaşayanlara geri döner. Gülperi Mehmet'in gidişinden sonra evin bütün yükünü üstlenmiştir. Ayşe bir kız çocuğu dünyaya getirmiş ve adını Münibe koymuştur. Kısa süre sonra Gülperi oğlu Seyit ve

Yusuŕ'u da evlendirmiŕtir. Avluda bütün çocuklarının evlatlarını görmek isteyen Gülperi'nin dileği kabul olmuŕtur. Gülperi Ahıska'dan gelince yanında eŕinin kardeŕi olan Ahmet'i de getirmiŕtir. Küçük yaŕta evinden ayrılmak zorunda kalan Ahmet, Gülperi'yi annesi ve babası gibi görmüŕtür. Ahmet evli ve Muhteber adında bir kız çocuğuna sahiptir. Askere giden Ahmet patlayan bir top sonucu kolunu kaybetmiŕtir. Ahmet Gülperi'ye sürekli yardım edip yükünü hafifletmiŕtir.

Bir gün erzak almak için ŕehre inen Gülperi, etraftan harp çıkacağını ve eli silah tutan herkesin askere alınacağını duyar. Köye gelince önce Molla Süleyman'a sonra köydeki herkese duyduklarını anlatır. Çok geçmeden köydeki bütün erkekler gibi Gülperi'nin iki oğluda askere gider. Köyde üç yaŕlı, Ahmet ve Molla Süleyman'dan başka kimse kalmaz. Bütün erkekler askere gider. Kadınlar bütün iŕleri üstlenmeye baŕlar. Molla Süleyman hastalanıp yatağa düŕmüŕtür. Ahmet kolu yüzünden askere gidemediği için sürekli üzür. Gülperi evdeki bütün iŕleri durmadan yapmaya ve güçlü durmaya çalıŕır.

Gülperi ve Ahmet bir gün Çorum'a erzak almak için indiklerinde bir hancıdan dağlarda çetelerin olduğunu ve köyleri bastıklarını öğrenir. Kendilerini korumaları için onlara silah temin edebileceğini söyler. Gülperi köye gelir ve köydeki bütün kadınları Molla Süleyman'ın evine toplar. Olanları anlatır ve Molla Süleyman'dan akıl ister. Molla Süleyman silahlanmalarını, nöbet tutmalarını ve dikkat etmelerini anlatır. Ahmet'e ŕehre inip silah bulmasını söyler. Silah temin eden Ahmet geceleri köyleri dolaŕıp güvenliği sağlamaya çalıŕır. Bir gün devriye gezdinde kaza geçirir. Bunun üzerine Gülperi onu yalnız bırakmayacağını söyleyip devriyelere katılmaya baŕlar. Molla Süleyman ile sık sık çeteler hakkında görüŕüp akıl alır.

Molla Süleyman'da Gülperi'de çetelerden çok çekmiŕtir. Ahıska'da çeteler evleri basar ve kadınların ırzlarına geçerdi. Feride'de bunlardan biriydi. Feride dağa kaldırılmıŕ ve günler sonra periŕan halde evin önüne atılmıŕtır. Bunun acısını hep yaŕamıŕ ve etrafındakilerin aklından çıkmamıŕtır. Gülperi bu olayları yaŕamamak için sürekli dua ederdi. Bir gün Ahmet ile devriye gezerken yaralı birini bulur. Atına atıp eve getirir. Eve vardığında Mehmet'i karŕısında görür. Ŗaŕkına dönen kadın ne olduğunu anlamaya çalıŕır. Oğlunun askerden kaçığını duyunca çok kızar. Onunla konuşmaz ve hep hayıflanır. Eve gelen Mehmet daha sonra amcası Ahmet ile devriye gezmeye baŕlar. Günler geçer ve ikisi devriyeleri her gece devam ettirir.

Bir gece devriye gezerken bir köyün ateşe verildiğini görürler. Bunları yapanın kim olduğunu bulmak için mağaraları aramaya başlarlar. Bunları yapanların Ermeni çeteler olduğunu ve bunun başındaki kişinin Agop olduğunu Mehmet görür. Agop ve arkadaşlarını öldürür. Bu sırada Molla Süleyman'ın hastalığı ağırlaşmış ve vefat etmiştir. Mehmet eve gelince annesi ve eşi ile vedalaşıp askerliğine devam etmek için yola çıkar. Artık köyde sadece Ahmet erkek olarak kalmıştır. Ahmet devriyelerine devam eder. Aradan geçen epey zaman sonra Gülperi'nin oğlu Yusuf'un şehit olduğu haberi gelir. Gülperi ve köydeki bütün kadınlar zorluklara dayanıp her işi yapmaya başlarlar. Mehmet on altı, Seyit on iki yıl sonra askerden dönünce Gülperi'de doksan yaşında vefat eder. Roman Gülperi'nin vefatını verdikten sonra biter.

2.1.8.2. Şahıslar

Güçlü Kadın Kahraman Örneği “ Gülperi”:

Gülperi roman içinde en güçlü kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahıska'da bulunduğu yıllarda birçok acı çekmiş, kocası öldürülmüş ve yurdundan zorla göç etmiştir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen çocuklarını büyütmüş ve öz vatan bellediği topraklarda kök salmaya çalışmıştır. Gülperi Bütün kadınlara önderlik yapıp işleri yönetmeye çalışmıştır. Ev işleri ile uğraştığı gibi Ahmet ile birlikte köyü koruma işine de girişmiştir. Yazar Gülperi kahramanını roman içinde başkahraman (protogonist) olarak göstermiştir.

Gülperi karakteri ayrıca güçlü Anadolu kadınlarının temsilidir. Zorluktan yılmayan, sabırlı, vatana sadık ve çalışkan bir kadındır. Tek başına çocuklarına bakmaya çalıştığı için her zaman çocuklarına sert yönünü göstermiştir. “(...) Yanında oturan oğlunun başını çekt, saçlarını okşadı, yanaklarından alnından öpmeye başladı. İkisi de ağlıyordu.

Buralara göç edeli anasının güldüğünü, ne kendisinin ne kardeşlerinin başını okşadığını, ne de öptüğünü görmemişti. Bu sevgi çok uzaklarda kalmış, şimdi o günleri hayal meyal hatırlayıp anasının yüreğinin yumuşaklığını hissetti (Kaya, 2009: 28).

Bu kahramanın dayanıklı ve güçlü görünmek isteğinden kaynaklanmaktadır. Roman, daha çok Gülperi ve yaptıkları etrafında dönmektedir. Gülperi, romanda verdiği mücadele, koruma ve anaç duyguları ile ön plana çıkmıştır.

Molla Süleyman:

Ahıska'dan Çorum'a göç ederek gelen Molla Süleyman, köy halkı tarafından sevilen ve sözüne güvenilen bir kişidir. Roman içinde değerlerin temsilini üstlenen

karakterdir. Molla Süleyman çok sayıda kitaba sahip olan ve sürekli okuyan bir adamdır. Sakin mizaçlı ve sabırlı bir kişiliğe sahiptir. Dini konuda birçok bilgiye vakıftır. “Süleyman Ağa sık sık şehre inen, her gün okuyan, senede birkaç hatim indiren birisiydi. Kerem ile Aslı, Leyla ile Mecnun, Şirin ile Ferhat onun bu kitapları köy ahalisine okumasıyla köyde öğrenilmişti (...)” (Kaya, 2009: 14). Bilgili yönünden dolayı sürekli köylüler tarafından bir danışman ve akıl hocası olarak görülür. Molla Süleyman vatan bilincine sahip ve bulunduğu toprakları benimseyen bir kişidir. Ahıska’dan göç etmesine rağmen bu köyü vatan bellemiş ve oğlu Veyis’i küçük yaşta askere göndermiştir. Gülperi’nin hem akıl hocası hem de kader ortağıdır.

Mehmet:

Roman ilk olarak Mehmet’i anlatmakla başlar. Mehmet yaşadığı zorluklara rağmen direnmekten vazgeçmeyen, azimli, güçlü ve cesaretli bir gençtir. “Sıhhiyenin karşısında bir doksan boyunda, iri göğüsleri, açık bal rengi gözleriyle yiğit bir köy delikanlısı duruyordu. Sıhhiye “Maşallah anan seni iyi beslemiş. Sulak yerde mi büyüdün. Şu kantara çık” dedi (...)” (Kaya, 2009: 10). Annesi ile birlikte küçük yaşta Ahıska’dan gelen Mehmet, evin en büyüğü olarak annesine sürekli yardım etmiştir. Küçük yaşta çeteler tarafından öldürülen babasını hiçbir zaman unutmamış ve hep muhayyilesinde o günleri yaşatmıştır. Tek başına çeteleri yok eden ve askerden kaçmış olsa da vatanı korumaktan vazgeçmeyen bir gençtir. Romanda güçlü ve cesaretli oluşu ilk başlarda okuyucuya aktarılmıştır. Her ne kadar başkahraman gibi görünse de Gülperi’nin gölgesinde kalmıştır.

Ahıska’dan Gelen Gazi “Ahmet”:

Ahmet, Gülperi’nin eşinin kardeşi yani Mehmet’in amcasıdır. Ahıska’dan yengesi Gülperi ile gelmiş ve vatanı korumak için askere gitmiştir. Askerde bir topun patlaması sonucu kolunu kaybetmiş ve çürüğe çıkmıştır. Ahmet Anadolu’da vatan için vücudunun bir uzvunu veren ve yaralanan bütün gazileri temsil etmektedir. Yiğit ve cesaretli bir kahramandır. Savaş sırasında askere gidemediği için sürekli üzgün ve durgundur. Gülperi’ye bir oğul gibi bağlıdır. Köyü çetelerden korumak için tek kolu ile sürekli devriye gezen bir karakterdir. Tek koluna rağmen vatanın savunması için katkıda bulunmuştur.

Ayşe:

Gülperi’nin gelini ve Molla Süleyman’ın kızı olan Ayşe roman içinde göze çarpan ikinci kadın kahramandır. Ayşe, Gülperi gibi güçlü bir kadındır. Çocuğunu tek başına eşi

olmadan dünyaya getirmiş ve yıllarca tek yaşamaya alışmış bir kadındır. Kaynanasına saygılı ve evine bağlı olan tipik bir Anadolu gelinidir. Ayşe kaynanasından sonra ev işlerini yöneten ve kadınları yönlendiren bir kahramandır. Ahmet'in ve Gülperi'nin silahlarını temizleyip hazırlamıştır. Silahtan anlayan, mezar kazan ve erkek işlerinin çoğunu yapabilen bir kahramandır.

Suzan ve Feride:

Roman içinde mağdur durumda olan iki kadın vardır. Bunlardan ilki bir Ermeni kızı olan Suzan'dır. Suzan, bir Türk olan Musa'ya âşık olduğu için çok acılar çekmiştir. Agop tarafından zulümler görmüş ve en sonda öldürülmüştür. Suzan aşkına sadık bir kadındır. Musa ölmüş olmasına rağmen onu unutmamış ve halen ona kavuşmak ümidi ile yaşamıştır. İkinci mağdur kadın romanın kısa bir bölümünde anlatılan Feride'dir. Feride bir Türk kızıdır. Ahıska'da yaşayan Feride, eşkıyalar tarafından dağa kaldırılıp günlerce tecavüze maruz kalmıştır. Daha sonra perişan bir halde evinin önüne atılmıştır. Feride hem Anadolu'da tecavüze maruz kalan kadınlar hem de Ahıska'da zulümler gören kadınların temsilidir. Biri Ermeni biri Türk olan bu kadınlar insanlıkları ve hayatları ile ağır bedeller ödemek zorunda kalmıştır.

Kudret, Zeliha, Ferahnaz ve Köy Kadınları:

Çorum'un Elmalı Köyü'nde yaşayan köy kadınları erkekleri gittikten sonra bütün zorluklara göğüs germişlerdir. Anadolu'ya Ahıska'dan gelen bu kadınlar burayı öz vatan bellemiş ve bu uğurda evlatlarını, kocalarını ve sevdiklerini vatan savunmasına hiç düşünmeden göndermişlerdir. Bu köy kadınları bütün erkek işlerini yapıp birbirleri ile yardımlaşmıştır. Bu kadınlar bütün Anadolu kadınları gibi kahramanlık gösteren ve yürekleri iman ile dolu olan kişilerdir. Roman içinde Gülperi'nin kızı Zeliha ve Molla Süleyman'ın kızı Ferahnaz'dan da söz edilir. Ancak bu kızlar sadece isim olarak vardılar. Yani birer fon karakterdirler. Roman içinde bir diğer kadın kahraman Molla Süleyman'ın eşi Kudret'tir. Kudret'in adı roman içinde sık sık geçer ama Gülperi gibi tam anlamı ile güçlü bir kadın değildir.

Kamyoncu Cemil ve Hancı:

Kamyoncu Cemil roman içinde ilk başta şiddete meyilli ve kadın düşkünü olarak anlatılmaktadır. Ancak Ermeni arkadaşlarının ihanetine uğrayınca buna dayanamayıp Arkadaşı Kirkor'u cezalandırmak için intihar etmiştir. Onurlu bir adamdır. Hancı ilk başta

köylerin korunması için verilen silahları kar amacı ile sattığı için çıkarıcı ve vatan haini gibi görülmüştür. Ancak daha sonra vatan savunmasında katkılarda bulunmuş ve vatanını korumuştur. Köy halkının sevgisini kazanmıştır.

Agop, Seyit, Yusuf ve Veyis:

Agop, roman içinde azılı bir katil olarak karşımıza çıkar. Ermeni olan Agop, çete kurup köylere saldırmış ve insanlara zulüm etmiştir. “(...) Agop, iri kıyım, esmer bıyıkları uzamış, ağzının kenarlarından aşağı doğru sarkmış, güçlü kuvvetli, siyah, kıvırcık saçlıydı (...)” (Kaya, 2009: 81). Seyit ve Yusuf, Gülperi'nin oğullarıdır. Roman içinde sadece isimleri geçen bu kişilerden Yusuf'un rüyasına bir bölümde yer verilmiştir. Veyis, Molla Süleyman'ın oğludur ve romanda sadece adı geçmiştir. Bu kahramanlardan Seyit geri dönmüştür. Ancak Yusuf şehit düşmüş, Veyis'in sonuna ilişkin bir bilgi verilmemiştir.

Öteki kahramanlar:

Mehmet'e yardım eden kişiler, Musa, Gülperi'nin gelinleri, torunları, Muhteber, Münibe ve Ahmet'in eşi de romanda zikredilen kişilerdir.

2.1.8.3. Mekân

Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı) romanında farklı ve çeşitli mekânların kullanımı söz konusudur. Romanın başlangıcında Kars'ın yakınındaki bir çevreden söz edilmektedir. Burada ağır kış şartları ve bölgeye mahsus özellikler sıralanmıştır. Roman her ne kadar mekân olarak Kars'ın yakınındaki kışlada başlasa da yazarın geçmişe bir an gitmesi ile farklı bir yer ele alınır. Yazar geçmişe giderek Çorum'un Elmalı Köyü'nden söz etmektedir. Köy halkı Anadolu coğrafyasına ait olan özellikler ve buldukları yerin şartlarına göre yaşamaktadır. “Burası Ahıska'dan gelenlerin yerleşmesiyle otuz hanelik bir muhacir köyü oldu. Evlerinin yarısını düzlüğe, yarısını hafif tepelerin üstüne yerleştirdiler.

Bahçeleri meyve, söğüt, çınar ve kavak ağaçlarıyla yeşillendirilen, suyu köyün üzerindeki kayalıklardan gelen bu küçük köy güzelleşmişti. Kendiliğinden akan bu su, dağların kayaları altından geldiği için buz gibi, içtikçe tadına doyumuyordu. Köyün aralarına eşmeler oluşmuştu. Köylüler bu eşmelerden her türlü su ihtiyaçlarını tedarik ediyorlardı (Kaya, 2009: 17).

Elmalı Köyü yani Çorum, Kars ve Ahıska birer geniş mekân olarak kahramanların olayları yaşama sahası olmuştur.

Köy içinde kahramanlar anlatılırken yazar geçmişte bir yolculuk daha yapıp bu defa mâkan olarak Ahıska'yı anlatmaktadır. Ahıska'daki tek mekân Gülperi'nin evidir. Bu ev sadece kötü olayların yaşandığı yerdir. Kahramanlar bu köye Azerbaycan'dan gelmiştir. Mehmet, Kars'tan yola çıkarak sırası ile bazı köy ve şehirlere gitmiş ve olayların bir kısmı buralarda gerçekleşmiştir. Mehmet'in gittiği köylerin adı verilmez ancak Erzurum, Erzincan ve Sivas şehirlerine gittiği söylenmektedir. Köydeki kahramanlar da Çorum ve Elmalı Köyü arasında yaşanan olaylar ile ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra Elmalı Köyü'ne yakın olan birkaç köy ve dağlarda da olaylar yaşanmaktadır. Bütün bunlar genel mekânlardır. Bununla birlikte Gülperi'nin evi, Molla Süleyman'ın evi, Agop'un evi, şehirdeki han ve Mehmet'in yolculuk sırasında gittiği evlerde bulunmaktadır. Bütün bu mekânlar kahramanların hislerini, düşüncelerini ve hareketlerini etkilemektedir. Bu konu hakkında Yetiş şöyle söylemektedir:

Mekân, eşyaların belirli bir düzen yani kompozisyon şeklinde yer aldığı, vak'a zincirlerine bağlı bulunan birey ve birey dışındaki tüm canlı ve cansız unsurların öncelikle fiziksel manada varlıklarını kuşatarak anlatımın türü ve konusuna göre, bireyi bulunduğu zeminde ruhî manada paradoksal ya da paralel ilişki içine sokabilecek alandır (Yetiş, 2007: 3).

Kars ve çevresi Mehmet için zorlu bir sınavın yaşandığı mekân olmuştur. Ahıska ise Gülperi için psikolojik yıkımın yaşandığı yer olmuştur. Gülperi, burada eşini kaybetmiş ve farklı olaylar yaşamıştır. Bu olaylar onda sürekli yaşanan psikolojik nöbetlere dönüşmüştür.

Ahıska Gülperi, Molla Süleyman ve Ahmet gibi kahramanlar için özlem- geçmiş ile acıyı simgelemektedir. Buradan ayrılan kahramanlar sürekli geçmişin acıları içinde yaşamlarını sürdüren ve vatan sevgisi ile hasretlik çeken insanlardır. Roman içinde Gülperi karakteri ile bu sık sık anlatılmaktadır. Çorum yani Elmalı Köyü, kahramanlar için öz vatani temsil etmektedir. Burası için çırpınan ve evlatlarını kaybetme pahasına savaşa yollayan insanların öz vatanıdır. Gülperi ve Molla Süleyman gibi kahramanlar torunlarının buraya kök salması için yaşam savaşı vermektedir. Romanın başında anlatılan Kars şehri zorluğu- direnci ve sabrı temsil etmektedir. Çünkü şartları zor ve yokluk ile anlatılan bir mekândır. Roman genel anlamda Ahıska-Kars ve Çorum (Elmalı Köyü) üçgeninde geçmektedir.

2.1.8.4. Zaman

Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı) romanı içinde kahramanların Ahıska'dan ayrılmak zorunda kalışları ve Birinci Dünya Savaşını görmüş olmaları kaderlerini etkilemiştir. Bu zamanda yaşamak zorunda kalan kahramanlar çektiği acılar ve maceralar ile buldukları zamanın kaderini yaşamışlardır. *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanında zaman tam olarak bilinmemektedir. Birinci Dünya Savaşının yaşandığı yıllarda romanın şahısları anlatılmaktadır. Çetelerin ortaya çıkması ve ülkenin savaş halinde oluşu romanın Birinci Dünya Savaşının olduğu yıllarda geçtiğini göstermektedir. “(...) Eşyalarını öküzlerin çektiği kağnılara koyup Osmanlının iç bölgelerine doğru Rus askerlerinin eşliğinde yol aldılar. Yolculukları aylarca sürdü. Hastalıklar, ölümler başladı.

Erzakları bitmiş açlık başlamıştı. Yolda su kenarlarında mola verip, çocuklarının karnını suda ıslanmış tahıllarla doyurup, devam ediyorlardı. Yolun kaç ay süreceğini kimse bilmiyordu. Günleri birbirine karıştırıyorlardı. Günlerdir yol alan ağlayan çocukların, durmadan akan gözyaşlarını silmekten çocukların yanakları yaralar içinde kalmıştı. Kafileyi sınırda Türk askerleri karşılayıp yola devam ettiler (...) (Kaya, 2009: 21).

Burada Ahıska Türklerinin Birinci Dünya Savaşından dolayı Ermeni Çeteler tarafından zulümlere maruz kalması ile bir göç dalgası yaşanmıştır. Bu göç 1944 Ahıska sürgününden çok önce gerçekleşmiştir.

Gülperi ve Molla Süleyman'ın Ahıska'dan ayrıldığı yıllar büyük sürgünden çok önce olduğuna göre Rusların 1828 yılında Ahıska vilayetini işgal etmesinden sonraki bir zamana tekâmül eder. Gülperi ve Molla Süleyman gibi Ahıska'dan göç edenler 1828 işgalinden sonra vatanlarını terk etmiştir. Bu zamandan sonra Birinci Dünya Savaşının yaşandığı bilindiğine göre kahramanların göç etmesi 1828 yılından çok uzun bir süre sonra gerçekleşmiştir. Romanın sonunu oluşturan zaman ise Gülperi'nin oğlu Yusuf dışındaki iki oğlunun askerden dönmesi ile verilmektedir. Buda Birinci Dünya Savaşının sona erdiği bir zaman dilimine tekâmül eder. Buradan da anlaşılacağı üzere yazar zaman kullanımında belli bir tarih vermemiştir ancak olayların aktarımı sırasında başlangıç-mevcut dönem ve sonuç kısımları okuyucu tarafından anlaşılacaktır.

Romandaki anlatılardan çıkarılan bu zaman dilimleri kronolojik olarak okuyucuya aktarılmamıştır. Birinci Dünya Savaşının olduğu dönemden yazar geçmişe giderek Ahıska'dan köylülerin ayrılışını anlatır. Bu anlatı metodu ile yazar helezonik zaman dilimini seçmiş olur. Roman Gülperi karakteri ile zamanda bir sıçrama gerçekleştirmiş olsa

da kronolojik zaman dilimi kullanılmıştır. Roman içinde olaylar genellikle gece yaşanmıştır. Mehmet'in gece kışladan ayrılması, ilk gördüğü insanlarla gece karşılaşması, Suzan'ın evine gece gelmesi, Agop'un onları gece kaçırmaması, Agop'tan kaçıp gece başka bir köye sığınması, Gülperi ve Ahmet'in gece devriyeleri, Mehmet'in gece olunca çeteler ile çatışması ve Gülperi'nin evinin gece çeteler tarafından basılması gibi olaylar bunu göstermektedir. Roman içinde geceler hareketli geçerken gündüzler sakin geçmektedir.

Romanın vaka zamanı Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllar olduğuna göre tarih olarak 1914 yılı başlangıç olarak kabul edilebilir. Bu yıldan sonra savaşın daha çok ortalarında olaylar başlanmıştır. Bu bilgiler romanda verilen ipuçlarından çıkarılmaktadır. Romanın yayın tarihi 2009 yılıdır. Yazar, ailesinden dinlediği anlatıları romana çevirmiştir. Romanın yayın tarihi göz önüne alındığı zaman yazar, yaşadığı dönemden 95 yıl öncesini vaka zamanı olarak kullanmıştır. Yazar günümüzde halen yaşamaktadır. Romanın 11 yıl önce kaleme alındığı söylenebilir.

2.1.8.5. Dil ve Üslup

Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı) romanında dil sürükleyicidir. Romanda yazar sanatlı bir dil kullanmamış günlük ve anlaşılır bir dil tercih etmiştir. Romanın bazı bölümlerinde yazar, yer yer argo ve hakaret içerikli kelimeler kullanmıştır. Akışkan olan dil okuyucunun romandan kopmasını engellemiş ve romanın heyecanını artırmıştır. *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanında da görüldüğü gibi dilin işlenişi ve yapısı eserin oluşumunu etkilemektedir. Romanda kısa ve uzun bazı diyaloglar kullanılmıştır.

-Cevap ver! Kaçak mısın?

-Evet, ağam firar ettim.

-Hangi alaydansın?

-Kars'tan.

-Üç gündür yoldasın öyle mi? Düş Önumüze.

-Tamam ağam

-Silahın var mı?

-Yok (Kaya, 2009: 42-43).

Bu diyaloglara genel olarak yazarın müdahalesi olmamıştır. Romanda olaylar daha çok bunalım, üzüntü, bekleyiş ve özlem izlekleri üzerinden ilerlemektedir. Yazar Gülperi karakteri ile geçmişini Mehmet karakteri ile umudu yani geleceği anlatmaktadır. Romanın

bir başka özelliği de heyecanı artıran sahnelere sahip olmasıdır. Romanda yöresel söylemler ve uygulamalar görülmektedir. Romanda tamamlanmamış cümleler yoktur. Tasvir de yok denecek kadar azdır. Roman hareketli bir dil ile anlatıldığı için daha çok fiillerin kullanıldığı görülmektedir. Devrik cümleler romanda az sayıda kullanılmıştır. Romanda yazar dil ve üslup konusunda bir farkındalık oluşturmaya çalışmamıştır. Romanda daha çok bir olayın izlenmesi sonucu kişiye aktarma şeklinde bir durum oluşturulmuştur.

Dil gibi romanda etkili olan bir başka unsur da üslupdur. Üslup yazarın karakteri ve entellektüel birikimini bizlere göstermektedir. Üslubun seçiciliği romanın sınırlarını belirlemektedir. Yazar, sanatlı bir anlatım ve bilimsel bir söyleyiş göstermemiştir. Sanatlı üsluptan daha çok yerel kullanımlar söz konusudur. Buda yok denecek kadar azdır. Bilimsel veriler veya bilimsel söyleyiş yerine daha çok gözlem yönteminin ön plana çıktığı görülmektedir. Romandaki gözlem gücü kişilerin zamanın veya mekânın içine dâhil olmasına neden olan güçlü bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Yazar olayları dışardan izleyen bir göz ile anlatıya yaklaşmıştır. Öznel bir anlatım yoktur. Yazar, aile üyelerine ait olan bilgileri paylaşmasına rağmen nesnel bir anlatım tercih etmiştir. Romanda Ahıska Türklerinin gelenek ve görenekleri ile ilgili kısa bilgiler de verilmiştir. Bu bilgiler öteki anlatılar ile benzerlik göstermektedir. Şiir veya başka bir edebi türün romanda kullanımı söz konusu değildir.

2.1.9. Vatan Kokusu¹³

Ganire Paşayeva'ya ait olan *Vatan Kokusu* adlı roman elli beş sayfalık kısa bir eserdir. Eserde kahramanların hayat öyküsüne ait kısa bir bölüm aktarılmaktadır. Eser İmdat Avşar tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Eser olayları kısa ve anlık olarak okuyucuya aktarmaktadır. “(...) Vatan Kokusu eseri, İstanbul'a Kazakistan'dan okumaya gelen İsmail'in dedesini bulma çabası etrafında şekillenir. Ahıska Türklerinin sürgün dramı ve sonrasında yaşadıkları da eserin çarpıcı özelliklerindedir (...)” (Kotan, 2019: 262). Ahıska sürgününü yaşamış olan bir nesil ile bu sürgünün acılarını dinleyerek büyümüş olan bir neslin anlatımı söz konusudur. Burada yıllar geçmesine rağmen sürgünü ilk günkü sıcaklığı ile hissetmiş kahramanların duyguları aktarılmıştır. Geleneksel yapısı ve köklerine olan bağlılıklarını kendi kanından insanlara miras bırakmış olan insanların ön

---

¹³ Ganire Paşayeva, **Vatan Kokusu**, Tulpars Yayınları, İstanbul 2016.

plana çıktığı bir eserdir. Roman Tulpars yayınlarından çıkmıştır. Romanda yazarın biyografisine dair bir bilgi verilmemiştir.

2.1.9.1. Olay

Roman İsmail'in *Ahıska bir gül idi gitti* dizelerini okuması ile başlar. İstanbul Boğazında İsmail bu dizeleri okurken arkadaşı Ahmet uzak yerlere bakıp dalar. Ahmet, İsmail'in bir Ahıskalı olduğunu duyunca çok sevinir. İsmail yıllar önce ailesinin Ahıska'dan zorla sürgün edildiğini Ahmet'e anlatır. Ahmet aynı durumu yaşamış olan ailesini yıllarca onlara bu hadiseyi anlattığını söyler. Ahmet Ahıska'dan sürgün edilen İsmail Dedesini anlatır. İsmail Dede ve Ahmet'in arkadaşı adaştır. Ahmet ve İsmail İstanbul Boğazında Ahıska ve Ahıska'nın önemini konuştuğuktan sonra Ahmet, İsmail'i dedesi ile tanışması için Pazar günü evine davet eder. İsmail bu daveti kabul eder.

Eve gelen Ahmet dedesine arkadaşı İsmail'den bahseder. Ahıska'ya özlem duyan İsmail Dede Ahmet'in bu haberine çok sevinir. Pazar günü İsmail Dede gelecek olan misafiri için Ahıska yemekleri yapar. İsmail ve İsmail Dede tanışıp sohbet ederler. Ahıska sürgünü ve öncesinden söz ederler. İsmail Dede Ahıska'da kaybettiği kız kardeşinden ve pişirdiği pilavdan bahseder. İsmail yapılan bu pilavı sürekli ninesinin de yaptığını söyler. Bu pilavı çok sevdiğini anlatır. Bütün gece Ahıska ve Ahıska'da yaşananlar konuşulur. Bu tatlı sohbetin ardından İsmail yaşlı adama veda ederek evden ayrılır.

Bir gün İsmail ninesinin çok hasta olduğunu ve ailesinin Kazakistan'a gelmesini söylediğini hocasına anlatır. Hocası İsmail'e derslerinden geri kalmamasını söylese de İsmail bu yolculuğa çıkmakta kararlıdır. Bir süre sonra İsmail Kazakistan'dan döner. Mehmet Hoca ninesinin durumunu sorar. İsmail ninesinin biraz daha iyi olduğunu anlatır. İsmail ve ninesinin sürgün öyküsünü merak eden Mehmet Hoca, İsmail'den öyküyü anlatmasını ister. İsmail'den ninesinin Ahıska'dan göç etme öyküsünü dinler.

Leyla Nine ve ailesi trendeyken babası trenden kaçıp Türkiye'ye sığınmaları gerektiğini söyler. Trenden kaçmak için ailesine haber verir. Leyla Ninenin babası ve ağabeyi trenden atlamayı başarır. Leyla Nine ve annesi ise trenden atlayamaz ve Orta Asya'ya sürgün edilmek zorunda kalırlar. Bu aile yıllarca birbirinden ayrı durmak zorunda kalırlar. Bu öykü Mehmet Hocayı çok etkiler. Ninesinin ağabeyini bulmak için yardım edeceğini söyler.

Mehmet Hoca, Bir süre sonra Ahmet'ten İsmail Dedenin öyküsünü de dinleme fırsatı bulur. Mehmet Hoca, Leyla Ninenin ağabeyinin İsmail Dede olduğunu anlar. İsmail Dedeye haber vermek için evine gider. İsmail Dede yıllardır göremediği kardeşinin haberini alınca sevinçten deliye döner. Mehmet Hoca olayın gerçekliğini teyit etmek için İsmail ile İsmail Dedeyi yan yana getirir. Gerçek anlaşıldıktan sonra İsmail Dede, Ahmet ve İsmail Kazakistan'a doğru yola çıkar.

Bu arada Leyla Nine yatalak olmuştur. İsmail Dedeyi Leyla Ninenin oğlu Süleyman karşılar. Eve gelince daha fazla dayanamayan İsmail Dede Leyla Ninenin bulunduğu odaya girip her şeyi anlatır. Leyla Nine ve İsmail Dede yıllar sonra birbirine kavuşur. Bütün gece Leyla Nine ve İsmail Dede sohbet ederek Ahıska'daki evlerinden, dut ağacından ve Hatice'den bahsederler.

Hatice, İsmail Dedenin Ahıska'dayken sevdiği kızdır. Bir süre önce Leyla Nine ile iletişime geçmiş ve hiç evlenmediğini anlatmıştır. Hatice'den haber alan İsmail Dede daha çok sevinmiştir. İsmail Dede ve Leyla Nine daha sonra annelerinin mezarına giderler. İsmail Dede burada Hatice'ye telefon edip yaşadığını söyler. Bu arada Leyla Nine daha fazla dayanamayıp ölür. Bu olay İsmail Dedeyi ve herkesi yıkar. İki kardeşin kavuşması çok kısa sürer.

İsmail Dede daha sonra Hatice'yi ziyaret etmeye gider. Hatice ile eski günleri konuşurlar. Hatice'ye kendisi ile İstanbul'a gelmesini söyler. Hatice bunu kabul etmez. Ahıska'daki evlerini geri aldığını ve Ahıska'ya yerleşeceğini söyler. İsmail Dede daha sonra İstanbul'a gider. Hatice gibi Ahıska'ya yerleşmeye karar verir. Ancak bu gerçek olmaz. Çünkü İsmail Dede İstanbul'a gelince fenalaşır. Torunu Ahmet'e fırsat bulunca Ahıska'daki evlerini geri almasını ve oraya yerleşmeye de evin ışıklarının sürekli yanmasını sağlamasını vasiyet eder. Daha sonra roman içinde anlatılmaz ancak İsmail Dedenin vefat ettiği anlaşılır.

Ahmet ve İsmail Ahıska'ya gidip onlardan istenileni yapar. Evlerin tadilatını yaptıktan sonra bu gece dut ağacının altında uyumayı Ahmet İsmail'e teklif eder. Bu dut ağacı İsmail Dede, Leyla Nine ve Hatice'nin anılarının bir parçasıdır. İsmail evlerin ışıklarını yakıp geleceğini söyler. Yazar bu sözleri verdikten sonra roman sona erer.

2.1.9.2. Şahıslar

İsmail Dede ve Leyla Nine:

İsmail Dede ve Leyla Nine Ahıska'dan sürgün edilen iki kardeşdir. Babası ile birlikte trenden kaçmayı başaran İsmail Dede yıllarca kız kardeşini düşünerek kahrolmuştur. Vatanına bağlı bir adamdır. Yıllar geçmesine rağmen Ahıska'yı ve sevdiklerini unutamamıştır. Romanda Ahıska sürgünü ve yaşanan mezalimler İsmail Dede üzerinden anlatılmıştır. İsmail Dede yaşadıkları felakatin boyutunu torunlarına anlatmak için kendi düşüncelerini paylaşmıştır. “Oğlum dünyadaki en ümitsiz, en karamsar kelime, “sürgün” kelimesidir! Sürgün olmak, göz göre göre “ölüme gitmek” demektir...(Paşayeva, 2016: 10). Sürgünü ve sürgünün tüm acılarını yaşamış bir insandır. Sevdiği kız olan Hatice'ye karşı duyguları değişmemiştir. Ancak başka bir evlilik gerçekleştirmiş ve kendine yeni bir hayat kurmuştur. Bu yönü ile Hatice kadar sadık ve kararlı bir insan değildir. İsmail Dede'nin sonuna ilişkin romanda bir bilgi verilmemiştir.

Leyla Nine trenden kurtulamayıp annesi ile birlikte Kazakistan'a sürgün edilmiş ve yıllarca ağabeyini aramıştır. Ahıska'yı ve ağabeyini unutmayan Leyla Nine, yıllarca İsmail Dede'yi aramıştır. Romanda zorlukları ve kısıtlamaları daha çok çeken kişi Leyla Nine olarak gösterilmektedir. Leyla Nine ölümüne yakın bir zamanda ağabeyine kavuşmuştur. Romanda Leyla Nine'nin güzel bir kadın olduğuna dair bilgi verilmiştir. “Yatakta zayıf, yüzü nurlu bir kadın yatıyordu. Onun bembeyaz saçları, tülbendinin altında parlıyor, adeta beyaz bir ışık saçıyordu.

İlahi! Bacım nasıl da yaşlanmış, güzel yüzünü kırışıklıklar nasıl da örtmüş... Ama güzelliği hiç kaybolmamış. Aslında hiç değişmemiş, o hâlâ yıllar önceki Leyla...” (...) (Paşayeva, 2016: 42).

Leyla Nine, Hatice ve İsmail Dede'nin yıllar sonra kavuşmasına yardımcı olmuştur. Ailesine ve vatanına bağlı olan, kişiliğinden taviz vermeyen güçlü bir kadın kahramandır.

İsmail ve Ahmet:

İsmail, yıllar önce Ahıska'dan sürgün edilen Leyla Ninenin torunudur. Leyla Nine kaybettiği ağabeyinin adını İsmail'e koyar. Sovyet Rusya'nın yıkılması üzerine rahatlayan Ahıska Türkleri artık Türkiye'de okuma şansı kazanırlar. İsmail'de Türkiye'de okuyan bir gençtir. Ninesine bağlı, dürüst ve vefalı biridir. Ahıska'yı görmediği halde vatan olarak kabul etmiş ve köklerine sadık kalmıştır. Ahmet, Leyla Ninenin kaybolan ağabeyi İsmail'in torunudur. İsmail ile aynı üniversitede okur. Ahmet ve İsmail arkadaşır.

Ahmet'te İsmail gibi köklerine sadık olan bir gençtir. Dedesine bağlı biridir. Romandaki olaylar ve kahramanlar arasındaki tüm bağlantıyı bu iki genç sürdürmektedir. Roman bu gençlerin Ahıska ile ilgili sözleri ile başlayıp, Ahıska'da tamir ettikleri dedelerinin evleri ile ilgili konuşmalarıyla sona ermektedir. Romanda daha çok yardımcı kahraman görevinde görülmektedirler. Eğitimli, bilgili ve bilinçli gençler olarak anlatılmaktadırlar.

Hatice:

Hatice, İsmail Dedenin Ahıska'dayken sevdiği kızdır. Yıllarca İsmail Dedenin bir haber almak ümidiyle yaşayan Hatice, hiçbir zaman evlenmemiştir. Yıllarca süren yalnızlığını roman da okyucuyla paylaşmıştır. “Evlenemedim, bir gün İsmail çıkıp gelir, kömür gözlüsünü bulursa, onun gözlerinin içine, rahatlıkla bakabileyim, diye düşündüm. O ümitle yaşadım, ben seni bekledim, yıllar da bir su gibi akıp gitti” (Paşayeva, 2016: 49-50). Hatice yıllarca İsmail Dedeyi beklemesine rağmen İsmail Dede evlenmiştir. Hatice sabırlı ve sadakatli bir kadındır. Yıllar sonra Ahıska'ya taşınmaya karar verir. İsmail Dede ile buluşup buluşmadığı bilinmemektedir. Yazar, tarafından sonu anlatılmayan ikinci kahramandır. Romanda her ne kadar hakkında ayrıntılı bir bilgi verilmemişse de önemli bir değeri temsil etmektedir.

Mehmet Hoca:

Mehmet Hoca, Ahmet ve İsmail'in hocasıdır. İyi niyetli ve yardımsever bir adamdır. İsmail Dedenin ve Leyla Ninenin yıllar sonra birbirine kavuşmasına yardım eder. Öyküyü iki taraftan dinleyerek kahramanların gerçeği öğrenmesini sağlamıştır.

Öteki Kahramanlar:

Emil, Selime Hanım, Çiçek Hanım, Ahmet Dede, Süleyman ve İsmail'in annesi romanda ismi geçen öteki kahramanlardır.

2.1.9.3. Mekân

Vatan Kokusu romanında genel olarak mekân İstanbul, Ahıska ve Kazakistan'dır. Romanda olaylar İstanbul'da başlar. Burası İsmail Dede ve babasının sığındığı ve ikinci vatan olarak kabul ettikleri yerdir. İsmail Dedenin evi, Boğaz Köprüsü ve üniversite olayların geçtiği yerlerdir. Romanın başlangıcı bağaz köprüsü ile başlar. “(...) Güneş Boğaziçi köprüsünden İstanbul'a son kez bakıp batı ufuklarının derin kuyusuna dalmıştı (...)” (Paşayeva, 2016: 3). Sözleri ile mekânın tasviri yapılır. Burada İsmail ve Ahmet Ahıska sürgününü konuşurlar. İstanbul esasen olayların genelini geçtiği yerdir. Sadece

Leyla Nine'nin bulunması ile mekânlar arası geçiş sağlanmıştır. İkinci mekân Kazakistan'dır. Kazakistan, Leyla Ninenin sürgün edildiği ve zorluklarla mücadele ettiği yerdir. Burada tek mekân Leyla Ninenin evidir. Leyla Nine, İsmail Dede'den farklı olarak buraya sürgün edilerek gelmiş ve bazı eziyetler çekmiştir.

Ahıska, Ahıska'daki ev ve dut ağacı kahramanlar için çok önemlidir. Burası vatanı, özlemi, aşkı, mutluluğu ve kökleri temsil etmektedir. İsmail Dede, Ahıska'daki evini ve dut ağacını yıllar geçmesine rağmen unutmamıştır. Gençlik ve çocukluk yıllarının bir simgesi olarak Ahıska'daki evi zihninde her defasında farklı bir anı ile yeniden hatırlamaktadır. İstanbul'daki evin anlatımında Ahıska'da bulunan evin bazı ayrıntıları da verilmiştir. "(...) İsmail Dede, buradaki evini de Ahıska'daki evlerine benzetmişti. Duvar boyunca bir tahta divan yaptırmıştı. Ahıska'da buna "tahta seki" diyorlardı. Divanın karşısında ise bir masa vardı (...)" (Paşayeva, 2016: 16). Ahıska'daki ev sadece İsmail Dede ve Leyla Nine için değil bütün aile tarafından önemli sayılan bir mekândır. Bunun bilincinde olan İsmail ve Ahmet ata ocaklarını yeniden tamir etmişlerdir. Ahıska'daki evin tamir edilmesi veya evin temizlik işlerine dair bilgiler romanın son kısmında verilmiştir. Roman Ahıska'daki evde sıradan bir anda sona ermiştir.

2.1.9.4. Zaman

Romadaki zaman tam olarak bilinmemektedir. Kahramanların sürgün edildiği tarih 1944 yılıdır. Bu zamanda gerçekleşen bir olay söz konusu değildir. Sürgünden önce ve sonra yaşanan bazı olaylar kahramanların anı şeklinde başkalarına aktarması ile anlatılmıştır. Bu yıla dair bazı bilgiler verilir ancak romanda gerçekleşen olayların çoğunluğu Sovyet Rusya'nın yıkılmasından sonraki bir zamanda görülmektedir. Bu tarih Türkiye'ye yurt dışından gelen öğrencilerin varlığı ile öğrenilmiştir. "(...) İsmail, Kazakistan'dan bizim üniversiteye, okumak için gelmiş. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, üniversitemize Azerbaycan'dan, Kazakistan'dan, Türkmenistan'dan ve diğer Türk ülkelerinden hayli öğrenci geldi (...)" (Paşayeva, 2016: 12). Buradan anlaşıldığı gibi romanın vaka zamanı 1991 yılından sonraki bir yıldır. Romanda Ahıska Türkleri dışında Azerbaycan Türklerinin yaşadığı bazı sıkıntılarda anlatılmıştır. Azeri Türklerinin Erivan'dan çıkarılma tarihleri verilmiştir. Kahramanların bazı yerlerde geçmişe gitmesi haricinde kronolojik bir zaman dilimi kullanılmıştır.

Romanda vaka zamanı 1991 yılı olarak saptanmıştır. Ancak 1944 yılında gerçekleşen Ahıska Sürgünü'de anlatılmaktadır. Romanın yayın tarihi 2016 şeklindedir.

Yazar, yayın tarihinden 25 yıl öncesini vaka zamanının başlangıcı olarak kullanmıştır. Yazarın günümüzde halen yaşadığı bilinmektedir. Romanın 4 yıl önce yani 2016 yılından önceki bir zamanda kaleme alındığı söylenebilir.

2.1.9.5. Dil ve Üslup

Vatan Kokusu romanı sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Yazar burada akışkan bir anlatımı ön plana çıkarır. Eserin kısa bir anlatı olması olayların aktarımındaki akışkanlığı etkilemektedir. Yazar burada uzun diyaloglar kurmaya çalışmıştır. Roman hemen hemen tümü ile diyaloglardan oluşmaktadır. Bu diyalogların çoğu uzun anlatımlardan oluşmaktadır. Romanda argo ve müstehcen kelime kullanılmamıştır. Devrik cümleler az sayıda kullanılmıştır.

Romanda şiirlerin kullanımı kahramanların duygularını yansıtmada önemli bir yere sahiptir. Romanda süslü ve lirik bir dil yoktur ancak halk kültürüne ait şiirlerin kullanımı söz konusudur.

Ahıska bir gül idi, gitti,
Bir ehl-i dil idi, gitti.
Söleyin Sultan Mahmut'a
İstanbul'un kilidi gitti... (Paşayeva, 2016: 3).

Romanda türkü ve manilerde bazı duyguları ifade etmek için kullanılmıştır. Yazarın kendine has sanatsal bir üslubu yoktur. Ancak halk kültürüne ait bazı türlerde örnekler vermiştir. Bunun yanında Ahıska halk kültürüne ait yemek, oyun ve adetlerden de söz etmiştir. Yazar, anlatıyı uzun öykü şeklinde oluşturmuştur. Bazı yerlerde kahramanların duygularına ilişkin bilgiler az verilmiştir. Eser bir çeviri olduğu için dil bilgisi ile ilgili hatalar varsa bu yazara ait değildir. Genel anlamda dil bilgisi açısından bir hata görülmemiştir.

2.1.10. Ahıska Sürgünü Menemşe¹⁴

Mikdat Topçu'nun *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanı otuz üç bölümden oluşan üç yüz on dokuz sayfalık bir eserdir. Roman 1944 yılında gerçekleşen Ahıska Sürgünü'nün öncesini ve sonrasını anlatmaktadır. Sürgünün hazırlık aşamaları romanda ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Romanda söz konusu olan bölümlerin isimleri şu şekildedir: "Kurtlar Baskın Yediler", "Sahan Köyü", "Andranik", "Moskova", "İsmail Artık Muhtar", "Köyde

¹⁴ Mikdat Topçu, *Ahıska Sürgünü Menemşe*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2016.

Hayat Güzeldi”, “İsmail ve Yunusbeg Buluşuyorlar”, “İsmail Abastuman’a Gidiyor”, “Menemşe’nin Doğumu”, “Kukula ve Sonra Tutuklanma”, “NHB Tiflis Hapishanesi”, “Agopyan”, “Yalta’ya Gidiş”, “Partizanlar”, “Stalingrad Savaşı”, “Sürgün Hikâyesi”, “Sovyet Askerler Sahan Köyü’nde”, “Tren Yolculuğu Başlıyor”, “Fergana”, “İsmail-Yıllar Sonra Sahan Köyü”, “İsmail Masandra’ya Dönüyor”, “İsmail Nerede Hata Yapmıştı?”, “İsmail Fergana’ya Gidiyor”, “Köprübaşı’nda Beş Ay Nasıl Geçmişti”, “İsmail Ailesine Kavuşuyor”, “İsmail Yalta’ya Döndü”, “İsmail Yeniden Kuvasoy’a Dönüyor”, “Azerbaycan”, “İstanbul”, “Ve Bir Avuç Toprak”, “Menemşe”, “Menemşe Babaanne”, “Kurtlar Özgür Yaşamaya Devam Edeceklerdi!” romandaki bölümlerdir. Roman İsmail ve Resmiye’nin hayat öyküsü özelinde sürgünü ele alınmaktadır. Romanda Fergana olayları dışında tüm yaşananlar ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Roman Boğaziçi yayımlarından çıkmıştır. Yazarın biyografisine ilişkin bir bilgi verilmemiştir.

2.1.10.1. Olay

Roman Ahıska’ya bağlı olan Sahan Köyü yakınlarındaki kurtların bir yilkı atını avlamaya çalışması ile başlar. Yazar kurtların özgürce yaşadıklarına dikkat çeken bir bölüm ele alır. Daha sonra Ahıska’ya bağlı olan Sahan Köyü ve güzel coğrafyası anlatılır. Sahan Köyünde farklı kolları olan bir nehir akmaktadır. Bu nehrin kenarında eski olan bir değirmen vardır. Bu değirmen dedelerinden İsmail’e miras olarak kalmıştır. İsmail, Sahan Köyünde yaşayan cesur ve akıllı bir adamdır. Sahan Köyü’nde İsmail ve ailesi gelenek ve göreneklerine bağlı yaşarlar. Resmiye, İsmail’in eşidir. İsmail ve Resmiye birbirlerine âşık olmuş ve evlenmiştir. Bu evlilik geleneklere ve göreneklere bağlı olarak gerçekleşir.

Sahan Köyü’nde günler böyle geçerken komünist parti için ajanlık yapan Andranik, Sahan Köyü’ne gelir. Komünist parti yetkilileri Ahıska ve çevresine Andranik gibi birçok ajan göndermiştir. Bunun sebebi komünizmi tanımayan halklara bu ideolojiyi öğretmek ve Sovyet Rusya için tehdit oluşturan kişileri belirlemektir. Andranik Sahan Köyü’ne bir araba ile gelir. Yolda karşılaştığı çocuklara (kışlaksovetinin) muhtarlığın nerede olduğunu sorar. Bu kelimeye anlam veremeyen çocuklar Andranik’i köy odasına götürürler. Köy odası, köye gelen misafirlerin ağırlandığı, önemli toplantıların yapıldığı ve kültürel faaliyetlerin sürdürüldüğü yerdir. Köyün bilge kişisi Molla Mehmet, hem din konusunda hem de Türk tarihi hakkında burada köylüye bilgi verir. Köy odasına gelen Andranik Molla Mehmet’in vaaz verdiğini görür.

Molla Mehmet güzel Türkçesi ile Kur'an'dan vaazler vermektedir. Andranik, Türkçe'yi iyi bildiği için Molla Mehmet'in sözünü kesmeden dinler. Molla Mehmet, dini bilgiler hakkında konuşmasını sona erdirirken Andranik kendi inancı ve Molla Mehmet'in anlattıkları arasında bir mukayese yapmaya çalışır. Ancak köye başka bir amaçla geldiğini hatırlayıp bu düşüncelerden kurtulur. Andranik, köye kolhoz idaresinin kurulması ve kışlaksovetinin idareyi ele almasının nasıl oluşacağını düşünmeye başlar. Köylülere kendini tanıtır. Molla Mehmet, onun bir polis olduğunu anlar. İlk önce köyde kendine ve düşüncelerine yakın birini bulması gerektiğini düşünür. Bu kişi hem muhtar olacak hem de halka komünist sistemi anlatacaktır. Bu görevi yapacak birini bulmak için sık sık köye gelip gitmeye başlar.

Andranik, akıllı ve zeki olarak gördüğü İsmail'in bu göreve layık olduğunu düşünür. İsmail köyünün daha iyi gelişmesi ve bazı hizmetlerin yapılması için Andranik'in muhtarlık görevini kabul eder. Molla Mehmet, Andranik'in düşüncelerinden şüphelendiği için İsmail'i uyarır. Ancak İsmail, köye hizmet getirme aşkı ile şüphelendiği halde görevi kabul eder. Andranik, İsmail'i şehre komünizm ve devlet yapısı hakkında bilgi edinmesi için eğitime gönderir. İsmail, muhtar olduktan sonra Resmiye ile evlenir. Bu arada Sahan Köyü'ne yakın olan Abastuman Köyü'nde de bir ajan aynı amaç için görevlendirilmiştir. Agopyan, Abastuman Köyü için Yunusbeg'i muhtar olarak seçer. Yunusbeg'de İsmail gibi eğitim alır.

Günler böyle geçerken İsmail'in komünizmi anlamaya başlaması ile halkı için doğru bir yönetim şekli olmadığına karar verir. Andranik, köye yerleştikten sonra köy odası kışlaksoveti olarak değişir. Eski işlevini kaybeder. Köyün içine bir karakol da kurulur. Artık bütün işler bu karakoldan yürütülmektedir. İsmail, köylünün bu olay karşındaki huzursuzluğu ve Sovyet yetkililerin istekleri arasında kalmaya başlar. Eskisi gibi mutlu olmasa da eve geldiğinde Resmiye'yi görmesi ona huzur verir. Günler böyle geçerken Resmiye bir kız çocuğu dünyaya getirir. Bu çocuğun doğuşu ile Resmiye ve İsmail çok mutlu olur. Çocuğun adını Menemşe koyarlar.

Köyde günler böyle geçerken parti yöneticileri köyün camisini kapatıp Molla Mehmet'in işine son verirler. Bu durum köylünün İsmail'e karşı nefret duymasına neden olur. Köyde İsmail hakkında dedikodular çıkmaya başlar. Köylüler İsmail'in ateist olduğunu söylerler. İsmail'in omuzlarındaki yük giderek artar. Eğitimi biten İsmail, parti yönetimi tarafından emirler almaya başlar. Eğitimde öğrendiklerini köylülere aktarması

istenir. İsmail, köylüler ve parti yöneticileri arasında kalır. Akıl danışmak için Abastuman Köyü'ne Yunusbeg'in yanına gider. Yunusbeg ile köy dışına çıkıp konuşurlar. Yunusbeg partiden bir mektup aldığını, bu mektup da köylülerin ellerinden mallarının devlet adına alınması gerektiğini yazdığını söyler. Bu olay karşısında çaresiz kalan İsmail kendisine de aynı mektubun geldiği düşüncesi ile köyüne döner. İsmail'e de aynı mektup gelir. İsmail, parti yöneticilerinin isteğini yerine getemez. İsmail'deki değişim Andranik'in dikkatini çeker.

Köydeki bu kargaşa sürerken İsmail evini yenileme kararı alır. İsmail'in evini yenilediğini gören Horen Nurettin, karakola gidip şikâyetinde bulunur. İsmail'in dik başlılığını yenemeyeceğini iyi bilen Andranik ondan kurtulmak için bu olayı bahane ederek İsmail'i tutuklatmayı düşünür. Durumu parti yönetimine anlatır. Karakola çağırılan İsmail, başına gelecekleri tahmin eder. Resmiye ve Menemşe ile vedalaşır. Ailesini ağabeyi olan Süleyman Tada ve Şayzer'e emanet eder. Süleyman Tada sol bacağı sakat olan biridir. Gelenek ve göreneğine bağlı bir adamdır. Şayzer ise Resmiye'ye her konuda yardım eder.

İsmail, yalan yanlış yargılandıktan sonra Tiflis'teki hapis haneye kapatılır. Burada günlerce çalıştırılıp işkence görür. İsmail, hapiste Agopyan adında biri ile tanışıp arkadaş olur. Agopyan ile sık sık sohbet eder. Başından geçenleri anlatır. İsmail, bir gün Agopyan ile sohbet ederken geçmişte köylere gelen yabancı bir adamın hayatını kurtardığını anlatır. Dere kenarında arkadaşları ile içki içen adam iyice sarhoş olur. Sarhoşluğundan dereye düşer. Durumu fark eden İsmail, dereye atlayıp adamı kurtarır. Bu adamın adı Beriya'dır. Bu olay üzerine Agopyan'ın beyninde şimeşekler çakar. İsmail'in hayatını kurtardığı adam Gürcistan devlet başkanıdır. Bu durumu Agopyan anlar. İsmail'e kurtardığı adamı anlatmaya başlar. İsmail ve Agopyan konu üzerinde konuştuğundan sonra Beriya'ya mektup yazmaya karar verirler. İsmail, mektubunda Beriya'ya hayatını kurtaran kişinin kendisi olduğu ve haksız yere hapis yattığını yazar ve mektubu yollar.

Günler hapiste çalışarak geçerken İsmail'in mektubuna cevap gelir. Bu cevapta Beriya, İsmail'e olayı hatırladığını, onu serbest bırakmak yerine partizan birliklerine katılmasını istediğini anlatır. Aynı günlerde Almanya ve Rusya arasında savaş yaşanmaktadır. İsmail, hapiste çürümektense partizan birliklerine katılmayı kabul eder. İsmail, partizan birlikleri içinde eğitim almak için Yalta'ya gönderilir. Burada askeri eğitimler alır. Yalta'daki askeri birlik ormanlık alanın içindedir. Yalta, savaşta Almanların

yanında yer aldığı için partizan birlikleri şehrin içine rahat bir şekilde giremez. İsmail'in oduncu kılığında şehre girip çıkması istenir. Bu kıyafetle İsmail rahatça şehre girer. Burada hem birliğin ihtiyaçlarını karşılar hem de Almanlar ile ilgili bilgi toplamaya çalışır.

İsmail, şehre girip çıkarken Maria adında bir kadınla tanışır. Maria, şehirdekilerin aksine Ruslara destek verir. Maria ile tanışan İsmail çoğu bilgiyi ondan almaya başlar. Maria'nın komşusu olan Ukraynalı bir aile vardır. Bu aile içindeki Nikita adlı bir genç kız Alman bir subayla görüşür. Alman subay sürekli eve gidip gelmeye başlar. Bu durum Nikita'nın erkek kardeşi Denis tarafından hoş karşılanmamaktadır. Bu konu hakkında sürekli tartışırlar. Bu durumu bilen Maria, olanları İsmail'e anlatır. İsmail, Denis'den yararlanacaklarını anladığı için partizan birlikleri komutanının yanına götürür. Denis ile yapılan işbirliği sayesinde Alman subay yakalanıp Moskova'ya götürülür. Alman subay'ın yakalanması ile önemli bilgiler öğrenilir. Bu operasyon ile İsmail ve Maria'ya madalya verilir. Bu olay ve sürekli görüşmeler İsmail ve Maria arasında yakınlığa neden olur. Uzun sürmeyen bu yakınlık evlilik ile sonuçlanır. Maria ve İsmail arasında gerçekleşen evlilik partizan birlikleri komutanı tarafından da desteklenir.

İsmail'in köyden ayrılışı ile Resmîye ve Menemşe tek başına kalır. Süleyman Tada ve Şayzer, onları yalnız bırakmamaya çalışmıştır. Köyde günler İsmail'in yokluğu ile geçerken Rus askerleri köye yerleşmeye başlar. 1944 yılında güvenlik gerekçesiyle Sahan Köyü bütün Ahıska yurdu gibi sürgüne gönderilir. Askerler Resmîye'nin evini basıp toparlanmasını ister. Resmîye, evde bulunan bir miktar parayı Menemşe'nin kukula adındaki oyuncakının içine yerleştirir. Köy meydanında toplanan halk kamyonlarla tren istasyonuna gönderilir. Sürgüne karşı çıkmak isteyen kişiler öldürülür. Sürgün esnasında cübbesi ile öldürülenler arasında Molla Mehmet'de yer alır. Resmîye ve Menemşe ile birlikte Süleyman Tada ve Şayzer'de aynı vagona yerleştirilir.

Ahıska sürgününü yaşamış tüm Ahıska Türkleri gibi Resmîye ve Menemşe'de büyük acılar çekecekler. Yiyecek ve ısınma ihtiyaçlarının karşılanmaması ailenin bitap düşmesine neden olur. Süleyman Tada, sürgün esnasında dayanamayıp ölür. Şayzer ve Resmîye tek başlarına kalırlar. Trende Zübeyde ve Halime adında iki kadında Resmîye'nin yanına sığır. Zübeyde yeni doğum yapmıştır. Sürgün esnasında bebeğini kaybeder. Resmîye tüm yaşadıklarına rağmen güçlü kalmaya çalışır. Kızı ve yanındaki kadınlar için mücadele verir. Yaşadıklarını unutup, her sıkıntıya koşmaya başlar. Sürgün esnasında birçok kayıp verilir. Uzun bir yolculuktan sonra Resmîye ve yanındaki kadınlar Fergana

Vadisi'ne getirilir. Fergana'ya bağlı Kuvasoy ilçesinin Köprübaşı Köyü'ne yerleşirler. Resmiye ve beraberindeki kadınları köye Tohtar Eke getirir. Köyün içinden geçen nehrin öteki tarafında yıkık bir eve yerleşirler. Yorgunluktan bir gün boyunca uyurlar.

İsmail, Yalta'da, Maria ile evlenir ancak akli hep Resmiye ve Menemşe'dedir. Maria'ya Ahıska'ya gitmek istediğini söyler. Maria, bu fikri olumlu karşılar. Uzun bir yolculuktan sonra İsmail Ahıska'ya gelir. Ahıska'dan hemen Sahan Köyü'ne gelen İsmail, gördükleri karşısında şaşkına döner. Tüm köy başlatılmıştır. Kendi evinde hiç kimse yoktur. Ayrıca yerlerde cesetler de görür. Bu cesetlerden biri Molla Mehmet'e aittir. Ne yapacağını bilemeyen İsmail, Abastuman Köyü'ne gider. Abastuman Köyü'nde de aynı manzara ile karşılaşır. Burada yaşamınlara karşı köyün camisinin minaresine çıkıp ezan okur. Ne yapacağını bilemez halde İsmail, köyüne geri döner.

Ailesinin nereye gittiğini öğrenmeye çalışan İsmail, parti yönetimi ile görüşür. Onlara partizan birliğine üye olduğunu ve Beriya'yı tanıdığını söyler. Bunun üzerine İsmail, ailesinin Fergana'ya sürgün edildiğini öğrenir. Fergana'ya gitmek ister ancak partizan birliği komutanının izin vermemesi üzerine Yalta'ya geri döner. Yalta'ya dönen İsmail, olanları Maria'ya anlatır. Maria, hastalanmıştır. Burada fazla dayanamayan İsmail, Fergana'ya doğru yola çıkar.

Resmiye ve beraberindekiler Köprübaşı köyüne geldikleri günden sonra yavaş yavaş yaşadıkları sıkıntıları atlarmaya başlarlar. Köy halkı onlara yardım ederek iş verir. Yaptıkları güzel el işleri ile geçimlerini sağlamaya çalışırlar. Resmiye, sürgün olayını ve sürgünden sonra yaşadığı hamam felaketini unutmamıştır. Sürgünden getirilen tüm kadınlar çıplak halde birlikte yıkanır. Bu utanç ve yaşadıkları sıkıntılar Resmiye'de psikolojik yıkımlara neden olmuştur. Resmiye, ayrıca İsmail'i unutmamıştır. Menemşe'de sürekli annesine babasını sorar.

Günler böyle geçerken İsmail, sora sora Köprübaşı Köyü'ne kadar gelir. Ona Bahadır Eke yardım eder. Burada Tohtar Eke ile sohbet eder. Onlardan burada bazı Ahıska Türklerinin olduğunu öğrenir. Yolda Resmiye'nin yanına gidecekken Şayzer'i görür. Şayzer'de onu tanır ve müjdeyi Resmiye'ye verir. Resmiye olay karşında İsmail'in alışık olmadığı haller sergiler. Şayzer olanları anlatır. Köyde uzun zaman kalan İsmail, ayrı bir ev daha alır. Ailesi ve Şayzer ile birlikte buraya yerleşirler. Halime ve Zübey'de ise eski evde kalır.

Köyde günler böyle geçerken İsmail, Maria'nın akıbetini düşünür. Günlerce Maria'yı aklından çıkaramayan İsmail, tekrardan Yalta'ya döner. Yalta'ya geldiği zaman Maria ağır bir hastalık geçirmektedir. Çok geçmeden Maria dayanamayıp ölür. Maria'nın ölümü ile İsmail, tekrar Köprübaşı Köyü'ne döner. Köye geldiği zaman Resmiye ve Menemşe'yi açlıktan ölecek şekilde bulur. Şayzer ise ortalıkta görülmemektedir. Resmiye ve Menemşe'yi açlık ve pislikten kurtardıktan sonra Şayzer'i aramaya başlar. Şayzer'i babası Halim Dayı götürmüştür. Bahadır Eke'yi polis, İsmail'e yardım ettiği için tutuklamıştır. Tohtar Eke ve köylüler ise tehdit edildiği için Resmiye ve öteki kadınlara yardım etmeyi kesmişlerdir. Zübeyde ve Halime açlık ve sefaletten dolayı farelerin kemirmesi ile ölmüşlerdir. Tüm bu yaşananlardan dolayı İsmail büyük bir pişmanlık duyar. Resmiye ve Menemşe ise yaşanan olaylardan dolayı İsmail'e sitemkâr bir tavırla yaklaşırlar.

Halim Dayı ve ailesi Azerbaycan'a taşınma kararı alır. Bu kararla İsmail ve ailesi de onlarla birlikte Azerbaycan'a taşınır. Burada İsmail yeni bir düzen kurar. Bu arada Menemşe büyümüş ve genç bir kız olmuştur. Ailesinin isteği üzerine Halim Dayı'nın oğlu Hasan ile evlenir. Bu evlilikten kısa süre sonra Menemşe bir çocuk dünyaya getirir. Ahıska'da hastalanan ve sürgün esnasında hastalığı artan Resmiye, Azerbaycan'da daha da fenelaşır. Öleceğini rüyasında gören ve dile getiren Resmiye vatanından uzak bir yerde, yaşadığı tüm acılarla ölür. Resmiye'nin ölüşü İsmail, için büyük bir yıkım olur. Türkiye'ye giriş hakkı Ahıska Türklerine verildikten sonra Menemşe ve eşi, İsmail ile birlikte İstanbul'a taşınır. Burada iyice yaşlanan İsmail, doksan yaşında yaşadıkları tüm sıkıntıları geride bırakarak hayata gözlerini yumar. Menemşe, Ahıska'dan getirdiği toprağı babasının mezarı üzerine döker. Yazar, son bölümde Menemşe'nin hayatta olan gerçek bir karakter olduğunu söyler. Anlatıya dair bilgileri topladığı kişiler ve Menemşe hakkında bilgiler verir. Romanda Ahıska Türklerinin bir gün yurtlarına döneceği temennisinde bulunur. Roman bu sözler ile sona erer.

2.1.10.2. Şahıslar

Resmiye:

Resmiye romandaki başkahramanlardan biridir. Tüm anlatı esasen Menemşe'nin hayat öyküsü olsa da Resmiye ve yaşadıkları sıkıntılar daha çok ön plana çıkmıştır. Resmiye, Sahan Köyü'nde yaşayan tüm kadınlar gibi geleneksel kıyafetler giymektedir. Adının karakteristik özelliklerine yansıdığı nadir kahramanlardan biridir. Resmiye, ciddi

ve efendi bir kadın olarak aktarılmıştır. “(...) O iki iri gözün üzerinde duran çok güzel iki siyah hilâl kaşa sahipti. Karşısındaki insanın gözlerinin içine saygıyla bakan kocaman çakır ve iri gözleri mühür gibiydi.

Buğulu bakışları her zaman ciddi ve manalı idi! Kim olursa olsun, her zaman karşısındakine değer veren, karşısındakini etkileyen çakmak gibi bakışları vardı (...) (Topçu, 2016: 77-78).

Resmiye'nin bu ciddi tavrı ve karakteri sürgün anında ve sürgünden sonraki yaşamında da devam etmiştir. İsmail'in tutuklanması ve Yusuf'un yokluğu Resmiye, için ikinci bir yıkım olmuştur.

Resmiye romanda önemli bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Güçlü ve sabırlı bir kadındır. Bütün işkencelere ve hakaretlere rağmen direncini kaybetmemiş ve etrafındakilere destek olmuştur. Sürekli İsmail'i beklemiş ve ihanet etmemiştir. Resmiye gelenek ve göreneklerine bağlı olan ahlaklı bir kadındır. Sürgün esnasında maruz kaldığı hamam olayından dolayı sürekli krizler yaşamıştır. Yaşadığı işkenceler ve ayrılıklardan dolayı da psikolojik problemler yaşamıştır. Birçok kadının çıplak halde aynı yerde yıkanması olayı Resmiye, için sonraki dönemlerde alışık olunmayan hareketler sergilemesine neden olmuştur. Uzun süre hem sürgün olayını hem de hamam olayını düşünceleri arasından çıkaramamıştır.

İsmail başka bir kadınla evlendiği halde Resmiye onu sürekli beklemiştir. İsmail'e göre daha güçlü ve daha sadık bir bireydir. İsmail, yaşamında farklı zorluklar çekmiştir. Ancak ölümle burun buruna gelen, açlık çeken, hakarete uğrayan, çocuklarını koruyan ve kayıp veren kişi Resmiye'dir. Resmiye, Sahan Köyü'nde hastalanmış sürgün esnasında ise öksürük krizleri geçirmeye başlamıştır. Bu ağır şartlara rağmen yanındaki kadınlara rehber olmuş ve onları da idare etmeye çalışmıştır.

Resmiye, sürgünden sonra yanındaki kadınlara ablalık yapmış ve onları korumuştur. Her ne kadar sürgün olayını unutamasa da önemli ölçüde toparlanmıştır. El becerisi olan bir kadın olduğu için köylülerin ihtiyaçlarını karşılamaya başlamıştır. Yanındaki kadınlar ile beraber yeni bir düzen kurmaya çalışmıştır. “Resmiye ve yanındakiler kadın başlarına zaman içinde zamanın diğer diliminde, adını sanını duymadıkları Fergana Vadisi'nin Kuvasoy ilçesinin Köprübaşı Köyü'nde kendilerine yeni bir dünya kurmaya çalışıyorlardı” (Topçu, 2016: 267). İsmail'e kavuştuktan sonra da Resmiye, zorluklar çekmiştir. Açlıktan ölecek hale gelmiştir. Sürgünde ilerleyen

hastalığına dayanamamış ve göç ettikleri Azerbaycan'ın Hasanya kentinde ölmüştür. Vatanından uzak bir yerde hayata ve yaşadığı tüm zorluklara veda etmiştir.

İsmail:

İsmail romanın başkahramanlarından bir diğeridir. Roman içinde hemen hemen bütün olaylar İsmail'in etrafında gelişir. İsmail güçlü, sabırlı ve cesaretli bir insandır. Zorluklar ile mücadele etmeyi başarmış ve değerlerinden taviz vermemiştir. İsmail bütün engellemelere rağmen inanç ve düşüncelerinden vazgeçmemiştir. Komünizmi kabul etmeyen ve bunun için direnen biridir. Köyüne hizmet getirebilmek için parti yönetiminin muhtarlık teklifini kabul etmiştir. Ancak onların hiçbir isteği ve düşüncesini yerine getirmemiştir.

Andranik komünizmi yaymak için İsmail'i kurban olarak seçmişti. İsmail, Sahan Köyü'ndeki bütün gelenek ve göreneklere, toplumsal değerlere ve inançlara hâkim biridir. "(...) İsmail genç ve dinamik görünüyordu. Bir de misafirperverdi. İnsanlarla sosyal ilişkiler kurabilecek yapıda idi (...)" (Topçu, 2016: 25). Bu meziyetlerinden dolayı İsmail, muhtar olarak seçilmiştir. Ancak rejime karşı geldiği için hapse atılmıştır. Ailesinden uzakta uzun zaman geçirmek ve başka olaylar yaşamak zorunda kalmıştır. Yaşadığı bu zorlukları ve sıkıntıları hem eşi Resmiye hem de arkadaşı Yunusbeg ile paylaşmıştır. Yaşadıkları ile ilgili zihninde sürekli bir münakaşa ve mukayese gerçekleştirmiştir.

Tiflis'teki hapishane de uzun süre kalan İsmail, işkenceler görmüştür. Burada arkadaşının planı ile kurtulmuştur. Evine geri dönmemiş ve savaşa katılmak için Yalta'ya gitmiştir. İsmail'in tüm yaşadıkları komünist rejime karşı gelmesinden kaynaklanmaktadır. "İsmail muhtar olunca kendisine dayatılan rejimin isteklerini kaldıramadı. Kolhoz sistemine inanmadı, köylünün toprağını devlete vermesini kabul edemedi. Ve tabiki rejime karşı olan bu inançsızlığın cezasını çekti. Bu yüzden hapislerde yattı" (Topçu, 2016: 244). Şimdi de savaşa gönderilmiştir. Burada orduya büyük başarılar sağlamıştır. Yalta'ya gittikten sonra duygularına yenik düşüp başka bir evlilik gerçekleştirmiştir. Ancak kendi ailesini unutamamış ve aramaya çıkmıştır. Uzun süre ailesini aradıktan sonra bulmuş ve yeni bir hayat kurmuştur. Ailesi ile önce Azerbaycan'a sonra da İstanbul'a göç etmiştir. Burada doksan yaşında yaşadığı tüm zorlukları geride bırakarak ölmüştür.

Menemşe:

Menemşe romanın asıl kişisidir. Her ne kadar romanda İsmail ve Resmiye'nin hayat öyküsü daha çok ön plana çıkmışsa da anlatı esasen Menemşe'nin hayat öyküsünü aktarmaktadır. Menemşe Sahan Köyü'nde 1937 yılında Resmiye ve İsmail'in ikinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Menemşe'nin doğumu büyük bir sevinç ile karşılanmıştır. Sahan Köyü'ndeki bütün geleneksel uygulamalar Menemşe'nin doğumu esnasında anlatılmıştır. Menemşe'nin oyuncağı olan kukula'da anlatıda önemli bir yere sahiptir. Menemşe kelime anlamı olarak mor anlamına geldiği gibi çiçek ismi olarak da kullanılmaktadır. Kafkasya'daki saf Türkçe'nin bir etkisi olarak 'm' harfi yerini korumuş ve Menemşe şeklini almıştır. Türkiye Türkçesinde esasen bu isim 'Menekşe' şeklinde telaffuz edilmektedir.

Menemşe, çocuk yaşta olmasına rağmen etrafındaki olayları anlayan ve ona göre hareket eden biridir. Romanda Resmiye'nin Menemşe'de güçlü sezgilerin olduğuna inandığı söylenmektedir. Menemşe, babasının hapse düşmesi ile birlikte annesiyle büyük mücadeleler vermiştir. Çocukluğu ve gençliğini zorlu yaşam şartları içerisinde geçirmiştir. "Çocuk yaşta aile sorumluluklarını yüklenen Menemşe, çocukken çocukluğunu, genç iken gençliğini yaşayamadı. Sahan Köyü'nde doğduğu yıllarda ailesi çok mutlu yaşıyordu.

O, mutlu bir ailenin ortasına bir güneş gibi doğmuştu. Babasının hapse düştüğü zamana kadar her şey çok güzeldi (...) (Topçu, 2016: 310).

Menemşe sürgün esnasında suskun ve bitkin bir halde kalmıştır. Sürgünden sonra annesi ile birlikte açlık ve yoksulluk çekmiştir. Tüm yaşadıklarının sorumlusu babasıymış gibi davranmıştır. Ancak zamanla babasına karşı yumuşamıştır.

Ailesi Azerbaycan'a taşındıktan sonra onu evlendirme kararı almıştır. Eşi Hasan ile görücü usulü ile evlenmiştir. Bu evliliğe rızası olmasa da ailesinin isteğine karşı gelmemiştir. Bu yönü ile efendi ve boyun eğen bir kız olarak görülmektedir. Menemşe'nin bu yapısı ve karakteri annesine çekmiştir. Menemşe, annesinin ölümü ile birlikte babasını yanına alıp İstanbul'a yerleşmiştir. Romanın sonlarına doğru yazar, Menemşe'nin yaşlanıp 70 yaşına geldiğini söylemektedir. Çocuk ve torun sahibi olan Menemşe babasını kaybettikten sonra tek başına kalmıştır. Yazar, Menemşe'nin gerçek hayatta yaşayan biri olduğunu ve öykünün aslında aracılar yardımı ile kendisinden dinlenerek oluşturulduğunu açıklamıştır. Menemşe ile tanışan yazar, onun görüntüsü ve karakteri hakkında bilgiler

vermektedir. “(...) Utangaçlığı abası Resmîye’nin utangaçlığı gibiydi. Onun şahsında abası Resmîye’yi görüyor gibiydim.

(...) Menemşe, uzuna yakın orta boylu ve beyaz yüzlü idi. Gözleri çakırdı. Alnındaki ve yüzündeki çizgilerin hepsi, yaşadığı bütün olayların birer birer şahidi idi (...) (Topçu, 2016: 315).

Menemşe’nin hayat öyküsü sürgün olayını yaşamış ve vatanından uzak kalmış bütün Ahıska Türkleri gibi ibret verici bir örnektir. Bu olayların birebir tanığı olması ise öyküyü daha da kıymetli kılmaktadır.

Andranik:

Andranik, komünist parti tarafından görevlendirilen biridir. Sahan Köyü’ne komünist sistemi yerleştirmek için görevlendirilmiştir. Komünist sistemi hayatı pahasına savunan biridir. Sahan Köyü’ne defalarca gelip gözlemlerde bulunmuştur. Köylünün inanç ve toplum yapısını kabul etmese de içindeki hırsı onu durdurmuş ve kamçulamıştır. “Bilgilerini, düşüncelerini, inançlarını ve köylünün hala bu feodal yapıda bulunmasını kınayan, kabul etmeyen komünistçe isyanı içine gömdü” (Topçu, 2016: 24). Andranik, kurnaz ve sinsi biridir. Yaptıkları eylemleri köylülere benimsetmek için temkinli davranmış ve stratejik bir şekilde hareket etmiştir. İsmail’i önce muhtar yapmış daha sonra amacına hizmet etmediğini anlayınca hapse atmıştır. Köydeki tüm değişimler ve felaketler Andranik’in gelişi ile ortaya çıkmıştır. Romandaki başkahramanın karşısında duran zıt yani karşıt kahramandır. Kötü ve ihanet içinde olan bir karaktere sahiptir.

Molla Mehmet:

Molla Mehmet, Sahan Köyü’nün imamıdır. Bilgili, mütevazı ve sabırlı bir adamdır. Dini konuda iyi eğitim almış ve iyi bir ailede yetişmiştir. Köylü tarafından saygı duyulan, sevilen bir adamdır. “Molla Mehmet orta yaşlı, uzuna yakın orta boylu, sakalları siyah ve uzun, beyaz yüzlü, şehla gözlü, başındaki beyaz sarığı ve sırtındaki siyah cübbesi ile ciddi duruşlu, tane tane ve etkili konuşan bir insandı (...)” (Topçu, 2016: 19). Molla Mehmet, köydeki herkese akıl veren ve yol gösteren biridir. İsmail ile sık sık sohbet etmiş ve ona da yol göstermiştir. Molla Mehmet, hem din konusunda hem de toplumsal olaylarda bilgili konuşmalar yapmıştır. Köylü üzerindeki büyük etkisinden dolayı Andranik tarafından sevilmemiştir. Andranik, Molla Mehmet’i hem komünist düşünce hem de Sovyet rejimi için bir tehdit olarak görmüştür. Molla Mehmet’in köylüye anlattıkları Andranik’in de dikkatini çekmiştir. Çünkü molla Mehmet işini iyi yapan biridir. “(...) Konuştuğu konulara

hâkimdi. Gerçekten çok engin bir bilgi birikimi vardı. Konuştuğu her şeyin kaynağını açıklıyordu. İslam'ın bilgi kaynaklarını incelemişti. Çok okumuştur. İyi yetişmişti (...)" (Topçu, 2016: 19). Molla Mehmet'in bu kilit rolünü kırmak için cami kapatılmış ve köy odası muhtarlık olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sürgün esnasında köyün boşaltıldığı anda Molla Mehmet öldürülmüştür. Molla Mehmet gibi Ahıska Türkleri içinde yaşayan birçok aydın ve bilgili kişi ya öldürülmüş ya da sürgün edilmiştir.

Yunusbeg:

Yunusbeg, İsmail'in başka bir köyden arkadaşıdır. Abastuman Köyü'nün muhtarı olan Yunusbeg, İsmail gibi komünizme ve Sovyet rejimine inanmayan biridir. Gelenek ve göreneklerine bağlı, toplumsal değer ve inançlara saygılı bir adamdır. İsmail, gibi komünizm hakkında eğitimler almıştır. İsmail'in dertleştiği bir arkadaşıdır. Ahıska sürgünü esnasında tüm bölge gibi onun yönettiği köyde boşaltılmış, direnenler öldürülmüştür.

Maria:

Maria, İsmail'in Yalta'da tanıdığı bir kadındır. İsmail'in içinde bulunduğu partizan birliklerine yardımda bulunmuş ve savaşın seyrini değiştirmiştir. Maria, iş birliği yaptığı İsmail'e âşık olmuş ve İsmail ile evlenmiştir. Bu yönü ile İsmail'in ikinci eşidir. İsmail'in önceki ailesini aramayı istemesini saygı ile karşılamış ve destek vermiştir. İsmail'in ikinci defa yanına gelmesi ile verem hastalığına yakalanmış ve ölmüştür.

Süleyman Tada:

Süleyman Tada, İsmail'in büyük ağabeyidir. Bir bacağı sağlam olmayan Süleyman Tada, topal yürümektedir. Gelenek ve göreneklerine bağlı olan biridir. İsmail'in yokluğunda Resmiye ve kızına sahip çıkmıştır. Sürgün esnasında onları yalnız bırakmamış ve korumuştur. Sürgün anında dayanamayıp ölmüştür.

Şayzer:

Şayzer, İsmail'in yakın bir akrabasıdır. Resmiye'ye köyde sık sık yardım eden biridir. Şakacı ve neşeli olarak bilinmektedir. Sürgün esnasında ve sürgünden sonra Resmiye'nin yanında olmuştur. İsmail, Resmiye'yi aramaya çıkınca ilk olarak Şayzer ile karşılaşmıştır. Şayzer, gelenek ve göreneklerine bağlı olan bir kızdır. Sürgünden sonra babası Halim Dayı'yı bulmuş ve yanına gitmiştir.

Zübeyde ve Halime:

Zübeyde ve Halime sürgün anında Resmîye'nin tanıştığı kimsesiz iki kadındır. Sürgünden önce doğum yapan Zübeyde bebeğini yeterince beslemediği için kaybetmiştir. Halime'nin de sürgünde kimsesi kalmamıştır. Sürgün anında Resmîye'nin yanında kalmaya başlamışlardır. Sürgünden sonra da bu birliktelik sürmüştür. Resmîye'nin yanlarından ayrılmasıyla fareler tarafından kemirilerek öldürülmüşlerdir.

Tohtar Eke ve Bahadır Eke:

Tohtar Eke, Köprübaşı Köyü'nün sorumlusudur. Resmîye ve beraberindeki kadınları köye getirmiş ve yerleştirmiştir. Onlara yardımlar yapmış ve toparlanmalarını sağlamıştır. Bahadır Eke, ise İsmail'e ailesini bulması için yardım etmiştir. İsmail, ailesine kavuştuktan sonra Bahadır Eke parti yöneticileri tarafından tutuklanmıştır. Tohtar Eke ise tehdit edilmiştir. Her ikisi de Özbek asıllıdır.

Öteki Kahramanlar:

Molla Osman, Tufan Efendi, Yusuf, Vladimir, İvan Nikolenko, Hamit Tada, İskender Tada, Andreyev, Horen Nurettin, Agopyan, Viladislav, Alena, Nikita, Denis, Zeynel Dede, Leyla Nine, Batumlu İbrahim, Halim Dayı, Hasan ve Serdar Bey romandaki kahramanlardandır.

2.1.10.3. Mekân

Romanda kullanılan genel mekânlar Ahıska, Sahan Köyü, Abastuman Köyü, Tiflis, Yalta, Fergana Vadisi, Kuvasoy, Köprübaşı Köyü, Hasanya ve İstanbul'dur. Ahıska'daki Sahan Köyü romandaki ilk mekânların görüldüğü yerdir. Köy, iklimi ve bitki örtüsü ile zengin bir coğrafyaya sahiptir. Köydeki evlerin yapımında bölgede bulunan malzemelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. "Sahan Köyü'nün evleri taş duvarlı idi. Taş duvarlar saman ve çamur harcıyla yapılmıştı. Evler birbirine çok yakındı. Hatta üst üste idi.

Dağın yamacına doğru yerleşmiş köyün evleri merdiven basamağı gibi üst üste yapılmıştı (...) (Topçu, 2016: 9).

Köyde sıklıkla köyün camisi, köy odası ve İsmail'in evleri kullanılan mekânlar arasındadır. Sahan Köyü, Kafkas ve Anadolu kültürünün ortak payda da bulunduğu noktalardan biridir. Köylüler eski Türk geleneklerine ve inançlarına bağlı olarak yaşamaktadırlar. Köy, coğrafi konumu nedeniyle Türkiye'ye yakın bir yerde bulunmaktadır. Bundan dolayı Sahan Köyü ve Türkiye arasında toplumsal ve kültürel bir

etkileşim yaşanmıştır. Köyün adetleri ve coğrafyası hakkında romanda sık sık bilgi verilmektedir.

Köydeki önemli mekânlar arasında olan köy camisi ve köy odası ise önemli bir işleve sahiptir. Köylüler burada hem dini inançlarını hem de kültürel faaliyetlerini yürütmektedir. Önemli toplantılarda bu mekânlarda yapılmaktadır. İsmail'in evi ise huzurun, mutluluğun ve yaşam sevincinin olduğu bir yerdir. İsmail, her ne sıkıntı yaşamış olursa olsun bu evde huzur buluyor ve dertleri hafifliyordu. Evin genel yapısı hakkında fazla bir bilgi verilmemiştir. Ancak İsmail'in evi yenilemek istediği anlatılmıştır. Her ne kadar İsmail bu evde huzur bulsa da bu ev yüzünden tutuklanmıştır. Abastuman Köyü'nde Sahan Köyü'ne benzer bir toplumsal yapıya sahiptir. Aynı coğrafyadaki bu köyler olumlu, huzurlu ve olağanüstü tasvirler ile ele alınmıştır.

Romandaki kötü mekânlar arasında ilk sırayı İsmail'in tutuklandığı Tiflis Hapishanesi almaktadır. Burası İsmail'in haksız yere yargılandığı ve tutuklandığı bir mekândır. İsmail'in ilk defa geldiği bu mekânın görünümü hakkında kötü bir anlatım söz konusudur. "(...) Uzun avlulardan, karanlık dehlizlerden, yüzlerce metre uzunluğundaki demir parmaklıkların bulunduğu koridorlardan, belki de yıllardır yatmakta olan mahkûmların koğuşlarının önlerinden geçerek, loş, karanlık bir koğuşa geldiler (...)" (Topçu, 2016: 106). Burada İsmail, bazı işkenceler görmüş ve haksızlığa uğramıştır. Kötü olarak ele alınan en önemli mekânların başında tren vagonları gelmektedir. Tüm anlatılarda olduğu gibi burası kahramanların her türlü zorluğu gördüğü karamsar, ölümcül ve kasvetli bir mekândır. Resmiye, burada hastalanmış, Süleyman Tada burada da ölmüştür. Burası yıkımın, belirsizliğin ve ölümün en çok hissedildiği yerdir.

İsmail'in savaş için gittiği Yalta'daki ormanlık alan içindeki askeri bölge de iyimser bir hava vermemiştir. Burada her an saldırıya veya baskına karşı hazır olan askerler ölüm ile burun burunadır. Burada İsmail, sürekli şehre gidip geldiği için bilgi toplayan kişi olmuştur. Yalta, savaştan dolayı karışık bir yerdir. Sürgünden sonra Resmiye ve bereberindekilerin getirildiği Köprübaşı Köyü'nde karamsar bir yer olarak anlatılmıştır. Resmiye ve beraberindekiler köyün dışında samanlık olarak kullanılan yıkık bir yere yerleştirilmiştir. "(...) Samanlıktan bozma bir yerdin ama belli ki göçmenlerin geleceğini bildikleri için biraz hazırlık yapılmıştı. Duvarlar kireçle badana yapılmıştı.

Yerlerde oturacak kilimler vardı. Bir iki yastık, yorgan vardı. Tandır vardı. Tandırın yanında bir miktar odun vardı. Duvara Ahıska'dakine benzer bir

gaz lambası asmışlardı. Samanlığı bozmuş ev haline getirmeye çalışmışlardı (...)(Topçu, 2016:207).

Burada da Resmiye ve beraberindekiler büyük sıkıntılar yaşamıştır. Kendilerine küçük bir düzen kurmuşlardır. Zamanla Resmiye ve İsmail, köyün içinde başka bir eve yerleşmiştir. Burada da Resmiye ve Menemşe büyük sıkıntılar yaşamış ve ölme eşiğine gelmişlerdir. İsmail'in ailesine kesin dönüşü ile birlikte aile Azerbaycan'ın Hasanya, kentine göç etmiştir. Burada Menemşe evlenmiş, Resmiye'de ölmüştür. Romadaki son mekân ise İstanbul'dur. Menemşe, eşi ve babası ile birlikte İstanbul/Başakşehir'e yerleşmiştir. İsmail burada ölmüştür. Burada yeni bir düzen kuran Menemşe, iyi ve huzurlu bir hayata kavuşmuştur. Roman, İstanbul'da sona ermiştir.

2.1.10.4. Zaman

Ahıska Sürgünü Menemşe romanında uzun bir zaman dilimi kullanılmaktadır. Romanda olaylar kronolojik bir şekilde ilerlemektedir. Ahıska'ya ilişkin geçmişte yaşanmış bilgiler verilmiştir. Ancak bunlar sadece hatırlatma amacı ve ön bilgilendirme olarak değerlendirilmelidir. Sıçramalı zaman dilimi ile oluşmuş bir akış yoktur. Romanın başlangıcında komünist rejim hakkında bilgi verilmiştir. Burada romanın başlangıcı 1927 yılı olarak değerlendirilebilir. “Komünist Partisi, Sovyetler Birliği genelinde kalkınma projeleri uygulayacaktı. 1927 yılında tamamlayamadığı komünistleşme hareketini tamamlamaya çalışacaktı (...)” (Topçu, 2016: 16). Bu tarihten sonra Sahan ve Abastuman Köyleri gibi birçok yere görevliler gönderilmiştir. Bu görevlilerden biri Andranik'tir. Andranik'in köye gelişi ve beraberindeki olaylar uzun bir süreyi içine almaktadır.

Romanın ilerleyen bölümlerinde İsmail'in eşi Resmiye bir doğum gerçekleştirir. Bu doğum ile Menemşe, dünyaya gelir. Romanın içinde Menemşe'nin doğum tarihi verilmezken son bölümlerde yazar, Menemşe'nin doğum tarihini paylaşır. “İsmail'in muhtarlık günlerinde, 1937 yılında doğmuştu. Adını İsmail ve eşi Resmiye birlikte koymuşlardı (...)” (Topçu, 2016: 309). Bu tarihin verilmesi ile İsmail'in komünizmin emirlerini yerine getirmemek için verdiği mücadelenin yılı belli olmuştur. Bu tarihten sonra İsmail, bir bahane ile hapse atılmıştır. Hapisteyken kurtulmak için Beriya'ya bir mektup yazar. Mektubun ön tarafında bir tarih atılmıştır. İsmail'in hapiste olduğu tarih 15 Ekim 1941 şeklindedir. (Topçu, 2016: 131) Bu tarih roman içindeki belgelerin kullanımından çıkarılmıştır. Bu tarihten sonra belli olmayan bir zamanda İsmail serbest bırakılır. İsmail partizan birliklerine katılmak için Yalta'ya gider.

Romadaki tarih akışı uzun sıçramalar ile gerçekleşir. Romanda sırayla verilmiş bir tarih çizgisi söz konusu değildir. Romadaki bir diğer önemli tarih 1944 Ahıska sürgününün gerçekleştiği yıldır. Burada yazar Resmiye'nin çocuklarının yaşlarını vermek için tarih bilgisi kullanır. "1944 yılının Kasım ayının ortaları idi. Çocuklar küçük değildi. Yusuf 12 yaşında, Menemşe ise yedi yaşında idi" (Topçu, 2016: 168). Bu tarihten sonra Ahıska sürgünü gerçekleşmiştir. Ahıska sürgünü romanda verilen bilgiye göre 22 gün sürmüştür. Buna göre kahramanlar Orta Asya'ya Aralık ayında varmıştır. Yalta'da olan İsmail, ailesine kavuşmak için romanda verilen bilgiye göre 1944 yılının Aralık ayında Sahan Köyü'ne gelmiştir. Ailesini bulamayınca tekrar Yalta'ya dönmüştür.

İsmail'in Fergana'ya kesin dönüşü ile aradan uzun bir süre geçmiştir. Burada bir süre kaldıktan sonra Azerbaycan'a gidilmiş ve Menemşe orada evlenmiştir. Resmiye, 1992 yılında hastalanmıştır. "Resmiye'nin hasta olduğu günlerde Türk hükümeti Ahıska Türkleri ile ilgili bir kanun çıkarmıştı. 1992 yılında çıkan bu kanuna göre Ahıska Türkleri Türkiye'ye kabul ve iskân edileceklerdi (...)" (Topçu, 2016: 301). Azerbaycan'dan Türkiye'ye 1992 yılında göç etmişlerdir. 1944 yılından bu yana yaşanan olaylar üzerinden 48 yıl geçmiştir. Romanın son kısmında yazar, Menemşe'nin halen hayatta olduğunu paylaşmaktadır. Yazar, Menemşe'nin 70 yaşında olduğunu söylemektedir. Buna göre denilebilirki yazarın Menemşe'yi yetmiş yaşında İsmail'i de doksan yaşında anlattığı yıl 2007'dir. İsmail, doksan yaşında öldüğüne göre ölüm tarihi 2007 olarak değerlendirilmelidir. Menemşe ise halen yaşayan biridir. Romanın başlangıcı 1927 sonu ise 2007 şeklinde değerlendirildiğinde yaklaşık 80 yıllık bir tarihten söz edilmektedir.

Romanın başlangıç ve sonuç kısmı 1927-2007 şeklindedir. Bu şekilde roman 80 yıllık bir zaman dilimine sahiptir. Romanın yayın tarihi 2016 yılıdır. Yazar, 89 yıl önce yaşanan bir zaman dilimini vaka zamanının başlangıcı olarak kullanmıştır. Yazar, günümüzde halen yaşamaktadır. Bu şekilde romanın 4 yıl önce yani 2016 yılından önce kaleme alındığı söylenebilmektedir.

2.1.10.5. Dil ve Üslup

Ahıska Sürgünü Menemşe romanında kültürel yani daha çok yerel bir dil kullanılmaya çalışılmıştır. Romanın giriş kısımlarında Sahan Köyü ve çevresi uzun tasvirler ile anlatılmaya çalışılmıştır. Köyün anlatımında öteki romanlardan farklı bir düşünce geliştirilmiştir. Köy tüm coğrafyası ile fantastik bir mekân olarak kurugulanmaya çalışılmıştır. Bu köy, Kaf Dağının arkasında, cinler, periler ve doğaüstü varlıkların bildiği

bir mekândır. “Kaf Dağı’nın tepesindeki tek gözlü ejderhalar ve devler, o iki direğin üzerinde, gökyüzünün üzerine çökmesinden korkmadan, güvenlik içinde yaşarlardı.

(...) Tek gözlü ejderhalar, periler ve devler, kış aylarında bütün fırtınaları, karları, sisleri, tipileri boranları güçlü nefesleriyle üfleyerek Sahan Köyü’ne doğru gönderirlerdi (...) (Topçu, 2016: 10).

Roman içindeki bu fantastik dilin ve öğelerin kullanımı başka bölümlerde de görülmektedir. Yazarın fantastik unsurları kullanması romanın kültürel unsurları aktarmadaki ilk zeminini oluşturmaktadır. Fantastik unsurların kullanımı ve fantastik bir dilin ortaya çıkışı yazara has üslubun incelikleridir. Romanın giriş kısmında ise tamamen konudan bağımsız olarak bir kurt sürüsünden söz edilir. Yazar, burada kurtların bağımsızlığına dikkat çekerek Ahıska Türklerinin bir gün ana yurtlarına döneceği fikrini öne sürmüştür. Burada kullanılan imge öteki anlatılardan farklı bir yapı romana kazandırmıştır.

Romanda kültürel ve toplumsal faaliyetlerin aktarımında ön plandadır. Yazar, köydeki doğum ve düğün olayları sırasında gerçekleştirilen uygulamaları ayrıntılı bir şekilde aktarmış. Köydeki farklı adet, gelenek ve görenekler de yer yer olaylar üzerinden anlatılmıştır. Yazar, köyün coğrafyasını, kültürünü, toplumsal yapısını, inancını ve ekonomik faaliyetlerinin hepsini kendine has bir üslup ile dile getirmiştir. Yazarın bu unsurları aktarmada sade bir dil kullandığı görülmektedir. Komünizm ve devlet yapısı romanda yer yer aktarılmıştır. Yazar bunları anlatırken bilimsel bir dil kullanmıştır. Olayların arka planını aktarmış ve ilerleyen bölümlerde küçük hatırlatmalar yapmıştır.

Romanda yazarın olayların aktarımında hâkim olduğu görülmektedir. Kahramanlar arasındaki diyaloglar azdır. Genellikle yazarın açıklamaları ile oluşmuş yani müdahale edilmiş diyaloglar vardır. Konuşma çizgisi verilerek yapılan diyaloglar azdır.

-Selamünaleyküm Hocam

-Ve aleykümselam İsmail, nasılsın?

Molla camiden çıkan en son kişi idi!

-Ben seni iyi anlıyorum da gel sen camide cemaate anlat, köylüye anlat, dedi birden. (Topçu, 2016: 50).

Kahramanların ruh halleri ve yaşadıkları sorunlar uzun süreli psikolojik aktarımlar ile ele alınmıştır. Şahısların muhayyilesinde yaşadıkları çatışmalar, onurlarının zedelenmesi, yapılan mukayeseler ve mevcut anda hissettikleri duygular ara ara olayların arasında okuyucunun olayın içine dâhil olması için verilmiştir. “Resmiye ve yanındakiler,

bu hiç olmayacak, hayal dahi edemeyecekleri hamam olayından sonra artık iyice kendilerinden geçtiler.

İnsan olarak onurları daha da kırılmıştı. Her şeyi artık göze almışlardı. Hayatlarında düşmanlık nedir, düşman kimdir bilmeyen bu zavallı insanlara, Sovyet rejimi bu şekilde, en alçakça aşağılamayı reva görmüştü (Topçu, 2016: 199).

Bunun gibi yazarın kendi düşünce ve yorumları ile şekil verdiği anlık olaylar karşısındaki psikolojik değerlendirmeler romanda sık sık görülmektedir. Romanda tamamlanmamış cümle yok denecek kadar azdır. Argo ve müstehcen sayılabilecek kelimeler kullanılmamıştır. Romanın dili akışkan ve marak duygusunun ön planda olduğu bir anlatımla ilerlemektedir. Roman içerisinde tarihi karar ve belgeler de kullanılmıştır. Sovyet rejiminin Ahıska Türklerini sürgün etmek için Gürcistan Devlet Başkanı Beriya'ya gönderdiği tarihi belgenin maddeleri ayrıntılı bir şekilde paylaşılmıştır. (Topçu, 2016: 124-129). Bunun yanında 15 Ekim 1941 tarihli bir mektubun yazımı ve 1992 yılında Türkiye'nin Ahıska Türklerine yönelik çıkarmış olduğu iskân kararı da tarihi ve gerçekçi bir dil ile paylaşılmıştır. Romanın son kısmında yazar, anlatılanların gerçek hayattan alıntı olduğunu ve roman kahramanlarından Menemşe ile tanıştığını aktarmaktadır. Ayrıca romanda şiir, türkü, mani veya benzeri bir türün kullanımı söz konusu değildir. Romanda kültürel faaliyetler ve uygulamalar aktarılmıştır. Ancak sanatlı bir dilin veya üslubun kullanımı söz konusu değildir. Roman uzun bir zaman dilimini ele almasına rağmen sürgün olayı dışında Ahıska Türkleri ile ilgili önemli olaylardan söz etmemiştir.

2.1.11.9. Salkım Söğütlerin Gölgesinde¹⁵

Fırat Sunel'in *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanı, yirmi altı bölümden oluşan üç yüz doksan sekiz sayfalık bir eserdir. Yazar romanın bölümlerini kaleme alırken her bölüm için ayrı bir isimlendirme yapmıştır. Romanda geçen bölümlerin isimleri sırası ile şöyledir: "Horozlar ötmeden", "Ahıska", "Cemil'in aşkı", "Zoraki Görev", "Kafkasya'da aşkı en iyi bilen kadın", "Kür Çayı'na veda", "Geçmişin izleri", "Ahmet Ağa'nın karabasanı", "Çifte mutluluk", "Eski dostun gördükleri", "Supra", "Cemil'in mektubu", "Kadife kesedeki madalyalar", "Tiflis", "Böğrümayında giden", "7 Noyabr", "Son sabah", "Hayaller ve gerçekler", "Mahşer yeri", "Herkes gidince", "Bilinmeyene doğru", "Lenin nişanı", "Yaşamak için", "Düşler yolculuğu", "Boş mezar", "Salkım söğütlerin

---

¹⁵ Fırat Sunel, *Salkım Söğütlerin Gölgesinde*, Profil Kitap Maviyağaç Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2017.

gölgesinde”. Roman bir dağ köyünde yaşayan Ahıskalı Türklerin ve başka milletlerin hayat öyküsünü anlatmaktadır. “Romanın en etkili kısmı sürgün acılarının anlatıldığı sayfalardır. Eserde, askerlerin kapı kapı gezerek insanları “sen halk düşmanısın” gerekçesini bildirerek sürgüne götürülmesi gösterilmektedir.

Şunu kaydedelim ki, bu siyaset Azerbaycan`da da sürdürülmüş, insanlar “halk düşmanı” ismiyle yıllarca damgalanmışlar. Bu vahşet her sayfada hiss olunmaktadır (Babayeva, 2017: 78).

Ahıska sürgününün öncesi, yaşandığı zaman ve sonrası roman içinde anlatılmaktadır. Dönemin siyasi gelişmeleri ve İkinci Dünya Savaşı'nın yankıları roman içinde ele alınmaktadır. Tasvir ve ayrıntıların sıkça ele alındığı romanda kahramanların psikolojisi doğru biçimde yansıtılmaktadır. Kahramanlar aracılığı ile sık sık yazar geçmişin içinde okuyucuları gezdirip mevcut zamana getirmektedir. Roman Profil Kitap Maviağaç Kültür Sanat yayınlardan çıkmıştır. Romanda yazarın biyografisine ilişkin bilgi verilmemiştir.

2.1.11.1. Olay

Roman Orsep Köyünün öğretmeni olan Vitali Efendi'ye küçük Ömer'in ekmek getirmesi ile başlar. Sabah vakti hayallere dalmış olan Vitali Efendi, Ömer'in getirdiği ekmekten sonra tekrar hayallere dalar. Çarlık Rusya'nın yıkılıp Sovyet Rusya'nın kurulmasında savaşı ve idealist olan Vitali Efendi, devlet için gösterdiği üstün başarılarından dolayı kimsede bulunmayan Lenin nişanlı bir madalya almıştır. Eşini kaybeden Vitali Efendi Ahıska'ya bağlı olan Orsep Köyüne bir öğretmen olarak gelir. Köyde varlıklı bir aileye sahip olan Ahmet Ağalarda bir hafta kaldıktan sonra okulun içinde kalmak için yaptığı bir bölüme yerleşir. Köye gelinceye kadarki zaman dilimini muhayyilesinde tekrarlayan Vitali Efendi'nin kapısı tekrar çalınır. Bir çocuk bu defa Vitali Efendi'ye yumurta getirmiştir.

Ömer sabah erkenden babası Ahmet Ağa ile birlikte Ahıska'daki pazarda satmak için bazı sebzeler götürür. Sabah erkenden büyük bir kabile ile birlikte köyün kenarındaki dereden geçerken köprüden geçip Ahıska'ya doğru yola çıkarlar. Ahıska'ya geldikleri zaman pazardaki yerlerine yerleşip sebzelerini dizmeye başlarlar. Pazarda Ömer'in hayran olduğu kız Nino'da vardır. Nino, yaşlı ninesine bakan biridir. Çocukluğundan beri Ömer'in ağabeyi Cemil ile arkadaştır. Sebzelerini tezgâha yerleştiren Ahmet Ağa Ömer'i tezgâha bırakıp dışarı çıkar. Ömer ile Nino sohbet etmeye başlar.

Ömer, haftalardır demiryolu yapımında çalışan ağabeyi Cemil'in bugün döneceğini Nino'ya söyler. Nino, Cemil'den hoşlanmaktadır. Nino ve Ömer sohbet ederken Pazar yeri hareketlenmeye başlar. Pazar yerinde farklı milletlerden insanlar bir arada çalışmaktadır. Azeri Gülnaz, cevizli sucuk satan bir kadındır. Salkalı Eleni kızı Maria ile birlikte peynir satar. Eleni neşeli ve hareketli bir kadındır. Yaptığı peynirler Pazar yerinde en çok beğenilen ve satılan peynirlerdir. Maria ise annesinden farklı olarak tembel ve uyuşuk bir kızdır. Bir diğer satıcı şarap satan ve sürekli şarap içen Giorgi'dir. Nino'da bahçesinden topladığı taze meyveleri satar.

Nino ve Ömer sohbet ederken Ahmet Ağa, pazar yerine döner. Ahmet Ağa Ermeni bir terziye Ömer'e dikmesi için bir palto vermiştir. Ahmet Ağa ve Ömer paltoyu denemek için terzinin dükkânına gider. Ermeni terzi ile konuşurken radyodan Rusya ve Almanya arasındaki savaşa ilişkin bilgi verilir. Büyük oğlu Mehmet askerde olan Ahmet Ağa konuşmaları dikkatle dinler. Ermeni terzi çektikleri sıkıntıların Türkiye'nin savaşa girmemesine bağlar. Radyodan savaşın yakında biteceği haberi verilir. Ahmet Ağa bu konuşmadan rahatsız olur. Paltoyu denedikten sonra Ahmet Ağa ve Ömer tüccar Moşe'nin yanına gider. Moşe ile sohbet ettikten sonra bazı erzaklar ve kahve alırlar.

Moşe'nin dükkânından sonra Ahmet Ağa tezgâha gelir. Nino malların çoğunu satmıştır. Ahmet Ağa kalan birkaç sebze yi Nino'ya verdikten sonra Ömer ile birlikte oğlu Cemil'i almaya gider. Demir yolunda çalışan işçilerin çoğu yorgun düşmüş ve Ahmet Ağa'nın arabasına binmiştir. Biraz ilerledikten sonra Cemil, babası ve kardeşini görüp arabaya biner. Ömer heyecandan aklına gelen her şeyi ağabeyine anlatmaya başlar. Cemil daha çok Nino'yu merak eder. Çünkü Cemil ve Nino birbirine âşıktır. Babasının uyarısı üzerine konuşmalarına biraz ara veren Ömer, Cemil'in uykuya dalması ile çevreyi seyretmeye başlar.

Cemil'in annesi Selvi Hanım oğlunun gelişi şerefine yemekler hazırlamış ve hazırlıklar yapmıştır. Cemil'in ablası Zehra ve küçük bebeği İbrahim'de bu aile ile yaşar. Zehra kocası Yusuf'un savaşa gitmesi üzerine babasının evine gelmiştir. Ahmet Ağa'nın küçüklüğünden beri kendi evladı gibi baktığı Selma, ağabeyi gibi sevdiği Cemil'in gelişine ayrıca sevinmektedir. Ahmet Ağa ve ailesi yemeklerini yedikten sonra yan köyde oturan en yakın arkadaşı Şota ve oğlu Nika, Cemil'i ziyarete gelir. Şota'nın Mişa adında bir oğlu savaşa gitmiştir. Şota bir Gürcü ve Hristiyan olmasına rağmen Ahmet Ağa ile çok iyi dosttur.

Ahmet Ağa ve Şota pazardan alınan kahveden içerken Nika ve Ömer oyun oynamaya başlar. Ahmet Ağa pazarda yakında savaşın biteceğini duyduğunu Şota'ya anlatır. Ahmet Ağa ve Şota savaş hakkında geç vakte kadar konuşurlar. Geç vakitte misafirler evine gider. Cemil'in morali bozuktur. Ahmet Ağa bunun nedenini yorgunluğuna bağlar. Akşam rüyasında Nino'yu gören Cemil, sabah olunca babasına savaşa gitmesi için çağırıldığını söyler. Bir oğlu savaşta olan Ahmet Ağa ve Selvi Hanım haber karşısında yıkılmıştır. Bir hafta sonra Cemil, ailesi ile vedalaşmadan Nino'ya duygularını açıklamak için Ahıska pazarına gider. Nino'yu orada göremeyince pazardakilerle vedalaşıp savaşa gider. Araba ile Tiflis'e kadar gelen Cemil, arkadaşları ile birlikte birkaç gün burada kalır. Daha sonra trene binip bilmediği bir yolculukta savaşa gider.

Cemil'in vedalaşmadan gitmesi Ahmet Ağa ve Selvi Hanımı kahreder. Vitali Efendi bütün öğretmenler gibi istemeden de olsa emniyet binasına gidip köy halkı ile ilgili bilgi verir. Ahıska bölgesinden sorumlu olan İgor, Vitali Efendi'yi bilgi vermemesinden dolayı sorgular. Köydeki insanların Rus hükümetine karşı olan hareketlerinin tespiti için görevlendirilen Vitali Efendi'nin kuruma bilgi vermemesi İgor ve yardımcısı Zaza tarafından alaycı bir tavırla karşılanır. İgor Vitali Efendi'nin Lenin nişanı madalyasını gösterip bu madalyayı hak etmesi için çaba göstermesini söyler. Buradan büyük bir nefret ve sinirle ayrılan Vitali Efendi yol boyunca İgor'un kendisine söylediği lafları tekrarlar.

Bu sinirle evine gelen Vitali Efendi, muhayyilesinde geçmişe giderek sosyalizm için verdiği mücadeleyi düşünür. Petrograd şehrinde genç bir öğrenci iken halk ayaklanmasına katılan Vitali Efendi, burada sevdiği kadın olan Yekaterina'yı görür. İsyan arasında ezilen kadını Vitali Efendi kurtarıp kaldığı yere götürür. Vitali Efendi bunları düşünürken Ahmet Ağa'yı uyku tutmamış dışarı çıkmıştır. Ahmet Ağa köyde dolaşırken yanan bir ateş görür. Yanan ateşin olduğu yere doğru yürür. Yanan ateşin başında Vitali Efendi'yi gören Ahmet Ağa yanına gelip sohbet etmeye başlar. Sohbet esnasında sosyalizmden ve savaştan bahsederler. Konuşma bittikten sonra sarhoş olan Vitali Efendi sızar. Konuşmadan sonra anlattıklarından pişman olan Ahmet Ağa sabah korkusunu yenmek için Şota ile konuşmaya gider.

Bu arada Ömer ve Nika köyün aşağısında Deli Seyit ile birlikte koyunları otlatmaktadırlar. Şota'nın evine gelen Ahmet Ağa Vitali Efendi ile konuştuklarını anlatır. Vitali Efendi istihbarat taşıdığı için bütün köy halkı ondan çekinir. Şota Ahmet Ağa'yı

sohbet ederken rahatlatır. Ahmet Ağa köyüne döner. Ninesinin hastalığından dolayı Cemil'in pazara geldiği gün orada olmayan Nino, Cemil'in savaşa gidişine ve onu göremediğine çok üzülür. Nino'nun Cemil'e âşık olduğunu anlayan Salkalı Eleni Nino'yu teselli etmeye çalışır. Eleni sevdiği adamı kaybeden bir kadındır. Sevdiği adam için köyünü terk edip Ahıska'ya yerleşmiştir. Aşktan anlayan bir kadındır.

Ahıska'da günler böyle geçerken Şota'nın büyük oğlu Mişa savaştan köyüne geri döner. Mişa savaşta parmaklarını kaybettiği için madalya almış ve köyüne dönmüştür. Mişa'nın gelişi Şota ve ailesini sevince boğar. Bütün köy ve çevre köylerden insanlar günlerce Mişa'yı görmeye gelir. Ahmet Ağa, savaşa giden iki oğlundan haber alabilmek ümidiyle Mişa'nın yanına sevinçle gider. Mişa'nın gelişinden sonra her gün yaptıkları gibi Ömer ve Nika koyunları otlatmaya çıkarır. Onlar koyunları otlatırken Moşe'nin kardeşi İzak köylere mal satmaya gelir. Ömer ve Nika'nın oyuna daldığı bir anda tanımadıkları bir adam köye doğru gelir. Bu adam Şota'nın yıllar önce harpte savaşmak için gittiği ağabeyi Otari'dir.

Otari'nin gelişi Şota ve ailesi için ikinci sevindirici haber olmuştur. Otari, Birinci Dünya Savaşı yıllarında iki arkadaşı ile birlikte cepheden kaçmıştır. Uzun bir yolculuktan sonra arkadaşı Maksim'i Tiflis'te bırakıp öteki arkadaşı Timur ile birlikte yola devam eder. Dağları aştıktan sonra Svanetya'ya giderler. Otari uzun yıllar burada kaldıktan sonra evlenir. İki oğlu olur. Oğulları savaşa giderken eşini kaybeder. Sonra burada yaşamaya dayanamayıp Ahıska'ya geri döner. Otari'nin gelişi ile büyük bir ziyafet verilir. Uzun zaman göremediği köyü gezmeye çıkan Otari, hükümetin her şeyi yıktığını görür. Bunun üzerine hükümet aleyhine etrafta konuşmaya başlar.

Bu arada Ömer ve Nika'nın okulları açılmıştır. Otari, Ahmet Ağa'nın ağabeyi olan Hüseyin'in çocukluk arkadaşıdır. Hüseyin, Türkiye'ye ziyarete gittiği yıl sınırlar çekilmiş ve Hüseyin ile ailesi Türkiye tarafında kalmıştır. Ahmet Ağa'ya emanet ettiği küçük kızı Selma ise Ahıska'da kalmıştır. Otari'nin gelişinden sonra Cemil bir mektup ailesine bir mektup da Nino'ya gönderir. Otari, Vitali Efendi gibi sürekli geçmişi ile yaşayan ve bulunduğu zamandan memnun olmayan biridir. Bir sabah askerler Otari'nin Stalin'e hakaret ettiğini söyleyerek onu sürgüne götürürler. Otari'yi İgor'a şikâyet eden Vitali Efendi'dir.

Aylar geçmiş ve yedi Ekim'de sosyalizmin kuruluş yıl dönümü için hazırlıklar başlamıştır. Ömer ve Nika gibi bütün çocuklar Sovyet Rusya için şiirler okumuş

yürüyüşler yapmıştır. Rusların Almanlara karşı yaptığı savaşta ilerlediği ve Almanların Rus topraklarından püskürtüldüğü haberleri her gün Ahıska pazarında verilmeye başlanır.

Bütün gece içinde bir sıkıntı olan Ahmet Ağa'nın sabah namazını kıldıktan sonra kapısı çalınır. Rus askerleri Ahmet Ağa ve ailesini bütün köy halkı gibi köyün aşağısına toplar. Burada sabah oluncaya kadar bekleyen köy halkı askerlerin izni ile iki saatliğine evlerinden malzeme alabilmek için köye geri döner. Bu arada olanlardan habersiz olan Vitali Efendi olayları anlamak için bir Rus askerinin yanına gelir. Lenin nişanlı madalyasından dolayı Vitali Efendi'ye saygı duyan Rus asker bütün Türklerin sürgün edileceğini söyler. Olaylar karşısında çaresiz kalan Vitali Efendi köyün sürgün edilmesini seyrederek köy halkı kamyonlara bindirilerek köyden alınıp tren istasyonlarına götürülür. Aynı şekilde Nikaların köyünde de Türkler sürgün edilir.

Her ne kadar Şota olayları anlamak için köye inmeye çalışsa da askerler izin vermez. Bu köyde doğan Ömer ve ailesi artık bir daha dönmemek üzere köyden ayrılır. Tren istasyonuna gelen köylüler uzun ve zorlu bir yolculuğa başlar. Hayvan vagonlarına bindirilerek ağır kış şartlarında Orta Asya'ya doğru yola çıkarlar. Yolda küçük çocukların ölümü, insanların işkenceye dönüşen tuvalet ihtiyacı, açlık, susuzluk, hastalıklar ve işkenceler arasında haftalarca süren bir yolculuk gerçekleşir. Bu yolculuk esnasında Ahmet Ağa ölür. Ahmet Ağa'nın ölüşü Ömer ve ailesinde büyük bir acı ve yalnızlık yaratır. Yolculuk sonunda Fergana Vadisinde bir köye gelen Ömer ve ailesi burada yaşamaya başlar.

Ömer köy mezarlığında ölen babası için boş bir mezar yapar. Yazar burada ilerleyen zamana son vererek altmış beş yıl sonrasına gider. Yaşlanmış olan Nika kızı Sara ile birlikte köydeki evinde yaşar. Yürüyemez hale geldiği için asırlık ceviz ağacının altına oturup köyü seyrederek Altmış beş yıl sonra köyüne dönen Ömer, eskiye ait hiçbir şey bulamaz. Nika'nın köyüne doğru yola çıkar. Nika'nın evine gelince iki arkadaş birbirlerine sarılıp ağlar. Bir süre ceviz ağacının altında oturup eski yıllardan bahsederler. Ömer otobüsü kaçıracağını söyleyip oradan ayrılır. Ömer'in ikinci defa gidişine üzülen Nika, Kahrol Koba! Kahrol Stalin! Söзlerini söyler. Ceviz ağacına yaslanan Nika'nın çocukluğundaki yıllara gitmesi ile roman sona erer.

2.1.11.2. Şahıslar

Ömer ve Nika:

Ömer, Ahmet Ağa'nın en küçük oğludur. Romanın içinde başkahraman görevini üstlenir. Küçük Ömer ve en yakın arkadaşı Nika, roman boyunca hemen hemen bütün bölümlerde görülmektedir. "(...) Hevot'tan Şota'nın oğlu Nika, Ömer'in en yakın arkadaşıydı. Hem birbirlerini çok severler hem de ikide bir kavga ederlerdi. Ömer bu sene Hevot'taki okulda Nika'yla beraber okuyacaktı. Pek seviniyordu buna. Heyecanla anlattı Nino'ya"(Sunel, 2017: 39).

Ömer, akıllı, sevecen ve köklerine bağlı bir çocuktur. Arkadaşı Nika ile birlikte köyün tabiatını okuyucuya aktarmaktadır. Ömer, sürgün edildikleri zaman babasının ölümü üzerine ailenin sorumluluğunu üstlenmiştir. Babasının yolda ölüşü ve köyünden sürgün edilişi unutamadığı anlardır. Sürgünün ağır yükleri Ömer'i olgunlaştırmıştır. Sürgünde ve sürgünden sonra yaşananlar Ömer'in muhayyilesini uzun yıllar meşgul etmiştir. "Oysa Ömer'in yaşadıkları Nika'nın hayal gücünü aşardı. Trende geçen o kırk günün ızdırabını kimse anlayamazdı.

Babasının kefensiz bedeni Orta Asya buzullarında çakallara yem olurken hissettiklerini, her şeye sil baştan başlayıp, yeni bir vatanda kök salmaya çalışırken, nasıl hep vatanlarına dönüp ata topraklarında ölme umuduyla yaşadıklarını, yıllar sonra çoluk çocuğa karışıp huzura erdiklerini düşündüklerindeyse taşlarla sopalarla kovalanıp, arkalarında yeniden ölümlerini bırakarak oradan da kaçmak zorunda kaldıklarını, bütün bunların acısını yaşamayanlar nasıl anlayabilirdi? (Sunel, 2017: 397).

Ömer, abisinin sevdiği kız olan Nino'ya hayranlık duymaktadır. Nino ile olan sohbetleri ve Ahıska'daki pazar Ömer'in unutamadığı anılar arasındadır.

Nika, Ahmet Ağa'nın en yakın arkadaşı olan Şota'nın küçük oğludur. Akıllı ve sevecen olan Nika, Ömer gibi köklerine sadık olduğu için doğduğu evi yaşlanıncaya kadar bırakmamış ve köyünü terk edememiştir. Ömer'in sürgün edilmesinden sonra köyde kalan Nika, yaşlanınca sürekli dağları, ovaları ve köyün deresini izleyip Ömer ile olan anılarını hatırlamıştır. "Rahatlamıştı. Başını kendinden de yaşlı ceviz ağacına dayadı. Gözlerini kapadı. İçini bir huzur kapladı. Aşağılarda, Uravel Deresi'nin kenarında, eğri salkım söğütlerin gölgesinde birbirlerine su atarak oynayan iki çocuğu görüyor, neşeli gülüşlerini duyuyordu..." (Sunel, 2017: 398). Babaları gibi yakın arkadaş olan Ömer ve Nika yıllar sonra buluştukları zaman çocukluklarını ve anılarını paylaşmıştır. Romanın vaka zinciri

göz önüne alındığı zaman Ömer ve Nika'nın romanı olarak karşımıza çıkar. Ömer ve Nika başkahraman konumundadır. Roman Ömer ile başlar Nika ile sona erer.

Ahmet Ağa ve Selvi Hanım:

Ahmet Ağa, Ahıska'ya bağlı bir köyde yaşar. Babasından kalan mal varlığına el konulduğu için eski ağalar gibi güç sahibi değildir. Ahmet Ağa, toprağına bağlı olan, dürüst, güvenilir ve sadık bir insandır. Vatanı ve çocukları için durmadan çalışan bir adamdır. "(...) Ahmet Ağa, köyün en sevilen, saygı duyulan insanlarından. Ama ona artık hiç kimse Ağa demiyordu...

Yıllar önce varlıklı insanlar Sibiry'a'daki gulag kamplarına sürülmeye başlayınca, Ahmet Ağa'da korkudan diğer ağalar gibi bir gecede "Efendi" oluvermişti. Ona sadece evde karısı Selvi Hanım "Ağam" derdi (Sunel, 2017: 11-12).

Kendi gibi Türk ve Müslüman olmayan kişiler ile de iyi geçinen ve sevilen biridir. İki oğlu Rusya için askere gittiği halde bütün Ahıska Türkleri gibi oda köyünden sürgün edilmiştir. Sürgünün ağır şartlarına dayanamayan Ahmet Ağa tren yolculuğunda hayatını kaybetmiştir. Selvi Hanım eşine ve çocuklarına bağlı olan bir kadındır. Askerde olan evlatları için sürekli ağlayan ve evlatları için çırpınan biridir. Köyünden zorla sürgün edildiği zaman gideceği yere varmadan eşini kaybetmiştir. Ahmet Ağa ve Selvi Hanım, Ahıska'da yaşayan ve sürgün esnasında ağır bedeller ödeyen tipik Türk ailelerinden biridir.

Şota ve Lela:

Şota ve eşi Lela, Ahıskalı olan ama Müslüman olmayan Gürcü bir ailedir. Şota, Ahmet Ağa'nın en yakın arkadaşıdır. Ahmet Ağa ve Şota farklı köylerde yaşamalarına rağmen sık sık birbirlerine giden ve bir aile gibi yaşayan iki eski dosttur. Çocukluktan itibaren birlikte büyüyen bu iki dostun aile fertlerinin arkadaşlığı da çok eskilere dayanmaktadır. Şota, Ahmet Ağa gibi dürüst, çalışkan ve iyi niyetli bir insandır. Lela'da Selvi Hanım gibi iyi niyetli ve çalışkan bir kadındır.

Cemil ve Nino:

Cemil, Ahmet Ağa'nın ortanca oğludur. Sovyet Rusya için demiryollarının yapımında çalışan Cemil, daha sonra ağabeyi gibi savaşa gitmiştir. Çocukluk arkadaşı olan Nino'ya âşık olan Cemil, duygularını bir türlü dile getirememiştir. Cemil utangaç ve gururlu bir delikanlıdır. Hayatında yaşadığı zorlukları ailesine belli etmeyen biridir. Nino, Ahıska pazarında meyve satan ve hasta ninesine bakan bir kızdır. Ahmet Ağa gibi

köyünden getirdiği mahsulleri satmaktadır. Nino'da Cemil'e âşıktır. Nino, Cemil ile ilgili bilgileri Ömer'den alır. “ (...) Kendi kendine düşünürken, ona tutkun olduğunu yüreğinde saklarken bile utanır, yanakları kızarırdı. Cemil'de onu beğenir miydi? Bilmiyordu...

Belki de hiç öğrenemeyecekti. Bilip hissedebildiği tek şey, gelişip serpildikçe, çocukluk ve oyun arkadaşı Cemil'i gördüğünde içinin başka bir türlü kıpır kıpır eder olmasıydı. Onun adını duyduğunda bile içi gıdıklanıyordu (Sunel, 20017: 21).

Cemil'in savaşa gidişi ve Nino'nun sürgün edilen Ahmet Ağalara üzülüğü romanda anlatıldıktan sonra bir daha kahramanlar hakkında bilgi verilmemiştir.

Ahıska Gazisi “Mişa”:

Mişa, Şota'nın büyük oğludur. Rusya için gittiği savaşta parmaklarını kaybettiği için madalya alıp evine dönmüştür. Savaşta vücudunun herhangi bir uzvunu kaybeden bütün askerler gibi Mişa'da bu durumdan rahatsız olmaktadır. Mişa'nın gelişi ailesini sevindirdiği gibi bütün köyü de sevindirmiştir. Mişa kaybettiği parmaklarından dolayı içine kapanık olan ve yüzü gülmeyen biri olmuştur. Mişa, parmakları için çok üzülür ancak ailesinin böyle bir derdi yoktur. “Mişa kopan parmaklarına çok üzülüyordu. Ama bunu ondan başka dert eden yoktu. Kimin umurundaydı ki kopan birkaç parmak? Sağ salim baba ocağına dönmüştü ya...”(Sunel, 2017: 123).

Vitali Efendi ve Otari:

Vitali Efendi, köyde öğretmenlik yapan yaşlı bir adamdır. Yıllar önce sosyalizmin yayılması için çaba göstermiş ve savaşmıştır. Daha sonra Rusya'da sosyalizm etkili olunca kendisine Lenin nişanlı önemli bir madalya takılmıştır. Eşini kaybettikten sonra öğretmen olarak görev yapmış biridir. İdeallerine bağlı yaşayan ve sürekli bir zihni münakaşa yaşayan bir adamdır. Geçmişin pişmanlıkları ile şimdinin muhakemesini kendi zihninde yaşayan Vitali Efendi, sosyalizme olan bağlılığından dolayı istemeyerek de olsa adam öldürmüş ve Otari'yi şikâyet etmiştir. Ahıska sürgününden sonra köyde kalamamış ve Tiflis'e göç etmiştir. Vitali Efendi'nin geçmişi ve idealleri romanda geniş bir şekilde işlenmektedir. Eşinin ölmesi Vitali Efendiyi derinden sarsmıştır. “Vitali Efendi düşündükçe sinirlendi, yumruklarını daha da sıktı. Petrograd'daki mücadelelerini, iç savaşta vuruştugu cepheleeri düşündü. İç savaşı düşünürken aksayan sol dizi sızladı.

Dava uğruna kaybettiği yoldaşları gözünün önüne geldi. Onların isimlerini mırıldandı ıslak gözlerle. Savaşın harabeye çevirdiği karısının hayali belirdi

sonra. İşte ancak o zaman sakinleşti. Kendine geldi ve sağına soluna bakıp, nerede olduğunu anlamaya çalıştı (Sunel, 2017: 71).

Otari, Şota'nın ağabeyidir. Yıllar önce savaşa gitmiş ve bir daha dönmemiştir. Savaştan kaçan Otari, yıllarca Svanetya'da yaşamış ve evlenmiştir. Ailesini kaybedince Ahıska'ya dönmüştür. Hayattan bıkan ve umursamaz bir karaktere sahip olmuştur. Hiçbir şeyden zevk almayan Otari, sürekli duygu değişiklikleri yaşamıştır. Sosyalizmin yaşattığı yıkımı dile getirdiği için ve Stalin'e hakaret ettiği için sürgün edilmiştir. Otari'de Vitali Efendi gibi geçmişi sürekli sorgulayan ve unutmayan biridir.

İgor İvanov ve Zaza Zurabişvili:

İgor ve Zaza, Sovyet Rusya için istihbarat toplayan, kötü karakterli insanlardır. İnsanların acılarından zevk alan Zaza, her türlü ihaneti göstermiştir. Ahıska Türkleri ve farklı milletler arasında Sovyet Rusya'ya karşı en ufak hareketi ve hakareti engellemeye çalışmışlardır. Vitali Efendi İgor'dan nefret ederken köy halkı Zaza'dan rahatsızlık duymaktadır. "(...) Bu topraklarda doğup büyüyen Zaza'yı hiç kimse günahı kadar sevmezdi. Sadist ruhlu bu adam kadar görevini yaparken böylesine zevk alan kişi zor bulunurdu.

Belinde tabancasıyla köy köy dolaşır, olmadık yerde insanın karşısına çıkar, hiç saklanmadan sanki görsünler de rahatsız olsunlar diye evleri, tarlada çalışan köylüleri gözetlerdi. İgor İvanov bürosuna kapanıp karanlık planlar yaparken, Zaza Zurabişvili her zaman her yerde insanın içindeydi. Yüzündeki o sırtlan sırtması, görende korku ve tiksinti uyandırır (Sunel, 2017: 67).

Zaza'nın patronu konumunda olan İgor, Sovyet Rusya'nın kıyım ve asimile politikalarını en iyi şekilde aktaran kişidir. İgor'un yerli halktan devlet lehine sürekli istihbarat istemesi halk arasında güvensizliğin oluşmasına neden olmuştur. İgor, kendini güçlü gören, zalim ve çıkarıcı bir insandır. "İgor'un sesi her türlü içtenlikten uzak, buz gibi ve alaycıydı. Türkçe'yi iyi bilmesine rağmen her zamanki gibi Rusça konuşuyordu.

Konuşurken yüzünde hiçbir ifade belirmez, ne gözü, ne kaşını oynardı. Hatta ağzı bile neredeyse kıpırdamaz, hep dişlerini sıkıyor hissi veren sivri çenesi hafifçe aşağı yukarı iner kalkardı (Sunel, 2017: 65).

Mehmet, Zehra, Selma:

Mehmet, Ahmet Ağa'nın en büyük oğludur. Romanda uzun zamandır savaşa gittiği, gürbüz ve güçlü bir delikanlı olduğundan söz edilmektedir. Zehra, Ahmet Ağa'nın kızıdır. Eşi Yusuf askere giden Zehra, bebeği İbrahim ile birlikte babasının evinde kalmaya

başlamıştır. Selma, Ahmet Ağa'nın ağabeyi olan Hüseyin'in kızıdır. Türkiye'ye ziyaret için giden Hüseyin Ağa, küçük kızı Selma'yı kardeşinin yanına bırakır. Gürcistan ve Türkiye sınırına tel örgü çekilince Türkiye tarafında kalan Hüseyin Ağa bir daha Ahıska'ya geri dönemez. Ahmet Ağa abisinden kendisine yadigâr kalan Selma'yı yetiştirir Selma içine kapalı ve sessiz bir kızdır.

Deli Seyit, Esmâ Ana, Elif ve Inga:

Deli Seyit, Orsep Köyünde yaşayan ve akli dengesi yerinde olmayan biridir. Köydekilerin koyunlarına çobanlık yapmıştır. Sürgün esnasında askerler tarafından dövülmüş ve ağır sürgün şartlarına dayanamayıp ölmüştür. Esmâ Ana, on bir çocuk doğurduğu için Sovyet Rusya tarafından madalya almıştır. Ancak buna rağmen oda sürgün edilmiştir. Sürgün zamanında kadın ve çocuklara yardım etmiş iyi niyetli bir kadındır. Elif, yaşlı annesi ile birlikte sürgün edilmiştir. Sürgün esnasında annesini kaybetmiş ve bir çocuk dünyaya getirmiştir. Çocukken mucize bir şekilde hayatta kalan Inga, Ali adında bir bebeğe sahiptir. Genç kadın zorla sürgün edildiği tren yolculuğunda bebeğini kaybetmiştir.

Azeri Gülnaz, Salkalı Eleni, Maria, Moşe, Giorgi, İzak, Ermeni Terzi, Alişan Öğretmen:

Azeri Gülnaz, Ahıska pazarında cevizli sucuk satan Ahmet Ağaların komşusudur. Salkalı Eleni ve kızı Maria pazarda peynir satan kişilerdir. Genç yaşta büyük acılar yaşayan Eleni, neşeli ve sevecen bir kadındır. “Pazarın en renkli müdavimi kuşkusuz Salkalı Eleni idi. Beyaz saçlarını güzelce tarayıp arkadan topuz yapan, hep tertemiz giyinen mavi gözlü Rum Eleni, ilerlemiş yaşına rağmen hala gençlere taş çıkartacak kadar güzeldi” (Sunel, 2017: 21). Maria, annesinin aksine uyuşuk ve tembel bir kızdır. Moşe, erzak satan Rum bir tüccardır. Kurnaz ve akıllı bir adamdır. İzak, Moşe'nin kardeşidir. Abisi dükkâna bakarken o köylere mal satmak için çalışmaktadır. Giorgi, şarap satan, hiçbir şey umurunda olmayan biridir. Ermeni Terzi, Türkiye'ye karşı kin besleyen bir adamdır. Alişan Öğretmen, bir Azeri Türküdür. Sovyet Rusya istihbaratı tarafından görevlendirilen biridir. Ahıskalı Türk çocukları asimile etmeye çalışır. Bütün bu kahramanlar Ahıska pazarı ve köyde Ahmet Ağaların yakın çevresindeki kişilerdir. “ (...) Metnin merkezinde Ömer adlı bir Türk ve Nika adlı bir Gürcü çocuğu ile onların aileleri bulunmaktadır. Babaları Ahmet Ağa ile Şota tıpkı oğulları gibi iki iyi arkadaştır.

Keza Ahıska pazarında yan yana gelen farklı din ve etnik kökenlerden Moşe, Eleni ve Niko gibi tipler aracılığıyla yelpazenin genişliği hissettirilir (...) (Demiryürek, 2016: 109).

Anlatılan kişiler Ahıska'daki farklı etnik grupların birer temsili niteliğindedir. Anlatılan karakterler kendi etnik kökenlerini yansıtmada noktasında birer örnek modeldir.

Öteki Kahramanlar:

Yakaterina, Yuri Levitan, Yusuf, İbrahim Bebek, Mahmut, Hatuna, Hüseyin, Hasan, Maksim, Temur, Ayşe, Aykız, Mahşvi, Uça, Lamara, Âşık Ali, Mustafa Ağa, Elmas Hanım, Ali Dede, Ali Bebek, Genceli Heydar, Tamara ve Sara romanda geçen kahramanlardır.

2.1.11.3. Mekân

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanında genel olarak mekân Ahıska, Ahıska'ya bağlı Orsep ve Hevot Köyleri, Tiflis, Svanetya, Petrograd, Bakü, Sırderya, Hazar Denizi ve Fergana Vadisi şeklindedir. Kahramanlar Ahıska'ya bağlı olan Orsep ve Hevot Köylerinde yaşamaktadırlar. Her zaman sisler içinde kaybolan Orsep Köyü, Ömer ve ailesinin yaşadığı yerdir. “Orsep Köyü, civardaki diğer köylere nazaran daha yüksekçe bir tepedeydi. Geniş çayırlardan girilen köy, sırtını zirveye kadar koyu yeşil renkli ladin, köknar ve çam ağaçlarıyla kaplı bir zümrüt dağa yaslamıştı” (Sunel, 2017: 10). Bu köy Altmış beş- yetmiş hanelik bir köydür. Köydeki Uravel Deresi, kalenin kulesi, köy mezarlığı, köy okulu ve Ahmet Ağanın evi ile Hevot Köyündeki Şota'nın büyük ceviz ağacının altındaki evi en çok olayların geçtiği yerdir.

Ömer ve Nika'nın eğlenceli günler geçirdiği Uravel Deresi Hevot Köyüne daha yakındır. Bu dere ve iki arkadaşın eğlenceleri romanın son bölümünde de verilmektedir. Hevot Köyü romanın sona erdiği son yerdir. Bu köyde Nikalar ile birlikte başka Gürcü ailelerde yaşamaktadır. “Birkaç Gürcü ailenin de yaşadığı Hevot köyü daha büyüktür. Hemen altından Uravel Deresi akardı. Ama o yerleşmek için bu en tepedeki, gökyüzüne ve yıldızlara en yakın köyü seçti”(Sunel, 2017: 11).

Ahıska'daki pazar yeri, dükkânlar ve emniyet binası öteki kahramanların bulunduğu yerlerdir. Tiflis, roman akışı içinde Cemil'in harbe giderken uğradığı yer ve Vitali Efendi'nin köye sürgün edildikten sonra yerleştiği ev diğer mekânlardır. Ayrıca yazarın Otari üzerinden geçmişe giderek Otari ve Temur'un yaşadığı maceraları anlattığı yerler de roman da bazı bölümlerde geçmektedir. Ahıska tüm mekânları ile ayrı ve özel bir

yere sahiptir. Bereketli ve huzurlu bir yerdir. Tabiatı ve güzelliği romanda sık sık anlatılmaktadır. “Ahıska şehrini çevreleyen tepeler sararıırken, bu dağların otları, çimenleri Ağustos ayında bile yeşil kalırdı.

Sadece baharda değil, yazın ve sonbaharda bile çiçeğe donanırdı kırlar. Kar yorgan gibi dağları kaplayıncaya kadar, koyunlarla keçiler hep yeşil, sulu otları yiyip semirirlerdi (Sunel, 2017: 115).

Petrograd Vitali Efendi'nin geçmişte yaşadığı ve sosyalizm ideali için çaba verdiği yerdir. Yazar bu şehre Vitali Efendi üzerinden birkaç defa gidip bazı olayları sırası ile vermiştir. Svanetya, savaştan kaçan Otari'nin yerleştiği ve evlendiği yerdir. Yazar kahramanın anılarından hareketle geçmişe gidip yaşanan olayları sırası ile vermiştir. Svanetya, Otari'nin muhayyilesinde önemli bir yere sahiptir. Bu şehir de Petrograd gibi geçmişin muhasebesi için var olan bir şehirdir.

Bakü, Sırderya ve Hazar Denizi, Ahıska'dan sürgün edilen Türklerin yolculuk yaptığı ve işkence gördükleri yerlerdir. Buralarda yüzlerce insan ölmüş ve olumsuz şartlarda zorunlu bir yolculuk yapılmıştır. Romanın sonuna doğru ağır bir yolculuktan sonra varılan Fergana Vadisi Ahıska Türkleri ve Ömer'in ailesi için yeni bir vatan görevi üstlenmiştir. Fergana Vadisi'ne bağlı olan bir köyde Ömer'in babası için boş bir mezar kazması Ahıska Türkleri için vatan görevi görecek olan bu toprakların hiçbir zaman asıl vatan görevi görmeyeceği anlamına gelmektedir.

Orsep ve Hevot Köylerinde başlayan roman bu köylerde son bulmaktadır. Ahıska, vatani ve özlemi bu romanda da temsil etmektedir. Altmış beş yıl sonra Köyüne dönen Ömer, evlerini, okulunu, köydeki dereyi ve çocukken oynadığı salkım söğütleri tekrar hatırlamış ve vatan özlemi tetiklenmiştir. Romanın köydeki bölümlerinde kahramanların daha çok açık mekânlarda bulunduğu göze çarparken romanın sürgün bölümlerinde ise artık kapalı mekânların bulunması söz konusudur. Mekânların tasvir edilişi ve fiziksel özelliği roman kahramanlarının psikolojisi ile benzer bir yapı taşımaktadır.

2.1.11.4. Zaman

Romanda geçen zaman genel olarak İkinci Dünya Savaşının yaşandığı yıllardır. Roman Ahıska sürgünün gerçekleştiği 15 Kasım 1944 yılından belli olmayan bir süre önce başlayıp altmış beş yıl sonrasına kadar ki bir zaman dilimini ele almaktadır. Romanda Rusya ve Almanya büyük bir savaşa girmiştir. “Sovyetler'in “Büyük Vatanperverlik

Savaşı” dedikleri İkinci Dünya Savaşı yıllarıydı. Tahılın çok büyük bir kısmı cepheye, askerlere gönderiliyordu.

Ahıska'nın bu tahıl ambarı gibi köylerinde bile, ekmekler bereketli olsun diye hamuruna bolca çiğ patates katılıyordu. Cepheye gönderildiği için patates de kıymete binmişti. Eskisi gibi bol değildi (Sunel, 2017: 8).

Romanın başlangıç kısmında halkın yaşadığı sıkıntılar verilirken dönemin önemli ekonomik ve siyasi durumu hakkında bilgi verilmiştir.

Ahıska'ya Pazar yerine gitmek için yola çıkan Ahmet Ağa ve Ömer dere kenarından geçerken yazarın etrafı tasvir edişinden bahar aylarında yağan yağışlardan sonra halen yağmurun olması gibi söylediği cümleden anlaşıldığı üzere mevsim olarak yaz aylarının başları yaşanmaktadır. Bu mevsimden sonra Cemil'in savaşa gidişi, halk arasında geyiklerin çiftleşme dönemi olarak sayılan Böğrümayı (Ekim ayı) ve Sosyalizmin kuruluş yıl dönümü olan 7 Noyabır yani 7 Ekim sırası ile romanda verilmektedir. Bu olaylardan hemen sonra 15 Ekim'de gerçekleşen Ahıska sürgünü ve sürgünden altmış beş yıl sonra köye dönen Ömer'in yaşadıkları romanın kronolojik zaman dilimini vermektedir.

Romanın kronolojik zaman diliminin yanında Vitali Efendi ve Otari başta olmak üzere Salkalı Eleni, Ahmet Ağa ve Şota'nın bir anlığına geçmişe gidip yaşadıkları olayları geniş bir şekilde aktarması romanda farklı zaman dilimlerinin kullanıldığını da göstermektedir. Yazar burada zamanda bir sıçrama gerçekleştirip geçmişin şimdiki olaylar ile olan bağlantısını okuyucuya vermektedir. “Romanın zaman çizelgesini temelde üç bölümde incelemek mümkündür: Birinci Bölüm: Sürgüne kadar olan süreç: dört ay. İkinci Bölüm: Sürgün: 40+1 gün. Sonuç: Ömer'in köyüne dönüşü: 65 yıl sonra bir gün” (Türk, 2014: 173). Romanda mevsimlerin tasviri ve köydeki insanların mevsimlere göre yaptığı işler bazı yerlerde ayrıntılı bir şekilde verilmektedir. Geceleri toplantı ve sohbetler yapılırken gündüzleri daha çok hareketli geçmektedir.

Romanın vaka zamanı verilen bilgiler göz önüne alındığı zaman 1944 ve 2009 yılları arasındadır. Roman 65 yıllık bir zaman dilimine sahiptir. Romanın ilk baskısı 2011 tarihlidir. Yani yazar, bu tarihe yakın bir zamanda romanı yazıya geçirmiştir. Yazar, 67 yıl önce yaşanmış bir zaman dilimini başlangıç olarak romanında kullanmıştır. Yazar günümüzde halen hayattadır. Yazar, 9 yıl önce yani 2011 yılından önce romanı yazıya geçirmiştir.

2.1.11.5. Dil ve Üslup

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanında kullanılan dil anlaşılabilir, akışkan ve sade bir yapıya sahiptir. Romanın içinde devrik cümleler kullanılmıştır. Tamamlanmayan cümleler yoğunlukta olmasa da romanın bazı bölümlerinde geçmektedir. Romanda argo ve müstehcen kelimeler çok kullanılmamıştır. Romanda yazar, olayları ve kahramanları daha iyi akatarabilmek için uzun diyaloglar kurmaya çalışmıştır. Bu diyaloglar içerisinde Ahıska Türklerinden farklı olarak yerli halktan olan Gürcülere ait bazı söylemler de görülmektedir. Bunun yanı sıra pazar yerinde başka ırktan insanların olması bu söylemlerin çeşitli şekillerde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Burada Rum Moşe, Gürcü Şota, Salkalı Eleni, Ermeni Terzi ve Azeri öğretmen Alişan örnek gösterilebilir. Yazar, burada Ahıska Türklerinin yaşam sahasının farklılığına dikkat çekmeye çalışmıştır. Osmanlı Devletinin bir kopyası olan Ahıska şehri romanda verilen farklı karakterler üzerinden kendi sosyolojik düzenini okuyucuya tanıtmaktadır.

Romanda farklı ırktan insanların olması roman içinde bilmediğimiz kelimelerin oluşmasına neden olmuştur. Burada daha çok Gürcü kökenli olan bazı kelimelerin varlığı göze çarpmaktadır. “Supra, Gaumarcos, Haçapuri” (Sunel, 2017: 172-174). v.b gibi kelimeler Ahıska Türkleri tarafından benimsenen yada anlaşılabilir kelimelerdir. Buna ilave Rus kökenli olan kelimelerde roman içerisinde sıklıkla kullanılmaktadır. Yazar bu kelimeleri kullandığı sayfaların altına anlamlarını dipnot düşmüştür.

Romanda dönemin siyasal hareketlerine ve ideolojilerine karşı bazı eleştiriler yapılmıştır. Yazar bu eleştirileri daha çok kahramanların fikir ve karakterleri üzerinden bizlere vermektedir. Bunun yanı sıra Rus siyasetinin ve Sosyalizmin etkilerine de dikkat çekmiştir. Ahıska Türkleri başta olmak üzere yerli halkların bu ideoloji etrafında kenetlenmesi için bazı çalışmalar yapılmıştır. Özellikle romanda bazı şiirlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu şiirler bu hareketin birer parçası olarak kullanılmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın etkileri ile beraber bu hareket hızını artırmıştır. Romanda kullanılan şiirler ideolojik söylemin birer manifestosudur.

Uyan ey muhteşem ülke,

Ölüm- kalım savaşı için uyan.

Karanlık Alman ordularıyla,

Uğursuz güçlerle yapılacak mücadele için uyan! (Sunel, 2017: 280, 281).

Roman içinde yazarın şiirleri kullanması dönemin analizi için uygun bir hareket olmuştur. Yazar kendine has bir üslup ile daha çok düşündürücü ve birleştirici bir yol izlemiştir. Burada yazarın söylemleri daha çok bazı fikirleri kendi sahası içinde eleştirme ve yansıtma şeklinde oluşmaktadır. Yazarın Ahıska Türklerini anlattığı mekânlar yani Ahıska'daki köy önemli birer tasvir aktarımına sahne olmuştur. Yazar romanda geçen her iki köy için farklı bir tasvir metodu seçmiştir. Köyün deresi, salkım söğütler ve ceviz ağacı simgesel birer değer şeklinde anlatılmaya çalışılmıştır.

2.1.12. Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?¹⁶

Tayfun Atmaca'ya ait olan *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanı, yirmi iki bölümden oluşan dört yüz yirmi üç sayfalık bir eserdir. Romanın bölümleri: “Hayatımın Sonbaharı”, “Bişkek'te Geçen Zaman”, “Rahşinaz'ın Müjdesi”, “Camisaf Ağa'nın Vefatı”, “Behri'nin Yaramazlığı”, “Kemal'ın Kayboluşu”, “Rahşinaz'ın Hastalığı”, “Kamal'ın Yurda Verilmesi”, “Son Vagondaki Yolcu”, “Yeni Gelinin Çılgılığı”, “Özbekistan Yolunda”, “Taşkent Günleri”, “Gençlik Yılları”, “Nezenni Evleniyor”, “Yeni Gelini Ziyaret”, “Üniversite Yılları”, “Fergana'da Yaşananlar”, “Azerbaycan'da Savaşı Yaşamak”, “Bakü'de Bayram Var”, “Bakü Yanıyor”, “Hocalı'da Yaşananlar” ve “Veda” şeklindedir. Roman Ahıska Türklerinin maruz kaldığı bütün göçleri hemen hemen anlatmaktadır. “Yazar romanına ad olarak *Dut Ağacı* koyması dikkat çekicidir. Üzerinde fazlaca düşünüldüğü, araştırıldığı ve romanı okuyanlar tarafından rahatlıkla görüleceği gibi yaşanan hadiseler ve roman kahramanı ile dut ağacı arasında bir kader birliğinin olduğu görülmektedir” (Koçak, 2019: 442). Roman bir anı şeklinde anlatılan kesitlerden oluşmaktadır. Romanda Ahıska sürgünün yanında Türk tarihinin önemli olaylarının da aktarımı söz konusudur. Özbekistan, Azerbaycan ve Kırgızistan'da yaşanan siyasi olaylar aktarılmıştır. Olayların tümü tek bir kahraman etrafında gelişmektedir. Roman başkahramanın hayat devrelerinin büyük çoğunluğunu aktarmıştır. Bu da biyografik roman özelliği göstermesine neden olur. Ancak roman biyografik bir roman değildir. Çünkü yaşanan olayların gerçek hayatta bir karşılığının olup olmadığı hakkında bilgi verilmemiştir. Romanda mekân kullanımında bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bu çeşitlilik öteki romanlara göre daha fazladır. Ayrıca romandaki zaman kullanımında alışılmışın dışında gelişmektedir. Romanda sabit ilerleyen bir zaman yoktur. Şahıs kullanımı fazladır. Ancak kullanılan şahısların çoğu fon karakterlerdir. O an yaşanan olayların aktarımı için

¹⁶ Tayfun Atmaca, *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?*, Sinova Yayıncılık, Ankara 2018.

de kullanılmışlardır. Roman Sinova yayınlarından çıkmıştır. Romanda yazarın biyografisine ilişkin bir bilgi verilmemiştir.

2.1.12.1. Olay

Roman, başkahraman Şahbender'in yaşlılık dönemini ve kurumaya başlayan dut ağacını anlatması ile başlamaktadır. Romanda sabit ilerleyen bir zaman dilimi olmadığı için olaylar başkahramanın anlatımı ile ilerlemektedir. Romanın başında Azerbaycan'dan Kırgızistan'a gelmek zorunda kalan Şahbender'in Camisaf Ağa ve kızı Rahşinaz ile yaşamaya başlaması anlatılmaktadır.

Camisaf Ağaların evinde kalan Şahbender, bir süre sonra Rahşinaz'a âşık olmaya başlar. Rahşinaz'da Şahbender'e âşıktır. Bir süre bu durum böyle devam eder. Bu durumdan sıkılmaya başlayan Şahbender, fırsat bulduğu bir gün Camisaf Ağa ile bu konuyu konuşmaya karar verir. Utanarak ve çekinerek Camisaf Ağadan kızını ister. Olay karşısında sakin davranan Camisaf Ağa kızının rızası olup olmadığını öğrenir. Kızının bu evliliği onayladığını anlayınca her ikisini evlendirir. Şahbender ve Rahşinaz birbirlerine daha çok bağlanmaya başlarlar. Günler Şahbender ve Rahşinaz'ın mutlulukları ile geçmektedir. Bir gün Rahşinaz eşine hamile olduğunu açıklar. Bu olay karşısında Şahbender büyük bir sevinç yaşar. Olayı Camisaf Ağaya bir süre söylemedikten sonra uygun bir dille açıklarlar.

Günler geçer ve Rahşinaz'ın doğum anı gelir. Şahbender ve Camisaf Ağa içerden gelecek güzel bir haberi beklerken Camisaf Ağa bahçedeki dut ağacının altında hayatını kaybeder. Bu arada Rahşinaz'ın doğumu gerçekleşmiş ve bir erkek çocuğu dünyaya getirmiştir. Bu çocuğun adını daha sonra Kemal koyarlar. Aynı anda kayınpederini kaybedip bir evlada kavuşan Şahbender, olayı eşine nasıl açıklayacağını bütün gece düşünmeye başlar. Sabah olunca Camisaf Ağa köy mezarlığında eşi Mişkinaz'ın yanına gömülür. Olayı Camisaf Ağanın arkadaşı Yasin Amca ile birlikte Rahşinaz'a anlatırlar. Rahşinaz büyük bir kedere boğulur.

Günler geçer ama Rahşinaz babasının ölümünü unutamaz. Bu durumundan Şahbender sorumluymuş gibi ondan uzak durmaya başlar. Bu durum aylarca devam eder. Derken Kemal biraz büyümeye başlayınca Rahşinaz rahatsızlanır. Ağır bir rahatsızlık geçiren Rahşinaz dayanamayıp ölür. Rahşinaz'ın ölümü üzerine şok geçiren Şahbender bir süreliğine oğlunu aile dostları olan Tuntul Anaya teslim eder. Günlerce Rahşinaz'ın ani ölümü üzerine düşünüp olanları zihninde tekrar yaşar. Günler sonra oğlunu görmek için

Tuntul Ananın evine gelir. Tuntul Ana, artık yaşlandığını Kemal'in bakıma ihtiyacı olduğunu bunun için bir yurda verilmesi gerektiğini söyler.

Şahbender bunun üzerine Kemal'e bir yurt bulmak için Bişkek'e gider. Bir arkadaşının aracılığı ile uygun bir yurt bulur. Tuntul Ananın evine geri döner ve Kemal'i alır. Oğlu ile birbirlerine soğuk davranırlar. Kemal'i yurda yerleştirip geri döner. Yazar burada belli bir zaman önce Şahbender'in başından geçenleri anlatmaktadır. Romanın bu bölümünden sonra tekrar başa dönüp Şahbender'in yaşlılık anını anlatmaktadır. Burada normal bir gününü anlatan Şahbender, dut ağacına bakar. Bu arada Şahbender'in evine bir misafir gelir. Bu misafir adının Aleksı Sergeyev olduğunu söyler. Gazeteci olduğunu ve bir Ahıska Türkü olarak hayat öyküsünü dinlemek için geldiğini belirtir. Misafirin gelişine şaşırın Şahbender eskiden yaptığı gazetecilik mesleğinden dolayı bu genç gazeteciyi geri çevirmez ve hayatını anlatmayı kabul eder. Gazeteci saygılı ve mütevazı bir gençtir. Şahbender, gazetecinin kayıt cihazını açması ile birlikte hayat öyküsünü anlatmaya başlar.

Yazar burada kahramanın anlatımı ile tekrar geçmişe gider. Şahbender Ahıska şehrini ve ona yakın olan ilçelerin güzelliklerini anlatmaya ve tasvir etmeye başlar. Ahıska birçok milletten insanın yaşadığı cennet gibi bir yerdir. Burada Türk nüfusu çoğunluktadır. Ahıska'ya bağlı bir köyde Şahbender, babası Ezelhan, Annesi Gölçehre ve ninesi birlikte yaşar. Şahbender çok küçük bir yaştadır. Babası eski bir kılıç ustasıdır. Ahıska'daki evde mutlu bir şekilde yaşarlar.

Günler geçer ve bir gece Şahbender'in evi askerler tarafından kuşatılır. Ne olduğunu anlamayan aile askerlerin şiddetine maruz kalır. Askerler evlerini terk etmelerini söyler. Buna karşı gelen Şahbender'in ninesi askerler tarafından şiddete maruz kalır. Buna dayanamayan yaşlı kadın yatağına yığılı verir. Askerler Şahbender ve ailesini bütün köy ile birlikte kamyonlara bindirip tren istasyonuna götürür. Burada tıka basa insanları hayvan vagonlarına doldururlar. Şahbender ve ailesi de bir vagona yerleşir ve tren büyük bir belirsizliğe doğru yola çıkar. Trendeki insanlar aylarca farklı işkencelere ve kısıtlamalara maruz kalırlar. Şahbender'in ve ailesinin olduğu vagona Nezenni adında bir genç gelin vardır. Hamile olan Nezenni bu yolculuk esnasında doğum sancısına tutulur. Erkeklerden utandığı için rahat davranamayan Nezenni, acı içinde doğumunu yapmaktadır. Nezenni'nin sıkıntılı durumunun farkında olan erkekler ona arkalarını dönerek yüksek sesle türkü söylemeye başlarlar. Bu şekilde Nezenni rahatlıkla bağırmaya ve doğum yapmaya başlar. Doğum yapan Nezenni, bitap düşmüş bebekte ölmüştür. Askerlerden korumak için bebek

bir sepete saklanır. Trende doğum yapan Nezenni ve sepetteki bebek bir an olsun küçük Şahbender'in aklından çıkmaz. Yolculuk açlık ve soğukluk eşliğinde günlerce sürer. Bu yolculuk ve yaşadıkları Şahbender'in her zaman hayatında ilk günkü etkisiyle kalır. Bu yaşananları gazeteciye aralar vererek anlatır. Ayrıca Şahbender'in yaşadığı Bişkek'te büyük ayaklanmaların yaşandığı söylenmektedir. Gazeteci Bişkek merkezde olanları ara ara Şahbender'e anlatır.

İlk gece Bişkek'e dönen gazeteci Şahbender'in isteği üzerine o gece ona misafir olur. Şahbender'in aile fotoğraflarının yer aldığı albümü eline alan gazeteci fotoğraflara bakarken hüzünlenir. Bu duruma bir anlam veremeyen Şahbender, olayları anlatmaya kaldığı yerden devam eder. Uzun bir yolculuktan sonra tren Şahbender ve ailesini Özbekistan'a getirir. Nezenni kimsesi olmadığı için Şahbender'in ailesinin yanına verilir. Aile önce yıkık bir eve yerleştirilir ancak bir süre sonra buradan ayrılmaları gerektiği söylenir. Daha sonra Fergana Vadisindeki Namazgâh ilçesine gelirler. Burada önceki evden biraz daha iyi bir eve yerleşirler. Hep beraber evin onarımında çalışmaya başlarlar.

Eski kılıç ustası olan Ezelhan Emmi kendine bir demirci dükkânında iş bulur. Gölçehre ise kolhozda çalışmaya başlar. Nezenni çok zayıf ve dayanıksız olduğu için ev işleri ile uğraşması için evde bırakılır. Küçük Şahbender ve Nezenni iyi birer abla kardeş olurlar. Günler geçer ve Şahbender'in okula başlama vakti gelir. Çalışkan bir öğrenci olan Şahbender okulunu başarılı bir şekilde bitirir ve liseye gider. Komşularının kızı olan Ruhişen ile çok iyi anlaşır. Ruhişen, Şahbender'in ilk aşkıdır. Birbirlerine âşık olurlar. Ruhişen ve Şahbender üniversiteyi birlikte kazanırlar. Bu arada Ruhişen'in tavsiyesi üzerine Nezenni, Ruhişen'in akrabası olan Kalagay ile evlenir. Ani bir şekilde gerçekleşen evlilik ile Nezenni evden ayrılır.

Bu olay ev halkını ve Şahbender'i çok üzer. Nezenni'nin evlendiği adamın Minşar adında bir oğlu vardır. Günler sonra Nezenni'yi ziyarete giden Şahbender ve ailesi kadının kocası tarafından dövülerek hastanelik olduğunu öğrenirler. Bu olay sonrasında Nezenni ölür. Bu olaydan Ruhişen kendini sorumlu tutar ve bir süre Şahbender ile görüşmemeye başlarlar. Yıllar geçer. Şahbender ve Ruhişen üniversiteden mezun olurlar. Şahbender Edebiyat öğretmeni Ruhişen ise matematik öğretmeni olur. Şahbender ve Ruhişen bir süre sonra evlenme kararı alır. Bu olayı ailelerine açıklarlar. Şahbender'in ailesi olaya sıcak bakar ve evlenmelerine izin verir. Ancak Ruhişen'in ailesi bu evliliği onaylamaz. Bu olaydan sonra Ruhişen'in ailesi kızlarını alıp şehirden ayrılırlar. Bu ayrılık Şahbender'de

büyük bir üzüntüye sebep olur. Aşkından ayrılan Şahbender kendini avutmak için işi ile meşgul olur. Öğretmenlik mesleğinin yanında gazetecilik yapmaya başlar.

Günler Şahbender için sıradan bir şekilde geçmektedir. Bir gün çalıştığı gazetenin sahibi Şahbender'i yanına çağırır. Şahbender gazetecinin yanına gider. Gazeteci Fergana'da olaylar çıktığını, Ahıska Türklerine yönelik katliamların gerçekleştirildiğini ve ailesi ile birlikte burayı terk etmesi gerektiğini söyler. Olaya çok şaşırın Şahbender, gazetecinin söylediklerinin aksine Fergana'ya gidip olayları araştırmayı ve gazete için bilgi toplayacağını söyler. Bütün ısrarlara rağmen gazetenin sahibi Boris bu teklifi kabul etmek zorunda kalır. Eve gelen Şahbender olayı ailesine anlatır. Ailesi Şahbender'in gitmesini kabul eder.

Şahbender uçak ile önce Taşkent'e oradan da olayların yaşandığı yere gelir. Olayları takip etmek için şehre girmeye çalışırken olayların içinde kalır. Tesadüfen karşılaştığı Minşar, hayatını kurtarır. Olayların içinde gördüğü korkunç manzaraları anlatmak için Namazgâh şehrine geri döner. Önce eve uğramak ister. Eve geldiği zaman bir şeylerin ters gittiğini fark eder. Eve girdiği zaman ise gerçeklerle yüzleşir. Annesi ve babası bilinmeyen kişiler tarafından öldürülmüştür. Bu olayın yaşandığı anda Ruhişen'i karşısında görür. Ruhişen, Şahbender'e teselli vermeye çalışır. Geceyi birlikte geçirdikten sonra sabah olunca anne ve babasını mezarlığa gömer. Ruhişen'e artık buralarda kalamayacağını söyler. Ruhişen ile vedalaştıktan sonra şehirden ayrılır. Buraya kadar anlatılanlar genç gazeteciyi çok duygulandırır. Akşam olduğu için gazeteci Bişkek'e geri döner. Şahbender, yarın gelince Azerbaycan anılarını anlatacağını söyler.

Sabah olunca genç gazeteci tekrar gelir. Şehir merkezinde durumların iyi olmadığını gösterilerin devam ettiğini anlatır. Şahbender bir süre sonra Azerbaycan anılarını anlatmaya başlar. Tren ile Bakü'ye doğru yola çıktığını anlatır. Yolda yanına oturduğu bir adam onunla ekmeğini paylaşır ve tanışırlar. Adamın adı Şadiman Dayıdır. Şadiman Dayı ailesini kaybettiğini Azeri Türkü olduğu anlatır. Şahbender'de bir Ahıska Türkü olduğunu ve ailesini kaybettiğini söyler. Bir süre Şadiman Dayı Bakü ile ilgili bilgiler vermeye başlar. Şadiman Dayı Bakü'ye geldikleri zaman gideceği yeri olmadığını anlatan Şahbender'i evine davet eder. Kalacak yeri olmayan Şahbender, bu teklifi kabul etmek zorunda kalır.

Şadiman Dayının evindeki estetik dekor Şahbender'in dikkatini çeker. Üç ay gibi bir süre Şahbender, Şadiman Dayının evinde kalır. Bir gün Şadiman Dayı ile birlikte şehrin

dışında gizli bir yere giderler. Burada Şadiman Dayı'nın bir albay olduğunu öğrenir. Şadiman Dayı Azerbaycan için asker yetiştiren bir komutandır. Bakü'de gezinti yaptığı bir gün Şahbender asker olmaya karar verir. Bu konuyu Şadiman Albaya açar. Şadiman Albay, eski bir dostu olan Rövşan Albay'dan bu iş için yardım ister. Rövşan Albay gerekli yerlerden izin istedikten sonra Şahbender'i askeriye'nin fotoğrafçılık bölümüne alır. Şahbender burada büyük işlere imza atar.

Günler böyle geçerken bir gün Ermenilerin Azerbaycan toprakları içinde bulunan Hocalı Kasabasına saldırdığı haberi gelir. Şahbender gerekli yerlerden izin alarak Hocalı'daki olayları yakından görmek için on asker ile birlikte bölgeye gider. Bölgeye gelen Şahbender yapılan katliamlar karşısında şaşkına döner. Askerler ile birlikte ormanlık alandaki bir eve girerler. Burada tanıştığı Ahıska Türkü olan Teymur Emmiden olaylar hakkında bilgi alır. Olayların çıkması ile birlikte ailesini Hocalı'dan gönderen Teymur Emmi, Ermenilerin saldırısı sonucu bir ayağından yaralanmıştır. Teymur Emmi ve Şahbender olayların önüne geçebilmek için havaalanını yakmayı planlarlar. Şahbender ve bölgeyi çok iyi bilen Teymur Emmi bir plan yaparlar. Gece olunca Teymur Emminin tecrübeleri sayesinde havaalanını havaya uçururlar. Ancak bu kargaşada Ermeniler tarafından Şahbender'in asker arkadaşları şehit edilir. Ayağından yaralı olan Teymur Emmiyi sırtına alan Şahbender hızla ormandaki eve gelir. Biraz dinlendikten sonra Hocalı'dan ayrılıp Bakü'ye geri gelir.

Bakü'ye gelen Şahbender, askerlik yaptığı binanın Ermeniler tarafından ateşe verildiğini öğrenir. Rövşan Albay'ın sağ olduğunu öğrenince Şadiman Albayın evine gider. Albay ile konuşmadan hemen uyur. Bir sonraki gün olanları Albaya anlatır. Olay karşısında çok gururlanan Şadiman Dayı, Şahbender'i tebrik eder. Bu olay sayesinde Azerbaycan devlet başkanı tarafından Şahbender, madalyaya layık görülür. Bir gün daha Bakü'de kalan Şahbender, karışık ve savaş halinde olan bu şehri bırakıp Kırgızistan'a gelir.

Şahbender gazeteciye anlatacaklarının bu kadar olduğunu söyler. Notlarını toplayan gazeteci Şahbender ile vedalaşır evden ayrılır. Gazetecinin gidişi ile birlikte evde tek kalan Şahbender bütün geçmişi hatırlamanın yorgunluğu ile dinlenmeye çekilir. Bir süre sonra bahçede kuruyan dut ağacının yere yıkılması ile evden çıkar. Dut ağacı bütün hayatına şahitlik yapmış eski bir dosttur. Çürüyen dut ağacını parçalayarak kilere götürür. Sabah olunca genç gazeteci tekrar gelir. Gazeteciyi karşısında gören Şahbender çok şaşırır. Gazeteci Bişkek'te yaşanan olayların buraya sıçradığını ve köyden çıkmaları gerektiğini

söyler. Gazeteciyi sakinleştirmeye çalışan Şahbender ne olduğuna anlam veremez. Gazeteci ile konuşurken evlerinin kapısının bazıları tarafından dövüldüğünü görür. Genç gazeteci Şahbender'e kendisinin onun oğlu Kemal olduğunu söyler. Bu olay karşısında şaşkına dönen Şahbender ne yapacağını bilemez. Baba oğul yıllar sonra kavuşmanın sevinci ile birbirlerine sarılırlar. Şahbender oğlunu ikna edip arka pencereden dışarı çıkarır. Evini döven kalabalık içeri girip evini yağmalamaya başlarlar. Bunu engellemeye çalışır. Ancak başarılı olamaz ve vurulur. Etrafindakilere sesini duyurmaya çalışır ama başaramaz. Roman burada sona erer.

2.1.12.2. Şahıslar

Şahbender:

Romanın başkahramanıdır. Romanın tümü Şahbender'in hayatı etrafında döner. Bütün bölümler ve bütün olaylar onun üzerinden anlatılmaktadır. Sabırlı, cesaretli ve dayanıklı biridir. Zorluklarla baş etmiş ve hayatı gelgitlerden oluşmuştur. Aile yakınlarını kaybettiği için uzun süre tek başına yaşamak zorunda kalmıştır. Romanın anlatıcısı ve oyuncusu görevindedir. Roman, Ahıska, Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan ülkelerinde Şahbender'in hayat devrelerini açıklamak ile oluşmaktadır. Bu ülkelerde yaşanan anılar ve olaylar Şahbender'in yaşlılık döneminde hatırladıkları ile okuyucuya akatarılmaktadır.

Şahbender, bir Ahıska Türkü olmasına rağmen başka devletler için çalışmış ve yaşadığı yerleri birer vatan olarak görmüştür. Şahbender, yetenekli ve çok yönlü bir adamdır. Eğitimini tamamlamış, edebiyat öğretmeni ve asker olmuştur. Bununla birlikte çok iyi bir fotoğrafçı olarak büyük başarılar elde etmiştir. Askeriyedeki başarıları fotoğraf alanında olmuştur. "Sana gelince, almış olduğun karar beni çok duygulandırdı. Azerbaycan Ordusu'nun, senin gibi alanında iyi yetişmiş insanlara ihtiyacı var.

Bana kalırsa ordu içerisinde sana en uygun görev, foto film merkezinde çalışmandır. Savaş sırasında çekeceğin filmler ve fotoğraflar, gelecek nesiller için önemli belgeler olacaktır (Atmaca, 2018: 357).

Anlatı Şahbender'in romanıdır. Neredeyse tek şahısla ilerleyen bir anlatı vardır.

Kemal/ Aleksı Sergeyev:

Kemal, Şahbender'in oğludur. Kendinden emin ve işine saygı duyan biridir. Romanda anlatılanlardan hareketle yakışıklı ve dikkat çeken bir görünüme sahip olduğu anlaşılmaktadır. İlk Şahbender ile karşılaşmasında bu özellikleri onunda dikkatini

çekmiştir. “Karşımda uzun boylu bir genç duruyordu. Güneşten yanmış beyaz teni, dalgalı siyah saçları vardı. Saçları bir hayli uzamıştı. Gözlerinin önüne geliyordu.

Siyah zeytin karalığındaki gözleri çok güzeldi. Üzerinde kahverengi bir takım elbise vardı. İçine giydiği beyaz gömleğin yakası ve kol hizasındaki ceketin altında kalan kısmı sütlü kahverengi tonundaydı (Atmaca, 2018: 92).

Gazetecinin fiziki yapısı kadar karakteristik özellikleri de başkahramanın dikkatini çekmiştir. Kemal’in amacı tanıma fırsatı bulamadığı babasını tanımak ve ailesi hakkında bilgi sahibi olmaya çalışmaktır.

Küçük yaşta annesini kaybettiği için tek başına devlet yurdunda yaşamak zorunda kalmıştır. Yalnız kalmasına rağmen babasını unutmamış ve yanına gelmiştir. Romanın sonuna doğru babasına gerçeği anlatmıştır. Vefalı, saygılı ve bilgili bir gençtir. “Karşımda akıllı, kendinden emin, ne istediğini bilen genç bir adam vardı. Onun isteğini kırmak bana yakışmaz diye düşündüm. Sohbeti çok sıcak geliyordu. Biraz daha konuşmasını istedim” (Atmaca, 2018: 94). Kemal kendini babasına Aleksı Sergeyev ismi ile tanıtmıştır. Nazik ve saygılı bir gençtir. Ahıska Türklerinin yanı sıra birçok tarihi olaya vakıf biridir. Ciddi ve duygularını belli etmeyen bir insandır. Geçmişin özlemi içinde büyümüş, meraklı bir yapıya sahiptir.

Rahşınaz:

Gelenek ve göreneklerine bağlı bir kadındır. Aşırı duygusal ve zayıf bir yapısı vardır. Ağır gelen acılara dayanamayıp ölmüştür. Şahbender’in hayatındaki ikinci kadındır. Romanın sadece bir kısmında görülür. Rahşınaz’ın karakterini ve duygularının anlatımı roman kahramanı tarafından gerçekleştirilir. “Rahşınaz zamanı kayıt altına almayı çok severdi. Her güzel anı fotoğraflar, eskilerden kalan siyah beyaz kartları özenle saklardı.

Fotoğraflardan kendine göre basit bir arşiv yapmıştı. Albümleri yıllara göre dizerdi. Üzerlerine hangi yıla ait olduğunu da tırnaklarına sürdüğü ojenin kırmızı rengi ile yazardı (Atmaca, 2018: 51).

Babasının ani ölümü Rahşınaz’da derin bir üzüntü yaratmıştır. Babasının ölümünden Şahbender’i sorumlu tutmuştur.

Camisaf Ağa:

Camisaf Ağa, Şahbender’in kayınpederidir. İyiliksever ve cömert bir adamdır. “Camisaf Ağa, güngörmüş bir kişi olarak çevresinde yaşanan her şeyin farkındaydı” (Atmaca, 2018: 9). Şahbender’e sahip çıkmış ve kızı ile evlenmesine izin vermiştir. Hayatı

boyunca ölen eşi Mişkinaz'ın hayali ile yaşamıştır. Romanın başlangıç kısmında ölür. Olgun ve metanetli bir adamdır. Her türlü zorlukla baş eden ve sabreden biridir.

Gölçehre ve Ezelhan:

Gölçehre, Şahbender'in annesidir. Güçlü ve geleneklerine bağlı bir kadındır. Özbekistan'da işçi olarak çalışsa da bir ev hanımıdır. Ezelhan, Şahbender'in babasıdır. Eski bir kılıç ustasıdır. Otoriter ve ciddi bir karaktere sahiptir. Ailesini koruyan ve düşünerek hareket eden biridir. Eşi ile birlikte Fergana olaylarında öldürülür.

Nezenni:

Nezenni, Şahbender ve ailesine sürgün zamanında katılmış iyi niyetli bir kadındır. İki evladını ve eşini sürgün sırasında kaybetmiştir. Yaptığı ikinci evlilik sonrasında şiddete maruz kalarak ölmüştür. Şahbender'e ablalık yapmış ve ailenin bir evladı olmuştur.

Ruhişen:

Özbek asıllı bir kızdır. Okumuş, bilgili ve neşeli biridir. Şahbender'in ilk sevdiği kadındır. Şahbender'e büyük bir aşk ile bağlıdır. Nezenni'nin ölümünden kendini sorumlu tuttuğu için uzun zaman üzüntü duymuştur. Ailesinin Şahbender ile olan beraberliğini onaylamaması üzerine yaşadığı yeri terk etmiştir. Reddetme gücüne sahip güçlü bir kadındır.

Kalagay ve Minşar:

Kalagay, Nezenni'nin evlilik yaptığı Özbek asıllı adamdır. Ruhişen'in akrabasıdır. İlk yaptığı evlilikten sonra eşini kaybetmiştir. “Eşini kaybettikten sonra uzun bir süre psikolojisi bozuldu. Taşkent'te hastanede kaldı. Sonra sağlığı düzeldi (...)” (Atmaca, 2018: 166). Ölen eşini unutamaması Nezenni'ye şiddet uygulamasına neden olmuştur. Psikolojik sıkıntılarından dolayı Nezenni'nin ölümüne neden olmuştur. Minşar, Kalagay'ın ilk eşinden olan oğludur. Babasından şiddet gören çocuk Nezenni'yi sevmiştir. Daha sonra Fergana Olaylarında Şahbender'in hayatını kurtarmıştır.

Şadiman Paşa ve Rövsan Albay:

Şadiman Paşa, Şahbender'in Bakü'ye giderken yolda tanıştığı bir adamdır. Misafirperver ve iyi niyetli biridir. Vatanına bağlı olan ve hayatını bu yolda harcayan bir askerdir. “Şadiman Dayı'yı çok iyi tanıyordum. Bildiğim tek şey vardı ki çok iyi bir insan olduğu ve vatani için canını vermeye hazır olduğuydu” (Atmaca, 2018: 350). Şahbender'e

yardımlarda bulunmuş ve askeriye sokmuştur. Rövsan Albay, Şadiman Paşa'nın arkadaşıdır. Şahbender'i işe alan kişidir. Şahbender ile birlikte askeriye de birçok hizmet yapmıştır.

Hocalı'da Ahıska Türkü Gazisi “Teymur Dayı”:

Teymur Dayı, Ahıska'dan sürgün edilmiş biridir. Hocalı kasabasının kurtuluşu için çaba göstermiş ve burayı kendine ikinci bir yurt edinmiştir. Ermenilerin saldırısı sonucu ayağından yaralanmıştır. “Teymur Dayı, kısa boyluydu. Sol ayağı yürüdüğü zaman hafifçe aksıyordu. Güneşten yanmış olan yüzünün rengi, el derisi ile aynıydı. Hiç gülmüyordu” (Atmaca, 2018: 383). Şahbender ve arkadaşlarına yardım etmiştir. Ermenilere karşı büyük bir mücadele gerçekleştirmiştir.

Tuntul Ana:

Tuntul Ana, Rahşinaz'ın annesinin en yakın arkadaşıdır. İyi kalpli ve yardımsever bir kadındır. Rahşinaz'ın ölümünden sonra Kemal'e bakmıştır.

Gülali ve Aycemal:

Gülali ve Aycemal karı kocadır. Şahbender'in arkadaşlarıdır. Rahşinaz'ın tedavisi için yardımlarda bulunmuşlardır.

Öteki Kahramanlar:

Mişkinaz Ana, Yasin Amca, Behri, Gülpaşa, Nofil, Heşim, Abakan, Abak Emmi, Boris, Amaliya, Amo Efendi, Nana, Efrayim, Baturhan, Şehrar, Ramazan, Teymur, Alisaf, Daşa, Medine, Hedine, Seattin, Zeat, Mehmet Ali ve Reyhan romandaki öteki kahramanlardır.

2.1.12.3. Mekân

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında mekân çeşitlilik göstermektedir. Romanın başlangıcındaki mekân Kırgızistan'ın Bişkek şehrine bağlı Mayevka Köyü olarak görülür. Bu köye Özbekistan'dan gelen Şahbender evlenip aile kurmuştur. Köydeki en önemli nesne dut ağacıdır. “Ağacın, daha önce de söylediğim gibi, hayatımda farklı bir anlamı var. Bişkek'in dışında kurulmuş bin ailelik küçük Mayevka köyünde, yeni bir hayata adım attığım zaman, ben ve o genç sayılmayacak yaşlardaydık. Bişkek'in dışında, başka şehirlerde de birçok kaderi paylaştık” (Atmaca, 2018: 7).

Romanının anlatımı bu köyde başlayıp bu köyde bitmektedir. Köydeki tek mekân Camisaf Ağanın evi ve evin bahçesindeki dut ağacının altıdır. ,

Roman, kahramanın hayat öyküsünü anlatması ile ilk mekân olarak karşımıza Ahıska şehri çıkmaktadır. Bu şehir kahramanın çocukluk yıllarını ve babaannesini temsil etmektedir. Ahıska şehri Bütün Ahıska Türkleri gibi kahramanın ulaşmak istediği ideal mekândır. Kahramanlar buradan sürgün edildikten sonra ikinci mekân olarak karşımıza tren vagonları çıkar. Burada kahramanın unutamadığı işkenceler ve ölü olarak onlarla yolculuk yapan bebek vardır. Tren vagonları kasvetin ve kötülüğün sembolü gibidir.

Kahramanın sürgünden sonra geldiği Özbekistan toprakları en çok yaşadığı yerdir. Burada Namazgâh şehrinde yaşayan kahraman birçok acı ve tatlı duyguyu tadar. Olayların çoğu bu şehirdeki evde geçmektedir. “Namazgâh şehrinin dış mahallelerinin birinde kalacak bir yer bulduk. Her zaman insanların az olduğu yerler bizim sığınma yerlerimiz oldu.

Terk edilmiş evlerden birine oturmamıza izin verdiler. Bulduğumuz yerin muhtarı, Taşkent’ten gelirken yanımızda getirdiğimiz kırmızı mühürlü kâğıdı okuduktan sonra uzun yıllar kalacağımız bu evi bize verdi. Ev, daha önce adam etmeye çalıştığımız eski evimize göre daha iyi durumdaydı (Atmaca, 2018: 149).

Şahbender, Fergana olaylarına şahit olduğu bu ülkeden Kırgızistan’a oradan da Azerbaycan’a gider.

Fergana olayları bütün Ahıska Türkleri gibi Şahbender’in de hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. Fergana Vadisi tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapan verimli bir coğrafyadır. Ancak Ahıska Türkleri için vadilerinden bereket yerine kan akmıştır. Fergananın fiziki özellikleri romanda verilmiştir. “Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan devletlerinin ortasında, Tanrı ve Pamir Dağları’nın arasında bulunan Fergana Vadisi’nde yerleşim ve uygarlık, tarihin ilk sayfalarına kadar uzanmaktadır. Zengin bir toprağa sahip olan bu bölgede, başta pamuk olmak üzere her türlü bitki yetişmektedir” (Atmaca, 2018: 258). Bu topraklarda bulunan çorak araziler bile Ahıska Türkleri tarafından abad edilmiştir. Fergana mekân olarak Ahıska Türklüğü için tarihte önemli bir yere sahip olmuştur. Ahıska Türkleri burada yaşanan kargaşalar neticesinde aslında hiçbir yere ait olmadıklarını ve Ahıska’ya tekrar dönünceye kadar yurtsuz kaldıklarını öğrenmiştir.

Azerbaycan’ın başkenti Bakü kahramanımız için yeni bir yurdu temsil etmektedir. Buradaki tarihi ve doğal mekânlar Şahbender için büyümlü bir atmosferi yansıtmaktadır.

Şahbender için en dikkat çeken mekânlardan biri de Şadiman Paşanın evidir. “ (...) Değişik bir mimarisi vardı. İtalyan mimarisinin özelliklerini taşıyordu. Kapının her iki yanında iki sütun bulunuyordu.

Sütunların üzerine dalgalı uzun saçları bulunan, gülen insan figürleri yapılmıştı. İki figürde aynıydı. Zaman yenik düşmüş olan balkon demirleri paslanmıştı. Çiçek motifleri kullanılarak demir sanatının nadide işçiliği bütün ihtişamı ile sergilenmişti (Atmaca, 2018: 323).

Bakü Şahbender için Orta Asya’daki en önemli kültür merkezi konumundadır. Buradaki yapılar ve yapılar üzerinde düşünülen estetik işçilikler büyük bir kültür mirasının kalıntılarını yansıtmaktadır. Rusya ve Sosyalizmin etkisi ile farklı bir toplum düzenine bürünmüş olan halka nazaran şehirdeki yapılar ve düzen kendi estetik duruşundan taviz vermemiştir. Şahbender, burada bir süre yaşadıkdan sonra Hocalı kasabasında yaşadıkları ile geçmiş yıllarına tekrar döner. Hocalı’daki kahramanlığı hayatındaki en önemli anlarından biridir. Kahramanın roman içinde kaldığı şehir ve mekânlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 1
Dut Ağacı Romanında Mekân Dağılımı

Genel Mekânlar	Özel Mekânlar
Ahıska ve Ahıska’daki Köy	Pazar yeri, Köydeki ev ve Tren vagonları
Özbekistan (Taşkent, Fergana ve Namazgâh)	Namazgâh şehrindeki ev, lise, üniversite, şehirdeki ormanlık alan, bakkal, Ruhışen’in evi, Gazete binası, Şahbender’in görev yaptığı okul, Nezenni’nin yeni evi, hastane, Taşkent havaalanı ve Fergana’daki sokaklar.
Kırgızistan (Bişkek, Mayevka Köyü)	Bişkek şehir merkezi, yurt, çay bahçesi, Camisaf Ağanın evi ve bahçe.
Azerbaycan (Bakü, Hocalı Kasabası, Zeynelabidin Kasabası)	Şadiman Dayı’nın evi, askeriye, Bakü’deki çay bahçeleri, Azatlık Meydanı, İçeri Şehri, Teymur Dayının evi, Hocalı’daki hava alanı ve orman.

Kaynak: Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda söz konusu romanda geçen mekânların genel dağılımı verilmiştir. Sol tarafta ülke ve şehirler verilirken sağ tarafta tüm mekânlar verilmiştir. Her mekân bulunduğu şehir veya ülkeye denk gelecek şekilde karşı tarafına yazılmıştır.

2.1.12.4. Zaman

Romanda geçen zaman kronolojik olarak ilerlememektedir. Romandaki olaylar kesik kesik anlatılmakta sabit bir zaman kullanılmamaktadır. Romanda helezonik/sıçramalı zaman dilimi kullanılmıştır. Romanda sürgünün gerçekleştiği 1944 yılında kahramanımız yedi yaşındadır. Bu süreden sonra en uzun zamanı Özbekistan’da geçirmiştir. Özbekistan’dan sonra Azerbaycan olayların geçtiği yerdir. Özbekistan’da kırk beş yıl Azerbaycan’da bir yıl olaylar geçmiştir. Romanda geçen zamana ilişkin kahramanın verdiği bilgiler şu şekildedir: “1944 yılında ben yedi yaşında iken Ahıska’dan ayrıldım. Özbekistan’a geçtik. Orada ailem ile birlikte kırk beş sene yaşadım.

1989 yılında Fergana olayları sırasında Özbekistan’dan ayrıldığımda elli iki yaşındaydım. Daha sonra Kırgızistan’a, şu anda bulunduğum köye geldim üç sene kaldım. Evlendim oğlum Kemal dünyaya geldi. 1992 senesinde, Bişkek’ten ayrılarak Azerbaycan’a gittiğim zaman oğlum iki yaşındaydı. Bir sene’de Bakü’de kaldım. 1993 yılında tekrar Kırgızistan’a geri döndüm. O zamandan bu güne, on yedi sene geçmiş üzerinden, şimdi yaşımda yetmiş iki oldu. Oğlum Kamal da (Kemal) yaşıyor ise yirmi yaşın içindedir (Atmaca, 2018: 419).

Romanın geçtiği yerlerin yanında kahramanın hayatının devrelerini geçirdiği zamana ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

Tablo 2

Dut Ağacı Romanında Zaman Devreleri

Mekânsal Dönemler	Zaman Aralıkları
Ahıska Dönemi	Doğum ve çocukluk yılları
Özbekistan Dönemi	Çocukluk, ergenlik, gençlik, olgunluk
Azerbaycan Dönemi	Olgunluk
Kırgızistan Dönemi	Olgunluk, yaşlılık ve ölüm

Kaynak: Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda söz konusu romanda geçen zaman devreleri palatılmıştır. Tablonun sol tarafında zamanın geçtiği yerler sağ tarafında ise kahramanın yaşadığı dönemler verilmiştir. Mevcut zaman dilimi gerçekleştiği yerlerin karşısına denk gelecek şekilde yerleştirilmiştir.

Roman içinde başkahramanın hayat devreleri aktarılırken bazı tarihi olaylar üzerinden mevcut zaman dilimi de okuyucuya aktarılmaktadır. Yazar başkahramanın Azerbaycan’da yaşadıklarını anlatırken burada Azerbaycan ve Ermenistan arasında ortaya çıkan siyasi olayları da vermektedir. Şahbender, olayların ortaya çıkış sebeplerini

gazeteciye anlatırken bazı tarihleri de vermektedir. “Azerbaycan ile Ermenistan arasında baş gösteren meseleler, bundan birkaç yıl öncesine dayanır. Yani, 1987 yılı, problemlerin başladığı yıldır.

Beklemediğimiz kötü olaylara maruz kaldık. Handeki ve Ermenistan’da yaşayan Azarbaycan Türkleri, öz yutlarını terk etmek zorunda kaldılar. Birçok can ve mal kaybı yaşandı. 20 Şubat 1988 yılına gelindiğinde ise şehirlerde yaşanan olayların yerini, siyasi olarak parlamentolarda tek tarflı alınan kararlar doldurmaya başladı (Atmaca, 2018: 297).

Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmaların başında Dağlık Karabağ sorunu gelmektedir. Azerbaycan toprakları içerisinde bulunan bu bölgenin Ermenistan’a verilmesi beraberinde birçok can ve mal kaybını getirmiştir. Bu olaylardan biri de Hocalı Katliamıdır. Romanda Hocalı Katliamının tarihi ve boyutu okuyucuyla paylaşılmıştır. “1992 yılının Şubat ayında, Azerbaycan’ın Hocalı kentinde, şehir halkına karşı şimdiye kadar eşi benzeri görülmemiş bir katliam yapıldı (...)” (Atmaca, 2018: 378). Burada verilen tarihler başkahramanın yaşını ve olayların hangi yılda gerçekleştiğini anlatmaktadır. Burada Şahbender’in 52 yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda denildiği gibi olaylar kronolojik bir zaman dilimine yerleştirilmektedir. Romanın son kısmında ise Kırgızistan çatışmalarının yaşandığı anlatılmaktadır. Bu tarih 2010 yılına denk gelmektedir. Roman bu tarihte sona ermiştir. Ancak olayları yaşama ve anlatma noktasında sıçramalı bir zaman dilimi yani helezonik zaman dilimi kullanılmıştır. Buda okuyucunun romanda geçen olayları birleştirme noktasında bir çaba göstermesini doğurmuştur.

Romanın vaka zamanının başlangıç ve sonuç kısmı 1944-2010 yılları şeklindedir. Roman 66 yıllık bir zaman dilimini ele almaktadır. Romanın yayın tarihi 2018 yılıdır. Yazar, vaka zamanı olarak 74 yıl önce yaşanan bir zaman dilimini kullanmıştır. Yazar günümüzde halen yaşamaktadır. Roman 2 yıl önce yani 2018 yılından sonraki bir zaman diliminde yazıya geçirilmiştir.

2.1.12.5. Dil ve Üslup

Dut Ağacı Ahıska’dan Geriye Ne Kaldı? romanında kullanılan dil anlaşılır ve akışkan bir dildir. Yazar roman içinde bilinmeyen ve anlaşılmayan bir kelime kullanmamıştır. Roman içinde devrik cümleler sıklıkla kullanılmıştır. Yazar burada bazen merak duygusunu perçinlemek için cümlelerini yarım bırakmıştır. Romanda bazı diyaloglar kullanılmıştır. Bu diyalogların bazıları uzun bazıları kısa tutulmuştur. Ancak daha çok kısa diyaloglar kullanılmıştır;

- Seninle bir şey paylaşmak istiyorum.
- Şimdi mi?
- Evet şimdi.
- Ama yağmur yağacak.
- Olsun... Ne fark eder ki? (Atmaca, 2018: 227).

Romanda argo ve müstehcen kelimeler kullanılmamıştır. Deyimlerden daha çok atasözlerinin kullanımı söz konusudur. “Cana geleceğine, mala gelsin”(Atmaca, 2018, 42). “Acı patlıcanı kırağı çalmaz”(Atmaca, 2018: 52). Romanda tarihi olayların aktarımı sırasında bilimsel bir dilin kullanıldığı da görülmektedir. Bazı mekânların veya şahısların anlatımında detaylara dikkat edildiği görülür. Tasvir yöntemi bazı bölümlerde kullanılmıştır. Duygusal anların ifadesi vardır ancak süslü ve sanatlı bir dil kullanılmamıştır. Bu ifadeler daha çok tamamlanmamış cümleler ile aktarılmaktadır.

Yazarın üslubu daha çok kendi hayat öyküsünü anlatan ve kendi psikolojik hallerini yansıtan bir yapıya sahiptir. Yazar roman içindeki başkahramanın hayat öyküsünü anlatırken kurmaca bir biyografi şeklinde anlatıyı ele almaktadır. Bu kurmaca oluşum beraberinde kendine has bir üslubun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu üslub sade ve anlaşılır bir şekilde oluşum gösterir. Yazar karmaşık ruh hallerini veya düşünce, fikir ve ideolojik söylemlerini bu alanın içine dâhil etmez. Romandaki üslup yapısı ile zaman kullanımı arasında paralel bir ilişki meydana gelmiştir.

Romandaki zaman kullanımında yazar ilk andan meydana gelecek şekilde kronolojik bir olay aktarımı gerçekleştirilmemiştir. Sıçramalı ve değişken bir zaman kullanılmıştır. Kullanılan üslup da zamanın değişkenliği gibi farklı zamanlardaki farklı duyguları kendine özgü bir biçimde vermiştir. Yani Ahıska’da anlatılan çocukluk yılları ile Özbekistan ve Azerbaycan’daki olgunluk, Kırgızistan’daki yaşlılık anındaki olaylar üslupsal farklılıklar ile ele alınmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere romanda daha çok yapısal olarak bireysel üslubun, işlevsel olarak sade üslubun kullanıldığı görülmektedir. Roman içerisinde süslü bir anlatım yoktur ancak bir bölümde estetik söyleyiş ve şiir kullanımı söz konusudur.

“Heyder Baba, ıldırımlar şakanda,
Seller, sular şakkıldayıb akanda,
Kızlar ona saf bağlayıb akanda,
Selâm olsun şefkatize, elize
Menim de bir adım gelsin dilize.
Benim de bir adım gelsin dilinize...” (Atmaca, 2018: 329).

Romanda geçen bu şiir Azerbaycan şairi Şehriyar'a aittir. Şiirde Azerbaycan Türkçesine ait bazı yapılar görülmektedir. Romanda başkahramanın farklı ülkelerde yaşaması Türkçenin farklı lehçelerinin ve kültürünün romana yansımaya neden olmuştur. Bunun yanı sıra başkahramanın farklı Türk ülkelerinde yaşaması ortak Türk kültürünün aktarılmasına da olanak sağlamıştır.

2.2. ÖYKÜ

2.2.1. Ahıskalı'dan Hikâyeler¹⁷

2.2.1.1. Emanet Kemer

Mircevat Ahıskalı'nın kaleme aldığı *Emanet Kemer* öyküsü sekiz bölüm ve otuz dört sayfadan oluşan bir anlatıdır. Öykü'de Ahıska Türklerinin maruz kaldığı sürgün olayı detayları ile anlatılmaktadır. Emaneti korumak adına ruhunu teslim eden bir adamın öyküsü anlatılmaktadır. Sürgün anı ve sonrası yaşanan işkenceler ve kısıtlamalar Ahıska Türklerinin yaşamlarını olumsuz yönde etkilemiş ve bunun bedellerini hayatları ile ödemişlerdir.

2.2.1.1.1. Olay

Öykü itfaiyeci olan İslam'ın Almanlarla savaşmak için askerliğe başvurmasını anlatmak ile başlar. Rusya ve Almanya'nın savaşa girmesi ile birlikte Ahıska Türkleri de askerliğe alınmaya başlamıştır. İslam, askerliğe alınma haberini eve gelince babası Vezir Emmi ile paylaşır. Vatanı korumak namustur diyen Vezir Emmi, oğlunun askerliğe gitmesini kabul eder. İslam babasına kendisini hatırlaması ve koruması için bir kemer emanet eder. Vezir Emmi, oğluna bu kemeri hayatı pahasına koruyacağını söyler. İslam'ın askere gitmesiyle köye Rus askerleri gelmiş ve bazı evlere yerleşmiştir. Rus askerlerden bazıları Vezir Emmi'nin evinin üst katına da yerleşmiştir. Günler böyle geçerken bir gün askerlerin komutanı Vezir Emmi'nin emanet kemerini görür. Kendisine bu kemeri vermesini ister. Vezir Emmi bu kemerin oğlundan emanet olduğunu ve veremeyeceğini söyler. Asker Vezir Emmi'ye zor kullanmak istese de ikna olmayacağını anlar. Vezir Emmi'yi tehdit etmeye başlar. Vezir Emmi'nin Pamuk adında bir eşi, Altun adında bir kızı, Emine adında bir gelini ve iki kız torunu vardır. Bu ailenin reisi Vezir Emmi'dir. Bu tehditlere boyun eğmeyen Vezir Emmi kemeri vermez.

---

¹⁷ Mircevat Ahıskalı, *Ahıskalı'dan Hikâyeler*, Emin Yayınları, Bursa 2008.

Kasım ayının ortalarında şafak vakti Rus askerleri tarafından Ahıska Türkleri sürgün edilir. Sürgün için ailelerin yanlarına erzak almalarına izin verilir. Ancak Rus komutan Vezir Emmi ile yaşadığı kemer meselesinden dolayı, Vezir Emmilerin erzak almalarına izin vermez. Sürgün anında komşuların yardımları sayesinde Vezir Emmi'nin ailesi sıkıntı çekmez. Ancak haftalar süren bu yolculuk onları yıpratır. Sürgünün ardından Vezir Emmi ve komşusu Rical Emmi Özbekistan'da aynı köye düşerler. Ancak Vezir Emmi'nin kardeşi Mahmut Emmi ve Vezir Emmi'nin gelininin babası Ali Emmi başka köye düşerler. Bu arada köyden dışarı çıkma yasağı getirilir. Vezir Emmiler yıkık dökük bir eve yerleşir. Sürgünde hastalanan Pamuk Hala dayanamayıp tifodan dolayı ölür. Çok geçmeden on beş gün sonra aynı hastalıktan Altun'da ölür. İki torunu ve gelini ile birlikte yalnız kalan Vezir Emmi soğuktan korunmak ve yardım istemek için Emine Gelinin ısrarı ile kolhoz reisine gider. Durumunu kolhoz reisine anlatır. Durumun ciddiyetini anlayan kolhoz reisi Vezir Emminin komşu köye kardeşinin yanına gitmesine izin verir. İkinci vakti yola çıkan Vezir Emmi köye yakın bir yere kadar ulaşır ve baygın düşer.

Emine Gelin kaynatasının gidişinden endişelenmeye başlar. Bu arada çocukları günlerce aç kalmıştır. Sabah olunca Vezir Emmi'nin gelmediğini görünce telaşa kapılır. Kızlarından biri ateşler içinde yanmaktadır. Çaresiz bir şekilde komşuları Rical Emmi'den yardım ister. Komşudan bir çuval un ve iki ekmeğin alan Emine Gelin evine doğru gelir. Soğuğa ve açlığa dayanamayan Emine Gelin evin önüne gelip yığılır. Komşu köye varan Vezir Emmi bir gün boyunca kardeşinin evinde baygın yatmıştır. Kendine geldiğinde kardeşine gelini ve torunlarının durumunu anlatır. Mahmut Emmi kolhoz reisinden izin aldıktan sonra Emine Gelin'in babası Ali Emmi ile birlikte komşu köye gelirler. Komşu köyde cenaze olduğunu görünce yardıma koşarlar. Ancak sonradan bu cenazelerin Emine Gelin ve iki çocuğuna ait olduğunu öğrenirler. Komşular Emine Gelin ve çocuklarının açlıktan öldüklerini söyler. Çocuklarına getirdiği iki ekmeği veremediği Emine Gelin ölmüştür. Emine Gelin'in mezarı üstünde Ali Emmi ağlamaya başlar.

Savaşa giden İslam memleketi Ahıska'ya geri dönmüştür. Ancak döndüğü gün ailesi ve komşularının sürgüne gönderildiğini öğrenir. Bu olaya bir anlam veremeyen İslam, ailesini aramak için yola çıkar. Şehir şehir ailesini arayan İslam, Özbekistan'a gelir. Yol kenarında tesadüfen Ali Emmi'yi görür. Ali Emmi ile hasret giderdikten sonra köye doğru yola çıkarlar. Yolda bütün ailesini kaybettiğini öğrenen İslam, bunun nedenini anlamaya çalışır. Evlerinde yığınla erzak olduğunu bunları neden almadıklarını sorar. Ali

Emmi, Vezir Emmi ile Rus asker arasında yaşananları anlatır. Bu önemli emanetin ne olduğunu anlamaya çalışır. Eve geldiklerinde ilk olarak Mahmut Emmi'yi görür. Emmisinden babasının beş dakika önce öldüğünü öğrenir. Babasını son defa görmek için içeri giren İslam, emanet ettiği kemeri görür. Bu emanet için bütün ailesini feda eden Vezir Emmi'ye ağlamaya başlar. Bu ağır sorumluluğu babasına yüklediği için pişmanlık duyar. Öykü İslam'ın pişmanlığını söyledikten sonra sona erer.

2.2.1.1.2. Şahıslar

Vezir Emmi:

Gelenek ve göreneklerine bağlı, namusuna düşkün bir adamdır. Ona emanet edilen kemer için ailesini ve kendisini feda etmiştir. Cesaretli, kararlı ve sabırlı bir adamdır. “En fazla canımı alırsın, yapabileceğin başka bir şey var mı? Onunla da beni korkutamazsın! (...)” (Ahıskalı, 2008: 13). Bu sözler Vezir Emmi'nin cesareti ve kararlılığını göstermektedir. Ailesi için zorlukların üstesinden gelmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Emaneti sahibine teslim etmeden ölmüştür. Sürgüne rağmen soğukkanlılığını korumuştur. Öyküdeki başkahraman olarak değerlendirilebilir.

Emine Gelin:

Sabırlı, şefkatli ve güçlü bir kadındır. Çocukları için zorluklara göğüs germiş ve ölümü göze almış biridir. Açlıktan ve soğuktan ölmüştür. Geleneklerine bağlı ve geleneklerinden taviz vermeyen bir kadındır. Ahıska'dayken terbiyesi, efendiliği ve saygısıyla bilinen herkesin övdüğü biridir. Öyküde Emine Gelin, daha çok çocukları için yaptığı fedâkarlık ile ön plana çıkmıştır.

İslam:

Askerlik için başvuru yapmış cesaretli bir adamdır. Aylarca ailesini aramış ve bütün ailesini kaybetmiştir. Babasının ölümünden ve olanlardan kendini sorumlu tutmuştur. Babasına emanet olarak verdiği kemer, bütün ailenin yok olmasına neden olmuştur. Öykü İslam'ın askere gitmesiyle başlayıp pişmanlığını dile getirmesiyle sona erer. Öyküde olayları başlatan kişidir. Daha çok arka planda yer alır.

Mahmut Emmi, Rical Emmi ve Ali Emmi:

Mahmut Emmi, Vezir Emminin kardeşidir. Sürgün sırasında kardeşinden ayrılmıştır. Emine Gelin ve çocuklarına yardım etmek istemiş ancak başarılı olamamıştır.

Rical Emmi, Vezir Emmilerin Ahıska'dan komşusudur. Sürgün esnasında ve sonrasında Vezir Emmi ile ailesine yardımlarda bulunmuştur. Ali Emmi, Emine Gelinin babasıdır. Kızını ve torunlarını kurtaramamıştır. İslam'a ailesinin ölüm haberini vermiştir.

Pamuk Hala ve Altun:

Pamuk Hala, Vezir Emminin eşidir. Sürgünden sonra dayanamamış ve tifo hastalığından dolayı ölmüştür. Altun, Vezir Emminin nişanlı olan kızıdır. Annesinin ölümünden on beş gün sonra aynı hastalığa yenik düşmüş ve ölmüştür. Öyküde fon kahramanlar olarak görülmektedirler.

Öteki Kahramanlar:

Tahsin, Saadet, Şahadet ve Gülcan Hala öyküde adı geçen kahramanlardır.

2.2.1.1.3. Mekân

Emanet Kemer öyküsünde mekânlar sırası ile Ahıska, Ahıska'daki köy, Vezir Emmi'nin evi, tren vagonu, Özbekistan, Taşkent'e bağlı Cinas ilçesindeki Vezir Emmilerin köyü, Mahmut Emmi'nin köyü, Rical Emmi'nin evi, Vezir Emi'nin yıkık evi ve kolhoz idaresi şeklindedir. Öykü Ahıska'da başlar Cinas'taki Mahmut Emmilerin köyünde sona erer. Ahıska, vatani ve varlığı simgeler. Özbekistan'daki mekânlar ise yokluğu, acıyı, işkenceyi ve ölümü simgelemektedir.

Vezir Emmi'nin Ahıska'daki evi, iki katlı olan bir mekândır. Rus askerler üst kata yerleşmiş ve ev huzursuz bir hal almıştır. Ahıska sürgünü ile başlayan tren yolculuğu ve vagonlardaki olumsuz şartlar mekândan kaynaklanan problemleri ortaya çıkarmıştır. Özbekistan'daki Vezir Emmilerin yeni evi ise yıkık ve harebe bir yer olarak aktarılmıştır. Ahıska'daki Vezir Emmi'nin evi hariç tüm mekânlar olumsuz şekilde ele alınmaktadır.

2.2.1.1.4. Zaman

Öyküdeki zaman, 1941 yılında Almanya ve Rusya arasında başlayan savaşın anlatımı ile başlar. İslam'ın savaşa gitmesinden anlaşıldığı gibi Rusya ve Almanya arasında savaş devam etmektedir. İslam'ın savaşa gitmesinden üç yıl üç ay sonra Ahıska sürgünü gerçekleşir. Ahıska sürgünü 1944 yılının sonbahar aylarında Kasım ayının 14. gecesi gerçekleşir. Vezir Emmilerin sürgün edilmesinin üstünden bir yıl geçmiştir. "(...) Ahıska'lılar 1944 yılını geride bırakmıştı. 1945. yıl soğuk yüzünü gösterip, ilk adımını atmıştı (...)" (Ahıskalı, 2008: 18). Bilinmeyen bir süre sonra İslam askerden döner ve dört

aylık bir süre içinde ailesini arar. Dört ayın sonunda ailesini bulur. Bu olay anlatılırken havanın çok sıcak olduğundan söz edilir. Buradan hareketle denilebilir öykü yaz aylarının birinde sona erer. Anlatının başlangıcı 1941 sonu ise 1945 yılıdır. Yazar, 5 yıllık bir zaman dilimi kullanmıştır. Öyküdeki zaman tamamen kronolojik şekilde ilerlemektedir. Öykünün yayın yılı 2008 şeklindedir. Yazarın bu tarihe yakın bir zamanda öyküyü yazıya geçirdiği söylenebilir. Yazar, günümüzde halen yaşamaktadır. Yazar, mevcut zamandan 76 yıl öncesini anlatının zaman dilimi olarak kullanmıştır.

2.2.1.2. İsyen

Mircevat Ahıskalı'ya ait olan *İsyen* öyküsü, iki bölümden oluşan on üç sayfalık bir anlatıdır. Öyküde Ahıska Türklerinin sürgün edilişi Sergey Albayın hayat öyküsünün anlatılması ile ele alınır. Öyküde Sovyet Rusya'nın adaletsizliği, eşitsizliği ve siyasi politikaları eleştirilmiştir. Öyküde ele alınan tema adaletsizliğe ve eşitsizliğe yapılan isyandır. Sergey Albay'ın hayat öyküsü ile Ahıska Türklerinin yaşadığı sürgün faciasının başka bir boyutuna dikkat çekilmiştir. Bu olay ile sürgünün etkilerinin düşünülenden daha fazla olduğu ve yaşananların arkasında bilinmeyen acılarında yaşandığı anlatılmak istenmiştir.

2.2.1.2.1. Olay

Öykü, Ahmet'in İrkutsk şehrinden Moskova'ya geri dönmek için havaalanında bilet bulmaya çalışması ile başlar. Ahmet, Moskova'dan Taşkent'e geri dönmek için bilet arar. Bilet satan kadının bilet olmadığını söylediği zaman karamsar bir ruh haline kapılır. İki gün boyunca havaalanında bekleyen Ahmet, bilet bulamaz. Yılbaşına birkaç gün kalmıştır. Havaalanına gelen bir Albayın Moskova'ya bilet bulması ve alması Ahmet'i deli eder. Rus devletine küfürler savurmaya başlar. Ahmet'in küfürlerini duyan Albay, Ahmet'e yaklaşarak pasaportunu ister. Albayın karşısında korkuya kapılan Ahmet, ne yapacağını bilemez. Albay Ahmet'in pasaportunu alıp Moskova için bir bilet alır. Havaalanından dışarı çıkmaya başlar. Ahmet pasaportunu geri alabilmek için Albayın arkasından gider. Albay sesini çıkarmadan Ahmet'e arabaya binmesini söyler. Pasaportunu geri almak isteyen Ahmet, istemeyerek de olsa arabaya biner.

Ahmet ve Albay eve gelirler. Geldikleri yer Albay'ın evidir. Kapıda Albayın eşi Liza onları karşılar. Ahmet'i içeri buyur ederler. Ahmet, Rus halkının aksine Albayın evini çok temiz ve düzenli bulur. Ahmet'e kendi geleneksel bir yemeklerinin olup olmadığını sorar. Ahmet ise kendilerine ait olan bir mantı yemeğinden söz eder. Albay Ahmet'e

banyoya girmesini söyler. Albaydan çekinen Ahmet, mecburen bu teklifi kabul eder. Ahmet, banyosunu yapana kadar Liza, mantıyı hazırlar ve sofraya otururlar. Sofrada Ahmet'e Albay içki ikram eder. Ahmet, bu teklifi reddeder. Albay, Ahmet'e hangi milletten olduğunu sorar. Ahmet, Ahıska Türkü olduğunu, halkının zorla sürgün edildiğini, sürgün zamanında birçok kayıp verdiklerini ve askerlerin şiddetine maruz kaldıklarını söyler. Bunun üstüne Albay, durmadan sürgüne dair sorular sormaya başlar. Ahmet bütün soruları Ruslara duyduğu büyük bir nefretle cevaplar.

Albay, arka odaya gidip dinlenmesini yarın saat on otuzda uçağının kalkacağını söyler. Bu duruma şaşırın Ahmet, içi rahat bir şekilde odasına çekilir. Odada bir türlü Ahmet'in uykusu gelmez. Ahmet, Albayın ağlama sesi ile irkilir. Albay hıçkırıklar içinde ağlamaktadır. Albayın eşi Liza, Albayı sakinleştirmeye ve durumu anlamaya çalışır. Albay, aslında bir Ahıska Türkü olduğunu ve sürgün anını az da olsa hatırladığını söyler. Küçük yaşlarda annesi ile birlikte sürgüne gönderilir. Sürgün zamanında vagonun inen Albay, kargaşa içinde dışarıda kalır. Tren Albayı almadan yola devam eder. İstasyonda tek başına kalan Albay bir yetiştirme yurduna verilir. Bu yurttan Rus bir ailenin yanına gönderilir. Aile albayı büyütüp okutur. Albay büyük bir asker olarak orduda göreve başlar. Ahmet tüm konuşulanları duyar. Albay'ın yanına gelerek ona teselli verir. Hayat öyküsünü eşine anlatan Albay, Ahmet'e kendisini ziyarete geleceğini söyler. Evine gelen Ahmet, her Mayıs ayının son haftası Albayı bekler. Ahmet daha sonra Türkiye'ye taşınır. Burada da her Mayıs ayında Albayı bekler. Bir Mayıs ayında Ahmet'in zili çalar. Öykü burada sona erer.

2.2.1.2.2. Şahıslar

Sergey Albay:

Cesaretli, çalışkan, misafirperver ve iyi niyetli bir adamdır. Yıllarca Rusların içinde yaşamasına rağmen köklerine sadık kalmış ve kültürünü unutmamıştır. Ahmet'in hangi milletten olduğunu bilmediği halde yardımlarda bulunmuştur. Disiplinli ve düzenli bir askerdir. Ahmet ile tanışması geçmiş ile olan bağını yeniden hatırlamasına neden olmuştur. "Ahmet 1944 sürgününü anlatırken, Albayın göz önünden yavaş, yavaş sis perdesi aralanıyor ve dumanlar dağıldıkça sanki ilk hayatındaki geçmişi canlanıyordu (...)" (Ahıskalı, 2008: 49). Geçmişin izlerini muhayyilesinde taşıyan ve unutmayan biridir. Kendini büyütenlere saygılı ama kendi milletine zulüm edenlere karşı kinini diri tutan bir askerdir. Albay'ın geçmiş ile olan bağı ve sürgünü unutmaması, sürgünü yaşayan tüm

Ahıska Türkleri için geçerli olan bir psikolojik durumdur. Sergey Albay, milli kimliği çalınmış olan bir kahramandır. Anlatıda başkahraman olarak değerlendirilebilir.

Ahmet:

Ahmet bir Ahıska Türküdür. Milletinin maruz kaldığı sürgünü unutmamış ve ilk günkü nefreti ile hatırlamıştır. Albaya geçmişini hatırlatmıştır. Dinine ve milletine bağlı bir adamdır. Her yıl Albay'ı gelecekmiş gibi beklemesi sadık olduğunu ve verdiği sözü unutmadığını göstermektedir. Milletinin maruz kaldığı sürgün hadisesini hatırlayan ve milletini savunan, bilinçli bir bireydir. Öykü esas olarak Sergey Albay ve Ahmet arasında yaşanan olaylar şeklinde ele alınmıştır.

Liza:

Liza, Sergey Albayın eşidir. Misavirperver ve sadık bir eştir. Eşi ile birlikte Ahmet'i evinde ağırlamış ve eşini teselli etmiştir. Ahmet ve Albay arasında gerçekleşen diyaloglar için bir yardımcı görevi üstlenmiştir. Olayların aktarımı esnasında fon bir kahraman olarak kullanılmıştır.

Öteki Kahramanlar:

Havaalanındaki bilet satan kadın ve şoför öyküdeki ismi geçen öteki kahramanlardandır.

2.2.1.2.3. Mekân

Öyküde mekân genel olarak İrkutsk şehridir. Bu şehirdeki havaalanı, Sergey Albayın evi ve araba öteki mekânlardır. Sergey Albayın çocukluk dönemini hatırladığı tren istasyonu kronolojik olarak ilerleyen mekânlardan farklı bir yerdir. Havaalanı Ahmet için karamsarlığı, arabanın içi korkuyu, Sergey Albayın evi ise belirsizliği temsil etmektedir. Sergey Albayın muhayyilesindeki tren istasyonu geçmişi ve Albayın köklerini hatırlamasını sağlamaktadır. Öykünün son bölümündeki mekân ise Ahmet'in taşındığı Türkiye'deki evidir.

Sergey Albay'ın evi öyküde detaylı bir şekilde anlatılan tek mekândır. Ahmet daha önce gördüğü Rus evlerine nazaran bu evin farklı bir görünümde olduğunu fark etmiştir. Çünkü Ahmet, daha önce Rus arkadaşlarının evine misafir olmuştur. "(...) Ama hiç birinin evi böyle geniş, bu kadar düzenli ve temizliğe önem verilmiş olmuyordu (...)" (Ahıskalı,

2008: 46). Ahmet'in korkarak geldiği bu ev, ilk önce korkuya daha sonra büyük bir dostluğa şahitlik etmiştir.

2.2.1.2.4. Zaman

Öyküde zaman kronolojik olarak ilerlemektedir. Ancak Sergey Albayın çocukluk anılarına dönmesi ile kısa bir süreliğine geçmişe gidilir. Burada sıramalı zaman diliminden söz edilebilir ancak bu zaman dilimine gidiş anı hatırlatma şeklindedir. Yani esasında anı anlatan bir zaman dilimin kullanımından söz edilmelidir. Yıllardan 1980 olduğu Ahmet'in havaalanında bekleyişi sırasında öğrenilmiştir. Öyküde yılbaşına birkaç gün kaldığı söylenir. Buradan anlaşılacağı gibi aylardan Aralık ayında bu öykü anlatılmaktadır. Öykü bir gün içinde biter ancak son bölümde Ahmet'in Türkiye'ye gelmesi ile çok uzun bir zaman sonra zilin çalındığı söylenir. Burada olaylar bir günde yaşanır. Öykü ise uzun yıllar sonra sadece küçük bir bölümde sona erer. Öykünün vaka zamanının başlangıcı 1980 yılıdır. Yazar, öyküyü 2008 yılında yayınlamıştır. Yazarın yaşadığı dönemden 76 yıl öncesini zaman olarak kullandığı söylenebilir.

2.2.1.3. Hediye

Hediye öyküsü, beş bölümden oluşan yirmi dokuz sayfalık bir anlatıdır. Öyküde savaştan yeni gelmiş bir askerin ailesinin ve köyünün sürgün edilmesini öğrenip, onlara kavuşmadan ölmesi anlatılmaktadır. Ahıska sürgünü ve kaybedilen insanların anlatımı öykü içerisinde aktarılmaktadır. Öyküde askerin devletin verdiği madalya ve nişaneleri atması yapılan haksızlığa karşı bir başkaldırmadır. Aileye alınan hediyelerin verilememesi ve aile fertlerinin birbirini görememesi Ahıska sürgününden sonra yarım kalmış hayat öykülerini temsil etmektedir.

2.2.1.3.1. Olay

Hediye öyküsü, tren istasyonunda treni bekleyen iki aç askerden birinin uykudan uyanması ile başlar. Mitya, askerden birlikte geldiği arkadaşı Kamil'i uyandırarak yan tarafta yemek yiyen kişilerden yiyecek isteyeceğini söyler. Mitya'ya aldırış etmeyen Kamil, gitmemesini söyleyerek tekrar uyur. Mitya, Gena ve Gavriila adında iki arkadaşa yanaşarak sohbet etmeye başlar. İki arkadaş Mitya'nın yemek isteyeceğini bildiği için erzaklarını saklar. Gena, Gavriila'ya göre biraz saftır. Mitya, buraya bir albayla geldiklerini söyler. Kamyonları olduğunu ve yolla bununla devam edeceklerini anlatır. İki arkadaş Mitya'ya kendilerini de yanlarına almaları için ricada bulunur. Mitya, yemek ve tütün

karşılığında bu teklifi kabul eder. Mitya yiyecekleri alarak Kamil'in yanına gider. Kamil ile yiyecekleri yerler.

Bu arada istasyona bir tren gelir. Mitya, trende yer bulmak için bir askerin yanına yaklaşp sohbet etmeye çalışır. Kamil ve Mitya asker ile sohbet ederken Gena ve Gavriila Mitya'yı yakalar. Mitya bir bahane bularak onları tekrar atlatır. Mitya, başka bir askere yiyecek vereceğini söyleyerek trende yer bulur. Mitya ve Kemal trende gösterilen bir vagona binerken Gena ve Gavriila ile karşılaşrlar. Gena ve Gavriila, sinirlenip Mitya'yı dışarı atar. Kemal'de arkasından atlar. Bu defa trende gizlice başka bir vagona geçerler. Hayvan yüklü vagonda yolculuğa çıkarlar. Yolculuk esnasında rahat durmayan Mitya, ineklerden birini durmadan sağıp sütünü içmektedir. Aşırı süt içmesinden dolayı ishal olur ve altını pisletir. Bu kötü olaydan dolayı Kamil durmadan şikâyet etmeye başlar. Yolculuğun bu şekilde ilerleyemeyeceğini anlayan iki arkadaş trenin yavaşlamasını fırsat bilerek trenden atlarlar. Büyük bir buğday tarlasının ortasına düşen iki arkadaş Mitya'nın suda yıkanmasından sonra yakın olan bir kasabaya giderler.

Kasabalılar Mitya ve Kamil'i misafir edip ağırlarlar. Daha sonra yollarına devam etmeleri için tren istasyonuna götürürler. Tren yolculuğu Mitya'nın yolda inmesinden sonra Kamil için devam eder. Ahıska'ya gelen Kamil sohbet eden bir gruba yanaşır. Bu guruptakiler Kamil'e bütün Ahıska'nın sürgün edildiğini söyler. Bu olanlar karşısında Kamil şaşkına döner. Kamil ailesini aramak için Orta Asya'ya gider. Uzun bir süre ailesini arar. Sonunda ailesine kavuşmak için Özbekistan'a gelir.

Özbekistan'ın Fergana iline bağlı olan bir köyde ailesinin izine rastlar. Köye girdiğinde Ahıskalı bir aile olup olmadığını sorar. Köydekiler onu Ahıskalı olan bir ailenin evine getirir. Bu ev, Kamil'in Ahıska'daki komşuları olan Ramiz Emmi'nin evidir. Ramiz Emmi, Kamil'i karşısında görünce dayanamayp ağlamaya başlar. Bir süre hasret giderdikten sonra yanlarına Ramiz Emminin kızı Medine gelir. Kamil, Ramiz Emmiye ailesini sorar ve kendisini yanlarına götürmesini ister. Ramiz Emmi ve eşi Saltanat Hala ısrarla Kamil'i misafir etmek istediklerini yarın götüreceklerini söylerler. Ailesini çok özleyen Kamil, bu gece gitmek için ısrar eder. Kamil'in ailesini kaybettiğini söylemek istemeyen Ramiz Emmi bahaneler bularak bu gece misafir olmasını ister. Bu olaya daha fazla dayanamayan Medine, Kamil'e kendisini götüreceğini söyleyerek Kamil'i alıp evden ayrılırlar.

Uzun bir yürüyüşten sonra köy mezarlığına gelirler. Medine Kamil'e annesi, kız kardeşi ve eşinin mezarlıklarını gösterir. Gerçeği öğrenen Kamil, annesinin mezarı başında ağlamaya başlar. Onlara büyük zorluklarla aldığı yazmaları gösterir. Hediyelerini mezar taşlarına asar. Uzun saatler ağlamaya devam eden Kamil, Allah'a kendisinin de canını alması için dua eder. Mezarlığın başında baygın düşen Kamil'i Medine uyandırmaya çalışır ancak başaramaz. Ertesi gün Ramiz Emmi ve köyden iki kişi üç kişilik mezarlığın yanında bir kişilik daha mezar kazarlar. Öykü burada sona erer.

2.2.1.3.2. Şahıslar

Kamil:

Dürüst, yalan söylemeyen, ailesine bağlı ve inançlı bir adamdır. Arkadaşına göre daha sakin, adaletli ve güvenilir biridir. Ailesini kaybetmeye dayanamamış ve hayatı son bulmuştur. Ailesine özellikle de annesine bağlı olan biridir. Savaştan zor şartlarda dönmüş olsa da tüm yiyeceklerini ailesi için hediye almaya harcamıştır. "(...) Onun için önemli olan bu güne kadar bir kez olsun hediye alma şansı bulamadığı annesine kavuştuğu an, çifte bayram yaşamaktı (...)" (Ahıskalı, 2008: 67). Bundan dolayı hediye aldığı yazmaları canı pahasına korumuştur. Öykü her ne kadar Mitya'nın yaptıkları ile başlasa da Kamil anlatıdaki başkahramandır. Bütün olaylar onun etrafında gelişir.

Mitya:

Kamil'e göre yalancı ve dolandırıcı biridir. Kendi rahatlığını düşünen, sivri zekâlı bir adamdır. Rus asıllı olan Mitya, Kamil'e göre bencil bir karaktere sahiptir. Her işini halletmek için sürekli yalana ve oyuna başvurur. "(...) Mitya'nın düşüncesine göre bir insanın amacına ulaşması için o insana her yol mubahtı (...)"(Ahıskalı, 2008: 58). Kamil'e göre görgü kurallarından ve temizlikten yoksun biridir. Öyküde tam anlamı ile olmasa da Kamil'in Ahıska Türklerini Mitya'nın ise Rusya'yı simgelediği söylenebilir.

Gena ve Gavrila:

Gena ve Gavrila, tren istasyonunda Mitya'nın dolandırdığı iki arkadaştır. Gena, saf ve çabuk inan bir karakterdir. Gavrila ise temkinli ve sınırlı olan kişidir. Mitya'nın yalanları yüzünden sıkıntı yaşamışlardır.

Ramiz Emmi, Saltanat Hala ve Medine:

Ramiz Emmi ve Saltanat Hala, karı kocadır. Medine ise Ramiz Emminin kızıdır. Kamil'in Ahıska'dan komşularıdır. Medine, Kamil'e ailesini kaybettiğini açıklar. Kamil, Medine'nin yanında son nefesini verir.

Öteki Kahramanlar:

Ahıska'daki muallim ve arkadaşları, istasyondaki asker, kasabadaki halk ve Köyde sokaktaki çocuklar öyküde geçen öteki isimlerdir.

2.2.1.3.3. Mekân

Öykü Kuybişev şehrindeki tren istasyonunda başlamaktadır. Askerden yeni gelen Kamil ve Mitya burada tren beklerler. Daha sonra bir süre tren vagonunda olaylar geçer. Tren vagonu, yük olarak hayvan taşıdığı için pis kokan ve kirliliği bir yerdir. Burada Ahıska sürgününde yaşanan şartlara benzer bir şekilde yolculuk gerçekleştirmişlerdir. Trenden atlayan Mitya ve Kamil, bir buğday tarlasına düşerler. Burada bir kasabaya giderler. Kasabalıların yardımı ile iki arkadaş yola çıkar. Mozdok şehrinde Mitya inerken Kamil yola devam eder. Kamil'in yolculuğunun bittiği yer Ahıska'dır. Ahıska'da sürgün olayını duyan Kamil tekrar yola çıkar. Kamil'in son olarak geldiği mekân Fergana iline bağlı olan bir köydür. Burada iki mekâna girer. Biri Ramiz Emminin evi ikincisi ise köy mezarlığıdır. Öykü Kamil'in köy mezarlığında ailesi ile vedalaşması ile biter. Son mekân köy mezarlığıdır. Öyküdeki bütün mekânlar kötü bir karaktere ve duyguya sahiptir.

2.2.1.3.4. Zaman

Öyküdeki olaylar kronolojik zaman dilimi ile anlatılmaktadır. Bütün olaylar sırası ile gerçekleşir. Sadece Kamil'in evliliğine ilişkin geçmiş bir olaydan söz edilir. Öyküde söz konusu olan sabit bir zaman ya da bilenen bir zaman yoktur. Sadece Kamil'in dört yıl önce savaşa gittiği, iki ay önce savaşın bittiği ve yirmi gündür yollarda olduğu anlatılmaktadır. Tren istasyonunda ise bir gün beklemiştir. Kamil geldiği zaman Ahıska sürgünü gerçekleştiğine göre tarih tam olarak 14 Kasım 1944'den sonraki bir zamandır. Yazar, burada da anlatının zamanı için 76 yıl önceki bir zaman dilimini seçmiştir.

2.2.1.4. Seninle Seni Ararım

Mircevat Ahıskalı'ya ait olan *Seninle Seni Ararım* öyküsü bir bölüm ve on sekiz sayfadan oluşan bir anlatıdır. Öyküde Yasin Emminin kız kardeşini araması ve sonunda

onu içinde yaşayarak bu arayışı devam ettirmesi anlatılmaktadır. Olay genel olarak Ahıska Türklerinin yıllarca vatanlarını aramasına benzemektedir. Yasin Emminin arayışı ve yitirdiğini bulma isteği öykünün asıl meselesidir. Ahıska sürgününe başka bir perspektiften bakma imkânı doğuran öyküde Gürcü asıllı doktorların ve halkın yardım etmeleri manidardır. Öyküde Yasin Emminin yitirdiğini kendi kalbinde yeniden bulması ve bundan haberdar olmaması yazarın kurgusal olarak gerçekleştirdiği başka bir düşüncedir. Burada kız kardeşinin kalbi ile yaşaması ve o kalp ile tekrar onu aramaya devam etmesi önemli bir husustur. Bu arayışın Gürcü doktorlar tarafından imkânsız olarak bilinmesi öykünün farklı yönlerden yorumlanmasına imkân sağlamaktadır.

2.2.1.4.1. Olay

Öykü Tiflis'ten Ahıska'ya giden bir arabanın yolculuğunu anlatmak ile başlar. Bu yolculuk esnasında bahar ayının bütün doğal güzelliklerinin toplandığı Gürcistan topraklarının tasviri yapılır. Ahıska'ya doğru giden araba yolda bir kahvehanede durup mola verir. Yolcular ihtiyaçlarını karşılamak için arabadan hızlı bir şekilde inerler. Arabadan en son inen Yasin Emmi'dir. Yasin Emmi bir koltukta oturup hayallere dalar. Yasin Emmi'nin hayallere daldığını gören iri cüsseli bir adam Yasin Emmi ile konuşmak için masasına gelir. Bir süre Yasin Emmi'nin kendisine gelmesini bekleyen adam Yasin Emmi'ye Gürcüce bir şeyler sorar. Yasin Emmi'nin cevap vermediğini görünce Rusça konuşur. Yasin Emmi bir Türk olduğunu söyler. Adam bir Gürcü'dür. Yasin Emmi kim olduğunu adama anlatmaya başlar. Bir Ahıska Türkü olduğunu ve yıllar önce ailesi ile birlikte buralardan zorla sürgün edildiğini açıklar. Adam arabada öyküsünü anlatırsa dinleyeceğini söyler. Yasin Emmi arabaya binince adamın teklifini kabul eder ve öyküsünü adama anlatmaya başlar.

Yasin Emmi ailesi ile birlikte Ahıska'da yaşadıklarını anlatır. Kendinden küçük on yaşlarında bir kız kardeşi ile ondan küçük kardeşleri olduğunu söyler. Kendisi bu esnada on beş yaşındadır. Köyde iken kız kardeşi hastalanır. Annesinin ısrarı üzerine babası kız kardeşini hastaneye götürür. Ağır hasta olan kız kardeşinin hastanede kalması gerektiğini doktor söyler. Doktorun isteğini kabul ederek kız kardeşini hastanede bırakıp babası ile birlikte eve dönerler. Aynı günün gecesi babası kolhoz idaresine toplantıya çağrılır.

Gece yarısını geçince askerler evlere baskın vererek halka evlerini boşaltmalarını söyler. Olay karşısında Yasin Emmi şaşkına dönmüştür. Annesi de ne yapacağını bilemez halde kaldığı yerde donmuştur. Askerlerin iki saatlik verdiği süreden sonra bütün Ahıska

halkı Orta Asya'ya sürgün edilir. Bu sürgün esnasında birçok insan hayatını kaybeder. Bir aylık bir süreden sonra Fergana iline gelirler. Adam Yasin Emmi'ye kız kardeşini neden almadığını sorar. Yasin Emmi askerlere yalvardıklarını ancak askerlerin kız kardeşini almalarına izin vermediğini söyler. Bu arada Yasin Emmi cebinden çıkardığı bir hapyı sunar. Adam, Yasin Emmi'ye bunun ne ilacı olduğunu sorar. Yasin Emmi daha önce iki defa kalp krizi geçirdiğini ve doktorların bu ilacı kendisine verdiğini anlatır. Adam kendisinin de bir kalp doktoru olduğunu söyler. Yasin Emmi kız kardeşini aramak için birkaç defa daha Ahıska'ya geldiğini ancak başarılı olamadığını anlatır. Öyküden çok etkilenen Doktor, Yasin Emmi'ye kendisine yardım etmek istediğini söyler.

Yasin Emmi ve Doktor Sandro, birlikte önce Tiflis'e gelirler. Yasin Emmi'nin arkadaşı, kız kardeşinin hastanedeki hasta bakıcı tarafından evine götürüldüğünü ve bir zaman sonra bir akrabası ile evlendirdiğini söylemiştir. Hastaneden kardeşinin yerini bilen bir hastanın olduğu söylenir. Ahıska'da Kuhelişvili adlı bir hastayı aramaya giderler. Ancak isim benzerliğinden dolayı Yasin Emmi ve Doktor yanlış kişiye gelmiştir. Hiçbir iz bulamadan Doktor ve Yasin Emmi Tiflis'e geri dönerler. Hastanede aradıkları gerçek hastanın öldüğü haberini alırlar.

Bu arada trafik kazası yapmış bir karı koca hastaneye getirilir. Bu hastalardan kadın olanını Yasin Emmi annesine çok benzetir ve ismini sorar. Ancak kadının bir Gürcü olduğunu ve adının Tati olduğu söylenir. Kız kardeşine ulaşmak için tek çare olan hastayı kaybeden Yasin Emmi dayanamayıp fenalaşır. Üçüncü kalp krizini geçiren Yasin Emmi, yoğun bakıma alınır. Yasin Emmi'nin arkadaşı olan doktor bu olaya çok üzülür. Trafik kazasından gelen karı kocalardan erkek olanın durumu iyidir ancak kadın hastanın beyin ölümü gerçekleşir. Doktor Sandro'nun arkadaşı Doktor Georgi bu kadının kalbinin Yasin Emmi'ye verilmesi fikrini bulur. Kadının kayınpederinden izin alan doktorlar kalp naklini gerçekleştirirler. Kalp naklinden sonra eski sağlığına kavuşan Yasin Emmi, kız kardeşini bulamadan Orta Asya'ya geri döner.

Aradan günler geçer ve ölen Tati'nin babası hastaneye gelir. Kızının kalbinin kime verildiğini öğrenmek ister. Doktor kızının kalbinin verildiği kişinin Yasin Emmi olduğunu söyleyince adam şaşkına döner. Yasin Emmi'nin soyadının Kasımov olduğunu öğrenince gerçeği doktora anlatır. Tati'nin bir Türk olduğunu, hastanede kalırken ailesinin sürgün edildiğini, gerçek adının Tenzile olduğunu, eşi hastanede hasta bakıcıyken evlerine getirdiğini ve ona bakıp evlendirdiklerini anlatır. Bu olay karşısında doktor şaşkına döner.

Yıllardır kız kardeşini arayan Yasin Emmi'nin kız kardeşinin kalbi şimdi Yasin Emmi'nin göğsünde atmaktadır. Doktor bu olayı saklamak ister. Yasin Emmi'nin olanları duyunca üzüleceğini bildiği için bu konuyu saklar. Yasin Emmi ise kırk yıl kendi kalbi ile aradığı kız kardeşini yirmi üç yıl boyunca kız kardeşinin kalbi ile arar. Öykü burada sona erer.

2.2.1.4.2. Şahıslar

Yasin Emmi:

Yasin Emmi, sürgün edilen bir Ahıska Türküdür. Duygusal, kararlı ve hüzünlü bir adamdır. Kendi hayatını hiçe sayıp yıllarca kız kardeşini aramıştır. Kız kardeşini yıllarca bulamaması duygusal ve hüzünlü bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. “(...) Yasin Emmi orta boylu, sarışın, mavi gözlü, sakın ve de çok duygusal bir insandı (...)” (Ahıskalı, 2008: 85). Yasin Emmi yıllar sonra kaybettiği kız kardeşinin kalbi ile hayatta kalmıştır. Ömrünün sonuna kadar kız kardeşinin kalbini taşıdığından habersiz onu aramıştır. Anlatıda başkahraman görevindedir.

Doktor Sandro:

Doktor Sandro, Gürcü asıllı bir kalp doktorudur. Gürcü olmasına rağmen Ahıska Türklerine karşı gerçekleştirilen sürgün felakatine üzüldüğünü ve yaşananları onaylamadığını dile getirmiştir. “(...) Zamanında sizlere yapılan bu zulmü her zaman kınamışım ve Stalin'in Gürcü olmasından da utanıyorum (...)” (Ahıskalı, 2008: 91). Bu sözler ile Doktor düşüncelerini dile getirmiştir. Kendisini duygusal bir insan olarak tanımlamıştır. Yasin Emmi'ye kız kardeşini bulması için yardım etmiş ve Yasin Emmi'nin hayatını kurtarmıştır.

Doktor Georgi:

Georgi, Doktor Sandro'nun kendisi gibi doktor olan arkadaşıdır. Yasin Emmi'ye yardım etmiştir. Kız kardeşinin kalbinin Yasin Emmi'ye nakledilmesi fikrini söyleyen kişidir. Öyküde geçen diyaloglardan anlaşıldığı kadarıyla Doktor Sandro'ya göre daha ciddi ve sinirli bir adamdır.

Öteki Kahramanlar:

Tati (Tenzile), Tati'nin eşi, Tati'nin kayınpederi, Tati'nin babası, Yasin Emmi'nin arkadaşı ve Tamaz Kuhelişivili öyküdeki öteki kahramanlardır.

2.2.1.4.3. Mekân

Öyküde mekân genel olarak Tiflis ve Ahıska'dır. Tiflis'ten Ahıska'ya giden tren öyküdeki ilk mekândır. Yolda mola verilen kahvehanede doktor ve Yasin Emmi tanışır. Hastanede ise öykü sona erer. Hastane Yasin Emmi için kız kardeşini son defa gördüğü yerdir. Yasin Emmi'nin ikinci defa hayata döndüğü ve kız kardeşi ile bütünleştiği mekândır. Yasin Emmi'nin kız kardeşinin kalbini aldığı gerçeği de burada öğrenilir. Genel olarak olaylar hastanede geçmektedir. Ahıska Yasin Emmi için kız kardeşini ve vatanını temsil etmektedir. Yasin Emmi yitirdiğini aramak için Ahıska'yı sığınılacak bir liman olarak görür. Fergana ve Orta Asya ise yitirdiğini bulmak için gezeceği uçsuz bucaksız topraklardır.

2.2.1.4.4. Zaman

Öykünün başlangıcında mevsimin bahar olduğunu öğreniriz. Aylardan Mayıs ayıdır. Tam anlamı ile tarih belli değildir. Ama Ahıska Türklerinin sürgün edilmesinden sonraki bir tarihten yani 1956 yılından söz edilir. “Hayır, on iki yıl ziyaret yasağı getirdiler, köyden köye bile izinsiz çıkmıyorduk 1956'da bu yasak kalktı ama vatana dönme yasağı kalkmadı (...)” (Ahıskalı, 2008: 89). Bu tarihte Ahıskalılar için bazı yasaklar kalkmıştır. Öykünün sonuna doğru Yasin Emminin kırk yıl kız kardeşini aradığı söylenir. Ahıska sürgünü 1944 yılında gerçekleştiğine göre Yasin Emminin doktor ile tanıştığı yıl 1984 olarak söylenebilir. Kalp naklinden sonra yirmi üç yıl daha eklenirse bu arayış 2007 yılına kadar devam etmiştir. Öykünün vaka zamanı 1984 yılıdır. Öykü 2008 yılında yayınlanmıştır. Yazarın 24 yıl önceki bir zamanı vakanın başlangıcı için seçtiği görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHISKA TÜRKLERİ İLE İLGİLİ ROMAN/ ÖYKÜLERDE YAPI VE TEMA UNSURLARI

3.1. ROMANLAR

3.1.1. Olaylar

3.1.1.1. Çalınmış Kimlikler/Yeni Soykırımlar ve İnsanlık Dışı İşkencelerin Anlatım Serüveni

Gurbetten İniltiler romanı Ahıska sürgününün detaylarını anlatma ve aktarma noktasında öteki romanlardan ayrılmaktadır. Mircevat Ahıskalı, kaleme aldığı ilk romanında sürgünün bilinmeyen noktalarını ve arka planını farklı karakterler üzerinden anlatmaya çalışmıştır. Romanda Ahıska sürgünü için söylenenlerden farklı olarak yazar bazı insanlık dışı uygulamalara dikkat çekmek istemiştir. Romanda yapılan işkenceler gerçek sürgünde yaşanmış olan işkencelerle elde bulunan belgeler neticesinde birebir uyuşmaktadır. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanı sürgünden öncesini *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanı ile *Aşka Son Bakış* romanı ise sürgünden sonrasını daha çok aktarması ile farklı problemleri dile getirmektedir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanı da hem sürgünden öncesi hem de sürgünden sonrasını daha detaylı anlattığı için *Gurbetten İniltiler* romanı ile ortak noktalara dikkat çekmektedir.

Romanda dikkat çeken belli başlı işkencelerden biri tuvalet ihtiyacında yaşanan sıkıntılardır. Özellikle kadınlar arasında yaşanan bu sıkıntıda bazı ölümlerin gerçekleştiği görülmektedir. Safra keselerinin patlaması ve kadınların kasık bölgelerindeki büyük şişkinlikler saatler veya günler içinde gerçekleşecek olan ölümlerin ön hazırlığıdır. II. Dünya savaşı sırasında uygulanan bu işkenceler Rus siyasetinin iki yönlü davranışları ile alakalıdır. Rusya, Almanya'nın karanlığın hükümdarlığını yaptığını öne sürmektedir. Kendi ideolojisi ekseninde kendisinin ise yeni bir düzen ve aydınlığın temsilcisi olarak ortaya çıktığını anlatmaktadır. Bu düşünce ile en ilkel insanların bile yapmadığı işkenceleri Ahıska Türklerine uygulaması, savunduğu düşüncenin askıda kaldığını göstermektedir. Çünkü insani ihtiyaçlardan en temel olanlarını bile Ahıska Türklerinden mahrum etmiştir. Bunun gibi işkenceler *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında da görülür. Resmîye gibi kadınların çoğu erkeklerden çekindiği için ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelirler. Temel ihtiyaçlardan biri olan tuvalet, temizlik ve hijyen sorunları *Salkım Söğütlerin Gölgesinde*

ile *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında da görülmektedir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında tren yolculuğundan sonra kadınlar için yeni bir işkence başlamıştır. Sürgün yolculuğunda yeni gelmiş olan kadınlar toplu halde soyulup, yıkanmaya zorlanmıştır. İnsanlar arasında gurur zedeleyici ve psikolojik yıkıma sebep olan bu olay uzun yıllar boyunca bazı kahramanlar üzerinde etkisini devam ettirmiştir. Toplu halde yapılan bu uygulamalar kişi hak ve özgürlüklerini ihlal eden veya yok sayan başka bir işkence ve istismar durumudur.

Romanlarda dikkat çeken sorunlardan bir diğeri yeme ve içme ihtiyacının karşılanmamasıdır. Ahıska sürgününün ilk günlerinde ellerinde bulunan erzaklar ile idare eden Ahıska Türkleri kaynakların tükenmesi ile birlikte büyük sıkıntılar yaşamışlardır. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanı ile *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında taş kesilmiş ekmek parçalarının yumuşatılıp tüketilmeye çalışıldığı anlatılmaktadır. Romanlarda bazı bölümlerde trenin mola vermesi ile hızlı bir şekilde ihtiyaç giderme ve su bulma çabaları korkunç ölümler ile sonuçlanmıştır. Romanların bazılarında iğrenç kokulardan ve salgın hastalıklardan da söz edilmiştir. *Gurbetten İniltiler* romanında salgın hastalıkların ortaya çıktığına dair genel bir bilgi verilmiştir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında ise olumsuz yaşam koşullarından dolayı küçük yaştaki Menemşe ve onun gibi birçok kişinin bitlendiği söylenmektedir. *Aşka Son Bakış* romanı dışındaki romanlarda ise su ihtiyacının gerektiği kadar karşılanmamasından dolayı ağır kokuların ortaya çıktığı anlatılmıştır.

Trende erkeklere oranla genç yaşta dul kalan veya eşi askerde olan kadınların çokluğu dikkat çekmektedir. *Gurbetten İniltiler* romanında eşi ölen ve oğlu askerde olan Asya Hala tek başına bütün çocuklarının ve gelininin sorumluluğunu üstlenmiştir. Aynı şekilde *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında Resmiye ve *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında eşi ölen Selvi Hanım ailelerine bakma ve toparlama rolünü üstlenmişlerdir. Selvi Hanım'da Ömer'in varlığı nedeniyle bu sorumluluk tam hissedilmezken Resmiye'deki koruma ve anaç duygular daha ağır basmaktadır. İsmail'in yokluğu ve küçük bir kızın sorumluluğu da kocası savaşta olan bütün Ahıska kadınları gibi Resmiye'nin boynuna kalmıştır. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında ise Şahbender'in anne ve babasının hayatta oluşu böyle bir sorumluluğu ortadan kaldırmıştır. *Aşka Son Bakış* romanındaki Hatice'nin trende Rus askerler tarafından dövülmesi ve öldürülmek istenmesi öteki romanlarda görülmeyen bir durumdur. Ahıska sürgünü anında Hatice'nin

yaşadığı tek işkencedir. Romanda sürgün anında yaşanmış başka bir işkenceden söz edilmemiştir.

Ahıska Sürgünleri romanında tren yolculuğu başlamadan önce büyük bir gürültü ve kaos ortamı yaşanmaya başlamıştır. Sahipsiz çocuklar ve çaresiz kadınlar sürgünün en önemli kahramanlarıdır. Öteki romanlara nazaran yaşanan işkence ve ölümler daha kısa aktarılmıştır. Detaylı ve farklı bir anlatım söz konusu değildir. Ancak Zeynep ve babasının yaşadıkları ile verdikleri mücadele detaylı şekilde anlatılmıştır. Rus askerlere karşı verilen mücadele daha çok ön plana çıkmıştır.

Romanların hemen hemen bütününde Rus askerlerin Ahıska Türklerine karşı takındığı tavırlar da dikkat çekmektedir. İnsanlık dışı uygulama ve söylemler ile Ahıska Türklerine yaklaşan Rus askerleri işkencelerinden taviz vermemiştir. Sürgün esnasında ölen insanlara leş muamelesi yapmaları, hayatını kaybeden insanların yakınlarına karşı takındıkları tavırlar ve en önemlisi küçük bir ihtiyaç için bile katı tutumlarından taviz vermemeleri sürgünün insanlık dışı boyutlarını göstermektedir. Bunların dışında sürekli alaycı konuşmaları ve Ahıska Türklerinin onurlarını zedeleyici diyaloglar da bulunmaları dikkat çeken başka durumlardır. Ahıska sürgününü anlatma ve aktarma noktasında bu beş roman öteki romanlardan farklı olarak sadece sürgüne ve sürgünün beraberinde getirdiklerine odaklanmıştır. Bunların dışındaki romanlar sürgünden sonra yaşanmış olan sıkıntıları dile getirme noktasında incelenmesi gereken eserlerdir.

3.1.1.2. İnsani Yıkımlar/Kadınsal Tutumlar ve Sürgüne Doğuş

Ahıska sürgünü sadece bir halkın topyekün sürgün edilmesi ile ele alacak bir mesele değildir. Sürgün anında halkın yaşadığı psikolojik ve sosyolojik yıkımlar telafisi olmayan krizleri beraberinde getirmiştir. Sürgün anını hassas yapıları ile en ağır şekilde yaşayanlar içinde kadınlar önde gelmektedir. Özellikle bir anne olarak kadınların verdiği mücadele ve yaşadıkları yıkımlar önemli olaylara sahne olmuştur. Sürgünün bütün ayrıntılarını ele almaya çalışan *Gurbetten İniltiler* romanında kadınların tutumları ön plana çıkmaktadır. Asya Halanın mevcut düzene karşı ilk isyanı başlatması ve Züleyha Gelinin bulunduğu topluma karşı doğum anında verdiği sınav önemli olaylardır. Eşi askerde olan Züleyha Gelin, sürgün anında tren vagonunda doğumunu gerçekleştirmiştir. Bu doğum anında erkeklerle iç içe olduğu için rahat bir doğum yapamamış ve acılar içinde inlemiştir. Bu durum karşısında vagondaki erkekler yüksek sesle şarkılar söyleyerek genç kadına yardım etmeye çalışmıştır. Ahıska Türkleri için toplumsal bir sınav olan bu olay

Züleyha Gelinin ölümü ile sona ermiş ve koskoca bir aileden geriye kalacak olan tek erkek birey dünyaya gelmiştir. Buna benzer bir olay *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında gerçekleşmektedir. Kayınvalidesi ile sürgün yaşamak zorunda kalan ve eşi askerde olan Elif, sürgün esnasında doğumunu gerçekleştirmiştir. Züleyha Gelin gibi Elif de erkeklerden utandığı için rahat bir doğum gerçekleştirememiştir. Vagondaki erkekler bu olaya çare bulmak için yüksek sesle türkü söylemeye başlamıştır. Acılar ve utançlar içinde Elif de bir erkek çocuğu dünyaya getirmiştir. Züleyha Gelin doğum esnasında hayatını kaybetmiştir ancak Elif doğumdan sonra canlanmış ve yaşamaya devam etmiştir. Romanda Elif ve bebeğinin sonuna dair bilgi verilmezken Züleyha Gelinin bebeği Garip'in, *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* ve *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanında hayatına dair bilgiler verilmiştir.

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında Sürgün anında doğum yapan Nezenni'nin hayat öyküsü de yukarıdaki iki romana benzer şekilde ilerlemiştir. Nezenni sürgün anında erkeklerden utandığı için rahat bir doğum yapamamıştır. Yukarıdaki iki romanda olduğu gibi erkekler türkü söyleyerek gürültü çıkarmaya başlamış ve Nezenni'nin bağıarak rahat doğum yapabilmesini sağlamaya çalışmışlardır. Burada öteki romanlardan farklı olarak bağıarak türkü söyleyen erkeklere öteki vagonlardaki Ahıska Türkleri de eşlik etmişlerdir. Burada mevcut düzene ve maruz kaldıkları sürgüne karşı verilen bir cevap ya da buldukları duruma karşı başlattıkları isyan çılgılığı topyekün bir hal almıştır. *Gurbetten İniltiler* romanında Züleyha Gelin doğum anında ölürken burada yeni doğan bebek ölmüştür. Züleyha Gelin ile Elif'in bebekleri yaşarken Nezenni'nin bebeği ölmüştür. Züleyha Gelin ve Elif'in bebeklerinin erkek olduğu bilgisi verilmişken Nezenni'nin bebeğinin cinsiyeti hakkında bilgi verilmemiştir. Elif'in sonraki yaşamı hakkında bilgi verilmezken Nezenni'nin sonraki hayatı hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Sürgün anının zorlukları ve sürgün anında kadınların yaşadıkları zorluklar sürgünden hemen önce ve hemen sonrada yaşanmıştır. Yukarıda zor şartlarda, sosyolojik ve psikolojik birer yıkımla gerçekleştirilen doğumların benzer şekillerinden biri de *Aşka Son Bakış* romanında gerçekleşmiştir. Sürgün anında hamile olan Hatice, Rus askerler tarafından uzun bir süre hırpalandıktan sonra sürgün olarak geldiği Almaata şehrinde zor bir doğum gerçekleştirmiştir. Burada tek başına ve tanımadığı kişilerin yardımı ile gerçekleştirilmiş bir doğum vardır. Yukarıdaki üç romandan farklı olarak Hatice doğumunu bir evde ve sürgünden sonra gerçekleştirmiştir. Züleyha Gelin ve Elif gibi bir

erkek bebek dünyaya getirmiştir. Nezenni gibi doğumdan sonra hayat öyküsünün anlatımına devam edilmiştir. *Ahıska Sürgünleri* romanında Zeynep, sürgünden önce doğum yapmıştır. Ancak sürgün esnasında bebeğini kaybetmiştir. Eşi hapiste olan Zeynep bu acıyı tek başına yaşamıştır. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında Zübeyde, sürgünden önce doğumunu gerçekleştirmiştir. Sürgün anında Zübeyde'nin yukarıdaki kadınlardan farklı olarak yaşadığı sıkıntılardan biri de erkeklerin yanında rahat bir şekilde bebeğini emzirememesidir. Zübeyde yeterli gıda alamamasından dolayı ve uygunsuz yaşam koşullarının varlığı ile sürgün esnasında bebeğini kaybetmiştir. Bu yönden Zübeyde ve Zeynep aynı kaderi yaşamıştır. Zübeyde, kayınpederinin ölümünden sonra trende sinir krizi geçirmiş ve mevcut düzene karşı isyan etmiştir. Zübeyde'nin eşi de Züleyha Gelin, Elif ve Nezenni gibi askere gitmiştir. Zübeyde, Nezenni gibi bebeğinin ölüsünü saklayamamıştır. Zübeyde, Züleyha Gelin, Elif ve Nezenni'den farklı olarak Hatice'nin eşi askere gitmemiştir. Bu dört kadın eşlerine bir daha kavuşamazken Hatice, yıllar sonra eşini görmüştür. Bu noktada da Hatice ve Zeynep arasında benzerlik yaşanmaktadır. Çünkü yıllar sonra olsa da Zeynep, eşine kavuşmuştur. Bu kadınlar üzerinden anlatılan olaylar bütün Ahıskalı Türk kadınlarının yaşadığı sosyolojik ve psikolojik yıkımları anlatmaktadır. Ahıskalı Türk kadınlarının ölüm karşısında yaşadıkları yıkımlar, doğum esnasında takındıkları tutumlar ve sürgüne rağmen doğurdukları çocuklar yaşanan insani krizin sadece bir bölümünü gözler önüne sermektedir.

3.1.1.3. Köklerin Varlığı ve Simgesel Değerlerin Panoramasi: Dut Ağacı/Ceviz Ağacı/Salkım Söğütler

Ahıska Türkleri 1944 yılında yaşadıkları sürgünden sonra uzun yıllar hatta ölünceye kadar vatanlarına dair en küçük nesneye kadar herşeyi muhayyilelerinde diri tutmaya çalışmışlardır. Sürgün anı, sürgünden sonraki zorlu yıllar ve vatansız olarak dünyaya göz yummaları Ahıska'ya ait olan hiçbir şeyi onlara unutturmamıştır. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanı içinde barındırdığı birkaç simge yıllar sonra bile Ömer için varlığını korumuştur. Bunlar Nika ile beraber oynadıkları Urael Deresi ve derenin kenarındaki salkım söğütlerdir. Ömer ve Nika'nın aileleri için buluşma noktası olan asırlık ceviz ağacı da romanda geçen önemli bir simgedir. Yıllar sonra bile Nika için bu üç simge halen çocukluğundaki işlevlerini korumuştur. "Rahatlamıştı. Başını kendinden de yaşlı ceviz ağacına dayadı. Gözlerini kapadı. İçini biraz huzur kapladı. Aşağılarda, Urael Deresi'nin kenarında, eğri salkım söğütlerin gölgesinde birbirlerine su atarak aynayan iki

çocuğu görüyor, neşeli gülüşlerini duyuyordu” (Sunel, 2017: 398). Romanda ceviz ağacı için köhne ve yaşlı gibi sıfatlar kullanılmıştır. Tarihi olaylara tanıklık ettiği için yaşlı olan ceviz ağacı yıllardan beri süre gelen siyasi düzenin ve otoritenin köhneliğine birer atıf olarak değerlendirilebilir. Ceviz ağacının Ahıska Türklerinin ve Gürcülerin birleştiği yer olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Yıllarca yaşamış olan kadim iki halkın yıllar sonra iki ferdinin birleştiği nokta gene ceviz ağacının dibi olmuştur. Hevot ve Orsep Köylerinin altından akan Urael Deresi’de ceviz ağacı gibi birleştirici bir değere sahiptir. Hevot Köyünün aşağılarda Ahıska Türklerinin yaşadığı Orsep Köyünün ise sisli bir yamaç üzerinde oluşu Ahıskalılar için belirsizlik ve bulanıklığı temsil etmektedir. Ömer ve Nika için ise çocukluklarının tek simgesi Urael Deresi ve salkım söğütlerin altında yaşadıkları anlardır. Romandaki olayların birkaç tanesi ceviz ağacının altında, Ömer ve Nika’nın yaşadığı çoğu macera ise Urael Deresi’nin kenarında geçmektedir.

Vatan Kokusu romanında da yıllar sonra Ahıska şehrinin hatırlanması İsmail Dede’nin gençliğinde tırmandığı dut ağacı sayesinde olmuştur. Çocukluğunu, gençliğini, ailesini ve kızlarla olan ilişkilerini dut ağacı sayesinde hatırlamıştır. “ O dut ağacı, sıradan bir ağaç değil. (...) Ben dut çırpıma hazırlanırken, konu komşunun kızları gelir, dut ağacının altına gerdiğimiz büyük çadırın uçlarından tutarlardı.

Kendimi göstermek ve kızlara beğendirmek için dut ağacının dalları arasında mekik dokur, bin türlü oyun çıkarırdım (...) (Paşayeva, 2016: 21).

Dut ağacı İsmail Dede ve Leyla Nine için sadece bir ağaç değildir. Yaşayamadıkları gençlikleri, ayrıldıkları vatanları ve tüm aileyi simgelemektedir. Ağacın kökleri veya aileyi simgelediği çoğu araştırmacı tarafından belirtilmiştir. Buradaki dut ağacı da Ahıska Türklerinin Ahıska şehrine bağlı olan köklerini simgelemektedir. Ahmet ve İsmail’in İsmail Dedenin vasiyeti üzerine Ahıska’ya gidip dut ağacının altında semaver yakmaları ve burada yaşamak için karar almaları köklerinin devamını sağlamak içindir. Burada ataların ruhunu yaşatmak ve onlardan gelen kültür genetiğini gelecek kuşaklara aktarmak için verilen bir çaba vardır. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanına nazaran buradaki ağaç simgesi daha iyimser ve güzel aktarılmıştır. Ceviz ağacı ve dut ağacının ortak noktası ise kaybolan yılları ve geçmişi simgeliyor olmasıdır.

Dut Ağacı Ahıska’dan Geriye Ne Kaldı? romanında da bir dut ağacı üzerinden anlatılan bazı olaylar vardır. Şahbender’in Mayevka Köyüne geldiği zaman tanıştığı dut ağacı yıllar içerisinde birçok olaya şahit olmuştur. Camisaf Ağa ve Rahşinaz’ın ölümü,

Kemal'in yurda verilişi ve Şahbender'in yaşlılık dönemi gibi birçok olay dut ağacının gölgesinde geçmiştir. Yıllar sonra yaşlanan dut ağacı dayanamayıp kurumuş ve devrilmiştir. “Dut ağacıyla Mayevka köyüne geldiğim ilk gün tanışmıştık. O zamanlar daha genç denecek yaşıydı. İlk önce üç yıl, daha sonra da on yedi yılı birlikte geçirmiştik.

Toplamda yirmi yıllık beraberliğimiz olmuştu. Acı tatlı geçen her güne, kendi dünyasında şahitlik etmişti. Üzerinden geçen yıllar dut ağacını da yıpratmış olacak ki benden önce toprağa kavuşmanın huzurunu yaşıyordu karşımda (...) (Atmaca, 2018: 413).

Dut ağacı, Şahbender için vatanı, ailesini veya sürüğünü hatırlatan bir simge değildir. Kırgızistan'daki anılarını ve hayatının son dönemlerini beraber yaşadığı bir ağaçtır. Her ne kadar Kırgızistan'daki ailesini Şahbender'e hatırlatsa da dut ağacı onun için karamsar bir ruh halini temsil etmektedir. Dut ağacı yılların yorgunluğunu, yıpranmışlığı ve geçmişin mukayesesini yapmak için Şahbender, bir araç olarak kullanmaktadır. Buradaki dut ağacı *Vatan Kokusu* romanındaki dut ağacından farklı olarak Ahıska'yı simgelememektedir. *Vatan Kokusu* romanındaki dut ağacı iyimser bir şekilde anlatılırken buradaki dut ağacı karamsar bir şekilde ele alınmaktadır. Dut ağacı karamsarlık ve yıpranmışlık noktasında *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanındaki ceviz ağacı ile benzerlik göstermektedir. Üç romanda ele alınan ağaçlar genel olarak farklı değer yargılarını simgelemektedirler.

3.1.1.4. Milli Varlık ve Milli Kimlik: Ahıska

Ahıska şehri bütün Türkler için bir simge, orada doğan ve sürgün yaşamış olanlar için ise gerçek vatanı temsil etmektedir. Asimile edilmeye çalışılan Ahıska Türkleri için bir varlık nedeni ve bir kimlik olarak değerlendirilmesi gereken yerdir. İncelenen romanların hemen hemen hepsinde Ahıska şehri ve coğrafyası tavrı edilmiş ve kutsal birer değer olarak aktarılmıştır. Romanların genelinde Ahıska şehrine, aşk, özlem ve vatan gibi değerler yüklenmiştir. Ahıska şehrini görmeyen kahramanlar bile bu şehre ayrı bir sempati duymuş ve gerçek bir vatan olarak kabul etmiştir. Sürgünden çok öncesine dayanan Ahıska meselesi, yıllarca Türk ve Rus çekişmesine sahne olmuştur. En sonunda Rus hâkimiyetinin oluşmasıyla Ahıska Türkleri ile olan ilişkiler kesilmiştir. “Ahıska ve Ahılkelek, tıpkı Moskova Antlaşması'nda olduğu gibi Kars Antlaşması'nda da Sovyet Gürcistan'ına bırakılmıştır.

Kars Antlaşması ile Türkiye'nin doğudaki durumu hukuki şekil almış ve Sevr Antlaşması'nın uygulanmazlığı ispat edilmişse de bu antlaşma, Ahıska ve Ahılkelek'i Türk coğrafyası olmaktan çıkarmış ve böylelikle burada

yaşayan Müslüman Türk halkı kendi kaderine terk edilmiştir (Dinç, 2015: 416).

Ahıska şehrinin ilk elden çıkışından bugüne kadar zulüm ve yasaklar Ahıska Türkleri için bitmek bilmeyen bir döngü halini almıştır. Ahıska Türklerinin sürgün edilmesi ve beraberinde yaşadıkları siyasi olaylar incelenen romanlarda farklı boyutlarla ele alınmıştır.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında *Hasan Ağa* ve ailesi Ahıska'da bir çiftlikte yaşamaktadır. Romanda Ahıska'nın bereketli toprakları ve Ahıskalı Türklerin faaliyetleri anlatılmaktadır. Ahıska'nın en çok anlatıldığı ve olayların en çok Ahıska'da yaşandığı romanlardan biridir. Ahıska kültürünün anlatıldığı bir romandır. Burada Ermeni çetelere karşı mücadele veren Ahıska Türklerine dikkat çekilmiştir. Roman her ne kadar yazarın aile bireylerinin hayat öyküsünü anlatan bir biyografik anlatı olsa da Ahıska Türklerinin Ahıska sürgününden önce yaşadıkları siyasi ve sosyal olayları aktarma noktasında önemli bir kaynaktır. Ahıska'da olayların geçtiği *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanı da başka bir eserdir. Roman'da asimile edilmeye çalışılan Ahıska Türkleri, sıkıyönetim altındaki halk, Sosyalizmin yayılmasını sağlama ve yerli halk ile Ahıska Türkleri arasındaki ilişkiyi anlatma noktasında eserin ele alınması gerekmektedir. Eserde Ahıska Türklerinin ekonomik faaliyetleri, yaşadıkları coğrafya, mahrum oldukları haklar ve sürgün edilişleri önemli olaylardır. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında *Hasan Ağa* ve ailesi *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında *Ahmet Ağa* ve ailesi olayların tümünü yaşayan kahramanlardır. Ahıska'daki sürgünü ve öncesini anlatan önemli eserlerden biri de *Gurbetten İniltiler* romanıdır. Romanda belli başlı kahramanlar üzerinden sürgünün bütün yönleri ele alınmıştır. Ancak yukarıda söz edilen iki roman kadar sürgün öncesini detaylı şekilde aktaran bir eser değildir. Sürgün öncesinde Ahıska Türklerinin maruz kaldığı yasalardan ve baskılardan söz edilmektedir. Eser sürgün öncesinde küçük bir bölüm ve sürgün anını anlatan tek bir bölüm şeklinde ele alınabilir.

Ahıska'yı anlatan ve Ahıska Türklerinin yaşadıkları yasakları aktaran bir diğer eser *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanıdır. Romanda Rus hükümeti tarafından gönderilen ajanların komünizmi yaymak ve Ahıska Türklerini asimile etmek için yürüttükleri çalışmalar anlatılmaktadır. Burada Ahıska Türklerinin baskılara ve asimileye karşı yürüttükleri mücadelenin aktarımı da görülmektedir. Ahıska'nın coğrafyası, ekonomik faaliyetleri ve kültürel devamlılığı ön planda korunmaya ve anlatılmaya çalışılmıştır. Ahıska Sürgününün yaşandığı ana kadar Rus yönetiminden bağımsız hareket eden ve

kültürlerinden taviz vermeyen Ahıska Türkleri anlatılmaktadır. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanı Ahıska'daki asimile politikalarını ve Kominist baskıyı anlatma noktasında *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanı ile benzerlik göstermektedir. *Ahıska Sürgünleri* romanında Ahıska şehri Türkiye'ye gönülden bağlı olan, bereketli toprakları ve muhteşem bitki örtüsü ile ön plana çıkan bir şehirdir. Romanda çoğu güzel duygu burada yaşanmıştır. Ahıska'ya özlem ve bağlılık yıllar sonra bile devam etmiştir. Kahramanlar her fırsatta Ahıska'ya dönmeye çalışmıştır. Ahıska romandaki kahramanlar için kaybedilmiş bir vatandır. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında Ahıska'daki bazı olaylar anlatılır ancak Ahıska Türklerinin siyasi ve sosyal sıkıntıları dile getirilmemiştir. Ahıska'da anlatılan olaylar daha çok başkahramanın çocukluk yıllarındaki birkaç anı paylaşması ile aktarılmıştır. Burada sürgün anı ve sonrası daha detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Yukarıdaki tüm romanlardan farklı olarak olaylar Ahıska'da başlamamış, kahramanın bir anlığına çocukluğuna gitmesi ile Ahıska şehri ve bazı olaylar anlatılmıştır.

Ahıska'da yaşanan olayların sonradan aktarıldığı bir başka eser *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanıdır. Romanda Gülperi'nin anı olarak Ahıska'daki olayları anlatması ile Ahıska Türklerinin maruz kaldığı sıkıntılar görülmüştür. Burada Ermeni çetelerin Ahıska Türklerine yaşattıkları mezalimler ve Rus yönetiminin kısıtlamaları ele alınmaktadır. Roman, zaman ve olay anlatımı ile sonradan kahramanların göç etmesi noktasında *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanı ile benzerlik göstermektedir. Olayların Ahıska'da yaşanmadığı ve sonradan aktarıldığı son eser *Vatan Kokusu* romanıdır. *İsmail Dedenin* torunlarına sürekli Ahıska'yı ve çocukluğunu anlatması Ahıska şehrinde yaşayan Ahıska Türkleri hakkında az da olsa bilgi vermektedir. Batum'un bir köyünde yaşanan olayları anlatan *Aşka Son Bakış* romanı Ahıska sürgününü yaşayan kahramanlar ile Batum coğrafyasını anlatması noktasında Ahıska'yı anlatan romanlar ile benzerlik göstermektedir. Burada kahramanlar sürgünü yaşamıştır ancak Ahıska şehrinde yaşanan bir olayın anlatımı yoktur. Kahramanların öyküsü, yaşadıkları sıkıntılar ve bazı mekânların benzerliği ile en çok ortak yönleri bulunan iki eser *Aşka Son Bakış* ve *Vatan Kokusu* romanlarıdır. Ahıska'daki olayların anlatımı, Ahıska Türklerinin her yönü ile tanınması için önemli birer kaynak olmuşlardır.

3.1.1.5. Kısıtlama ve Kıyım/Asimile Politikalarının Yeni Adresi: Orta Asya Diasporası

1944 yılında Orta Asya'ya sürgün edilen Ahıska Türkleri, Özbekistan başta olmak üzere Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan'a yerleştirilmiştir. Burada Stalin'in emri ile birçok kısıtlamaya maruz kalmışlardır. Bunun yanı sıra hiçbir vatandaşlık hakkı elde etmemişlerdir. Ahıska Türklerine yapılan ilk kısıtlamalar buldukları yerleri terk etme veya başka bir yeri ziyaret etme hakkının olmamasıdır. Böylece Ahıska Türkleri arasındaki iletişim bağı koparılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra çorak arazilerin çoğunlukta olduğu Orta Asya topraklarında yani kolhoz idaresinde devlet için çalışma ve kendi vatanlarından getirdikleri buğday gibi yiyeceklerin önemli bir kısmının devlete verilmesi geriye kalanların ise yerli halk ile paylaşılması istenmiştir. Ahıska Türkleri barınma, sağlık ve eğitim gibi alanlarda da kısıtlama ve yasaklara maruz kalmıştır. “(...) Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'da sıkıyönetim şartları altında yaşayan Ahıska Türkleri, her türlü eğitim imkânından mahrum bırakılmışlardır (...)” (Seferov ve Akış, 2008: 400). Eğitim hakkından mahrum bırakılan Ahıska Türkleri, asimile politikası için gerekli olan cehaletin sağlanması için bu uygulama ile karşılaşmışlardır. Ahıska Türkleri ile ilgili incelenen romanlarda Orta Asya'da gerçekleştirilen kısıtlama-kıyım ve asimile politikalarının ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı görülmektedir.

Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı romanında Orta Asya'daki bütün kısıtlama ve asimile politikaları ayrıntıları ile birlikte verilmiştir. Tufan ve ailesinin barınacak bir ev bulamaması ve harebe yerlerde yaşamak zorunda kalmaları Ahıska Türklerinin barınma hakkından mahrum kalmış olmalarının bir göstergesidir. Tufan ve ailesinin kolhoz tarlalarında hiçbir ücret almadan çalışması, kolhoz idaresinin katı ve çıkarıcı yönetim tarzı, Tufan'ın sevdiği kız olan Güneşi başka bir köyde olduğu için gidip görememesi, sağlık şartlarının yetersizliğinden dolayı Tufan'ın kardeşlerinin ölmesi, yerli halkla birlikte yiyecek ve giyecek gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmaması, coğrafi nedenlerden dolayı zehirli otlar, yılanlar ve salgın hastalıklar gibi olaylara maruz kalmaları ve birlikte hareket edememeleri romanda anlatılan önemli kısıtlamalardan bazılarıdır. Romandaki kısıtlamalar Orta Asya'nın coğrafi özellikleri ile paralel bir şekilde Ahıska Türklerine zorluk yaşatmaktadır. *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanında Orta Asya'da yaşayan Ahıska Türkleri buradaki toprakları abad ederek bereketli hale getirmiştir. Burada zorluklar ve kısıtlamalar biraz hafiflemiş ve Ahıska Türkleri bazı haklar elde etmiştir.

Ahıska Türkleri her ne kadar buradaki topraklara adapte olmuş olsa da Orta Asya'daki hareketlilik ve sürekli mekân değişikliği onların yıllarca sürgün damgasını yaşamasına neden olmuştur. Ahıska'nın yer almadığı ve Orta Asya'nın tüm özellikleri ile anlatıldığı iki roman olarak *Gurbetten İnilteler* 2 ve 3 serisi görülmektedir. Her iki romanda Özbek kültürüne ait “Eke, Üke, Ape, kepkez” vb. kelimeler Ahıska Türkleri tarafından da kullanılmaktadır.

Ahıska Türklerini konu edinen *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanı, Orta Asya'da kısıtlama ve yasaklara maruz kalan Ahıska Türklerini anlatmaktadır. Bu romandaki kısıtlamalar Resmiye ve beraberindeki kadınlar üzerinden anlatılmaktadır. Burada kolhoz tarlalarında çalışma ve başka bir yere gitme yasağı gibi uygulamalar görülmemektedir. Resmiye ve beraberindeki kadınlar yerli halk tarafından korunmaya çalışılır ancak barınma ve temel ihtiyaçları karşılayamama gibi sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu sıkıntılar Resmiye ve Menemşe'nin ölümüne neden olabilecek boyuta kadar gelmiştir. *Ahıska Sürgünleri* romanında barınma, gıda ve seyahat özgürlüğü ile ilgili kısıtlamalar daha çok ön plana çıkmıştır. Yazar, burada Zeynep ve ailesi özelinde yaşanan kısıtlamaları aktarmıştır. Zeynep'in kış için ot toplaması ve yaşadıkları evin ilk başta yıkık olması kısıtlamalar ile ilgili ipucu vermektedir.

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında da Özbek ve Kırgız kültüründen etkilenen Ahıska Türkleri görülmektedir. Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan topraklarında geçen romanda Orta Asya'nın özellikleri, önemli şehirleri ve yerli halkın Ahıska Türklerine bakışı ele alınmaktadır. Resmiye ve beraberindekiler gibi Şahbender ile ailesi de Orta Asya'daki kısıtlama ve yasaklardan etkilenmiş kişilerdir. Şahbender'in Ahıska Türklerinin bulunduğu ülkelerin hemen hemen tümünde yaşamış olması Orta Asya'daki Ahıska nüfusunun dağılımını göstermektedir. Özbekistan'daki Fergana olayları, Azerbaycan'daki bağımsızlık mücadelesi ve Kırgızistan'daki 2010 yılında yaşanmış olan çatışmalar Orta Asya'da geçen romanda yaşanmış olaylardır. Romanın bu olayların hepsine yer vermiş olması Orta Asya'daki Ahıska Türklerinin genel olarak yaşadıkları tarihsel süreci özetleme noktasında büyük bir önem arz etmektedir. Romanın *Gurbetten İnilteler* serisinden ayrıldığı nokta sadece Orta Asya'daki kısıtlama ve yasaklara odaklanmamasıdır. *Gurbetten İnilteler* serisi Özbek kültürü dışındaki kültürlere yer vermemiştir.

Aşka Son Bakış ve *Vatan Kokusu* romanları benzer olaylara sahip olduğu gibi benzer mekânlara da sahiptir. *Aşka Son Bakış* romanında Orta Asya'daki kısıtlama ve yasakların anlatıldığı yer Kazakistan'ın Almaata şehridir. Yazar burada kısıtlamlardan bahsederken Hatice'nin bulunduğu yeri terk edememesini anlatmıştır. Ahıska Türklerini ziyarete gelen Türk kafilésinin sorduğu sorular neticesinde Ahıska Türklerinin yaşadığı kısıtlama ve yasaklar öğrenilmiştir. Bunlardan daha çok eğitim ve vatandaşlık alanına dikkat çekilmiştir. *Vatna Kokusu* romanında Orta Asya'daki olaylar Kazakistan üzerinden anlatılmıştır. Ancak *Aşka Son Bakış* romanı gibi kısıtlama ve yasaklardan söz edilmemiştir. Leyla Nine sadece çok zorluk çektiklerini anlatmıştır. Orta Asya'daki kısıtlama ve yasakları anlatma noktasında her iki romanda yeterli değildir. Orta Asya'daki kısıtlama, zorluk ve yasaklardan *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında da söz edilmiştir. Ancak detaylı bir anlatım söz konusu değildir.

3.1.1.6. Kaos İçinde Kaos- Oyun İçinde Oyun: Fergana

Ahıska Türkleri, 1944 yılında Stalin'in emri ile Orta Asya'ya sürgün edilmiştir. Orta Asya'da Türk devletlerine yerleştirilen Ahıska Türkleri en çok Özbekistan'a gönderilmiştir. Ahıska Türkleri ile ilgili incelenen romanlarda da olayların büyük bir çoğunluğu Özbekistan'da geçmektedir. Özbekistan'ın Mirzeçöl yani bugünkü Gülistan şehri ile Fergana Vadisi en çok Ahıska Türkünün bulunduğu yer olmuştur. Burada sürgünden kırk beş yıl sonrasına kadar büyük bir çaba ve kısıtlama ile hayatta kalmaya çalışan Ahıska Türkleri anlatılmıştır. İkinci bir vatan olarak bu toprakları kabul etmişlerdir. Özbekistan'ın Fergana bölgesinde yaşayan Ahıska Türkleri tam olarak bilinmeyen nedenlerden dolayı yerli halk olan Özbekler tarafından saldırıya maruz kalmıştır. "Ahıska Türklerinin yaşadıkları Fergana bölgesinde Özbekler ve Ahıskalılar arasında küçük tartışmadan başlayan bir kavga kanlı savaşla sonuçlanmıştı" (Devrişeva, 2019: 338). Fergana'da yaşanan olaylarda birçok insanlık dışı muamele gerçekleştirilmiştir. Fergana olaylarını ayrıntılı bir şekilde ele alan ilk roman *Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana* romanıdır.

Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana romanında olayların hemen hemen hepsi Fergana çatışmalarının anlatımı ile gerçekleşmektedir. Yazar romanda Fergana'ya bağlı ilçeler ve bölgeler üzerinden olayları detaylı bir şekilde anlatmıştır. Romanda vahşice öldürülen Ahıska Türkleri, yakılan insan cesetleri, tecavüze uğrayan kadınlar, yağmalanan evler ve iş yerleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Romanda her ne kadar olayların

başlangıç sebebi Özbek halkının taşkınlıkları olarak verilmiş olsa da yaşanan olaylarda birçok Ahıska Türküne Özbek halkı yardım etmiştir. Fergana faciasının ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı eserlerden bir diğeri *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanıdır. Romanın başkahramanı Şahbender Fergana olaylarını anlamak ve duyurmak için gazeteci olarak gittiği bölgede insanlık dışı olaylara şahit olmuştur. Fergana olaylarının anlatıldığı bütün araştırmalarda Ahıska Türklerine uygulanan mezalimler büyük bir dikkatle ele alınmıştır. Burada ölen insan sayısının bile halen tam olarak bilinmediği görülmektedir. “Ahıska Türklerine göre 300’den fazla insan yaşamını yitirmiştir. Ayrıca, evler ve otomobiller yağmalanıp yakılmış, insanlar kaçırılmıştır. Ahıska Türkleri bir nevi Özbekistan’ı terk etmeye zorlanmışlardır” (Aydınğün ve Aydınğün, 2014: 60-61). Şahbender’in şahit olduğu bu manzaralar halen tam anlamı ile aydınlatılamamıştır.

Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana romanı ile *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında Fergana olaylarından sonra mekânlar değişmiş ve Ahıska Türkleri için ikinci sürgün başlamıştır. Romanlarda Cömert arkadaşları ve tanıdıklarını kaybederken Şahbender, anne ve babasını kaybetmiştir. Cömert, olaylardan sonra Azerbaycan’a giderken Şahbender, Kırgızistan’a gitmiştir. Her iki kahraman özelinde anlatılmaya çalışılan Fergana olayları bütün Ahıska Türkleri için sadece birer örnek teşkil etmektedir. *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanındaki olaylar, mekânlar ve şahıslar Fergana faciasını anlatma noktasında daha detaylı ve karmaşıktır. Bununla birlikte Fergana olaylarının anlatıldığı bir başka anlatı ise *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanıdır. Romanda Fergana faciasından dolayı İsmail ve ailesi Azerbaycan’ın Hasanya bölgesine göç etmiştir. Fergana olaylarının sadece birkaç cümlede anlatıldığı *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanı ise başka bir eserdir. Burada romanın son bölümünde Ahıska’ya dönen Ömer, Fergana olaylarından birkaç cümle ile söz etmektedir. *Ahıska Sürgünleri* romanında da Fergana olayları yaşanmıştır. Burada Fergana olaylarını yaşayan Ilgar ve ailesi Azerbaycan’ın Bakü kentine göç etmek zorunda kalmıştır. Romanda Fergana olayları ayrıntılı bir şekilde anlatılmamıştır. Ancak Fergana olaylarının ortaya çıkış nedeni üzerinde kahramanlar arasında uzun diyaloglar yaşanmıştır. Olayın siyasi ve politik yönü üzerinde durulmuştur. Romanların çoğunluğunda Fergana olaylarından söz edilmemiş olsa da Ahıska Türkleri için bu olay büyük bir yıkım yaratmıştır.

3.1.1.7. Kafkasya’da Yeni Bir Vatan: Hocalı

Bolşevik İhtilalinden sonra önemli ölçüde siyasi değişime uğrayan Rusya II. Dünya Savaşından sonra bütün topraklarında komünist düşünce yapısını etkili kılmıştır. Rusya II. Dünya Savaşından sonra dünyada büyük bir güç haline dönüşmeye başlamış ve kendine bağlı kıldığı devletler ile birlikte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğini kurmuştur. Bu birlik içerisindeki bütün devletler komünist düşünceye bağlı olmak zorunda kalmıştır. Burada Rusya’nın bazı etnik gruplar üzerinden yürüttüğü siyasetler dikkat çekmektedir. Ahıska Türklerine karşı Gürcüleri ve sonrasında Özbekleri kışkırtan Rusya, Azeri Türklerine karşı Ermenileri kışkırtmış ve desteklemiştir. Kafkasya coğrafyasındaki bütün köklü değişimler ve olaylar Rusya’nın etkisi ve desteği ile gerçekleşmiştir. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki siyasi çekişmeler de Rusya güdümlü olarak ilerlemektedir. Uzun yıllar Kafkasya’da egemen olmak isteyen Rusya Ermenileri hep bir siyasi maşa olarak kullanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı’nda Ermenileri Türkiye’ye karşı kışkırtan Rusya, 1980’li yıllardan sonra Ermenileri Azerilere karşı kışkırtmıştır. Bu tarihten sonra Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki yaşanan siyasi krizler Azerilerin Ermenistan’ı terk etmesine neden olmuştur. Ermeniler bununla kalmayıp Azerbaycan toprakları içerisinde yer alan Dağlık Karabağ bölgesi için hakk iddia etmişlerdir. Azerbaycan ve Ermenistan arasında siyasi bir çekişmeye neden olan Dağlık Karabağ bölgesi ölümlere ve sürgünlere sahne olmuştur. Bu ölümler birer katliam derecesine dönmüştür. 26 Şubat 1992 yılında Dağlık Karabağ bölgesine bağlı olan Hocalı kentindeki Türkler, Ermenilerin saldırısına maruz kalmış ve Hocalı Türklerine tarihte büyük bir yankı uyandıran katliam gerçekleştirilmiştir. “Hankenti ile Askeran arasında yerleşen Hocalı’ya saldırıyı;

Albay Oganyan Seyran Muşegoviç’in komutanlığında 366. Mekanileştirilmiş altıncı alayının 2. Bölüğü, 1. Sayılı bölüğün karargâh lideri Çitçiyan Valeriy İsayeviç ve bu bölüklerde hizmet eden elliden fazla Ermeni subay ve astsubaylardan oluşan kişiler gerçekleştirdi (Abbaslı, 2011: 47).

Hocalı’ya yapılan bu saldırı birçok işkence ve vahşeti beraberinde getirmiştir. Hocalı Katliamını araştıran ve tanık olan herkes katliamın vahşet derecesini anlatmakta zorluk çekmiştir. Hocalı’da yaşananlar dönemin siyasi belirsizliği içinde olan Azerbaycanlı yetkililer tarafından doğru anlaşılmadığı konusunda birçok fikir öne sürülmüştür. Hocalı’da Ermeniler sadece öldürme amacı gütmemiş insanlık dışı işkenceleri için bir

deneme sahası oluşturmuşlardır. Özellikle hamile kadınlar ve genç kızlara uyguladıkları işkenceler çoğu yabancı araştırmacılar tarafından bile anlatılamaz bir hal almıştır. “Hocalı’da katliam bölgesini gezen Fransız gazeteci Jean-Yves Junet’nin gördükleri karşısında söyledikleri, katliamın boyutunu da anlatıyordu: “Pek çok savaş hikayesi dinledim. Faşistlerin zulmünü işittim, ama Hocalı’daki gibi bir vahşete umarım kimse tanık olmaz.

Ermeniler Türk hamile kadınlarına tecavüz edip karnını hamile olduğu halde taş ile doldurup öldürmüşler ve küçük Türk kızlarına tecavüz edip öldürmüşlerdi (Mustafayev, 2011: 33).

Ahıska Türkleri ile ilgili incelenen romanlarda Kafkasya bölgesinde meydana gelen tarihi olaylar bazı bölümlerde belirtilmiştir. Ancak Hocalı katliamı ayrıntılı bir şekilde sadece *Dut Ağacı Ahıska’dan Geriye Ne Kaldı?* romanında anlatılmaktadır. Romanda Ahıska’dan gelip Hocalı’ya yerleşen Teymur Dayı ailesi ile birlikte saldırılara maruz kaldığını ve Hocalı’yı savunmaya çalıştığını belirtir. Teymur Dayı Hocalı’yı ikinci bir vatan olarak görmektedir. Teymur Dayı ile birlikte Hocalı için yardım etmeye gelen Şahbender ve askerler Hocalı’nın girişinde gördükleri manzaraya inanmamışlardır. “ (...) Kümelenmiş ot yığınları arasında sıkışıp kalan cesetler, ayaklarımıza değmeye başladı. Bulunan cansız bedenlerin yanı sıra, kesilmiş kol, bacak ve gövdeler tarlalara serpilmişti.

Ağaçlara asılan kadın ve çocuk bedenlerine bakamıyorduk. Çırılçıplak soyulmuşlardı. Mahrem yerleri, sokulan ağaç parçaları ile kapatılmıştı (Atmaca, 2018: 381).

Romanda Teymur Dayı ve Şahbender Hocalı’ya inen Ermeni uçakları engellemek için bir operasyon düzenlemiştir. Bu operasyon sonucunda büyük bir başarı elde edilmiştir. İki Ahıska Türkünün Hocalı için verdiği çaba romanda önemli bir nokta olarak görülmektedir. Ahıska Türklerinin Azerbaycan halkına verdiği destek gibi hocalı bütün Türklerin sorunu olarak görülmelidir.

3.1.1.8. Sığınma ve Yeni Vatan Umudu: Türkiye

Ahıska Türkleri ile Türkiye arasındaki ilişkiler Osmanlı Devletinin Ahıska üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesinden çok öncesine dayanmaktadır. Türkiye’nin Kuzey Doğu sınırındaki Gürcistan sınırı içerisinde yer alan Ahıska şehri etrafındaki Türk bölgeleri ile birlikte defalarca Türkiye’ye bağlılığını göstermiştir. Sınır hattında yapılan ticaretler, her iki bölgede bulunan akrabalıklar ve ortak bir kültür birikiminin var olması Ahıska Türkleri ile Türkiye arasındaki etkileşimi ve bağı açıklar niteliktedir. Ahıska Türkleri

Birinci Dünya Savaşında da Türkiye lehine çalışmalar yürütmüş ve destek vermişlerdir. Ahıska Türklerinin Sovyet Rusya ve onun güdümündeki Gürcistan devletinin işkence ve kısıtlamalarından kurtulmak için göç ettikleri ilk ülke Türkiye olmuştur. Türkiye'ye olan bağlılıklarını hiçbir zaman kaybetmeyen Ahıskalılar her zaman burayı ikinci bir vatan olarak görmüşlerdir.

Ahıska Türkleri ile ilgili incelenen romanlarda Türkiye'ye göç eden veya Türkiye'ye gelebilmek için hayatını kaybeden kahramanlar görülmektedir. Hayatını kaybetme pahasına Türkiye'ye gelmeye çalışan Ahıska Türkleri burayı ikinci ve yeni bir vatan olarak kabul ettiklerini göstermektedir. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında Hasan Ağa, Rusların Kafkasyadaki eylemleri ve Ermeni çetelerin mezalimlerinden dolayı bütün ailesi ile birlikte Türkiye'ye göç etmiştir. Çıldır'ın Suhara Köyüne yerleşen Hasan Ağa ve ailesi Birinci Dünya Savaşı'nda ve sonrasında Türkiye için mücadele vermiş ve yeni vatanlarının savunmasına yardım etmişlerdir. Ahıska'da olduğu gibi burada yeni bir yuva kurmuş ve her fırsatta ailesi ile üstünde yaşadığı toprak için çalışmıştır. Romandaki kahramanların ve olayların devamı niteliğinde olan *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında da aynı çabalar ve Türkiye'ye olan bağlılık görülmektedir. Hasan Ağanın oğlu Mürsel ve torunları Emrah ile Demirkaya birer Ahıska Türkü olarak Türkiye için büyük çabalar göstermişlerdir. Özellikle Mürsel'in Kafkasya'daki istihbarat çalışmaları romanda önemli ölçüde Türkiye için başarılı olmuştur. Daha sonra Türkiye'ye gelebilmek için sınırı geçmeye çalışan Mürsel, Gürcü askerler tarafından öldürülmüştür. Sınıra az bir mesafe kala hayatını kaybeden Mürsel, Türkiye'ye kavuşma uğruna hayatını kaybeden Ahıska Türklerinden biridir. *Dinmeyen Acı Kafkasya*, romanında olduğu gibi *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanında da Türkiye'ye göç eden Ahıska Türkleri vardır. Gülperi ve Molla Süleyman'ın aileleri birlikte Ermeni ile Rus zulmünden kaçıp Türkiye'ye göç etmiş ve Çorum'un Elmalı Köyüne yerleşmişlerdir. Gülperi ve Molla Süleyman çocuklarını ikinci vatan kabul ettikleri Türkiye toprakları için savaşa göndermişlerdir. Gülperi bir oğlunu bu topraklar için şehit vermiştir. Üç romanda da söz konusu aileler sığındıkları bu topraklara sadakat ile bağlılık göstermişlerdir.

Aşka Son Bakış romanı ile *Vatan Kokusu* romanındaki Türkiye anlatımları benzerlik göstermektedir. Sürgünden kaçarak Türkiye'ye gelen Cemal, sevdiği kadına kavuşmak için burayı bir kutuluş yolu olarak görmektedir. Cemal, İstanbul'a gelmiş ve burada yeni bir hayat kurmuştur. Orta Asya'da yaşayan Hatice'den daha rahat ve farklı bir hayat

yaşamıştır. Olayların çoğu İstanbul'da geçmektedir. Bu romana benzer bir kurgu ile ele alınmış olan *Vatan Kokusu* romanındaki İsmail Dede'de İstanbul'a ve Türkiye'ye olan hayranlığını dile getirmektedir. İsmail Dede'de yıllar sonra Orta Asya'da olan kız kardeşine kavuşmuştur. Ahıska şehrine olan bağlılıklarını torunlarına da aşılamışlardır. Ancak Türkiye'ye olan bağlılıkları da romanda göze çarpmaktadır.

Türkiye'ye sürgünden sonra sığınan bir başka aile'de *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanındaki Menemşe'nin ailesidir. Menemşe yıllarca sürgün yaşamış ve ailesi ile birlikte kısıtlamalara maruz kalmıştır. Bu işkence ve kısıtlamalardan kurtulmak için ailesi ile birlikte Azerbaycan' göç etmişlerdir. Azerbaycan'dan sonra Türkiye'ye göç etmiş ve burada yaşamıştır. Romandaki olayların en az kısmı Türkiye'de geçmektedir. *Gurbetten İniltiiler 3 Karış Karış Fergana* romanında da Cömert arkadaşına daha rahat yaşamak ve Ahıska Türklerinin yaşadıkları zulmü anlatmak için Türkiye'ye göç edeceğini söylemektedir. Bu romanda Türkiye'de geçen bölüm yoktur. Bütün romanlarda ortak olarak kabul gören düşünce, Türkiye'nin ikinci bir vatan olarak kabul görmesi ve her fırsatta sığınılacak bir liman olmasıdır.

3.1.2. Kahramanlar

3.1.2.1. Karakter ve İşlevleri Açısından Kahramanlar

3.1.2.1.1. Karakter ve İşlevleri Açısından Güçlü Kadın Kahramanlar

Ahıska Türkleri ile ilgili yazılmış olan romanlarda bazı güçlü kadın kahramanlar görülmektedir. Bu kadın kahramanlar genel olarak sürgüne, işkencelere, yokluğu, acıya ve bekleyişe dayanan kişilerdir. Söz konusu romanlarda adı geçen kadın kahramanların kendine özgü özellikleri olduğu gibi bazılarının ortak yönleri de bulunmaktadır. Romanlardaki güçlü kadın kahramanlar ele alındığı zaman aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3

Güçlü Kadın Kahramanların Romanlara Dağılımı

Romanlar	Güçlü Kadın Kahramanlar
<i>Aşka Son Bakış</i>	<i>Hatice</i>
<i>Gurbetten İniltiiler</i>	<i>Asya Hala</i>
<i>Gurbetten İniltiiler 2 Yaşam Savaşı</i>	<i>Nazife Hala</i>
<i>Gurbetten İniltiiler 3 Karış Karış Fergana</i>	<i>Asya Hala/ Güneş</i>
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	<i>Sara, Şirin Hanım, Mihriban Hanım</i>

Tablo 3 Devamı

Romanlar	Güçlü Kadın Kahramanlar
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	<i>Gevher</i>
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	<i>Zeynep</i>
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	<i>Gülperi</i>
<i>Vatan Kokusu</i>	<i>Hatice</i>
<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	<i>Resmiye, Menemşe</i>
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	<i>Nino, Eleni</i>
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	<i>Ruhişen, Nezenni</i>

Kaynak: Sanlı, 2003: 9-152, Ahıskalı, 2006: 9-175, Ahıskalı, 2007: 7-346, Ahıskalı, 2010: 11-398, Aktaş, 2007: 5-394, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Kaya, 2009: 7-200, Paşayeva, 2016: 3-55, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda incelenen romanlar içerisindeki güçlü kadın kahramanlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu romanlar sağ tarafında ise güçlü kadın kahramanlar yer almaktadır. Her romanın kendi içerisinde yer alan güçlü kadın kahramanı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Aşka Son Bakış romanında Hatice, sürgünün bedelini ödeyen tek kişi gibi görülmektedir. Hatice, Cemal'den farklı bir hayat yaşamıştır. Aşkın baskın çıkması ile evlenmemiş ve Cemal'den geriye kalan tek yadigar olan bebeğini büyütüştür. Hatice ile adaş olan ve aynı kaderi paylaşan *Vatan Kokusu* romanındaki Hatice karakteri de sevdiği adamı unutmamış ve yıllarca onu beklemiştir. Ama her iki Hatice'nin sevdiği adamlar başka evlilikler gerçekleştirmiş ve aşklarına ihanet etmiştir. İki karakterin hayatları ve kaderleri birbirine çok benzemektedir. Sevdiği adamı bir başka kadın ile paylaşmak zorunda kalan Resmiye'de güçlü bir kadındır. *Ahıska Sürgünü Menemşe*, romanında Resmiye'nin kocası başkası ile evlenmiş ve Resmiye'yi ihmal etmiştir. Bu güçlü olan üç kadın kahraman aşkları karşısında ödedikleri bedeller ve sürgünün ağır şartları ile daha çok ön plana çıkmışlardır. *Vatan Kokusu* romanındaki Hatice dışında Resmiye ve Hatice sürgünü tek başına yaşayan ve sürgünden sonra yeni bir hayat kurmaya çalışan kadınlardır. Bu kadınlardan sevdiği adamla evli ve çocuk sahibi olan Resmiye ve *Aşka Son Bakış* romanındaki Hatice'dir. *Vatan Kokusu* romanındaki Hatice sevdiği ile evlenmemiş ve çocuk sahibi değildir. *Aşka Son Bakış* romanındaki Hatice ile Resmiye arasındaki fark ise birinin erkek diğerinin kız çocuğuna sahip olmasıdır. Hatice, Cemal'den ayrıldıktan sonra ancak ölüm döşeginde ona kavuşur. Resmiye ise sürgünden sonra İsmail ile bir araya gelmektedir. Hatice ve Resmiye sevdikleri adamlara kavuştuktan sonra farklı aralıklar ile ölmektedirler. Ancak *Vatan Kokusu* romanındaki Hatice, İsmail Dede ile birlikte

Ahıska'ya gideceklerini söylemektedir. Kahramanların sonlarına ilişkin bilgiler verilmemektedir. Bu şekilde üç kahraman arasında benzer, ortak ve farklı yönler vardır.

Ahıska Sürgünleri romanında en güçlü kadın kahraman olarak karşımıza Zeynep çıkmaktadır. Zeynep, küçük yaşlardan itibaren ailesi için çabalayan evin annesi görevini üstlenen biridir. Zeynep, tek başına çocuklarına bakmak zorunda kalmıştır. Eşi olmadığı halde doğumunu gerçekleştirmiş ve sürgün felakatini çocukları ile eşi olmadan yaşamıştır. Sürgün anında başka kadınlara da yardım etmiş ve yönlendirmiştir. Sürgünden sonrada yaşam mücadelesi vermiştir. Sürgün edildikleri bölgeyi yaşanabilir bir hale getirmek için mücadeleler vermiştir. Zeynep ilerleyen yaşına rağmen Bakü'de de yaşam mücadelesine devam etmiştir. Zeynep'in yaşadıkları *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanındaki Resmiye'nin yaşadıklarına benzemektedir. Her iki kadın kahramanın sürgün anında yaşadıkları, sürgünden sonra verdikleri mücadele ve başka kadınlara yardım etmeleri benzer bir şekilde değerlendirilmiştir.

Güçlü kadın kahramanlarımızdan bir diğeri *Gurbetten İnilteler* romanında gördüğümüz Asya Hala'dır. Asya Hala eşini savaşta kaybeden ve çocuklarına tek başına bakan bir kadındır. Asya Hala gibi tek başına çocuklarını büyüten ve eşini kaybeden kadınlardan biri de Gülperi'dir. *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanında Ahıska'dan göç eden Gülperi, zorluklar çekmiş ve varlık mücadelesi vermiş bir kadındır. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında Şirin Hanım, eşi olmayan ve oğlu ile tek başına yaşayan öteki kahramanlardan biridir. Şirin Hanım oğlu ve gelini öldükten sonra torununu tek başına büyütme zorunda kalmış biridir. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında ismi fazla geçmeyen Eleni'de eşini kaybetmiş ve kızını tek başına büyütüştür. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında eşi olmayan ve bebeğini trende doğurmak zorunda kalan Nezenni'de yukarıda ismi geçen kadınlar ile aynı kaderi yaşamaktadır.

Asya Hala, sürgün anında bütün çocukları ve gelinini kaybetmiştir. Tek başına torununu büyütme zorunda kalmıştır. *Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana* romanında Asya Halanın torununun büyüdüğü ve çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Asya Hala gibi torununu büyütme zorunda kalan Şirin Hanım yıllarca tek başına yaşamak zorunda kalmıştır. Asya Hala ve Şirin Hanım farklı bölgelerde yaşayan ve köylerinden ayrı kalan kişilerdir. Asya Haladan farklı olarak Şirin Hanım kendi isteği ile göç etmiştir. Asya Hala ise zorla sürgün edilmiştir. Gülperi ve Eleni eşlerini kaybedince tanımadıkları yerlerde yaşamak zorunda kalmışlardır. Gülperi Ahıska'dan göç ederken Eleni Ahıska'ya

göç etmiştir. Gülperi üç çocuk sahibi iken Eleni tek çocuk sahibidir. Nezenni, eşini kaybettiği gibi çocuklarını da kaybetmiştir. Öteki kahramanlardan farklı olarak hayata tek başına katlanmak zorunda kalmıştır. Asya Hala (Mirzeçöl), Şirin Hanım (Gence), Gülperi (Çorum), Eleni (Ahıska) ve Nezenni (Namazgâh) farklı yerlerde yaşayan ama ortak bir kader paylaşan kahramanlardır.

Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı romanındaki Nazife Hala öne çıkan güçlü kadınlardan biridir. Nazife Hala eşi savaşta iken üç çocuğu ile beraber sürgün yaşamış ve iki çocuğunu kaybetmiştir. Aynı romanda sevdiği adamı bekleyen ve hiç evlenmeyen Güneş de önemli bir karakterdir. Güneş, *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanında bilinmeyen bir son ile sevdiği adama kavuşmuştur. Güneş gibi sevdiği adamı beklemek zorunda kalan bir diğer kahraman Sara'dır. Eşleri veya sevdikleri adamı beklemek noktasında üç kahramanın kaderi ortaktır. Sara ve Güneş, uzun zaman sevdikleri adamı beklemek zorunda kalmıştır. Sara, sonunda sevdiği adama kavuşarak evlenmiştir. Güneş sevdiği adama kavuşmuş ancak evlenememiştir. Her iki kahramanda sevdikleri ile birlikte ölmüştür. Asya Hala farklı olarak eşine kavuşmuş ve hayatına devam etmiştir. Beklemek ve zorluklarla mücadele etmek noktasında üç kadının kaderi ortaktır. Bu yönleri ile Hatice, Resmiye ve Hatice ile benzer bir kader yaşamışlardır.

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanında Nino, ailesine bakmak zorunda kalan ve sevdiğini bekleyen güçlü bir kızdır. Nino gibi sorumluluk sahibi olan bir diğer kız Ruhişen'dir. Nino, çalışan Ruhişen okuyan bir kızdır. Nino ve Ruhişen sevdiklerini göremeyen ve kavuşamayan kişilerdir. Nino ve Ruhişen kendi milletinden olmayan kişilere aşık olmuştur. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanındaki Gevher, çocuk olmasına rağmen güçlü bir karakter sergilemiştir. Gevher'de Nino gibi çalışan Ruhişen gibi okuyan bir kızdır. Nino gibi ailesine bakmak zorunda kalmıştır. İki karakterden farklı olarak sevdiği bir insan yoktur ve çocuk yaştadır. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanındaki Mihriban Hanım ile *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanındaki Menemşe de önemli kadınlardır. Mihriban Hanım Ahıska'da yaşayan ve çiftlik işlerini yürüten bilgili bir kadındır. Mihriban Hanım ailesi ile birlikte Ahıska'dan göç etmiştir. Menemşe'de Ahıska'dan çocuk yaşta sürgün edilmiştir. Orta Asya'dan ailesi ile birlikte göç etmiş ve eşi ile Türkiye'ye gelmiştir. Mihriban Hanım ve Menemşe Türkiye'ye gelen aileleri için çabalayan kadınlardır. Mihriban Hanım'dan farklı olarak Menemşe, küçük yaşta sürgün yaşamış ve yokluk

görmüş biridir. Yukarıda adı geçen kahramanlardan farklı olarak eşi ile yaşayan ve ciddi kayıplar vermeyen iki kadın kahramanadır.

Kadın kahramanların geneli Ahıska Türküdür. Ancak içlerinden Sara, Nino, Eleni ve Ruhişen farklı ırklardan kişilerdir. Sara Ermeni, Nino Gürcü, Eleni Rum, Ruhişen ise Özbek Türküdür. Ruhişen din ve ırk açısından Ahıska Türkü olan kadın kahramanlara daha yakındır. Sara, ise sonradan Müslüman olmuştur.

Kadın kahramanlar bir dönemin ağır yükünü sırtlarında taşımış ve farklı öyküler ile bu ağır yükü okuyucuya aktarmıştır. Psikolojik ve sosyolojik olarak yaşadıkları zorluklar tarihsel süreç içinde bir devamlılık göstererek öteki kuşaklara aktarılmıştır.

3.1.2.1.2. Karakter ve İşlevleri Açısından Güçlü Erkek Kahramanlar

Roman incelemelerinde güçlü kahramanların saptanması olayların büyük çoğunluğunun hangi şahıs etrafında geliştiğini bizlere göstermektedir. Güçlü kahramanların karakter oluşumunda en önemli unsurlar olaylar karşısında karar verme ve savunduğu değer yargılarının ön plana çıkması şeklinde açıklanabilir. Güçlü kadın kahramanlar gibi güçlü erkek kahramanlarda cinsiyetlerinin verdiği sorumluluk karşısında üstün bir çaba harcamaları ile farklı bir statüye kavuşurlar. Erkek kahramanların belirgin özelliklerinden biride olayların çoğunu kendi egemen alanında yaşatmasında gizlenmiştir. Söz konusu romanlarda güçlü veya güçlü olmaya yakın erkek kahramanlar şu şekilde belirlenmiştir:

Tablo 4

Güçlü Erkek Kahramanların Romanlara Dağılımı

Romanlar	Güçlü Erkek Kahramanlar
<i>Aşka Son Bakış</i>	<i>Cemal, Resul</i>
<i>Gurbetten İniltiler</i>	<i>Aslan Emmi, Ahmet Emmi</i>
<i>Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı</i>	<i>Tufan, Törebek Üke</i>
<i>Gurbetten İniltiler 3 Kariş Kariş Fergana</i>	<i>Cömert, Osman</i>
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	<i>Hasan Ağa, Mürsel</i>
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	<i>Mikayil</i>
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	<i>Ilgar</i>
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	<i>Mehmet</i>
<i>Vatan Kokusu</i>	<i>İsmail Dede</i>

Tablo 4 Devamı

Romanlar	Güçlü Erkek Kahramanlar
<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	<i>İsmail</i>
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	<i>Ömer</i>
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	<i>Şahbender</i>

Kaynak: Sanlı, 2003: 9-152, Ahıskalı, 2006: 9-175, Ahıskalı, 2007: 7-346, Ahıskalı, 2010: 11-398, Aktaş, 2007: 5-394, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Kaya, 2009: 7-200, Paşayeva, 2016: 3-55, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda incelenen romanlar içerisindeki güçlü erkek kahramanlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu romanlar sağ tarafında ise güçlü erkek kahramanlar yer almaktadır. Her romanın kendi içerisinde yer alan güçlü erkek kahramanı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Aşka Son Bakış romanında Hatice ile evlenmek ve tekrardan onu görebilmek için çaba harcayan Cemal önemli bir karakterdir. Hatice kadar kararlı ve sabırlı olmasa da yaşadığı olaya adapte olma ve zorlukları aşma noktasında güçlüdür. Cemal ile aynı kaderi paylaşan bir diğer kahraman *Vatan Kokusu* romanındaki İsmail Dede'dir. İsmail Dede sürgün yaşamış, geleneklerine bağlı biridir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında İsmail yukarıdaki kahramanlarla benzer olaylar yaşamıştır.

Cemal, sevdiği eşini sürgün anında trende bırakırken İsmail Dede sürgün anında kız kardeşini trende bırakmak zorunda kalmıştır. Cemal eşine ölüm anında İsmail Dede ise ölmek üzereyken kız kardeşine kavuşmuştur. İki kahramanın ortak yönü ise onları sevip bekleyen kadınların olmasıdır. Cemal ve İsmail Dede sevdikleri kadınlara rağmen evlenmişlerdir. Bekleme ve sabır noktasında kadınlar kadar güçlü değillerdir. İsmail ise iki kahramandan farklı olarak savaşa gittiği için eşinden ayrı kalmıştır. İsmail savaştan sonra eşine kavuşmuştur ancak tekrar bir ayrılık yaşamıştır. İsmail'in öteki kahramanlarla ortak yönü eşine rağmen ikinci bir evlilik gerçekleştirmiş olmasıdır. Bekleme, sabır ve bağlılık noktasında üç kahraman da güçsüz ve iradesizdir.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında liderlik vasfı ile öne çıkan Hasan Ağa güçlü bir kahramandır. Hasan Ağa ileri görüşlü ve dayanıklı bir adamdır. *Gurbetten İnilteler* romanındaki Ahmet Emmi ve Aslan Emmi de Hasan Ağa gibi dayanıklı adamlardır. Hasan Ağa gibi köklerine sadık olan ve değer yargılarından vazgeçmeyen kahramanlardır. Hasan Ağa ve Aslan Emmi Ahıska için yaşayan ve Ahıska için mücadele vermiş olan kahramanlardır. Aslan Emmi Ahıska için Ahıska'da ölürken Hasan Ağa Ahıska'ya kavuşmak hayali ile başka bir vatanda ölür. Her iki kahramanda bulunduğu toplumu ve dönemi iyi analiz eden kişilerdir. Ahmet Emmi, dayanıklı ve sabırlı olma noktasında bu iki

kahraman ile benzer bir karaktere sahip daha farklı bir görünüm sergiler. Ahmet Emmi yaşadığı kötü olaylar karşısında üzülmeyen ve tasalanmayan biridir. Her olayı basite alması ve kendi karakterinden taviz vermemesi onu güçlü bir karaktere sahip yapmaktadır.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında askeri başarıları ve büyük aşkı ile göze çarpan Mürsel güçlü bir adamdır. Mürsel sevdiği kadın ve vatanı için ailesinden vazgeçmiştir. Mürsel'in askeri başarıları ve Sara'ya olan aşkı için yaptıkları romanda önemli bir yer tutmaktadır. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında Mürsel'in yeğeni olan Mikayil'de güçlü bir erkektir. Mikayil birlikte büyüdüğü çocuklardan farklı olarak kararlı ve eğitilmiş biridir. Mikayil'de Mürsel gibi kardeşlerinin aksine köy hayatını seçmemiş ve asker olmuştur. Daha sonra şehre göç etmiş ve siyasetle uğraşmıştır. Mürsel ve Mikayil askerlik mesleği için çok emek harcamıştır. Mürsel sevdiğine kavuşmuşken Mikayil sevdiği kıza kavuşamamıştır. Her iki kahramanda siyasi olaylar ile uğraşmıştır. *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanında köyü koruyan ve intikamını alan Mehmet de güçlü bir kişiliktir. Mehmet askerlikten kaçmıştır. Ancak köyünü tek başına savunmuş ve Ermeni çeteleri yok edip köy için kahramanlık göstermiştir. Mürsel ve Mikayil gibi vatan savunması için çaba göstermiştir. Ancak daha çok annesinin gölgesinde kalmış ve onun yönlendirmeleri ile hareket etmiştir.

Ahıska Sürgünleri romanında başkahraman görevini üstlenen Ilgar, güçlü bir erkek kahramandır. Ilgar, küçük yaşlardan itibaren yaşam mücadelesi vermiş ve tek başına hayatta kalmaya çalışmıştır. Ilgar, okumuş, bilgili ve zeki bir adamdır. Komünist parti içinde uzun yıllar görev yapmıştır. Sürgün edildiği Sibiry'a da tüm işkence ve zulümlere dayanmış ve hayatta kalmayı başarmıştır. Sürgünden kurtulduktan sonra ailesini bulmuş ve yaşam mücadelesine devam etmiştir. Ahıska Türklerinin yurda geri dönmesi için de ayrı bir mücadele göstermiştir. Ilgar, bu yönü ile *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanındaki Cömert karakterine benzemektedir. Her ne kadar *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanındaki İsmail gibi hapis yatıp işkenceler görmüşse de İsmail'den daha güçlü bir karaktere sahiptir. Ailesinden başka bir şey düşünmemiş ve başka bir evlilik gerçekleştirilmemiştir.

Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı romanında küçük yaşlardan itibaren büyük sorumluluklar üstlenmiş olan Tufan büyük olaylar yaşamıştır. Tufan romanda ailesini koruyan ve haksızlığa boyun eğmeyen biridir. Sevdiği kız için mücadele vermiş ve sürgün edilmiştir. *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanında ise Tufan'ın içine kapanık

olduğu ve sevdiği kadın için canını feda ettiği görülmektedir. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında sürgün yaşamış ve babasını kaybettikten sonra ailesinin reisi olmuş Ömer de Tufan gibi bir kader yaşamıştır. Her iki kahraman da küçük yaştan itibaren ağır sorumluklar yaşamışlardır. Tufan'ın sonu bilinirken Ömer'in Ahıska'ya ikinci gelişinden sonraki sonu bilinmemektedir. Tufan'ın sevdiği kızı sonradan görmesine karşın Ömer'in sevdiği Nino bir çocukluk aşkı olarak kalmıştır. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanındaki Şahbender'de çocuk yaşta ağır sorumluluklar almış biridir. Tufan ve Ömer'den farklı olarak bütün ailesini kaybetmiş ve tek yaşamıştır. Tufan evlenmemişken Şahbender ve Ömer evlenmiştir. Ömer'in çocuk sahibi olduğu romanın sonunda verilmiştir. Ancak Şahbender'in oğlu gibi ayrıntılı bir şekilde çocuklarına ilişkin bilgi verilmemiştir. Üç kahramanda sürgünün ağır şartlarını yaşayan ve dayanıklı olan kişilerdir. Ömer ve Şahbender'in hayatı bütün bir romanı kaplarken Tufan'ın hayatından sadece bir kısım aktarılmıştır. Sonuna ilişkin bilgiler ise başka bir romanda tamamlanmıştır.

Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı romanında Tufan'ın yardımcısı olarak karşımıza Törebek çıkmaktadır. Törebek mert ve yiğit bir delikanlıdır. Tufan için yardımlarda bulunmuş ve sevdiği kıza kavuşması için çaba göstermiştir. *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanında Cömert'in yardımcısı olarak karşımıza Osman çıkmaktadır. Osman ve Törebek sorumluluklarını yerine getiren ve arkadaşları için her şeyi göze alan güçlü kişilerdir. Romanlarda yaptıkları fedâkarlıklar ve iyilikler ile güçlü bir kararlılık göstermişlerdir. *Aşka Son Bakış* romanındaki Resul de güçlü bir delikanlıdır. Bütün zorluklara karşı okumuş ve dedesini bulmak için çaba göstermiş öteki kahramanlardan farklı olarak ninesine yardımcı olmuştur.

3.1.2.2. Vücudunun Bir Uzvunu Kaybeden/Fiziki Engelleri Olan Kahramanlar

Vücudunun bir uzvunu kaybeden kahramanlar romanlarda genellikle içine kapanık ve solgun bir şekilde görülmektedirler. I. Dünya Savaşı yıllarında da vücudunun bir uzvunu kaybeden kahramanlar sıkça romanlarda işlenmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* romanlarında vücudunun bir uzvunu kaybeden kahramanlar savaşın yıkım ve tahribi ile ilişkilendirilip tahlil edilmiştir. Burada da daha çok II. Dünya Savaşı yıllarında vücudunun bir uzvunu kaybeden kahramanlar görülmektedir. Burada da Ahıska'nın kaybedilmesi ve savaşın tahribi ile kahramanlar ilişkilendirilmiştir. Bazı kahramanlar savaştan öncede vücudunun bir uzvunu kaybetmiştir. Ancak bu kahramanlar vatan savunması, işkence ve sürgün şartları ile

mücadele etmeye çalışan bu olaylar esnasında yıkım yaşayan kişilerdir. Romanlarda vücudunun bir uzvunu kaybeden kahramanları ele alacak olursak şöyle bir sıralama ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5
Vücudunun Bir Uzvunu Kaybeden Kahramanlar

Romanlar	Vücudunun Bir Uzvunu Kaybeden Kahramanlar
<i>Gurbetten İniltiler</i>	<i>Köyün Muallimi</i>
<i>Gurbetten İniltiler 3 Kariş Kariş Fergana</i>	<i>Vatan</i>
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	<i>Ahmet</i>
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	<i>Mişa</i>
<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	<i>Süleyman Tada</i>
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	<i>Teymur Dayı</i>

Kaynak: Ahıskalı, 2006: 9-175, Ahıskalı, 2010: 11-398, Aktaş, Kaya, 2009: 7-200, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda incelenen romanlar içerisindeki vücudunun bir uzvunu kaybeden kahramanlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu romanlar sağ tarafında ise vücudunun bir uzvunu kaybeden kahramanlar yer almaktadır. Her romanın kendi içerisinde yer alan vücudunun bir uzvunu kaybeden kahramanı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Gurbetten İniltiler romanında II. Dünya Savaşına katılıp bir bacağı kaybeden köyün bilge gazisi, köy muallimi, Aslan Emmi ile yaptığı sohbette savaşı ve sonuçlarını değerlendirmiştir. Romanda bazı bölümlerde görülen köy muallimi daha çok sakin ve pasif olarak anlatılmaktadır. *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanında Ahmet savaşta kolunu kaybeden başka bir kahramandır. Ahmet Anadolu'ya Ahıska'dan gelen ve Anadolu için I. Dünya Savaşı'nda savaşan bir gazidir. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında II. Dünya Savaşı sırasında parmaklarını kaybeden Mişa'nın içine kapanık hali anlatılmaktadır. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında Süleyman Tada bacağı topal olan biridir. Ahıska'dan gelen ve Azerbaycan'ın Hocalı kasabası için bacağı feda eden *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanındaki Teymur Dayı da önemli bir kahramandır.

Ahmet ve Teymur Dayı başka ülkeler için vücudunun bir uzvunu kaybeden kahramanlardır. Ahmet kolunu Teymur Dayı bacağı kaybetmiştir. Ahmet Türkiye için Teymur Dayı Azerbaycan için kendini feda etmiştir. Her iki kahramanda vücudunun bir uzvunu kaybetmesine rağmen buldukları ülke için savaşmış ve pes etmemiştir. Ahmet, vücudundaki eksikliği köy içinde sıkça hisseden ve bunun için üzülen biridir. Genel olarak

durgun ve sakin bir kahramandır. Teymur Dayı vücudundaki hasar için yaşının verdiği doyunlukla üzülmemektedir. Ahmet'ten farklı olarak tek isteği ailesine kavuşmaktır.

Köyün Muallimi ve Mişa kendi ülkeleri için savaşmış ve vücudunun bir uzvunu kaybetmiştir. Muallim ve Mişa içine kapanık ve hayata karşı nefretle bakan kişiler haline gelmiştir. Köy Muallimi ve Mişa Ahıska'da yaşayan kişilerdir. Köy Muallimi Türk Mişa ise Gürcü'dür. Mişa savaştan sonra içine kapanmış ve Ahıska'da yaşamaya devam etmiştir. Köy Muallimi ise sürgün edilmiştir.

Romanlardaki öteki kahramanlardan olan Vatan ve Süleyman Tada sağlam olmayan bacakları ile ön plana çıkmaktadırlar. Vatan, Ahıska Türklerinin vatanlarına geri dönmesi için çaba harcayan biridir. Genel olarak ciddi ve sinirli bir kahramandır. Karakter özellikleri kendini eksik görmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Süleyman Tada romanda hasarlı olan bacağı ile sürgünü yaşamak zorunda kalmış biridir. Süleyman Tada, yaşına ve bacağına rağmen hem kendi ailesine hem de İsmail'in ailesine sahip çıkmaya çalışmıştır. İsmail, Süleyman Tada'ya büyük bir saygı göstermektedir. Süleyman Tada, sürgün anında ölürken, Vatan'ın sonuna ilişkin bir bilgi verilmemiştir.

Genel olarak yukarıda ismi geçen kahramanların ruh halleri ve fiziki kayıpları ortaktır. Her ne kadar mekân, zaman, olay, yaş, toplumsal statü ve kayıp şekilleri farklı olsa da kahramanların tahlil edilmesi gereken birçok ortak yönü bulunmaktadır.

3.1.2.3. Bilge/Saygın Kahramanlar

Roman İncelemelerinde toplumsal yaşamı ve toplumsal değeri temsil eden kahramanların bulunması çoğunlukla görülmektedir. Bu kahramanlar çoğunlukla toplumun dinamiklerini kontrol eden ve kolektif şuuru oluşturan kişilerdir. Topluma yön verme, eğitime ve görevlendirme çabasının yanında bir karar mekanizması oluşturan kişilere bilge veya saygın denilmektedir. Tüm romanlarda olduğu gibi söz konusu romanlarda da bu kişilere rastlanmaktadır. İncelenen romanlardaki bilge veya saygın kahramanları kategorize edecek olursak şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo 6
Bilge/Saygın Kahramanların Romanlara Dağılımı

Romanlar	Bilge/Saygın Kahramanlar
<i>Aşka Son Bakış</i>	<i>Muhsin Bey</i>
<i>Gurbetten İniltiler</i>	<i>Muallim Feyyaz, Molla Nuri</i>
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin?</i>	<i>Molla Nebi</i>
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	<i>Yusuf Muallim</i>

Tablo 6 Devamı

Romanlar	Bilge/Saygın Kahramanlar
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	<i>Molla Süleyman</i>
<i>Vatan Kokusu</i>	<i>Mehmet Hoca</i>
<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	<i>Molla Mehmet</i>
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	<i>Vitali Efendi</i>

Kaynak: Sanlı, 2003: 9-152, Ahıskalı, 2006: 9-175, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Kaya, 2009: 7-200, Paşayeva, 2016: 3-55, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398.

*Yukarıdaki tabloda incelenen romanlar içerisindeki bilge/saygın kahramanlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu romanlar sağ tarafında ise bilge/saygın kahramanlar yer almaktadır. Her romanın kendi içerisinde yer alan bilge/saygın kahramanı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Gurbetten İniltiler romanında Molla Nuri, tren vagonunda Ahıska'dan sürgün edilen kişilere yol göstermeye çalışmıştır. Dini konularda yardımcı olmuş ve bilgi vermiştir. *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanında köyün bilge lideri ve rehberi Molla Süleyman, dini ve kültürel konulara vakıf olan biridir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında Molla Mehmet, tıpkı Molla Süleyman gibi bilgili ve kültürlü biridir. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında Molla Nebi, muska yazan ve ücret karşılığı dua eden bir kişidir. Toplumsal liderliği veya bilgeliği Hüccet Ağanın gölgesinde oluşmaktadır. Köy kadınları dışında saygı görmemiştir.

Molla Mehmet ve Molla Süleyman köyde sözü geçen, dini bilgileri olan, toplumsal ve siyasal konularda köylüye yol gösteren kişilerdir. Molla Mehmet, bir din adamı olmasından dolayı Rus askerler tarafından sevilmemiş ve etkisiz hale getirilmeye çalışılmıştır. Molla Süleyman kendi eceli ile ölmüş ve herhangi bir baskı görmemiştir. Molla Süleyman Molla Mehmet'ten farklı olarak edebiyat bilgisine sahip olan biridir. Molla Mehmet'in köylüye anlattığı öyküler vardır ancak bunlar birer halk anlatısı ürünüdür. Yukarıdaki şahısların hepsi birer din adamı olarak ortak bir statüde birleşirler.

Ahıska Sürgünleri romanında yaşadığı toplum içinde önemli bir etkiye sahip olan Yusuf Muallim, bilge bir kişiliktir. Akıllı, sabırlı ve zeki bir adamdır. Etrafindakilere yol gösteren ve geleceğe yönelik fikirler yürüten biridir. Etrafında saygı görmüş ve sevilmiştir. Geleneklerine bağlı olan ve yaşadığı toplumu geleneklerine göre yönlendiren bir öğretmendir. Yaşadığı toplumu yönlendirme noktasında *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanındaki Molla Mehmet'e benzemektedir.

Aşka Son Bakış romanında olayın kilit noktasını oluşturanlardan biri de Muhsin Bey'dir. Muhsin Bey bir öğretmen olarak Hatice ve Cemal'in çocukları arasında iletişimi

sağlayarak kavuşmalarına yardımcı olmuştur. Cemal'in kızı akıl danışmak için Muhsin Beyin yanına gitmiştir. Muhsin Bey bir yol gösterici görevini üstlenir. *Vatan Kokusu* romanındaki Mehmet Hoca'da tıpkı Muhsin Bey gibi İsmail Dede ve Leyla Nine'nin kavuşmasına yardımcı olmuştur. Muhsin Bey sevenleri kavuştururken Mehmet Hoca kardeşleri kavuşturmuştur. Mehmet Hoca'da Muhsin Bey gibi saygı duyulan ve sevilen bir kahramandır.

Gurbetten İniltiler romanında Muallim Feyyaz, köylülere tarihi bilgiler veren ve yaşadıkları olayları açıklamaya çalışan biridir. Romanın sonlarına doğru köylüleri savunmak için askerler ile tartışmıştır. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında Vitali Efendi, Muallim Feyyaz gibi köylülerin sürgün edilmemesi için askerlerle konuşmaya çalışmıştır. Vitali Efendi, Muallim Feyyaz gibi tarihi aktaran değil muhayyilesinde yaşayan biridir. Köylüler çoğu bilgiyi özellikle de çocuklar Vitali Efendiden öğrenmiştir. Söz konusu kahramanların hemen hemen hepsi toplumun bir bölümüne öncülük etmiş ve saygın bir kimlik kazanmış kişilerdir.

3.1.2.4. Kötü/İhanet İçinde Olan Kahramanlar

Roman incelemelerinde karşı karakterler (Antagonist) önemli bir yer tutmaktadır. Entrikanın oluşması ve olayların çözümü noktasında asıl karakterlerin engellerini sağlayan kişilerdir. Karşıt karakterler genelde ihanet içinde olan ve kötü bir yapıya sahip olan kişilerdir. Bu karakterlerin analiz edilmesi asıl karakterlerin mücadelesinin zorluk aşamasını da ortaya çıkarmaktadır. Kötü ve ihanet içinde olan bu karakterler genelde güçlü değildir. Duyguları olmayan veya duygularını saklayan kişilerdir. İncelenen romanlarda da bazı kötü karakterlere rastlanılmıştır. Bu kötü karakterlerin romanlara dağılışı aşağıdaki gibidir.

Tablo 7

Kötü/İhanet İçinde Olan Kahramanların Romanlara Dağılımı

Romanlar	Kötü/İhanet İçinde Olan Kahramanlar
<i>Aşka Son Bakış</i>	<i>Rus Askerler</i>
<i>Gurbetten İniltiler</i>	<i>Rus Subay, Rus Askerler</i>
<i>Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı</i>	<i>Kolhoz Reisi, Komendant</i>
<i>Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana</i>	<i>Şahan</i>
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	<i>Arşak Gümüştüyan, Agop Bezciyan</i>
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	<i>Hüccet Ağa</i>
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	<i>İvan</i>

Tablo 7 Devamı

Romanlar	Kötü/İhanet İçinde Olan Kahramanlar
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	Agop
<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	Andranik, Agopyan
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	İgor İvanov, Zaza Zurabişvili, Ermeni Terzi, Alişan Öğretmen
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	Kalagay

Kaynak: Sanlı, 2003: 9-152, Ahıskalı, 2006: 9-175, Ahıskalı, 2007: 7-346, Ahıskalı, 2010: 11-398, Aktaş, 2007: 5-394, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Kaya, 2009: 7-200, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda incelenen romanlar içerisindeki kötü/ihanet içinde olan kahramanlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu romanlar sağ tarafında ise kötü/ihanet içinde olan kahramanlar yer almaktadır. Her romanın kendi içerisinde yer alan kötü/ihanet içindeki kahramanı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı romanında Kolhoz Reisi kötü bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Kolhoz Reisi kötü, adaletsiz ve çıkarıcı bir yöneticidir. Romandaki asıl kahramanları engelleyen ve kötülük yapan kişidir. Romanda Kolhoz Reisi gibi kötü olan bir diğer yönetici Komendat'dır. Komendat, Kolhoz Reisinin yalanlarına uyan ve kahramanları engelleyen biridir. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında kötü bir yönetici olarak karşımıza İgor İvanov çıkmaktadır. İgor, Kolhoz Reisi gibi çıkarıcı ve adaletsiz olan bir yöneticidir. Birebir kahramanlarla yüzleşmemiş işlerini muhbirlerle yaptırmıştır. Rus yönetiminin birer örneği olan bu kahramanlar dönemin adaletsiz yönetimini ve kısıtlamalarını anlatma noktasında önemli birer örneklerdir.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında Ahıska Türklerini öldüren ve ailelere işkence yapan Agop Bezciyan adında kötü bir karakter vardır. Agop Bezciyan, bir çete lideridir. Yaptığı kötülüklerden dolayı asıl kahramanlar tarafından öldürülmüştür. Bu karakterle adaş olan ve kötülük içinde olan bir diğer kahraman da *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanındaki Agop'dur. Agop romanda yakın köylere saldıran ve insanları öldüren biridir. Agop da bir çete lideridir. Romanda Mehmet, tarafından öldürülmüştür. Her iki Agop'da Ermeni'dir. Ahıska Türklerine zulmeden ve yaşadıkları topraklara ihanet içinde olan kişilerdir.

Ahıska Sürgünleri romanında kötü veya karşıt kahraman olarak karşımıza tüm anlatılarda olduğu gibi Rus askerler ve yetkililer çıkmaktadır. Ilgar'ın hapse girmesine ve sürgün edilmesine sebep olan İvan, kötü bir karakterdir. Fiziki görünümü ve kötü karakterli olmasına dair bilgiler romanın içinde verilmiştir. Sürgün esnasında Yusuf Muallim ve ailesine karşı nefret besleyen Ermeni asıllı askerde kötü bir karakterdir.

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanında Zaza Zurabişvili, muhbir olan ve halkın içinde bulunup halka ihanet eden bir karakterdir. Rus devleti için çalışan ve Ahıska Türklerinin sömürülmesi ve asimile edilmesi için çaba harcayan biridir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanındaki Andranik ve Agopyan da Zaza gibi Ruslar için muhbirlik yapan kahramanlardır. Romandaki asıl kahramanlardan olan İsmail ve onun arkadaşı Yunusbeg'e yaklaşp güvenlerini kazanmış ve sonra da köy halkı hakkında istihbarat toplamışlardır. Zaza'nın muhbir olduğu bilinirken Andranik ve Agopyan'ın muhbir oldukları sonradan anlaşılmıştır. Zaza halk içinde dolaşıp bilgi toplarken öteki kahramanlar halkın içindeki önemli kişilere yakın olup bilgi toplamıştır. Üç kahramanda kötü ve ihanet içinde olan karakterlerdir.

Dinmeyen Acı Kafkas romanında ve *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında halk içinde yaşayıp da ihanet eden Arşak Gümüştüyan ve Ermeni Terzi gibi kahramanlar da vardır. Her iki karakter de Osmanlı'ya ve Türklere karşı kötülük besleyen Ahıska Türklerini sevmeyen kişilerdir. Arşak Gümüştüyan, düşmanlığından dolayı Ahıska Türklerine zarar verirken Ermeni Terzi pasif bir düşmanlık beslemiştir.

Ahıska Türkleri içinde yaşayan ve bir Türk olarak ihanet içinde olan kahramanlarda vardır. *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanındaki Şahan ile *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanındaki Alişan Öğretmen Türk olmalarına rağmen Rus devleti için muhbirlik yapmış kişilerdir. Ahıska Türklerini asimile etmeye çalışan ve Türk değer yargılarını ortadan kaldırmak isteyen kişilerdir. Şahan halk arasında muhbirlik yaparken Alişan Öğretmen küçük çocuklara yanlış bilgi vererek asimile etmeye çalışmıştır.

Romanlarda halk içinde olmayan birebir askeri güç olarak halka kötülük yapan kişilerde vardır. *Aşka Son Bakış* ve *Gurbetten İniltiler* romanlarında Rus askerler ve subaylar sürgün esnasında halka işkence yapmış olan kötü karakterli kişilerdir. Askeri mezalimin örnekleri öteki romanlarda da bazı bölümlerde geçmektedir. Ancak bu iki romandaki askeri işkenceler daha detaylı ve daha şiddetlidir.

Romanlarda yerli halktan olup da kötü bir karakter sergileyen kişiler de vardır. Bunlar *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanındaki Hüccet Ağa ile *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanındaki Kalagay'dır. Hüccet Ağa köylüleri kandıran ve Molla Nebi ile birlikte para için her yola başvuran biridir. Kurduğu otorite için her türlü kötülüğe başvuran tipik bir ağa örneğidir. Kalagay ise ilk eşini unutamayan hastalıklı bir adamdır. İlk eşinin acısını Nezenni'den çıkararak onu öldürmüştür. Bu kahramanlar birebir Ahıska

Türklerine karşı ihanet içine girmemiştir. Ancak kendi toplumları içinde kötülük yapan kişilerdir. Yukarıdaki kötü kahramanların dışında kötülük yapan başka kahramanlar vardır. Ancak bu kahramanlar sadece bir bölümde geçen veya ismen var olan kişilerdir.

3.1.2.5.1. Yardımcı Kahramanlar

Roman incelemelerinde şahısların tahlil aşamasında yardımcı kahramanlar önemli bir yer tutmaktadır. Bu kahramanlar asıl kahramanlardan farklı olarak bir veya birkaç kişi olabilmektedir. Yardımcı kahramanların çoğunluğu iyi bir karaktere sahiptir. Bir yönü ile veya yardım etme vasıtaları ile ön plana çıkmaktadırlar. Yardımcı kahramanların bazıları asıl kahramandan daha çok etkiye sahip olabilir. İncelenen romanlar içinde özellikle sürgün anında ve sürgün sonrasında asıl kahramanlara yardım eden kişiler görülmektedir. Bu kişilerin geneli ve en çok ön plana çıkanları aşağıdaki gibidir:

Tablo 8
Yardımcı Kahramanların Romanlara Dağılımı

Romanlar	Yardımcı Kahramanlar
<i>Aşka Son Bakış</i>	<i>Nesibe, İhtiyar Dede, Pehlivan Ahmet</i>
<i>Gurbetten İnilteler</i>	<i>Çiçek Nine, Hayriye Ebe</i>
<i>Gurbetten İnilteler 2 Yaşam Savaşı</i>	<i>Eşmet Eke, Tacihan Teyze, Gülsüm Ape</i>
<i>Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana</i>	<i>Taşdemir Ağabey, Mehrali</i>
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	<i>Celil ve Betsi, Ferhat ve Suna, Etyen Paşa ve Meri, Kirkor Sabuncuyan ve Narman Teyze</i>
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	<i>Han Baba</i>
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	<i>Hanife Bibi, Halil, Nebi</i>
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	<i>Hancı, Kamyoncu Cemil</i>
<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	<i>Mariya, Yunusbeg, Şayzer, Tohtar Eke, Bahadır Eke</i>
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	<i>Esmâ Ana</i>
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	<i>Camısaf Ağa, Minşar, Şadiman Paşa, Rövşan Albay, Tuntul Ana, Gülali ve Aycemal</i>

Kaynak: Sanlı, 2003: 9-152, Ahıskalı, 2006: 9-175, Ahıskalı, 2007: 7-346, Ahıskalı, 2010: 11-398, Aktaş, 2007: 5-394, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Kaya, 2009: 7-200, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda incelenen romanlar içerisindeki yardımcı kahramanlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu romanlar sağ tarafında ise yardımcı kahramanlar yer almaktadır. Her romanın kendi içerisinde yer alan yardımcı kahramanı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Aşka Son Bakış romanında sürgünden kaçan ve Hatice'yi bulmaya çalışan Cemal'e İhtiyar bir dedenin yardımcı olduğu görülmektedir. İhtiyar Dede Cemal'e yol gösterir ve

evinde misafir eder. Bu kişinin ismi veya karakteri hakkında bilgi verilmemiştir. Romanda Cemal'i Türkiye'ye kadar getiren ve yol arkadaşlığı yapan Pehlivan Ahmet de vardır. Pehlivan Ahmet'in güçlü biri olduğundan söz edilir. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanında Tufan ve ailesine Özbek asıllı olan Eşmet Eke yardımcı olur. Eşmet Eke, yaşlı ve fakir bir adamdır. Eşmet Eke, Tufan ve ailesine yol gösteren ve koruyan biridir. İhtiyar Dedenin aksine Eşmet Eke ve ailesi hakkında detaylı bilgi verilmiştir. *Kardaki Ayak İzleri (Kardaki Ayak İzleri)* romanında köylüye silah temininde bulunan Hancı ön plana çıkmaktadır. Hancı yukarıdaki kahramanların aksine ilk bölümlerde kötü karakterli biri olarak görülmektedir. Sonradan pişman olup kahramanlara yardım etmiştir. Romanda Mehmet'e yardım eden kişi ise Kamyoncu Cemil'dir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında Resmiye ve yanındakilere yardımcı olan Tohtar Eke ve Bahadır Eke görülmektedir. Bu kişiler, kahramanlara ihtiyaç konusunda yardımcı olurlar. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında Şahbender'e yardım eden ve kızı ile evlendiren Camisaf Ağa da yardımcı bir karakterdir. Yukarıdaki kahramanların hepsi asıl kişilere yardımcı olmuştur. İyi karakterli ve olgun kişilerdir. Her birinin karakteristik özellikleri farklı olsa da hemen hemen hepsi yaşça büyüktür.

Aşka Son Bakış romanında genç bir kız olan Nesibe'nin Hatice'ye yardım ettiği görülmektedir. Nesibe Hatice'ye Cemal'den haber getirip götürmüştür. *Gurbetten İniltiler* romanında Asya Hala ve gelinine Çiçek Nine ve Hayriye Ebenin yardımcı olduğu görülmüştür. Çiçek Nine ve Hayriye Ebe Asya Halanın komşularıdır. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanında Nazife Hala ve ailesine Tacihan Teyze yardımcı olmuştur. Tacihan Teyzenin gelini Gülsüm Ape, Nazife Halaya iş konusunda yardımcı olmuştur. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında Resmiye'ye Şayzer İsmail'e ise Mariya yardımcı olmuştur. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanındaki Esmâ Ana ile *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında Şahbender'e yardım ederek Kemal'e bakan Tuntul Ana da önemli birer yardımcı karakterdirler. Çiçek Nine, Hayriye Ebe, Tacihan Teyze, Esmâ Ana ve Tuntul Ana olgun ve yaşça büyük kahramanlar olarak ön plana çıkan ve kısıtlı yardımlarda bulunan kişilerdir. Nesibe, Gülsüm Ape ve Şayzer birer genç kız olarak daha çok arkadaşça yardımlarda bulunmuşlardır. Mariya ise ikinci bir kadın olarak ön plana çıkmıştır.

Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana romanında Cömert'e yardımcı olan Mehrali ve Taşdemir kardeşler görülmektedir. Taşdemir kardeşi ile Ahıska Türklerinin

vatana geri dönmesi için yardımlarda bulunmuştur. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında Mürsel ve ekibine akıl veren ve yardım eden Han Baba vardır. Han babanın sadece fiziki özelliklerinden söz edilmiştir. *Ahıska Sürgünleri* romanında Zeynep'in en büyük yardımcı Hanife Bibi'dir. Zeynep'e doğum konusunda ve günlük olaylarda yardımcı olmuş ve yol göstermiştir. Ilgar'ın en büyük yardımcıları ise Halil ve Nebi'dir. Ilgar'ın Ahıska'dan ayrılmasına, Fergana'da iş bulmasına ve Ahıska Türklerinin vatana geri dönmesi için çalışmalarına yardım etmişlerdir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında İsmail ile aynı kaderi yaşayan Yunusbeg bazı konularda İsmail'den yardım almış ve yardımlarda bulunmuştur. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında Şahbender'e yardımcı olan Minşar, Şadiman Paşa ve Rövşan Albay vardır. Şahbender'e Minşar Fergana'da Şadiman Paşa ve Rövşan Albay Azerbaycan'da yardımlarda bulunmuştur. Yukarıdaki kahramanlardan Minşar hariç diğerlerinin siyasi veya askeri bir geçmişi vardır. Buldukları vatan için fedâkarlık yapan ve savaşan kişilerdir.

Romanlarda bazı ailelerinde asıl kahramanlara yardım ettiği görülür. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanındaki Celil ve Betsi, Ferhat ve Suna, Etyen Paşa ve Meri, *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanındaki Kirkor ve Narman ile *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanındaki Gülali ve Aycemal asıl kahramanlara yol göstermiş ve korumuştur. Bu çiftlerden sadece Ferhat ve Suna Ahıska Türküdür. Güali ve Aycemal Kırgız, Etyen Paşa ve Meri ise Gürcü'dür. Geriye kalan çiftler ise Ermeni'dir. Bütün çiftler iyi bir karaktere sahiptir.

3.1.2.5.2. Çocuk Kahramanlar

Gurbetten İniltiler romanındaki Asya Halanın çocukları sürgün yaşayan ve küçük yaşta ölen çocuklardır. Asya Halanın kızı Yıldız, sürgünden önce hasta olan ve sürgün esnasında hayatını kaybeden bir çocuktur. Yusuf, sürgün anında kaybolmuş ve bir daha görülmemiştir. İkiz olan Sultan ve Süleyman ise peş peşe ölmüştür. Ağır öksürük nöbetleri geçiren en küçük kardeş Osman'da sürgün anında ölen son çocuktur. Asya Halanın ailesinden geriye yalnız yeni doğan Garip adındaki bebek kalmıştır. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanında Asya Halanın torunu Garip'in bir bölümde ismi geçmektedir. Daha sonra ise *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanında Garip'in büyüdüğü ve bir aile sahibi olduğu anlatılmaktadır. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanındaki Nazife Halanın çocukları Zekiye, Mavi ve Rüştü de Asya Halanın çocukları gibi ölmüşlerdir. Asya Halanın çocukları sürgün anında ölerken Nazife Halanın çocukları

sürgünden sonra ölmüştür. Asya Hala ve Nazife Hala çocuklarına tek başına bakmak zorunda kalmış ve sürgünün bütün zorluklarını yaşamışlardır. Romandaki Zeynep, Zümret, Gülbahar, Düser, Zühre, Sona, Ali, Fatma, Habib, Sabriye ve Tolkın Ahıskalı Türklerin ve yerli halk Özbeklerin çocukları arasında yer almaktadır. Bu çocukların bazıları kısa olayların aktarımında sadece isim olarak romanda varlık göstermektedir.

Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı) romanında Gülperi'nin çocukları olan Yusuf, Seyit ve Zeliha da babasız büyüyen çocuklar arasındadır. Yusuf ve Seyit zamanı gelince askere gitmiştir. Seyit askerden dönmüştür ancak Yusuf askerdeyken şehit olmuştur. Gülperi'de Asya ve Nazife Hala gibi çocuklarını tek başına büyütmek zorunda kalmıştır. Asya ve Nazife Hala sürgünde veya sürgünden sonra çocuklarını kaybederken Gülperi böyle bir durum ile karşılaşmamıştır. Gülperi'nin çocuklarından sadece Yusuf ölmüştür. Molla Süleyman'ın oğlu Veyis'de askere gitmiş ve sonradan kendisinden haber alınamamıştır. Molla Süleyman'ın Ferahnaz adında bir kız çocuğu da vardır. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında babasız kalan Emrah öteki çocuklardan farklı olarak sonradan annesini de kaybetmiştir. Annesiz ve babasız kalan tek çocuk kahraman Emrah'tır. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni* romanında Emrah'ın büyüdüğü ve bir aile kurduğu görülmektedir.

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında önemli bir karakter olan Gevher, çocuk yaşta yaptıkları ile dikkat çekmektedir. Yazarın kendi çocukluğunu anlattığı romanda Gevher karakteri romanın başkahramanlarından biridir. Gevher'in karakteri ve romandaki işlevi hakkında yukarıda zikredilen çocuklardan farklı olarak detaylı bilgi verilmektedir. Gevher öteki çocuklardan farklı olarak sürgün yaşamamış bir çocuktur. Anne ve babası ile birlikte yaşayan, eğitim görmüş biridir. Romanda annesini kaybeden ve teyzesine emanet edilen Zernişan, Gevher kadar şanslı olamamış ve ölmüştür. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanındaki Menemşe karakteri de Gevher gibi çocuk yaşta zorluk çeken ve ailesi için sonradan çabalayan bir kahramandır. Gevher'in yalnız çocukluğu anlatılırken Menemşe'nin gençlik ve olgunluk yıllarına dair bilgiler de verilmiştir. Ancak Menemşe daha çok çocuk yaşta yaşadıkları sürgün ve olaylarla ön plana çıkmıştır. Menemşe annesi ile sürgün yaşarken Gevher ailesi ile birlikte göç etmiştir. Menemşe ve Gevher'in babaları bir dönem hapis yaşamış kişilerdir. Menemşe romanın sonuna doğru babasını kaybederken Gevher için böyle bir şey söz konusu değildir.

Ahıska Sürgünleri romanında ilk başlarda Atabala ve Aybeniz çocuk kahramanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Atbala ve Aybeniz her ne kadar romanın ilerleyen

kısımlarında yetişkin ve güçlü karakterler olarak karşımıza çıkmış olsa da daha çok çocuk kahramanlar olarak romandaki yerlerini almışlardır. Atabala çocuk yaşta olmasına rağmen hem okumuş hem de çalışmıştır. Babasının sürgüne gönderildiği günlerde annesine destek vermiş ve teselli etmiştir. Bu yönü ile *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanındaki Gevher karakterine benzemektedir. Aybeniz ise şirin bir kız çocuğu olarak aktarılmıştır. Her iki karakter romanın ilerleyen bölümlerinde gerçekleştirdikleri evlilik ile çocuk sahibi olmuşlardır. Acar, romanın sonlarına doğru ortaya çıkan bir çocuk kahramandır. Acar, Atabala'nın ilk çocuğudur. Fiziki ve karakteristik özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir.

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanındaki Ömer ve Nika romanın önemli çocuk kahramanlarıdır. Roman, Ömer ve Nika'nın romanıdır. Romandaki olayların hemen hemen hepsi ikisi etrafında geçmektedir. Romanda içine kapanık olan Selma'dan da söz edilir. Selma konuşkan olmayan Ahmet Ağa'nın kardeşinin kızıdır. Ömer ve Nika'nın buluşması ile roman sona erer. Romanda Ömer ve Nika'nın çocukluğuna geniş bir yer verilirken olgunluklarına dair bilgiye sadece bir bölümde yer verilmektedir. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında Şahbender'in çocukluğuna dair bilgiler verilmektedir. Şahbender'de Ömer ve Nika gibi romandaki en önemli kahramandır. Bütün olaylar onun etrafında geçmektedir. Şahbender ve Ömer sürgünü yaşamış birer Ahıska Türkü iken Nika sürgün yaşamamış bir Gürcü'dür. Ömer babasını sürgünde kaybederken Şahbender anne ve babasını sürgünden sonra Fergana olaylarında kaybetmektedir. Romanda Şahbender'in oğlu olan Kemal'in doğumundan ve çocukluğundan da söz edilmektedir. Babasından şiddet gören ve Özbek asıllı olan Minşar, Şahbender'e yardım eden iyi niyetli bir çocuktur. Romanlardaki çocuk kahramanlar aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 9
Çocuk Kahramanların Romanlara Dağılımı

Romanlar	Çocuk Kahramanlar
<i>Gurbetten İniltiler</i>	<i>Yusuf, Yıldız, Sultan, Süleyman ve Osman</i>
<i>Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı</i>	<i>Zekiye, Mavi, Rüştü, Zeynep, Zümret, Garip, Gülbahar, Düser, Zühre, Sona, Ali, Fatma, Habib, Sabriye ve Tolkin</i>
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	<i>Emrah</i>
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	<i>Gevher ve Zernişan</i>
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	<i>Atabala, Aybeniz, Acar</i>
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	<i>Yusuf, Veyis, Seyit, Ferahnaz ve Zeliha</i>

Tablo 9 Devamı

Romanlar	Çocuk Kahramanlar
<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	<i>Menemşe</i>
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	<i>Ömer, Nika, Selma</i>
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	<i>Şahbender, Kemal ve Minşar</i>

Kaynak: Ahıskalı, 2006: 9-175, Ahıskalı, 2007: 7-346, Aktaş, 2007: 5-394, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Kaya, 2009: 7-200, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda incelenen romanlar içerisindeki çocuk kahramanlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu romanlar sağ tarafında ise çocuk kahramanlar yer almaktadır. Her romanın kendi içerisinde yer alan çocuk kahramanı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Yukarıdaki romanlarda ele alınan kahramanlardan Ömer, Nika, Menemşe, Şahbender ve Kemal gibi isimler başka kategorilerde de değerlendirilmiştir. Bu kahramanların çocukluklarına dair verilen bilgilerin detaylı olması ve roman akışı içinde çocukluklarında yaşadıkları olayların kendi dönemine göre değerlendirilmesinden dolayı çocuk kahraman kategorisinde de değerlendirilmişlerdir.

3.1.3. Mekânlar

3.1.3.1. Kapalı/İç/Dar Mekânlar

Romanlardaki mekân kullanımında en çok kapalı mekânların ön plana çıktığı görülmektedir. Kapalı mekânlar, ev, oda, dükkân ve iş yeri gibi alanlardan oluşmaktadır. Bunlar ayrıca birer iç ve dar mekân olarak da değerlendirilmelidir. Kapalı mekânların hemen hemen her romanda görülmesi insan yaşamı ile ilişkili olarak ortaya çıkan bir gerekliliktir. Kapalı mekânlar içerisinde en çok ev unsuru değer kazanmaktadır. Ev, insan yaşamının barınma ihtiyacını karşıladığı gibi duygularına ve mahremiyetine bir koruma alanı oluşturmaktadır. “Ev, insan yaşamında, kazanılmış şeylerin korunmasını sağlar, bunları sürekli kılar. Ev olmasaydı, insan dağılıp giderdi. Ev, insanı gökten inen fırtınalara karşı olduğu gibi, yaşamında yaşadığı fırtınalara karşı da ayakta tutar. Aynı zamanda hem beden, hem ruhtur. İnsan varlığının ilk evrenidir” (Bachelard, 1996: 34-35). Evlerin romanlarda daha çok olaya ve duyguya sahne olduğu görülmektedir. Ahıska Türkleri ile ilgili incelenen romanlarda kapalı ve dar mekân olarak ev ile tren vagonlarının daha çok olduğu söylenebilir.

Gurbetten İniltiler romanında birkaç evden söz edilir ancak romanın hemen hemen hepsi birer kapalı ve dar mekân olan tren vagonunda geçmektedir. Burada bir iç mekân olan tren vagonu, şahısların kendi iç dünyalarında yaşadıkları olayları mukayese etme

noktasında da bir yardımcı unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzun süre tren vagonunda kalan kahramanlar dış dünya ile bağlantılarını keserek tamamen deruni bir yaşam tarzını mekândan gelen gereklilik ile benimsemeye çalışmışlardır. Geçmişin ve şimdinin mukayesesini için önemli bir mekân olan tren vagonuna Ahıska'daki Gülçin Ninenin evi de katılmaktadır. Geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki çelişkiyi evi üzerinden yaşayan Gülçin Nine bu tükenmişlik psikolojisini kaldıramayıp ölmüştür. Buradaki ölüm ile tren vagonunda yaşanan ölümler arasında mekân ilişkisi bağlamında benzer özellikler görülmektedir. Roman neredeyse tek mekân kullanımı ve kapalı mekân üzerinden anlattığı birçok olay ile öteki romanlardan ayrılmaktadır. *Gurbetten İnilteler 2 Yaşam Savaşı* romanında serinin ilk kitabı gibi tren vagonlarının varlığı ve kasvetli havası okuyucuya hatırlatılarak romana başlanmıştır. Buradaki tren vagonu ilk romandan farklı olarak sadece bir sahnenin anlatıldığı yerdir. Romanda önemli birer kapalı ve dar mekân olarak evlerin kullanıldığı görülmüştür. Nazife Halanın kulübesi, çaresizliği, yıkımı ve sürgün sonrası yaşamı anlatan bir mekândır. Bu kulübede Nazife Hala ve Tufan'ın ruhsal münakaşaları bu tasarlanan iç mekânın şartları ile paralel bir şekilde ilerlemektedir. Ahmet Eminin sürgünden sonra yaşadığı ev de buna benzer bir durum ile ele alınmıştır. Çiçek Nine her ne kadar açık bir mekânda duygu dalgalanmaları yaşayarak ölmüş olsa da romandaki mekânların hemen hemen hepsi kasvetli ve belirsiz bir karaktere sahiptir. Nazife Halanın evi, romandaki ölüm duygusunun en çok yaşandığı mekândır. Serinin son kitabı olan *Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana* romanında açık mekânların kullanımı daha çok olsa da mücadele ve yaşama çabası gösteren şahıslar için önemli kapalı/dar mekânlar vardır. Romanda Cömert ve Vatan'ın evleri toplantıların ve direnişin yapıldığı yerler olarak görülür. Burada kasvetli ve belirsizlik ruh halini alan mekânlardan daha çok umudun ve bağlılığın ön plana çıktığı şahısların bulunduğu mekânlar vardır. Burada kullanılan iç mekânlar yukarıda söz edilen iki romandan farklı olarak belirsizlik aşıl原因an mekânlar değildir. Yukarıdaki romanlarda anlatılan mekânlar pasif bir yapıya sahip iken buradaki kapalı mekânlar aktif bir rol üstlenmişlerdir. Romanda ölüm duygusunun ve belirsizliğin yaşandığı mekânlar arasında devlet daireleri ile resmi kurumlar görülmektedir. Sokak aralarında sığınılan yıkık evlerde de benzer duyguların yaşandığı gözlemlenmektedir.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanındaki kapalı/dar mekânlar *Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana* romanındaki gibi aktif ve hareketli olaylara sahne olmuştur. Romanda kullanılan kapalı mekânlardan en önemli olanları Hasan Ağanın Ahıska'daki

çiftliği, Şirin Hanım'ın Kasımlı Köyündeki çiftliği ve Hasan Ağanın Suhara Köyündeki evidir. Bu mekânlar yukarıda belirttiğimiz gibi insan yaşamındaki her olaya ve her duyguya şahitlik eden ev mevhumunun ön plana çıktığı yerlerdir. Doğum, düğün, ölüm, eğlence, çatışma ve tüm duyguların bu üç mekânda yaşandığı görülmektedir. Romanda açık mekânlarda olan olaylar ile kapalı mekânlarda olan olaylar arasında bir eşitlik olduğu söylenebilir. Buna benzer bir yapı romanın devamı niteliğinde olan *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında da görülmektedir. Emrah ve Demirkaya Ağanın evi birçok olayın yaşandığı yerdir. İnsan yaşamındaki tüm duyguların ve olayların yaşandığı bu mekân önemli bir yerdir. Bunun yanı sıra Mürsel ve Sara'nın Erivan ile Azerbaycan'daki evleri aşk duygusunun en çok yaşandığı yerdir. Romanın sonlarına doğru Mikayil'in evi ve dükkânı da Gevher için önemli olaylara sahne olan yerlerdir. İki romanda kullanılan kapalı mekânlar öteki romanlara göre daha fazladır. İki romandaki kapalı mekânlar arasındaki en belirgin farklar zaman ve duygu dalgalanmalarının kullanımı ile alakalıdır.

Ahıska Sürgünleri romanında kapalı/iç/dar mekân olarak karşımıza ilk çıkan yerler Ahıska'daki Yusuf Muallim'in evi ve Ilgar'ın evidir. Yusuf Muallim'in evi, ölümlere, düğünlere ve birçok duygusal olaya sahne olmuş bir yerdir. Burada Yusuf Muallim'in atalarından kalan ruhun devam ettirildiği gözlemlenmiştir. Ilgar'ın evi de benzer olaylara şahit olmuş bir yerdir. Olaylar her ne kadar Yusuf Muallim'in evinde başlamış olsa da daha sonra Ilgar'ın evinde devam etmiştir. Ahıska'daki bu iki ev, huzuru, mutluluğu, birlikteliği ve geçmişi temsil etmektedir. Sürgünden sonra Zeynep ve ailesinin geldiği Fergana'daki ev ise yokluğu, belirsizliği, mücadeleyi ve yaşam savaşını temsil etmektedir. Her ne kadar ilk aşamalarda yıkık ve yaşanılmaz bir mekân olsa da ailenin azmi ile birlikte yeni bir yuva ve yeni bir hayatın başlangıç yeri olmuştur. Zeynep ve ailesinin sürgünü yaşadığı tren vagonları ile Ilgar'ın sürgün edildiği toplama kampları ise yıkımın ve çaresizliğin yaşandığı yerler olmuştur. Bu mekânlar Ilgar ve Zeynep için unutulması mümkün olmayan olayların yaşanmasına ve psikolojilerinin ömür boyu yıpranmasına neden olmuştur. Romanda ön plana çıkan bu kapalı mekânlar Ahıska'dakiler hariç kötü bir şekilde aktarılmıştır.

Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı) romanında kapalı/dar mekânların hem kahramanların zihni münakaşalarına hem de aktif olayların yaşanmasına sahne olduğu görülmektedir. Gülperi ve Molla Süleyman'ın evleri doğum, düğün ve ölüm gibi olayların tümünün yaşandığı yerdir. Ayrıca bu mekânlar Gülperi'nin geçmişe gitmesini sağlayan ve

zihni münakaşalarının yaşandığı yerdir. Köy ve aileler ile ilgi en önemli kararların alındığı yerlerdir. Gülperi'nin Ahıska'daki evi ve yaşadıkları birer hayali mekân kurgusu ile ele alınmaktadır. Mehmet'in askerden kaçtıktan sonra yol güzergâhı üzerinde misafir olduğu evler hareketli olayların yaşandığı yerlerdir. Mehmet, bu mekânlarda ölüm duygusu başta olmak üzere birçok kötü duyguyu yaşamıştır. *Aşka Son Bakış* romanındaki Hatice'nin sürgünden sonraki evi ile Cemal'in sürgünden sonraki evi romandaki en önemli kapalı/dar mekânlardır. Hatice'nin evi, Nazife Hala ve Gülperi'nin evleri gibi zorluğun ve yaşam mücadelesinin yaşandığı yerler arasında gelmektedir. Romandaki kapalı/dar mekânlar iki kategoride değerlendirilecek olursa Hatice'nin evi zorlu Cemal'in evi ise özgürlüğü simgelemektedir. Romanda geçen tren vagonları Gurbetten İniltiler serisinden farklı olarak sadece belirsizliği ele almaktadır. *Vatan Kokusu* romanında İsmail Dedenin evi, Leyla Ninenin evi ve Ahıska'daki ev kapalı/dar mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahıska'daki ev geçmişin mukayesesini yapan daha çok hayali olarak İsmail Dedenin muhayyilesinde yer alan bir mekândır. Leyla Ninenin evi kavuşmanın İsmail Dedenin evi olayların hazırlık aşamasını oluşturan yerdir. Leyla Ninenin evi *Aşka Son Bakış* romanındaki Hatice'nin evi gibi zorluğun ve bekleyişin mekânıdır. Geçmişini yaşatma ve milli varlığı devam ettirme noktasında Ahıska'daki ev önemli bir iç mekândır. Burada içinde yaşanılmasa bile evin ışıklarının yanmasının istenmesi ev unsurunun varlığın ve yaşamın simgesi olduğunu göstermektedir.

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanında Ahmet Ağa ve Şota'nın evleri romandaki olayların en çok geçtiği kapalı/dar mekânlardır. Ömer ve Nika'nın açık mekânlarda yaşadığı olaylar daha çok verilmiştir ancak kapalı mekânlarda geçmiş ile yapılan münakaşalar ve mevcut zamanda yaşanan sıkıntılar için aranan çözümler daha çok ön plana çıkmıştır. Şota'nın evi romanın sonunda yer alan ve geçmişin mukayesesinin yapıldığı yerdir. Ahmet Ağanın evi, mevcut düzenin sorgulandığı ve günlük yaşamın şekillendiği yerdir. Vitali Efendi'nin okul içerisindeki odası sürekli geçmiş ile olan bağlantının yaşandığı yerdir. Aynı şekilde Otari için köy yakınlarında bulunan harebeler ve Şota'nın evi bu görevleri üstlenmiştir. *Gurbetten İniltiler* serisinde olduğu gibi ölüm duygusunun ve zihni münakaşaların yaşandığı yer tren vagonlarıdır. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında da tren vagonları birer iç mekân olarak psikolojik dalgalanmaları sağlayan yerdir. Romandaki en önemli kapalı/dar mekânlar İsmail'in Sahan Köyündeki evi, Yunusbeg'in evi, Mariya'nın evi ve Köprübaşı Köyündeki evdir. Resmiye ve beraberindekilerin geldiği Köprübaşı Köyündeki harabe ev, Nazife Hala ve Hatice gibi

zorluk ile yaşam mücadelesinin anlattığı yerdir. Burada Resmîye sürgünden önce, sürgün anı ve sürgünden sonra yaşadıklarını mukayese etmektedir. Mariya'nın evi, İsmail için yeni duyguların ve yeni bir hayatın başladığı dünyadır. Sahan Köyündeki ev ise romanın başladığı mekân ve köydeki bütün Ahıska Türklerini simgeleyen yerdir. İsmail'in Tiflis'deki hapisyanede geçirdiği bunalım ve işkenceler kasvetli ve karanlık olan bu mekânın yapısı ile de ilişkilidir. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında farklı coğrafyalarda farklı kapalı/dar mekânların kullanımı daha çoktur. Romanda Şahbender için Ahıska'daki ev, çocukluğu Namazgâh şehrindeki ev, gençliği Bakü'deki ev, olgunluğu ve Mayevka Köyündeki ev, olgunluk ile yaşlılık dönemini anlatan kapalı/dar mekânlardır. Roman Mayevka Köyündeki evde başlayıp burada sona ermektedir. Namazgâh şehri dışındaki bütün evler zorluk ve yaşam mücadelesine sahne olmuştur. Namazgâh şehrindeki ev ise aşk, mutluluk ve huzur gibi duyguların daha çok ön plana çıktığı yerdir. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde, Aşka Son Bakış, Gurbetten İniltiler ve Ahıska Sürgünü Menemşe* romanları gibi burada da sürgün anında bir kapalı/dar mekân olarak karşımıza çıkan tren vagonları vardır. Özellikle Şahbender için iç konuşmaları ortaya çıkaran yerdir. Bütün romanlarda ön plana çıkan belli başlı kapalı/dar/iç mekânlar vardır. Genel olarak bilinen ve romanda verilen kapalı/dar/iç mekânlar tezin ekler kısmında verildiği gibidir.

Romanlarda kapalı/dar mekân olarak karşımıza çıkan Cami, okul, kahve, üniversite, devlet daireleri ve dükkân gibi yerler daha çok kısa olayların geçtiği yerlerdir. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin ve Ahıska Sürgünü Menemşe* romanlarında işlevsel olarak büyük bir öneme sahip olan köy odaları kapalı/dar mekân olarak daha çok kültürel faaliyetlerin yürütüldüğü yerdir. Birkaç romanda geçen hava alanı belli bir bölge üzerinde olması ve kapalı bir alana sahip olmasından dolayı kapalı/dar mekân olarak değerlendirilmesi gereken bir yerdir. Buralarda genelde hareketli olaylar yaşanmaktadır.

3.1.3.2. Açık/Dış/Geniş Mekânlar

Açık mekânlar, dış ve geniş mekân olarak da aynı kategoride değerlendirilmektedir. Romanlarda açık/geniş mekân kullanımı daha çok duygusal anların yaşanmasına ve bireysel ruh hallerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Tabiat ve doğanın birer açık mekân olarak kullanılması roman incelemelerinde sıkça görülen bir yöntemdir. “Doğanın insanın arzularının veya hislerinin ifadesi olmakla birlikte özellikle “aşk” ın oluşumu veya gelişimi için uygun zemin oluşturduğu yaygın ve eski bir görüştür. Tüm dönemlerde yazarlar, tabiatın bu anlamda faydalanmışlardır” (Akdeniz, 2012: 13). Ahıska Türkleri

ilgili yazılmış olan romanlarda doğanın özellikle Ahıska, Orta Asya ve Kafkasya özelinde birer açık/geniş mekân olarak sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Romanlarda açık mekânların kullanımı aşk duygusunun ortaya çıkması veya yaşanmasının yanında kötü ruh hallerinin birer yansıması olarak da görülmektedir. Ahıska ve Ahıska'ya bağlı açık/geniş mekânlar daha çok günlük hayatı, özgürlüğü ve aidiyeti anlatırken, Ahıska dışındaki mekânlar birçok kötü duygunun baskın geldiği yerlerdir.

Gurbetten İnilteler romanında Ahıska'daki köy bütün tabiatı ile özel bir olan olarak okuyucuya aktarılmıştır. Ahıska'daki köy serinin ikinci ve üçüncü kitapları göz önüne alındığı zaman üç roman içerisinde en çok önem kazanan açık/kapalı mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Roman sürgünden önce olayların geçtiği yer olan köy ile sürgün anının yaşandığı tren vagonu şeklinde iki mekân üzerinden değerlendirilmelidir. Burada açık/geniş ve kapalı/dar mekân şeklinde bir zıt ilişki ve mekân çatışması vardır. Romandaki açık mekân olan Ahıska'daki köy özgürlüğü, yaşamı ve varlığı temsil ederken kapalı mekân olan tren vagonları ise bunun tersine ölümü ve hapis hayatını simgelemektedir. Buna benzer bir zıtlık ilişkisi *Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana* romanında görülmektedir. Burada farklı olarak açık mekânların ölüm duygusunu, kapalı mekânların ise kutuluş umudunu daha çok ön plana çıkardığı söylenebilmektedir. Fergana bahçeleri, sokakları, caddeleri ve meydanları birer vahşet senaryosu yazarken bu kargaşadan kaçıp yıkık evlerin içine sığınan Ahıska Türkleri için buradaki kapalı mekânlar kutuluş ümidi olarak görülmektedir. *Gurbetten İnilteler* romanından farklı olarak açık mekânların kötü kapalı mekânların ise iyi birer işleve sahip olduğu belirtilmelidir. *Gurbetten İnilteler* romanında Ahıska'daki köy özel bir açık mekân olarak ele alınırken burada Gülistan şehri için aynı duygular ele alınmıştır. Önceleri bir çöl olan bu şehir Ahıska Türkleri tarafından yaşanılır bir hale getirilip yeni bir vatan görevi üstlenmiştir. *Gurbetten İnilteler 2 Yaşam Savaşı* romanında her iki romandan farklı olarak açık mekânların çoğunluğu kötü bir işlev ve karakter ile ele alınmıştır. Romanın başında farklı köylere giderken yolculuk yaptıkları yol, Tufan ve Güneş için aşklarının yeni bir alan kazandığı yerdir. Ancak her gün kolhoz idaresinde çalışılan tarlalar ve Tufan'ın yolculuk yaptığı güzergâhlar tamamen zorluğun, yıkımın ve ölümün yaşandığı yerlerdir. Romanda açık bir mekân olan Mirzeçöl, Ahıska Türkleri için tamamen yok oluşun ve yıkımın hayat sahası haline gelmiştir. Burada manevi olarak kapalı bir mekân yapısının hâkim olduğu görülmektedir. Üç romanda da Ahıska ve Gülistan şehri hariç bütün açık mekânların kötü

duygulara neden olduğu görülmüştür. Genel anlamda Ahıska ve Gülistan iyi Fegana ve Mirzeçöl kötü kurgulanan açık mekânlardır.

Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı) romanında açık mekân kullanımının daha çok olduğu görülmektedir. Hayali olarak yalnızca anılarda var olan Ahıska, kahramanların geçmişi mukayese etmesi noktasında önemli bir geniş mekândır. Ahıska'da yaşanan olaylar tamamen geçmişteki anıların hatırlanması ile gerçekleşmiştir. Kars ve çevresi ise Mehmet için hayatta kalma mücadelesi verdiği açık mekânlardır. Buradaki mekânlar korku ve belirsizlik ile dolu bir kurgu içinde ele alındığı için duygusal anları ortaya çıkaran bir görev üstlenmemiştir. Çorum ve ona bağlı olan Elmalı Köyü, Ahıska'dan gelen kahramanlar için duygusal bir mekândır. Burada *Gurbetten İnkıtlar 3 Karış Karış Fergana* romanındaki Gülistan şehri gibi ikinci bir vatan olarak kabul gören açık mekânların varlığından söz edilebilir. Elmalı Köyü ve çevresi sürekli hareketli anlara sahne olmuştur. Burada duygusal anların yanında korku ve intikam gibi duyguların da ön plana çıktığı görülmektedir. *Vatan Kokusu* romanında yoğun bir açık mekân kullanımı söz konusu değildir. İstanbul'da boğaz köprüsünde başlayan roman Ahıska'daki dut ağacının altında sona ermektedir. İsmail Dede Ahıska'dan söz ederken bahçelerindeki dut ağacı üzerinden yaşadıklarını anlatmaktadır. Ahıska'daki tek açık mekân İsmail Dedenin evinin bahçesidir. Kazakistan'da bazı olaylar yaşanmıştır. Ancak genel anlamda Kazakistan dışında bir açık mekân yoktur. İsmail Dede ile Leyla Ninenin babalarını ziyaret ettiği mezarlık ise bilinen son açık mekândır. Romanda daha çok kapalı mekân kullanımı söz konusudur. *Aşka Son Bakış* romanında Batum ve Batum'a bağlı bir köy olayların başladığı yerdir. Burada köyün bütün doğası ayrıntılı bir şekilde okuyucuya aktarılmıştır. Önemli bir açık mekân olan Batum, kahramanların aşkını yaşadığı ve evlendiği yerdir. Genel anlamda güzel duyguların paylaşıldığı ve huzurun hâkim olduğu yerdir. Almaata şehri, Hatice için zorluk ve kısıtlamaların İstanbul Şehri ise Cemal için yeni bir vatan ve huzurun yaşandığı yerdir. Romanda Almaata ve İstanbul şehirlerinde yaşanan olaylar genellikle kapalı mekânlarda geçmektedir. Trenden atladıktan sonra yolculuğu başlayan Cemal için açık mekânların kullanımı söz konusu olmuştur. Buradaki açık mekân kullanımı İstanbul ve Alamaata özelinde *Vatan Kokusu* romanı ile benzerlik göstermektedir. Cemal'in yolculuk esnasında geçtiği açık alanlar *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanındaki Mehmet'in yolculuk yaparken geçtiği açık alanlar ile benzerlik göstermektedir.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında da yoğun bir açık mekân kullanımı söz konusudur. Romandaki en önemli açık mekânların başında Ahıska şehri gelmektedir. Burada açık alanda verilen davetler ve Hasan Ağanın geniş topraklar için verdiği mücadele önemli bir yere sahiptir. Ahıska bir açık mekân olarak Mürsel ve Sara'nın aşkının başladığı yerdir. Ölüm, düğün ve birçok kültürel faaliyet Ahıska şehrinde yaşanmıştır. Aynı şekilde Kasımlı Köyü'de buna benzer bir yapıya sahiptir. Hasan Ağa ve ailesinin göç edip yerleştiği Suhara Köyü ikinci bir vatan görevi üstlenmiştir. Burada geniş bir alana kurulan evin çevresi ve bahçesi önemli olayların yaşandığı yerdir. Suhara Köyünün çevresi ve tabiatı romanda sıkça anlatılan konular arasında yer almaktadır. Romanda Kafkasya coğrafyası açık mekân olarak kullanılmıştır. Önemli dağlar, akarsular, yollar, köyler ve geçitler romanda belli başlı yerlerde aktarılmıştır. Roman kapalı mekân gibi açık mekân kullanımında da zengin bir yere sahiptir. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında da buna benzer bir kullanım söz konusudur. Romanda *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında olduğu gibi Kafkasya coğrafyasının geneli açık mekân olarak kullanılmıştır. Burada ilk romana nazaran daha çok dağların, köylerin, yolların, akarsuların varlığından söz edilebilir. Romanda Suhara Köyü ve çevresi en önemli açık mekânlardan biridir. Bunun yanında Mürsel ve Sara'nın Anadolu ile Kafkasya üzerine yaptığı yolculuklar esnasında birçok şehir ve açık mekân romanda ortaya çıkmıştır. Mürsel ve Sara Türkiye ile Gürcistan sınırında öldürülmüştür. Ahıska şehrinde başlayan aşkları Türkiye sınırında son bulmuştur. Aşk ve ölüm duyguları iki farklı açık mekân da kendini göstermiştir. Romanın sonuna doğru Ardahan'a göç eden Mikayil ve ailesi önemli olaylar yaşamıştır. Ancak burada somut bir açık mekânın varlığından söz edilmemiştir.

Ahıska Sürgünleri romanında açık mekân olarak karşımıza ilk Ahıska ve Ahıska'nın Türkiye'ye yakın mahalleleri çıkmaktadır. Ahıska'nın coğrafi konumu, Türkiye ile yakınlığı ve genel yapısı hakkında romanda yer yer bilgiler verilmiştir. Burada en önemli açık mekânlardan biri Posof Çayı'dır. Dere kenarında Ilgar ve Zeynep'in aşkı başlamıştır. Ilgar, yıllar sonra Ahıska'ya döndüğünde bu dera kenarında güzel anılarını hatırlamıştır. Posof Çayı, romanın giriş kısmında ayrıntılı bir tasvir ile anlatılmaktadır. Bunun yanında Ahıska'nın bitki örtüsü ve coğrafi konumu hakkında da ayrıntılı tasvirler yapılmaktadır. Ahıska, gibi Ilgar ve ailesi için güzel ve iyimsir bir tavırla anlatılan ikinci açık mekân Bakü'dür. Bakü şehri, yeni bir yuva ve yeni bir vatan olarak benimsenmiştir. Sibirya ve Fergana'daki açık mekânlar öteki anlatılarda olduğu gibi kasvetli, kısıtlamaların

yaşandığı, işkencelerin yapıldığı ve kahramanların mücadele verdiği yerlerdir. Romandaki açık mekânlar tüm duyguların yaşandığı ve yansıtıldığı yerlerdir.

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanında Ahıska'ya bağlı Orsep ve Hevot Köyleri olayların en çok yaşandığı açık mekânlardır. Orsep Köyündeki Ahmet Ağanın bahçesi ile Hevot Köyündeki Şota'nın bahçesi, Urael Deresi ve pazar yeri Ahıska'da bulunan açık mekânlardır. İki köy arasındaki Urael Deresi, Ömer ve Nika için çocukluk yıllarının sembolüdür. Ahıska ve Ahıska'ya bağlı olan bu köyler ise kültürel faaliyetlerin yanında bütün olayların ve duyguların yaşandığı yerlerdir. Romanda Orta Asya coğrafyasından bazı bölgelerden söz edilmiştir. Bu bölgeler belirsizlik ve ölüm duygusu ile karşımıza çıkmaktadır. Bir paragrafta ismi geçen Fergana Vadisi *Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana* romanında olduğu gibi vahşeti ve ölümü simgeleyen mekânların başında gelmektedir. Romanda genel anlamda olayların çoğu açık mekânlarda geçmektedir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında da Ahıska kültürel faaliyetlerin ve tüm duyguların yaşandığı açık mekânların başında gelmektedir. Sahan Köyünün tabiatı ve coğrafi konumu hakkında romanda detaylı bilgi verilmiştir. Aynı şekilde azda olsa Abastuman Köyü hakkında da bazı bilgiler mevcuttur. Sahan Köyü, İsmail ve Resmiye için doğum, düğün ve aşk gibi duyguların yaşandığı yerdir. Köy, siyasi otoriteden uzak kendi yaşam biçimini seçmiş özerk bir alan konumundadır. Tiflis ve Yalta İsmail için belirsizliğin ve ölmün duygusunun ön plana çıktığı yerdir. Bunun yanında ikinci bir yuva kuran İsmail, burada farklı bir yaşam sürmüştür. Köprübaşı Köyü, Resmiye ve beraberindeki kadınlar için sürgünün ağır şartlarını devam ettiren, yokluğun, kimsesizliğin ve çaresizliğin mekânıdır. Resmiye, burada tek başına çocuğu ile beraber zor günler geçirmiştir. Köyün doğasına ilişkin bazı bilgiler romanda verilmektedir. Resmiye ve İsmail'in sonradan göç ettiği Hasanya, Resmiye için ölümün İsmail için ise ömür boyu sürececek bir belirsizliğin başlangıcı olmuştur. Romandaki son açık mekân ise İstanbul şehridir. Roman, Ahıska ve Orta Asya ile ilgili açık mekân kullanımında *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanı ile benzerlik göstermektedir. Buna benzer bir kullanım *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında mevcuttur.

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında başkahraman Şahbender ilk önce ailesi ile daha sonra tek başına birçok açık mekânda yaşamıştır. Romanda ilk olarak Bişkek'e bağlı Mayevka Köyünden söz edilmektedir. Roman bu köyde başlayıp bu köyde sona ermiştir. Köyün çevresine ilişkin bilgi verilmemiştir. Sadece Camisaf Ağanın bahçesi

ve dut ağacının bulunduğu yer birer açık mekân olarak söylenebilir. Roman geçmişe giderek başladığı için ilk açık mekân olarak Ahıska görülmektedir. Ahıska'da bilinmeyen bir köyde yaşayan Şahbender, sürgün yaşadığı yıllar, ailesi ve çocukluk dönemine ilişkin bazı bilgiler vermiştir. Ahıska'nın tabiatı veya başka bir açık mekânın varlığından söz edilmemiştir. Şahbender ve ailesinin sürgünden sonra geldiği Namazgâh şehri, aşk, ölüm, yokluk, sevinç, hüznün, belirsizlik gibi birçok duygunun yaşandığı yerdir. Burada uzun yıllar yaşayan Şahbender, hayata dair bütün duygularında tatma fırsatı bulmuştur. Fergana Vadisi yukarıda anlatılan bütün romanlarda olduğu gibi vahşetin ve ölümün yaşandığı yerdir. Romanda Fergana Vadisinin coğrafi konumu ve tarihi yapısı hakkında da bilgi verilmiştir. Romanda Şahbender'in bir dönem kaldığı Bakü şehri doğal ve tarihi yapıları ile ön plana çıkan bir açık mekândır. Romanda açık mekân kullanımının daha çok olduğu görülmektedir. Tüm romanlarda belli başlı bazı açık mekânlar kullanılmıştır. Ancak bu açık mekânlar yukarıda anlatılanlar ile sınırlı değildir. Tüm romanlarda bilinen açık mekânlar ekler bölümünde verilmiştir.

3.1.3.3. İdeal/Özel/Duygusal Mekânlar

Mekân incelemelerinde elde edilen bilgiler neticesinde kahramanların kendini en iyi hissettiği veya duygularını açıklayıp, yaşadığı yerler önemli mekânlardır. Buradaki mekân bazen bilinen ve görülen bir yapı olarak aktarılırken bazen de görülmeyen, hayali/ütopik bir mekân olarak kurgulanmıştır. Her ne şekilde ele alınmış olsa da ortak noktaları kahramanların iyi yönde duygularını ve psikolojilerini yansıtmaktır. İncelenen romanlarda özel veya ideal olarak kurgulanan mekânların başında Ahıska şehri gelmektedir. Bazı romanlarda bu işlevi üstlenen tek mekân olarak görülmektedir. Ahıska, şehrinin bir ütopik mekân veya ulaşılması zor olan hayali bir mekân olarak kurgulanmasının nedeni Ahıska sürgününün yaşanmış olmasıdır. Ahıska sürgününü yaşayan Ahıska Türkleri yasaklar ve kısıtlamalardan dolayı uzun süre gelemedikleri vatanlarını romandaki söylemleri ile ulaşılamayan bir ütopya şeklinde anlatmaya başlamıştır.

Gurbetten İniltiler romanında olayların başladığı yer olan Ahıska ve Ahıska'daki ismi verilmeyen köy, uğrunda ölünen ve tüm değer yargılarının yüklendiği mekândır. Aslan Emmi Ahıska için hayatını feda eden biridir. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* ve *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanlarında da Ahıska özel ve duygusal bir mekândır. *Gurbetten İniltiler*, romanından farklı olarak Ahıska'da yaşanmış bir olay söz

konusu değildir. Buradaki özel mekân kullanımı daha çok ütopyik bir yapıya sahiptir. Ahıska Türkleri ve onların soyundan gelenler Ahıska'yı görmedikleri halde muhayyilelerinde farklı bir yere konumlandırmışlardır. İki romanda kahramanların çocukluk ve gençlik yıllarına ait anılara dönüşler Ahıska üzerinden gerçekleştirilmiştir. İlk romanda ise srügün anının belirsizliği Ahıska'ya ait bilgilerin paylaşılmasına olanak sağlamamıştır. *Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana* romanında Gülistan şehri de Ahıska Türkleri için özel bir mekân olarak anlatılmıştır.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında Hasan Ağa ve ailesi için Ahıska, vatan toprağı olan ve uğrunda yaşam mücadelesi verilen duygusal bir mekândır. Romanda Hasan Ağa Ahıska'dan ayrıldıktan yıllar sonra bile buraya dönme ümidi ile yaşamıştır. Suhara Köyündeki bazı yerleri Ahıska'ya benzetmiş ve memleket hasretini bu şekilde gidermeye çalışmıştır. Hasan Ağa ve ailesinin sonradan yerleştiğı Suhara Köyü'nde ikinci bir vatan olarak özel bir mekân şeklinde kurgulanmıştır. *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanındaki Gülperi ve Molla Süleyman'da Hasan Ağa gibi Ahıska'nın hasreti ile ömürlerinin sonuna kadar yaşamak zorunda kalmıştır. Ahıska bu kahramanlar için daha çok duygusal bir mekân olarak ön plana çıkmıştır. Duygusal bir mekân olarak Ahıska şehrinin ön plana çıktığı anlatılardan bir diğeri ise *Vatan Kokusu* romanıdır. Ahıska, İsmail Dede için gençlik ve çocukluk yıllarının bir aynasıdır. *Ahıska Sürgünleri* romanında Ilgar ve Zeynep, Ahıska'da doğmuştur. Bu mekân onların hayata gözlerini açtığı, âşkı tattığı ve çocuk sahibi oldukları yerdir. Ahıska, onlar için hem duygusal hem de özel bir mekândır. Öteki anlatılarda olduğu gibi güzel olan olayların çoğı Ahıska'da yaşanmıştır. Ilgar, yıllar sonra Ahıska'ya dönmüş ve muhayyilesinde geçmiş anılarını tazelemiştir. Yaşanmış olaylar yıllar sonra bile unutulmamıştır. Ahıska'daki her mekân ayrı bir anıyı ve olayı hatırlatmıştır.

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanında olayların hemen hemen hepsinin Ahıska'ya bağlı iki köyde geçmesi burayı hem özel hem de duygusal bir mekân olarak okuyucuya aktarmıştır. Ahıska roman içerisinde geçmiş ile geleceğın mukayesesi için kilit bir noktadır. Kahramanlar bu özel mekân üzerinden birçok sosyolojik eleştiri gerçekleştirmiştir. Sosyolojik eleştirilerin yapıldığı bir başka eser ise *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanıdır. İsmail ile Resmiye için özel ve duygusal bir mekân olan Ahıska şehri güzel olayların yaşandığı tek mekândır. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında Ahıska daha çok Şahbender için çocukluk yıllarının başlangıç noktasını

hatırlatan yerdir. Romanda Namazgâh ve Mayevka Köyleri de özel mekân olarak gösterilebilir. Burada tüm Orta Asya için duygusal mekân tanımı yapılmalıdır.

Aşka Son Bakış romanında da *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında olduğu gibi Ahıska dışındaki bir yer özel ve duygusal mekân olarak kullanılmıştır. Romanda Batum, kahramanlar için bütün güzel duyguların ve olayların yaşandığı yerdir. Burada özel bir mekân olarak Ahıska coğrafyasına yakın bir yerin kullanılması romanlar içinde tek örnektir. Ahıska'ya bağlı Türk bölgeleri ve köyleri de özel ve duygusal bir mekân olarak değerlendirilebilir. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında böyle bir kullanım söz konusu değildir. İdeal/özel ve duygusal mekânların en çok kullanıldığı romandır. Suhara Köyü, *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında olduğu gibi özel ve duygusal bir mekân olarak ele alınmıştır. Bunun yanında da Kafkasya coğrafyasındaki önemli şehirlerden bazıları da özel ve duygusal mekân olarak aktarılmıştır. Romanlardaki en çok ön plana çıkan ideal/özel/duygusal mekânlar aşağıdaki tabloda sırası ile verilmiştir;

Tablo-12

İdeal/Özel/Duygusal Mekânların Romanlara Dağılımı

Romanlar	İdeal/Özel/Duygusal Mekânlar
<i>Aşka Son Bakış</i>	Batum
<i>Gurbetten İniltiler</i>	Ahıska/Ahıska'daki Köy
<i>Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı</i>	Ahıska
<i>Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana</i>	Ahıska/Gülistan
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	Ahıska/Ahıska'daki Çiftlik/Suhara Köyü
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	Ardahan/SuharaKöyü/Erivan/Bakü/Gence
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	Ahıska
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	Ahıska/Elmalı Köyü
<i>Vatan Kokusu</i>	Ahıska/Ahıska'daki bir köy
<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	Ahıska/Sahan Köyü
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	Ahıska/Orsep ve Hevot Köyleri
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	Ahıska/Ahıska'dabir köy/Namazgâh/Mayevka Köyü

Kaynak: Sanlı, 2003: 9-152, Ahıskalı, 2006: 9-175, Ahıskalı, 2007: 7-346, Ahıskalı, 2010: 11-398, Aktaş, 2007: 5-394, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Kaya, 2009: 7-200, Paşayeva, 2016: 3-55, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda incelenen romanlar içerisindeki ideal/özel/duygusal mekânlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu romanlar sağ tarafında ise ideal/özel/duygusal mekânlar yer almaktadır. Her romanın kendi içerisinde yer alan ideal/özel/duygusal mekânları karşıya denk gelecek şekilde verilmiştir.

Tüm romanlarda ortak olarak Ahıska şehrinin ideal/özel/duygusal mekân şeklinde ele alındığı görülmektedir. Uzak coğrafyalardaki Ahıska Türkleri için ve hiçbir zaman ata topraklarını görmeyen Ahıska Türkleri için Ahıska, daha çok ideal bir mekân şeklinde anlatılmıştır. Ahıska coğrafyasında yaşayan ve birebir Ahıska kültürü ile büyüyenler için ise özel ve duygusal bir mekândır. Sürgünden önceki köy ile şehirler ve sürgünden sonraki köy ile şehirler de bazı romanlarda özel/duygusal mekân olarak ön plana çıkmıştır.

3.1.3.4. Distopik/Kötü Mekânlar

Mekân tasnifinde kahramanların psikolojileri ile aynı şekilde kurgulanan alanlar vardır. Bu alanlar kahramanın duygularına göre şekillenir. Kahramanın kendini iyi hissettiği yerler özel mekânlar kötü hissettiği yerler kötü mekânlar olarak belirlenmektedir. Kötü mekânların karakterleri genel olarak yıpranmış ve yıkık olarak tasnif edilmektedir. İncelenen romanların hemen hemen hepsinde kötü mekânlar ortak bir karaktere sahiptir. Bu mekânların romanlara dağılımı genel olarak aşağıda verilmiştir.

Tablo 13
Distopik/Kötü Mekânların Romanlara Dağılımı

Romanlar	Distopik/Kötü Mekânlar
<i>Aşka Son Bakış</i>	Tren Vagonu/ Almaata
<i>Gurbetten İniltiler</i>	Tren Vagonu
<i>Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı</i>	Mirzeçöl
<i>Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana</i>	Fergana Vadisi
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	-
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	-
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	Tiflis'teki hapisane, Sibiry'a'daki toplama kampı, Tren vagonları, Fergana
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	Kars
<i>Vatan Kokusu</i>	-
<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	Tren Vagonu/ Tiflis'teki Hapisane/ Özbekistan
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	Tren Vagonu
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	Tren Vagonu/ Fergana Vadisi/ Hocalı Kasabası

Kaynak: Sanlı, 2003: 9-152, Ahıskalı, 2006: 9-175, Ahıskalı, 2007: 7-346, Ahıskalı, 2010: 11-398, Aktaş, 2007: 5-394, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Kaya, 2009: 7-200, Paşayeva, 2016: 3-55, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda incelenen romanlar içerisindeki distopik/kötü mekânlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu romanlar sağ tarafında ise distopik/kötü mekânlar yer almaktadır. Her romanın kendi içerisinde yer alan distopik/kötü mekânı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Aşka Son Bakış romanında sürgün edilen halkın bulunduğu tren vagonları kötü birer mekân olarak görülmektedir. Kahramanlar burada işkence görmüş ve karamsar bir ruh haline bürünmüştür. *Gurbetten İniltiler*, *Ahıska Sürgünleri*, *Salkım Söğütlerin Gölgesinde*, *Ahıska Sürgünü Menemşe ve Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanlarında da tren vagonları birer kötü mekân olarak ön plana çıkmıştır. Bu mekânlar işkence, yıkım, yokluk ve karamsarlık noktasında ortak bir yapıya sahip olmuştur. Olaylar ve kahramanlar küçük farklılıklar ortaya koymuşsa da olumsuzluklar noktasında bütün romanlar ortaktır. Bu mekânlar kahramanların muhayyilesinde derin bir etkiye sahip olduğu için anlatım esnasında farklı yorumlara yol açmıştır. Bu şekilde her kahramanın muhayyilesinde farklı bir mekân oluşmuştur. Bu mekânlar distopik olan mekânlardır.

Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana, *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* ve *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanlarında kötü mekân olarak karşımıza Fergana çıkmaktadır. Fergana Vadisi üç romanda da vahşetin ve soykırımın sembolü olarak gösterilmektedir. *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanında Fergana olayları ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Geriye kalan iki romanda ise sadece birer olaya yer verilmiştir. Fergana Vadisi genel olarak ölüm, yıkım, yağmalama ve vahşetin mekânı olarak görülmektedir. *Ahıska Sürgünleri* romanında da Fergana yıkımın ve katliamın mekânı olarak görülmektedir. Yazar, burada Fergana olaylarını anlatmıştır ancak olayların veya mekânın detaylı bir anlatımı söz konusu değildir.

Aşka Son Bakış romanında Hatice'nin sürgün edildiği ve sıkıntılar yaşadığı Almaata şehri yalnızlık ve çaresizlik ile ilişkilendirilen bir yerdir. Hatice burada kısıtlamalar yaşamış ve zorluklar çekmiştir. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanında tren yolculuğundan yeni kurtulmuş olan Ahıska Türkleri için ikinci bir olumsuz mekân olarak karşımıza Mirzeçöl çıkmaktadır. Mirzeçöl, kısıtlama ve sindirilmişliğin mekânıdır. *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanında askerlikten kaçan Mehmet için Kars şehri ve çevresi büyük bir mücadelenin ve çaresizliğin mekânı olarak gösterilmektedir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında İsmail için Tiflis'teki hapishane Resmiye için Özbekistan, yalnızlık ve tutsaklığın mekânları olarak görülmektedir. *Ahıska Sürgünleri* romanında da böyle bir anlatım söz konusudur. Ilgar için Tiflis'teki hapishane ile toplama kampı, Zeynep için de Fergana, yalnızlık ve zorluğun mekânıdır. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında bütün Türkler için Hocalı kasabası kötü bir

mekân olarak anlatılmıştır. Birçok Türk öldürülmüş ve katliamlar gerçekleştirilmiştir. Bu mekânlar farklı ülkelerde bulunan ve genelde coğrafi yapıları zor olan yerlerdir.

3.1.3.5. Ahıska Sürgününden Önceki Mekânlar

Ahıska sürgünü, Ahıska Türkleri için bir dönüm noktasıdır. Sürgünden önce köklü bir tarihe sahip olan Ahıska şehri ve ona bağlı olan köyler Türk coğrafyası için önemli bir direniş merkezi haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nden ayrılıp Rusya'nın yönetimine giren Ahıska şehri yıllar için de birçok kayıp vermiştir. Sürgüne kadar bu direniş ve kayıplar sürekli yaşanmıştır. Bunun yanında Rusya ve onun siyasi ideolojileri Ahıska Türkleri için bir otorite olmamış ve Ahıska Türkleri kendi bağımsız yapıları ile yaşamlarını sürdürmüştür. Ahıska Türkleri sürgünden önce geleneksel bir yaşam biçimi ile varlıklarını sürdürmüşlerdir. İncelenen romanlardan bazılarında bu geleneksel yaşam biçiminin detaylarına dikkat çekilmiştir.

Aşka Son Bakış, Gurbetten İniltiler, Dinmeyen Acı Kafkasya, Ahıska Sürgünleri, Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı), Salkım Söğütlerin Gölgesinde, Vatan Kokusu, Ahıska Sürgünü Menemşe ve Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanları sürgünden önce Ahıska Türklerinin yaşadığı yerlere dair bilgiler vermiştir. *Aşka Son Bakış, Dinmeyen Acı Kafkasya, Ahıska Sürgünleri, Salkım Söğütlerin Gölgesinde ve Ahıska Sürgünü Menemşe* romanlarında Ahıska şehri ve ona bağlı olan köylerdeki doğum, düğün, ölüm ve bazı ritüeller hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Rusların sıkıyönetim adı altında yaptıkları haksızlıklar dışında Ahıska sürgününden önceki mekânlar huzurlu, mutlu ve dayanıklı şekilde ele alınmıştır. Burada bütün kısıtlama ve haksızlıklara rağmen yaşama sevincini kaybetmemiş insanlar ile vatanına bağlı insanların huzurlu hayatları aktarılmıştır. Romanlardan hareketle Ahıska sürgününden önceki mekânlar aşağıdaki tabloda verilmiştir;

Tablo 14
Ahıska Sürgününden Önceki Mekânların Romanlara Dağılımı

Romanlar	Ahıska Sürgününden Önceki Mekânlar
<i>Aşka Son Bakış</i>	Batum, Batum'a bağlı bir köy
<i>Gurbetten İniltiler</i>	Ahıska'ya bağlı bir köy, Köydeki yerler
<i>Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı</i>	-
<i>Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana</i>	-
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	Ahıska, Ahılkelek, Ahıska'daki çiftlik, Kasımlı Köyü, Tiflis
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	Gence, Erivan, Çıldır, Sarıkamış, Tiflis Bakü, Gence, Erivan, Suhara Köyü
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	Ahıska ve Tiflis'teki tüm yerler

<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	Ahıska
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	Ahıska, Orsep ve Hevot Köyleri ile söz konusu mekânlar
<i>Vatan Kokusu</i>	Ahıska/ Dut Ağacı
<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	Ahıska, Sahan Köyü, Abastuman Köyü, Köydeki mekânlar, Tiflis
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	Ahıska'ya bağlı bir köy

Kaynak: Sanlı, 2003: 9-152, Ahıskalı, 2006: 9-175, Ahıskalı, 2007: 7-346, Ahıskalı, 2010: 11-398, Aktaş, 2007: 5-394, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Kaya, 2009: 7-200, Paşayeva, 2016: 3-55, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda incelenen romanlar içerisindeki Ahıska sürgününden önceki mekânlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu romanlar sağ tarafında ise Ahıska sürgününden önceki mekânlar yer almaktadır. Her romanın kendi içerisinde yer alan sürgünden önceki mekânı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

3.1.3.6. Ahıska Sürgününden Sonraki Mekânlar

Ahıska sürgünü Ahıskalı Türkler için sadece vatanlarından ayrılmalarına neden olmamıştır. Sürgün beraberinde birçok uygulama ve yasağında getirmiştir. Ahıska'dan ayrılan Türklerin hayatları ancak yıllar sonra az da olsa normale dönmüştür. Bundan dolayı Ahıska sürgününden sonraki mekânlar çoğunlukla kısıtlama/kıyım ve ölümlere sahne olmuştur. Ahıska sürgününden sonraki mekânlar genel olarak Orta Asya coğrafyasında bulunan ülke ve şehirlerdir. Özbekistan ve Fergana Vadisi Ahıska Türklerinin sürgünden sonra en çok yaşadığı mekânların başında gelmektedir. Bununla birlikte Kazakistan, Azerbaycan ve Kırgızistan'da sürgünden sonraki mekânlar arasında yer almaktadır. Bundan farklı olarak Türkiye'nin farklı şehirlerine dağılmış olan Ahıska Türkleri de mevcuttur. Ahıska Türkleri ile ilgili incelenen romanlarda sürgünden sonraki mekânların yukarıda belirtildiği gibi olduğu görülmektedir.

Dinmeyen Acı Kafkasya ve Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı) romanlarında Ahıska sürgününe yer verilmediği için sürgünden sonra söz konusu bir mekân yoktur. Romanlar sürgünden çok önce yaşayan Ahıska Türklerinin zorunlu göçlerini konu edinmiştir. Bunun yanında *Gurbetten İnilteler* romanında sürgünden önce ve sürgün anında yaşanan olaylar verildiği için burada da sürgün sonrası bir mekândan söz edilmemiştir.

Gurbetten İnilteler 2 Yaşam Savaşı, Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana, Ahıska Sürgünleri, Salkım Söğütlerin Gölgesinde, Ahıska Sürgünü Menemşe ve Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanlarında sürgünden sonraki mekân Özbekistan'dır. Burada Fergana, Gülistan (Mirzeçöl) ve Taşkent gibi şehirler en çok olayların geçtiği

yerdir. Buradaki mekânlar sürgünden sonraki ağır yaşam şartlarının olduğu ve Ahıska Türklerinin hayatta kalma mücadelesi verdiği yerlerdir. Bu romanlardan farklı olarak *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında sürgünden sonra sürgünden önceki mekânlar olan Hevot ve Orsep köylerine bir daha dönülmüştür.

Aşka Son Bakış ve *Vatan Kokusu* romanlarında ise sürgünden sonraki mekân olarak Kazakistan görülmektedir. Kazakistan'ın Almaata bölgesi en çok ismi geçen yerdir. Buradaki Ahıska Türkleri'de zorlu yaşam şartları sürdürmektedir. Romanlarda genel olarak Özbekistan ve Kazakistan sürgünden sonraki mekânlar olarak görülür. Ancak *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana*, *Ahıska Sürgünleri*, *Ahıska Sürgünü Menemşe* ve *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanlarında Azerbaycan'ın da sürgünden sonraki mekânlar arasında yer aldığı söylenebilir. Bununla birlikte *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında olayların çoğunluğu sürgünden sonraki Kırgızistan'da geçmektedir. Azerbaycan ve Kırgızistan'da da Ahıska Türkleri yaşam mücadelesi vermiştir.

Aşka Son Bakış, *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin*, *Vatan Kokusu* ve *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanlarında sürgünden sonraki mekân olarak Türkiye'ye yer verilmiştir. Burada daha çok olayların İstanbul'da geçtiği görülmektedir. Türkiye'de yaşayan Ahıska Türkleri yasal haklara sahip olan ve bağımsız bir şekilde yaşamlarını sürdüren kişilerdir. İstanbul ile beraber Kars ve çevresi'de sürgünden sonraki mekânlar arasında yerini almıştır. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanı öteki romanlardan farklı olarak Kars ve çevresindeki bölgelere tek yer vermiştir. İncelenen romanlarda genel olarak Ahıska sürgününden sonraki mekânlara aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 15

Ahıska Sürgününden Sonraki Mekânların Romanlara Dağılımı

Romanlar	Ahıska Sürgününden Sonraki Mekânlar
<i>Aşka Son Bakış</i>	Almaata, Kars, İstanbul
<i>Gurbetten İniltiler</i>	-
<i>Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı</i>	Mirzeçöl
<i>Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana</i>	Gülistan, Fergana, Azerbaycan
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	-
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	Ardahan, Kars, Çıldır, Suhara Köyü
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	Moskova, Sibiry, Aşkabat, Fergana, Bakü
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	-
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	Özbekistan, Orsep ve Hevot Köyü
<i>Vatan Kokusu</i>	İstanbul, Kazakistan

Tablo 15 Devamı

Romanlar	Ahıska Sürgününden Sonraki Mekânlar
<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	Özbekistan, Hasanya, İstanbul
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	Özbekistan, Azerbaycan, Kırgızistan

Kaynak: Sanlı, 2003: 9-152, Ahıskalı, 2006: 9-175, Ahıskalı, 2007: 7-346, Ahıskalı, 2010: 11-398, Aktaş, 2007: 5-394, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Kaya, 2009: 7-200, Paşayeva, 2016: 3-55, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda incelenen romanlar içerisindeki Ahıska sürgününden sonraki mekânlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu romanlar sağ tarafında ise sürgünden sonraki mekânlar yer almaktadır. Her romanın kendi içerisinde yer alan sürgünden sonraki mekânı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

3.1.3.7. Orta Asya'da Geçen Mekânların Bulunduğu Ülke ve Şehirler

Olayların doğru tahlili ve mekânların tasnifi için hazırlanmış olan bir tablo vardır. Bu tablo bir harita görevi üstlenmiş vaziyette romanların incelenmesi için yardımcı olmaktadır. Bu tablo ile sürgün olayının ne kadar geniş bir alana yayıldığı görülmüştür. Orta Asya'da bir kavmin parçalanma aşamalarını en iyi anlatan sembollerden biridir. Tablo tezin ekler bölümünde yer almaktadır.

3.1.3.8. Kafkasya ve Türkiye'de Geçen Mekânların Bulunduğu Yerler

Burada da yukarı verilmiş olan tablo ile aynı amaçta bir çalışma yapılmıştır. Bu tablo ile aslında Ahıska Türklerinin sürgün meselesinin sadece Gürcistan özelinde olmadığını bu olayın bütün Kafkasya ve Türkiye'yi de ilgilendiren bir süreç izlediği gözlemlenmektedir. Tablo tezin ekler bölümünde verilmiştir.

3.1.4. Zaman

3.1.4.1. Vaka Zamanı

3.1.4.1.1. 1944 Ahıska Sürgününden Önceki Zamanı Anlatan Romanlar

Roman incelemelerinde zaman unsuru daha çok mekân unsuru ile ilişkili olan önemli bir noktadır. Zamanın inceleme sahası içerisinde daha çok vaka zamanının ön plana çıktığı görülmektedir. Romandaki vaka zamanı, roman içerisindeki birçok bilgiyi de aktarmaktadır. Romanlarda genel olarak vaka zamanları kronolojik ilerlemektedir. Çerçeve zaman olarak da bilinen bu alan içerisinde farklı zaman dilimlerinin kullanımı da söz konusudur. Geçmiş veya gelecekte yapılan yolculuklar ile olaylar başka bir boyuta taşınmaktadır. Bazen de mevcut zamanda donuk halde kalıp anı anlatan olaylar okuyucuya aktarılmaktadır. Romandaki zaman dilimi veya farklı zaman dilimlerinin kullanılması inceleme esnasında bazı problemler yaşatmaktadır. Vakanın tam olarak kendi

zamanının doğru saptanması gerekmektedir. Ancak yazarın zaman unsuru üzerinde yaptığı bazı oynamalar ve mevcut zamanın dışına çıktığı anda uzun soluklu olaylara yer vermesi vaka zamanının doğru anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu noktada bazı romanların vaka zamanları ilk başlarda anlaşılabilir. Ama genel olarak romanlardaki vaka zamanları ilk başlarda belirlenmektedir. Ahıska Türkleri ile ilgili yazılmış olan romanlarda farklı zaman dilimleri kullanılmıştır. Ancak bazı romanlar hariç genel olarak kronolojik ilerleyen zaman dilimi hâkimdir. Bu romanlarda geçmişe dönük bazı olaylar aktarılmıştır ancak bu olaylar uzun soluklu olaylar değildir.

Ahıska Türkleri ile ilgili romanları 1944 yılını esas olarak zaman dilimlerine ayırmak inceleme açısından daha doğru bir adım olacaktır. 1944 Ahıska sürgünü tüm romanlarda ortak bir şekilde hem olay hem de zaman olarak kırılma noktası yaratmıştır. 1944 Ahıska sürgününden önceki zamanı anlatan romanlar, *Aşka Son Bakış*, *Gurbetten İniltiler*, *Dinmeyen Acı Kafkasya*, *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin*, *Ahıska Sürgünleri*, *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* *Salkım Söğütlerin Gölgesinde*, *Ahıska Sürgünü Menemşe ve Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* şeklinde sıralanabilmektedir. Bu romanlardan *Dinmeyen Acı Kafkasya* ve *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanları 1944 Ahıska sürgününden çok önceki bir zamanı anlatmaktadır. Tüm romanlar içerisinde en erken zaman dilimini bu romanlar vermektedir. Burada 1944 Ahıska sürgününden daha çok Ahıskalıların zorunlu göç halleri bir kırılma noktası yaratmıştır. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında olaylar tamamen kronolojik şekilde ilerlemektedir. Yazar, roman içerisinde mevsimlerden söz edip çok sayıda resmi tarih vermiştir. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanı da tamamen kronolojik bir şekilde ilerlemektedir. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanın devamı niteliğinde olan eser, aynı şekilde çok sayıda resmi tarih vermektedir. Her iki romanda da olayların akışı ile paralel olarak tarihi olayların anlatıldığı da görülmektedir. Tarihi olaylar da kronolojik bir sıra ile verilmektedir. Yazarın *Ahıska Sürgünleri* romanı tam olarak resmi tarihler vermese de kronolojik bir şekilde ilerlemektedir. *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanında ise farklı bir aktarım söz konusudur. Romandaki zaman dilimi de kronolojik ilerlemektedir. Ancak özellikle Gülperi ve Molla Süleyman üzerinden geçmişte yaşanmış olayların anlatımı da mevcuttur. Geçmişten aktarılan olaylar zamanı daha erken bir tarihe çekerken mevcut zamandan anlık kopmaları da beraberinde getirmiştir. Ama romandaki geçmişe dönük olayların aktarımı uzun süreli olmamıştır. Yazar, öteki romanlarda olduğu

gibi resmi bir tarihe yer vermemiştir. Roman içerisinde somut bir tarihten söz edilmemiştir. Romandaki vaka zamanı olaylardan çıkarılan ipuçları ile belirlenmektedir.

1944 Ahıska sürgününde önceki zamanı konu alan romanlardan *Aşka Son Bakış* ve *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanları da kronolojik bir şekilde ilerlemektedir. Her iki romanda da sürgünden çok kısa bir süre önce başlayan zaman dilimi sürgünden sonraki uzun bir süreci içine almaktadır. Romanlarda vaka zamanının ilerleyişi kesintiye uğramamıştır. Geçmişle ilgili bilgiler verilir ancak herhangi bir olayın aktarımı söz konusu değildir. Romanlardaki zaman diliminin aşamalı ilerleyişi olaylar arasındaki geçiş ile sağlanmaktadır. Yukarıda söz edilgi gibi sürekli aktarılan bir resmi tarih söz konusu değildir. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanı da kronolojik ilerlemektedir. Ancak romanın sonlarına doğru mevcut zaman diliminden çok sonraki bir zamana geçilmektedir. Yukarıdaki romanlarda olduğu gibi aşamalı bir durum söz konusu değildir. Romanda Ömer ve Nika'nın yıllar sonraki durumları bir anda anlatılmaya başlanır. Burada geleğe yönelik kısa bir sıçramalı zaman diliminden söz edilebilir. Ancak aradaki zaman farkı uzun olmasına rağmen bu zaman dilimi de romanın başından itibaren mevcut olan vaka zamanı içerisinde değerlendirilmelidir.

1944 Ahıska sürgününden önceki zamanı anlatan *Gurbetten İniltiler* romanı kendine özgü bir zaman dilimi oluşturmaktadır. Sürgünden çok kısa bir süre önce başlayan zaman akışı sürgün anında son bulmaktadır. Sürgün anının detaylı ve uzun anlatımı donuk bir zaman diliminin kullanıldığı izlemine vermektedir. Ancak çok azda olsa sürgün anında da zaman akışının olduğu görülmektedir. Bundan dolayı romandaki kronolojik zaman dilimi kesintiye uğramamıştır. Öteki romanlardan farklı olarak kısıtlı bir zaman diliminin kullanımı söz konusudur. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında kullanılan zaman dilimi incelenen tüm romanlardan daha farklı olarak ilerlemiştir. Romanda helezonik yani sıçramalı zaman dilimi daha çok ön plana çıkmaktadır. Romanın başlangıcında verilen zaman dilimi çok önceden yaşanmış olan bir hayatın son demleridir. Romanın başlangıcında başkahramanın olgunluk dönemine ait olan bir zaman diliminden kronolojik olarak söz edilmiştir. Daha sonra gazeteciye verilen bilgiler ile geçmiş zamanda bir sıçrama yapılarak gidilmiştir. Başkahramanın çocukluk yıllarından başlayarak bölüm bölüm aktarılan hayat öyküsü kronolojik bir şekilde verilmiştir. Roman çok uzun yılları içine alarak geniş bir zaman dilimi kullanmıştır. Ancak bütün bu anlatılanların birkaç gün içerisinde bir gazeteciye röportaj şeklinde aktarıldığı göz önüne alındığı

düşünülürse romanın zaman dilimi sadece birkaç gündür. Ancak yazarın geçmişe dönük anlatıları bu zaman dilimini uzun bir süreç içine dâhil etmiştir. Geçmişe dönük zamanın anlatımında başkahraman bazen olayları keserek mevcut zamana dönüşleri gerçekleştirmiştir. Romanda genel olarak helezonik yani sıçramalı zaman diliminin hâkim olduğu söylenebilir. Romanın 1944 Ahıska sürgününden önceki zaman dilimini içerisine alan bölüm daha kısa tutulmuştur. Daha çok romanda sürgün anına ilişkin bilgiler verilmiştir. Sürgün anına ait olaylar *Aşka Son Bakış*, *Gurbetten İniltiler*, *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* ve *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanlarındaki olaylarla benzerlik göstermektedir. İncelenen romanlar arasında en değişken zaman dilimine sahip olan roman olarak gösterilebilir.

3.1.4.1.2. 1944 Ahıska Sürgününden Sonraki Zamanı Anlatan Romanlar

Ahıska sürgünü, Ahıska Türkleri için sadece bir kırılma noktası yaratmamış beraberinde farklı yaşam şartlarını da getirmiştir. 1944 Ahıska sürgününde önceki zaman diliminden daha çok sürgünden sonraki zaman dilimi romanlarda detaylı bir şekilde işlenmiştir. Sürgünden sonraki zaman dilimi daha geniş olayların yaşanmasına yol açmış ve bazı romanlar kronolojik olarak ilerleyen zaman dilimlerini yakın tarihimize kadar getirmiştir. 1944 Ahıska sürgününden sonraki zaman dilimi Ahıska Türkleri için farklı kırılma noktaları yaratmıştır. Bu kırılma noktalarından sonra da Ahıska Türkleri sürgünler yaşamıştır. İlk sürgünün izleri tüm romanlarda daha derin hissedilirken sonraki sürgünlerin aktarımı daha yüzeysel bir anlatıma sahiptir. 1944 Ahıska sürgününden sonra yaşanan kırılma noktalarından en önemlileri Fergana olayları ve kısıtlama politikalarıdır. Bu olaylar beraberinde hem ölümlerin hem de zorunlu sürgünlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı romanı genel olarak kronolojik bir zaman dilimine sahiptir. Ancak romanın daha çok Ahıska Türklerine yönelik yapılan kısıtlamalara yer vermesi ile anı anlatan bir zaman yapısına bürünmesine neden olmuştur. Romanın başlarında mekân ve zaman daha dar bir alanda ilerlemektedir. Ancak daha sonra mekân farklılaşır ama zaman sabit bir şekilde ilerlemektedir. Romanın genelinde çok uzun yılları içerisine alan bir zamandan söz etmek mümkün değildir. Sadece sürgünden sonra büyük bir kırılma yaratan kısıtlama politikalarının aktarımında en önemli roman olarak görülebilir. *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanında da kronolojik bir zaman diliminin ilerlemesi söz konusudur. Roman içerisinde aynı anda gerçekleşen olayların daha çok olduğu görülmektedir. Roman 1944 Ahıska sürgününden sonraki önemli kırılma

noktalarından biri olan Fergana olaylarının aktarımı konusunda en önemli eserdir. Romandaki zaman dilimi daha çok anı anlatan bir yapıya bürünmüştür. Her farklı olayın aktarımı sırasında belirsiz bir zamanın kullanılmış, sadece olaylarının detaylı anlatımına yer verilmiştir. Bu da romandaki kronolojik zaman diliminin olaylar ve anlar ile kesintiye uğradığını göstermektedir. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanından farklı olarak anın anlatımı romanın tümünde hâkimdir. Romanın sonlarına doğru zamanda uzun bir ilerleme gerçekleştirilerek bir yıl sonrasına gidilmektedir. Burada da sadece bir günü içerine alacak şekilde ilerleyen kronolojik bir zaman dilimi mevcuttur. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanında sabit ilerleyen zaman dilimi bir anda sona ermiştir. Geçmişe veya geleceğe yönelik bir sıçrama gerçekleşmemiştir.

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanı Ahıska sürgününden çok önceki bir zaman diliminden başlayarak sürgünden sonraki uzun yılları içerisine almaktadır. Romanda sürgün anına ilişkin bilgiler yoktur. Ancak sürgünün gerçekleştiğine dair bilgiler verilmiştir. Roman tamamen kronolojik ilerlemektedir. Ahıska sürgününden sonraki zaman diliminde bir değişiklik olmamıştır. Romanda Ahıska Türkleri için bir kırılma noktası yaratan önemli olaylardan sadece Ahıska sürgününe yer verilmiştir. *Ahıska Sürgünleri* romanında yazar, sürgünden sonra uzun bir zaman dilimini ele almıştır. Yazar, yakın tarihte gerçekleşmiş olayları konu edinmiştir. Sürgünden sonraki olaylar da sürgünden önce olduğu gibi uzun soluklu bir şekilde ilerlemektedir. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında Ahıska sürgününden sonraki zaman dilimi sıçramalı olarak ilerlemiş ve uzun yıllar sonra birbirine kavuşan iki arkadaş ile birlikte zaman akışı kaldığı yerden devam etmiştir. Sürgünden sonraki zaman dilimi aktarılırken Ahıska Türkleri için önemli olan bazı kırılma noktaları sadece bir paragrafta ele alınmıştır. Roman sürgünden sonra sadece Ömer ve Nika'nın değişimlerini vermiştir. *Vatan Kokusu* romanında yazar, olayları kronolojik zaman dilimini kullanarak aktarmıştır. Ancak İsmail Dedenin Ahıska'daki yaşamını anlatması ve sürgün anına ait bilgileri vermesi ile romanda geçmişe dönük zaman sıçramaları olmuştur. Bu sıçramalar, uzun olayların anlatımını kapsamamaktadır. Geçmişe dönük anlatımlar daha çok kısa ve anı şeklinde aktarılmıştır. Geçmişin anlatımı ile İsmail Dedenin yaşadığı zaman dilimi mukayese edildiğinde romanın soyut olarak çok uzun yıllar içerisinde gerçekleşen bir olay yapısına sahip olduğu görülmektedir. 1944 Ahıska sürgününden sonraki zaman dilimini ve önemli kırılma noktalarını detaylı bir şekilde anlatan romanları *Aşka Son Bakış*, *Ahıska Sürgünü Menemşe* ve *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* şeklinde sıralanabilir. *Aşka Son Bakış* romanı sürgün öncesi çok kısa bir

zamanın anlatımı ile başlayıp sürgünden sonraki uzun yılları aktaran bir eserdir. Romandaki zaman akışı uzun sıçrayışlar ile ilerlemektedir. Romanda hızlı bir şekilde kahramanların hayatları değişir ve yıllar sonraki halleri anlatılmaya başlanır. Hatice'nin Almaata şehrinde yaşaması yıllar içinde Ahıska Türklerinin yaşadığı zorlukların anlatımı için önemli bir noktadır. Yıllar içinde Ahıska Türklerinin kazandığı haklar ve siyasi olaylar sırası ile verilmeye çalışılmıştır. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanı da sürgünden kısa bir süre önce başlayıp sürgünden sonra uzun yılları içerisine alan bir romandır. Romanda sürgünden sonraki önemli olaylar aktarılmıştır. Sürgünden sonrada da kronolojik şekilde ilerleyen roman, zaman akışında ileriye dönük bazı sıçramalar gerçekleştirmiştir. Romanın sonlarına doğru İsmail ve Resmîye'nin yaşlanması, Resmîye'nin ölümü ve Menemşe'nin evlenmesi gibi olaylar zamanda kısa bir sıçrayışla anlatılmıştır. Sürgün sonrası Ahıska Türklerinin yaşamını uzun soluklu anlatan önemli romanlardan biridir. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanı sürgünden sonraki bölümleri zamanda farklı sıçrayışlar ile ele almıştır. Sürgünden sonraki bir zamanda başlatılan roman, sürgünden hemen sonraki zaman dilimlerinin anlatımı ile devam etmektedir. Sürgün öncesi anlatılan kısa olaylardan sonra sürgünden sonraki olaylar uzun bir şekilde anlatılmıştır. Ahıska Türkleri ile ilgili bütün kırılma noktaları romanda sırası ile verilmiştir. *Aşka Son Bakış, Ahıska Sürgünleri, Ahıska Sürgünü Menemşe* ve *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanları sürgünden sonraki zaman dilimini geniş bir şekilde ele alması ile en çok ön plana çıkan romanlardır. Genel olarak sürgünden sonraki olayların aktarımında kullanılan zaman dilimi tüm romanlarda kronolojik şekilde ilerlemektedir.

3.1.4.1.3. 1944 Ahıska Sürgününden Öncesi- Sürgün Anını ve Sürgünden Sonrasını Anlatan Romanlar

1944 Ahıska sürgününden önce başlayıp sürgün anını ve daha sonra sürgünden sonrasını detaylı bir şekilde anlatan beş tane romandan söz edilebilir. Bu romanlar dışında sürgün öncesini veya sürgünden sonrasını detaylı bir şekilde anlatan romanlarda zamanın akışı genel olarak tekdüze ilerlemektedir. Bu romanlar içerisinde zamanda bazı sıçramalar yapılmıştır. Bu sıçramalar yukarıda anlatıldığı gibidir. Ancak uzun soluklu bir zaman değişikliği görülmemiştir. Aşağıdaki romanlarda sürgünden önce, sürgün anı ve sürgünden sonra olmak üzere uzun soluklu olayları aktaran en önemli iki roman *Ahıska Sürgünü Menemşe* ve *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanlarıdır. Bu iki romanda sürgünden öncesi, sürgün anı ve sürgünden sonrası öteki romanlara göre detaylı bir şekilde

anlatılmıştır. Üç aşamanında romanlarda önemli ölçüde var olduğu söylenebilir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında olaylar baştan sona kronolojik zaman dilimi ile ilerlerken *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında ise daha çok helezonik yani sıçramalı zaman diliminin kullanımı söz konusudur. Her iki romanın zaman dilimi yaşadığımız tarihe yakın bir zamanda sona ermiştir. Hemen hemen atmış beş yıllık bir zaman dilimini oluşturmaktadırlar. *Ahıska Sürgünleri* romanı sürgün öncesi, sürgün anı ve sonrasını detaylı şekilde ele alan anlatılar arasındadır. Romanda sürgün öncesi ve sonrası uzun soluklu anlatılırken sürgün anı daha kısıtlı bir zaman diliminde ele alınmaktadır. Öteki anlatılara göre sürgün öncesi, sürgün anı ve sürgün sonrasını anlatma noktasında zamansal olarak da en çok *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanı ile benzerlik göstermektedir.

Aşka Son Bakış ve *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanlarında da hemen hemen atmış yılı aşkın bir zaman diliminin kullanımı söz konusudur. Her iki romanda da zamanın kronolojik ilerlemesi görülmektedir. *Aşka Son Bakış* romanında sürgünden sonrası *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında sürgünden öncesi daha uzun bir zaman dilimi ile anlatılmaktadır. *Aşka Son Bakış* romanı tamamen kronolojik bir akışa sahip iken *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında geleceğe yönelik romanın sonlarında zamanda bir sıçrama gerçekleşmiştir. İki romanda da sürgün öncesi, sürgün anı ve sürgün sonrası olayların aktarımı söz konusudur. *Vatan kokusu* romanı da sürgün öncesi, sürgün anı ve sürgün sonrasını anlatmaktadır. Ancak romanda sürgün öncesine ve sürgün anına ait bilgiler daha çok anı tarzında anlatıldığı için somut bir zaman diliminden söz etmek mümkün değildir. Romanda sürgün sonrasının daha detaylı bir şekilde işlendiği görülmektedir. Burada adı geçen romanlar öteki romanlara göre daha uzun bir zaman dilimine sahip olan ve Ahıska sürgününün tüm yönlerini ele alan eserler olarak görülebilir.

3.1.4.1.4. 1991 Sovyet Rusya'nın Yıkılışından Sonraki Zamanı Anlatan Romanlar

1944 Ahıska sürgünü gibi Ahıska Türkleri için belli tarihlerde önemli kırılma noktalarının olduğu daha önce belirtilmiştir. Bu önemli olaylardan biri de 1991 yılında Sovyet Rusya'nın yıkılmış olmasıdır. Ahıska sürgünü başta olmak üzere birçok yıkım ve asimile politikası uygulayan Sovyet Rusya'nın yıkılışı Ahıska Türkleri için bazı olumlu olayların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ahıska Türkleri bu olaydan sonra seyahat ve başka ülkelerde yaşama ile okuma gibi haklar elde etmiştir. 1991 Sovyet Rusya'nın yıkılışından sonraki döneme ait gelişmeler bazı romanlarda belli başlı bilgiler ile verilmiştir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında 1991 Sovyet Rusya'nın yıkılışı ile

Menemşe ve ailesi Azerbaycan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. "(...) Türkiye'den gelecek bir haberi bekliyorlardı hep. Nihayet 1992 yılında Türkiye hükümeti Ahıska Türklerinin Türkiye'ye gelebileceğini karar altına almıştı. Bunun için özel bir yasa çıkarmıştı. Menemşe'nin eşi Hasan bu yasayı öğrenince kayınpederi İsmail'i de yanlarına alarak Türkiye'ye gelmişlerdi" (Topçu, 2016: 313). Romanda 1991 yılından sonrası kronolojik zaman dilimi ile anlatılmıştır. Ancak romanın sonlarına doğru zamanda uzun bir sıçrama gerçekleştirilmiş ve Menemşe'nin yaşlandığı aktarılmıştır. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında 2010 Kırgızistan çatışmalarının yaşandığı dönemde roman son bulmuştur. 1991 yılından sonraki zaman dilimi daha çok Azerbaycan'ın özgürlük mücadelesinin anlatımı ile gerçekleşmiştir. Romanda bu dönem geçmişe dönük zamanda yapılan bir sıçrama ile aktarılmıştır. Romanda Ahıska Türklerinin elde ettiği haklar ile ilgili bilgi verilmemiştir. Ancak Türk devletlerinin Sovyet Rusya'nın yıkılışından sonra verdiği bağımsızlık mücadelelerine dikkat çekilmiştir. Roman 1991 yılından sonra 2010 yılında son bulmuş ve yirmi yıllık bir zaman diliminden söz edilmiştir.

Aşka Son Bakış romanında 1991 yılından sonra Ahıska Türklerinin seyahat ve başka bir ülkede okuma hakkına sahip olduğunu Hatice'nin torunu Resul ile öğrenilmektedir. Roman uzun yılları içerine almaktadır. Ancak 1991 yılından sonraki zaman dilimi kısa sürmüş ve asıl kahramanların kavuşması ile sona ermiştir. Burada Türkiye'de yaşayan Cemal'in rahat bir hayat sürdüğü söylenebilir. Cemal ve ailesi tüm haklara sahip olarak yaşamıştır. Ancak bu tarihte Hatice ve ailesi bazı haklar elde etmiştir ama belli başlı kısıtlamaları halen yaşamaktadırlar. *Vatan Kokusu* romanında *Aşka Son Bakış* romanı ile benzer bir olay örgüsüne sahiptir. Romanda Ahıska Türklerinin Ahıska'yı ziyaret etme gibi haklara sahip olduğu söylenmektedir. Bundan dolayı romanın 1991 yılından çok uzun bir süre sonra sona erdiği söylenebilir. Romanda seyahat hakkı dışında başka bir kazanımdan söz edilmemiştir. Romanın 1991 yılından sonraki zaman dilimi daha uzun tutulmuş ve kronolojik olarak ilerlemiştir. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında da 1991 yılından sonraki bir zaman diliminin kullanıldığı görülmektedir. Uzun yıllar sonra Ahıska'ya dönen Ömer, seyahat ve ziyaret hakkı elde ettiğine göre romanın 1991 yılından uzun bir süre sonra sona erdiği söylenebilir. Romanın bu tarihten sonraki olayları aktarımı kısa kullandığı zaman dilimi ise kronolojik şekilde ilerlemektedir. Genel olarak bir iki roman dışında 1991 yılından sonraki zaman dilimleri romanlarda verilen ipuçları ile elde edilen bazı haklar sayesinde öğrenilmiştir.

3.1.5. Tematik İnceleme

3.1.5.1. Sosyal/Toplumsal Temalar

3.1.5.1.1. Sürgün

Sürgün kelime anlamı olarak bir kişinin, halkın veya kavmin belli bir otorite tarafından zorla bulunduğu yerden başka bir yere ceza amacı ile gönderilmesi olayına denir. Sürgün kişinin veya kişilerin özgürlük haklarını zedeleyen cezaların başında gelmektedir. Kişi veya kişiler dört duvar arasında hapis hayatı yaşamıyor olsa da geniş bir alanda hapis hayatı yaşamakta ve toplumsal olarak dışlanmaktadır. Toplumsal statülerinden arınmış olan kişi veya kişiler sürgün hayatında birçok haktan mahrum yaşamak zorunda kalırlar. Tarihte birçok fikir adamı veya isyankâr olduğu düşünülen toplumlar sürgün cezasına maruz kalmıştır. Toplumların sürgün edilmesi bazen siyasi bezen de koruma amaçlı gerçekleşen bir olaydır.

Geçmişteki birçok kavim gibi Ahıska Türkleri de sürgün cezasına maruz kalmıştır. Ahıska Türklerinin sürgün yaşamasının tek nedeni siyasi bir ideolojinin saplantılarının tekâmül etmiş olmasıdır. Rusya ve onun güdümündeki bazı azınlıkların Türkleri birer tehdit olarak görmesi ve Ahıska ile Türkiye arasındaki komşuluk bağının kesilmek istenmesi, Ahıska sürgününün altında yatan nedenler arasındadır. Ahıska sürgününün gerçekleşmesini Sovyet Rusya lideri Stalin istemiştir. Stalin Gürcistan devlet başkanı Beriya'ya bir yazı göndererek sürgünün başlamasını emretmiştir. Bu yazının ilk maddesi şöyledir: “Gürcistan SSC'nin sınır şeridi olan Ahıska, Adıge, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka rayonlarıyla Acaristan ÖSC'den;

Türk, Kürt, Hemşin olmak üzere toplam 86. 000 kişiden meydana gelen 16. 700 hanelik nüfustan 40. 000'i Kazakistan SSC'ye, 30. 000 Özbekistan SSC'ye ve 16. 000'i de Kırgızistan'a tahliye edilsin. Tahliye SSCB Halk komiserliği tarafından gerçekleştirilsin. SSCB Halk İşleri Komiserliği (Yoldaş Beriya), tahliye işini 1944 Kasım ayında gerçekleştirsin (Açıkgöz, 2016: 34).

Bu karar ile birlikte bir gecede tüm Ahıska Bölgesi somut bir gerekçe gösterilmeden ve zorla sürgün edilmiştir. Sürgünün izleri ve sürgün anında yaşanan insanlık dışı uygulamalara tanıklık eden bazı Ahıska Türkleri yıllar sonra bile yaşanan bu krizi unutmamıştır. Sürgün anında yapılan işkenceler ise bu olayın tamamen bir soykırım politikası izlediğini göstermektedir.

Ahıska Türkleri ile ilgili incelenen romanlarda en çok *Gurbetten İniltiler*, *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana*, *Aşka Son Bakış*, *Ahıska Sürgünleri*, *Salkım Söğütlerin Gölgesinde*, *Vatan Kokusu*, *Ahıska Sürgünü Menemşe* ve *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanlarında sürgün temasının işlendiği görülmektedir. Bu romanlardan *Gurbetten İniltiler* ve *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanları birinci ve ikinci sürgünü ayrı ayrı işlemektedir. *Gurbetten İniltiler* romanında tema olarak sadece sürgün olayı işlenmektedir. Sürgünün tüm yönleri ve ayrıntıları romanın tamamında hâkimdir. Romanda giriş kısmı hariç tüm olaylar sürgün anında gerçekleşmektedir. Köye gelen kamyonlar köydeki aileleri toplayarak tren istasyonuna götürmektedir. “Kamyonlar uzaklaştıkça, gurbetin acıları ilk anlarını hissettirmeye başlıyordu kamyondakilerin iki gözü iki çeşme, doğup büyüdüğü topraklarına son defa bakıyorlardı” (Ahıskalı, 2006: 57). Burada farklı aileler hayvan vaganlarına bindirilerek sürgün edilmeye başlanır. Romanın tümünde sürgünün bir etkisi olarak kasvetli bir hava ve bilinmeyen bir psikoloji etkilidir. Çünkü olumsuz şartlardan dolayı birçok kayıp verilmiştir.

Yukarıda anlatıldığı gibi Ahıska Türkleri sürgün edildikten sonra toplumsal olarak bir dışlanmaya maruz kalmışlardır. Bununla birlikte birçok hak ve özgürlükte ellerinden alınmıştır. *Gurbetten İniltiler* romanı başta olmak üzere sürgün temasını işleyen tüm romanlarda bazı duygular ön plana çıkmıştır. İlk olarak tüm ailelerde korkunun hâkim olduğu söylenebilir. Ahıska Türklerinin yeterince bilgilendirilmemesi sınırları belli olmayan bir korkunun yaşanmasına neden olmuştur. İşkenceler ve verilen kayıplar ise acıların en üst seviyeye ulaşmasını sağlamıştır. Romanlardaki en belirgin duygu ise belirsizlik ve boşluk duygusudur. “(...) Sürgüne uğrayan kişi/ topluluk geride bırakılanların yokluğunu hissetmekte çünkü bir bilinmeze doğru yola çıkmaktadır.

Aalışkanlıkların bırakılması, zincirlerin kopması, bu kopuşun sorgulanması ve gidilen yerde kültürel bir çatışma yaşanması söz konusudur. Ahıska Türkleri'nin de yaşadıkları sürgünle beraber bırakmak zorunda kaldıkları bir “vatan” var. O “vatan” ile –Ahıska Toprakları- birlikte bıraktıkları herşeyin yokluğunu hissetmişlerdir (Öner, 2013: 44).

Ahıskalıların yaşadığı bu duygular sürgünden sonra yerini başka olumsuz duygulara bırakmıştır. *Gurbetten İniltiler*, *Aşka Son Bakış* ve *Vatan Kokusu* romanları sürgün teması olarak sadece birinci sürgünü işlemişlerdir. *Aşka Son Bakış* ve *Vatan Kokusu* romanlarında sürgün anında yaşananların detaylı aktarımı söz konusu değildir. Her iki romanda da sadece belli başlı kişiler ve belli başlı olaylar üzerinden sürgün teması işlenmiştir.

Salkım Söğütlerin Gölgesinde, Ahıska Sürgünü Menemşe ve Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanlarının da sürgün temasının detaylı bir şekilde işlendiği söylenebilir. Yukarıda anlatılan tüm duygular bu romanlarda da etkili olmuştur. *Gurbetten İniltiler, Ahıska Sürgünü Menemşe ve Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanları sürgün anında yaşanan olayları benzer şekilde aktarmaktadır. Üç romanda da kadınsal sorunlar, doğum ve temel ihtiyaçların karşılanmasındaki zorluklar benzer şekilde ifade edilmiştir. Romanlardaki sürekli verilen kayıplarda benzer şekilde ölüme terk edilmiştir. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında sürgünün zorlukları anlatılmıştır ancak daha çok Ömer ve ailesinin yaşadığı problemler aktarılmıştır. Genel olarak yukarıda ismi geçen romanlar sürgünün tüm yönlerini farklı kurgular ile ele almıştır. Romanlarda sürgün temasının yanında başka konularada dikkat çekildiği görülmektedir. *Gurbetten İniltiler* romanının sürgün temasını işleme noktasında öteki romanlar arasında merkezi bir konumda olduğu söylenebilir.

Ahıska Türkleri için ikinci sürgün olarak bilinen Fergana olayları ise daha çok *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanında verilmiştir. Romanın temasının tam olarak sürgün konusu olduğu söylenemez ancak sürgünün başlangıç aşamalarını işlemektedir. *Ahıska Sürgünleri, Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* ve *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanlarında da Fergana olayları Ahıska Türkleri için ikinci sürgün dalgasının yaşanmasına neden olmuştur. Ama bu romanlarda da daha çok birinci sürgünün etkileri işlenmiştir.

3.1.5.1.2. Kısıtlama/Esaret

Ahıska sürgününün yaşanması uzun yıllar unutulmayacak psikolojik yıkımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1944 Ahıska sürgünü, insani bir utanç veya toplumsal değerlerin yıkılma aşamalarının başlangıç noktası olmuştur. Orta Asya topraklarına ayak bastıkları ilk andan itibaren Ahıska Türkleri için kısıtlama ve esaret süreci başlamıştır. Ahıska Türkleri sürgünden sonra seyahat, okuma, barınma, çalışma ve özgürlük gibi birçok haktan mahrum bırakılmıştır. Birçok kısıtlama ile Ahıska Türklerine süresi belli olmayan bir esaret yaşatılmıştır. Bu esaretin kalıntıları günümüzde halen devam etmektedir. “Ahıskalı Türklerin hayatlarında sürgünler- göçler ve belirsiz yaşam koşulları, son yüzyıl içinde süreklilik kazanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin despot yönetiminde kimliksiz, vatansız, yer değiştirme ve çalışma özgürlüğü olmadan ikinci sınıf bir toplum olarak yaşam ve göçün

getirdiği diğer belirsizlikler, Ahıska Türklerinin yaşantıları üzerinde derin izler bırakmıştır (...) (Sevsay, 2017: 235).

Ahıska Türkleri ile ilgili incelenen romanlarda kısıtlama ve esaret teması daha çok sürgünden sonraki aşamada incelenmiştir. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanı başta olmak üzere *Aşka Son Bakış*, *Gurbetten İniltiler 3 Kariş Kariş Fergana*, *Ahıska Sürgünleri Ahıska Sürgünü Menemşe* ve *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanlarında kısıtlama ve esaret teması işlenmiştir. Bu romanlarda ortak anlatılan kısıtlamalardan seyahat, okuma, çalışma ve barınma gibi problemlere dikkat çekilmiştir. Ancak romanlara özgü farklı kısıtlamalarda aktarılmıştır. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanı öteki romanlardan farklı olarak sadece kısıtlama ve esaret temasını işlemiştir. Romanda Ahıska'dan sürgün edilen halk Orta Asya'daki farklı bölgelere dağıtılmıştır. Belli köylere yerleştirilen Ahıska Türklerinin en yakın köye bile seyahat etme veya bulunduğu yerden ayrılma hakkı yoktur. Bu olay Tufan ve Güneş özelinde detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Seyahat veya göç izni bulunmayan Ahıska Türkleri birçok tanıdık ve akrabalarını yıllarca görememiştir. Bu uygulama ile Ahıska Türkleri arasındaki iletişimin kopmasını sağlayan siyasi otorite, Ahıska Türklerinin buldukları yerlerde de bazı kısıtlamara maruz kalmasını sağlamıştır. Kolhoz idarelerinin yoğun çalışma mesaipleri neredeyse aynı evde yaşayan Ahıska Türklerinin birbirlerini görmesini bile engellemiştir.

Ahıska Türkleri için bir açık ceza evi olan Orta Asya toprakları, zorlu coğrafyası ile de kısıtlamalar ve esaret duygusunun yaşanmasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşının yaşandığı yıllar olduğu için tüm Sovyet Rusya'da olduğu gibi Orta Asya topraklarında da gıda tedarikinde büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Ahıska Türkleri bütün bu zorluklar ile beraber romanda da anlatıldığı gibi çorak arazilerin olduğu yerlere yerleştirilmişlerdir. Devletin günlük yiyecek ihtiyacını karşılamaması ve çıkarıcı yöneticiler tarafından halkın günlük mevcut yiyeceğinin birer bahane ile kesilmesi, Ahıska Türkleri için temel ihtiyaçlara karşı bir savaşın verilmesine neden olmuştur. Ahıska Türklerinin yeterince gıda alamaması yerli otların tüketilmesine neden olmuştur. Buldukları coğrafyayı yeterince tanımamaları zehirli otların tüketilmesine yol açmış ve ölümlerin artmasına neden olmuştur. Romandaki önemli kahramanlardan biri olan Çiçek Nine de zehirli otlardan dolayı ölmüştür. "(...) Çiçek Nine halsizliğini açlıktan olsa gerek diye düşündü ve ulaşabildiği yerden yonca kopartıp biraz daha yemeye başladı.

Şimdi de sadece karnı yanmakla kalmayıp sanki şişiyordu bile. (...) Çiçek Nine'nin içi yanıyor, karnı şişiyor, gözleri büyüymüş gibi oluyor, nefes almakta da zorlandığını hissediyordu (...) (Ahıskalı, 2007: 298).

Ahıska Türkleri coğrafi nedenlerden dolayı sürekli yılan ısırılmalarına ve kurt saldırılarına da maruz kalmıştır. Hastalanan Ahıska Türklerine hiçbir sağlık yardımı yapılmamıştır. Tamamen alternatif tıp ile yapılan bazı uygulamalar ve bitkisel ilaçlar hastalıklar için kullanılmıştır. Romanda da anlatıldığı gibi Ahıska Türkleri ya birer samanlık ya da yıkık bir kulübeye yerleştirilmiştir. Barınma ihtiyacındaki yetersiz koşullar hastalıkları ve ölümleri ciddi oranda etkilemiştir.

Aşka Son Bakış romanında Hatice'nin torunu okuma ve seyahat hakkını yıllar sonra elde etmiştir. Romanda okuma ve seyahat kısıtlamasına dikkat çekilmiştir. *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanında çalışma ve daha çok özgürlük alanındaki kısıtlamalar aktarılmıştır. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında barınma ve açlık ile verilen savaş ön plana çıkmıştır. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında barınma ve temel ihtiyaçlarda yaşanan öteki kısıtlamalar dile getirilmiş olsa da daha sonra elde edilen haklar daha çok olaylar içinde göze çarpmıştır. *Ahıska Sürgünleri* romanında kısıtlama ve esaret temaları yüzeysel bir şekilde işlenmiştir. Bu romanlarda kısıtlama ve esaret teması işlenmiştir. Ancak *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanındaki gibi tam anlamı ile tüm romana hâkim olan bir tema söz konusu değildir. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanı kısıtlama ve esaret temasının işlenmesinden dolayı merkezi bir konumdadır. Esaret duygusu her ne kadar Ahıska Türkleri için sona ermiş olsa da bazı kısıtlamalar halen devam etmektedir.

3.1.5.1.3. Göç

Göç bir insanın veya topluluğun, bir yerden başka bir yere barınma, çalışma, sağlık veya eğitim gibi faktörlerden dolayı köklü bir değişim ile taşınmasıdır. Göç, hareketliliği, toplumsal değişimi ve kişisel değişiklikleri ortaya çıkaran bir süreçtir. Göçler zorunlu veya gönüllü olmak üzere iki kategoriye ayrılabilir. Göçler ve ayrıldığı kategorilere ilişkin birçok tanım bulunmaktadır. “ (...) Bu tür eylem ve hareket ülke sınırları içinde olursa iç göç, ülkeler arasında gerçekleşirse dış göç olarak nitelendirilmektedir. Birleşmiş Milletlere göre göçün tanımı “kişinin kökten yerinden başka bir yere giderek orada kalıcı yerleşmesi ve böylece ikamet yerinin değişmesi (...)” şeklinde ifade edilir (Bulut, 2017: 46).

Aynı coğrafya üzerinde yapılan göçler ile başka bir coğrafyaya veya ülkeye yapılan göçler arasında belli başlı farklar vardır. Aynı coğrafya üzerinde yapılan göçlerde genel

olarak belli başlı kültür farklarının daha çok ön plana çıktığı görülmektedir. Başka bir coğrafyaya yapılan göçlerde ise dil, din, ırk ve tamamen farklı bir kültürün çatışması daha çok görülen durumlar arasındadır. Tarihsel süreç içerisinde savaş, hastalık, siyasi ve toplumsal olaylardan dolayı birçok kitlesel göç olayı gerçekleşmiştir. Bu göçlerden bir tanesi de Ahıska Türklerinin gerçekleştirmiş olduğu kitlesel göçlerdir. 1828 yılından sonra Kafkasya'da Rus egemenliğinin tırmanması bu coğrafyada yaşayan halklar arasında çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Bu coğrafyada önemli bir varlık olan Ahıska Türkleri de bu çatışmalara maruz kalmış ve küçük gruplar halinde Anadolu'ya kitlesel bir göç hareketi başlatmışlardır.

Ahıska Türkleri ile ilgili incelenen romanlarda kitlesel göç hareketleri ile başlayan olayların tematik bir şekilde işlendiği görülmüştür. *Dinmeyen Acı Kafkasya* ve *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanları başta olmak üzere *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin*, *Ahıska Sürgünü Menemşe* ve *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanlarında göç temasının işlendiği görülmektedir. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanı iç ve dış olmak üzere birçok göç hareketinin yaşandığı bir romandır. Roman tam anlamıyla Ahıska Türklerinin göçlerini tema olarak ele almaktadır. Romandaki ilk göç dalgası Ermeni çetelerin verdiği kayıplara dayanamayan Şirin Hanım ve torunu tarafından gerçekleştirilmiştir. Başka bir coğrafya olan Gence'ye göç etmişlerdir. Bu göçte varılan nokta *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında bilinmektedir. İkinci ve en büyük göç dalgası Hasan Ağa ve ailesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu göç hareketi romanın kilit noktasını oluşturmakta ve bareberindeki olayların seyrini değiştirmektedir. Hasan Ağa ve ailesi romanda bu göç hareketinden derin bir şekilde etkilenmiştir. "Hasan Ağa, yere çömelip, avuçlarını toprağın üzerinde dolaştırdı. Bu, dede baba yadigarı toprağıyla son temasıydı.

Ailenin bütün fertleri onu izliyordu. Hepsi de dile getirmeselerde aynı duyguyu taşıyordu. Geride bıraktığı sevdikleri kadar özleyecekti toprakları. Hasan Ağa, ayağa kalkarken bir avuç ıslak toprağı avucuna aldı, parmaklarının arasından akışını seyretti. Bir avuç daha aldı, mendile bağladı cebine koydu (Aktaş, 2007: 244).

Hasan Ağa ve ailesi Ahıska'daki çiftliklerinden Çıldır'ın Suhara Köyüne göç etmiştir. Romandaki göç hareketi bazı ağır şartların yaşanmasına neden olmuştur. Yoldaki saldırılara ve hava koşullarına dayanmak zorunda kalarak gerçekleştirilen göçler vardır. Bununla beraber Mürsel'in Anadolu'da gerçekleştirdiği ve daha çok askeri nedenlerden

dolayı küçük çapta göçler de mevcuttur. Romandaki göç teması Ahıska Türklerinin sürgünden çok öncesinde bile ağır şartlara maruz kaldıklarını göstermektedir.

Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı) romanında da 1828 yılından sonraki kitlesel göç hareketlerinden biri yaşanmıştır. Romandaki göç teması *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında olduğu gibi Ahıska Türklerinin toplumsal, siyasi ve kültürel alanda yaşadıkları sıkıntıların anlatımı için önemli bir noktadır. Romanda Gülperi ve Molla Süleyman aileleri ve başka Ahıska Türkleri ile birlikte kitlesel bir göç hareketi gerçekleştirmişlerdir. Gülperi, bu göç olayının etkisini uzun yıllar boyunca üzerinden atamamıştır. Bu göç hareketi Gülperi'nin karakteri üzerinde etkili olan en önemli faktördür. "Ah bu toprak... Ah bu toprak... Bizim öz yurdumuz," diye bağırdı. Yanında oturan oğlunun başını çektii, saçlarını okşadı, yanaklarından alnından öpmeye başladı.

İkisi de ağlıyordu. Buralara göç edeli anasının güldüğünü, ne kendisinin ne kardeşlerinin başını okşadığını, ne de öptüğünü görmemişti. Bu sevgi çok uzaklarda kalmış, şimdi o günleri hayal meyal hatırlayıp anasının yüreğinin yumuşaklığını hissetti (...). (Kaya, 2009: 28).

Molla Süleyman ve Gülperi Ahıska'dan Çorum'a göç etmiş ve bu toprakları öz vatan olarak kabul etmiştir. Ahıska ve Ahıska'daki yaşanan bütün sıkıntılar Gülperi'nin düşünceleri üzerinden sıkça aktarılmıştır. Gülperi ve beraberindekilerin göç etmesinin altındaki neden Hasan Ağa ve ailesinin göç etmesinin altındaki neden ile aynıdır. Mehmet'in askerlikten kaçarken yolda uğrayıp kaldığı yerlerde küçük çapta yapılan göçler şeklinde değerlendirilebilir. Bu noktada Mehmet ve Mürsel'in gerçekleştirdiği göçler benzer şekilde ele alınabilir.

Dinmeyen Acı Kafkasya ve *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanları tam anlamı ile göç temasını ve beraberinde getirdiklerini benzer şekilde işlemektedir. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanının bir devamı niteliğinde olan *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında Mikayil'in köyden göç etmesi ile romanın sonundaki bütün olayların merkezi değişmiştir. Roman genel anlamda göç temasını işlemese de Mikayil ve ailesinin göç etmesi romanı göç unsuru üzerinden değerlendirmeyi gerektirmektedir. Romandaki göç dalgası Gevher'in sonraki hayatında büyük değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Mikayil ve ailesinin göçü, Ahıska Türklerinin yaşadığı göçten ziyade Anadolu'daki bir ailenin başka bir şehre göç etmesi şeklinde değerlendirilmelidir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında Menemşe ve eşinin İstanbul'a göç etmesi romanın son bölümünün Türkiye'de geçmesine neden olmuştur. *Dut Ağacı*

Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında Şahbender, tek başına birçok göç hareketi yaşamıştır. Bu göçlerin hepsi Ahıska Türklerinin sürgünden sonra yaşadığı göç hareketlerini özetler niteliktedir. *Ahıska Sürgünleri* romanında Ilgar ve ailesinin Bakü'ye göç ettiği anlatılmıştır. Ancak romanda göç temasının detaylı şekilde ele alındığı görülmemiştir. Bu romanlardaki göç unsuru tek tema olarak ele alınmamalıdır. Romanlarda başka temalarında işlendiği görülmektedir.

3.1.5.1.4. İşkence/Ölüm

Tarihsel süreç içinde birçok siyasi otorite kendi meşru varlığını kabul ettirmek için bazı topluluklar üzerinde insanlık dışı uygulamalar gerçekleştirmiştir. Bu uygulamalar ilk çağ topluluklarından başlayarak yakın tarihimize kadar sürekli devam etmiş ve kitlesel insan ölümlerine neden olmuştur. İlk çağlarda istenmeyen insanların diri diri gömülmesine tanıklık ederken II. Dünya Savaşı yıllarında insanların canlı bir şekilde fırınlarda yakıldığı da görülmektedir. İşkence ve ölümler istenmeyen kişi veya topluluklar için kaçınılmaz bir gerçek olarak görülebilir. Ahıska Türkleri de tarihsel süreç içindeki topluluklar gibi işkence ve ölümlere maruz kalmıştır. 1828 yılından itibaren başlayan işkence ve ölümler yakın tarihimize kadar sürmüştür. Ahıska Türkleri için toplu bir işkence ve ölüm yaşadıkları ilk sürgün ile başlamıştır. Ahıska sürgünü ile tarihin tanıklık edeceği en büyük kayıplar ve görülmemiş uygulamalar gerçekleşmiştir. “Hiçbir suç isnat edilmeden sürgün edilen Ahıska Türklüğü, çok büyük acılar yaşadı. Özbekistan, Kazakistan ve başka yerlere ulaştıktan altı ay sonra NKVD'nin sıkı kontrolü altında yaşamaya başladılar. (...) Sürgün yerlerinde açlık ve soğuktan 30-50.000 kişi öldü” (Zeyrek, 2008: 15). İlk sürgünde temel ihtiyaçları karşılayamama, olumsuz hava koşulları, salgın hastalıklar, olumsuz yaşam koşulları ve Rus askerlerin keyfi tavırları Ahıska Türkleri için ilk sırada gelen işkencelerdir. Kafkasya'dan başlayarak Orta Asya topraklarına kadar süren yolculuk esnasında her durakta yüzlerce ceset ıssız topraklara bırakılmıştır. Bu işkence ve ölümler Ahıska Türkleri ile ilgili romanlarda tematik bir inceleme ile ele alınmıştır. Hemen hemen tüm romanlarda işkence ve ölüm temaları işlenmiştir. Bazı romanlarda sadece ölüm temasının işlendiği de görülmektedir.

İlk sürgünle beraber başlayan ölüm dalgasının en çok görüldüğü romanlardan biri *Gurbetten İniltiler* dir. Romanda her durakta yüzlerce ceset ıssız topraklara bırakılmıştır. Kalabalık ailelerden geriye bir iki kişiden başka kimse kalmamıştır. Romanda Asya

Halanın ailesinden geriye sadece yeni doğan torunu kalmıştır. “Ah Asya Gelin ah, ne güzel ailesi vardı. Mutlu bir hayat sürüyorlardı.

İbret bir aileydi, dünyada bir tane baht varsa o da Asya Gelin’deydi. Şimdi sekiz nüfuslu aileden iki kızamıktan kıvranan hasta çocuk ve birde baygın anaları kaldı (Ahıskalı, 2006: 127).

Romanda Asya Halanın ailesi gibi verilen birçok kayıptan söz edilmiştir. Günlerdir yolda olan Ahıska Türkleri için ölüm duygusu günlük yaşanan bir ihtiyaç halini almıştır. Psikolojik bir yıkım yaşayan Ahıska Türkleri için ölüm bazen bir kurtuluş yolu olarak görülmüştür. Ölüm korkusu ve gerçeğinin yoğun bir şekilde işlendiği romanda kişiler arasında sıradanlaşan işkencelere de yer verilmiştir. Romandaki açlık, susuzluk, soğuk, salgın hastalıklar, temel ihtiyaçlar ve kadınsal ihtiyaçların giderilmesindeki olumsuzluklar günler geçtikçe alışılmış bir duruma yol açmış ve sıradan bir hal almıştır. Ahıska Türkleri öğrenilmiş bir çaresizlikle hayatta kalmaya çalışmıştır.

Ahıska Türklerinin işkence ve ölümlerle olan mücadelesi sürgünden sonrada devam etmiştir. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanında salgın hastalıklar, olumsuz hava koşulları ve gıda sorunu, Ahıska Türklerinin ölüm duygusuna olan yakınlığını ve korkuyu diri tutmuştur. Romanda Ahıska Türklerinin yaşadığı kısıtlamalar yoğun bir şekilde anlatılmıştır. Bu kısıtlamalar Ahıska Türkleri için işkenceye dönüşmüştür.

Ahıska Türkleri için ikinci büyük yıkım Fergana Olayları ile başlamıştır. Fergana olaylarında birçok Ahıska Türkü katledilmiştir. Diri diri yakılan insanlar, tecavüz edilen kadınlar ve yağmalanan evler ile Ahıska Türklerine en büyük işkenceler yaşatılmıştır. Ahıska Türkleri bu olaylarda hem maddi hem de manevi olarak birçok kayıp yaşamıştır. “Resmî rakamlara göre 3-12 Haziran arasında yaşanan olaylarda 51’i Ahıska Türkü, 38’i Özbek ve 25’i farklı milletlerden olmak üzere toplam 112 kişi hayatını kaybetmiştir.

1032 kişi vücudunun çeşitli yerlerinden yaralanmış, 856 ev ve devlet binası yakılmış ve yağmalanmıştır (...) (Hasanoğlu, 2014: 11).

Ahıska Türkleri için akıllamaz işkence ve ölümlerin yaşandığı olayları bazı romanlar tema olarak işlemiştir. *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanı tema olarak Ahıska Türklerinin yaşadığı işkence ve ölümleri ele almıştır. Romanda Fergana Vadisinin hemen hemen her köşesinde meydana gelen olaylar veya çatışmalar bölüm bölüm olarak aktarılmıştır. Ahıska Türklerinin katledilmesi için gerçekleştirilen kitlesel saldırılar büyük ve akıllamaz ölümlerin gerçekleşmesine neden olmuştur. “(...) Nasıl kalabalık oldukları, evleri nasıl yağmalayıp, yaktıkları, ellerine geçenleri nasıl işkencelerle

öldürdükleri, en kötüsü de namusa tecavüz ettikleri ne kadar yüreklere korku salıyorsa, bir o kadar da nefret uyandırıyor (..)” (Ahıskalı, 2010: 254). Romanda işlenen işkence ve ölüm teması bazı bölümlerde çok ince detayları vermektedir. Yanan sokak aralarında gezen kahramanlar, yanık et kokusu ve insan inlemelerinden söz etmektedir. Bu tür bir fahşet Ahıska Türkleri için yıllar sonra başka sürgünlerin yaşanmasına yol açmıştır. Romanın tamamına hâkim olan işkence ve ölüm teması öteki romanlardan ayırt edici bir özellik sağlamıştır. *Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana* romanı işkence ve ölüm teması noktasında öteki romanlara göre merkezi bir konumdadır.

Ahıska Sürgünü Menemşe romanında Ahıska sürgünü ve Fergana olayalarından sonra yaşananlar anlatılmıştır. Bu olaylar ile bazı işkenceler ve ölümlere dikkat çekilmiştir. Ahıska sürgününde daha çok ölüm duygusu ve verilen kayıplar ön plandayken sonrasında yaşanan olaylarda ise Ahıska Türklerinin yaşadığı kısıtlamalar yani küçük çapta işkenceler ortaya çıkmaktadır. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında sürgün esnasında yaşanan ölümlere daha çok dikkat çekilmiştir. Ahmet Ağanın sürgünde ölmesiyle Ömer, bu olayı üzerinden atamamış ve Orta Asya’ya vardıkları zaman babası için boş bir mezar yapmıştır. Bu boş mezar imgesi birçok anlamı bünyesinde barındırmaktadır. Bu anlamlardan biri ölüm duygusunun Ahıska Türkleri üzerinde yoğun bir baskı yaratmış olmasıdır. Bir diğeri ise ait olmadıkları bir toprakta gerçek olmayan bir mezarın varolmasıdır. *Dut Ağacı Ahıska’dan Geriye Kaldı?* romanında ise ölüm duygusu ve ciddi işkenceler çocuk yaşta Şahbender için sürgünün ilk yıkımlarıdır. Nezenni’nin ölen bebeğinin uzun süre saklanması ve zor koşullarda gerçekleştirilen doğum olayı Şahbender için yıllar sonra bile etkisini devam ettirmiştir. Genç yaşta Fergana olayları ile karşılaşan Şahbender’in, anne ve babasını kaybetmesi de önemli bir noktadır. Kayınpederi, eşi, silah arkadaşları ve Nezenni’nin ölümü romanda işlenen öteki kayıplardır. Romanda genel olarak bir ölüm duygusunun hâkimiyeti vardır. Yukarıda adı geçen romanlarda işkence ve ölüm teması hâkimdir. Ancak *Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana* romanındaki gibi tek tema olarak işlenmemiştir.

Ahıska Sürgünleri romanında belirgin olarak işlenen temalardan biri işkence ve ölüm temasıdır. Romanda yazar, hem sürgün anında hem sürgünden sonra hem de Ilgar’ın hapis olduğu süre boyunca yaşanan işkenceleri ve ölümleri anlatmıştır. Ilgar’ın hapis süreci boyunca yaşadığı işkenceler üzerinden Sovyet mahkûmların yaşadıkları sıkıntılar da

anlatılmaktadır.“Trene bindirilen sürgün mahkûmların hepsinin sakalları bir karış, elbiseleri yırtık pırtık, elleri arkalarında iplerle sıkı sıkı bağlanmıştı.

Zayıflamış yüzleri ölü yüzü gibi bembeyazdı. Önlerinde arkalarında tüfekli, süngülü NKVD askerleri vahşi hayvanlar gibi haykırarak emirler yağdırıyordu (Demirkaya, 2019: 217).

Bunun gibi işkenceler toplama kampında da devam etmiştir. Ilgar, bu yönden *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanındaki İsmail ile benzer bir kader yaşamıştır. Aynı zamana paralel olarak Zeynep’de farklı işkenceler yaşamıştır. Romanda ölüm teması da belirgin olarak işlenmiştir. Rüstem Kişi’nin eşinin ölümü, Sona Nene’nin ölümü, Yusuf Muallim’in ölümü, Ilgar’ın ölümü ve Zeynep’in ölümü romanda en çok ön plana çıkan olaylar arasında yer almıştır. Bu kişilerin ölümlerine ve defin işlemlerine dair ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bunun yanı sıra Ahıska sürgününe karşı çıkan kişiler, sürgün esnasında farklı nedenlerle hayatını kaybeden kişiler ve Ilgar gibi hapis hayatı yaşayan kişiler üzerinden de ölüm teması işlenmiştir.

Aşka Son Bakış, Dinmeyen Acı Kafkasya, Sara Ahıska’da Bir Ermeni Gelin, Kardaki Ayak İzleri(Ahıska Türklerinin Dramı) ve Vatan Kokusu romanlarında bazı küçük çapta işkence ve ölüm olaylarına yer verilmiştir. Ancak tam anlamı ile romanlarda işkence ve ölüm temasının işlendiği görülmemiştir. Romanlarda daha çok yaşanan olayların aktarımı için işkence ve ölüm birer araç olarak kullanılmıştır.

3.1.5.1.5. Savaş

Savaşlar insalık tarihinde büyük değişimlere neden olan bir sürecin başlangıcıdır. Tarımsal faaliyetler ile birlikte insan gücüne olan ihtiyaç artmıştır. Yiyecek ihtiyaçlarından fazlasını karşılayan insan toplulukları sanatsal faaliyetlere ilgi duymaya başlamıştır. Bu sanatsal faaliyetler yeni buluşların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu hareket küçük çapta savaşların veya anlaşmazlıkların ilk tohumlarını ekmiştir. Bu buluşlar ile ilk insan toplulukları ya da siyasi otoriteler daha fazla güce veya bilgiye sahip olmak için bazı savaş aletleri geliştirmeye başlamıştır. Bu aletler ile krallıklar veya topluluklar arasında kitlesel savaşlar ortaya çıkmıştır. Genel olarak geniş topraklara sahip olabilmek ve dış saldırılara karşı koymak için ortaya çıkan savaşlar büyük insan kayıplarına neden olmuştur. Dünya tarihinde birçok savaş yaşanmıştır. Ancak tarihin en önemli savaşları I. ve II. Dünya Savaşları olarak gösterilebilir. Başta Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun topraklarının bölünmesi için ortaya çıkan I. Dünya Savaşı’nda tarihin en

büyük kayıpları verilmiştir. I. Dünya Savaşının sonuçları ve yankıları yıllar sonra bile etkisini devam ettirmiştir. Bu büyük savaşın izleri birçok edebî esere konu olmuştur.

Ahıska Türkleri ile ilgili incelenen romanlarda her ne kadar II. Dünya Savaşının etkileri görülse de bazı romanlarda I. Dünya Savaşının da Ahıska Türkleri için bir dönüm noktası olduğu anlatılmıştır. Savaş temasının genel olarak işlendiği birkaç roman vardır. I. Dünya Savaşı ile Kafkasya bölgesinde ortaya çıkan Rus tehdidi dengelerin değişmesine neden olmuştur. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında Rusların 1828 yılından başlayarak başta Ahıska bölgesi olmak üzere Kafkasya topraklarını işgale girmesi anlatılmaktadır. Romanda Ahıska bölgesinin savaştan önceki halleri ve yaşadığı zorluklara ilişkin bilgiler verilmektedir. Ahıska'nın işgali ile başlayan girişim Kars ve Ardahan bölgesinin alınmasına kadar devam etmiştir. "1828'de Ruslar, Ahıska'yı kuşatma hazırlıklarını büyük bir hızla tamamladılar. Özellikle, daha önceleri Osmanlı ordusunun bulunduğu tepelere, bataryalar çıkarılarak yerleştirildi. Ruslar, 28 Ağustos'ta sabaha karşı talihsiz kasabayı bombalamaya başladılar (...)" (Aktaş, 2007: 17). Romanda Ahıska'nın işgali ile başlayan savaşın anlatımı yıllar sonra Batı cephesinde verilen mücadele ile sona ermektedir. Romandaki savaşın seyri panoramik bir şekilde ilerlemektedir. Romanda baştan sona bir savaş temasının varlığından söz edilebilir. Bu savaşta Ahıska Türklerinin can, mal ve namus konusunda verdiği mücadele ile kayıplardan da söz edilmiştir. Ahıska sürgününe giden yolda ilk kitlesel kayıpların ve saldırıların başlangıcı Rus işgali ile başlamıştır. Ahıska Türkleri kendi topraklarında sürekli işgale ve Rus baskılarına maruz kalmıştır. Romanda işlenen savaş teması daha çok Kafkasya özelinde meydana gelen olayların aktarımı şeklinde olmuştur.

Romanın devamı niteliğinde olan *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanının da savaş teması işlenmektedir. Batı cephesinde sona eren anlatım bu romanda yeniden başlamaktadır. Romanda daha çok TBMM'nin verdiği mücadeleler ve siyasi olaylar anlatılmaktadır. Ancak I. Dünya Savaşında Kafkasya'da Ahıska Türklerinin aktif olarak verdiği mücadele ve kayıplarda ön plandadır. Romanın başlarında daha çok savaş temasının işlendiği görülmüştür. Romanın sonlarında ise savaşın birer sonucu olarak siyasi olaylarda meydana gelen gelişmeler verilmiştir. Savaşın sebepleri, seyri ve sonuçları bu romanda da panoramik bir şekilde aktarılmıştır. *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanında da I. Dünya Savaşı'nın tema olarak işlendiği görülmektedir. Romanda savaştan dolayı göç etmek zorunda kalan Ahıskalı aillerin hayat öyküsü anlatılmaktadır.

Romanda savaşın bir getirisi olarak ölümler, zorluklar ve saldırılar da olayların içine dâhil olmuştur. Genel olarak üç romanda da 1828 yılında başlayan işgaller ile I. Dünya Savaşının sonlarına kadar süren savaş süreci verilmiştir. Bu savaşın Ahıska Türkleri üzerinde etkisi irdelenmiştir.

Romanlarda I. Dünya Savaşının bir sonucu olarak görülen II. Dünya Savaşının etkileri daha çok işlenmiştir. Alman orduları ve Rus ordularının ideolojik söylemleri ile girişmiş oldukları büyük savaşlar yerli halk kadar Ahıska Türkleri için de büyük yıkımlar ile sonuçlanmıştır. II. Dünya Savaşı ile birlikte dünya üzerinde siyasi dengeler değişmiş ve dünya büyük bir kriz sürecinden geçmiştir. Nazi Almanya’sı “hayat sahası” düşüncesi ile sınırlarını genişletmek ve dünya üzerinde en etkili güç olmak için II. Dünya Savaşına girmiştir. Almanya’nın lideri ve nazizmin kurucu olan Hitler, Rus petroleri ve kaynaklarının sahibi olmak için Moskova’ya karşı bir harekâat başlatmıştır. “22 Haziran Pazar sabahın ilk saatlerinde, Almanlar, Rus sınırını geçtiler. Artık  büyük kol, Baltık Denizi’yle Karpatlar arasında ucu bucağı görünmeyen topraklara, sonunu kimsenin tahmin edemeyeceği bir savaşa doğru doludizgin koşuyordu” (Hart, 1999: 171). II. Dünya Savaşı başta tüm Kafkas halkları olmak üzere Ahıska Türkleri üzerinde de derin etkiler bırakmıştır. Ahıska Türkleri II. Dünya Savaşı ile büyük kayıplar vermiş ve vatanlarından sürgün edilmiştir. Savaşın sonuçlarını en ağır Şekilde ödeyen topluluk Ahıska Türkleridir. Bu bedel yıllar içerisinde etkisini hiç kaybetmeden günümüze kadar devam etmektedir. Rus lideri Stalin, II. Dünya Savaşı’nı bahane ederek sınır güvenliği adı altında Ahıska Türklerini sürgün etmiştir. Bu sürgünle Kafkasya için bir tampon bölge görevi üstlenen Ahıska bölgesi azınlık nüfusların lehine değişimlere uğramıştır.

II. Dünya Savaşı, Ahıska Türkleri ile ilgili yazılmış olan romanlarda önemli bir tema olarak ele alınmaktadır. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında Alman orduların ilerleyişi ile savaşın daha zor geçtiği anlatılmaktadır. Romanda İsmail aktif olarak Rus birlikleri için bazı tehlikeli görevler üstlenmiş ve istihbarat toplamıştır. Almanya ve Rusya arasındaki savaş tüm Sovyet toprakları için büyük bir mücadelenin başlamasına neden olmuştur. Bu mücadele Ahıska Türkleri için de zorlu geçmektedir. “Stalin bir yandan Alman saldırılarına karşı koymaya çalışıyor, bir yandan da komünist sistemin tam olarak ülkede yerleşmesi için çaba gösteriyordu.

Devrimlerin gereğini yapan yapmaya çalışıyordu. Bunun için çok önemli tedbirler alıyordu. Stalin’in ülke çapında daha çok sert davranmasının asıl

sebebi Nazi Almanya'sı ile Sovyetler Birliği'nin gerginliği idi (...) (Topçu, 2016: 134).

İsmail gibi birçok Ahıska Türkü savaşa gitmiş ve çoğu dönememiştir. Romanda savaşı aktif olarak yaşayan kişi İsmail'dir. Resmiye ve beraberindekiler ise savaşın sonuçlarını yaşamıştır. *Ahıska Sürgünleri* romanında savaş bir tema olarak işlenmiştir. Ancak savaşı fiili olarak yaşayan kahramanlar yoktur. Daha çok savaşın gidişatı ve sonuçları kahramanların hayatları üzerinde etkili olmuştur. Savaş romanı yönlendiren unsurdur. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında da savaş bir tema olarak görölmektedir. Cemil ve Mişa savaşı aktif olarak yaşayan kişilerdir. Romanda savaşın ilerleyişi ve yankıları sık sık ele alınmaktadır. Savaş ile birlikte komünist hareketlerinde aktif şekilde ilerleyişi görölmektedir. Romanda savaş sonrası birçok Ahıska Türkünün öldüğu anlatılmıştır. II. Dünya Savaşı'nda Ahıska Türkleri tüm Sovyet halkları gibi ciddi kayıplar veren ve vatan savunmasını korkusuz bir şekilde gerçekleştiren kişilerdir. II. Dünya Savaşı'ndan topkyekün etkilen toplulukların başında Ahıska Türkleri gelmektedir. Ahıskalı erkekler cephede mücadele verirken aileleri sürgünde mücadele vermiştir.

Gurbetten İniltiler ve *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanlarında da II. Dünya Savaşı ve savaşın Ahıska Türklerine getirileri tema olarak işlenmiştir. *Gurbetten İniltiler* romanında II. Dünya Savaşı'nın etkileri romanın başından itibaren anlatılmaya başlanmıştır. Birçok ailenin erkeği savaşa gittiği için sürgün faciasını daha çok kadın ve çocuklar yaşamıştır. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanında savaşın ekonomik ve toplumsal yaşamı aksattığı yönlerine dikkat çekilmiştir. Savaşın sancılı sürecini en derin şekilde aktaran romanlardan biridir. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında sürgün süreci işlenmiştir. Ancak II. Dünya Savaşının anlatımı söz konusu değildir. Romanda işlenen savaş teması Azerbaycan'ın bağımsızlık için verdiği mücadeleler ile anlatılmıştır. Sovyet Rusya'nın yıkım aşamasına girmesi ile Azerbaycan içerisinde de bağımsızlık için bir süreç başlamıştır. Şahbender, bu mücadeleler de aktif şekilde görev almıştır. Romandaki en önemli olaylardan biri de Hocalı'da yaşanan insanlık krizidir. Savaşın bir başka yüzü de bu olay ile gün yüzüne çıkmıştır. Savaş teması yukarıda ismi geçen romanlarda hemen hemen aynı şekilde ele alınmıştır. Ahıska Türkleri için yaşanan yıkımlar ve verilen kayıplar zaman ve mekân farkı dışında benzer sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

3.1.5.2. Bireysel/Ferdî Temalar

3.1.5.2.1. Aşk/Ayrılık

Aşk, tüm toplumlarda duygusal bir gerçeklik olarak varlığını sürdürmektedir. Toplumsal olaylarda veya yaşamda aşkın her zaman varlığından söz edilebilir. İlk roman denemelerinden, günümüzde kaleme alınan romanlara kadar aşk teması sürekli işlenen bir konu olmuştur. İki kişi arasındaki yaşanan aşk etrafında oluşturulan entrika ve düğümler romanın genel seyrini oluşturmaktadır. Tüm zorluklar veya mutluluklar yani zıtlıklar bu kavram etrafında şekillenir. Ahıska Türkleri ile ilgili kaleme alınmış olan romanlarda aşk teması tam anlamı ile bazı romanlarda işlenmiştir. Aşkın veya özlemin bir neticesi olan ayrılık konusunda aşk temasının yaşandığı romanlarda görülmektedir. Romanların genel seyri dikkate alındığı zaman aşk ve ayrılık teması bir arada değerlendirilmelidir. Genel olarak aşk temasının işlendiği romanlar aşağıda verilmiş olan tablodaki gibidir;

Tablo 18

Aşk Temasını İşleyen Romanlar

Romanlar	Aşk Teması
<i>Aşka Son Bakış</i>	Cemal - Hatice
<i>Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı</i> <i>Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış</i> <i>Fergana</i>	Tufan - Güneş
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i> <i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	Mürsel- Sara
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	İlgar- Zeynep
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	Cemil - Nino
<i>Vatan Kokusu</i>	İsmail Dede – Hatice
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	Şahbender – Ruhişen

Kaynak: Sanlı, 2003: 9-152, Ahıskalı, 2007: 7-346, Ahıskalı, 2010: 11-398, Aktaş, 2007: 5-394, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Paşayeva, 2016: 3-55, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda aşk temasını işleyen romanlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu romanlar sağ tarafında ise âşık olan çiftler yani kahramanlar yer almaktadır. Her romanın kendi içerisinde yer alan âşık çifti karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Ahıska Türkleri ile ilgili yazılmış olan romanlarda aşk ve ayrılığın baştan sona kadar tema olarak işlendiği eserlerden biri *Aşka Son Bakış* romanıdır. Roman Hatice ve Cemal'in aşkı ve ayrılığı ile başlamaktadır. Romanın başlarında Hatice, annesine ve en yakın arkadaşına Cemal'i sevdiğini söylemektedir. Hatice'nin arkadaşının ön ayak olması ile Hatice ve Cemal buluşup aşklarını birbirine itiraf ederler. "Aşkları bulutlar kadar hafif,

denizin suları kadar hırçın, Cemal'in ihtiyar annesinin her akşamüstü sağdığı koyunların ak sütü kadar da temizdi.

Kaynağından yeni çıkan, insan eli değmemiş Cebrail deresinin suları kadar duruydu. Bu aşkta hiçbir art niyet ve beklenti yoktu. Beklentsiz ve karşılıksız, birbirlerini oldukları gibi seviyorlardı. Hiçbir şartları da yoktu. İlk tanıdıkları günkü gibi kabullenmişlerdi birbirlerini (Sanlı, 2003: 16).

Hatice ve Cemal'in aşkları evlilik ve çocukla taçlanır. Ancak Ahıska sürgünü ile birlikte uzun yıllar sürecek amansız bir ayrılık iki âşık için başlamış olur. Roman kilometrelerce ötede birbirlerinden habersiz yaşayan Hatice ve Cemal'in hayat öykülerini anlatmakla devam eder. Bu aşkı ilk hisseden Hatice, en ağır şartlarda yaşamaya başlamıştır. Cemal'den tek hatıra olan oğlunu dünyaya getirir. Cemal ise Hatice kadar aşkına sadık kalmamış ve ikinci bir evlilik gerçekleştirmiştir. Roman boyunca aşk ve ayrılık teması panoramik bir şekilde varlığını devam ettirmektedir. Aşkın ve ayrığın tüm halleri romanda yaşanan olaylar ile vücut bulmaktadır. Romanın sonlarına doğru ayrılık acısı son bulur. Ancak yıllar sonra kavuşan âşıkları bu defa ölüm ayırmaktadır. Hatice, Cemal'e kavuştuğu gün yıllarca söylediği şiiri tekrar ederek ölmüştür. Romandaki aşk ve ayrılık teması Ahıska sorununun bireysel olarak başka bir boyutuna dikkat çekmiştir. Ahıskalı aillerin sürgün ile beraber kendi dünyalarında yaşadıkları acıların bir örneği romanda verilmiştir.

Aşk ve ayrılık temasının işlendiği bir diğer roman *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanıdır. Romanın ilk başlarında Güneş ve Tufan'ın aşkları ile ilgili bilgi verilmiştir. Tufan ve Güneş'in aşkları neredeyse romanın ortalarına kadar anlatılmaktadır. "(...) Tufan ile Güneş komşu olarak doğup büyümüşler. Aralarında bir yaş fark vardı. Birbirlerine karşı olan aşklarını ne zaman ve nasıl başladığını kendileri de bilmiyor, hatırlamıyorlar.

Gözünü açıp aklını tanıdığından birbirlerini tanıdılar. Tufan Güneş'gillerde, Güneş de Tufan'gillerde beraber oynayıp büyüdüler (...) (Ahıskalı, 2007: 20).

Küçük yaşta başlayan bu büyük aşk öyküsü sürgünle beraber ayrılığa yerini bırakmıştır. Orta Asya'ya sürgün edilen Ahıska Türkleri için bulunduğu yerden ayrılmama yasağı getirilmiştir. Güneş yakın bir köyde olmasına rağmen Tufan gidip görememiştir. Bu ayrılık uzun zaman böyle sürerken Tufan'ın bir defa gizlice Güneş'in bulunduğu köye gitmesi ile kısa bir kavuşmaya dönüşmektedir. Romanda Tufan'ın sürgün edilmesi ve Güneş'in başka bir şehre taşınması ile iki âşık için uzun yıllar sürecek bir ayrılık

başlamaktadır. Romanın başındaki aşk ve ayrılık teması yerini kısıtlamaların anlatımına bırakmaktadır. *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanında Güneş ve Tufan yıllar sonra birbirlerini bulmuş ve kovuşmuştur. Romanda Güneş ve Tufan'ın hiç evlenmediği ve yıllarca birbirlerini beklediği anlatılmıştır. Yıllar sonra birbirlerine kavuşan âşıkların Fergana olayları ile birlikte yanarak öldüğü anlaşılmaktadır. Tufan ve Güneş, *Aşka Son Bakış* romanındaki Hatice ve Cemal gibi kavuştukları gün ölüm ile bir daha ayrılmışlardır. Romanlardaki aşk ve ayrılık teması *Aşka Son Bakış* romanındaki gibi tüm roman boyunca işlenmemiştir.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında Sara ve Mürsel'in aşkları anlatılmaktadır. Savaş ve göç teması ile paralel şekilde ilerleyen Aşk ve ayrılık temaları romanın sonlarına kadar devam etmiştir. Mürsel ve Sara Ahıska'da verilen bir davette tanışmıştır. İlk görüte Mürsel ve Sara birbirlerine âşık olmuştur. "(...) Gözleri onca insanın içinde, kendisini seyretmekte olan, bir çift gözle karşılaştı. Aralarından bir elektrik akımı gidip gelmişti.

Genç kız yanaklarının kızardığını, dizlerinin titrediğini, kalp atışlarının daha hızlandığını hissetti. Duyguları kalbine sığmıyordu. Başını hemen çevirip, gözlerini yere indirdi. (...) Delikanlının bakışlarını hep üzerinde hissediyor ama ondan yana bakmaya cesaret edemiyordu (Aktaş, 2007: 118).

Mürsel ve Sara gizlice Tiflis'te birkaç defa buluşmuştur. Ancak Hasan Ağa ve Sara'nın babası bu ilişkiyi onaylamadığı için ayrı durmak zorunda kalmışlardır. Mürsel, Sara ile evlenmek için defalarca babası ile görüşmüştür. Ancak Hasan Ağa, Sara'nın bir Ermeni kızı olduğu için kendilerine uygun biri olmadığını söylemiştir. Mürsel, Anadolu'ya göreve gidince Sara'da ailesinden ayrılıp yakın dostları olan bir ailenin yanına Sarıkamış'a gitmiştir. Böylece uzun yıllar sürecek olan ayrılık acısı Mürsel ve Sara için başlamış olur. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında Mürsel ve Sara'nın aşkları ve ayrılıkları tema olarak tekrar işlenmektedir. Sarıkamış'a gelen Mürsel, Sara'nın Erivan'a göç ettiğini öğrenir. Erivan'da istihbarat toplamak için çalışırken Sara ile karşılaşır ve kavuşurlar. Sara ve Mürsel önce Erivan'da sonra da Bakü'de uzun süre yaşarlar. Türkiye'ye dönmek için Tiflis'e doğru yola çıkarlar. Ancak Sovyet askerleri tarafından ikiside vurularak öldürülür. *Aşka Son Bakış* ve *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanlarında olduğu gibi iki âşık ölümle birlikte bir daha ayrılmıştır. Buradaki kahramanlarda kavuştukları zaman ölmüştür. Sara ve Mürsel'in öteki kahramanlardan farkı kavuştuktan uzun zaman sonra ölmüş olmalarıdır. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında Mikayil'in yaşadığı aşka da yer verilmiştir. Ancak Mikayil sevdiği kıza kavuşamamış ve başka biri ile evlenmiştir.

Ahıska Sürgünleri romanında en önemli âşk Ilgar ve Zeynep arasında yaşanmıştır. Roman boyunca birbirlerine ölüm pahasına bağlı olan iki kahraman görülmüştür. Ilgar ve Zeynep, dere kenarında tesadüfen karşılaşmış ve birbirlerine âşık olmuşlardır. Uzun sürmeyen bu âşk öyküsü evlilik ile sonuçlanmış ve beraberinde olaylar gelişmiştir. Ilgar'ın Zeynep'e, Zeynep'in Ilgar'a olan bağlılığı yaşadıkları her olayla tekrar tekrar dile getirilmiştir. Ilgar, yaşanan âşk için ilk adımı atan kişidir. Toplama kampında ve Tiflis'teki hapisshanedede birçok işkence yaşamasına rağmen Zeynep'in verdiği bir tutam saçla hayatta kalmaya çalışmıştır. "(...) Ilgar, ot şiltesine uzanıp, çorabının koncuna sıkıştırdığı mendili çıkardı, Zeynep'in saçlarını okşadı, kokladı. Hayallere daldı" (Demirkaya, 2019: 171). Ilgar, hapisten kurtulduktan sonra büyük bir çaba göstermiş hem ailesine hem de sevdiği kadına kavuşmuştur. Zeynep, uzun yıllar sevdiği adamdan haber alamamasına ve birçok zorluk çekmesine rağmen aşkından ve sevdiği adamdan vazgeçmemiştir. İki aşğın yıllar sonra buluşması büyük bir etki yaratmış ve kısa sürede eski hayatlarına dönmüşlerdir. Zeynep, Ilgar'ın ölümüne dayanamamış ve kırk gün sonra o da ölmüştür. Romanda her ne kadar sürgün teması ön planda olsa da arka planda yazar büyük bir âşk temasını da işlemiştir. Yıllarca süren ve büyüklüğünden hiçbir şey kaybetmeyen bir aşkın öyküsü anlatılmaya çalışılmıştır. Romanda Atabala ve Elçin, Eşref ve Nazlı ile Cihan ve Çiçek'in aşklarından da söz edilir. Ancak en önemli ve ayrıntılı âşk öyküsü Ilgar ve Zeyne'e aittir. Bu âşıklardan sadece Ilgar ve Zeynep ayrılık yaşamıştır. Uzun süren bir ayrılık öyküsü de romandaki olaylar arasında yer almaktadır. Bu ayrılış *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanındaki İsmail ve Resmîye'nin ayrılığına benzemektedir. Öteki romanlarda olduğu gibi çok uzun yıllar sürmemiştir. Roman, ayrılık yönünden tematik bir inceleme olanağı sağlamaktadır.

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanında Nino ve Cemil'in aşkı ön plana çıkmıştır. Nino Pazar yerinde meyve satan ve hasta ninesine bakan bir kızdır. Cemil, Ahmet Ağa'nın ikinci oğludur. Demiryolu yapımında çalışan bir gençtir. Nino ve Cemil çok küçük yaşlardan itibaren birbirlerine ilgi duymaya başlamıştır. Nino, Pazar yerinde sürekli Ömer'e sorular sorarak Cemil hakkında bilgi almaya çalışmaktadır. Cemil ise çalıştığı yerde sürekli Nino'yu düşünmektedir. "Bu hisleri duymaya başladıktan sonra Nino onun hayatının merkezine yerleşti ve her geçen gün içinde daha fazla yer işgal ediyordu.

Demiryolunda çalışırken, kazmayı toprağa her vuruşunda Nino'yu düşünüyor, attığı her adımda onu düşünüyordu. Sadece parmaklarını kızın

uzun siyah saçlarında gezdirip yanağını okşayabilmek için bile neler vermezdi (...) (Sunel, 2017: 55).

Cemil ve Nino'nun aşkı romanda uzun sürmemiştir. Cemil, Nino'ya aşkını itiraf edemedi askere gitmiş ve bir daha Cemil hakkında bilgi verilmemiştir. Nino ise Ahıska sürgünü ile birlikte bir daha Cemil ve ailesinden haber alamamıştır. Cemil ve Nino'nun ayrılığı ömür boyu sürecek şekilde başlamıştır. Romanda Nino'ya Cemil'in yakın arkadaşı Mişa'da ilgi duymaktadır. Ama bu ilgi tek taraflı bir duygudur. Ömer'de çocuksu bir duygu ile Nino'dan hoşlanmaktadır. Ancak bu daha çok Nino'ya duyulan bir hayranlıktır. Romandaki aşk ve ayrılık teması kısa soluklu bir aktarıma sahiptir. Öteki romandaki âşıklar kavuşup ölümlerinde burada belirsiz bir ayrılık söz konusudur.

Vatan Kokusu romanında *Aşka Son Bakış* romanına benzer bir kurgu vardır. Ancak romanda sürgünde ayrılanlar sevgili değil kardeşlerdir. İsmail Dede kardeşi Leyla Nine'ye yıllar sonra kavuşmuştur. Ama İsmail Dede'nin unutmadığı aşkı Hatice'den de söz edilir. İsmail Dede ve Hatice birbirlerine sürgünden önce âşık olmuştur. Yıllar sonra bu âşıkların kavuşmasına Leyla Nine sebep olur. İsmail Dede'ye eski aşkını hatırlatır. “Hatice'ye, “seni ancak toprak alabilir elimden, ölüm ayırabilir benden, kimseye vermem seni,” diyordun...(…) Hatice büyüdü, genç kız oldu, ama hiç evlenmedi. Kardeşinin oğlunun adını da İsmail koydu ve kendi evladı gibi onu büyüttü” (Paşayeva, 2016: 44). Hatice evlenmemiştir. Ancak İsmail Dede evlenmiş ve torun sahibi olmuştur. Hatice ve İsmail Dede Ahıska'da buluşmak üzere sözleşmişlerdir. Hatice hakkında sonradan bilgi verilmemiştir. Ancak İsmail Dede'nin öldüğüne dair ipuçları vardır. Romandaki aşk ve ayrılık teması öteki romanlardaki gibi ön planda değildir. Öteki romanlarda olduğu gibi tam anlamı ile bir kavuşma veya birlikte ölme gibi bir olaydan söz edilmemiştir.

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında Şahbender ile Ruhişen'in aşkları ve ayrılıkları önemli bir noktadır. Romanda aşk ve ayrılık teması genel anlamda ön planda olmasa da romanın önemli bir kısmına hâkimdir. Şahbender, ailesi ile sürgün olarak geldiği Özbekistan'da bir Özbek kızı olan Ruhişen'e âşık olmuştur. Ruhişen'de Şahbender ile aynı duyguları paylaşmaktadır. Şahbender ve Ruhişen birbirlerini görmek için sık sık buluşup aşklarını yaşamaktadırlar. Şahbender her fırsatta Ruhişen'i görmek için çapa sarf etmektedir. “Biricik sevgilimin evinin önünden geçerken meraklı bakışlarla bahçeyi kontrol ettim. O zamana kadar binlerce, belki de on binlerce defa o bahçenin önünden geçmiştim. Her defasında sevinç ve mutlulukla gözlerim onu arardı (...)” (Atmaca, 2018: 182). Bu aşk Nezenni'nin yanlış evliliği ve Fergana olayları ile anne ve babasını kaybeden

Şahbender'in Özbekistan'dan ayrılması ile sona ermiştir. Ruhişen'i yıllar sonra bile Şahbender'in unutmadığı anlatılmıştır. Yıllar sonra Şahbender ikinci bir aşkı Kırgızistan'da yaşamıştır. Burada Rahşinaz'a âşık olan Şahbender, evlenip bir çocuk sahibi olmuştur. Ancak bu kavuşmada öteki romanlarda olduğu gibi ölümle sonuçlanmıştır. Rahşinaz'ı kaybeden Şahbender, oğlunu yurda vererek Bakü'ye göç etmiştir. Romandaki aşk ve ayrılık teması sınırlı ölçüde işlenmiştir.

3.1.5.2.2. Kadın

Toplumsal yaşam içinde kadın ve erkeğin üstlendiği görevler her ne kadar farklılık gösterse de eşit zorluklarda ilerlemektedir. Bu eşitlik daha çok modern toplum algısı ile yetişen ailelere has bir özelliktir. Kadının aile içinde erkekten daha fazla gayret sarfettiği geleneksel toplumlarda ise yaşamsal zorluklar kadının aleyhinde ilerlemektedir. Erkekler nazaran kadınların daha geri planda geldiği gözlemlenmektedir. Toplum içindeki bu dengeler Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet kavramları arasında bazı tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışma daha çok kadın ve erkek rollerinin şekillenme aşamaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu konu hakkında Dökmen şöyle söylemektedir:

(...) Biyolojik temelli olan farklılıkların “cinsiyet” ile, sosyokültürel temelli olan farklılıkların da toplumsal cinsiyet” ile ifade edilmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi, kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkların ikisinden de kaynaklandığını ve ayrı nedenler olarak gösterilmesinin uygun olmadığını ileri sürenler de vardır (...) (Dökmen, 2015: 18).

Bu tartışma farklı disiplinlerde de ele alınmıştır. Kadının toplum ve aile içindeki önemi veya yerini incelemek için Tanzimat Döneminden itibaren roman, öykü ve tiyatro gibi türler kadın temasını esas alarak yazılmıştır. Kadının toplum içinde gösterdiği mücadele kurgusal olaylar ve şahıslar üzerinden ele alınmıştır. Roman türü içerisinde kadın temasının işlenmesi güçlü karakterlerin oluşturulmasını da zorunlu hale getirmiştir.

Ahıska Türkleri ile ilgili yazılmış bazı romanlarda kadın teması işlenmiştir. Romanlarda ön plana çıkan ve olayların merkezi konumunda olan önemli kadın kahramanlar vardır. Kadın temasının işlendiği önemli eserlerden biri *Aşka Son Bakış* romanıdır. Romanda toplumsal yaşamın bütün zorluklarını yaşayan tek kadın Hatice'dir. Hatice hem sürgünün hem de aşkın bedelini en ağır şekilde yaşamıştır. Bütün zorlukları yaşamasına rağmen içindeki aşkı ve kavuşma arzusu hep diri kalmıştır. Kadımsal mücadelesi ile bütün zorluklara ve ayrılık acısına meydan okumuştur. “Hatice'nin içindeki

umut hiçbir zaman sönmemiştir. Zaman ve ayrılık bazen sevgilerimizi küllendirip unutturabilirdi.

Ama Hatice zamana meydan okuyordu. Unutmak ya da sevgisinin küllenmesi, hayatının anlamını yitirmesi demektir. Kalbinde sönmeyen bir ateş vardı, yelkovan ve akrebin kısıpaca alma çabaları hep boşa çıkıyordu (...) (Sanlı, 2003: 84).

Romanda genel olarak zorluklarla mücadele eden kişi bir kadındır. Cemal'in kızı da eşinden boşanmak isteyen ve hayatta mücadele veren bir kadındır. Burada Hatice'nin bir kadın olarak verdiği mücadelenin yanında aşkına karşı sadık olması da önemli bir harekettir. Başka bir erkek ile evlenmeyip uzun yıllar tek başına yaşamış ve bir çocuğun sorumluluğunu tek başına üstlenmiştir. Romandaki kadın teması Hatice üzerinden işlenmektedir. Kurgusu itibari ile bu eserle benzerlik gösteren *Vatan Kokusu* romanında da ön plana çıkan iki kadın vardır. Bunlar İsmail Dedenin kızkardeşi Leyla Nine ile sevdiği kız Hatice'dir. Her iki kadın hayatta birçok zorluk çekmiş ve mücadele vermiştir. Hatice'de sevdiği adama sadık kalan önemli bir kahramandır. Romanda iki önemli kadın figürü olsa da tam anlamıyla kadın temasının işlendiği görülmemiştir.

Ahıska Türklerini konu alan romanlarda kadın teması işlenirken kuşkusuz en önemli olaylardan bazıları sürgün esnasında yaşanmıştır. *Gurbetten İniltiler* romanında sürgün anında yaşanan sıkıntılı olayların en önemlilerini kadınlar ve çocuklar yaşamıştır. Kadımsal durumlar ve temel ihtiyaçlarda yaşanan sıkıntılar ile mücadele eden kadın kahramanlar konu ile ilgili önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Romanda en çok ön plana çıkan kadın kahraman Asya Hala'dır. Asya Hala, hem yaşam mücadelesi vermiş hem de çocuklarının yani ailesinin sorumluluğunu tek başına üstlenmiştir. Ailesinden verdiği bütün kayıplara rağmen güçlü durmaya çalışan Asya Hala, vagondaki insanlara da yardımcı olmuştur. Vagondaki tüm insanlar içinde ilk isyanı ve direnişi de başlatan bir kadın olarak Asya Hala'dır. Asya Hala'nın Rus askerlere söylediği sözler insanlık onurunu ön plana çıkaran sözlerdir. “ – Hayır, ey kötü ruhlu insan hayır! Senin dediklerin de, devletinin dedikleri de olmayacak. Biz öyle kolay kolay yollarda, gurbetlerde ölüp bitip, ya da asimile olup yeryüzünden silinip gidecek bir millet değiliz (...)” (Ahıskalı, 2006: 174). Kurtuluş Savaşında önemli şairlerin yaptığı gibi Asya Hala, kolektif şuuru diri tutmaya çalışmış ve milli kimliğini korumuştur. Roman baştan sona sürgün olayının ayrıntılarını ele almış olsa da Asya Hala özelinde kadın temasının da işlendiği görülmektedir. Serisinin devamı olan *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanında Asya Hala gibi güçlü bir kadın olan Nazife

Hala anlatılmaktadır. Romanda Nazife Hala, Asya Hala kadar etkili olmasa da toplumsal ve bireysel olarak ciddi mücadeleler vermiştir. *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanında aşkına sadık kalan Güneş ön plana çıkmaktadır. Bu iki romanda her ne kadar önemli kadın kahramanların varlığından söz edilmiş olsa da tam olarak kadın teması işlenmemiştir.

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında güçlü kadın kahramanların ön plana çıktığı görülmektedir. Zeynep Hanım, Ballı Hanım ve Saltanat Hanım zorluklarla başa çıkmış güçlü kadınlardır. Romanda kadınların güçleri ve sabırları erkeklerle eşdeğer şekilde ele alınmıştır. Romanda kadın kahraman olarak en çok ön plana çıkan kahraman Sara'dır. Roman kadın temasını daha çok Sara özelinde ele almıştır. Sara'nın en güçlü yanı aşkına olan bağlılığıdır. "Sara Mürsel'in geçmişi idi. Mürsel'de Sara'nın. Birbirlerinin geçmişini bilen, benzersiz bir aşkla birbirlerini seven bu iki yürek, birbirlerine sorgusuz sualsiz inanıyorlardı.

Çocuklukları, gençlikleri, aşkları, sevdikleri aileleri, kaybettikleri aynıydı. İkisi de baba ocağından ana kucağından ayrı düşmüşlerdi (...) (Aktaş, 2011: 407).

Sara'da Mürsel kadar bedel ödemiş ve acı çekmiştir. Romandaki kadın figürü Sara hariç daha çok geleneksel boyutta kurgulanmıştır. Çünkü bütün kadınlar Suhara Köyü'nde yaşayan gelenek ve göreneklere bağlı olan kişilerdir. Kadınların ağır sorumlulukları, önceden belirlenmiş rolleri ve toplumsal statüleri roman içinde bilinçli şekilde olmasa da yazar tarafından okuyucuya aktarılmıştır. Sara, ise görünümü ve yaşam şekli ile farklı bir kadındır. Daha çok Avrupaî tarzda tanıtılan Sara, hem bu romanda hem de *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında önemli ve farklı bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Roman tamamen kadın teması üzerine kurulmamıştır. Ancak kadın kahramanlar yaptıkları ve yaşadıkları ile kadın temasını ön plana çıkarmışlardır.

Ahıska Sürgünleri romanında kadın teması Zeynep üzerinden işlenmiştir. Zeynep, bilgili ve becerikli bir kadındır. Yaptıkları ve yaşadıkları ile birçok insandan üstün vasıflar taşıdığını göstermiştir. Kadın konusu romanda daha çok kısıtlama ve işkenceler üzerinden ele alınmıştır. Sürgün olayını daha çok kadınlar ve çocuklar yaşamıştır. Erkekler savaşta ölümlerini kadınlar birçok hadise yaşamıştır. Günlük hayatın ağır yükünü taşıyan kadınlar farklı bir kahramanlık örneği göstermiştir. Bu kadınların başını ise Zeynep çekmektedir. Ahıskalı kadınların yaşadığı tüm sıkıntıların tek temsilcisi Zeynep'dir. "Zeynep bitmeyen

yalnızlık hissiyle, kolhozdaki işine gidip geliyordu. Dul bir genç kadın olduğunu anlayanlar ona evlenme teklifleri yapıyordu. Bu da onun çok ağırına gidiyordu.

Her gün gücü tükenene kadar hem evde hem işte çalışmasına rağmen anıları küllenmemişti. Çektiği acıların çoğu resim hâline gelerek hafızasına yerleşmişti. Hem Ahıska'dayken hem de bu sürgün yerinde erkek dayanağı olmadan, her şey kadınların üstüne yığılıp kalmıştı. Dilencilikten tutunda mezar kazarak ölüleri İslami kurallarla gömmeğe kadar her işi yapmıştı. Kendilerini ayakta tutmaya çalışarak, çocuklar ve yaşlılar için çırpında onlardı (...) (Demirkaya, 2019: 283).

Kadınların bu ağır sorumlulukları sürgünden sonra da devam etmiştir. Zeynep, dışında Ilgar'ın yolculuk esnasında tanıştığı kadınlar da önemli birer figürdürler. Onlarda Zeynep gibi yaşam mücadelesi vermiş ve hayatta kalmaya çalışmıştır. Ancak romanda Zeynep kadar ön planda olan ve onun kadar detaylı anlatılan başka kadın yoktur. Romanın ilerleyen kısımlarında Aybeniz, Zeynep öldükten sonra onun gibi hareket etmeye başlamıştır. Ancak daha çok Zeynep'in gölgesinde kalan bir kadın kahramandır.

Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı) romanında en belirgin şekilde işlenen temalardan biri de kadın temasıdır. Romanın başkahramanı olan Gülperi, kadın temasının işlenmesinde en önemli rolü üstlenmiştir. Gülperi, köydeki öteki kadınlara nazaran farklı bir karaktere sahiptir. Erkek işleri yapan, cesur, gözü kara ve güçlü bir kadındır. Romanda savaşta olan erkeklerin yokluğu kadınlara tek başına yaşama ve her işi yapma zorunluluğunu doğurmuştur. Köyde erkek olmadığı için güvenlik işini Gülperi üstlenmiştir. Sadece kendi köyünü değil civardaki bütün köyleri korumaya çalışmıştır. Bu konuda Ahmet ve Ayşe ile birlikte hareket etmiştir. "Ayşe atları hazırladı. Ahmet'le anasının binmesine yardım etti. Atları dehledi. Gecenin karanlığında kolayca yol alıyorlardı.

Köy yollarında geziyor komşu köylere de uğruyorlardı. Artık geceleri gezdikleri için gündüzleri yatıyorlardı. Bazen de komşu köylerde öğlene kadar kalıyorlardı (Kaya, 2009: 167-168).

Bu güvenlik ve köyleri gezme işi uzun bir süre devam etmiştir. Bunun yanı sıra Gülperi ve köy kadınları ölüleri yıkamış, mezar kazmış ve ölüleri gömmüştür. Romanda tamamen kadın hareketi ve egemenliği ile ilerleyen bir köy hayatından söz etmek mümkündür. Gülperi, oğullarının yokluğunda gelinleri ile beraber ev ve hayvan işlerini de yapmıştır. Romanda Ahıska Türkleri sorunu daha çok kadınların yaşadıkları ile ele alınmıştır. Romandaki kadın teması ise Gülperi özelinde işlenmiştir.

Ahıska Sürgünü Menemşe romanında *Ahıska Sürgünleri* ve *Kardaki Ayak İzleri* (*Ahıska Türklerinin Dramı*) romanlarına benzer bir şekilde kadın teması işlenmiştir. Romanda kadın teması daha çok Resmiye ve beraberindeki kadınlar üzerinden ele alınmaktadır. Resmiye ve beraberindeki kadınlar, sürgün esnasında birçok mücadele vermiş ve bu mücadeleyi sürgün olarak geldikleri Köprübaşı Köyü'nde devam ettirmişlerdir. “Resmiye köydeki kadınlarla güzel ilişkiler kurmuştu. Ağır, sözü dinlenir, güngörmüş bir kadındı. Trendeki cehennem yolculuğunun yarattığı sarsıntıyı, hamam olayının sarsıntısını atlatamamıştı.

Bazen aşırı hareketler yapıyordu. Zaman zaman depresyona giriyordu. Başka bir Resmiye oluyordu. Ama şimdilik aşırı bir duygu yüklenmesi olmadığı için rahattı (...) (Topçu, 2016: 266).

Resmiye, trendeki sahipsiz kadınlara sahip çıkmış ve önderlik yapmıştır. Romandaki kadınlar genel olarak sabırlı ve güçlü bir yapıya sahiptir. Öteki anlatılardan farklı olarak savaşta aktif rol oynayan Maria'da önemli bir kadın kahramandır. Maria, verdiği istihbarat ve yaptığı yardımlarla savaşın seyrini değiştirmiştir. Ancak romanda ön plana çıkan kadın kahraman Resmiye'dir. Ahıska'dan gelen kadınların hepsi geleneksel topluma bağlı olan kişilerdir. Romandaki tek farklı olan kadın Maria'dır. Romandaki kadın teması sürgün ve işkence temalarından sonra en çok ön plana çıkan ve işlenen temadır.

3.2. ÖYKÜ

3.2.1. Olaylar

3.2.1.1. Ölüm ve Yaşam Kısacında Kalan Bir Topluluk: Ahıska Türkleri ve Sürgün

Ahıska Türklerinin sürgün olayı tüm anlatılarda olduğu gibi öyküler de önemli bir noktadır. Ahıska sürgünü romanlarda ayrıntılı bir şekilde ele alınırken öykülerde daha çok yarattığı etkiler konu olarak işlenmiştir. Ahıska sürgününün sonrası yaşanan insani yıkımlar ve bocalamalar öykülerin genelinde görülen izleklerdir. Yazar öyküleri kaleme alırken daha çok kısıtlama, kıyım, asimile ve işkence unsurlarına dikkat çekmek istemiştir. *Gurbetten İniltiler* romanında olduğu gibi sürgün olayı her yönü ile ele alınmamıştır. Serinin öteki kitapları gibi sürgün sonrası olaylar asıl meseleyi oluşturmaktadır.

Emanet Kemer öyküsü, sürgün olayını ele alırken daha çok Vezir Emmi'nin direniş mücadelesini ön planda tutmuştur. Öyküde, Ahıska sürgünü romanlarda olduğu gibi 15 Kasım 1944 yılında gece yarısı askerlerin köylerdeki evlere ani şekilde yaptıkları baskınlarla gerçekleşmiştir. Önce kamyonlara bindirilen halk, daha sonra yük vagonlarına

yerleştirilmiş ve uzun sürgün yolculuğu başlamıştır. Sürgün anını en detaylı şekilde anlatan öyküdür. Yazar, öteki anlatılarda böyle bir anlatım tercih etmemiştir. Sürgün anında bazı işkencelerden söz edilmiştir. Ancak bu işkenceler romanlarda olduğu gibi ayrıntılı şekilde ele alınmamıştır. Vezir Emmi'nin ailesi hiçbir kayıp vermeden sürgün olayını atlattır. Sağ salim vardıkları yerde salgın hastalıklardan ve gıda yetersizliğinden dolayı Vezir Emmi, tüm ailesini kaybetmiştir. Sürgün anına dair bilgi veren bir başka anlatı da *İsyan* öyküsüdür.

İsyan öyküsünde Sergey Albay, sürgün anına ait kısa bir bölümden söz etmektedir. Ancak burada detaylı bir bilgi verilmemiştir. Burada daha çok sürgün anında Sovyet askerlerin acımasızlığına ve yaşanan kaos ortamına dikkat çekilmek istenmiştir. *İsyan* öyküsünde esasen Ahıska Türklerinin çalınan kimliklerine ve asimile politikalarına yer vermek istenmiştir. Öteki anlatılardan farklı olarak olaylar önceden yaşanmış ve bitmiştir. Kahramanlar sadece yaşanan olaylar üzerine fikir beyan etmektedirler.

Hediye öyküsünde önceden yaşanmış olan Ahıska sürgününü yeni öğrenen Kamil'in yaşadığı psikolojik dram aktarılmıştır. Yazar, Sovyet Rusya'nın siyasi politikalarına dikkat çekmiş ve savaş dönemindeki kısıtlamalara kısaca değinmiştir. Kamil'in tüm ailesini kaybetmesi ve vatanından uzak bir yerde ölmesi Vezir Emmi ile aynı kaderi yaşadığını göstermektedir. Vezir Emmi, sağ olan oğluna kavuşunca ölmüştür. Kamil ise tüm ailesinin öldüğünü öğrenince ölmüştür. Her iki kahraman da yitik bir vatanın ardında bir bilinmezlik girdabı içinde bocalamış ve ölmüşlerdir.

Seninle Seni Ararım öyküsünde ise hem kaybedilen vatana hem de kaybedilen başka değerlere dikkat çekilmiştir. Yazar, burada Yasin Emmi üzerinden Ahıska Türklerinin bir başka yarasına dokunmuştur. Yasin Emmi, sürgün anında kız kardeşini Ahıska'da bırakmak zorunda kalmış ve yıllarca Ahıska'ya gelemediği için onu arayamamıştır. Yasin Emmi'nin kız kardeşi Gürcü bir aile tarafından bakılmış ve adı değiştirilmiştir. Bu değişiklik Yasin Emmi için ömür boyu sürecek bir belirsizliğin ve ızdırabın nedeni olmuştur. Sergey Albay gibi Yasin Emmi'nin kız kardeşinin de kimliği çalınmıştır. Her ne kadar bu değişiklik koruma amaçlı yapılmış olsa da ömür boyu sürecek bir ayrılığa neden olmuştur. Öykülerin genelinde sürgün yüzeysel bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıntılı şekilde işlenen konular sürgün sonrası yaşanan olaylardır.

3.2.1.2. Ahıska Türklerini Konu Alan Öykülerde Eşya: Emanet Kemer/Hediye Yazmalar/Emanet Kalp

Türk Edebiyatında roman incelemelerinde nesne ve eşya önemli bir yere sahiptir. Kahramanların olayları veya yaşanan entrikayı çözmesinde birer yardımcı unsur olarak görev alırlar. Bazen de eşya ve nesnelere kahramana hatırlatma veya yol gösterme amacı ile ön plana çıkmaktadır. Nesnelere konu alan romanlarda bazı eşyalara fetişist¹⁸ bir anlam yüklenir. Kahramanın söz konusu nesneye duyduğu ilgi veya yüklediği anlam farklı bir boyut kazanmaktadır. Mehmet Rauf'un *Eylül* romanında Suat'ın eldivenleri Necip için buna benzer bir anlam kazanmıştır. Eldiven gerçeği ortaya çıkaran nesnedir. Ancak tam anlamı ile fetişist bir anlam nesneye yüklenmemiştir. Ahıska Türklerini konu edinen öykülerde bazı eşyalara farklı anlamların veya duyguların yüklendiği gözlemlenmektedir. Bu eşyalar fetişist bir özellik göstermemektedir. Ancak yüklendikleri mana itibarıyla gereğinden farklı bir yaklaşıma maruz kalmışlardır. Bu eşyalara yüklenen anlamlar hastalık boyutuna ulaşmamış sadece duygusal bir boyut kazanmıştır.

Emanet Kemer öyküsünde Vezir Emmi'nin oğlundan aldığı kemer, önemli bir eşyadır. Bu kemer tüm anlatıyı yönlendiren ve tüm ailenin kaderini değiştiren bir nesne olmuştur. Öyküde Vezir Emmi, tüm varlığı ile bu kemeri koruyacağını ifade eder. "(...) Bir daha bu konuyu açma! Ne gönül hoşluğuyla ne de başka bir yolla bu kemeri benden alamazsın" (Ahıskalı, 2008: 13). Kemer, uzun bir zaman Vezir Emmi'nin yanında kalır. Bu kemer, sahibine teslim edildikten sonra anlatı son bulur. Öykünün önemli bir unsur olan kemer ile başlar kemer ile sona erer. Bu kemere yüklenen anlam sadakat, sabır ve namustur. Oğlu gibi gördüğü ve koruduğu kemer için Vezir Emmi, kendi hayatını da feda etmiştir. Anlatıda şahıs, mekân, zaman veya yapısal unsurlardan ziyade eşyanın hâkim unsur olduğu görülmektedir.

Hediye öyküsünde Kamil'in annesi, kız kardeşi ve nişanlısı için aldığı hediye yazmalar önemli eşyalardır. *Emanet Kemer* öyküsünde olduğu gibi tüm anlatıya hâkim olan bir eşya yoktur. Buradaki yazmalar kahramanın yıllarca gerçekleştiremediği bir isteğin tatmin unsurlarıdır. Kamil, annesine yıllarca bir hediye almak istemiştir. Ancak mevcut durumlar bu isteğin gerçekleşmesini engellemiştir. Yazar, burada dönem

---

¹⁸ Fetişizm, genel olarak kutsal kabul edilen bir nesneye verilen addır. Ama zamanla psikoloji biliminin araştırmaları sonucu ortaya çıkan bilgilere göre; Fetişizm bir kişiye ait olan bir nesnenin başka bir kişi tarafından canlı bir varlık olarak fiziki veya ruhi bir temasa maruz kalmasına denir. Yani kişi o nesneyi ait olduğu kişi gibi görüp ona göre muamele yapmaktadır (Bkz: Queer Dus, **Fetiş İnkâme**, çev. Tuna Erdem ve Seda Ergül, Sel Yayıncılık, Ankara 2014).

içerisindeki Ahıska Türklerinin ekonomik durumu hakkında da bilgi vermiş sayılır. Hediye yazmalar, Kamil için zorluklarla mücadele etmek ve ailesine kavuşacağı günün hayalini kurma hususunda bir hatırlatma görevi üstlenirler. Kamil ailesinin sürgün edildiği yere geldiği zaman sevdiklerini kaybettiğini öğrenir. Burada Kamil hediye yazmalarını sahiplerine verir. “(...) Üçünüze birer hediye almıştım bari bunları kabul edin anam. Kamil, titreyen elleriyle, torbadan yazmaları çıkardı” (Ahıskalı, 2008: 82). Sevdiklerinin mezar taşlarına bıraktığı hediye yazmalardan sonra Kamil de ölmüştür. Buradaki hediye yazmalar yarım kalmış öyküleri, çalınan hayalleri ve yaşanan mezalimi anlatma hususunda önemli birer eşyadırlar. *Seninle Seni Ararım* öyküsünde önemli bir eşya ön plana çıkmamıştır. Ancak Yasin, Emmi'nin kız kardeşinin kalbi ile hayatta kalması önemli bir husustur. Her ne kadar bir eşya olmasa da kız kardeşinden emanet aldığı kalp, Yasin Emmi için hayatı boyunca ait olduğu kişiyi bilemeyeceği ve unutamayacağı bir nesne olmuştur. Burada kahramanın haberi olmadan verilmiş olan kalp, okuyucu tarafından anlam kazanan ve değer yüklenen bir nesnedir.

3.2.1.3. Psikolojik Bir Eşik ve Aidiyet Duygusunun Kesişim Noktası: Milli Vatan “Ahıska”

Ahıska şehri, hem geçmiş tarihi ile hem de coğrafi konumu sayesinde önemli bir yaşam merkezi olmuştur. Ahıska'ya duyulan sevgi ve hasret yıllar geçmesine rağmen değişmemiş ve azalmamıştır. Ahıska Türklerinin sürgünden sonra dünyaya gelen nesilleri bile Ahıska'nın hasreti ile yaşamış ve ata toprağına dönmek için çaba göstermişlerdir. Ahıska'nın sürgün edilen Türkler için bir ülkü olduğu söylenebilmektedir. Ahıska, Türk birliğini ülkü edinen tüm ideolojilerden bağımsız olan bir şehir değildir. Aksine tüm Türk kavimleri için nazlı bir beldedir. Ahıska şehrinin, kıymeti ve Ahıska'ya duyulan aidiyet söz konusu öykülerde işlenen bir konudur.

Emanet Kemer öyküsü, Ahıska'daki yaşamdan söz eden tek anlatıdır. Öyküde Ahıska'daki toplumsal yapı ve yaşam şekli hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Öykünün kısa bir bölümü Ahıska'da geçmektedir. Öyküdeki kahramanlar sürgünü yaşayan ve Ahıska'ya bağlı olan kişilerdir. Ancak Ahıska'dan ziyade emanet alınan kemer ön plana çıkmıştır. Vatanlarından ayrı düşen kahramanların hiçbiri hayatta kalmamıştır.

İsyan öyküsünde fiili olarak Ahıska'da sürdürülen bir yaşam yoktur. Sergey Albay, bir anı şeklinde Ahıska sürgününden bir bölümü aktarmıştır. Ancak Ahmet, Ahıska'yı, Ahıska sürgününü ve Ahıska Türklerinin yaşadıklarını büyük bir üzüntü ve nefretle dile

getirmiştir. Ahıska sürgününü fiili olarak yaşamayan Ahmet, Ahıska Türklerinin yaşadıklarını içindeki milli kin ile yeniden hatırlatmıştır. Ahıska, sürgününden sonra dünyaya gelen tüm nesil gibi onun içinde önemli bir yere sahiptir. Romanda birebir Ahıska'dan söz edilmemiştir. Daha çok sürgün olayı ön plana çıkmıştır. *Hediye* öyküsü de *İsyân* öyküsüne benzer şekilde Ahıska'yı birebir konu alan bir anlatı değildir. Olayların büyük çoğunluğu Ahıska'dan uzakta yaşanmıştır. Sürgün olayına dikkat çekilmiştir. Ancak Ahıska özelinde bir bilgi verilmemiştir. *Emanet Kemer* öyküsünde olduğu gibi Ahıska'dan sürgün edilen tüm kahramanların ölümü söz konusudur. Her ne kadar dile getirilmemişse de Ahıska'dan kopuş kahramanlar için büyük bir yıkım olmuştur.

Seninle Seni Ararım öyküsünde Yasin Emmi üzerinden Ahıska anlatılmaktadır. Yasin Emmi, ailesi ile birlikte Ahıska'dan sürgün edilmiştir. Ahıska, Yasin Emmi için yıllardır bulamadığı kız kardeşini simgelemektedir. Kaybedilen bir vatan ve kaybedilen bir kız kardeş, öykünün asıl konusunu oluşturmaktadır. Yasin Emmi, sürgünden uzun yıllar sonra Ahıska'ya dönmüştür. Bu dönüş geçici bir dönüştür. Genel olarak tüm öykülerde Ahıska, ortak bir ülkü ve milli vatan olarak algılanmaktadır.

3.2.2. KAHRAMANLAR

3.2.2.1. Karakter ve İşlevleri Açısından Kahramanlar

3.2.2.1.1. Karakter ve İşlevleri Açısından Güçlü Kahramanlar

Öykülerde genel olarak güçlü kahramanların ortaya çıkması romanlardakine benzer bir şekilde oluşmamıştır. Burada aynı anlatı içinde hem erkek hem de kadın olarak güçlü bir karakter sergileyen kişilerin olmadığı görülmüştür. *Emanet Kemer* öyküsü dışındaki anlatılar için bu geçerlidir. Ancak *Emanet Kemer* öyküsünde hem kadın hem de erkek olarak güçlü karakter sergileyen iki kahraman karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda ise kadın erkek farkı gözetmeksizin öykülerde güçlü bir karakter olarak karşımıza çıkan kahramanların dağılımı verilmiştir.

Tablo-19
Güçlü Kahramanların Öykülere Dağılımı

Öyküler	Güçlü Kahramanlar
<i>Emanet Kemer</i>	Vezir Emmi, Emine Gelin
<i>İsyân</i>	Sergey Albay/ Ahmet
<i>Hediye</i>	Kamil
<i>Seninle Seni Ararım</i>	Yasin Emmi

Kaynak: Ahıskalı, 2008: 9-102.

*Yukarıdaki tabloda incelenen öyküler içerisindeki güçlü kahramanlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu öyküler sağ tarafında ise güçlü kahramanlar yer almaktadır. Her öykünün kendi içerisinde yer alan güçlü kahramanı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Emanet Kemer öyküsünde öteki anlatılardan farklı olarak bir güçlü erkek ve bir güçlü kadın kahraman görülmektedir. Vezir Emmi, savunduğu tüm değer yargılarıyla, gösterdiği mücadeleyle ve ölümü göze alması ile anlatıda farklı bir yere sahiptir. Öyküdeki başkahraman Vezir Emmi'dir. Vezir Emmi, yaşından beklenmeyecek bir güç ve irade göstermiştir. Tüm kısıtlama, tehdit ve işkencelere karşı gelmiştir. Öykü tümüyle Vezir Emmi'nin etrafında şekillenmektedir. Öyküdeki ikinci önemli ve güçlü kahraman Emine Gelin'dir. Emine Gelin söz konusu öyküler içinde güçlü olan tek kadın kahramandır. Emine Gelin, eşi olmadan zorluklarla mücadele etmiş, çocukları için hem hayatını vermiş hem de inandığı değer yargılarından taviz vermiştir. Öykünün bir bölümünde görülmüş olsa da önemli ve etkili bir kahramandır.

İsyân öyküsü kahraman kullanımı en az olan öyküdür. Öyküdeki Sergey Albay ve Ahmet başkahramanlar olarak değerlendirilebilir. Sergey Albay, yaşadığı olayları unutmayan, milletini ve köklerini inkâr etmeyen, sadık ve güçlü bir adamdır. Yıllar önce yaşadığı olaydan kısa bir bölüm hatırlamasına rağmen milletinin başına gelenleri savunmuş ve unutmamıştır. Yardımsever bir adam olarak da öyküde yer edinmiştir. Ahmet, anlatıyı başlatan kişidir. Milletini savunan, onurlu ve bilinçli bir bireydir. Sergey Albay kadar olmasa da Ahmet de güçlü bir kahraman olarak değerlendirilebilir.

Hediye öyküsünde güçlü kahraman olarak Kamil karşımıza çıkmaktadır. Kamil, öykünün başkahramanıdır. Tüm olaylar Kamil'in etrafında şekillenmektedir. Kamil, arkadaşına göre daha dürüst ve daha olgun bir karaktere sahiptir. Tüm ailesini sürgünden sonra kaybetmiştir. *Seninle Seni Ararım* öyküsünde ise başkahraman ve güçlü olan kahraman Yasin Emmi'dir. Yasin Emmi, yaşadığı tüm zorluk ve kısıtlamalara rağmen kız kardeşini aramaktan vazgeçmemiştir. Yitirdiğini aramaya yıllarca devam etmiştir. Yasin

Emmi ve Vezir Emmi kararlılık noktasında aynı karaktere sahiptir. Öykülerdeki kahramanların ortak ve benzer yönleri azdır. Genel olarak farklı karakterlere sahiptirler. Hepsinin ortak noktası güçlü karakterlere sahip olmalarıdır.

3.2.2.2. Değerin Temsili/Dürüst Kahramanlar

Ahıska Türklerini konu edinen öykülerde genel olarak kahramanlar sıradan kişiler olarak kurgulanmıştır. Tarihe mal olmuş veya tanınmış bir kişinin öykülerde genel olarak kullanımı söz konusu değildir. Ahıska Türklerinin toplum yapısını, değer yargılarını ve inançlarını yansıtan kahramanların kullanımı daha çok ön plana çıkmıştır. Aşağıdaki tabloda iki öyküde tespit edilen ve farklı değer yargılarını bünyesinde barındıran iki kahramandan söz edilmiştir.

Tablo 20
Değerin Temsili/Dürüst Kahramanların Öykülere Dağılımı

Öyküler	Değerin Temsili/Dürüst Kahramanlar
<i>Emanet Kemer</i>	Vezir Emmi
<i>Seninle Seni Ararım</i>	Yasin Emmi

Kaynak: Ahıska, 2008: 9-102.

*Yukarıdaki tabloda incelenen öyküler içerisindeki değer temsili/dürüst kahramanlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu öyküler sağ tarafında ise değer temsili/dürüst kahramanlar yer almaktadır. Her öykünün kendi içerisinde yer alandegerin temsili/dürüst kahramanı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Emanet Kemer öyküsünde Vezir Emmi, oğlundan aldığı kemer ile bir direnişin öncüsü olmuştur. İlk önce Rus komutana direnmiş ve ölümü hiçe saymıştır. Bu olay Ahıska Türklerinin, Ahıska'da buldukları süre zarfında yeni kurulan rejime karşı yürüttükleri mücadeleyi simgelemeye benzemektedir. Emanet kemer adeta atalardan alınan bir mirastır. Tüm oyun, tehdit ve işkencelere karşı teslim edilmemiştir. Bu yönü ile Ahıska yurduna benzemektedir. Vezir Emmi, sadece emanet kemeri canı pahasına korumak ile ön plana çıkmamıştır. Torunları için çıktığı yolculuk Vezir Emmi'nin yaşına göre çok zor bir görevdir. Olumsuz hava koşulları ve kurt saldırıları gibi olayları atlatıp amacına ulaşmak Vezir Emmi'nin tek isteği olmuştur. Ancak muvaffak olamamıştır. Vezir Emmi, sabrı, sadakatı ve mücadelesi ile dürüst ve yukarıdaki önemli erdemlere sahip biridir. Emaneti koruması ile toplumdaki önemli bir değer yargısını yaşatmış bir insandır.

Seninle Seni Ararım öyküsündeki Yasin Emmi'de, Vezir Emmi gibi toplum içinde önemli olan farklı bir erdemi yaşatmıştır. Kız kardeşini sürgün esnasında hastanede

bırakmış ve sürgünden sonra yıllarca onu aramıştır. Yasin Emmi, sadık bir insandır. Kolay kolay pes etmeyen ve her defasında yeni bir ümit ile yitirdiğinin peşinden koşan biridir. Yasin Emmi'nin kız kardeşini araması ve yıllarca farklı coğrafyaları gezmesi Ahıska Türklerinin yurtsuzluk mücadelesi ile benzerlik göstermektedir. Yasin Emmi, dürüst ve vefakâr bir kahramandır. Vezir Emmi ile sahip olduklarını koruma ve sadık olma gibi vasıfları taşıma noktasında benzer şekilde hareket etmişlerdir.

3.2.2.3. Kötü/İhanet İçinde Olan Kahramanlar

Öykülerde kötü olarak değerlendirilebilecek olan kahramanlar romanlardakine benzer bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Romanlarda genel olarak sürgün anında ağır şartları yaşatan ve kıyım politikası güden kişiler Rus askerleri veya komutanlarıdır. Buna benzer olarak kolhoz yöneticileri veya komünist partisi yetkilileri Ahıska Türkleri için bir tehdit veya kötülük sembolüdür. Öykülerde de buna benzer kahramanlar anlatılmıştır. Ancak daha çok Rus askerlerin kötü kahraman olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda iki tane öyküde geçen kötü kahramanların verildiği görülmektedir.

Tablo 21
Kötü/İhanet İçinde Olan Kahramanlar

Öyküler	Kötü/İhanet İçinde Olan Kahramanlar
<i>Emanet Kemer</i>	Rus Komutan
<i>Hediye</i>	Gena ve Gavrilla, Mitya

Kaynak: Ahıskalı, 2008: 9-102.

*Yukarıdaki tabloda incelenen öyküler içerisindeki kötü/ihane içinde olan kahramanlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu öyküler sağ tarafında ise kötü/ihane içinde olan kahramanlar yer almaktadır. Her öykünün kendi içerisinde yer alan kötü/ihane içinde olan kahramanı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Emanet Kemer öyküsünde Vezir Emmi'nin kemerine göz diken Rus komutan ilk aşamada aileye iyimser bir tavırla yaklaşmıştır. Ancak istediğini alamayınca tehdit ve işkencelere başlamıştır. Rus Komutan dönemin devlet yapısını yansıtmaktadır. Sovyet Rejiminin halka görünürde iyimser tavırla yaklaşması ve sonrasında istediğini alabilmek için sert uygulamalar gerçekleştirmesi ikiyüzlü siyasetin yürütüldüğü gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Devlet rejiminin ikiyüzlü siyaseti Rus komutanın şahsında somut bir örnek haline gelmiştir. Rus komutanın hırsı ve aç gözlülüğü sürgün esnasında Vezir Emmi ve ailesinin sıkıntıları yaşamasına neden olmuştur. Bu sıkıntılar yüzünden aile fertlerinin tümü

ölmüştür. Karşıt veya zıt kahraman olarak tanımlanabilecek Rus komutan kötü bir karakterdir.

Hediye öykünde karşımıza Rus askerlerin aksine sivil Ruslar çıkmaktadır. Gena ve Gavrilla, açgözlü ve bencil kişiliklerdir. Karşılıklı olarak yaptıkları yardımlardan istekleri doğrultusunda bir çıkar sağlayamadıkları için hırçınlaşmış ve öteki kahramanlara karşı saldırıya geçmişlerdir. Mitya, öyküde her ne kadar Kamil'e yardımcı olmuş olsa da yalancı ve dolandırıcı yapısı ile kötü bir karakter sergilemiştir. Kamil'in aksine zıt yani karşıt bir kahraman olarak kötülüğü yansıtmıştır. Öykülerde ve romanlarda genel olarak Sovyet askerleri kötü kahramanlar olarak karşımıza çıkmış olsa da Rus toplum yapısının içinde de bazı insanlar kötü/karşıt kahraman olarak kullanılmıştır. *İsyan* öyküsünde de sürgün anı anlatılmıştır. Ancak olayı gerçekleştiren veya işkence yapanlara dair bilgi verilmemiştir.

3.2.2.4. Yardımcı Kahramanlar

Öykülerde ele alınan yardımcı kahramanlar farklı bir çizgide ilerlemektedir. Romanlarda yardımcı kahramanlar sıradan yani fon karakterler iken öykülerde yardımcı kahramanlar başkahramanlar ya da öyküde önemli bir yere sahip olan kahramanlar da olabilmektedir. Bu yönü ile sadece bir öyküde fon karakterlerden biri yardımcı kahraman görevini üstlenmiştir. Aşağıdaki tabloda üç öyküde geçen yardımcı kahramanların verildiği görülmektedir.

Tablo 22
Yardımcı Kahramanların Öykülere Dağılımı

Öyküler	Yardımcı Kahramanlar
<i>İsyan</i>	Sergey Albay
<i>Hediye</i>	Medine/Mitya
<i>Seninle Seni Ararım</i>	Doktor Sandro

Kaynak: Ahıskalı, 2008: 9-102.

*Yukarıdaki tabloda incelenen öyküler içerisindeki yardımcı kahramanlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu öyküler sağ tarafında ise yardımcı kahramanlar yer almaktadır. Her öykünün kendi içerisinde yer alan yardımcı kahramanı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

İsyan öyküsünde Sergey Albay, havaalığında mahsur kalan Ahmet'e yardım etmiştir. Ahmet'in Moskova'ya gidebilmesi için bilet almış ve evinde bir gece misafir etmiştir. Öyküde esasen Sergey Albay'ın geçmişte yaşadığı Ahıska sürgünü ile başlayan hayat öyküsü anlatılmaktadır. Yani Sergey Albay öykünün başkahramanı konumundadır. Ancak anlatıda Ahmet'in en büyük yardımcısı Sergey Albay'dır.

Hediye öyküsünde kötü bir karaktere sahip olsa da yolculuk boyunca Kamil'e en büyük yardımları Mitya yapmıştır. Mitya, Kamil ile tehlikeleri birlikte atlatmış ve kendi yiyeceklerini paylaşmıştır. Hem kendisi hem de Kamil için yol boyunca farklı imkânlar sağlamaya çalışmıştır. Kötü kahraman olduğu kadar yardımcı kahraman rolünde de ön plana çıkmıştır. Medine, Kamil'e ailesinin yerini gösterme ve gerçeği anlamasına yardım etmek için katkı sağlamıştır. Yardımcı kahraman görevinde olan fon bir karakterdir.

Seninle Seni Ararım öyküsünde Doktor Sandro, Yasin Emmi için önemli bir yardımcıdır. Yasin Emmi'nin kız kardeşini bulmak için onunla birlikte hareket etmiştir. Doktor arkadaşlarından ve tanıdıklarından da destek istemiştir. Yasin Emmi'nin hayatını kurtamıştır. Doktor Sandro öyküde her ne kadar başkahramanlardan biri olarak karşımıza çıksa da başka bir başkahramana yardım etmesi münasebeti ile yardımcı kahraman olarak da değerlendirilmelidir. Bu şekilde Doktor Sandro ve Sergey Albay benzer şekilde iki yönlü işlevleri ile değerlendirilmelidirler.

3.2.3. Mekânlar

3.2.3.1. Kapalı/İç/Dar Mekânlar

Kapalı/İç/Dar mekânlar, Ahıska Türklerini konu edinen öykülerde genel olarak ev özelinde karşımıza çıkmaktadır. Olayların geneli evlerde ve tren vagonlarında geçmektedir. Ahıska'daki evlerden sadece biri *Emanet Kemer* öyküsünde karşımıza çıkmaktadır. Onun dışındaki evlerin hepsi Ahıska dışındaki yerlerde. Kapalı/iç/dar mekânların öykülerdeki genel dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 23

Kapalı/İç/Dar Mekânların Öykülere Dağılımı

Öyküler	Kapalı/İç/Dar Mekânlar
<i>Emanet Kemer</i>	Vezir Emminin evi, Tren vagonu, Rical Emminin evi, Vezir Emminin Özbekistan'daki yıkık evi, Kolhoz İdaresi
<i>İsyân</i>	Havaalanı, Araba, Sergey Albayın evi
<i>Hediye</i>	Tren vagonu, Ramiz Eminin evi
<i>Seninle Seni Ararım</i>	Hastane, Otobüs

Kaynak: Ahıskalı, 2008: 9-102.

*Yukarıdaki tabloda incelenen öyküler içerisindeki kapalı/iç/dar mekânlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu öyküler sağ tarafında ise kapalı/iç/dar mekânlar yer almaktadır. Her öykünün kendi içerisinde yer alan kapalı/iç/dar mekânı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Emanet Kemer öyküsünde Vezir Emmi'nin Ahıska'daki evi iki katlı ve yaşanılabilir bir mekândır. Öykü içerisinde Ahıska genelinde söz edilen tek kapalı mekândır. Evin görünümü veya özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir. Vezir Emmi'nin sürgünden sonra yerleştiği Özbekistan'daki ev, yıkık, harabe ve yaşanılmaz bir halde anlatılmıştır. Ahıska Türklerini konu edinen romanlarda da sürgünden sonra Ahıska Türklerinin yerleştiği mekânlar hakkında benzer şekilde tasvir veya değerlendirmeler yapılmıştır. Ahıska'daki ev vatanı, Özbekistan'daki ev belirsizliği, çaresizliği ve ölümü simgelemektedir. Yaşanan olaylar ve mevcut durumlar mekânların genel karakteri üzerinde etkili olmuştur. Sürgünün yaşandığı tren vagonları ise Ahıska Türklerini konu edinen tüm anlatılarda olduğu gibi yıkımı, ölümü, belirsizliği, işkenceyi, yokluğu ve çaresizliği temsil etmektedir. Tren vagonlarındaki vahşet yıllar sonra bile Ahıska Türklerinin muhayyilesinden silinmemiştir. Bunun somut örneği *İsyan* öyküsündeki Sergey Albay'ın yaşadıklarıdır.

İsyan öyküsünde üç mekândan söz etmek gerekir. Bunlar havaalanı-araba ve Sergeg Albay'ın evidir. Havaalanı, Ahmet için çaresizliğin ve belirsizliğin yeridir. Burada yetkililerin Rus kökenli vatandaşlara ayrıcalıklı davranması, Sovyet yönetimindeki resmi kurumların genel işleyişi hakkında bilgi vermektedir. Sergey Albay'ın arabası ise belirsizlik ve korku ile geçen sürenin yaşandığı yerdir. Sergey Albay'ın evi de her ne kadar ilk başlarda Ahmet için bu duygular ile değerlendirilse de bu düşünce sonradan değişmiştir. Sergey Albay'ın evi, yeni bir dostluğun başlangıcı, geçmişin yüzleşmesi ve gerçeklerin ortaya çıktığı farklı bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hediye öyküsünde kapalı mekân olarak karşımıza tren vagonları çıkmaktadır. Anlatıdaki tek ev Ramiz Emmi'nin Özbekistan'daki evidir. Kamil ve Mitya tüm maceralarını tren vagonlarında yaşamıştır. Burada tren vagonları, sürgün esnasında alışagelmış şekilde anlatılmamaktadır. Burada daha çok yolculuk yapmak için kullanılan bir vasıta görevindedir. *Seninle Seni Ararım* öyküsünde belli başlı iki mekândan söz edilebilir. İlk mekân Yasin Emmi'nin hayat öyküsünün anlatıldığı Tiflis'e giden otobüstür. Olayların başlangıç yeridir. Olayların en önemli yerini hastanede yaşananlar oluşturmaktadır. Hastanede Yasin Emmi ilk defa kız kardeşi ile karşılaşmıştır. Hastane, yüzleşme, değişim ve gerçeklerin gün yüzüne çıktığı yerdir. Burada Yasin Emmi'nin kız kardeşinin kalbini taşıdığı anlaşılmıştır. Yasin Emmi'ye kız kardeşinin kalbi verilmiştir. Öyküde olayların son olarak yaşandığı kapalı mekândır.

3.2.3.2. Açık/Dış/Geniş Mekânlar

Açık/Dış/Geniş mekânlar, öykülerde kapalı mekânlara oranla daha çok kullanılmıştır. Açık mekânlar genellikle kahramanlar için iyimser duyguların harekete geçtiği yerler olmasına rağmen öykülerde buna benzer bir yorumdan söz edilememektedir. Çünkü öykülerde ele alınan açık mekânlar genellikle yüzleşme ve belirsizlik ile karşı karşıya olduğu için kahramanların psikolojik olarak bir yıkım yaşamasına neden olmuştur. Ahıska Türklerinin konu edinen romanlarda açık mekânların bazı yerlerde iyi duygulara vesile olduğu gözlemlenmiştir. Ancak öykülerde buna benzer kesin bir çizgide değerlendirilebilecek açık mekân yoktur. Öykülerde ele alınan açık/dış/kapalı mekânlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 24
Açık/Dış/Geniş Mekânların Öykülere Dağılımı

Öyküler	Açık/Dış/Geniş Mekânlar
<i>Emanet Kemer</i>	Ahıska, Ahıska'daki köy, Taşkent, Cinas, Vezir Emmi'nin köyü, Mahmut Emmi'nin köyü
<i>İsyân</i>	İrkutsk, Tren istasyonu
<i>Hediye</i>	Kuybişev, Mozdok, Tren istasyonu, Ahıska, Buğday tarlası, Kasaba, Fergana, Köy mezarlığı
<i>Seninle Seni Ararım</i>	Tiflis, Ahıska, Kahvehane

Kaynak: Ahıskalı, 2008: 9-102.

*Yukarıdaki tabloda incelenen öyküler içerisindeki açık/dış/geniş mekânlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu öyküler sağ tarafında ise açık/dış/geniş mekânlar yer almaktadır. Her öykünün kendi içerisinde yer alan açık/dış/geniş mekânı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Emanet Kemer öyküsünde Ahıska ilk karşımıza çıkan açık mekândır. Ahıska ve Ahıska'daki ismi verilmeyen bir köy öyküdeki kahramanlar için vatanı temsil etmektedir. Genel olarak öyküdeki açık mekânlar ikiye ayrılabilir. Birinci grup Ahıska yani öz vatan ikincisi ise Taşkent yani sürgün yeri şeklindedir. Taşkent Ahıska Türkleri için sürgün edildikleri tüm Orta Asya coğrafyası gibi yokluğun, esaretin ve kısıtlamanın yeridir. Vezir Emmi'nin bütün ailesi burada ölmüştür. İslam, ailesinin yaşadıkları ve babasının direnişini burada öğrenmiştir.

İsyân öyküsünde tek açık mekân olarak İrkutsk şehri görülmektedir. Buradaki olaylar ve yaşanmışlar her ne kadar geçmişin izinde ilerlese de yazar tarafından az sayıda kahraman ve mekân kullanımı ile farklı bir kurgu oluşturulmuştur. Sergey Albay'ın

geçmişe giderek muhayyilesinde canlandırdığı Ahıska sürgününün yaşandığı tren istasyonu geçmişin izlerini taşıyan tek mekândır. Burası Sergey Albay için çalınmış kimliğinin, yaşadığı sıkıntıların ve acıların başladığı yerdir.

Hediye öyküsünde açık mekân kullanımı öteki öykülere nazaran daha fazladır. Burada kullanılan açık mekân daha çok Kamil ile Mitya'nın yaşadığı maceraların anlatıldığı yerlerdir. Tren istasyonunda başlayan bu macera sırası ile Kuybişev, buğday tarlaları, ismi verilmeyen bir kasaba, Mozdok ve Ahıska şeklinde ilerlemektedir. Ahıska burada Kamil'in ailesinin sürgün edildiğini öğrendiği yerdir. Tüm anlatılarda iyi bir şekilde tavsir edilen veya anlatılan Ahıska şehri, Kamil için yıkımın yaşandığı yerdir. Büyük yıkımın yaşandığı ikinci yer ise Fergana ve köy mezarlığıdır. Kamil, burada tüm ailesinin öldüğünü öğrenmiştir. Anlatımın sona erdiği yerdir.

Seninle Seni Ararım öyküsünde *İsyan* öyküsünde olduğu gibi sınırlı kahraman ve sınırlı mekân kullanımı söz konusudur. Burada Yasin Emmi ile doktorun oturduğu çay bahçesi yani kahvehane ilk açık mekândır. Öykünün başladığı yerdir. Tiflis'e giderken yol üzerinden doğanın güzelliği uzun bir şekilde tasvir edilmiştir. Ahıska ve Tiflis arasında süren aramalar umut, belirsizlik ve sabırla ilişkilendirilmelidir. Olayın büyük bölümü kapalı mekânlarda geçmiş olsa da başlangıç ve arayışlar açık mekânlarda sürmektedir. Öykülerde kullanılan açık mekânlar genellikle iyimser olmayan bir karaktere sahiptirler.

3.2.3.3. İdeal/Özel/Duygusal Mekânlar

İdeal/özel/duygusal mekânlar, öykülerin genelinde Ahıska şehri etrafında konumlanmaktadır. Ahıska öykülerin genelinde özlenen, sevilen ve ulaşılacak istenen yer olarak görülmektedir. Ahıska, roman ve öykülerin genelinde duygusal bir mekân olarak âşıkların tanıştığı, doğumların gerçekleştiği, eğlencelerin düzenlendiği ve yaşam sevincinin diri tutulduğu yerdir. Aşağıdaki tabloda ideal/özel/duygusal mekânların öykülerdeki dağılımı verilmiştir.

Tablo 25

İdeal/Özel/Duygusal Mekânların Öykülere Dağılımı

Öyküler	İdeal/Özel/Duygusal Mekânlar
<i>Emanet Kemer</i>	Ahıska, Ahıska'daki köy,
<i>Hediye</i>	Ahıska, Köy Mezarlığı
<i>Seninle Seni Ararım</i>	Ahıska

Kaynak: Ahıskalı, 2008: 9-102.

*Yukarıdaki tabloda incelenen öyküler içerisindeki ideal/özel/duygusal mekânlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu öyküler sağ tarafında ise ideal/özel/duygusal mekânlar yer almaktadır. Her öykünün kendi içerisinde yer alan ideal/özel/duygusal mekânı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Emanet Kemer öyküsünde Ahıska ve Ahıska'daki köy Vezir Emmi ve ailesi için özel ve duygusal bir mekândır. Vezir Emmi, oğlunu vatan saydığı Ahıska şehrini korumak için askere göndermiştir. Onun hatırasına sahip çıkmak için vatanında ve evinde maruz kaldığı tüm sıkıntılara göğüs germiştir. Ahıska'dan ayrılış ve sahip olunan zenginliklerden kopuş Vezir Emmi ve ailesi için bir yıkımın başlangıcı olmuştur.

Hediye öyküsünde Ahıska Kamil ve ailesi için vatanı temsil etmektedir. Burası Kamil'in ailesi için özel bir mekândır. Kamil için ise yol boyunca ulaşmak istediği ideal mekândır. Ancak Kamil'in Ahıska'ya gelmesi ile karşılaştığı manzara kötü duygular yaşamasına neden olmuştur. Ahıska bu anlatıda iyi anlamda kazandığı duygusal kimliğinden arınıp kötü anlamda duygusal bir mekâna bürünmüştür.

Seninle Seni Ararım öyküsünde Ahıska, Yasin Emmi için tüm vasıfları taşıyan bir yerdir. Ahıska, Yasin Emmi'nin kız kardeşine kavuşmak için sürekli arayış içinde olduğu ideal bir mekândır. Ayrıca heyecanın, hüznün, umudun ve karamsarlığın yaşandığı farklı duyguları bünyesinde barındıran duygusal bir mekândır. Yasin Emmi için vatanı temsil eden Ahıska, yaşadıkları sıkıntılara rağmen her defasında gelmek istediği bir yerdir. Öykülerde ele alınan ideal/ özel/ duygusal mekânlar kahramanlara benzer duygular yaşatmıştır.

3.2.3.4. Distopik/Kötü Mekânlar

Distopik/Kötü mekânlar, Ahıska Türklerini konu edinmiş tüm anlatılarda olduğu gibi Orta Asya ve sürgünün yaşandığı tren vagonlarıdır. Burada yaşanan olaylar ve kayıplar Ahıska Türkleri için karamsar bir ruh hali yaratmıştır. Bu ruh hali mevcut zamanda ele alınan mekânların kötü veya karamsar bir karakter ile değerlendirilmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Ahıska Türklerini konu edinen romanlarda da böyle bir değerlendirme söz konusudur. Aşağıdaki tabloda distopik/ kötü mekânların öykülere dağılımı verilmiştir.

Tablo 26

Distopik/Kötü Mekânların Öykülere Dağılımı

Öyküler	Distopik/Kötü Mekânlar
<i>Emanet Kemer</i>	Tren vagonu, Vezir Emminin Özbekistan'daki yıkık evi
<i>İsyan</i>	Tren istasyonu, Tren vagonları
<i>Hediye</i>	Fergana, Köy Mezarlığı
<i>Seninle Seni Ararım</i>	Hastane, Orta Asya

Kaynak: Ahıskalı, 2008: 9-102.

*Yukarıdaki tabloda incelenen öyküler içerisindeki distopik/kötü mekânlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu öyküler sağ tarafında ise distopik/kötü mekânlar yer almaktadır. Her öykünün kendi içerisinde yer alan distopik/kötü mekânı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

Emanet Kemer öyküsünde ilk kötü mekân sürgünün yaşandığı tren vagonlarıdır. Burada Vezir Emmi ve ailesi Rus komutanın yasaklamalarından dolayı büyük sıkıntılar yaşamıştır. Açlık ve olumsuz hava koşulları aileyi fiziki anlamda yıpratmıştır. Bununla beraber Vezir Emmi'nin eşi ve kızı sürgünün hemen ardından salgın hastalıktan dolayı ölmüştür. Tüm Ahıska Türkleri gibi tren vagonları Vezir Emmi ve ailesinin muhayyilesinde distopik bir mekân olarak kurgulanmaktadır. *İsyan* öyküsünde de Sergey Albay için tren vagonları ve tren istasyonu distopik/kötü bir mekândır. Aile için ikinci kötü mekân ise Özbekistan'daki sürgün edildikleri evdir. Burada tüm aile açlıktan ve salgından dolayı ölmüştür. Vezir Emmi ise aynı coğrafyada ama başka bir köyde ölmüştür. Bu anlatıda da görüldüğü gibi Orta Asya tüm Ahıska Türkleri için distopik/kötü bir mekân olarak söylenmektedir.

Hediye öyküsünde Kamil için tüm ailesini kaybettiği Fergana şehri ve köy mezarlığı distopik/kötü bir mekândır. Kamil burada askerden dönen tüm Ahıska Türkleri gibi çoğu gerçeği öğrenmiştir. Sürgünden sonra Orta Asya'nın sert iklimi de Ahıska Türkleri için ikinci bir ölüm kalım savaşı yaratmıştır. Bu savaşta Kamil'in ailesi yok olmuştur. *Seninle Seni Ararım* öykünde Yasin Emmi, Orta Asya'da çok sıkıntılar yaşadıklarını anlatmıştır. Ancak öyküdeki asıl distopik/kötü mekân Yasin Emmi'nin kız kardeşine yanlış bilgilerden dolayı kavuşamadığı hastane binasıdır. Burada yitirdiğini bulmasına rağmen doğru olmayan bilgilerden dolayı kız kardeşine kavuşamamıştır. Öykülerdeki distopik/kötü mekânların kullanımı daha çok ölüm duygusu ile ilişkilidir. Burada en büyük duygu verilen büyük kayıpların ardından yaşanan nefrettir. Mekânların karakteristik özellikleri de kahramanların bu duyguları ile şekillenmiştir.

3.2.3.5. Öykülerde Geçen Mekânların Bulunduğu Ülke ve Şehirler

Ahıska Türklerini konu edinmiş olan öykülerde genel olarak Kafkasya ve Orta Asya'daki bölgeler mekân olarak seçilmiştir. Rusya'daki birkaç yer ile Türkiye'de ismi verilmeyen bir şehirde anlatıda yer alan mekânlar arasındadır. Aşağıdaki tabloda genel olarak öykülerde geçen mekânların bulunduğu şehir ve ülkeler verilmiştir.

Tablo 27

Öykülerde Geçen Mekânların Bulunduğu Ülke ve Şehirlerin Dağılımı

Öyküler	Özbekistan	Gürcistan	Rusya	Türkiye
<i>Emanet Kemer</i>	Taşkent Cinas	Ahıska		
<i>İsyan</i>			İrkutsk	İsmi verilmeyen bir şehir
<i>Hediye</i>	Fergana	Ahıska	Kuybişev Mozdok	
<i>Seninle Seni Ararım</i>		Tiflis Ahıska		

Kaynak: Ahıskalı, 2008: 9-102.

*Yukarıdaki tabloda incelenen öyküler içerisindeki genel mekânlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafında söz konusu öyküler sağ tarafında ise tüm mekânlar yer almaktadır. Her öykünün kendi içerisinde yer genel mekânı karşına denk gelecek şekilde verilmiştir.

3.2.4. Zaman

3.2.4.1. Vaka Zamanı

3.2.4.1.1. 1944 Ahıska Sürgününden Önceki Zamanı Anlatan Öyküler

Öykülerin genelinde kronolojik zaman dilimi kullanılmıştır. Bazı öykülerde geçmişe dönük sıçramalar görülür. Ancak hâkim olan zaman dilimi aktüel zamandır. 1944 Ahıska sürgününden öncesini anlatan öyküler iki tanedir. Bunlardan *Emanet Kemer* öyküsü 1944 Ahıska sürgünü öncesini en deyatlı şekilde aktarmaktadır. Sürgün öncesi başlayan öyküde zaman kronolojik ilerlemektedir. Ahıska Türklerinin de yaşamış olduğu II. Dünya Savaşı ve Sovyet Rusya'nın ideolojik politikaları hakkında bilgi verilmiştir. Öyküde Ahıska sürgününden üç yıl üç ay önce anlatıma geçilmiştir. Yani sürgünden önce 1941 yılından başlayıp 1944 yılında gerçekleşen sürgün ana kadarki bir süreyi ele almaktadır.

Seninle Seni Ararım öyküsünde Yasin Emmi, Doktor Sandro'ya sürgünden önce ailesinin yaşadığı durumlar hakkında bilgi vermiştir. Ancak burada verilen bilgiler daha

çok Yasin Emmi'nin ailesi özelinde anlatılmaktadır. Ahıska Türklerinin yaşayışı veya Ahıska'ya dair bir bilgi verilmemiştir. Öyküde Ahıska sürgününden bir gün önce Yasin Emmi ve babasının kız kardeşini hastaneye götürdüğü anlatılmaktadır. Öyküde geçmişe dönük zamanda bir sıçrama gerçekleşmiş ve Ahıska sürgününden bir gün öncesi anlatılmaya başlanmıştır. Olaylar her ne kadar yolculuk esnasında Yasin Emmi ve Doktor Sandro'nun tanışması ile başlasa da tam olarak anlaşılması için Ahıska sürgününden bir gün önce Yasin Emmi'nin hastaneye kaldırılan kız kardeşinin durumunun anlatılması ile başlamıştır demek daha doğru bir tespit olacaktır.

3.2.4.1.2. 1944 Ahıska Sürgününden Sonraki Zamanı Anlatan Öyküler

Ahıska Türklerini konu edinen öykülerin tümünde 1944 Ahıska sürgününden sonraki zaman dilimi ele alınmıştır. *Emanet Kemer* öyküsünde Ahıska sürgününden sonraki zaman dilimi de kronolojik şekilde ilerlemektedir. Orta Asya'ya sürgün edilen Vezir Emmi bir yıl sonra ölmüştür. İslam'ın babasının yanına gelmesi ile Vezir Emmi ruhunu teslim etmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi öykü 1945 yılında sona ermiştir. Ahıska sürgününden sonra Ahıska Türklerinin yaşadığı sıkıntılar öykü içerisinde de anlatılmaktadır. Yazar, burada zamanda geleceğe yönelik bir sıçrama gerçekleştirmiştir. Vezir Emmi'nin gelini ve torunları öldükten sonra olayların bir yıl sonrası anlatılmaya başlanmıştır. Aradaki dönem içinde İslam, ailesini aramıştır. Ancak Vezir Emmi'nin yaşadıklarına dair bir bilgi verilmemiştir.

İsyan öyküsünde olaylar 1980 yılının Aralık ayının son gününde gerçekleşmiştir. Anlatı her ne kadar bir günlük olsa da zaman kronolojik olarak ilerlemektedir. Ahmet Ahıska sürgünün üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen yaşadığı sıkıntılar ve çaresizlikler hakkında bilgiler vermiştir. 1944 Ahıska sürgününden sonraki zaman somut olarak yaşanmamış kahramanlar tarafından soyut şekilde anlatılmıştır. Yazarın öyküde geleceğe dönük zamana karşı gerçekleştirdiği sıçrama ile anlatı sona ermiştir. Sergey Albay'ın geçmişe dönük anlattıklarında 1944 Ahıska sürgününden sonra veya sürgün anında gerçekleşen olaylardır.

Hediye öyküsünde olaylar tamamen 1944 Ahıska sürgününden sonraki bir zamanda anlatılmaktadır. Olaylar kronolojik olarak ilerlemektedir. Ancak içinde bulunan mevcut zamanın tam olarak ne zaman olduğu bilinmemektedir. Ama II. Dünya Savaşının sona erdiği bir zamandır. Burada sürgün edilen Kamil'in ailesi birçok Ahıska Türkü gibi mevcut şartlara dayanamayıp ölmüştür. *Seninle Seni Ararım* öyküsü de genel olarak sürgünden

sonrasını anlatmaktadır. Sürgünden sonra yaşanan sıkıntılar ve 1956 yılında seyahat yasağının kaldırılması gibi olaylar Yasin Emmi tarafından sırayla aktarılmıştır. Öykünün sürgünden sonra 1980 yılında gerçekleşen olayları aktardığı görülmektedir. Öykünün sona ermesi ise verilen ipuçlarından hareketle 2007 yılına denk gelmektedir. 1944 Ahıska sürgününden sonraki zaman dilimini en uzun anlatan öyküdür. Zaman olarak öykünün 37 yıl gibi uzun bir süreyi içine aldığı görülmektedir.

3.2.4.1.3. 1944 Ahıska Sürgününden Öncesi- Sürgün Anını ve Sürgünden Sonrasını Anlatan Öyküler

1944 Ahıska sürgününün öncesi-sürgün anı ve sonrasını anlatan en önemli öykü *Emanet Kemer* öyküsüdür. Sürgün öncesi ve sürgün sonrası anlatılan öyküde sürgün anı da belli başlı olayları dile getirmesiyle detaylı bir hal almıştır. Sürgün anında yaşanan olumsuz şartlar ve kayıplar tüm anlatılarda olduğu gibi burada da ele alınmıştır. Sürgün anı kronolojik şekilde ilerlemektedir. Öykünün vaka zamanında herhangi bir sapma veya kopuş görülmemiştir. *Seninle Seni Ararım* öyküsünde sürgün anı ve sürgün öncesine ilişkin bilgiler verilmiştir. Ancak *Emanet Kemer* öyküsünde olduğu gibi mevcut zaman içinde ilerleyen bir olay söz konusu değildir.

İsyan öyküsünde *Emanet Kemer* öykünden farklı bir zaman kullanımı vardır. Öyküde tüm olaylar kronolojik olarak ilerlemektedir. Ancak Sergey Albay'ın geçmişe giderek Ahıska sürgününün yaşandığı anı anlatması tüm soruların cevaplarını vermiştir. Burada yazar geçmişe dönük zamanda bir sıçrama gerçekleştirmiştir. Daha çok belli bir anı anlatan bir olay olmasından dolayı burada anı anlatan yani donuk zaman diliminin de kullanıldığı söylenebilir. Sergey Albay her ne kadar sürgün anını anlatmış olsa da sürgün öncesine dair ipuçları da vermiştir. 1944 Ahıska sürgününün öncesi, sürgün anı ve sonrasını anlatan bu üç öykü farklı yaşamları ele alsada aynı konuya dikkat çekmeye çalışmıştır.

3.2.5. Tematik İnceleme

3.2.5.1. Sosyal/Toplumsal Temalar

3.2.5.1.1. Sürgün

1944 Ahıska sürgünü tüm öykülerde işlenen ortak bir temadır. Ahıska sürgünü anında yaşanan sıkıntılar en ayrıntılı biçimde *Emanet Kemer* öyküsünde ele alınmıştır. Öyküde sürgün esnasında yaşanan açlık, temel ihtiyaçları karşılayamama, olumsuz hava

koşulları ve salgın hastalıklar hakkında bilgiler verilmiştir. Sürgünün yaşattığı sıkıntılar Orta Asya'da da devam etmiştir. Sürgün öykünün toplumsal olarak tek temasıdır. Sürgün anına ilişkin bilgiler verilmiştir. Ancak romanlarda olduğu gibi ayrıntılı ve uzun soluklu bir anlatım söz konusu değildir. Ancak sürgünün öncesi, sürgün anı ve sonrası birbiri ile bağlantılı olayların aktarımını oluşturmuştur. Tüm yaşananların zeminini oluşturmaktadır.

Tüm öykülerde sürgün esnasında yaşanan sıkıntılar ortak bir dille aktarılmıştır. Ancak *Emanet Kemer* öyküsü dışındaki öykülerde yüzeysel bir anlatım söz konusudur. *Hediye* öyküsünde sürgün anı anlatılmamıştır. Ancak sürgünün yaşattıkları üzerine bir anlatım söz konusudur. *İsyen* öyküsünde Sergey Albay, sürgün anını yaşamıştır. Ancak yaşamasına rağmen sürgün anı sadece bir sahne olarak öyküde anlatılmıştır. Öyküde sürgünden sonraki olaylar daha çok ön plana çıkarılmıştır. *Seninle Seni Ararım* öyküsünde ise sürgün anı anlatılmıştır. Ancak detaylı bir anlatım söz konusu değildir. Bu üç öyküde sürgün olayı bir sebep veya başlangıç olarak ele alınmıştır ama tam anlamı ile tematik bir yaklaşım oluşturulmamıştır. Burada söylenebilir ki sürgün olayını tema olarak işleyen tek öykü *Emanet Kemer* öyküsüdür.

3.2.5.1.2. İşkence/Ölüm

Ölüm teması öykülerin tümünde verilen kayıplar ile birlikte işlenmiştir. Ahıska Türklerini konu edinen tüm anlatılarda olduğu gibi buradaki ölüm ve işkence temaları Rus askerleri ve mevcut şartlarda yaşanan sıkıntılar üzerinden işlenmiştir. Ahıska sürgünün yaşandığı anda olumsuz hava koşulları, salgın hastalıklar ve gıda yetersizliğinden dolayı birçok ölüm gerçekleşmiştir. “Ahıska Türkleri ailelerinin bir kısmını yolculuk esnasında açlıktan, soğuktan, hastalıktan kaybederken, bir kısmını da vardıkları yerlerde yine aynı şartlardan kaybetmişlerdir (...)” (İzzetgil, 2012: 5). Öykülerde böyle bir süreç gözlemlenmektedir. Her ne kadar en büyük kayıplar sürgün esnasında yaşanmış olsa da sürgünden sonra gerçekleşen ölüm ve işkencelerin anlatımı daha çoktur.

Emanet Kemer öykünde Vezir Emmi ve ailesi sürgün anında birçok ölüme şahitlik etmiştir. Ahıska Türkleri için işkenceler sürgün ile başlarken Vezir Emmi'nin ailesi için işkenceler sürgünden önce başlamıştır. Rus komutanın kemer için Vezir Emmi ve ailesine uyguladığı yasaklar büyük işkencelere dönüşmüştür. Orta Asya'da Vezir Emmi'nin eşi ve kızını salgın hastalıktan kaybetmesi ile gelini ve torunlarını açlıktan kaybetmesi yaşanan işkencelerin bir neticesidir. Burada Vezir Emmi'nin ölmesi ile anlatıdaki son kayıpta verilmiştir. Romanda işkence ve ölüm temasının da ön planda olduğu görülmüştür.

İsyan öyküsünde işkence konusu ve yaşanan kayıplar daha çok Ahmet'in anlatıkları ve Sergey Albay'ın hatırladıkları ile sınırlıdır. Öyküde birebir işkence ve ölüm teması işlenmemiştir. *Seninle Seni Ararım* öyküsünde de birebir bu temalar işlenmemiştir ancak Yasin Emmi'nin kız kardeşinin ölümü önemli bir hadisedir. *Hediye* öyküsünde Kamil'in yol boyunca yaşadıkları ve zamanın şartlarına göre hareket etmesi toplumsal olarak yaşanan işkencelere örnektir. Savaştan dönen askerlerin gıda bulamaması ve hiçbir saygı görmemesi birkaç örnek sayılabilir. Burada işkenceyi gören kişiler Kamil'in ailesidir. Ölüm duygusu ve teması ise anlatının sonlarına doğru işlenmiştir. Yaşanan kayıplara dayanamayan Kamil, ailesinin mezarı başında ölmüştür. Öyküde işkenceye nazaran baskın olarak ölüm temasının işlendiği söylenebilir. *Emanet Kemer* ve kısmen *Hediye* öykülerinde bu temaların tam olarak işlendiği söylenebilir.

3.2.5.2. Bireysel/Ferdî Temalar

3.2.5.2.1. Ayrılık

1944 Ahıska sürgününün yaşattığı en büyük bireysel sorunlar arasında ayrılık gelmektedir. Sevgililerin, eşlerin, anne ve çocukların ile aile fertlerinin uzun süreli veya sonsuza dek ayrılması önemli bir olaydır. Bu ayrılıklar kişilerin psikolojisinde derin izler bırakmış ve uzun süreli yıkımlar gerçekleştirmiştir. Ahıska Türklerini konu edinen öykülerden *İsyan* ve *Seninle Seni Ararım* öyküleri tam anlamı ile ayrılık temasının işlendiği anlatılardır.

İsyan öyküsünde Sergey Albay, sürgün anında ailesinden uzaklaştığı için trene binememiştir. Orta kaldığı için yurda verilmiş ve uzun yıllar Rus kültürü ile büyümüştür. Okuyup, Rus ordusunda asker olmuştur. Sergey Albay'ın çocukken yaşadığı ayrılık hayatı boyunca unutamadığı bir sahne şeklinde gözlerinin önünde canlanmıştır. Yaşadığı bu anı unutmaması yıllarca içinde bir nefret biriktirmesine neden olmuştur. Öyküdeki asıl mesele yaşanan bu ayrılıktır. Ayrılık teması öyküde Sergey Albay özelinde işlenmiştir.

Seninle Seni Ararım öyküsünde Yasin Emmi ve kız kardeşi arasında yaşanan ayrılık tema olarak işlenmiştir. Yasin Emmi yıllarca kız kardeşini aramış ancak bulamamıştır. Sürgünden dolayı kız kardeşinden ayrılmak zorunda kalan Yasin Emmi, kız kardeşinin kalbi ile yeniden hayata dönmüştür. Bu öyküde her ne kadar Ahıska Türklerinin sürgünden sonra yaşadıkları sıkıntılar anlatılmış olsa da asıl mesele Yasin Emmi'nin yitirdiğini arama azmidir. Öyküde tamamen ayrılık teması işlenmiştir. Bu ayrılık Yasin Emmi ve kız kardeşi arasında yaşanmış olsa da aslında Ahıska sürgünü ile ayrı kalmış tüm aileleri de

anlatmaktadır. *Emanet Kemer* ve *Hediye* öykülerinde askere giden İslam ve Kamil ailelerinden ayrı kalmıştır. Ancak öykülerde tam anlamı ile ayrılık temasının işlendiği gözlemlenmemiştir.

IV. BÖLÜM

AHISKA TÜRKLERİ İLE İLGİLİ ROMAN VE ÖYKÜLERDEKİ FOLKLOR UNSURLARI

4.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

4.1.1. Doğum

4.1.1.1. Doğum Öncesi

4.1.1.1.1. Hamileliği Öğrenme/Hamilelik Belirtileri

Hamilelik olayı hem kadın için hem de erkek için önemli bir tecrübedir. Çünkü doğumdan öncesi, doğum anı ve doğum sonrası birçok tecrübenin yaşanmasına neden olmaktadır. Bütün bu tecrübelerin yaşanması için ilk aşamada bebeğin varlığının kesinleşmesi gerekmektedir. Kadının hamile olup olmadığını öğrenmek için farklı uygulamalar yapılmaktadır. Bütün coğrafyalarda olduğu gibi Anadolu ve Kafkasya'da da tıbbi yetersizlikten dolayı halk arasındaki pratikler daha çok kullanılmıştır. Genel olarak doğum konusunda tecrübe sahibi olan ebelerin elle muayenesi ile kadın hamile olup olmadığını öğrenir. Bunun yanında baş dönmesi, mide bulantısı, halsizlik, adet gecikmesi ve koku hassasiyetliliği kadının hamile olduğuna dair ilk belirtilerdir.

Ahıska Sürgünleri romanında baygınlık geçiren Zeynep, Hanife Bibi tarafından muayene edilip hamile olduğu söylenir. “Hanife bibi, hastanede çalıştığı süre içinde öğrendiği bilgilerle muayene etti. Huniye benzer bir aleti annenin karnına dayadı, kulağını yanaştırıp bir süre bebeğin kalp atışını dinledi (...)” (Demirkaya, 2019: 125). Dört aylık hamile olan Zeynep, doğurduğu bebeğini sürgün esnasında kaybetmiştir. Öteki romanlarda hamile olan kadınların doğum öncesi muayene ve bebeğin varlığını öğrenmek için gerçekleştirdikleri bir uygulamadan söz edilmemiştir. Bebeğin varlığına dair ilk ve tek yapılan uygulama *Ahıska Sürgünleri* romanında bulunmaktadır.

4.1.1.1.2. Aşermek

Halk arasında yeni hamile olmuş kadının birkaç ay boyunca farklı ürünler yemek istemesine aşermek denir. Aşermenin nedeni tam olarak bilinmemektedir. “(...) Hamilelikle meydana gelen hormonal değişikliklerin veya kan şeker seviyesindeki değişimlerin önemli rolü olduğu bilinmektedir (...)” (Sümbüllü, 2004: 136). Halk arasında aşermek bazen sadece yemek yeme isteği dışında herhangi bir nesneye ilgi duymakla da

açıklanmıştır. Anne adayının herhangi bir kokuyu almak istemesi veya herhangi bir nesneye dokunma isteği de aşerme olarak sayılabilmektedir. Anadolu ve Kafkasya’da yaygın olan bu görüş gümüzde halen varlığını sürdürmektedir. Aşeren kadının isteğinin yerine getirilmemesi veya tatmin edilmemesi ileride bebeğe olumsuz etkiler yapacağı düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu düşünce doğrultusunda hamile kadınların yanında yeme içme kurallarına dikkat edilmektedir. Her yiyecekten söz edilmemektedir.

Ahıska Sürgünleri romanında Sona Nene, Zeynep’in aşerdiğini düşünerek bazı fikirler yürütmektedir. “(...) Zeynep’in aşermesinden, yanaklarını, alnını, burnunu süsleyen çillerden, anlam çıkararak oğlan olacak diye için için seviniyor, elinden geldiğince gelinin sevdiği yemekleri yapmaya çalışıyordu (...)” (Demirkaya, 2019: 71). Hamile kadının değişen vücut yapısı ile yemek istediği ürünlerden bebeğin cinsiyetinin tahmin edildiği de görülmektedir. Anadolu yaygın olarak ekşi yiyen kadınların kız çocuğu, tatlı yiyenlerin ise erkek çocuğu dünyaya getirdiği görüşü bu düşünceden kaynaklanmaktadır. Sona Nene de yılların verdiği tecrübe ile gelinin aşerdiği ürünlerden ve vücut yapısından bebeğin erkek olduğuna karar vermiştir. Sona Nene’nin tahminleri romanda doğru çıkmış ve Zeynep bir erkek çocuğu doğurmuştur.

4.1.1.2. Doğum Anı

Sara Ahıska’da Bir Ermeni Gelin romanında doğum esnasında yapılması gerekenler anlatılmıştır. “Ebe bebeği aldı, bir güzel yıkadı kurulamadan tuzla cildini ovdu. Mis gibi temiz bezlere kundak yapıp anasının yanına koydular”(Aktaş, 2011: 537). Güldane’nin doğumu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ancak romanın başında doğumdan sonra ölen Saltanat Hanım’ın doğumu hakkında da bazı bilgiler verilmektedir. Doğumdan sonra annesini kaybeden Zernişan bakılması için teyzesine verilmiştir. Romanda bebeğin cildinin tuzla ovulması mikroplara karşı alınan bir önlemdir. Bu da loğusalık döneminde yapılan bir işlemdir.

Ahıska Sürgünleri romanında Zeynep’in doğumunu Hanife Bibi yaptırmıştır. Hanife Bibi, tecrübeli ve bilgili bir ebedir. Sıcak ve soğuk suyla ıslattığı havluları Zeynep’in göbeği üstüne koyarak kendine has bir teknik uygulamıştır. Zeynep’in yapması gerekenleri söyleyerek büyük bir titizlikle doğumu gerçekleştirmiştir. Hanife Bibi, Zeynep’i sürekli sakinleştirmeye ve uyarmaya çalışmıştır. Romanda doğum anı ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. (Demirkaya, 2019: 75-76). Bunun yanı sıra *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında Resmiye’nin doğumuna ilişkin bilgilerde yer almaktadır. Romanda Şayzer ve

Ebenin Resmiye'nin doğumunu yaptırdığı anlatılmaktadır. Şayzer ve Ebe, bebeğin göbeğini kesip, yıkamış ve kundaklamıştır. “Eserde, göbek bağı kesme, yıkama, kundaklama, ad verme pratiklerine örnekler vardır. Ebe Ana ve Şayzer, bebeğin göbeğini kestiler, yıkadılar, bezlediler, kundakladılar ve yatırdılar.

Menemşe'yi güzelce kundaklamış, İsmail eve geldiğinde onun kucağına vermişti Resmiye. Daha önce zaman zaman Resmiye ile bebek dünyaya geldiğinde ismini ne koyacaklarını düşünüyorlardı. Kız olursa adını “Menemşe” koyacaklardı (Akın, 2017: 53).

Genel olarak romanların çoğunda doğum bölümleri geçmektedir. Ancak yukarıda zikredilen romanlar kadar ayrıntı verilmemiştir. *Gurbetten İniltiler* romanında Asya Halanın gelini trende doğum yapmıştır. *Aşka Son Bakış* romanında Hatice, komşuların yardımı ile doğumunu gerçekleştirmiştir. *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanında Ayşe'nin doğumundan kısaca söz edilir. Doğum anında ve sonrasında yapılan bazı şeyler aşağıda verilmiştir. *Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?* romanında Nezenni, trende doğum yapar ve bebeğini kaybeder. Geleneksel olarak yapılan bir uygulamadan söz edilmez. Romanda Kemal'in doğumuna ilişkin bilgilerde vardır ancak burada da geleneksel bir uygulamadan söz edilmemiştir. Bütün kavimlerde olduğu gibi Ahıska Türklerinde de doğum yapan kadın ve yeni doğan bebek önemli bir yere sahiptir.

4.1.1.3. Doğum Sonrası

4.1.1.3.1. Loğusalık

Bütün kültürlerde olduğu gibi Türk kültüründe de doğum ve yeni bir insanın dünyaya gelmesi önemli bir olaydır. Hamile kadının hastanede çocuğunu dünyaya getirmesi ve biyolojik olarak kadına müdahale edilmesi günümüzde yaşanan normal bir süreçtir. Ancak Anadolu'da bu süreç yani doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası bazı uygulama ve ritüeller ile karşılanmaktadır. Kadının doğumdan önce aşermesi, bebeğin cinsiyetini öğrenmek istemesi ve kısırlık gibi sorunlara çare araması bu sürecin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Doğum anında bazı bitkilerin kullanılması, bebeğin tuzlanması ve farklı doğum tekniklerinin kullanılması da önemli bir aşamadır. Son aşama olan doğumdan sonraki süreç birçok etkinliği de beraberinde getirmektedir. Bebeğe ad konması, kırkının çıkması, sünnet edilmesi ve bebeğin ilk dişini çıkarması bunlardan sadece bazılarıdır.

Doğumdan sonra önemli olan kırk günlük süredir. Bu süre zarfında kadın ve bebeğin geçirdiği döneme loğusalık denir. Loğusalık dönemi anne ve bebek için önemli bir

süreçtir. “Artık doğum sonrası kırk günlük dönem başlamıştır. Bu döneme lohusalık denir. Bu kırk gün hem gelin hem çocuk için önemlidir. Doğumların hastahane de olması ve şehir hayatı gibi sebeplerden dolayı bu dönem kültürü artık günümüzde çok yaşamamaktadır” (Etyemez, 2016: 309). Loğusalık döneminde boş bir mezarın anne ve çocuk için açık olduğu düşüncesi hâkimdir. Kırk gün sonra bu mezarın kapandığına ve anne ile bebek için tehlikenin geçtiğine inanılmaktadır.

Loğusalık döneminde al karısı inancı da hâkimdir. Al karısı ya da al bastısı olarak bilinen bu inanca göre doğaüstü varlıkların loğusalık döneminde anne ve bebeğe zarar verdiğine ve ölümlerine neden olduğuna inanılır. “Al- Bastı. Al- Karısı, Al- Anası, Al- Kızı veya kısaca Al da denir. Türk cinciliğinin bir figürü olan Al- Bastı, doğaüstü bir kadın yaratık olarak tasvir edilir.

Özellikle loğusa kadınlara musallat olur, onlarda loğusa sıtması çıkarır ve hastaların ölümünü sağlayabilir; bu hastalık çoğunlukla al- bastı ifadesiyle, “Al’ın eziyeti” anlamında kullanılır (Boratav, 2012: 32).

Loğusalık döneminde annenin başına takılan kırmızı kurdele de bu inanişe bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Eski şaman inanişına bağlı olarak ortaya çıkan bu inanca göre kırmızı kurdele loğusalık dönemindeki anne ve bebeği kötü bir ruh olarak kabul edilen Lilit’den korur. Bu inanişla beraber Lilit¹⁹ ve Al- Karısı bazen aynı kişi olarak bazen de farklı varlıklar olarak kabul görmüştür. İncelediğimiz romanlardan bazılarında doğum ve loğusalık geleneği ile ilgili bilgilere rastlanılmıştır. Ahıska Türklerinde de bu geleneğin varlığı ortak Türk kültürü ile alakalıdır.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında yeni doğum yapmış olan Mihriban Hanım için bir loğusa odası hazırlanır (Aktaş, 2007: 36). Loğusalık dönemi kırk gün sürmektedir. Kırk gün boyunca anne ve bebek koruma altına alınır. Romanda Mihriban Hanımın başına kırmızı ipek bir vala bağlanır. (İnce yumuşak ipekten dokunmuş başörtüsü) (Aktaş, 2007: 36). Bu kırmızı örtü bebek ve anneyi kötülükten korumak içindir. Romanda Mihriban Hanım’ın loğusalık dönemi büyük bir özen ve koruma ile geçmektedir. Kırk günün sonunda loğusalık döneminin sona ermesi ile anne ve bebek için büyük bir tören düzenlenmiştir.

---

¹⁹ Lilit, Hz. Âdem’in ilk eşi olarak kabul edilir. Hz. Âdem’in Lilit’i reddetmesi ile Lilit’in düşmanlığını kazanmıştır. Lilit, yeni doğan çocukları öldürerek intikam almaya başlamıştır. Lilit’in saçlarının kızıl olduğuna da inanılır. Kadınların kızıl rengi loğusalık döneminde kullanması bu kötü ruhtan korunmak için olduğuna dair bilgiler vardır. Ayrıca yeni gelinlerin kırmızı kuşak takması da bu inançla alakalıdır. (Bkz: Ender Özbay, “Adem- Havva- Lilit Figürleri İzleğinde Bir Olanaksızlık Miti: Aşk”, *İdil Dergisi*, 2 (10), 2004.).

Ahıska Sürgünleri romanında doğumunu gerçekleştirecek Zeynep'e önceden loğusalık dönemi için bazı hazırlıklar yapılmıştır. "(...) Yok yok şükür Sona Nene iyi, kuşburnu kaynatıp lohusa şerbetini hazırladı, şimdi de bebeğin beşiğini hazırlıyor (...)" (Demirkaya, 2019: 75). Burada yapılan lohusa şerbeti doğum anında çok kan kaybeden anneye toparlanması ve bebeğe süt depolaması için verilir. Buna benzer şerbetlerin de yapıldığı Anadolu'da görülmektedir. Ayrıca yapılan bu şerbetlerin ağrı çeken anneye bir tür ağrı kesici görevi için verildiği de söylenebilir.

4.1.1.3.2. Höllük

Höllük Anadolu halkları arasında özellikle bir bebeğin doğumunun yaklaşması ile birlikte büyük önem kazanmış olan bir nesnedir. Höllük kil içeren mercimek büyüklüğündeki ince kuma denilmektedir. Anadolu'da bebeklerin hazır bez görevini gören bu nesne doğumdan önce kadınlar tarafından bolca depolanmaktadır. Depolanan bu kum taneleri kadınlar tarafından bezlerin üzerine serilir. Başka bir bez de bu kum taneleri üzerine örtülür. Bebekler burada yatırılır veya kundaklanır. Altını pisleten bebeğin sıvısını bu kum taneleri içine çeker. "Höllük, doğum olayının yaklaşması ile birlikte ihtiyaçlar listesi içerisindeki yerini alır. Bu konuda tecrübeli kişilerin kolayca tanıyabileceği höllük toprağı belirlenen yerlerden çıkarılarak, çuvallarla evde depolanır.

Depolanan bu toprak, eleklerden elenerek mercimek büyüklüğündeki parçaları ayrılır ki zaten höllük adı verilen asıl emici unsur da bu parçalardır (Sumbüllü, 2011: 1803).

Doğum esnasında ve doğumdan sonra kadınlar tarafından kullanılır.

Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı) romanında Ayşe'nin doğumunda ısıtılan bezlerin höllükler arasına koyulduğunu ve doğum sürecinde höllüğün kullanıldığı söylenir. Ahıska'dan gelen Türklerin höllük uygulamalarını devam ettirdikleri görülür. Ayrıca doğum esnasında Ayşe'nin annesi ve kaynanasının dışarı çıkmasını istemesi de geleneksel bir tercihtir.

Höllük uygulamasının geçtiği bir başka yer ise *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanıdır. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında yeni doğan Zernişan'ın bez görevini görmesi için kumları elekten geçirirler. "Havalar soğumaya başlamıştı. Elekten geçirilerek inceltmiş toprağı ısıtarak iki kat bezin arasında altına sararak kundaklamaya başlamışlardı. Toprak çışı emdiği için ve ıslak bezle uzun süre kalsa da kıcı pişmez diye

düşünmüşlerdi”(Aktaş, 2011: 174). Höllük uygulaması yeni doğan bebeklerin pişik olmasını da önlemektedir.

4.1.1.3.3. Hedik

Hedik, hem Ahıska Türkleri hem de Anadolu’da yaşayan halklar arasında doğumdan sonra uygulanan bir gelenektir. Diş çıkarmaya başlayan bebeklerin anne veya aile büyükleri tarafından buğday ve şeker birlikte kaynatılıp komşulara dağıtılır. Dağıtılan buğdayın konulduğu tabağa metal para konulur. Bu uygulama ile çocuğun daha rahat diş çıkaracağı düşünülür. Bazı bölgelerde buğday yerine mısır da kullanılır. “Çocuk ateşi çıkması, ağzından su akması, ağlaması dişlerinin çıkacağı anlamına geliyor. Dişinin çıktığını ilk gören üzerindeki elbisesinin veya gömleğinin yakasını yırtması gerekir.

Annesi, babaannesi veya ananesi, mısırı, dişi onun gibi çabuk çıksın diye patlatıp şekerlerle karıştırıp çocuğun üzerinden döker. Çocuklara ve komşulara dağıtılır (Ragibova, 2008: 119).

Bu uygulama *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanında görülür. Roman da Ahmet’in kızı Muhteber’in diş çıkarmaya başlaması ile bu uygulama yapılır. Gülperi’nin diş buğdayı kaynatıp dağıttığı söylenir. (Kaya, 2009: 118). Romanda hedik kelimesi geçmez ama Anadolu’da bu uygulama diş buğdayı, hedik, diş hediği şeklinde adlandırılmaktadır.

4.1.1.3.4. Bala Toyu ve Ad Verme

Türk kültürü içerisinde ad verme geleneği önemli bir yere sahiptir. Ad verme geleneği Oğuz Kaan Destanı başta olmak üzere birçok Türk destanında ve anlatısında görülmektedir. Ad verme işlemi genel olarak bir tören eşliğinde gerçekleştirilmektedir. “Türklerin destan ve masallarından pek açık olarak anlaşıldığına göre, çok eski bir çağda kahramanlık gösterinceye kadar gençler boyun gerçek üyesi sayılmaz, babasının iğreti olarak verdiği isimden başka ad taşıyamaz ve at sahibi de olamazdı”(İnan, 1966-1969: 146). Ad verme işlemi kişinin toplumsal olarak kendini kabul ettirme ve bireysel farkındalık sağlaması için büyük bir önem arz etmektedir. Türk kültüründe ad verme işlemi bazı özel durumlarda da gerçekleştirilebilir. Türk kültüründe kahramanlık göstermek, çocuğa doğduğu yerin adını vermek, çocuğu kötü ruhlardan veya nazardan korumak için ad verme işlemi gerçekleştirilir. Bazen üst üste ölen çocuklar için ileri bir zamanda ad verme işlemi gerçekleştirilirdi. Orta Asya ve Anadolu’da olduğu gibi Kafkasya coğrafyasında da ad verme işlemi önemli bir gelenek olarak kabul görmektedir.

Kafkas Türklerinde doğumdan kırk gün sonra bebeğe isim vermek için bir tören düzenlendiği belirtilmektedir. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında da bu görülür. “Doğumdan kırk gün sonra, Mihriban Hanım kendine gelip iyice toparlanınca, Kafkas Türklerinde adet olduğu üzere bebeğe bala toyu yapılarak isim verilecekti”(Aktaş, 2007: 37). Ad verme Anadolu’da İmam tarafından bebeğin kulağına ezan okuma ve bebeğin adını fısıldama ile gerçekleşmektedir. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında Ahıska Türklerinde de benzer uygulamalar görülür. “Daha önce ufak kâğıtlara, çocuk için en sevdiği isimler yazılıp bir tasın içine konmuştu. Bu tası, hoca aldı, anneye doğru uzattı. Kâğıtta Hüseyin yazıyordu. Artık çocuğun adı Hüseyin’di. Hoca Hüseyin’i kucağına aldı.

Sağ kulağına üç kere adını söyledikten sonra, ezan ve birkaç da dua okudu. Artık o Müslüman bir Türk çocuğu olarak muhtarın getirdiği kayıt defterine yazıldı (Aktaş, 2007: 37-38).

Romanda isim vermek için herkesin görüşüne başvurulmuştur. Birlikte hareket edilmiş ve en uygun isim belirlenmiştir.

Sara Ahıska’da Bir Ermeni Gelin romanında da isim verme adetleri görülür. Romanda yeni doğan kız çocuğuna nazardan korumak için hemen ad verilmez. “Eğer bir yaşını doldurur ve ölmezse adını koyacaklardı”(Aktaş, 2011: 541). Çocuk üç yaşına geldiği zaman aile büyükleri tarafından küçük çocuğa Gevher ismi verilir. Kendinden önce ölen ablasının adı küçük bebeğe verilmiştir. Bu gelenek halen bazı bölgelerde sürdürülmektedir. Roman içinde bebeğin adı Lalı Gevher olarak kararlaştırılır. Çocuğu ölümden korumak için bu inanç uygulanmaktadır.

Ahıska Sürgünleri romanında Zeynep’in yeni doğan bebeğine Ilgar adını verir. Ilgar, bebeğin kulağına ezan okuyup adını vermiştir. “Biz ezan adını Muhammet diye okuduk kulağına, sende gönül adını söyle dedi. Ilgar, minik kulağı ağzına yaklaştırdı, yumuşak ve duygulu bir ses tonuyla: senin adın Atabala olsun. Rahmetli babamın adı Atabala (...)” (Demirkaya, 2019: 76). Şeklinde bir ifade kullanmıştır. Romanda dini hassasiyet gözetilmiş ve geleneklere bağlı kalınarak daha önce ölmüş olan bir aile büyüğünün adı çocuğa verilmiştir.

Dut Ağacı Ahıska’dan Geriye Ne Kaldı? romanında küçük Kemal’in adı konurken kulağına ezan okunur. “(...) Biricik oğlumu kucağıma almak ve kulağına ezan okuyarak ismini koymak bana nasip olmuştu. Kemal hızla büyüyordu”(Atmaca, 2018: 36). İslam’dan önceki zamanlarda Türk geleneğinde kahramanlık gösteren bir çocuğun adını boyun en saygın kişisi koymaktadır. İslam’dan sonraki Türk geleneğinde ise İmam veya

aile büyüğü tarafından çocuğun kulağına ezan okunarak ad verme işlemi gerçekleştirilmektedir.

Tablo 28

Adı Verilen Kahramanların Romanlara Dağılımı

Romanlar	Adı Verilen Kahramanlar
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	Hüseyin
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	Gevher
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	Atabala
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	Kemal

Kaynak: Aktaş, 2007: 37-38, Aktaş, 2011: 541, Demirkay, 2019: 76, Atmaca, 2018: 36.

*Yukarıdaki tabloda incelenen romanlar içerisinde adı verilen kahramanlara dikkat çekilmiştir. Tablonun sol tarafında romanlar sağ tarafında ise adı verilen kahramanlar yer almaktadır. Romanların karşına denk gelecek şekilde söz konusu kahramanların adı verilmiştir.

4.1.1.3.5. Kirvelik ve Hediye

Sünnet, erkek çocukları için İslam dinin şart koştuğu bir uygulamadır. Küçük yaşlardaki erkek çocuklarının bir tören eşliğinde cinsel organından işlem görmesi Anadolu halkı arasında önemli bir olaydır. Anadolu'da olduğu gibi bütün Türk ve İslam bölgelerinde bu uygulama büyük bir önem arz etmektedir. Sünnet gibi Türk kültüründe önemli olan bir diğer unsur kirveliktir. “Kirve, çocuk sünnet edilirken onu kucağında tutmuş olan kimsedir. Bazı köylerimizde, hele Türkmenler arasındaki geleneğe göre çocukla kirve arasında hısımlığa (sıhrî akrabalığa) veya “ritual kinship” benzer bir bağ meydana gelir. Bu durumda kirve, çocuğun “sütbabası” gibi bir şey olur”(Türkdoğan, 1966-1969: 203).

Anadolu'daki kirvelik müessesesi sünnetten sonrada önemini korumaktadır. Çocuğun düğünü, evlenmesi ve önemli olayları yaşamasında kirvesi olan kişi her zaman hazır bulunmaktadır. Kirvelik sünnetten sonra da büyük bir önem taşımaktadır. Kirve kişiye çoğu akrabasından daha yakın bir konumdadır. “Kirveye hürmet, baba ve anadan sonra gelir. Hatta bazı hallerde ondan da ileridir. Kan akrabaları kirve olamaz.

Bu bakımdan kirve, dayı ve amcadan çocuğa daha çok yakındır. Kirve, çocuk için tam bir veli veya vasidir. Onun koruyucusudur. Eğitiminden, askerliğine ve evlenmesine kadar çocuğun bütün faaliyetleri kan akrabalarından ziyade kirveyi ilgilendirir (Türkdoğan, 1966-1969: 206).

Ahıska Türklerinde kirvelik geleneğinin bulunduğu *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında görülmektedir. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında bala toyunda bebeğe verilen

hediyeler daha sonra çocuğa masraf yapmak için kirvesi olacak kişiye toplanıp verilmiştir. (Aktaş, 2007: 38). Kirvelik Anadolu'da olduğu gibi Kafkas halkları arasında da önemli bir yere sahiptir. Kirve olan kişiler çocuğun çoğu masrafını karşıladığı gibi en iyi hediyeleri de almak ile bilinirler. Romanda da çocuğun ileride ki masrafları için bütün hediyeler kirve olan kişiye verilmektedir.

Ahıska Sürgünleri romanında Ilgar'ın yeni doğan oğlu için Eşref, kirve olma isteğini söylemiştir. Çocukların Ahıska'da gizlice sünnet edildiğinden söz edilmiştir. Eşref, Ilgar'ın en yakın arkadaşı olarak kirveliğin kendi hakkı olduğunu düşünmüştür. (Demirkaya, 2019: 77). Kirvelik bazı kişiler için bir onur ve gurur meselesi olarak görülmektedir.

4.1.2. Evlilik

4.1.2.1. Beşik Kertmesi

Beşik kertmesi, kelime manası olarak söz verme, ant içme ve uymak anlamlarına gelmektedir. Bebek doğduktan sonra veya çocuk yaştaki kişiler için verilen bir söz olmasından dolayı beşik ile ilişkilendirilmiştir. “Esasen bir tür yeminleşme olarak değerlendirilebilecek bu ritüelin insan hayatındaki en önemli sözleşmelerden birisi olan evlilik için kullanılan kelimelerin seçiminde de belirleyici olduğu anlaşılmaktadır” (Gökdağ, 2012: 114).

Evlilik için bir ön aşama olan beşik kertmesi eski Türk geleneğinde görülen bir uygulamadır. Anadolu'da ismen her ne kadar söz edilse de bu uygulama ortadan kalmıştır. Yeni doğan çocukların akraba veya dost aileler tarafından birbirine söz verilerek eş seçilmesi âdetine beşik kertmesi denir. İki aile ileri de gerçekleşecek bir olay için çok önceden birbirlerine söz verirler. Bu uygulama sonradan yanlış seçimler ve ailevi sorunlara neden olmuştur. Sanayileşen toplum ve kadının toplumda söz sahibi olmaya başlaması ile ortadan kalkmıştır.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında Yusuf'un sevdiği kızın, amcaoğlu ile beşik kertmesi olduğu söylenir. Bu sözleşme birbirini seven iki gencin kavuşmasını engellemiştir. (Aktaş, 2007: 271).

4.1.2.2. Kız İsteme

Kız isteme âdeti Anadolu’da genellikle görücü usulü beğenilen kızın ailesi ile önceden tanışıp daha sonra asıl niyetlerini gerçekleştirmek için toplandıkları ve sözleştikleri olaydır. Kız isteme âdeti her bölgede farklı uygulamalar ile gerçekleştirilmektedir. Kız babasının kendini ağırdan alması, kızın genellikle misafirlere kahve veya çay ikram etmesi, damat adayının kahve veya çayına tuz ya da acı baharat konması ve damat babasının isteme esnasında kalıplaşmış ifadeleri kullanması gibi adetler bilindik kız isteme törenlerine birer örnek teşkil etmektedir. İncelenen romanlarda kız isteme metotları farklı şekillerde öne çıkmaktadır. Genel olarak kız isteme metotları birbirine benzemektedir. *Aşka Son Bakış* romanında uzun kış geceleri ailelerin toplanıp sohbet ettiği söylenir. Bu sohbet esnasında genç kızlar göz ucu ile incelendikten sonra araçlar yolu ile istenir. Görücü gidilen kız ve ailesi ile anlaştıktan sonra evlilik gerçekleşir. Hatice’yi istemeye köyün büyükleri ve Pakize kadın gider.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında Tükez’i istemek için bir gece önceden kız evine gidilmiştir. Aile ile tanışılmış ve bir hafta sonra kız istemek için geleceklerini söyleyip ayrılmışlardır. (Aktaş, 2007: 46). Romanda görücü olarak gelen Hasan Ağa ve ailesine ikramlarda bulunulmuş ve iyi ağırlanmışlardır. Bu iyi ağırlama görücüler tarafından iyi haberlerin geleceğine yöğrulmuştur.

Sara Ahıska’da Bir Ermeni Gelin romanında Yeter’i istemeye giderler. Kız istendikten sonra adet olduğu üzere Yeter kayınvalidesinin elini öper. (Aktaş, 2011: 101). Romanda farklı bir adet olarak istenilen kız verildikten sonra görücüler tarafından el öpmek için görülmektedir. Ancak bazı kız isteme adetlerinde gelinin görülmesi doğru değildir.

Ahıska Sürgünleri romanında Ilgar için Zeynep’i istemeye gitmişlerdir. Kız babasından istendikten sonra Zeynep’in misafirlere için kahve pişirdiği söylenir. Romanda alışıldık bir kız isteme uygulaması vardır. (Demirkaya, 2019: 55). Romanda Ilgar, oğlu Atabala için yakın arkadaşı Halil’in kızını istemeye gider. “(...) Biz seninle kadim dostuz Halil. Şimdi ise hısım olmak için buradayız. “Allah’ın emri, peygamber efendimizin kavli ile kızınız Elçin’i oğlumuz Atabala’ya istiyoruz” dedi” (Demirkaya, 2019: 337). Romanın ilerleyen bölümlerinde kahramanlar başka bir coğrafyada olmasına rağmen adet ve geleneklerini alışık oldukları şekilde devam ettirmişlerdir.

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında kız isteme adetleri sırası ile verilmiştir. Genç kız ve erkeklerin birbirlerini onaylamaları, aracı kişileri devreye sokmaları, aracılardan iki aileyi bir araya getirmesi ve kız isteme işlemleri romanda ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Burada aracı olarak daha çok köyün en yaşlı kadını seçildiği söylenir. Bu kadınlar kişilerin birbirlerine uygunluğunu daha iyi bilmektedirler. “(...) Genelde ailelerin birbirlerine işaret ettikleri veya köyün en yaşlı kadını tarafından uygun görülen kişilerle evlenirdi. Bu bilge kadınlar, köyde yaşayanların yedi kuşak evvelini detaylı bir şekilde bilirlerdi.

Geçirdikleri hastalıklardan yaptıkları doğumlara kadar, kimin neyi var neyi yok... Her şeyden haberdardılar” “Köyün bilge kadını tarafından uygun görülen kişilerle yapılan evliliklerin sonrasında dünyaya bir çocuk geldiğinde, ilk olarak bu kadına gidilir eli öpülürdü. O, çocuğu kucığına alır, hayır duası okurdu. Hediyesini ihmal etmezdi (...) (Atmaca, 2018: 99).

4.1.2.3. Dügün ve Dügün Adetleri

Ahıska Türkleri yaptıkları düğünlerde Anadolu'da olduğu gibi bazı yöresel oyunlar oynarlar. Dügün ve şenliklerin vazgeçilmez bir parçası olan oyunlar her yörede farklı bir anlam taşımaktadır. Ahıska Türkleri içinde farklı anlamlar taşıyan yöresel oyunlar her romanda farklı bir isim ve farklı birer hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu oyunlardan bazıları *Gurbetten İniltiler* romanında ismen geçmektedir. Romanda Ahıskalı Türklerinin düğünde kiminin bar kiminin de halay çektiği söylenmektedir (Ahıskalı, 2006: 17).

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında Hasan Ağanın evinde bir davet verilir. Bu davette ‘Kıskaç’ gibi bazı yöresel oyunların oynandığı söylenir. “Eğlence başlamıştı. Delikanlılar, kazaska ve Şeyh Şamili oynuyorlardı. Oyun bittikten sonra kız arkadaşlarını da kaldırdılar”(Aktaş, 2007: 120). Burada da farklı adlar taşıyan oyunlardan söz edilmektedir.

Dügün törenlerinde oyunlar kadar dikkat çeken başka adetler de vardır. Bunlardan biri gelinin baba evinden çıktığı anda uygulanan adetlerdir. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanında sevdiğinin gelin olduğu günü anlatan Işık Ağabey bazı düğün adetlerinden de söz etmektedir. “İşte sonunda beklediğim an da geldi, gelin çıkıyor dediler. Kaynatası girdi içeri.

Kim sandığa oturmuş, kim yastığını, kim tavuk, kim papak peşinde başkası kapıyı kapatmış, biri güreşçi istiyor, diğeri yola ip çekmiş, insanlar şenlik içinde, adet diye her kes bir şeyin derdine düşmüş, (...) gelinin yüzünü

kırmızı şalla kapatmışlardı. Sokağa çıkınca ata bindi ve davul zurna eşliğinde yola koyuldular (Ahıskalı, 2007: 240).

Anadolu'da buna benzer adetler halen uygulanmaktadır. Gelin almaya gelen damat tarafından para veya altın istemek eski bir adettir. Bu âdete bazı yerlerde kapı tutma adı verilmektedir.

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında gelinin çıkış anında gelin tarafının hazırlıklarından söz edilmiştir. “Öğleden sonra her şey hazırды. Artık gelini arabaya bindirebilirlerdi. Ama önce yenge, atlılardan bir akraba gence, gelin tarafının hazırladığı müjde yastığını ve hediyesinin verilmesini istedi”(Aktaş, 2011: 526).Gelinin ailesinden birilerinin damat halayının önünü kesme işlemi Anadolu'da olduğu gibi Ahıska Türklerinin adetlerinde de görülmektedir. “Güldane'nin küçük erkek kardeşi geleneklere göre kapıyı kapatmış, gelinin çıkmasına izin vermiyordu”(Aktaş, 2011: 526). Damat tarafı önlerini kapatana ya para ya da bir hediye verir. Bununla birlikte gelinin alınmasına izin çıkar.

Gelinin baba evinden damat evine getirilmesinden sonra da bazı adetler uygulanmaktadır. Bu adetler genel olarak çiftin gelecekte iyi bir yuva kurması ve çocuk sahibi olmaları için uygulanmaktadır. Romanda da bereketli bir yuva ve uğursuzluklara karşı uygulanan adetlerden söz edilir.“Mikayil arkadaşlarıyla beraber dama çıkmış gelinin başından aşağıya şeker, buğday, kabuklu kuruyemiş ve bozuk para atmaya hazırlanıyordu. Gelin arabadan indirmeden önce, ayağının altına bir tabak konuldu, iner inmez o tabağı kırması gerekiyordu.

Bizim oralarda bu şu anlama gelir: “Gelin derki: Eğer ben, sevdiğim adamı kırarsam, sevgimi esirgersem kalbim bu tabak gibi paralansın.” Tabak kırmanın ardından kurbanlık için bir koç süslenmiş getirilmişti arabanın önüne. Ancak kesilmeden önce gelinin, bu koçu belinden tutup kaldırması gerekiyordu. Mikayil buna karşıydı elli kiloluk genç bir kız kiloluk koçu nasıl kaldırsın diye çıktığı damdan hem, elindeki torbadan yemişleri serpiyor, hem de yüksek sesle çıkışıyordu (Aktaş, 2011: 527).

Gelinin damat evine getirilmesi önemli bir andır. Çünkü günlerce yapılan hazırlığın son aşaması gerçekleşmektedir. Burada birçok âdetin uygulandığı görülmüştür. Anadolu'da bu adetlere ek olarak gelinin önünde ayna tutulduğu da görülmüştür.

Romanda damada uygulanan adetler ve düğün sahiplerinin uyguladığı adetlerden de söz edilmiştir. “Birde damadı kaçırıp saklama âdeti vardı. Köyün delikanlılar damadı kaçırır saklar, gerdek odasına vermeden önce bahşış isterlerdi”(Aktaş, 2011: 528). “Yine gelenekler gereği toy babasının, aşçıların yanına gidip yemeklerin tadına bakması

gerekiyordu. Bu işi de Ferhat Ağa yaptı. Her kazanın başına gidip yemekleri tadıp pişiren hanımlara birer altın hediye etti”(Aktaş, 2011: 529). Anadolu’da buna benzer olarak damat tıraş olduğu esnada da bahşiş verilmektedir.

Ahıska Sürgünleri romanında Ilgar ve Zeynep için köy gençleri tarafından kına gecesi yapılır. “Ertesi gün konu komşu, yakın akrabaların katılımıyla, bahçeye oturaklar dizildi, ağaçlara lambalar asıldı, misafirler için semaverler kuruldu, keteler, çörekler yapıldı. Gelinler, kızlar, çocuklar en güzel kıyafetlerini giyerek düğüne katıldılar” (Demirkaya, 2019: 61). Burada kızlar ve erkekler birlikte eğlenmektedir.

Romanda gelin çıkarma esnasında Zeynep’e bazı uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamalar yeni evlenen çiftin ileride huzurlu bir hayat yaşaması içindir. “(...) Kapıya gelince önce Sona Nene indi. Cebinden bir çay bardağı çıkardı kapının eşiğine koydu. Zeynep’in elinden tutup oraya götürdü:

Haydi kızım bas, kır bu tabağı. Bunun anlamı kocana “Seni bütün kalbimle seviyorum. Eğer evliliğimiz boyunca senin kalbini kırarsam benim kalbimde böyle kırılırsın. Sende benim kalbimi kırarsan seni de ben kırarım”demektir (...) (Demirkaya, 2019: 67).

Anadolu’da cam kırma işleminin bazı kötülöklere engel olduğu ve nazardan koruduğı da söylenmektedir.

Romanda ikinci düğün Cihan ile Çiçek için gerçekleştirilmiştir. Düğün Ilgar ve Zeynep’in düğününe benzer şekilde yapılmıştır. Burada Çiçek’in düğününde oynadığı oyunlardan söz edilir. “(...) Çiçek, uzun ipek saten eteklerinin altında, ayaklarının görülemeyeceğı kadar küçük adımlarla, adeta kayar gibi, arkadaşlarının halka halinde çevirdiğı meydanın ortasında Karabağ oyununu oynuyor, dönüp duruyordu (...)” (Demirkaya, 2019: 72).

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanında düğün adetleri geleneksel olarak Anadolu’da olduğu gibi ilerlemektedir. Bütün toplumun yoğun bir şekilde yaptığı hazırlıklarla düğün merasimi gerçekleştirilir. “Babası haftalar sonra hacdan döndüğünde onun artık evlenmesi gerektiğini söyledi. Selvi Hanım ile tam ağı çocuğuna yakışan bir düğün yaptılar. Lebisli ozanların biri bıraktı, diğeri aldı sazı eline. Akordeonlar çalarken bıçkın delikanlılar toprağı dövdüler ayaklarıyla. Oyunlar oynandı. Koçlar kesildi, odun ateşinde kara kazanlarda pişirildi. Köyün kadınları toplanıp hamurdan hinkal açıp pişirdiler. Sadece Türklere değil, tanıdık ahabap Gürcülere de haber salındı, davet yapıldı. Herkese ziyafetler verildi”(Sunel, 2017: 374).

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında evliliğe dair şu bilgiler verilmektedir. Düğün merasiminin en önemli olayı nikâh merasimidir. Çiftlerin birbirlerine verdikleri sözler ile günlerdir süren hazırlıklar son aşamaya kavuşturulmuştur. Romanda bu merasimin en bilindik hali anlatılmaktadır. “Geleneğimize göre gelin kızlar, nikâh zamanı ya bir duvarın arkasından ya da vekâletini verdiği bir yakını tarafından evlenme onayını açıklar. O gün eşim olacak güzel kadın, nikâh için toplandığımız bahçenin içinde bulunan evden seslendi. Hocanın sorusuna biraz geç de olsa karşılık verdi”(Atmaca, 2018: 13). Romanda düğünden sonra gerçekleştirilen önemli olaylardan biri olan el öpme âdetinden de söz edilir. Evli çiftler nikâhtan belli bir süre sonra gelin tarafına el öpmeye giderler. “Kıymetli büyüklerim, bizim geleneğimize göre yeni gelin, bir ay sonra ana ve babasının elini öpmeye gelmez mi?”(Atmaca, 2018: 200).

4.1.2.4. Gelin Kıyafeti

Sara Ahıska'da Ermeni Bir Gelin romanında Güldane'nin evliliği ile ilgili bazı hazırlıklar yapılır. Burada düğün için yapılan hazırlıklar kadar gelinin giyeceği kıyafet de önemli bir yere sahiptir.

Güldane'de kendi sağdıcının evindeydi etrafına toplanan kızlar gelinler, türküler söyleyip eğleniyorlardı. Yenge yanında getirdiği kırmızı kadife bohçanın çengelli iğnesini açıp içindekileri çıkarınca kızlar başına üşüştüler. Bohçadan çıkanları merakla izliyorlardı. Bohçada o dönemin âdetine göre kırmızı, kol ağızları ve etek uçları altın sırmayla işlenmiş kadife bir bluz, altında beyaz atlastan uzun bir etek ve bir çift kırmızı kundura vardı. Gelin olan kızları bekârlardan ayırmak için kullanılan ve başa oturtulan bir çemberin üstüne beyaz, pırıltılı tül alınma gelecek tarafına da iki dizi meci diye tutturulmuştu (Aktaş, 2011: 525).

Anadolu'da gelin kıyafetleri genelde renkli ve özenli olmalıdır. Bu kıyafetler hem günün sembolü hem de tüm duyguların yansımasıdır. Günümüz toplumlarında Batılı tarzda gelinlik modellerinin kullanımı daha çok tercih edilmektedir. Söz konusu romanlar 1940'lı yılları anlattığı için Batılı tarzda gelinlikler kullanılmamaktadır. Burada kullanılan gelinlikler veya kıyafetler daha çok elde bulunan imkânlar ve malzemeler ile yapılmaktadır.

4.1.2.5. Gerdek ve Yüz Görümlüğü

Hatice'nin allı pullu süslenmiş bir at üzerinde kalabalık düğün alayı ile gelin olduğu anlatılır. Düğün alayını pencereden gören Cemal, babadan kalma tek kırma tüfekte bir el ateş eder. Bu güveyin aşkının ve kavurmasının işaretidir. Romanda yatsı namazından sonra

güvey salınma merasimi yapıldığı anlatılır. Cemal dualar ve tekbirlerle gerdeğe gönderilir. Cemal gerdek odasında Hatice'nin pullu duvağını açarken bir madalyonu yüzgörümlüğü olarak takar.

Kafkasya coğrafyası gibi Anadolu'da da yüz görümlüğü önemli bir âdettir. Her coğrafyada önemli olan zinet eşyalar veya nesnelere yüz görümlüğü olarak ön plana çıkmaktadır. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında Hüseyin, Tükez'e yüz görümlüğü olarak üç sıra inci takmıştır”(Aktaş, 2007: 53). *Ahıska Sürgünleri* romanında Ilgar, düğün gecesi Zeynep'e nenesinden aldığı bir dizi pembe inciye takar. Bu Zeynep için verilen yüz görümlüğüdür. (Demirkaya, 2019: 68).

4.1.2.6. Gelin Bohçası/Sinisi

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında nişanlı kızlar için hazırlanan tepsiler ve bohçalardan söz edilir. Yeni evlenen veya yeni nişanlanan kızlar için tepsilere bazı yiyecek ve değerli eşyalar bırakılır. Türk kültüründe nişan tepsisi veya düğün tepsisi olarak da bilinmektedir. Bunun gibi süslü koçlar ve süslü atlarında gelin tarafına verildiği görülmektedir. Gelin bohçasının yanında damat bohçası da vardır. Gelin tarafının damada aldığı hediyeler bu bohçaya konulur. “Kaynanalar, bohçalara baklava tepsileri, boyanmış yumurtalar, taze ve kuru meyveler koymuş, bir siniye de mumlar dizmişler nişanlı gelinlerine bohça götürüyorlardı.

Yoldan geçenler, kapının önünü süpürenler onlara bakıp hayır dualar ediyorlardı. Allah mübarek etsin! Bekârlarımız da bu günleri görsün inşallah! (Aktaş, 2011: 282).

4.1.2.7. Gelin Hınkalı

Ahıska Sürgünü Menemşe romanında Resmîye kayınpederi için gelin hınkalı hazırlar. “Resmîye gelin geldiği gün kayınpederinden temenni almış ve ertesi gün hınkal yemeği yapmıştı. Bütün köye iyi bir gelin olduğunu böylece ispat etmişti. Sahan Köyü'nde adet buydu”(Topçu, 2016: 56). Mantı yemeği zor ve meşakkatli bir yemektir. Bir gelinin mantı yapması mutfağa dair bilgilerinin tam olduğunu göstermektedir. Anadolu'da da bazı gelinlere pirinç pilavı yaptırılır. Pilavı tane tane gelen kız gelin alınırdı. Romandaki uygulama ile benzerlik gösteren bu sınav gelinlerin bilgi ve becerilerini test etmek için yapılmaktadır.

4.1.3. Ölüm

4.1.3.1. Defin İşlemleri

İslam dininde ölünün gömülme işlemi bazı aşamalardan geçmektedir. Tüm dinlerde olduğu gibi bu işlemler ölüye saygı ve vefa borcu için büyük bir önemle yerine getirilmektedir. İslam dininde ölen kişi yıkandıktan sonra kefenlenir. Ölü için cenaze namazı kılınır ve helallik alınır. Dualar ile ölü kişi kibleye dönük şekilde sağ tarafı üzerinde gömülür. Bütün bu uygulamalar gibi farklı dinlerde de bazı uygulamalar yapılır. Bu uygulamalar bazen din gereği bazen de geleneksel bir düşünce ile gerçekleştirilmektedir.

Eski Türk inançlarında da ölü gömme işlemleri büyük bir önemle yerine getirilmektedir. Ölünün toplumsal statüsü göz önüne alındığı zaman onun için yapılan uygulamalar sıradan insanlardan farklı bir uygulama ile gerçekleştirilmektedir. “Cesedin toprağa gömülmesi uygulamalarında sıkı kurallara bağlı kalınmamakta, tekdüze bir format tatbik edilmemektedir.

Hedeflenen amaçlar bakımından birliktelik söz konusu iken, pratikte bazı uygulama farklılıkları ortaya çıkabilmektedir. Ölen kişinin toplumsal statüsü, bu konuda en belirleyici etkenlerden biri olmakla birlikte, ölüm yeri ve zamanı da bu konuda önemlidir. Özellikle toprağa defin törenlerinde ilk palanda uygun bir yer ve zaman tespiti esastır. Ayrıca, ölen kişiyi sosyal statüsü, defin merasiminin çok daha törensel bir hal almasında ve ölenin yakınlarının defin yerinin tespitine dair kararlarının belirginleşmesinde etkili olmaktadır (Sümbüllü, 2004: 65).

Eski Türklerde ölümden sonraki yaşama inanıldığı için ölen kişi kıyafetleri ve eşyaları ile gömülmektedir. Ölen kişinin en yakın dostu olan atı da kişi ile aynı yere gömülür. Ölen kişi bir lider veya siyasi bir kimliğe sahipse gömüldüğü yer devlet yetkilileri tarafından saklanır. Bunun nedeni ölen kişi ile birlikte gömülen değerli hediyelerin bazı kişiler tarafından çalınmasını önlemek ve düşmanların mezarı tahrip etmesini engellemek içindir.

Ahıska Türkleri ilgili yazılmış olan romanlarda bazı defin işlemlerine yer verilmiştir. Bu defin işlemlerinin tümü İslam kurallarına uygun yapılmaktadır. *Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)* romanında Gülperi ve köy kadınlarının köyün yakınlarında buldukları cesedi yıkayıp, namazını kıldıktan sonra gömmeleri İslam kurallarına uygundur. Romanda ölü gömüldükten sonra köy kadınları tarafından ruhu için

Yasin-i Şerif okunur. Ölü arkasından Kur'an-ı Kerim okunması ve mevlid verilmesi çoğunlukla görülmektedir.

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında Saltanat Hanımın ölümü üzerine ev halkı tarafından bazı uygulamalar yapılır. “Büyük bir kalabalıkla Saltanat'ı köy mezarlığına defnettiler. Küçük mezarın etrafını küçük taşlarla çevirdiler, başına bir mezar taşı koydular.

Üstüne kara dikenler koydular ki, ceset çürüyene kadar yabancı hayvanlar zarar vermesinler. Demirkaya Ağa ve Ferhat Ağa, kendi elleriyle bir hafta boyunca mezarın başucunda ateş yaktılar. Bundan sonra artık kırk gün boyunca yas tutulacak. Evin kadınları al yazmalarını çıkaracak siyah örtüler örteceklerdi. Kur'anlar okutulacak ve uzak yerlerden taziyeye gelen misafirler ağır lanacaktı (Aktaş, 2011: 162).

Mezarlığın derinliği bir metreden az olmayacak şekilde ölü gömülmektedir. Bunun nedeni bazı hayvanların cesedi ortaya çıkarmasını engellenmek içindir. Bunun gibi uygulamalar kırsal kesimlerde farklı şekillerde uygulanmaktadır. Yukarıda verildiği gibi ateşin yakılması yabancı hayvanlar için yapılan bir uygulamadır. Ölü gömüldükten sonra kırk gün yas tutulduğu söylenmektedir. Bu zaman dilimi genellikle üç gün olarak görülür. Anadolu'da yas dönemi tıpkı düğünlerde yapılan hazırlıklar gibi kusursuz ve özenli olmalıdır.

Ahıska Sürgünleri romanında Rüstem Kişi'nin ölen karısı için mazar kazılmıştır. Defin işlemleri için Ilgar ve Zeynep, Rüstem Dede'ye yardımcı olmuştur. “Ilgar, kazmayla toprağı kazdııkça yaşlı adam da kürekle kenara atıyordu. Sonunda mezar hazır olmuştu. Hep birlikte cenazeyi yerine yerleştirdiler. Üstünü örttükten sonra dualarını yaptılar (...)” (Demirkaya, 2019: 35). Rüstem Kişi, eşi gömüldükten sonra bir hafta boyunca mezarın başından ayrılmamıştır.

Romanda Yusuf Muallim'in ölümü ile Zeynep ve ailesi büyük bir sarsıntı yaşamıştır. Yusuf Muallim, İslamî kurallara göre defnedilmiştir. “Yusuf Muallim'in cenazesi avluda uzun bir ahşap sedirin üstüne yatırıldı, üstüne temiz bir örtü örtüldü. Sedirin etrafına bez çekilerek paravan oluşturuldu.

Dostları gelip başucunda dua edip çıkıyorlardı. Cenazenin yıkanması için bahçede ateş yakılmış büyük kazanlarla su ısıtılıyordu. (...) Cenaze yıkandı, kefenlendi, tabuta kondu. Mezarlığa gitmeden bahçede sessizce namazı kılındı. (...) Yusuf Muallim, büyük bir kalabalıkla ve dualarla Müslüman mezarlığına defnedildi (...) (Demirkaya, 2019: 346-347).

Yusuf Muallim'in defin işlemleri bilindik şekilde gerçekleştirilmiştir. Romanda en ayrıntılı defin işlemi Yusuf Muallim üzerinden anlatılmıştır. Burada genel olarak alışılmış defin işlemleri gerçekleştirilmiştir.

Romanda Ilgar'ın ölümü Yusuf Muallim'in ölümü gibi büyük bir etki yaratır. Ilgar'ın cenazesi Bakü'de gömülür. “ (...) Ailesi, dostları ve yakın komşuları cenaze arabasındaki Ilgar'ın yaşadıkları semtin camisine getirdiler. Yıkayıp beyaz kefenine sarılıp tabutuna koyulduktan sonra musalla taşındaki tabutun çevresinde yüzlerce kişi toplanmıştı.

Cenaze namazından sonra dualar ve çiçekler mezarlığa götürüldü. Mezarına indirildikten sonra evlatları sırayla toprak attılar üzerine (...) Mezarlık dönüşü onları yalnız bırakmayan eşe dosta akşam yemeği verildi. Kur'an okundu, dualar edildi (Demirkaya, 2019: 381).

Burada da Fergana'dakine benzer usüller ile defin işlemleri gerçekleştirilmiştir. Romanın genelindeki defin işlemlerinin hepsi aynı uygulamalarla gerçekleşmiştir.

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında ölümle ve ölü ile ilgili bazı bölümler vardır. Romanda Şahbender'in kayınpederi olan Camisaf Ağa'nın defin işlemleri hakkında bilgi verilmiştir. “Bahçede toplananlar ile beraber, Camisaf Ağa'yı yattığı yerden kaldırdık. Odasına götürdük. Bir gece önce yattığı döşeğine yavaşça yerleştirdik. Üzerine, odada bulduğumuz bir çarşafı örttük. Başında toplananlarla birlikte, odada Yasin-i Şerif okuyarak ruhuna gönderdik”(Atmaca, 2018: 25). Ölünün örtülmesi gibi çene kemiğinin düşmemesi için ağız kısmının baş kısmı ile bağlanması da sıklıkla görülmektedir. Bunun yanında ruhunun azap çekmemesi için üzerine demir bir araç veya makas konulduğu da görülür.

Halk arasında cenaze namazına katılmak ve defin işlemi için çaba sarf etmek büyük bir sevap olarak kabul görmektedir. Özellikle tabutun taşınması ve mezarlığın kapanması için halk adeta yarışa girmektedir. Romanda da cenaze törenin çok kalabalık olduğu söylenmektedir. “Camiye geldik. Gerekli işlemlerden sonra merhum babamı kefenleyerek hazır hale getirdik.

Çevre köylerden gelen insanlarla beraber kalabalık bir şekilde cenaze namazını kıldık. Dualar eşliğinde yıllarca özlem duyduğu, hasretine bir türlü alışamadığı sevgili eşi Mişkinaz Ana'mın yanına, toprağa verdik (Atmaca, 2018: 33).

4.1.3.2. Yas Alametleri/Yas Kıyafetleri

Ölüm olayının gerçekleşmesinden sonra defin işlemleri gerçekleşir. Bu işlemlerden sonra uzun bir süreç başlar ve ölümden sonra bazı uygulamalar ile günlük hayattan çıkılır. Ölünün ardından yakınlarının yas tutması farklı şekillerde görülebilir. Genellikle üç gün süren taziyeler vardır. Yas tutma ise taziyeler kadar kısa değildir. Genellikle kırk gün veya bir yıla yakın yas tutan kişiler olabilir. Yas tutma alameti olarak saç-sakal kesmeme, kıyafet değiştirmeme, kara giyinme, az yeme, az konuşma ve az içme gibi hareketler görülmektedir. Eski Türklerde ölü arkasında tutulan yaslarda üst baş yırtma ve bağırma gibi hareketler vardır. İslam dini için aykırı olan bu hareketler çoğunlukla yerine getirilmez. İncelenen romanlarda yas alameti olarak daha çok kılık kıyafet değişikliği görülmektedir.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında Celil'in ölümü üzerine Betsi kara elbiseler giyer. Anadolu'da olduğu gibi Ahıska Türkleri arasında da kara elbiseler yas alameti olarak görülür. "Celil'i de çiftliğin bahçesine Mirza Ali'nin yanına defnettiler. Kur'an'ı Kerim'den ayetler okundu, yemekler verildi. Betsi siyah elbisesini bir daha çıkarmamak üzere giymişti"(Aktaş, 2007: 219). Anadolu'da bazı kadınların sürekli kara yazma bağladığı görülür. Bunun nedeni eşi ölen kadınların uzun zaman veya ölünceye kadar eşinin yasını tutacağı ve başka erkeği kabul etmeyeceği anlamına gelir. Buna dul yazması ve kara çaput da denir. *Kardaki Ayak İzleri* romanında eşi ölen Gülperi'de sürekli kara yazma bağlamaktadır. Romanın bir bölümünde Ayşe kocası ölünce kendisinin de kara yazma bağlamak zorunda kalacağını kaynanasına sorar. Roman içinde açıklanmayan ve ismen var olan bir uygulamadır. Kadınların kara elbiseleri ölen kocalarının ardından sürekli giymesi çektikleri acının birer simgesi olduğu gibi toplumun onlara yüklediği birer sorumluluk haline gelmiştir. Bu uygulama kadının toplum içinde ayrı bir statüye sahip olmasına ve çoğu eğlenceden soyutlanmasına neden olmuştur.

4.1.3.3. Ölü Yemeği

Ölümden sonra yapılan uygulamalardan biri de ölünün yemeğinin dağıtılmasıdır. Eski Türklerde ölen kişinin ardından atı kesilerek yemek yapıp halka dağıtılmıştır. Günümüzde de taziye için gelen konuklara yemek verilmesi sıkça görülen bir olaydır. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında Hasan Ağanın ölümü ile bazı uygulamalar yapılmış ve misafirler ağırlandı. "Ağanın cenazesinin bulunduğu odanın yanındaki büyük odada

Kur'an okunmakta, cenazeye gelenlerden içeride olanlar ve bahçede olanlar dualara katılıp hep birden âmin diye haykırmaktaydılar.

Aşhanede ve bahçedeki büyük ocakların üstünde büyük tavalarda helvalar kavruluyordu. Pişen helvalar hem içeride, hem de dışarıdaki misafirlere tandır lavaşlarının içine konularak dağıtılıyordu (Aktaş, 2007: 312).

Anadolu'da ölünün arkasından helva kavrulup dağıtıldığı görülür. Bu uygulama Ahıska Türkleri arasında da vardır. Dağıtılan helva da bir tür ölü arkasından verilen yemek olarak görülebilir. Romanda kırk gün sonra kurban kesilmesi ve ölünün arkasından yemek verilmesi Eski Türk inançları ile benzerlik göstermektedir. Kırk gün sonra mevlit veya Kur'an okunarak bu yemeklerin verildiği sıklıkla görülmektedir. "Acılar üzüntüler içinde kırk gün geçmişti. İki tane toklu kestiler köy halkına kırk yemeği verdiler"(Aktaş, 2007: 548).

Ahıska Sürgünleri romanında Rüstem Dede'nin ölen eşi için yemek verileceği söylenir. "(...) Yazgülü bacımın yedi yemeğini verdikten sonra olsun(...)" (Demirkaya, 2019: 50). Sona Nene, Ilgar ve Zeynep'in evlenmesi için Rüstem Dede'nin aracı olmasını ister. Rüstem Dede'nin yası devam ettiği için ölen kişinin yemeği verildikten sonra bu olayın gerçekleşmesinin makbul olacağı anlatılır. Romanda ölen Ilgar'ın yemeğini vermek için Zeynep, hazırlık yapmak istemiştir. "(...) İki gün sonra kocasının kırk yemeği verilecekti (...)" (Demirkaya, 2019: 383). Burada romanda iki farklı zaman diliminde ölü yemeğinin verildiği söylenir. İlkinde 7 gün sonra ikincisinde 40 gün sonra ölü yemeği verilmiştir.

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? Romanında da ölülerin arkasından verilen yemekten söz edilir. "Can yoldaşımın ruhu hoşnut olsun diye dağıtılan yemeklerden sonra kazanlar, Tuntul Ana'ya verilmek üzere bana teslim edildi"(Atmaca, 2018: 70). Romanda söylendiği gibi verilen yemek ölünün ruhunu rahatlatmak ve ölüyü sebep göstererek sevap işlemek içindir. Burada dikkat çekilmek istenen bazı hususlardan biri taziye süresi boyunca ölü evinin yemek hazırlanmamasıdır. Ölü evinde ocak yanmaz ve yemek pişirilmez. Taziyeye yakın akraba ve komşular yemek getirirler. Romanda da bunun yapıldığı belirtilmektedir.

4.2. HALK İNANÇLARI VE ADETLERİ

4.2.1. İnanç ve Motifler

4.2.1.1. Rüya

Türk Kültür Tarihinde rüya motifi büyük bir öneme sahiptir. Destan ve efsaneler de görülen bu motif Dede Korkut hikâyelerinde de görülmektedir. Kahramanlara yol gösteren rüyalar bazı olayların habercisidir ve gelecekte haber vermektedir. Bu düşünce Anadolu halkları ve Türk kültürü içinde de yaygındır. “Kahramanı uyarmak, kahramana geleceğe dair bir yol göstermek, kahramanın gönlüne sevgilisini ilham etmek gibi temel olaylarda, rüyaların yardımına başvurulur.

Bu anlamda rüya, Türk destan geleneğinin değişmez bir motifidir. Zamanla rüyalar, sosyal hedefleri işaret eden manalar da kazanırlar (Çetindaş, 2012: 1022).

Rüyaların gerçek olması veya rüyaların yorumlanması gibi hadiseler geçmişte birçok dini ve tarihi kitapta geçmektedir. Âşıkların rüyalarında bade içerek uyanması ve rüya halinde kendinden geçmeleri de önemli bir noktadır.

Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı) romanında Yusuf annesine bir rüyadan söz etmektedir. Yusuf rüyasında herkesin kurtulduğu sadece kendisinin kurtulmadığı bir olayı aktarır. Bu rüya Yusuf’un askere gitmesi ile Gülperi’nin sürekli aklına gelir. Romanın sonunda Yusuf’un rüyası gerçekleşir. Yusuf askerde şehit olur. Mehmet ve Seyit askerden döner. Bu rüya motifi roman içinde destan ve efsanelerde alışık olduğumuz gibi görülmemiş olsa da gelecekte haber verme noktasında kendini göstermektedir.

Sara Ahıska’da Bir Ermeni Gelin romanında genç kızların rüyalarında evlenecekleri erkekleri görmek için yaptıkları uygulamadan söz edilir. “Geleneğe göre aşarı (aşırı) tuzlu birkaç küçük ekmek yapılır, genç kızlar ve genç delikanlılar ondan yiyip su içmeden yatarsa rüyasında evleneceği insanı görürmüş”(Aktaş, 2011: 282). Bu uygulama da kızların gelecekteki eşlerine dair haber almak istemesi için önemli görülmüştür. Romanda geleceğe dair bilgi verdiği düşünülen rüya motifi önemli bir olay olarak kabul görmektedir.

4.2.1.2. Muska

Türk kültüründe muska yapmak ve muska yazmak farklı yönlerde eleştirilere maruz kalmıştır. Muska yazmanın bir hurafe olarak kabul görmesinin yanında dua olarak manevi bir güce sahip olduğuna da inanılmıştır. Muskanın tarihsel süreç içinde iyi veya kötü yönde kullanıldığı görülmektedir. Eski Türk kültüründe muskanın adlandırılmasına yönelik farklılıkların bulunduğu gözlemlenmiştir. “ (...) Türk kültürü açısından günümüzde “muska” olarak ifade edilen kabulün eski Türk inançlarının koruyucu ruh iyelerle ilgili olduğu kabul edilebilir bir yaklaşımdır.

Bu anlamda Kazaklarda muska sözcüğüne karşılık olarak “tumar” sözcüğü kullanıldığı görülmektedir. Tumar ve “tumar takmak” ifadelerinin temeli eski Türklerin sosyal yaşamlarına kadar götürülebilir. Gök Tanrı dinine inanan Türkler ve yaylak kışlak hayatı yaşayan Kazaklar için güneş, gök, ateş su vb. gibi yer de iyeli yani kutsal olarak görülmüştür (...) (Yeşil, 2015: 53).

Muskanın çocuk sahibi olmak, evlenmek, hastalıktan kurtulmak, nazardan korunmak ve fakirlikten kurtulmak gibi nedenlerden dolayı yapıldığı bilinmektedir. Anadolu’da okumak, üflemek, bazı ritüeller uygulamak ve çaput bağlamak gibi durumlarda muskalar ile benzerlik göstermektedir. Bezen bu uygulamalar yapılan muskanın bir gerekliliği olarak kabul edilmektedir. Muskanın varlığı ve doğruluğuna dair inançlar her ne kadar küreselleşen dünyada azalmış olsa da bu uygulamaları yapan topluluklar halen mevcuttur.

Sara Ahıska’da Bir Ermeni Gelin romanında Saltanat Hanım, ateşlenen Mikayil’i korumak için bazı uygulamalar yapar. “Çocuk geceden beri ağlıyordu. Altını kurulamış, karnını doyurmuştu. Ateşi de yoktu. Bu durum anneyi korkutmuştu. Bebeğini alarak aşhaneye gitti.

Eğilerek ocağın üstündeki aş kazanından bir parça is alıp, çocuğun alınına ve gamzeli yanağına sürdü. Sonra gidip beşiğin başına astığı duayı çıkarıp bebeğin boynuna astı. Saltanat Hatun, bu duayı molla Nebi’ye bir anaç tavuk vererek yazdırmıştı (Aktaş, 2011: 58).

Molla Nebi roman içinde kadınlara para veya eşya karşılığı muska hazırlayan bir adamdır. Köydeki erkekler tarafından sevilmeyen Molla Nebi, kadınlar tarafından saygı duyulan ve hürmet gören biridir. Köyde buna benzer birçok uygulama Molla Nebi’ye yaptırılmıştır.

4.2.1.3. Ağaç

Ağaç, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Köklerin simgesi olarak görülen ağaç, türeyiş ve akrabalığın sembolü olarak da görülmektedir. Türk kültüründe sözlü dönemden beri sıklıkla ele alınan ağaç sembolü birçok yönden kutsal olarak kabul görmüştür. “Mitolojik bir simge ve kült olarak ağaç, destan geleneğimiz içinde önemli bir motiftir. Ağaç çoğu zaman, mistik bir kuvveti de beraberinde getirir.

Ağaç kültü, dünyadaki birçok kültürlerde olduğu gibi, Türk kültürünün mitolojik dönemi içinde oldukça önemlidir. Türk düşüncesi, yaratılmışlığı izah ederken ağacı, bu hadisenin ana motifi olarak gösterir (Çetindaş, 2012: 1016).

Yaratılış anlatılarının çoğunda ağaç motifinin olayın başlangıç nedeni olarak gösterildiği görülmektedir. Türk kültüründe ağacın simgesel değerinin yanında bir ruhunun olduğuna da inanılmıştır.

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan Kayın ağacı, Türklüğü sembol etmektedir. Tanrıça Umay’ın bu ağaç üzerinde yaşadığı söylenmiştir. Bunun yanı sıra Oğuz Kaan, Ergenekon ve Türeyiş Destanlarında ağaç motifinin önemine dikkat çekilir. Ütopik bir mekân olan Ötüken yurdu orman ve ağaçları ile öne çıkmaktadır. “Bilindiği gibi çoğu Türk mit, efsane ve destanlarında (Yaradılış, Türeyiş, Oğuz Kaan vb...) ağaç motifi sıklıkla işlenmiş ve genellikle soyun ondan türediğine inanılmıştır.

Çünkü eski Türklere göre ağaç dalları ve yaprakları itibariyle canlılığı ve “yaşamı- hayatı” simgelemektedir. Ergenekon ve Tanrı dağlarını da bu konuda örnek gösterebiliriz (Güzel, 2014: 121).

Ağacın insanı koruduğuna inanılır. Kahramanlar destanlarda ağaçların altında uyuya kalmış ve kendilerine barınak yapmıştır. Kıpçak kelimesinin manası “içi oyulmuş ağaç” olarak söylendiği bilinmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere ağaç kelimesi ad olarak da kullanılmıştır. Ağacın toplumsal hayattaki önemi ve materyal olarak kullanımı Türkler arasında kutsanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte denilebilir ki Orta Asya, Kafkaslar ve Anadolu’da ağaç önemli bir yere sahiptir.

Kafkas Türkleri de önemli toplantılarını ağaçların altında yapmışlardır. *Dinmeyen Acı Kafkasya* romanında ağacın önemi yer yer anlatılmaktadır. “Büyük meşe ağaçlarını kutsal saydıklarını, eskiden genellikle toplantılarını bunların altında yaptıklarını biliyordu” (Aktaş, 2007: 68-69). Buldukları coğrafya ile alakalı olarak romanda ağaçlar altında önemli olayların konuşulduğu söylenmektedir. Eski Türk geleneğinde ağaçlar dua ve

beddualara da konu olmuştur. Bu olay en çok Dede Korkut kitabında görülmektedir. “Tek başına duran “Ulu ağaç” sahibine güç ve refah getiren kutsal bir varlık olarak görülürdü. Bunu, Dede Korkut kitabının her bölümünün sonunda tekrarlanan hayır duasından anlıyoruz: “Senin, ulu ve gölgeli ağacın hiçbir zaman kesilmesin!” (...)” (Boratav, 2012: 30). Romanda bala toyunda bebeğe hediye olarak ağaç verildiği görülür. Coğrafi imkânlarla alakalı olan bu düşünce mitolojik bir geçmişe de sahiptir. (Aktaş, 2007: 38). Kafkas coğrafyasının geniş ormanlarla kaplı olması ve ağır kış şartlarında ağaca olan ihtiyacın artması ile ağacın önemi de artmıştır. Mevcut durumda çok bulunması da bu durumun gerçekleşmesinde önemli bir yere sahiptir.

4.2.1.4. At

Türk kültüründe at motifi önemli bir yere sahiptir. Atlar ulaşımda kullanıldığı gibi sütünden ve etinden de yararlanılmıştır. Göçebe bir toplum için bu tür hayvanların önemi büyüktür. Atlar yapı bakımından hisli hayvanlar olduğu için Türk destanlarında kahramanların en önemli yardımcıları olmuştur. “Türklerin atı diğer kavimlerden önce kullanmaları, süvari olmaları, dizgini bilmeleri onların hareket gücünü artırmış, çevirme ve sahte ricat gibi tekniklerde atın hızı ile baş edemeyen farklı kavimler kısa zamanda teslim olmuştur.

Türklerin hayatında önceliği olan atın kutsal sayılması ve destanlarda yer bulması da tabiidir. İnsana yakınlığı bakımından ata biraz daha fazla hissi bir gözle bakılmaktadır. At motifi, sadakat, yardım, olağanüstü zuhur gibi unsurlarla birleştirilir ve anlatının temel motiflerinden biri olarak görünür(...) (Çetindaş, 2012: 1025).

Türk kültüründe atın sahibi ile olan yakınlığı büyük bir önem taşımaktadır. Savaşlarda kahramana yardım eden ve yol gösteren unsurdur. Türklerin, en yakın arkadaşı ve sırdaşı atlardır. Öyle ki eski Türk destanların da kahramanın ölümünden sonra atlarının da öldürülüp gömüldüğü anlatılmaktadır. “Dede Korkut hikâyelerinde, bütün Türk destanların da olduğu gibi, at kahramanın en yakın arkadaşıdır. Kahraman öldükten sonra bile atlarından ayrılmak istemiyorlar.

Eski Türkler ölen kahramanlarını silahları ve savaş aletleriyle beraber gömüyorlardı. İslamiyet’in kabulünden sonra ise “atını boğazlayıp aşını vermekle” yetindiler (...) (İnan, 1966-1969: 155-156).

Ahıska Sürgünü Menemşe romanında da Ahıska Türkleri için atın öneminden söz edilir. “Türkiye’ye atlarla gidip geliyorlardı. Sahan köylüler atları çok seviyorlardı. Atlarla birlikte yaşamak onlara huzur veriyordu. At kültürleri çok kuvvetli idi. At sevgisi

genlerinde vardı. Nesiller boyu atlarla büyümüşü Ahıska Türkleri. Çünkü onların medeniyeti at üstünde büyüyen eski Türk medeniyetinin devamı idi”(Topçu, 2016: 91). Ahıska Türklerinin eski Türk kavimleri içinde olduğu gibi taşıma aracı olarak kullandıkları atlara, büyük önem vermişlerdir. Türkiye sınırına gidip gelmeleri için kullandıkları atlar, dönemin en önemli vasıta aracı olarak görülmektedir.

4.2.1.5. Kurban

Kurban, canlı olan bir hayvanın Tanrı'ya bir dilek veya şükür için kesilerek sunulmasıdır. Kurbanın hemen hemen bütün dinlerde yeri vardır. Tanrı'ya kesilen kurban bazı inançlarda kutsal kabul edilen nesne ve ruhlar içinde kesilmektedir. “Kurban kesme eylemi, İslam Dini'nin doğuşundan çok önceki çağlara kadar uzanır.

Çok eski tabiat dinleri ile Mezopotamya, Anadolu, Mısır, Hint, Çin, İran ve İbrani dinlerinde yılın belli aylarında dinî törenlerle kurban sunma, bayram yapma geleneği vardır. Ancak insanlık tarihinde en fazla şöhret bulan kurban olayı Hz. İbrahim'inkidir (Bekki, 1996: 16-28).

Eski Türklerde kurban geleneğinin yaygın olduğu Oğuz Kaan, Manas Destanları ile Dede Korkut kitabında görülmektedir. Ölünün arkasından kurban verildiği veya çocuğu olmayanların en iyi hayvanları kurban verdiği ve etini fakirlere dağıttığı görülmektedir. Eski Türklerde genellikle erkek hayvanların kurban olarak seçildiği söylenmektedir. En çok kurban edilen hayvan ise attır. “At kurbanının dışında; sığır, keçi, koç, kuzu ve öküz de Eski Türkler'e göre makbul kurbanlıklardır. Sığır kurbanı yaygın (yaygın) olarak Kazak-Kırgızlar ve Kırgızlar arasında yaygındır.(yaygındır)” (Bekki, 1996: 16- 28).

Kurban, olayı İslam dininde Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i Allah için kurban etmesi olayı ile başlar.²⁰ Müslümanlar her yıl Kurban bayramında hem Allah için kurban verirler hem de hac farızasını yerine getirmek için Kâbe'yi tavaf ederler. Kurban olarak genelde, koyun, koç, keçi, dana, inek, manda, deve vb. hayvanlar kesilmektedir. Kesilen bu hayvanların eti ihtiyaç sahiplerine verilmektedir. Kurban bayramının dışında düğünlerde, sünnetlerde, yeni yapılacak evlerin temelinde, yeni doğan çocukların kutlamalarında ve mevlitlerde de kurbanlar kesilmektedir. Ayrıca kişinin gerçekleşmesini istediği iş için verdiği kurban adakları da vardır.

---

²⁰ Hz. İbrahim ve Hz. İsmail kıssasına göre: Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail'i Allah için kurban etmeye karar verir. Oğlunu kurban edeceği esnada Allah tarafından Hz. İbrahim'e kurban etmesi için bir koç gönderilir. (Bkz. Vecihi Sönmez, “Hz. İbrahim'in Tabi Olduğu Hak Din ve Tavhidi İspat Metodu”, **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 12 (1), 2010).

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında Hüseyin ile Tükez'in düğününde kurban kesilir. "Betsi'nin alınına kına yakıp, nazar boncuklarıyla süsledikleri koçu getirerek, genç çiftin önünde kestiler, ikisinin de alınına kurban kanından sürdüler" (Aktaş, 2007: 52). Kurban kanının alınlara sürülmesi kutsal ve koruyucu bir güce sahip olması ile ilgilidir. Genç çiftlerin düğününde kurban kesildiği gibi gelin nişanlı iken de süslü bir koç damat tarafından gelin evine gönderilmesi de yaygın bir gelenektir.

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında da yeni evlenen çift için kurban kesilmiştir. "Bu arada kurban kesilmiş, Zeynep Hanım, parmağını kana batırıp Güldane'yle Mikayil'in alınına sürdü"(Aktaş, 2011: 527). Kesilen kurbanların yeni kurulacak olan yuvaya bereket ve huzur getirmesi temennisi ile verildiği de söylenmektedir.

4.2.1.6. Köy Odası

Köy Odaları, kırsal alanda yaşayan insanlar için bir kültür merkezi görevi görmektedir. Çok amaçlı kullanılan bu mekânlar Türk tarihinde ve Türk kültüründe önemli bir sembol haline gelmiştir. "Çeşitli toplantılar yapmak için köylülerin toplandıkları yer ve konukların köyde kalması için hazırlanan yer anlamında açıklanan köy odaları, halkın oluşturduğu mimari yapılar ve sosyokültürel tarihin önemli yerini kapsayan meskenler olarak kabul görmektedir.

Bu yapılar Türk harsının da açıkça işlendiği birtakım hikâyelerde de kendini göstermektedir (Aksakal, 2019: 295).

Köy odaları, konukların ağırlandığı, köy halkının sohbet ettiği, âşık atışmalarının yapıldığı, dini konuların konuşulduğu, önemli kararların alındığı ve sözlü kültürün yaşatıldığı yerlerdir. Anadolu'da daha çok yaygın olan bu kültür, Kafkasya coğrafyasında da bulunmaktadır.

Ahıska Sürgünü Menemşe romanında Anadolu'da önemli bir yere sahip olan köy odalarından söz edilmektedir. "Köyde, özellikle kış aylarında insanların toplanıp muhabbet ettikleri çok güzel bir köy odası vardı. Köy odasında toplanırlar, çeşitli oyunlar oynarlardı. Büyükler hikâyeler anlatırdı. Köyün bilge adamları Hazreti Ali destanları okurdu.

Mollalar vaazlar verirlerdi. Anadolu'da olduğu gibi köy odası, köylünün en büyük kültür yuvası idi. Birbirlerine ziyafet çekerlerdi. Gelen misafirlere yemek vermek için aileler adeta yarışa girerdi (Topçu, 2016: 11).

Bunun dışında *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında da köy odasından söz edilmektedir. Burada da köy odası bilgi ve kültür merkezi olarak görev yapmaktadır. Köy

odaları daha çok kırsal kesimde yaşayan insanların oluşturduğu bir mekândır. Sanayileşmiş toplumla beraber birçok yerde bu kültürün de ortadan kalktığı söylenebilir.

4.2.2. Geleneksel Kutlama ve Törenler

4.2.2.1. Nevruz Bayramı

Nevruz'un kelime manası "yeni gün" anlamına gelmektedir. Nev (Yeni) ve Ruz (Gün) kelimelerinin birleşimi ile oluşmaktadır. Nevruz Bayramı baharın gelişi ile halk tarafından kutlanan bir törendir. Nevruz canlanan tabiatın, tarım ile uğraşan halk için yeni ve bereketli bir yaşamın habercisi olarak değerlendirilmektedir. Nevruz Bayramı, Orta Asya, Kafkaslar, Orta Doğu, İran ve Türkiye'de kutlanmaktadır. Nevruz Bayramı genel olarak 21 Mart'ta kutlanmaktadır. Bu tarihten sonra da Nevruz'un kutlandığı söylenebilir. "Eski Türkler"le İranlılar'ın "yıl- başı" olarak kabul ettikleri gün, Farsça bir kelime olan "Nevruz" terimiyle ifade olunmaktadır. Kelime anlamı bakımından "yeni-gün" demektir.

Bugün güneşin "koç burcu" na girdiği gün olup, milâdî 22 Mart'a, rumî 9 Mart'a rastlamaktadır. Araplar'a İranlılar'dan geçen bu adet, başta on iki hayvanlı Türk Takvimi'nde görüldüğü üzere Türkler'de de çok eskiden beri bilinmekte ve bugün törenlerle kutlanmaktadır (Çay, 1985: 1).

Türkler de Nevruz Bayramı daha çok Ergenekon Destanı ile ilişkilendirilmektedir. Demircinin dağı eritmesi ve Türk halkının dağ hapsinden kurtulması Nevruz'un gelişi ile ilişkilendirilmektedir.

Ergenekon Destanında demircinin demir dövmesi şeklindeki olay Nevruz Bayramında da yapılmaktadır. Ateş üstünde atlama, yumurta boyama ve demir dövme gibi etkinlikler Nevruz Bayramında yapılanlar arasındadır. Tarım ile uğraşan toplumlar için baharın gelişi önemli bir olaydır. Ağır kış şartlarını geçiren halk için baharın gelişi bereket, şifa ve eğlence ile ilişkilidir. Kafkas halklarından olan Ahıska Türkleri için de Nevruz Bayramı önemli bir olaydır. İncelenen romanların bazılarında Nevruz Bayramı kutlanmakta ve farklı etkinlikler yapılmaktadır. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında baharın gelişi ve karların erimesi ile birlikte hazırlıklar ve kutlamalar başlar. "Nevruz hazırlığı yapıyorlardı. Küçük yayvan tabaklara buğday ekilmiş yeşillendirilmiş, çocuklar için yumurtalar boyanmıştı. Bütün çocuklara yeni kıyafetler diktirilmiş, kız çocuklarının saç örgülerine boncuklar ve kurdelelerle süsler yapılmıştı.

Ağıllardan yükselen koyun kuzu sesleri ayrı bir şenlik havası veriyordu etrafa. Geçen yıldan ayırdıkları bir koçun boynuzlarını soba boyasıyla yaldızlamışlar, kürküne kırmızılar sürmüşler, boynuna kırmızı, yeşil

yazmalar bağlamışlardı. Koyun ve sığır sürüsü otlamaya çıkınca kesilecek, fakir fukaraya dağıtılacaktı. Uzaklardan bir yerlerden davul zurna sesleri geliyordu (Aktaş, 2011: 424).

Romanda baharın gelişi büyük bir hazırlık ve sevinçle karşılanmaktadır. Romanda yapılan kutlamalarda ateş üzerinden atlanılır. Atlayanlar şu ifadeyi kullanır: “Kazam belam yansın kül olsun Allah sağlık versin”(Aktaş, 2011: 424). Bu kutlamalar esnasında mani ve tekerlemeler söyleyerek şifa bulunacağına inanılır. Dualar edilir. Baharın gelişi ile hastalıkların oratadan kalkması düşüncesi halk arasında yaygınlaşmıştır. Doğanın kendini yenilemesi gibi insanların hastalıklardan arınarak yeniden doğmuş gibi olması aynı şekilde değerlendirilmiştir.

Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı) romanında nevruz bayramına benzer kutlamaların yapıldığı söylenmektedir. Askere giden gençler köy meydanında toplanıp eğlenceler düzenlemiştir. “Kızım bu gece komşuları toplayıp kınanızı yakın, yarın köy meydanında sinsin ateşi yakılacakmış”(Kaya, 2009: 25).

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında da Nevruz Bayramına ilişkin bazı bilgiler verilmektedir. “Çocukluk işte o an aklıma Nevruz Bayramlarında yakılan ateşler geldi. Baharın başlangıcı sayılan Mart aylarında yakılan büyük ateşler yaşadığımız yerlerde bir gelenek halini almıştı.

Kasabanın meydanında yakılan ateşler eşliğinde, davullar ve zurnalarla halay çekilirdi. Gençler ateşin üzerinden atlayarak kötü enerjilerini ateşe bıraktıklarına inanırlardı. Kadınlar başta hınkal olmak üzere börekler ve baklavalar hazırlarlardı... Bu yemekler kurulan sofralarda sevinçle yenirdi. (...) Genelde karşılıklı olarak, çapraz bir şekilde ateşin üzerinden hızla atlanırdı. Seyredenler arasında büyük bir heyecanın olmasına özen gösterilirdi (Atmaca, 2018: 130).

Nevruz Bayramı, burada tıpkı dini bayramlar gibi kutlanmıştır. Romanda Nevruz Bayramında yapılan kutlamalar, Hıdırellez, koç katma, saya veya davar yüzü gibi kutlamalar da yapılan etkinlikler ile benzerlik göstermektedir. Halk arasında toplu olarak yapılan kutlamalardan en çok Nevruz Bayramı romanlar içinde yer almıştır.

4.2.2.2. Hıdırellez Kutlamaları

Hıdırellez, 5 Mayıs'ta halk tarafından kutlanan önemli bir gündür. Bu gün içinde ölümsüzlük suyunu içmiş olan Hızır ve İlyas'ın buluştuğuna inanılır. Baharın bereketi ve Hızır'ın ölümsüzlüğü ile bu gün içinde herkesin şifa bulacağı ve dileklerin kabul

edileceğine inanılmaktadır. “Hıdırellez günün özelliği olan yeşillik yerde piknik yapmakta, hem de buradaki türbeleri ziyaret etmektedirler.

O gün temizlik yapıp, yiyecek ve içecek hazırlama gibi işlerle başlayan Hıdırellez merasimleri çeşitli dilekleri hedefleyerek yapılmaktadır. Bu tarz dilekleri olanlar bir gece öncesinden dileklerini bir kâğıt üzerine resmederek veya dileğinin (ev, araba vb.) bir benzerinin maketini yaparak yeşillığe ya da bir gülfidanın dibine kayarak Hızır’ın buraya uğrayacağına ve dileklerini kabul edeceğine inanmaktadırlar (Arslan, 2015: 97).

Buna benzer olarak Anadolu ve Kafkaslarda birçok halk tarafından Hıdırellez kutlamaları farklı ritüeller ile gerçekleştirilmektedir.

Hıdırellez kutlamalarına ilişkin farklı bilgiler mevcuttur. Bazı görüşlere göre 6 Mayıs’ta kutlamaların yapılması gerekmektedir. Kimi ne göre ise kutlamalar bir hafta sürmelidir. Bazı yerlerde Hıdırellez günü çalışan ve kutlama yapmayanların başına bir uğursuzluk geleceği inancı vardır. Bu mevsimde havanın sıcak olması ile kutlama yapmayanları zehirli hayvanların sokacağı düşüncesi hâkimdir. “(...) Hıdırellez tarihi olarak 6 Mayıs biliniyor. 6 Mayıs’ta havalar ısındığından havanın sıcak olacağı ve kuyruklunun (akrep) bol olacağı düşünülmektedir.

Bu yüzden 6 Mayıs günü herhangi bir iş yapılmaz. Eğer yapılırsa akrep sokacağına inanılır. Bu tarihte köyde piknik yapılır. Sarmalar sarılır. Tarhana çorbaları yapılır. Dilekler tutulur ateş yakılıp üstünden atlanır. Bu şekilde Hıdırellez kutlanmış olunur (...) (Alacahan, 2016: 41).

Sara Ahıska’da Bir Ermeni Gelin romanında Hıdırellez kutlamaları yapılır. “Beş Mayıs günü Hıdırellez günüydü. Bu Kafkas Türkleri için çok önemli ve şenliklerle kutlanması gereken bir gündü. Hızır; yaşam suyu içerek ölümsüzlüğe ulaşmış; özellikle de baharda aramızda dolanarak bolluk ve sağlık dağıtır.

Aslında Hızır baharla vücut bulan yaşamın tazelenmesini imgeler. Derlerdi büyüklerimiz (Aktaş, 2011: 428-429).

Ağır kış şartlarından sonra baharı özlemle çeken halk için nevrüz ve Hıdırellez gibi kutlamaların büyük önem taşıması yaşam şartları ile alakalı olarak da düşünülebilir. Hayvancılık ile uğraşan halkın baharın gelişi ile geniş otlaklara sahip olması yaşam standartları için önemli bir olaydır. Baharın gelişi ise bu önemli olayın başlangıç müjdesini vermektedir.

“Her hane her ev Hıdırellez gecesi Hızır’ın uğradığı yerlere ve dokunduğu şeylere feyiz ve bereket vereceği inancıyla, çeşitli uygulamalar yapılıyordu. Yiyecek kaplarının, ambarların ve para keselerinin ağızları açık bırakılıyordu.

Dileklerini kırmızı kurdeleye bağlayıp gül ağacına asıyorlardı. Ayrıca ateş yakıp dilek diliyorlar, ondan sonra da yaktıkları ateşin üstünden atlıyorlardı. (Aynı Nevruz'da olduğu gibi) en önemlisi ve en güzeli Hıdırellez günü yapılan duaların, isteklerin kabul edilmesi için sadaka verme, oruç tutma ve kurban kesme adetlerini imkânlar ölçüsünde yerine getirmeye çalışıyorlardı (Aktaş, 2011: 428-429).

Hıdırellez gibi dini bir boyuta dayandırılan kutlamalarda halkın oruç tutması, kurban kesmesi ve hayır dağıtması gelecek olan bereketin artmasına ve günahların bu vesile ile sona ermesine dayandırılmıştır. Her evin bu gün için hazırlık yapması toplumsal olarak kabul görmüş bir gerekliliktir.

“Köyümüzde Hıdırellez kutlamaları genel olarak yeşillik, ağaçlık alanlarda, su kenarlarında, bir türbe ya da yatırım yanında yapılıyordu. O gün baharın taze bitkilerini ve taze kuzu eti ya da kuzu ciğeri yeme âdeti de vardı.

Baharın ilk kuzusu yenildiği zaman sağlık ve şifa bulunacağına inanılır. Bugünlerde kırlardan çiçek veya ot toplayıp onları kaynattıktan sonra suyu içilirse bütün hastalıklara iyi geleceğine, bu su ile kırk gün yıkanılırsa gençleşip güzelleşeceğine inanırlar. Onun için Hıdırellez günü ve bütün Mayıs ayı şenlikler, törenler, kutlamalar, gezilerle geçiyordu (Aktaş, 2011: 428-429).

Hıdırellez kutlamalarının halk hekimliğine de katkısı vardır. Baharın gelişi ile yeni yetişen bitkilerin tazeliği şifa olarak kabul edilmiştir. Kışın kasveti ve bunaltıcılığı yıkanıp, temizlenmekle ortadan kaldırılmaya çalışılır. Nevruz bayramı gibi kutlamalarda ateşin üstünden atlanması ise ateşin temizleme ve arındırma gücü ile alakalıdır.

4.2.2.3. Koç Katma Töreni

Genellikle Kasım ayında koçların koyunların yanına bırakılma işlemi başlar. Buna koç katma töreni denir. Hayvancılık yapan toplumlarda bu gibi olaylar büyük bir öneme sahiptir. Doğacak olan kuzuların bolluğu için koçlara ayrı bir bakım yapılır. “Koç katımı tarihi genellikle Ekim- Kasım ortalarında yapılır. Bu aya koç ayı denilir.

Bu dönemde koç katımının yapılmasının amacı doğacak kuzuların kışın soğuktan zarar görmemesi için yeşilin bol olduğu bahar mevsiminde doğumlarının gerçekleşmesinin istenmesidir. (...) Katım tarihinden bir iki ay önce koçlar sağmal sürüsünden ayrılır ve enerji bakımından zengin yemlerle beslenirler. Koyunlarda ikizlik oranının artması için hayvanlar fazla yormadan otlatılıp, gezdirilir (Sinmez ve Yiğit, 2014: 22).

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında da koç katma töreni yapılır. Koçlar süslenir ve bir dilek ağacı gibi boyunlarına bezler asılırdı. Bu doğacak olan sürünün bereketlenmesi için yapılırdı. “Kasım ayının ortalarıydı köyde koç katma törenleri vardı.

Demirkaya Ağaların evinde bu törenler daha yoğun yaşanıyordu. Çocuklar dâhil, ev halkı erkenden kalkmıştı. Evde şenlik vardı.

Büyük Hanımlar evin çalışanlarına talimatlar veriyor yemeklerin zamanında yetişmesi için titizlik gösteriyorlardı. Koç katım törenlerinden sonra yemek verilecekti hayırlı olsun demeye gelenlere. Rengârenk boyanmış koçlar, elmalarla, şekerlerle süslenmiş, boyunlarına muskalar asılmıştı. O gün sabah erken saatlerde çobanla koyun sürüsünü köyden epeyce uzakta olan ağıllara götürmüşlerdi. Koçlar evden dualarla çıkarıldı. (...) Koçlar sürüye katılmış başına çobanlar bırakılmıştı. Büyükler ve konuklar eve doğru yürürken evdekilerde akşam yemeği sofralarını hazırlıyorlardı (Aktaş, 2011: 417-418).

Romanda koç ayının önemi ekonomik boyutlu ilerlemektedir. Köydeki Hasan Ağa'nın torunları hayvancılıkla uğraştıkları için bu ay ve buna benzer etkinlikler büyük bir önem arz etmektedir. Sürünün berketi, ailenin ihtiyaçlarının karşılanması ve refah seviyesinin yükselmesi ile doğru orantılıdır. Sanayileşmemiş toplumlarda ve daha çok kırsal kesim içinde tüm yaşamını devam ettiren kişiler için bu tip törenler bir tür eğlence olarak zamanla farklı bir işlev daha kazanmıştır.

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanında koç katma törenleri de süslenen koçlar ile yapılmaktadır. “Çocuklar Nobayır deseler de, Ahıska'da yaşlılar Kasım ayını koç ayı olarak bilirlerdi. Bu aya ismini veren koçların ağıla bırakılma töreni de dağ köylerinde yaşayan çocukların sabırsızlıkla beklediği bir şeydi.

Baharda çayırlarda zıplayacak minik kuzuların bolluğu koç ayına bağlıydı. Koç ayında koçların düğünü olur, hayvanlar süslenir, dualarla ağıla sürülürdü. Ahmet Ağa, “İnsanın gelini, hayvanın damadı süslenir” derdi (Sunel, 2017: 287).

Romanda başka bir adette şöyledir: “Ahmet Ağa iki yaşındaki torunu İbrahim'i belinden kavrayıp ata biner gibi koçun üzerine oturttu. Oğlan keyfinden gülücükler atıyordu. Erkek çocuk bereket demektir. Koçlar ağıla sürülürken üzerine bir erkek çocuk oturtmak adettendi”(Sunel, 2017: 288). Halk arasında büyük bir öneme sahip olan Koç katım törenleri beraberinde bazı inanç ve düşünceleri de getirmiştir. Türk kültüründe erkek çocuk devlet ve bereket olarak değerlendirilmiştir. Erkek çocuğun koç üstüne oturtulması bu düşünce ile ele alınabilir.

4.2.2.4. Kaz Kesim Töreni

Tarım ve hayvancılık ile uğraşan halklar arasında kümes hayvancılığı da önemli bir yere sahiptir. Kümes hayvanlarından tavuk, hindi ve ördek gibi hayvanlar sıklıkla yetiştirilmektedir. Bu hayvanlardan biri olan kazlar ise daha az yetiştirilen bir türdür. Kaz yetiştiriciliğinde önemli bir yere sahip olan Kars ve Ardahan illerinde kaz yetiştiriciliği geleneksel bir hal almıştır. Kazların uygun ortamda yetişmesi için su kaynaklarının ve çayırların yeterli olması gerekmektedir. Kars ve Ardahan yöresi bu ortam için uygun şartları sağlamaktadır. “Kaz iklimin daha soğuk, temiz akarsu kaynaklarının bol olduğu ve geniş çayır alanlarının bulunduğu yörelerde ekstansif olarak yetiştirilmektedir.

Yörenin uygun iklim ve coğrafik yapısının yanı sıra, üretim maliyetinin düşüklüğü, kaz etinin yöresel tuzlama ve kurutma gibi depolama yöntemleri ile uzun kış mevsimi süresince depolanabilmesi ve yöre halkının yaygın kaz eti tüketim alışkanlığı Kars'ta kaz yetiştiriciliğini olumlu olarak etkilemektedir (Kırmızıbayrak, 2001: 667).

Sara Ahıska Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında kaz kesimi topluca yapılır. Köy kadınları ve kızları bir araya gelerek sırası ile kaz yolma işlemine girişirler. “Aralık ayı içinde kaz kesme töreni vardı. Ekim ayından itibaren geniş olmayan kaz kümeslerinde arpa ve ekmek kırıntılarıyla beslenen kazlar, iyice semirince kesime hazırlıkta başlardı.

Her evin on beş yirmi kazı, ördeği olurdu. Komşular sırayla birbirlerine kaz kesim gününde imeceye giderlerdi. (...) (Aktaş, 2011: 418).

Günlük bir olay gibi görünen kaz kesimi bir ritüel gibi eğlenceye dönüştürülmüştür. Kazların kesimi, halk arasında yardımlaşmaya neden olarak sosyal bir aktivite haline gelmiştir.

Yukarıda anlatıldığı gibi kazların kesimleri ve yetiştiriciliği farklı aşamalardan oluşmaktadır. Romanda kaz kesiminin öncesinde ve sonrasında bazı uygulamaların yapıldığı görülmektedir. “Bir akşam önceden aç bırakılmış kazlar, akşama doğru abdestli nökerlerden birine kestirildi.

Akşam yemeğinden sonra erkekler büyük odaya çekilip kahvelerini içip sohbet ederken evin büyük hanımlarının nezaretinde komşu kızları ve gelinleri tarafından türküler söyleyerek kazlar yolundu, ince tüyleri yastık yapmak için ayrıldı. Sabahın erken saatlerine kadar yemek ve çay molası verilerek yapılan bu işlemler bittikten sonra, kazlar yıkanıp bir gün süzölmeye bırakılmıştı. Ertesi gün bir güzel tuzlanıp ayaklarından asılarak kışın ayazında kurumaya bırakıldı. Ardından komşu evlerinde sırasıyla aynı işlemler yapıldı. Bütün kış için yapılan hazırlıklar soğuk dam dedikleri yarısı toprağın içinde olan küçük odalara konurdu (Aktaş, 2011: 418).

4.2.2.5. Supra

Supra, Ahıska'da yaşayan Gürcü halkın misafirleri için düzenlediği bir törendir. Bu törenlerde ziyafetler verilir, konuklar en iyi şekilde ağırlanırdı. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında Ahıskalı Türklerin davet edildiği bir supra düzenlenir. Bu suprayı Nika'nın amcası Otari düzenler. "Her supranın bir 'Tamada'sı olurdu ve konuşacaklara bütün sözleri o verirdi. Tamada kadehini kaldırmadan kimse kaldırmaz, o yerine oturmadan kimse oturmazdı. Ev sahibi olarak tamadalık Şota'ya düşmüştü"(Sunel, 2014: 173). Supra kelimesi sofraya kelimesi ile büyük benzerlik göstermektedir. Zaten supra isminin kullanılması yiyecek ve içeceğe dair bir eğlence olduğunu göstermektedir.

Romanda kurulan supraların zengin bir yiyecek servisi olduğu söylenir. "Mevsimin son domatesleri ve hıyarlarıyla yapılmış cevizli kişnişli salatalar, dilimlenmiş sulgun peynirleri, turşular, haçapurlar, haşlanmış dere balıkları ve meyveler ortaya kurulmuştu. Boşluk kalmasın diye her yer elma, armut ve nar kâseleriyle doldurulmuştu"(Sunel, 2017: 172).

4.2.3. Toplumsal ve Sosyal Halk Yaşamı

4.2.3.1. Halk Oyunları/Çocuk Oyunları

Aşka Son Bakış romanında koyunları otlatmak için çayıra getiren çocukların oynadıkları oyunlardan söz edilmektedir. Bu oyunlar Anadolu'da da oynanan oyunlardır. Romanda çocukların saklambaç, körebe, uzuneşek ve birdirbir oynadıkları anlatılır. Oyunu kaybeden çocuklar ya hayvanlara göz kulak olur ya da ertesi gün yemek getirmek ile görevlendirilir.

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında küçük Mikayil ve kuzenlerinin oynadığı oyunları ve kuralları hakkında bilgi verilir. "Bu arada Mikayil'de kendinden büyük kuzenlerinin arasında büyürken onlardan aşık oynamayı öğrenmişti. Demirkaya Ağa, aşık kemiklerinin en irilerini boyamış vermişti.

En güçlüsü benimkiler diye kasılıyor, diğer çocuklara nispet yapıyordu. Onlarda onu çelik çomak oyunlarında uzaklara atılan çubukları getirmesi için görevlendiriyorlardı. Savaş oyunlarında ise çöplüğün küllüğünün tepesine veya kümesin damına çıkarıyor gözcü vazifesi veriyorlardı (Aktaş, 2011: 285).

Aşık oyunu Türk kültüründe oynanan çok eski bir oyundur. Dede Korkut kitabında da aşık oyunu oynandığı anlatılmaktadır.

Ahıska Sürgünleri romanında Yusuf Muallim, çocuklara fincanda yüzük saklama oyunu oynamalarını söylemiştir. Bu oyunun kuralları ve oynanma şekline dair bilgi verilmemiştir. Romanda ismen varolan bir oyundur. (Demirkaya, 2019: 81)

Vatan Kokusu romanında bazı çocuk oyunlarından söz edilir. “Dutu çırpıp işimizi bitirdikten sonra, kızlar ve erkekler birbirimize karışır, ‘beş taş’, ‘sek sek’ veya ‘tavşan kaç, tazı tut’ oynardık”(Paşayeva, 2016: 22). Bu oyunlar Anadolu’da halen bazı köy çocukları arasında oynanmaktadır. Şehir hayatının yapısından dolayı çocuk oyunlarının artık yok olduğu ve unutulmaya yüz tuttuğu gözlemlenmiştir.

Dut Ağacı Ahıska’dan Geriye Ne Kaldı? romanında kahraman çocukken oynadıkları bir oyundan söz eder. “Karışık duygular içerisinde, karanlığın orta yerinde öylece duruyordum. Oyunlar içerisinde kör ebe oyununu hiç sevmedim. Gözlerimin bir bez parçası ile bağlı tutulması beni hep huzursuz etmiştir”(Atmaca, 2018: 63). Bundan farklı olarak romanda aşık oyununa benzer bir oyun olan çelik çomak oyunundan söz edilir. Aşık oyunu boyanmış kemikler ile oynanırken çelik çomak oyunu çubuk parçaları ile oynanmaktadır. “Çayın kıyısında oynadığımız çelik çomak oyunu unutulmuştu. Oyun için ince uzun bir sopa ve yerde duran kısa bir çubuk gerekliydi...

Uzun sopa ile yerde bulunan kısa çubuk ucundan havaya kaldırılır, yere düşürmeden defalarca vurulurdu... Kısa çubuğun uzun müddet havada kalması sağlanırdı. Bu oyunu çok iyi oynardım (Atmaca, 2018: 102).

Yukarıda romanlar içinde rastlanan çocuk oyunlarının çoğu artık oynanmamaya başlanmıştır. Bu oyunları sırası ile ele alırsak şöyle bir sıralama ortaya çıkmaktadır:

- a) Saklambaç
- b) Körebe
- c) Uzuneşek
- d) Birdirbir
- e) Aşık
- f) Beş taş
- g) Sek sek
- h) Tavşan kaç tazı tut
- i) Çelik Çomak
- j) Fincanda Yüzük Saklama

Bu oyunların bazıları erkekler arasında bazıları ise kızlar arasında oynanmaktadır. Kız ve erkekler arasında karışık olarak oynanan oyunlarda bulunmaktadır. Genel olarak oyunların oynanmasına dair dağılım aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 29

Çocuk Oyunlarının Romanlara Dağılımı

Kız	Erkek	Kız-Erkek
Sek sek, Beş taş	Çelik Çomak, Aşık, Uzun Eşek	Saklambaç, Körebe, Tavşan kaç tazı tut, Birdirbir, Fincanda Yüzük Saklama

Kaynak: Aktaş, 2011: 285, Demirkaya, 2019: 81, Paşayeva, 2016: 22, Atmaca, 2018: 63-102.

*Yukarıdaki tabloda romanlarda adı geçen çocuk oyunlarına yer verilmiştir. bu oyunların cinsiyetlere dağılımı alt alta denk gelecek şekilde oluşturulmuştur.

4.2.3.2. Halk Kahramanlıkları

Gurbetten İnilteler romanında Aslan Emminin eski bir pehlivan olduğundan söz edilir. Güreş Anadolu’da oynanan milli bir spor olduğu gibi farklı Türk toplumları tarafından da benimsenmiştir. Özellikle her yıl Türkiye’de yapılan Kırk Pınar güreşleri geleneğin sürdürülmesi noktasında önemli bir organizasyondur. Romanda Aslan Emmiden söz edilirken on beş yaşında iki öküzü tek yumrukla yere serdiği anlatılır. Bu olay Dede Korkut kitabındaki Boğaçhan öyküsü ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca Aslan Emminin yaş ağaçları yerinden söktüğü söylenir. Burada da eski Türk destanlarındaki kahramanlara ait bir özellik görülmektedir. Aslan Emmi’nin kahramanlıkları halk arasında büyük bir gurur ile anlatılmaktadır. (Ahıskalı, 2006: 54) Romanın sonlarına doğru tren vagonunda erkekler geçmişte Ahıska’da nam salmış önemli pehlivanlardan söz etmektedirler. Bunun yanında güreş sporu için makbul olan özelliklerde sıralanmaktadır.

4.2.3.3. Halk Yeminleri

Türk kültüründe geçmişte farklı yemin şekillerini olduğu görülmektedir. Dede Korkut kitabında bu yemin şekillerinden bazıları geçmektedir. Kahramanın kılıcı üzerine yemin etmesi öykülerde sıkça görülen bir motiftir. Bunun gibi farklı yemin şekillerinden bir tanesi aşağıda verilmiştir. *Gurbetten İnilteler 3 Karış Karış Fergana*, romanında “Eğer yalan söylüyorsam bana bu Türk adı haram olsun”(Ahıskalı, 2010: 16). Şeklindeki yemin Türk adının kutsallığını ve saygınlığını bizlere aktarmaktadır.

4.2.3.4. Halk Motifleri/El İşlemeleri

Aşka Son Bakış romanında Hatice'nin Cemal'e saray süpürgesi ile işlenmiş bir yaşamak verdiği söylenir. Anadolu'da olduğu gibi bazı Türk toplumlarında da işlemler, kanaviçeler ve motifler sevdalı olanlar ve acı çekenler için bir mesaj niteliği taşır. Her motifin ve işleminin başka bir anlamı vardır. Romanda saray süpürgesi işleminin manası şöyle açıklanır: “Saray süpürgesi, Hatice'nin kalbini anlatan bir oyaydı. Beyaz ipe çevrelenmiş içi oyuk bir kalp, kalbin etrafı pembe iplikle işlenmiş zincir motifler... Tertemiz, acı çeken ve zincire vurulmuş bir kız kalbi.” (Sanlı, 2003: 17). Şeklinde ifade edilmiştir.

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında halı dokumacılığı önemli bir yere sahiptir. Dokunan halılar törenlerle ve kutlamalarla görücüye çıkmaktadır. Halı ve Kilim dokuması halen Anadolu'da önemli bir yere sahiptir. Maddi bir destek sağlayan halı dokumacılığı, genel olarak kadın ve kızlar arasında bir usta- çırak ilişkisine neden olur. Geleneksel motifler ve işlemler tarihsel süreç içinde gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Romanda halı dokumacılığı geleneksel boyutun yanında bir yardımlaşma imkânı da sağlamaktadır. “Köyde kış günleri kadınlar halı, kilim örürlerdi. Evlerin en büyük odasına tezgâhlar kurulur, mahallenin genç kızları, evlerinin işlerini bitirdikten sonra imece olarak gelir, şarkılar türküler söyleyerek halı örürlerdi.

Ördükleri halılar bittikten sonrada imece gelen genç kızlara ev sahibi şenlikler düzenlerdi. Dokunan halılar, kilimler, duvarlara asılır, görücüye çıkardı. Büyük hanımlar halıyı gördükten sonra kızlara hediyelerini verirdi. Köyün diğer gençleri, genç kızları da davet edilirdi bu kutlamalara. Gençler bir araya gelir, yemekler yenir sonrada sazlı sözlü eğlenceye geçerlerdi (Aktaş, 2011: 385).

4.2.3.5. Halk Kültüründe Toplumsal Cinsiyet Kodları

Toplumsal Cinsiyet kavramı, toplum içinde kadın ve erkek rollerinin biyolojik farklılıklar üzerinden toplumdaki yansımalarını aktaran bir sistemdir. Kadının ve erkeğin geleneksel ayrımlar ile kalıplar içine hapsedilmesi gibi konuları işlemektedir. Bu kavramın ortaya çıkışı ve ilkelerinin temellendirilmesi geniş bir tanım gerektirmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramına göre dünyaya gelen birey toplumun yönlendirmesi ile cinsiyet kimliğine kavuşacaktır. Bu olay çevresel faktörlere bağlı olduğu gibi psikolojik bir tahlilin gerekliliğini de doğurmaktadır. Freud bu konuda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını birbirinden ayırarak bazı görüşler ileri sürmektedir. “Elbette ki “cinsiyet” ve

“toplumsal cinsiyet” kavramları arasındaki ayırım Freud’un “dişinin dişiliğini”, “erkeğin erilliğini” kuramsal bir biçimde tanımlama girişiminin mirasıdır.

Freud için asıl sorun kadının ve erkeğin biyolojik doğası değildir. Sorun, kadının ve erkeğin, onların biyolojilerinin bir aynası olan psikolojileridir. Çocuk dişi olarak doğmuşsa, içinde büyüdüğü kültür sayesinde dişiliği, erkek doğmuşsa erkekliği kazanacaktır (Direk, 2015: 70).

Toplumsal Cinsiyet kavramı beraberinde feminizm gibi cinsiyete dayalı düşünceleri de inceleme alanına almaktadır. Feminist eleştiri veya akım daha çok kadın temelli bir düşünce sistemi olsa da kadının toplumdaki yeri ve cinsiyet olarak statüsünü incelemesi noktasında toplumsal cinsiyet kavramının içine dâhil olmaktadır. Türk edebiyatında toplumsal cinsiyet kavramının inceleme alanı daha çok roman ve öyküler de görülmektedir. Geleneksel toplum ile sanayileşmiş toplumun kadın ve erkek rollerine bakışı köy romanları ile popüler romanlar üzerinden verilmeye çalışılmıştır. Modern romanların bu konuyu daha çok tartışması ve yansıtması kavramın edebiyata sonradan dâhil olmasından kaynaklanmaktadır. Edebiyat alanının yani yazmak eyleminin daha çok eril bir iş olduğunu düşünen görüşler kadının soyut olarak bir ilham kaynağı konumunda bu alana dâhil olduğunu söylemektedir. Feminist düşünce bu konuda bazı eleştiriler yapmaktadır. “Edebiyat, (Friedan açısından popüler kültür) yapıtlarında ataerkil hareketleri ile bağlantılı görülür. Edebi ve kültürel metinler ataerkil gücün modelleri olarak kabul edilir”(Humm, 2002: 63). Edebiyat ve kültür alanında incelenen toplumsal cinsiyet kavramını tiyatro, sinema, şiir, müzik ve resim alanında irdelenmektedir. Burada en önemli alanlardan biri folklordur. Halk düşünce yapısında toplumsal cinsiyet kavramının etkisi daha çok kadın aleyhine sonuçlanan bir tablo ile ortaya çıkmaktadır. Halk arasında daha çok bilinen bazı uygulamaları sıralayacak olursak şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo 30

Toplumsal Cinsiyet Alanı İçinde Değerlendirilen Bazı Uygulamalar

Kuma	Levirate	Beşik Kertmesi
Berdel	Sorarat	Boşanma
Bekâret/Çarşaf Meselesi	Görücü Usulü Evlilik	Başlık Parası
Kısırlık	Küçük Gelinler	Miras
Kan Davası	Eğreti Gelin Uygulaması	Dul Yazması

*Yukarıdaki tabloda halk arasında geçerli olan bazı uygulama ve düşünceler paylaşılmıştır. Bu kavramlar romanlarda yer almamaktadır. Ancak konunun bütünlüğü için açıklanması gereken unsurlardır.

Kısaca bu uygulamaları açıklayacak olursak hepsinin kadın aleyhine olduğu görülecektir. Kadınların isteği dışında kocası ölünce eşinin erkek kardeşi ile

evlendirilmesine levirate denir. Bu evlilik bazen mirasın bölünmemesi için de gerçekleşmektedir. Erkeğin çocukları için ölen eşinin kız kardeşi ile evlenmesi ise sorarat şeklinde ifade edilmiştir. Bir adamın evli olduğu halde başka bir kadınla evlenmesi, kuma getirmek anlamına gelmektedir. Kuma olayı kadının çocuğu olmadığı zaman da gerçekleşen bir uygulamadır. Kadına kısırlık damgası vurulduktan sonra başka bir kadın çocuk doğurması için getirilir. Bir kadının babası veya erkek kardeşi için başka bir adamın kız kardeşi ile takas edilmesine berdel denilmektedir. Bu olay iki aile arasında yaşanan kan davalarında da gerçekleşmektedir. İki aile arasında kız alınıp verilmektedir. Bir genç kızın gerdek gecesi eşi ile birlikte olmasından sonra bekâretinin anlaşılması için yapılan eyleme çarşaf meselesi denilmektedir. Yapılan bu evliliklerin çoğu görücü usulü ile gerçekleşmektedir. Bazı çiftlerin evlilik sözü daha kundaktayken gerçekleşmiştir. Gelinlerin çoğu küçük yaşta evlendirilmektedir. Evlendirilen bu kızlara karşılık başlık parası alınmaktadır. Bu uygulama günümüzde halen bazı bölgelerde devam etmektedir. Evliliği sona eren kadınlara farklı bir gözle bakılmıştır. Boşanmış olan kadına ağır bir suç işlemiş gibi davranılır. Kocasını ölen kadınlar ise beden ve ruhen eşleri ile birlikte öldürülüp karalara hapsedilir. Sahipsiz kadınlar ise bazı erkekler için bir test aracı olarak görülmektedir. Eski uygulamalardan biri olan eğreti gelin uygulamasında, bir kadın bekâr olan bir erkekle birlikte olmaya zorlanmaktadır. Erkeğin istediği gerçekleştiği zaman ise kadınla olan ilişkisi sona ermektedir. Bu uygulama günümüzde açıkça yapılmayan bir olaydır.

Yukarıda birer cümle ile anlatılmak istenen problemler tarih, coğrafya, edebiyat, dil, antropoloji, felsefe, sosyoloji, psikoloji, sinema, tiyatro vb. birçok alana konu olmuştur. Bunlar içerisinde sinema ve edebiyat önemli bir role sahiptir. Yazılan fıkra, roman ve denemelerle edebiyat bilimi kadın sorunsalına çözüm aramıştır. Sinemada ise yapılan film ve diziler hatta bazen reklamlar bile bu konuyu temaşa sanatı ile kamuoyuna duyurmuş ve kendi yanlışlarını kendi gözleri ile halka göstermiştir.

Ahıska Türkleri ile ilgili yazılmış olan romanlarda toplumsal cinsiyet kavramını daha çok geleneksel boyutta ilerlemektedir. Toplum içinde kültürün aktarımı ve oluşumu daha çok kadınlar üzerinden yürütülmektedir. Romanlarda da kültürel değerler daha çok kadın kahramanlar üzerinden aktarılmaktadır. “Bir toplumsal grup olarak kadınların insan hakları, en fazla, kültür adına öne sürülen gerekçelerle çiğneniyor.

Farklı toplumlarda farklı farklı biçimler olsa da, kültür kavramı, kadınların yaşamlarını hem doğrudan somut olarak, hem de derin bir biçimde simgesel olarak sınırlandırmaya hizmet ediyor. Tarihsel olarak kadınlar, kültürün taşıyıcıları, koruyucuları ve aktarıcıları olarak görüldüler (Berktaş, 2012: 59).

Kadınların geleneksel ilkeler doğrultusunda bazı haklardan mahrum edilmesinin başında sessizleştirilmesi gelmektedir. Bu yanlış algılar yıllarca kadınlar tarafından bir sonraki kuşaklara devredilmiştir.

Gurbetten İniltiler romanında yeni gelin olmuş kızların sessiz olması makbul görülür. Romanda yeni gelin olmuş kadınların kayınpederinin ve ailenin büyüklerinin yanında konuşmadığından söz edilir. Yeni gelinin sesinin çıkması hoş karşılanmaz. Aslan Emmi romanda annesinin onu eve çağırırken bağırmadığını gelinlik yaptığını söyler. (Ahıskalı, 2006: 48) Buna benzer olarak gelinlerin ve damatların çocuklarını da aile büyüklerinin yanında sevedemediği Anadolu’da gözlemlenmiştir. Ayrıca romanda Hayriye Teyzenin de büyüklerine kırk yıl gelinlik yaptığı söylenir.

Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı romanında Nazife Hala kendinden küçük olan biri için ayağı kalkar. Romanda yedi yaşında gelen bir erkek çocuk bile olsa kadının erkek için ayağa kalkması gerektiği söylenir. Toplumsal bir statü olarak erkeğin her zaman kadından önde olduğu kabul edilir. (Ahıskalı, 2007: 25)

Romanda kız çocukları için küçük yaştan itibaren ağır sorumluluklar başlar ve bu sorumluluklar toplumsal olarak temel bir görev olarak kabul görmüştür. Romanda Güneş’in annesi şu sözleri kullanır: “ – O ne demek kızım “iş yok güç yok” sen yetişkin kızsın, iş olsun olmasın herkesten önce kalkman gerekiyor. Ben dokuz yaşından beri sabah ocağını kimseye yaktırmadım.

Kız dediğin evde herkesten önce kalkar, avlu süpürür, ocak külünü alır, çay koyar dış kapıyı açar. Uyanan komşular görsün ki bu evin halkı ayaktadır. Dosta düşmana karşı her zaman ayakta olacaksın (Ahıskalı, 2007: 190).

Burada erken kalkan ve evin bütün işini yapan kadın olmalıdır. Kadının yapmaması ağır bir hor görme erkeğin yapmaması ise sıradan bir olay olarak kabul görmektedir.

Romanda başka bir bölümde Acaralı olan bir Türk kadını için şöyle denir: “Çünkü Türk kadınları aralarındaki mesafeye rağmen erkeğin önünden geçmezdi, başörtüsüyle ağzını da kapattı”(Ahıskalı, 2007: 245) Burada da toplumsal olarak kabul görmüş bir statü vardır. Kadının erkekten önde gelmesi veya yüzünün tanınacak halde görülmesi büyük bir suç olarak görülmektedir.

Emanet Kemer öyküsünde Emine Gelin ile ilgili bazı bilgiler verilir. “Emine Gelin köy kızı, köy geliniydi. Buna rağmen evlenene kadar her gün görüp konuştuğu köylülerine yedi yıl gelinlik etmiş, sesini kimse duymamıştı.

Sürgün günlerinde hayat şartları zorlayınca geleneği bozmak zorunda kalmıştı. Ama şimdi dış kapının karşısında durup: “bugüne kadar sesimi kimse duymamıştı şimdi nasıl yüksek sesle uluorta çağırırım” diye düşünüyordu (...) (Ahıskalı, 2008: 28).

Burada da romanlarda görüldüğü gibi kadının sessiz olması toplumsal bir gereklilik olarak görülmektedir. Daha çok geleneksel boyutta bir yaşam biçimi sürdüren Ahıska Türkleri için yukarıda söylenen bazı problemler Anadolu’da halen sürdürülmektedir. Konu ile ilgili birçok çalışma yapılmış olsa da tam anlamı ile bu tip sorunların çözüldüğü görülmemiştir.

4.2.3.6. Halk Hekimliği

Dünya tarihinde hastalıklara karşı koymak için insanlar tarafından birçok yöntem bulunmuştur. Çok eski zamanlardan beri çeşitli bitkiler ve uygulamalar ile hasta veya yaralı olan kişiye tedavi yöntemleri uygulanmıştır. Bu yöntemler zamanla farklılıklar göstermiş ve halk arasında şifacı olarak kabul edilen kişiler tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Eski Türklerde de şifacı olarak Şamanların kabul gördüğü bilinmektedir. Şamanların bazı hastaları aktarım yani göçürme yolu ile iyileştirdiği de bilinmektedir. “Türkler, kadim gelenekleri olan Şamanlığa, Asya’da kullandığımız Ön Türkçede, Kamanlık, Şaman’a da Kam veya Kaman derlermiş.

Kamlar ya da Kamanlar, her şeyden önce birer şifacı, yani ‘otacı’ denen, bitkilerle ilaç yapan, yani nasıl desem, sanki o zamanın eczacılarıymış (Çetindaş, 2014: 191).

Şamanlık geleneğinden günümüze kadar gelen halk hekimliği yöreden yöreye hatta şehirden şehire farklı yöntemler ile uygulanmaktadır.

Halk hekimliğinde hastayı tedavi eden kişinin önceden tecrübe sahibi olmuş bir kişiden el alması gerekmektedir. Bir tür usta-çırak ilişkisine dayanan halk hekimliği kişinin anne, baba, büyük baba veya büyük annesinden öğrendikleri ile tecrübe sahibi olmasına dayanır. Halk hekimliğinde bazı ritüeller uygulandığı gibi bitkiler, hayvansal ürünler, sebze ve meyveler ile hasta kişi iyileştirilir. “Günümüzde, özellikle modern tıp bilgi ve hizmetlerinden uzak veya modern tıptan çeşitli nedenlerle yeterince yararlanamayan insanlar;

Yörelerinde yetişen ve temin edilme imkânı olan meyveleri (tabii ki sadece meyveler değil, meyvelerin yanında sebzeler, çeşitli otlar, kökler, yumrular, çeşitli hayvanî ürünler vd.), belli hastalık veya rahatsızlıkların tedavisinde kullanılmaktadırlar (Sever, 2004: 96).

Ahıska Türkleri ile ilgili yazılmış olan romanlarda bazı halk hekimliği uygulamaları bulunmaktadır.

Gurbetten İnilteler 2 Yaşam Savaşı romanında midesine yılan giren Rivayet bir kadın hekimin yanına götürülür. Şifacı kadın, Rivayet'in mide bulantısı, baş dönmesi ve çok yemek yediğini öğrenir ve bir hastalık bulamayınca hamile olduğunu söyler. Bu yanlış teşhisten dolayı bir genç kız olan Rivayet toplum içine çıkamaz hale gelir. Çaresiz kalan ailesi falcılara ve cincilere Rivayet'i gösterir ancak hiç biri kıza çare bulamaz. Birileri cinin çıkarılması gerektiğini söyler öteki kinne salmak gerek der. Rivayet'in arkadaşı Ulviye, Rivayet'i tedavi etmesi için ninesine götürür. Rivayet şikâyetlerini Aliye Teyzeye anlatınca kadın ne olduğunu hemen anlar. Rivayet'in içine bir yılanın girdiğini bilir ve Rivayet'i tedavi etmek için süt ister. Rivayet'in gözleri bağlanır. Ağzı açık bir şekilde kaynatılmış süte doğru eğilir. Sıcak süt kokusunu alan yılan bulunduğu yerden dışarı çıkmaya başlar. Yılan tamamen dışarı çıkınca öldürülür. Bu uygulama sayesinde Rivayet kurtulur. (Ahıskalı, 2007: 17-27).

Romanda ateşi yükselen Ali'yi, Çiçek Nine ile İbadet Teyze kuma gömmeyi düşünürler. Bu uygulamanın hastaya iyi geleceği düşünülür. Çiçek Nine Ahıska'da bu uygulamadan farklı olarak çocukların altına kum ısıtıp konulduğunu söylemektedir. Bu uygulama höllük uygulaması ile benzerlik gösterir. (Ahıskalı, 2007: 266)

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında hastalanan Saltanat Hanım'ı iyileştirmek için Ballı Hanım tarafından bazı uygulamalar yapılır. “Eltisi Ballı Hanım, ona çeşitli şifalı otları kaynatmış kuşburnu çayına katmış içirmiş, ayağının altına da tandırda ısıttığı tuğlayı koymuştu”(Aktaş, 2011: 157). Soğuk algınlığı için tuğla ısısının iyi geldiği düşünülmektedir. Kuşburnunun nefes açısı ve ferahlatıcı özelliği yanında kadınsal hastalıklara da iyi geldiğine inanılır. Romanda hastalanan Gevher için yumurta yakısı yapılır. “Aman ana ne olur yumurta yakısı yapacaksan yap ama koyun derisine sokma çocuğu diye itiraz etti. Ballı Hanım da destekleyince vazgeçildi. Hemen oracıkta o saatte yumurta yakısı yapıldı. Çocuğun sırtına böğürlerine sarıldı”(Aktaş, 2011: 544). Romanda hastalanan çocukların koyun derisine sarıldığı da anlatılmıştır.

Ahıska Sürgünleri romanında Ilgar ile buluştuktan sonra etkilenen Zeynep'in heyecandan rengi solmuştur. Yusuf Muallim, kızının hastalandığını düşünerek adaçayı veya ihlamur kaynatmayı teklif eder. Halk arasında bu iki bitkinin halsizliğe ve yorgunluğa iyi geldiği düşünülmektedir. (Demirkaya, 2019: 26). Romanda iyice yaşlanan Sona Nene bahçede torunları ile otururken baygınlık geçirmiştir. Zeynep, Sona Nene'yi kendine getirmek için yabancı bitki kullanır. “Zeynep, babasının toplayıp kuruttuğu yarpuzdan (yabancı nane) bir tutam alıp bir bardak sıcak suyun içinde beklettikten sonra, Sona Nene'nin, hem burnuna keskin nane kokusunun gitmesini sağladı, hem de zorla da olsa birkaç yudum içirdi (...)” (Demirkaya, 2019: 92). Bu uygulamadan sonra Sona Nene, biraz kendine gelmiştir.

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında şöyle bir bölüm geçer: “Büyüklerimin yaptığı gibi ağrıyan yeri tülbentle sarmayı düşündüm. Anamdan görmüştüm. O da kendi anasından görmüş. Bu zamana kadar hiç böyle bir şey yapmamıştım. Sonradan vazgeçtim”(Atmaca, 2018: 6). Kas ağrılarının ısının iyi geldiği fizik tedavi uzmanlarınca saptanmıştır. Halk arasında bu kural hastane yetersizliğinin olduğu dönemlerde sıkça uygulanmıştır. Romanda deri üzerinde biriken kirli kanın temizlenmesi için et parçası kullanılır. Bunun yanında Anadolu'da hayvan derisinin de kirli kanı emdiği veya dağıttığı görüşü vardır. “(...) Çubuk havada birkaç kez döndükten sonra sol gözümün yanından geçti. Hafif sıyrıkla geçiştirdim. Yüzümdeki acı unutulur gibi değildi. (...),

Arkamdan bir koşu geldiler. Nenemin kilerden getirdiği soğuk et parçası sert bir şekilde suratımda patladı. Mutlu olmuşlardı. Yüzümün şişkinliğini yok etmek için yapılan tedaviden sonra ders faslına geçildi. (...) (Atmaca, 2018: 103-104).

Romanda yukarıda da belirtildiği gibi ağrıyan yere sıcaklık tedavisi uygulanması başka bölümlerde de geçmektedir. “Anamın başına koyduğu yazmalardan birini alır, koşarak evimizin başköşesinde bulunan kuzinede ısıtırdım. Daha sonra nenemin dizine bağlardım. Şimdilerde bile başım ağrıdığı anda aynı şeyleri yaparım. İyi gelir” (Atmaca, 2018: 121).

4.2.3.7. Halk Meteorolojisi

Halk meteorolojisi, çok eski zamanlardan beri halkların tecrübeler neticesinde mevsimsel değişimleri göz önüne alarak yaptıkları yorumların tümüdür. Halk meteorolojisinde mevcut hava durumunu açıklamak için farklı isimlendirmeler

kullanılmaktadır. Bu isimlendirmeler bölgeden bölgeye hatta köyden köye bile değişiklik gösterebilmektedir. İnceleme de söz konusu romanlarda farklı hava durumlarının açıklanması için bazı isimler kullanılmaktadır. *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanında gömleği ağır olan Nazife Hala “Şebnem düşmüştür ondan olsa gerek” diye düşünür. (Ahıskalı, 2007: 209). Şebnem, daha çok sabahın erken saatlerinde soğuk hava neticesinde gerçekleşen hafif don olayına denmektedir.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında Mart ayı içinde etkili olan soğukların anlatımı için farklı bir ifade kullanılmıştır. “Mart ayının kocakarı soğuklarının esen tipisiyle savrulan karlar, (...)” (Aktaş, 2007: 162). Şeklinde bir ifade vardır. Kış mevsiminin bitmesi ile birlikte arta kalan soğuklar için kullanılan bir ifadedir. Romanda bir başka yerde havanın sıcaklığını anlatmak için şu ifade kullanılır: “Pastırma yazı devam ediyordu. Hava ılık ve güzeldi. Güneş ısıtıyordu” (Aktaş, 2007: 351). Burada da daha çok yaz aylarında arta kalan sıcaklıklar için pastırma ifadesi kullanılmıştır.

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında aşırı yağın yağmurlar için bazı adlandırmalar yapılmıştır. “Birkaç gün sonra kırkikindi yağmurları öyle bir yağdı ki, her tarafı sel su bastı” (Aktaş, 2011: 340). Burada daha çok öğleden sonra etkili olan ve uzun süre devam eden anlamında kırkikindi ifadesi kullanıldığı düşünülmektedir. Romanda bir başka bölümde şöyle denir: “Çok geçmeden ikinci yağmuru başladı” (Aktaş, 2011: 396). Burada da daha çok zaman kaynaklı bir isimlendirmenin olduğu görülmektedir. “yine kış gelmiş, insanlar evlerine çekilmiş. Tozu toprağı uçuran rüzgârlara, lapa lapa yağın karlara, kocakarı soğuklarına, bıçak gibi kesen ayazına her hane her fert hazırda artık. Kardelen serinliğinde kardelen güzelliğinde gelecek baharı karşılayacaklardı” (Aktaş, 2011: 418). Yazarın ilk romanında görülen bazı isimlendirmelerin burada da geçtiği görülmektedir. Coğrafi konumu sebebiyle Kars- Ardahan çevresinde daha çok yağış ve soğukluk üzerine adlandırmalar yapılmaktadır.

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında da hava durumuna dair bazı düşünceler paylaşılmıştır. “yazın sıcak olacağı, baharın güneşinden belli olurmuş” (Atmaca, 2018: 36). Halk arasında bu tür olasılıklar farklı şekillerde de görülmektedir. Kışın soğuk geçmesi yazın serin geçeceği veya yazın sıcak geçeceği şeklinde de yorumlar vardır. Kars, Ardahan, Ahıska, Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasının mevsimleri ve havanın durumuna ilişkin bilgiler romanlarda geçmektedir. Ancak bu anlatımlar günlük

anlatımla yapılmakta geleneksel bir söylem içermemektedir. Romanda farklı olan ve geleneksel bir söylem içeren hava olayları hemen hemen hepsi yukarıda verilmiştir.

4.2.3.8. Halk Takvimi

Halk Takvimi de halk meteorolojisi gibi halkın edindiği tecrübeler neticesinde ortaya çıkmış görüşleri ifade etmektedir. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında tabiat şartlarına bağlı olan insanların yaşam tarzlarına ve aylara ilişkin yaptıkları yorumlara yer verilir. “Köy kahvelerine toplanan yaşlı köylüler, sigaralarını tütürürken, Kara kış (Aralık) kara gider, Zemheri (Ocak) kuru gider, Gücük (Şubat) azdır, Mart yazdır... diyerek kendilerini avuturlardı.

Onların bu atışmasını bir başka masada oturan grup yanıtlardı. Mart'ta Mereğe (ot saman damı) ot gerek, April'de yarı gerek, Mayıs'ta on beş bağ ot gerek... diyerek altı ay süreyle kar altında ulaşım ve iletişimden yoksun yaşanacağını, önlem almanın gerekli olduğunu vurgulardı. Kışın ekşi 25-30 dereceye düşen ısı, tabiatın acımasız gerçekleri karşısında metanetlerini asla yitirmeyen bu köylüler bilge, arif insanlardı...(Aktaş, 2011: 6).

Burada tamamen ekonomik ve sosyal şartlara bağlı yorumlar yapıldığı görülmektedir. Hayvancılık yapan bir toplum için kış ayları zor geçmektedir. Bahar ayına kadar günler üzerinde yapılan hesaplamalar tamamen doğaya olan bağlılık üzerinden ilerlemektedir.

Romanda bir başka bölümde Nisan ayında ‘çift zümre’ uygulamaları yapılır. “Nisan ayında çift zümre zamanıdır. Sabahın erken saatlerinde öküzler koşulur, uğur getirsin diye öküzlere dualar okunur, uğur getirsin, ekilen tohumun bereketi bol olsun diye başlarında yumurta kırılır.

Çift sürme aracı (O zaman kara saban vardı) ve kağnılar yola çıktığında nineler arkalarından bir tas su serperdi. Bu işlerin su gibi akıp gitmesi ve kolay olması içindi (Aktaş, 2011: 428).

Baharın gelişi ve otların bereketli olması için yapılan bu işlemde ekonomik koşullarla ilgilidir. Çift zümre zamanında bazı etkinlikler yapılmaktadır. Bu etkinlikler koç katım törenleri ile aynı amacı taşımaktadır.

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanında Ahıska'da hüküm süren Sibiryaya soğuklarını tarif etmek için yaz aylarında bile havanın çok soğuk olduğu anlatılmaktadır. “Okullar tatile gireli iki aydan fazla olmuştu. Köylülerin ‘çürük ayı’ dedikleri Ağustos'ta bile sabah ayazı insanın içini titretiyordu”(Sunel, 2017: 8). Hayvanların çiftleşme ayı olan

Kasım ayı da geleneksel bir söylem ile koç ayı adını almıştır. “Çocuklar Nobayır deseler de, Ahıska’da yaşlılar Kasım ayını koç ayı olarak bilirdi” (Sunel, 2017: 287)

Romanda Ekim ayı içinde bazı isimlendirmeler yapılır. Kasım ayı koyunlar için çiftleşme dönemi olarak kabul edilirken Ekim ayı da geyikler için bir çiftleşme dönemidir. Ekim ayı isimlendirme olarak geyiklerin sesleri kaynak alınarak bögrümayı²¹ şeklinde ifade edilmektedir. “Bögrümayı Ekim ayıydı. Geyikler eş aramak için böğüre böğüre dağlarda dolaşırlardı. Başlarının dikip havayı koklayarak böğüren çatal boynuzlu azgın erkek geyiklerin sesleri dağlardan köylere inerdi.

Ömer, bögrümayı geldiğinde ne zaman bir böğürtü duysa dışarı çıkar, ormanın karanlığında babasının anlattığı o ağaç gibi boynuzları olan erkek geyikleri görmeyi umardı. Tam güneşin batacağı zaman çok böğürtü duyulurdu. Duyulurdu da geyiklerin kendi görülmezdi (Sunel, 2017: 199).

Bütün romanlar göz önüne alındığı zaman yılın on iki ayı için bazı isimlendirmeler yapılır. Bu isimlendirmelerden bazıları aşağıdaki gibidir.

Tablo 31
Halk Arasında Aylara Verilen Adlar

Aylar	Halk Söylemi
Ocak	Zemheri
Şubat	Gücük
Mart	Mereğe
Nisan	April/ Çift Zümre
Mayıs	-
Haziran	-
Temmuz	-
Ağustos	Çürük Ayı
Eylül	-
Ekim	Bögrümayı
Kasım	Koç Ayı
Aralık	Kara Kış

Kaynak: Aktaş, 2011: 6-428, Sunel, 2017: 8-287-199.

*Yukarıdaki tabloda bazı romanlardan hareketle halk arasında aylar için kullanılan isimlendirmelere yer verilmiştir. Tablonun sol tarafında günümüz kullanımı sağ tarafında ise halk arasındaki söylemi verilmiştir. İlk ay esas alınarak alt alta bir sıralama yapılmıştır. Ayların karşına denk gelecek şekilde bir karşılaştırma yapılmıştır.

²¹ Bögrümayı, *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında Ekim ayı için kullanılan bir isimlendirmedir. Ancak bazı araştırmalarda bu isimlendirmenin Eylül ayı için yapıldığı da görülmektedir. Bu konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalardan biri İrade Yüzbey’e aittir. Çalışmasında Ahıska Türklerinin Kültürü ile ilgili birçok bilgiye yer vermiştir. (Bkz: İrade Yüzbey, “Ahıskalı Türkler ve Kültürleri”, *Turkish Studies*, 3 (7), 2008, 679-695).

4.2.3.9. Ahıska Halk Yemekleri

Toplumsal incelemelerde söz konusu toplumun yapısını keşfetmek için dil, edebiyat, giyim, kuşam, gelenek ve göreneklerine bakmak gerekmektedir. Bir toplum her ne kadar dil ve edebiyatı ile öne çıkmış olsa da söz konusu topluma mal olmuş öteki unsurlarda büyük bir önem taşımaktadır. Bu unsurlardan biride yiyecek ve içeceklerdeki seçiciliktir. Herhangi bir topluma ait olan yiyecek ve içecekler o toplumun sağlığı, ekonomik seviyesi ve sosyal ilişkilerini yansıtmaktadır. Ahıska Türkleri ile ilgili incelenen romanlarda da farklı yiyeceklere rastlanmıştır. Romanlar içinde bazen benzer yemeklerin isimleri de geçmektedir.

Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana romanında evlere misafir olarak gelen önemli kişilere mantı yapıldığı söylenmektedir. (Ahıskalı, 2010: 391) Yapılan bu mantı “Hımkal” denilen bir çeşit haşlanmış patates ile iç harç yapılan bir yemektir. Yapılan iç harç hamurlara yerleştirildikten sonra hamurlar bohça gibi kapatılıp kaynar suda haşlanmaktadır. Bu yemek farklı romanlarda da ismen geçmektedir.

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında Ahıska Türklerinin özellikle misafirler için hazırladıkları bazı yemeklerden söz edilir. “Tereyağda kızarmış pişiler, katmerler, tandır ketesi, kızılık ezmesi, bal şerbetine atılmış tatlılar, yeni yayılmış ayran servise hazır” (Aktaş, 2007: 48). Bütün toplumlarda olduğu gibi genellikle yaşadıkları coğrafyada bulunan malzemelerle yemekler yapılmaktadır. Burada da hayvansal ürünlerin daha çok ön plana çıktığı görülmüştür.

Aynı romanda misafirler için hazırlanan özel yemeklerden farklı bölümlerde tekrar söz edilmektedir. “Bahçede kurulan sofralarda, kalaylı bakır sahanlarda, gümüş tepsilerde gelen yemeklerle ziyafet başlamıştı.

Önden alınan sulubozbaşı (kekik vs. gibi otlarla haşlanmış kemikli dana eti) yedikten sonra, nökerler ağızlarına kekik, yarpuz koydukları kuzu çevirmelerini getirip her tepsiye bir tane koydular. Testilerle kuyuya sarkıtılmış taze ayran, sıcak tandır lavaşıyla birlikte servis yapıldı (Aktaş, 2007: 257).

Misafirler için hayvanların kesilmesi ve özenle hazırlanması eski Türk kültüründe de görülmektedir. Burada hayvansal ürünlerle birlikte yabani otlarla hazırlanmış yemekler daha çok ön plana çıkmıştır.

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında köydeki bütün evlerde bulunan kilerlerin öneminden söz edilmektedir. Bu kilerler içinde yılsonuna kadar hazırlanan ve

stoklanan yiyeceklerden söz edilmiştir. “Burada neler yoktu ki, eritilip süzölmüş tereyağı küpleri, bal ve kavurma küpleri, erişte tenekeleri, kızılıcık marmeladı küpleri olurdu”(Aktaş, 2011: 418).

Ahıska Sürgünleri romanında okuldan yeni dönen Cihan, ablasına kendisi için hıncal yemeği yapmasını ister. Romanda hıncal yemeğinin, Ahıska Türkleri için önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. (Demirkaya, 2019: 45). Romanda Zeynep’in akşam için hazırladığı yemeklerden söz edilmiştir. “Akşam yemekte ısırgan otu çorbası, kurutulmuş etle sobanın fırınında közlenmiş patates vardı (...)” (Demirkaya, 2019: 127). Bunun gibi Zeynep’in topladığı başka otlardan çorbalar yaptığı da anlatılmaktadır. Pancar ve ebegümece gibi otlardan da yemek yaptığı anlatılır. (Demirkaya, 2019: 141).

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanında Ahıska Türkleri için önemli bir yemek olan Hıncal’ın yapıılışından söz edilmiştir. Burada Ahıska Türkleri için ayırt edici bir yemek olduğu anlaşılmaktadır. “Yemekte tavuklu pilav, erik hoşafı ve hıncal vardı. Kızlar, Cemil gelecek diye çok sevinçliydi. Hıncal²² yapmak için hamur açarken, içini doldurup küçük bohçacıklar yaparken, kaynar suda haşlarken hep Cemil’den bahsetmişlerdi”(Sunel, 2017: 47).

Dut Ağacı Ahıska’dan Geriye Ne Kaldı? romanında Ahıska kültürüne özgü yemeklerden söz edilmektedir. Bu yemeklerden biri olan Tutmaç çorbası tarihi bir özelliğe sahiptir. Bu yemeğe benzer çorbalar Anadolu’da farklı isimler ile günümüzde halen yapılmaktadır. “Hemen hemen her hafta sofralarımızın başköşesini süsleyen hıncal ve tutmaç çorbasını çok severim. Yemediğimiz zamanlar, kendimizi hasta olmuş kabul ederiz. Tarihi dokusu bulunan bu yemeklerin adı, Kaşgarlı Mahmut’un kitabı Divanü Lügati’t Türk’te bile geçmektedir”(Atmaca, 2018: 13).

Romanda tarihi yemeklerden biri olan Tirit’den de söz edilmektedir. Bu yemeğin bazı yörelerde kaynatılmış hindi etinden de yapıldığı bilinmektedir. “Uzun zamandan beri yemediğim tirit yemeği geldi aklıma. Oturduğum yerden kalktım. Hava kararmak üzereydi. Kilere yavaş adımlarla yürüdüm. Kıyıda köşede kalan kuru et, ekmek ve et suyu ile yemeği acele bir şekilde yaptım”(Atmaca, 2018: 245).

---

²² Hıncal yemeği Ahıska Türklerinin yaptığı ve farklı çeşitlerinin bulunduğu bir yemektir. Hıncal ve buna benzer Ahıska yemekleri üzerine yapılan en önemli çalışmalardan biri de Ölkü Önal’a aittir. (Bkz: Ölkü Önal, “Ahıska Mutfak Kültürü”, Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Bildiriler Cilt 1, Binalı Yıldırım Üniversitesi, Erzincan 11-13. Ocak 2017, 525-535).

Romanda kiler kültüründen de bahsedilmektedir. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında da kiler kültürünün önemi vurgulanmaktaydı. Kiler kadınlar ve genç kızlar için küçük bir eğitim alanı olarak farklı bir statü kazanmıştır. Burada yiyecek ve içecekler, el işleri, dini bilgiler, kışlık hazırlıklar ve yazlık işler gibi çoğu şey genç kızlara öğretilmektedir. “Küplerin üzerine örtülen bezler özenle hazırlanırdı. El oyası denilen ince tığlarla bezenen kumaşlar mevsimine göre özel seçilirdi.

Her kadının kendi dünyasını yansıtan kilerler, aile büyüğünün maddi durumuna göre şekil alırdı. Kilerlerin olmazsa olmazları arasında yazdan kurutulan kuru meyve kakları, ceviz, badem ve dut bulunurdu. Her kilerde kışın yenmesi için bu tür malzemeler mutlaka olurdu. Zengin ailelerin durumu farklıydı. Onlar misafirlerine üzüm, dut pestili ve iplere geçirilen cevizlerin kaynayan kazanlardaki üzüm ve dut şerbetleri ne bastırılıp tavanlarda asılı bekletilen, ceviz sucuklarını ikram ederlerdi (Atmaca, 2018: 59).

Kadınların temizlik ve hazırlık yeteneklerinin bir deneme mekânı olarak kilerleri göstermek mümkündür.

4.2.3.10. Çay Tatlandırıcıları

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında şekerin olmadığı zamanlarda çay ile birlikte tüketilen ürünlerden söz edilir. Bu ürünler genellikle tatlı olduğu için bir tür tatlandırma görevi görmüştür. “Ortada ahşap ayaklık üstünde kocaman bir sini, sinin üstünde her zaman büyük bir tasın içinde kuru üzüm, bir tasın içinde de dut kurusu olurdu. (Şeker olmadığı zamanlarda, çay kuru üzüm ve dut kurusuyla içilirdi)”(Aktaş, 2011: 65).

Romanda hayvancılıkla uğraşan halkın hayvansal ürünlerde bolluk yaşadığı söylenirken şeker ve tütün gibi ürünlerde yokluk çektikleri belirtilmektedir. Çay tatlandırıcıları her ne kadar kullanılmak zorunda kalsa da şeker tüketimi daha çok ilgi görmüştür. “Hiç şekeriniz yoksa hayalinizde bir topak şeker canlandırırız. Buna ‘umma’ denir.

Bir parça şekeriniz varsa, bitmesinden korkuyorsanız, yalayarak çayınızı içersiniz. Buna ‘yalama’ denir. Ya da bir parça şekeriniz varsa, nohut tanesi gibi ufak ufak böler ve her tane ile bir bardak çay içerseniz, buna da ‘kıtlama’ denir. Bir de katma vardır ki, bunu herkes bilir. Bu ‘katma’ mutluluğuna doyum olmaz. Ekip biçtikleri ve hayvancılık yaptıkları için, yağ, peynir, süt, et vardı ama çay, şeker, tütün zor bulunurdu. Çoğu kere Karabağ’dan, Bakü’den, Tiflis’ten kaçak olarak getirirlerdi. Fırsatçılar kara borsada satarlardı (Aktaş, 2011: 181).

. *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanında halk kültüründe yapılan bazı benzetmeler bazı malzemeler ile anlatılmaktadır. “Çayın alt demliğı evdeki kaynana imiş, devamlı kaynar durur. Üst demlik evdeki gelindir, alt demlik kaynadıkça o olgunlaşır demlenir.

Gelinin kocası ise bardaktır. Biraz kaynana doldurur onu biraz gelin... Çocuklar çayın şekeridir tat verir... Görümce ise çay kaşığıdır, arada bir gelir karıştırır gider... Kayınpedere gelince, O da bardakaltıdır. Dökülenleri bir araya toplar durur (Aktaş, 2011: 536).

4.2.3.11. Ahıska Halk Giyimleri

Halk kültürü incelemelerinde önemli bir yere sahip olan unsurların başında giyim-kuşam adetleri gelmektedir. Bir milletin veya bir şehrin kültürel yapısını yansıtmaması noktasında giyim-kuşam adetleri önemli bir role sahiptir. Bir adamın veya kadının giyimleri ile hangi ilden veya hangi köyden olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bunun yanında evli, bekâr, dul, zengin ve fakir gibi yorumların yapılmasında giyim şekli önemli bir destek sağlamaktadır. Her bölgede olduğu gibi Ahıska'da da kendine has bir giyim tarzı vardır. İncelenen romanlarda bunun bazı örnekleri verilmiştir. *Ahıska Sürgünü Menemşe* romanında Resmiye üzerinden Ahıska'da giyilen bazı kıyafetler hakkında bilgi verilmektedir. “Resmiye uzun boylu, beyaz yüzlü idi. (...) Başına bir beyaz leçek örter, bu leçeğı kafasının üstündeki katha ile düzene koyar, leçeğın uçlarını göğsüne doğru indirir ve yakasını güzelce kapatırdı.

Kapattığı yakasının üzerinde, leçeğın altında görülecek şekilde boynuna taktığı bir sıra altını vardı. Özel günlerde tam alınının ortasına bir macar takardı. Evden dışarıya çıktığında leçeğının üzerine ayrıca bir tavşal örtmeyi hiçbir zaman ihmal etmezdi. Bu giyim tarzı Sahan Köyü'ne hastı. Gelenekseldi (Topçu, 2016: 77).

Romanın içinde İsmail, başında tavşal olan bir kadını gördüğü zaman bu Ahıskalı şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bu demek oluyor ki tavşal sadece Ahıskalılara özgü bir giyim unsurudur. “Bu tavşal Ahıskalı kadınların kullandığı bir örtü idi. Buralara has bir şey değildi”(Topçu, 2016: 270).

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında Ahıska'da yaşayan halklardan olan Ermenilerin giyim tarzlarına ilişkin bilgiler de verilmiştir. “Amaliya'nın güzelliğı kadar giydiğı elbiselerde komşu kadınların ilgisini çekerdi. Geleneklerine bağılı olan genç kız sokağına çıktığı zaman tek parçadan yapılmış uzun siyah bir elbise giyerdi.

Elbisenin, uzun eteği, ayakkabılarını örterdi. Beline gümüşten yapılmış kalın bir kemer takardı. Kemerin orta yerinde, yuvarlak ve etrafı telkâri işlemelerle örülmüş bir toka bulunurdu. Tokanın alt kısmına bağlı on iki zincir ve uçlarında da gümüş paralar sarkardı. Boynunda gümüşten yapılmış üç sıralı zincir ve onların etrafını süsleyen paralar bulunurdu. Gümüş paralar, başında bulunan kırmızı başlıklı alınlığın etrafını da çevrelerdi (Atmaca, 2018: 100).

Romanlarda verilen ipuçlarından ve Ahıska folkloru ile ilgili yapılan incelemelerden anlaşıldığı üzere kadınların alnına taktığı sıralı altın veya gümüşler ile elbise üzerine takılan sıralı kemerler bölgenin giyimlerinin sembolüdür.

4.2.3.12. Âşıklık Geleneği/ Halk Âşıkları/ Halk Ozanları

Âşıklık geleneği ve halk arasındaki âşıklar sazları ile sözlü kültürün en önemli temsilcileridir. Orta Asya'dan Kaskasya'ya, Kafkasya'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Balkanlara kadar uzanan köklü bir gelenektir. Bu geleneğin kendine has uygulamaları ve ve kuralları mevcuttur. Ahıska bölgesinde bu geleneğin önemli bir yere sahip olduğu gözlemlenmiştir. “Âşıklık Ahıska Türklerinde XVII. Yüzyılın başlarından bu yana bilinen bir sanatçı tipidir. Kuzeydoğu Anadolu'daki âşıklık sanat ve geleneği, aynı derecede Ahıska'da da gelişmiştir (...) (Güzeloğlu, 2017: 102). Sürgünden ve Soyvet rejimin politikalarından dolayı yazılı edebiyatları gelişmeyen Ahıska Türkleri sözlü kültürlerini korumayı başarmıştır.

Ahıska Sürgünleri romanında Ilgar ve Zeynep'in düğünü için devet edilen Âşık Kerimof, güzel bir öykü anlattıktan sonra sazı ile öyküsüne devam etmektedir. Âşık Kerimof, Mahmut Çavuş ile Sona Gelin'in öyküsünü anlatır. Bir savaşta Ruslara esir düşen Mahmut Çavuş, yapılan anlaşmalar sonunda serbest bırakılır. Serbest kalan Mahmut Çavuş, ailesine kavuşmak için köyüne gelir. Yolda eşinin başka biri ile evlenme ihtimalini düşünerek kaygılanır. Gece olunca Mahmut Çavuş evine yakın bir yere gelir. Işıkların yanmadığı evde içeriye doğru bakınca eşinin genç bir adamla birlikte uyduğunu görür. Bu olayla sarsılıp kahrolan Mahmut Çavuş, köyde gezmeye başlar. Derken köyün camisine gelip uyuya kalır. Sabah olunca namaz için gelen köy imamı Mahmut Çavuş'u görür. Onu uyandırmadan evine gelip eşine hazırlık yapması için haber verir. Cami'ye geri döndüğünde Mahmut Çavuş uyanmıştır. Ona misafir olmayı teklif eder. Mahmut Çavuş ve köy imamı eve gelip çorbalarını içerler. Bu arada Mahmut Çavuş yaşadıklarını köyün imamına anlatır. İmam Mahmut Çavuş'un eşinin babasını tanıdığını kızını evlendirdiğine dair bir bilgisinin olmadığını söyler. Köyde akşam bir düğün olacağını oraya birlikte

gitmeyi teklif eder. Gerçeği ancak böyle anlayacaklarını belirtir. Eşinin mutlaka bu düğüne geleceğini söyler. Akşam olunca düğüne gittiklerinde Sona Gelin'i görürler. Âşık Kerimof öykünün bundan sonrasını sazı ile anlatır:

Mahmut Çavuş

İstanbul'dan gelen tatar kamçısını atar tutar,
Garip olan nerde yatar gondur beni allı gelin.

Sona Gelin

İstanbul'dan gelen tatar kamçısını atar tutar.
Garip olan handa yatar gonduramam yiğit seni

Asker Mahmut

Büyük kapının gelinin kemer sıkılmış belini

Gondur beni allı gelin

Sona Gelin

Gonduracak yârim yokturi gonduramam yiğit seni
Dostumdan düşmanım çoktur, gonduramam yiğit seni

Asker Mahmut

Al yorganı kaldır gelin, ak tandırı yandır gelin
Goynundaki yatan yiğit, söyle bana kimdir gelin?

Sona Gelin

Al yorganı kaldırmışım, ben tandırı yandırmışım.
Koynumdaki şu yiğidi ak sütümden emdirmişim.
Ardahan'dan gelsin ferman kolum yastık saçım yorgan

Sona Gelin sana kurban dizlerinde olsun derman

Gel içeri Mahmut Çavuş. (Demirkaya, 2019: 63-64-65-66).

Buna benzer olarak romanlar içinde bazı bölümlerde halk âşıklarının düğünlere davet edilip, sanatlarını icra ettikleri anlatılmıştır.

4.2.4. Halk Edebiyatı ve Kültürü

4.2.4.1. Halk Öyküleri ve Efsaneleri

Ahıska Sürgünü Menemşe romanında köy meydanında bulunan çeşme ve yatır için bazı efsane ve öyküler anlatılmaktadır. Bu tür anlatılar Anadolu'da olduğu gibi Ahıska'da da sık sık görülmektedir. Romanda geçen anlatıya göre Teymus adında ateşe tapan bir kral varmış Bu kralın yaşlı ve güzel olan Zümrü adında büyücü bir annesi varmış Bu büyücü kadın sol eli ile bu çeşmeden su alıp düşmanına fırlattığı zaman suyun içinden yılan ve

sıçan gibi hayvanlar çıkarmış. Bu sayede düşmanlarını püskürtürmüş. Sol eli ile su fırlattığında ise şimşekler ve fırtınalar koparmış. Teymus'un oğlu Beşir, İslamiyet'i seçince babasının işkencelerine maruz kalmış. Teymus, Beşir'in dilini kesip onu Mekke'ye göndermiş. Beşir, Mekke'ye vardığında Hz. Ali'nin Teymus üzerine sefer yapmaya başladığını görmüş. Çünkü Teymus ve annesi İslam'ı kabul edenlere zulmediyormuş. Hz. Ali ve Teymus savaşa girmişler. Bütün sihirlere rağmen Teymus ve annesi başarılı olamamış. Teymus, yenilmiştir. Teymus'un halkı kaçmaya başlamıştır. Yol üzerinde Müslüman köylere saldırmışlardır. Savaştan kaçanlar ve Müslümanlar Sahan Köyünün tepelerinde yeniden savaşa tutuşmuşlar. Ateşe tapanlar bir ermişin kafasını kesmişler. Evliya kişi kesik başını koltuğuna alıp savaşmaya devam etmiş. Bir kadın evliyanın halini görünce bunların ölüleri böyleyse dirileri nasıl diyerek evliyanın şehit olmasına sebep olmuş. Bunun üzerine Sahan köylüleri evliyanın başının düştüğü yere giderek zatın başını yerden kaldırmışlar. Başını kaldırdıkları yerden güzel bir su fişkırmış. Suyun çıktığı yere bir çeşme yapılmış. Şehidin bedeni bu suyla yıkandıktan sonra köyün tepesinde gömülmüş. Bu çeşmeye “Ziyaret Çeşmesi” denmiş. Yanındaki yatırım bu olaydaki kişi olduğu düşünülmüştür” (Topçu, 2016: 12-13).

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında su kuyusu ile ilgili bir öykü söylenmektedir. Öyküde kuyunun neden kara kuyu olarak söylendiği anlatılmaktadır. Kuyunun bulunduğu evin içinde yaşlı Rus bir kadın yaşarmış. Çok uzun yıllar kocası ile mutlu bir hayat yaşamış. Kadının kocası bir gün ölmüş. Kocasının ölümüne dayanamayan kadının akli dengesi bozulmuş. Akşama kadar kuyu ile konuşup sonrada kuyunun etrafındaki taşlarla uyurmuş. Komşuları bu duruma çok üzülürmüş. Kimseden bir yardım almayan kadının nasıl geçindiğini kimse bilmezmiş. Bir sabah komşuları kadına bakmak için geldiklerinde kadını görememişler. Her yeri aramışlar ama kadını bulamamışlardır. Acaba kuyuya mı düştü diye düşünmüşler. Kuyuya bakmışlar ama kadını bulamamışlar. Öyküye göre kuyudaki su taşıdığı zaman geceleri kara kuyunun yanından yaşlı kadının sesi gelirmiş” (Atmaca, 2018: 8).

4.2.4.2. Halk Masalları

Tüm halklarda ve kavimlerde olduğu gibi Ahıskalılarda da sözlü kültür ürünü olan masallar önemli bir yer tutmaktadır. Masalların eğitici yönünün yanında kültürel aktarımı sağladığı bilinmektedir. Türk kültüründe masalların ortak bazı motif ve içeriğe sahip olduğu araştırmacılar tarafından bilinmektedir. Bunun yanında ortak bir kültür havzasının

var olduğunun en büyük örneği masallardır. Ahıska Türkleri ilgili yazılmış olan derleme bazı masallar mevcuttur. Bu masallara benzer bir masal incelenen romanlardan birinde geçmektedir. Masalda geçen olaylar klasik Anadolu anlatıları ile benzerlik göstermektedir.

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında şöyle bir masal geçmektedir. Masal bir varmış bir yokmuş tekerlemesi ile başlar. Ülkenin padişahı bir davet vermiş ve herkesi bu davete çağırmış. Bir tek köse adında birini çağırmamıştır. Köse bunun üzerine davet bittikten sonra bu davete katılan herkesin kapısına pislemiş. Halk bunu kösenin yaptığını anlayınca bütün bu pislikleri onun kapısına bırakmış. Köse'de bu pislikleri alıp padişahın yanına gitmiş. Miskle altını değiştirip değiştirmeyeceğini sormuş. Padişah bunu kabul etmiş ve Köse'ye altın vermiş. Köse olanları gelip halka anlatmış. Halkta Köse gibi altın almak için pisliklerle padişahın yanına gitmiş. Padişah bu olaya kızmış ve hepsini dövdürtmüş. Halk Köse'ye kızmış ve karısını öldürmüş. Köse padişahın devam eden düğününe ölü olan karısını alıp gitmiş. Düğün yerinde ölü karısı için ağlamaya başlamış. Padişah Köse'ye benim düğünümü yasa çevirme git en güzel cariyeyi kendine al demiş. Köse güzel cariyeyi alıp halkın yanına gitmiş. Siz benim karımı öldürdünüz bende gidip bu diri karı ile ölü karımı değiştirdim demiş. Bunun üzerine herkes evine gidip karısını öldürmüş. Padişahın yanına takas için gitmişler. Padişah kızmış ve hepsini dövdürtmüş. Halk Köse'ye daha çok kızmış. Onu bir sandığa koyup çaya atmaya karar vermişler. Köse'nin cenaze namazını kılmak için yukarı çıkmışlar. Köse sandığın içinden istemem istemem diye bağırmış. Bunun üzerine padişahın çobanı gelmiş. Ne istemiyorsun demiş. Padişahın kızını istemem bunun için beni çaya atıyorlar demiş. Çoban padişahın kızını istediğini söylemiş. Köse'nin yerine sandığa girmiş. Çoban sandıkta boğulmuş. Halk da Köse'nin öldüğünü düşünüp evlerine gitmiş. Köse çobanın davarlarını alıp halkın yanına gelmiş. Halk sen öldün! Nasıl olur da bu kadar davarla geri dönersin demişler. Köse çayın altında davarların olduğunu hepsini toplayıp geldiğini söylemiş. Halk Köse'ye kendilerini de çaya atmasını istemiş. Köse hepsini çaya atmış ve kurtulmuş. Masal bitiş tekerlemesini vererek sona ermiş. (Atmaca, 2018: 46-48).

4.2.4.3. Şiirler

Aşka Son Bakış romanında bazı bölümlerde yazar kahramanların duygularını yansıtmak için şiirler kullanmıştır. Bunun gibi incelenen romanlarda hem Ahıska sürgünü hem de Ahıska Türkleri için yazılan şiirler mevcuttur. Şiirler Ahıska Türkleri ile ilgili

olmasından dolayı burada paylaşma ihtiyacı görülmüştür. İlk olarak *Aşka Son Bakış* romanında geçen şiirlere bakacak olursak şöyle bir sıralama yapılmalıdır;

Benim kimsem yok, kimseye ait değilim.
Beni gören, duyan, bilen biri var, eminim.
Ben O'na aidim...
Allah'ım...(Sanlı, 2003: 39).

Sevmişim, tadına varmadan,
Küsmüşüm, kimseye duyurmadan,
Ağlamışım, gözyaşlarımı içime dökerek.
Kırılmışım, dudağımı içine bükerek.
Kanım donmuş, ıssız gecelerde.
Kalem yazmamış, duygusuz hecelerde.
Aramışım, kan çanağı olmuş gözlerimle.
Çağırılmışım, sevgi ve sitem dolu sözlerimle.
Kaybetmişim, güneş batarken bir akşamüstü.
Vazgeçmişim, güneş batınca, hayallerim küstü... (Sanlı, 2003: 40).

Sen benim gün ışığımsın!
Sen benim ay ışığımsın (Sanlı, 2003: 40).

Bugün bayram, sanıyorum en uzun gün.
Bugün bayram, hayatımda en hazin gün.
Bugün bayram, bana en uzun gün.
Sevdiğimden ayrı en hazin gü (Sanlı, 2003: 91).

Gece yıldızlara baktım ay ışığının gölgesinde
Gözümün önüne geldi siluetin her nefesimde (Sanlı, 2003: 146).

Ham meyvayı kopardılar dalından,
Ayırdılar beni nazlı yarımından.
Kim ayrılmış, ben ayrılmam yârimden
Onun için kapanmıyor gözlerim (Sanlı, 2003: 152).

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında öteki, romanlara nazaran *Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanından sonra içinde en çok şiir barındıran romandır. Romanda Hasan Ağa için şöyle bir şiir yazılmıştır:

Zulumata vurdu gamer ziyası,
Eflatun hükümlü bir ejder idi.
Kasımoğlu Hasan Ağa namında
Çıldır sancağında bir rehber idi.
Doksan üçten Hasan Ağa şan aldı
Bir kanına yüz kan intikam aldı,
Gam gönlü Şenliğin şad olup güldü
Bu destan Çıldır'ın yadigârıdır (Aktaş, 2007: 369).

Hulisi gabilden bilsen fikrimi,
Ben Allah'tan Alosmanı isterem.
Merhamet sahibi ol rahmi gani,
Nesli Mürsel hökmü hanı isterem.

Süleyman mülkünde bir garar duran,
Muhammed vekili makamı Nuran,
Hıfzımın ezberi ayeti Kur'an,
Selavatı ol sultanım isterem,
Benim Alosmanım var şahlar selveri (Aktaş, 2007: 370).

Ya istiklal ya ölüm ya istiklal ya ölüm
Vatanım, milletim, sancağım, evim
İstiklalsiz yoktur yerim.
Zincir vurdurur mu Türk boynuna?
Varlığım fedadır vatan uğruna
Biz tarihin Türk dediği yılmaz milletiz
Hür yaşar, hür ölür, nurlu ümmetiz (Aktaş, 2007: 392).

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanı en çok şiir bünyesinde barındıran romandır. Roman içinde hemen hemen her bölümde şiir paylaşılmıştır. Bu şiirler sayfa sırasına göre şöyledir:

Namertlerin kanadıyla uçmam Allah kerimdir.
Coşkun suya köprü olsa geçmem Allah kerimdir
Teklif etse yiyebilmem namertlerin nanını
Suyu Ab- 1 Kevser olsa, içmem Allah kerimdir (Aktaş, 2011: 46).

Romanda Aşık Şenlik'e ait olan şu beyit de verilmektedir:

Ey Rabbim bu dünyada namerdi şad eyleme
Merdî gözden cüda salıp gönülden yad eyleme (Aktaş, 2011: 66)

Romanda milli duyguları öne çıkaran şiirlerde kullanılmıştır:

Senger tabyalıydı elvanlı dağlar
Yirmi dört camisi melül kan ağlar
Akibat hep yıkar zenkleri bağlar
Zevalı haddini bulufdu Kars'ın

Urus toplarını endirdi düze
Geçirdi Gümrü'den endi Tiflis'e
Al Osman Devleti görünmez göze
Etrafını Moskof alıpdi Kars'ın (Aktaş, 2011: 67).

Belaya müsehhar gavgalı başı
Zulümman haşr oldu toprağı daşı
Yevm- u gıyamette teşhidi işi
Devri ahir şere gelifdi Kars'ın

Cumadan cumaya zikir vadesi
Camiler verirdi mezin nidası
Daha gelmez oldu tekbir sedası
Tebdili tayaggur olupdu Kars'ın (Aktaş, 2011: 73).

Aşger olan bölük bölük bölünür
Sandınız mı ki Kars galası alınır
Boz atlar üstünde kılıç salınır
Can sağ iken yurt vermeyiz düşmana (Aktaş, 2011: 80).

Kavga günü namert sapa yer arar
Er olan öğsünü düşmana gerer
Cemi ervah meydana girir
Can sağ iken yurt vermeyiz düşmana (Aktaş, 2011: 87).

Her göyçeh insanı insan mı sandın?
İnsanda bir temiz maya lazımdır
Eyvah- ı müminen iman demişler
Kişide namus ar hayâ lazımdır (Aktaş, 2011: 105).

Urus gabristanı etti tarumar
Ziyaret türbeler çeker ahu zar
Şehitlerin fiğan intizarı var
Gahrına beddua gılıfdı Kars'ın (Aktaş, 2011: 193).

İster ihtiyar ol ister nevcivan
Bu dünyada baki kalan öğsün
Meraksız fikirsiz gamsız her zaman
Başadah şad olup gülen öğsün (Aktaş, 2011: 201).

O zenneler kundakların düşkünü
Sabi sübyan yalın ayak kış günü
Kimi kurban oldu dondu dağlarda
Kimi kapılarda kimi ellerde

El amanın ahı arşa ulaştı
Nice yiğitlerin dili dolaştı
Lisanında tekbir gökleri yırtar
Ya Rabbi, İslam'ı düşmandan kurtar (Aktaş 2011: 221).

Ata Yurdu'na küsülmez, o belki küsebilir
Senin adınla suçlasalar da beni, sen suçlu değışin (Aktaş, 2011: 260).

Düşman kurmuş tuzakları / Biz vatani böldürmeyiz
Yezit urum haç uşağı / Biz vatani böldürmeyiz
Kanımızla suladık biz / Kurban edip yolladık biz
Dua ettik Kâbe de biz / Biz vatani böldürmeyiz

Gakkoş dadaş Çerkez gardaş / Gürcü kürdü Türkmen gardaş
Terekeme Lazı gardaş / Biz vatani böldürmeyiz
Edirne de Ardahan da / Bar tutarız aynı safta
Nöbetçiyiz her bir yanda / Biz vatani böldürmeyiz

Atamazdan aldık öğüt / Gazi olduk verdik şehit
Türkülerde yaktık ağıt / Biz vatani böldürmeyiz
Kısıklıyım Oğuz boyum / Karapapak Türklük soyum
Üç kıtaya attık düğüm / Biz vatani böldürmeyiz (Aktaş, 2011: 280).

Zulumata vurdu kamer ziyası
Eflatun nüfuzlu bir efder idi
Kasımoğlu Hasan Ağa namında
Çıldır sancağına irehber idi

Bütün yasa döndü bu devri afet
Hileyi şer oldu bize musallat
Hisar etti her tarafı zulumat
Seyraguftan gelen kem haber idi

Hududtan aştı Moskof askeri
Hasan Ağa kuşandı cenk kemeri
Dedi bu uğurda verecem seri
Rüstem Zal heybeti onda var idi

Yığdu çetesini ata mindirdi
Ardahan mülküne haber gönderdi
Nara vurdu gâvurları sindirdi
Gızıl kuş hayalli bir serdar idi

Gâvurun goşunu her anı sardı
Bütün İslam ehli sarardı soldu
Gödekdağı Hüseyin imdada geldi
Ejderhan misali, bir gadder idi

Deli Kasımoğlu Halay pervana
Sıtk ile sığındı Gani Sübhana
Dedi mana ayırt erzak cepbane
Asker Molla derviş beraber idi (Aktaş, 2011: 372).

Sonam meni saldın gam efkârına
Serimi sevdadan ferağa eyle
Gözüm yolda galdı can intizarda
Bir teselli cevap bulumat eyle (Aktaş, 2011: 430).

Bizi siz öldürün vermeyin Rusa
Yakışmaz Türklüğe, sığmaz namusa
Vahşete göz yumup silkmeyin omuz
Bizi siz öldürün, varsa suçumuz (Aktaş, 2011: 491).

Ey Rabbim, bu dünyada namerdi şad eyleme
Merdi gözden cüda salıp gönülden yad eyleme
Möhebbetli müminleri sakla öz payitahtında
Mahşer günü mücrim edip galbini od eyleme (Aktaş, 2011: 509).

Ahıska Sürgünleri romanında Ahıska Türklerinin vatana geri dönmesi için yapılan toplantıda Ilgar, Kağızmanlı Ozan Hıfzı'nın şiirini okur:

Sefil baykuş ne gezersin bu yerde?
Yok, mudur vatanın ellerin hani?
Küsmüş müsün selamımı almazsın?
Şeyda bülbül şirin dillerin hani? (Demirkaya, 2019: 349).

Ata yurduna küsülmez, o belki küsebilir.
Senin adınla suçlasalar da beni, sen suçlu değilsin (Demirkaya, 2019: 364).

Ahıska gül idi gitti,
Bir ehli dil idi gitti,
Söyleyin Sultan Mahmud'a,
İstanbul'un kilidi gitti (Demirkaya, 2019: 398).

Salkım Söğütlerin Gölgesinde romanında sosyalizmin etkisinde kalan Ahıskalılar Rus rejimi tarafından asimile edilmeye çalışılır. Devrim şairleri ve şiirleri okullarda çocuklara okutulur. Romanda Kafkasya coğrafyasındaki Rus egemenliği şiirler üzerinden de anlaşılmaktadır.

Ahın var
Günaşa ahın
Günaşı zabt edecayız
Günaşın zabtı yahın

Torpaq bahır
Göy bahır
Hayqır günaşı içanların türküsünü,
Hayqır
Hayqıralım! (Sunel, 2017: 216).

Uyan ey muhteşem ülke,
Ölüm- kalım savaşı için uyan.
Karanlık Alman ordularıyla,
Uğursuz güçlerle yapılacak mücadele için uyan!

Sahver ruhunun asil öfkesini,
Bırak bir dalga gibi kaynasın,
Halkın savaşı
Kutsal savaş devam ediyor.

Biz iki ayrı kutup gibi
Düşmanız birbirimize.
Biz ışık ve barış için savaşıyoruz,
Onlar ise karanlığın hükümranlığı için (Sunel, 2017: 280-281)

Sen ve ben,
Güneş ve ay gibiyiz.
Bir sen, bir ben,
Yeryüzünü aydınlatacağız.

Sen ve ben,
Karanlıktan ışık yaratanlardanız,
Tüm dünyayı saracak,
Parlak geleceğin umutlarıyız (Sunel, 2017: 337).

Hediye Öyküsünde Kamil ailesini kaybettiğini öğrendiği zaman şöyle bir şiir söyler:

Millette hile, tuzak kurulmuş,
Elim, obam, bir gecede sürülmüş,
Şehit, gazi arkasından vurulmuş,
Tarumar olasin sen ha devlet... (Ahıskalı, 2008: 82).

4.2.4.4. Türküler/Koçaklamalar ve Deyişler

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında önemli bir olayın aktarımı için ozanların deyişleri kullandığı söylenir. “Kafkas Türklerinde, önemli bir olay meydana geldiği zaman, ozanları, bunu, derhal ölümsüz dizelerle anlatmaya çalışırlar. Uzaklarda olanlara, olup bitenden habersiz kalan diğer oymaklara, olayı duyurmanın tek yoludur bu türküler ve bu deyişler. Ahıska için de destanlar yazılmıştır. Günümüze kadar ulaşanlar bile var”(Aktaş, 2007: 21).

Romanda Şirin Hanım oğlu için Terekeme Türkçesi ile bir deyiş söyler:

Gel get dağlar gel get senden ne fayda
Attı gurbet ele bu dağlar meni
Elim yok günüm yok galam burada
Ne gurbet eğler ne dağlar meni
Ölerem ölerem balam ey

Diyerem ki ey gardaş;

Güven gez a yaralı balam
Çık dağlara güven gez

Ne devlete bel bağla
Ne çokluğa güven gez
Ölerem yüreği yaralı balam.

Şirin canım ayrı galdı elinden
Bülbül idim ayırdılar gülümden
Yiğit olan hiç gorgar mı ölümden
Bir pare söz var ki o dağlar meni
Men öleydim yüreği yaralı balam (Aktaş, 2007: 64)

Aynı romanda Okçu Ali adında bir genç Hristiyan olan bir kıza sevdalanır.
Kiliseden çıkan kızı görünce şu türküyü söyler:

Vardım kilisesine baktım haçına
Mail oldum belik belik saçına
Kız seni götürüm İslam içine
Vay sinem ölsün sarı gelin
Seni vermem dünya malına (Aktaş, 2007: 242)

Romanda vatanından ayrı kalan Hasan Ağa üzüntüsünü dile getirmek için bir türkü söyler:

Vatan yahşi, giymeye keten yahşi
Gezmeye garip eller, ölmeye vatan yahşi (Aktaş, 2007: 247).
Erzurum'da bir kuş var,
Kanadında gümüş var.
Ah anan ölsün sarı gelin,
Elbet bunda bir iş var,
Ah sinem ölsün sarı gelin (Aktaş, 2007: 314).

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında şöyle bir türkü geçmektedir:

İstesem de her durakta inemem
Bende vatan ateşi var sönemem
Biletimi tek yön aldım dönemem
Son durakta incek var makinist (Aktaş, 2011: 14)

Romanda bir başka bölümde şöyle bir koçaklama vardır:

93 Koçaklaması
Ehli İslam olan eşitsin bilsin

Can sağ iken yurt vermeyiz düşmana
İsterse uruset ne ki var gelsin
Can sağ iken yurt vermeyiz düşmana

Kuşanıp kılıcı geyinin donu
Gavga bulutları sardı her yanı
Doğudu koç yiğidin nam alma günü
Can sağ iken yurt vermeyiz düşmana (Aktaş, 2011: 56).

Sevirem çemende gülü çiçeği
Gelende ilkbahar hatırla meni
Öpsün yanağından dağlar küleği
Sende ey zalım yar hatırla meni
Bari ya da sal meni hatırla meni

Nesiller örtüşüp geçtikçe zaman
Bak da bir hayata değişir insan
Men seni unudan değılem inan
Sende ey zalım yar hatırla meni
Bari ya da sal meni hatırla meni
Şirin hatıralarla hatırla meni (Aktaş, 2011: 138).

Özge laylasına ay yârim yatabilmezem
Al meni de goynuna layla de layla
Sevdanı başımdan ay yârim atabilmezem
Al meni goynuna layla de layla Özge laylasına ay yârim
yatabilmezem

Layla de giden kervan dayansın (dursun)
Layla de al seher nura boyansın
Al meni de goynuna layla de layla
Layla de yatmış bahtım uyansın

Emrah'da yansın yolların üste
Uzanıp dinlenem golların üste

Yüzümü dayayım benleri üste
Al meni goynuna layla de layla (Aktaş, 2011: 173).

O sevimli yüzün asla solmasın.
Hiçbir vakit kalbin yasla dolmasın.
Ey mert asker durma yürü ileri.
Sakarya'da bir tek düşman kalmasın!

Dünyalara bedeldir mah cemalin.
Allah'ıma emanettir Kemal'im (Aktaş, 2011: 139).

Çırpınırdın Karadeniz / Bakıp Türk'ün bayrağına
Ah diyerdim, hiç ölmezdim / düşebilsem ayağına
Ayrı düşmüş dost elinden / yıllar var ki çarpar sinem
Vefalıdır geldi giden / yal ver Türk'ün bayrağına
İnciler dök gel yoluna / Sırmalar düz sağ soluna

Fırtınalar dursun yana/ Selam Türk'ün bayrağına
Hamidiye ve Türk kanı / hiç birinin bitmez şanı
Kazbek olsun ilk kurbanı / Selam Türk'ün bayrağına
Dost elinden esen yeller / Bana şiir selam söyler
Olsun bizim bütün eller / Kurban Türk'ün bayrağına (Aktaş, 2011: 231).

Çare mi var?
Mağrurlanma insanoğlu
Ölmemeğe çaren mi var
Gazel dökmüş bir bağ gibi
Solmamaya çaren mi var (Aktaş, 2011: 240).

Pencereden daş gelir
Ay beri bah beri bah
Ala gözden yaş gelir
Dön de biraz mene bah (Aktaş 2011: 393).

Ahıska Sürgünleri romanında dere kenarında çamaşır yıkayan Zeynep ve Nazlı birlikte şu türküyü söylerler:

Ardahan'ın ağ suları
Şekerparedir kızları
Yetim kalmış kuzuları
Oraya giden değılem
Yar seni seven değılem

Ardahan'a yol işlemez
Oraya giden değılem
Saç başını gümüşleme
Yar seni seven değılem.

Ardahan'ın ak yokuşu
Gider yazı gelir kışı
Nerden aldın o bakışı
Oraya giden değılem
Yar seni seven değılem (Demirkaya, 2019: 19).

Romanda Ilgar ve Zeynep'in düğününde kızlar ve erkekler karşılıklı olarak türküler söylemeye başlar.

Kızlar

Kuyudan su çekerler güğüm ile
Zeynep'i de gelin ederler düğün ile
Erkekler

Dur yerinde hanım, dur yerinde
Kemerin olam bellerinde hanım bellerinde
Kızlar

Kuyudan su çekerler çekek ile
Kızı da gelin ederler leçek ile
Erkekler

Kuyudan su çekerler dilek ile
Kızı da gelin ederler dilek ile

Dur yerinde hanım, dur yerinde
Kemerin olam bellerinde (Demirkaya, 2019: 61-62).

Vatan Kokusu romanında başlangıç aşığıdaki türkünün verilmesi ile başlar.

Ahıska bir gül idi, gitti,
Bir ehl-i dil idi, gitti.
Söyleyin Sultan Mahmut'a
İstanbul'un kilidi gitti... (Paşayeva, 2016: 3).

Vatan Kokusu romanında şöyle bir türkü de geçmektedir:

Kahve koydum pişmeye,
Aç kapağın taşmaya,
Ağlama, kömür gözlüm,
Az kaldı kavuşmaya... (Paşayeva, 2016: 48).

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında şöyle bir türkü geçmektedir:

Gözeller bezenmiş toya giderler (Atmaca, 2018: 116).

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında şöyle bir türkünden de söz edilmektedir:

Dut ağacı boyunca
Dut yemedim doyunca
Yâri halvette gördüm
Sarılmadım doyunca (Atmaca, 2018: 323).

4.2.4.5. Ninniler

Ninniler, sözlü kültür ürünü olarak bebekler için söylenen ezgisel sözlerdir. Ninniler yeni doğan bebeklerin dil gelişimi için büyük bir önem taşımaktadır. Ninni kelimesinin manası tam olarak bilinmemektedir. “Anonim halk şiiri türlerinden birini karşılayan “ninni” kelimesinin kökeni ve ne zamandan beri kullanıldığı hakkında elimizde kesin bir bilgi yoktur. Bununla birlikte Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lügat'it- Türk adlı eserinde ninni karşılığı olarak “balu balu” ifadesi kullanılmış ve bu ikileme “Ninni, kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için böyle söylerler” şeklinde açıklanmıştır” (Coşkun, 2013: 501). Ninniler çocukların ana dilini öğrenmeleri için ilk aşamayı teşkil etmektedir. Yeni doğan bebeği rahatlatma ve uyutma gibi görevleri üstlenen ninniler eğitici bir rol de üstlenmişlerdir. Aşağıda dört farklı romandan dört farklı ninni bulunmaktadır.

Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı romanında Çiçek Nine bebeği uyutmak için aşağıdaki ninniye söyler:

Ninni dedim uyusun,
Allah versin, büyüsün.
Aslan'ımın koç oğlu,
Sen de aslan soyusun.

Görün aslan boyunu,
Ninesinin torunu.
Aslan dönsün askerden,
Yapsın oğul toyunu.

Mert yetmez merdimize,
Hak derman derdimize.
Sürgün mühleti bitsin,
Dönelim yurdumuza.

Çiçek Ninenin söylediği ninniden de anlaşıldığı gibi yaşanan büyük sürgün Ahıska Türkleri için her düşünceyi ve duyguyu etkilemektedir. (Ahıskalı, 2007: 261)

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında Saltanat Hanım bebeği uyutmak için şu ninniye söyler:

Ninnilerin benim olsun
Uykularım senin olsun
Sular gibi ömrün olsun
Ninni yavrum ninni

Ahıska Sürgünleri romanında Sona Nene Zeynep'in doğmamış bebeğine söyleyeceği ninniye ailesi ile paylaşır:

Ay gülüm ay gülüm aygülümsen.
Dünyada bir tene bir tenesen.
Gel benim gözümün garası,
Oğlumun oğlan balası.
Gurbanam men bunun boyuna,
Eller yığılsın toyuna (Demirkaya, 2019: 71).

Ahıska Sürgünü Menemşe romanında şöyle bir ninni geçer:

Nenni dedim uyutamadım, nenni balam nenni! (Topçu, 2016: 273).

4.2.4.6. Maniler

Maniler, farklı şekilde aktarılan ve halk arasında en çok kullanılan türlerden biridir. Hemen hemen her konuda maniler yazılmaktadır. Köy hayatının anlatıldığı romanlarda manilerin kullanılması sıklıkla görülmektedir.

Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı romanında bir bölümde şu dördlük geçmektedir:

Çok yalvardım rüzgar, yele,
Yağmura, buluda, sele.
Can çekişen bu garipten,
Selam götür bizim ele (Ahıskalı 2007: 299).

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında şöyle bir mani geçmektedir:

Ey felek senin elinden abad olan görmedim
Düşüp cengi darına geri gelen görmedim
Nice yüzbin Süleyman'lar hükmetti Gaf tan Gafa
Tahtında bir kakar olup bina salan görmedim (Aktaş, 2011: 163).

Gış günü tuttun yahamdan goymadın yaza gönül
Geyindin zeri zerbabı döndün gülgeze gönül
Geşt güzgar ettim âlemi bulmadım bir sadık yar
Geze geze men usandım sen galdım taze gönül (Aktaş, 2011: 332).

Aslım Karabağ'lıdır,
Başım yara bağlıdır,
Çözme tabip yaramı,
Yar eliyle bağlıdır (Aktaş, 2011: 453).

Ahıska Sürgünleri romanında Yusuf Muallim torunlarının sevincini görünce mani söylemeye başlar:

Bu yurdun tacı bağlar,
Meyvesi acı bağlar,
Ağrısı kardeş başı
Yine de bacı bağlar.

Gökte yıldız acemi,
Kim ola yavrum kimi.
Oğuldur annelerin
Canı, nefesi, demi (Demirkaya, 2019: 338).

Vatan Kokusu romanında şöyle bir mani geçmektedir:

Elimde sekiz para,
Dördü ak, dördü kara.
Açım yüreğimi, bak,
Altı kan, üstü yara... (Paşayeva 2016: 43).

Bostan ekili kaldı,
Çeper çekili kaldı,
Çok dilekler diledim,
O da dökülü kaldı(Paşayeva, 2016: 51).

4.2.4.7. Ağıtlar

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında Âşık Şenlik'e ait olan şu ağıda yer verilmiştir:

Ne zaman ki Emiroğlu söküldü
Köprüden çoluk çocuk suya döküldü.
Ananın babanın beli büküldü.
Alındı Ardahan yanar Osmanlı,
Urus geldi vay ki düştü Ardahan,
Bir günde kırdılar altı yüz kırk can,
Dağ taş kara giydi çoluk çocuk giryan,
Ağlaşır Ardahan Ali Osman diye (Osmanlı diye) (Aktaş, 2007: 198).

Mevlanın takdiri erişti başa/ Yüz çevirdi bakmaz kardaş kardaşa
Üç yüz altmış canı yaktı ataşa/ Koptu Nuh tufanı arşa dayandı.
Bir cenaze gördüm: Kan olmuş yüzü, / Pörtlemiş kenara sıçramış gözü
Üç yüz altmış canın sönmemiş közü,/ Yanan can dumanı arşa dayandı.
Altı yüz altmış can baktı kırıldı; / Çoğu yandı, geri kalan vuruldu.
Bu köyleri defteri artık dürüldü,/ Halinin yamanı arşa dayandı (Aktaş, 2007: 371).

Ahıska Sürgünleri romanında Ilgar, yolculuk yaptığı esnada bir evin önüne gelir. Evde biri ölmüştür. Bu aile de Ahıska'dan sürgün edilen ailelerden biridir. Annesi belli olan bir kadın ölünün üzerine şu ağdı yakar:

Ovaları güllü çiçekli, yamaçları ak sürülerle süslü yörük çadırli dağlarım. O dağların ayağına inen derelerim, ırmaklarım, buz gibi suları akan pınarlarım. Düşmanların kapısına kilit vurduğu sahipsiz kalan yurdum, yuvam. Kolları kelepçeli Sibiryalara sürülen kardeşlerim. Cehennem treninde yollarda ölüp kefensiz giden, üstünde Kur'an okunmayan milletim. Dedesinin, babasının malı-mülkü düşmanlara kismet olan yavrum! Kendisi de buralarda soğuktan, açlıktan ölen bey oğlum! Beyzade balam! Bütün bu azaplara dayanan canım, senin omzunda gidecektim. Şimdi seni ben taşıyacağım kara toprağa. Laylay, balam laylay (Demirkaya, 2019: 238).

4.2.4.8. Atasözleri

Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı romanında “Ne yapalım başa düşeni göz görür” şeklinde bir atasözü geçmektedir. (Ahıskalı, 2007: 172) Aynı romanda “Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın” (Ahıskalı, 2007: 173), “Büyüğün sözüne bakmayan uluya uluya kalır” (Ahıskalı, 2007: 179), “Kırk yıl kıyım olsa eceli yeten ölür” (Ahıskalı, 2007: 233), “Gurbetin cennetinde garip olmadansa; memleketimin cehenneminde yerli olmak daha efdaldır” (Ahıskalı, 2007: 238), “Sen sayını say, gör Allah ne sayıyor” (Ahıskalı, 2007: 252). “Dostun namerdinden, düşmanın merdi iyidir” (Ahıskalı, 2007: 260). “Her yerin ayrı bir soğan doğraması var” (Ahıskalı, 2007: 343) “Dertsiz gezen bir merkeptir” (Ahıskalı, 2007: 344). “Ağa sür dereye diyorsa süreceksin” (Ahıskalı, 2007: 345). “El başına gelen toydur”(Ahıskalı, 2007: 2007: 268), “Kaçıp gitsen de saçıp git” (Ahıskalı, 2007: 268), “Ayın on beşi karanlıksa on beşi aydınlıktır” (Ahıskalı, 2007: 287) şeklinde atasözleri de geçmektedir.

Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana romanında şöyle atasözleri geçmektedir: “Tatlı tatlı yemenin acı acı kusması var” (Ahıskalı, 2010: 67). “Bin işçiden bir başçı iyidir”(Ahıskalı, 2010: 128). “Ayının bin bir oyunu varsa armudun başınadır” (Ahıskalı, 2010: 173). “Turpun sıkından seyreği iyidir”(Ahıskalı, 2010: 209). “Öfke gelir göz kızarır, öfke gider yüz kızarır”(Ahıskalı, 2010: 255). “Akşamın hayrından, sabahın şerri iyidir”(Ahıskalı, 2010: 255). “Kör körü karanlıkta bulurmuş. Körle yatan şaşı kalkarmış. Arkadaşımı söyle, senin kim olduğunu söyleyeyim”(Ahıskalı, 2010: 359).

Dinmeyen Acı Kafkasya romanında komşuluk ilişkileri ve komşuluğun önemini anlatmak için şu atasözü kullanılır: “Anan atan kim? Yakın komşu” (Aktaş, 2007: 77). Aynı romanda “Sen tedbirini al takdiri Allah'a bırak. Tedbirde kusur edenler, takdirde

bahane bulur”(Aktaş, 2007: 106) “Gürültü istemeyen, bakırcı dükkânına girmezmiş” (Aktaş, 2007: 154). “Cami yıkılsa da mihrap yerinde kalır”(Aktaş, 2007: 255). “Otur oturduğun yerde ordu bozanlık etme”(Aktaş, 2007: 279).

Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin romanında: “Kız çocuğu bereket, erkek çocuğu devlettir”(Aktaş, 2011: 418). *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında: Eşeğin ölüsü ite bayram olur”(Sunel, 2017: 367). Şeklindeki atasözleri vardır.

Ahıska Sürgünleri romanında bazı atasözleri kullanılmıştır. “erken kalkan yol alır erken evlenen döl alır..” (Demirkaya, 2019: 24). “Mevlam neyler, neylerse güzel eyler” (Demirkaya, 2019: 111). “Yağmur ile yer yeşerir, dua ile er yeşerir” (Demirkaya, 2019: 158).

Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı? romanında şöyle atasözleri geçmektedir: “Söz büyüğün, su küçüğün”(Atmaca, 2018: 10). “Her şeyin bir vakti saati var, O vakit gelmeden bir şey olmaz”(Atmaca, 2018: 20). “Kısmet olmuyorsa, ne yaparsan yap olmuyor”(Atmaca, 2018: 38). “Cana geleceğine, mala gelsin”(Atmaca, 2018: 42). “Acı patlıcanı kırağı çalmaz”(Atmaca, 2018: 52). “Bir avuç altının olacağına bir avuç toprağın olsun”(Atmaca, 2018: 150). “Meyve veren ağacı taşlarlar”(Atmaca, 2018: 154). “Asil azmaz, bal kokmaz; kokarsa yağ kokar, onunda aslı ayrandır” (Atmaca, 2018: 345).

Emanet Kemer öyküsünde: “Kırk yıl kıyım olsa eceli yeten ölür”(Ahıskalı, 2008: 16). “Kızım ne umarsın bacından, bacın ölür acından”(Ahıskalı, 2008: 18). *İsyan* öyküsünde: “İt de gitti, ip te gitti” (Ahıskalı, 2008: 45). “Büyüğün sözüne bakmayan, uluya uluya kalır”(Ahıskalı, 2008: 46). *Seninle Seni Ararım* öyküsünde: “arasan bulunmaz belki rast gele”(Ahıskalı, 2008: 90). “Sen sayını say gör felek ne sayıyor”(Ahıskalı, 2008: 98). Şeklinde atasözleri kullanılmıştır.

SONUÇ

Ahıska Türkleri ile ilgili yapılmış olan tüm çalışmalar gibi çalışmamızda ilk önce sürgün meslesine dikkat çekilmiştir. Sürgün tüm kişi veya toplumlarda olduğu gibi Ahıska Türkleri için de büyük yıkımlar yaratmıştır. Ancak bu yıkım kişisel bir yıkımdan daha çok toplumsal bir yıkım veya kitlesel bir soykırıma dönüşmüştür. Ahıska Türkleri meselesi sadece sürgün olayının incelenmesi ile çözüme kavuşmamaktadır. Kafkasya ve Orta Asya'da kurulması ön görülen en küçük Türk birliğine bile tahamülü olmayan Rus yetkililer dönemin çıkarları doğrultusunda bir topluluğu yok etme eşiğine getirmişlerdir. Bundan daha da önemlisi günümüzde bile bu haksızlığa uğrayan toplumun haklarının iade edilmesi konusunun dile getirilmemesidir. Ahıska Türkleri birçok devlete dağıltığı için bu olay, uluslararası bir mesele halini almıştır.

Birçok ülke ve bölgede yaşayan bu topluluk büyük bir kültürel etkileşimi sağlamıştır. Bu etkileşim tarihsel süreç içinde Ahıska Türklerinin aleyhine işlemiştir. Ahıska Türklerinin kültürel zenginlikleri ve yaşam biçimleri maruz kaldıkları sürgünler ile birlikte mutasyona uğramıştır. Söz konusu ülkelerin kültürleri içerisinde bir erime süreci geçirmişlerdir. Her ne kadar buldukları yerler Türk devletleri olsa da kendi coğrafyalarının sağladığı imkânlar ve kaideler doğrultusunda şekillenmiş olan kültür ve yapılarını, kaybetmeye başlamışlardır. Böylece Kafkas kültüründen Orta Asya kültürene devşirilmiş bir topluluk ortaya çıkmıştır. Bu değişim ve dönüşüm her ne kadar ikinci bir planda çalışmalar içinde yerini alsa da önemli bir noktayı teşkil etmektedir.

Bu kültürel değişim edebiyat alanının zayıflamasına ve mevcut edebi birikimin ise değişmesi veya yok olmasına yol açmıştır. Ahıska Türkleri ile ilgili yapılmış olan folklorik çalışmalar değerlendirildiği zaman farklı devlet veya siyasi otoriteler gölgesinde gelişen/ilerleyen bir kültür birikimi görülmektedir. Ahıska Türkleri ile ilgili edebi birikim daha çok halk şiiri alanında yoğunlaşmış ise de öteki türlerde de önemli örnekler oluşturulmuştur. Masalllar, öyküler ve efsaneler bu örneklerin olduğu türlerdir. Ahıska Türkleri için yazılmış olan bu türler farklı devlet içinde farklı versiyonlarla görülmektedir. Roman türü için ise farklı bir ilerleme söz konusudur. Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan başta olmak üzere farklı devletlerin Türkçe lehçeleri ile kaleme alınmış romanlar vardır. Bu romanlarda da ortak nokta şüphesiz sürgün meselesi olmuştur. Türkiye'de kaleme alınan romanlar ise farklı bir çizgide ilerlemektedir. Türkiye'de yazılmış olan roman ve öyküler hem Ahıska Türkleri tarafından hem de bu konu üzerinde

araştırma yapmış kişiler tarafından kaleme alınmıştır. Ortak nokta sürgün meselesi olduğu gibi tarihsel süreç içinde yaşanmış farklı olaylara da dikkat çekilmiştir. Türkiye dışındaki Türk dünyasının ele alınması ve ortak Türklük bilincinin oluşturulması için önemli örneklerdir. Romanların edebi yönden incelenmesi ise ortak ve farklı konuların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ahıska Türklerini konu edinen roman ve öykülerde mutlu bir son hiç görülmemiştir. Olaylar ya kötü sonuçlanmış ya da yarım kalmıştır. Bu son Ahıska Türklerinin yıllardır yaşadığı duruma benzemektedir. Roman ve öykülerin incelenmesi daha çok ortak çalışmaların gerekliliğini doğurmuştur. Farklı coğrafyalarda yaşayan bir topluluğun farklı değerlendirmelerden daha çok ortak noktalar üzerinden ele alınması gerekmektedir. Roman ve öyküler şiir türünden farklı bir yol izlemektedir. Şiir türü, daha çok duyguları dile getirme, milli bilinci sağlama ve ortak kültürler içinde ilerleme fırsatı sağlamaktadır. Ancak roman ve öykü gibi türler birçok alanla ortak bir ilerleme göstermektedir. Yani tarih, biyografi, otobiyografi, belge, röportaj, anı, mektup gibi birçok tür romanın yan alanlarını oluşturmaktadır. Roman türü bu alanlarla birleşip yeni türler ortaya çıkarmış ve farklı değerlendirmelerin yapılmasını sağlamıştır. Ahıska Türklerini konu edinen romanlarda da böyle bir yapı söz konusudur.

Mircevat Ahıskalı'ya ait kitaplar birer nehir anlatı sağlayarak çağ/dönem romanı özelliği göstermişlerdir. Ahıskalı, serinin ilk kitabında sürgün olayını detayları ile anlatmıştır. İkinci kitapta da ilk kitaptan bazı kahramanları kullanmış ve kısıtlamaları konu edinmiştir. Serinin son kitabında da ilk ve ikinci kitapta yer alan kahramanlar kullanılmış ve Fergana Olaylarına dikkat çekilmiştir. Bunun yanı sıra serinin tüm kitapları birer belge roman özelliği de göstermiştir. Serinin üçüncü kitabında yazar, kurguladığı kahraman üzerinden kendi hayat öyküsüne de yer vermiştir. Bu yönü ile roman biyografik bir özellik de taşımaktadır. Gevher Dermirkaya Aktaş'a ait olan ilk ve ikinci romanlarda da birer nehir anlatı söz konusudur. Yazar, ilk romanda aile bireylerini anlatmış ve bu aile bireylerinden bazılarını ikinci kitapta da yer vermiştir. İlk kitapta yer alan bazı olaylar ikinci kitapta tamamlanmıştır. Ayrıca ilk kitap biyografi, ikinci kitap ise kendi yaşam öyküsünü anlatması münasebetiyle otobiyografik özellikler taşımaktadır.

Mikdat Topçu'nun romanı da biyografik özellikler göstermektedir. Ancak asıl hayat öyküsü anlatılan kahraman ikinci planda tutulduğu için anlatı daha çok metabiyografik roman özelliği göstermiştir. Bu roman da aktardığı belgeler ile birer belge roman özelliği

göstermektedir. Gerçek hayattan alıntı olduğu söylenen öteki romanlarda da buna benzer bir yapı söz konusudur. Niyazi Sanlı ve Zülal Kaya kaleme aldıkları romanların gerçek hayattan birer alıntı olduğunu aktarmışlardır. Bu romanlar daha çok belgesel bir anlatı sergilemişlerdir. Gevher Demirkaya'nın son romanı ile Ganire Paşayeva, Fırat Sunel ve Tayfun Atmaca'nın romanları ise birer tarih romanı özelliği göstermektedirler. Her ne kadar bu isimlendirmeler farklı tartışmalar ile ele alınmış olsa da tam anlamı ile kabul görmüş kesin bir tanımdan söz etmek mümkün değildir. Bu türlerin veya adlandırmaların kural ve kaideleri tüm yönleri ile saptanmamıştır. Ancak elde bulunan bilgiler neticesinde bu romanlar daha çok yukarıda zikredilen alanlar içinde değerlendirilebilir.

Ahıska Türkleri ile ilgili kaleme alınmış öyküler için de tarihi birer anlatı ifadesi kullanılabilir. Yazar, kaleme aldığı öyküler hakkında kitabının ön sözünde gerçek hayattan alıntılar olduğunu ifade etmiştir. Romanlarda birçok konu, olay, kahraman ve mekân ortak şekilde ele alınmışken öyküler de böyle bir bezerlik kısıtlıdır. Öykülerde daha çok farklı yaşantılar ve olaylar aktarılmaya çalışılmıştır.

Ahıska Türklerini konu edinen roman ve öyküler her ne kadar farklı birer kurgu veya tema üzerinde durmuş olsa da bir topluluğun ortak kaderini anlatmışlardır. Bu anlatım esnasında milli bir anlatımdan daha çok insani bir yaklaşım ön plana çıkarılmıştır. Vatansızlık ve siyasi politikalar noktasında Ahıska Türkleri sorunu bütün Türkler için önemli bir sorun ve olaydır. Yaşanılan işkence ve verilen kayıplar noktasında ise Ahıska Türkleri sorunu insani bir olay ve uluslararası yani küresel bir mesele haline gelmiştir. Emperyalist devletlerin sömürge ve asimile politikalarına maruz kalan bu topluluk günümüzde bile halen çözüme kavuşturulmayan bir sorun ile karşı karşıyadır.

Ahıska Türklerini asimile etmeye çalışan devletler için yapılması gereken en önemli adım Ahıska Türklerinin edebiyat sahasının geliştirilmesidir. Türk devletlerinde kaleme alınan roman ve öykülerin incelenmesi ve farklı disiplinler ile ortak bir çalışmanın yürütülmesi gerekmektedir. Bu adım hem mukayeseli edebiyat sahasının Türk edebiyatına sağlayacağı kazanımlar noktasında faydalı olacak hem de ortak Türk kültürünün bilinmeyen yönlerine dikkat çekecektir. Bu çalışmada yapılan incelemeler bu yolda yapılacak olan çalışmalar için ilk adımı teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

A. İncelenen Roman ve Öyküler

Ahıskalı, M. (2008). **Ahıskalı'dan Hikâyeler**, Bursa: Emin Yayınları.

Ahıskalı, M. (2006). **Gurbetten İniltiler**, Bursa: Emin Yayınları.

Ahıskalı, M. (2007). **Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı**, Bursa: Emin Yayınları

Ahıskalı, M. (2010). **Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana**, Bursa: Emin Yayınları.

Aktaş, G. D. (2007). **Dinmeyen Acı Kafkasya**, Ankara: Karma Kitapları.

Aktaş, G. D. (2011). **Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin**, Ankara: Sarkaç Yayınları.

Atmaca, T. (2018). **Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?**, Ankara: Sinova Yayıncılık.

Demirkaya, G. (2019). **Ahıska Sürgünleri**. Ankara: Dorlion Yayınları.

Kaya, Z. (2009). **Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)**, Ankara: Berikan Yayınevi.

Paşayeva, G. (2016). **Vatan Kokusu**, Ankara: Tulpars Yayınları.

Sanlı, N. (2003). **Aşka Son Bakış**, İstanbul: Da Yayıncılık.

Sunel, F. (2017). **Salkım Söğütlerin Gölgesinde**, (5. Baskı). İstanbul: Profil Kitap Maviağaç Kültür Sanat Yayıncılık.

Topçu, M. (2016). **Ahıska Sürgünü Menemşe**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

B. Genel Kaynaklar

Abbaslı, N. (2011). **Yüzyılın Soykırımı Hocalı**, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.

Açıkgöz, M. A. (2016). **II. Dünya Savaşı ve Sonrasında SSCB'deki Türk Göçleri**

(**Ahıska ve Kırım Tatarları**) (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Ahıskalı, M. (2010). **Ahıska Masalları ve Hikâyeleri**, Bursa: Emin Yayınları.

Akdeniz, S. (2012). “İntibâh Romanında Mekân Kullanımı”. **Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 1 (1), 3-21.

Akın, E. (2017), “Ahıska Sürgünü Menemşe” Adlı Romanda Halk Bilimi Unsurları”.

Hüsrev Akın (Ed.). **Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Bildiriler Cilt 1**. Erzincan: 49-60

Aksakal, E. (2019). “ Türk Kültüründe Eril Mekân Örneği: Köy Odaları”, **DOI: Folklor Edebiyat Dergisi**, 25 (98), 291-308.

Arslan, M. (2015). “ Kutsal ve Seküler Arasında: Hıdırellez ve Türbe Kültürleri Çevresinde Gelişen Eğlence Kültürü”. **Birey ve Toplum Dergisi**, 5 (10), 91-104.

Alacahan, G. (2016). **Otantik Öğrenmede Yerel Coğrafi Bilgi ve Halk Takvimi**

(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alpbaz, E. (2018). **Geri Dönüş Yasası Çerçevesinde Ahıska Türklerinin Gürcistan**

Cumhuriyeti’ne Dönüşü (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altın, K. (2017). “Kür ve Çoruh Boylarında Selçuklu Hâkimiyetindeki Kıpçaklar (Ahıska

Türkleri)”.Hüsrev Akın (Ed.). **Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Bildiriler Cilt 1**. Erzincan: 589-595.

Aydemir, M. (2018), “Bir Sürgünün Romanı: *Gurbetten İniltiler*”. Yusuf Söylemez (Ed.).

Uluslararası Kültür ve Bilim Kongresi Tam Metin Kitabı. Ankara: 144-150.

Aydınğün, A. ve Aydınğün, İ. (2014). **Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk**

Ulusötesi Aileler, Ankara: SFN Yayınları.

Babayeva, E. (2017), “Salkım Söğütlerin Gölgesinde Romanı’nda Ahıska Türkleri”.

- Hüsrev Akın (Ed.). **Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Bildiriler Cilt 1**.
Erzincan: 75-79.
- Balcı, U. (2012). “Franz Kafka’da Mekân ve Yabancılaşma”. **Sosyal Bilimler Dergisi**
(**The Journal of Academic Social Science Studies**), 5 (3), 35-41.
- Bayramov, F. (2006). **Ahıska Türklerinin Anayurda Dönüş Mücadelesi ve Fergana Olaylarının Türk Medyasına Yansıması** (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi).
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bekki, S. (1996). “Türk Mitolojisi’nde Kurban”. **Akademik Araştırmalar Dergisi**, (3),
16-28.
- Berktaş, F. (2012). **Tarihin Cinsiyeti**, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (2012). **Türk Mitolojisi Oğuzların- Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi**. çev. Recep Özbay, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Bozdoğan, A. (2008). **Romanda Türkiye Dışındaki Türk Dünyası**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bulut, R. (2017). “Zorunlu Göçe Tabi Tutulan Türkler Ahıska Türkleri”. **Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı**, 5 (49), 45-50.
- Coşkun, N. Ç. (2013). “Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım”. **Turkish Studies**, 8 (4), 499-513.
- Çay, M. A. (1985). **Türk Ergenekon Bayramı (Nevruz)**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Çetindaş, D. (2012). **Yeni Türk Şiirinde Destan** (Yayınlanmış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetindaş, D. (2014). “Türk Mitolojik Hayatına Ekofeminizm ve Metinlerarasılık Çerçevesinde Bir Yorum: *Su* Romanında Kam/Şifacı Kadın/Umay Ana ve Şamanizm”. **Türk Edebiyatına Açılan Pencere İnci Eginün Armağanı**. ed. Hülya Argunşah. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

- Davrishova, N. (2015). **Sovyetler Birliği'nin Sürgün Politikası ve Ahıska Türkleri Sürgünü** (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, N. (2019). **Oğuz Kağan Destanı**, İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Demiray, E. (2011). **Ahıska Türkleri Ağız** (Yayınlanmış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demiray, Erdinç (2012), "Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri", **Turkish Studies**, 7 (3), 877-885.
- Demiryürek, M. (2016). "Türk Dünyasını Tanıtıcı ve Birleştirici Rolü Bağlamında Roman". **Türk Bilimi Araştırmaları Dergisi**, (39), 93-113.
- Devrişheva, K. (2019). " Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü". **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (45), 333-352.
- Diñç, F. T. (2015). **Ahıska Türkleri (1800-1921)** (Yayınlanmış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Direk, Z. (2015), **Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar** (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dökmen, Z. Y. (2015). **Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dus, Q. (2014) **Fetiş İkâme**. çev. Tuna Erdem ve Seda Ergül, Ankara: Sel Yayıncılık.
- Etyemez, R. (2016). **Ahıska Türkleri Folkloru Üzerine Bir Araştırma (Kazakistan-Almatı Bölgesi)** (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Faigov, O. (2015). **Ahıskalı Türklerin Türk Basımında Sunum Biçimi 1944 Ahıska Sürgünü, 1989 Fergana Faciası, 2004 Krosnodar Göçü ve 2010 Kırgızistan Çatışması Örnek Olayları** (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, A. (2014). **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı**, (1. Baskı). Ankara: Akçağ

Yayımları.

- Güzeloğlu, C. (2017). **Kazakistan’da Çimkent Bölgesinde Sürgünde Yaşayan Ahıska Türklerinin Kültür Çatısı: Doğum, Düğün, Ölüm Adetleri** (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökdağ, B. A. (2012). “ Bir Yemin Olarak Evlilik Törenleri ve Evlenmeyle İlgili Pratikleri İfade Ederken Kullanılan Kelimelere Dair: Beşik Kertmek, Söz Kesmek Nikâh Kıymak”. **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, (33), 109-116.
- Görgülü, P. (2017), “Ahıska’da Ermeni Bir Gelin: Sara”. Hüsrev Akın (Ed.). **Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Bildiriler Cilt 1**. Erzincan: 145-150.
- Hart, L. (1999). **II. Dünya Savaşı Tarihi Cilt I**. çev. Kerim Bağrıaçık, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Hasanoğlu, İ. (2014). “25. Yıldönümü Münasebetiyle: Ahıska Türklerinin Fergana Faciası” **Bizin Ahıska**,
- Halidov, İ. (2011). **Ahıska Türklerinin Uluslararası Örgütler Nezdindeki Temasları** (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Humm, M. (2002). **Feminist Edebiyat Eleştirisi**. hzl. Gönül Bakay, İstanbul: Say Yayınları.
- İnan, A. (1966-1969). “Dede Korkut Kitabında Eski İnançlar ve Gelenekler”. **Türk Kültürü Araştırmaları**, (III-IV-V-VI), 145-157.
- Kırmızıbayrak, T. (2001). “ Kars İlinde Halk Elinde Yetiştirilen Yerli Irk Kazların Kesim ve Karkas Özellikleri”. **TÜBİTAK**, (26), 667-670.
- Koçak, A. (2019), “Sürgün ve Göç: Dut Ağacı’na Yansıyan Ahıska Türklerinin Sürgün Hayatı”. Rüstem Mürseloğlu (Ed.). **Sürgünün 75. Yılında Ahıska Türkleri**. İstanbul: 436-457.
- Kotan, D. (2019). **Türk Romanında Ahıska Türkleri** (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mustafayev, B. (2011). “Ermeni Devlet Terörünün Eseri: 26 Şubat 1992 Hocalı Soykırımı Üzerine”. **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, (29), 23-41.

Önal, Ü. (2008). **Ahıska Masalları ve Hikâyeleri**, Ankara: Meneviş Yayınları.

Önal, Ü. (2017), “Ahıska Mutfak Kültürü”. Hüsrev Akın (Ed.). **Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Bildiriler Cilt 1**. Erzincan: 525-535.

Önal, Ü. (2004). **Ardanuç- Ahıska Masalları ve Halk Hikâyeleri**, Ankara: Kalkan Matbaası.

Öner, N. A. Ş. (2013), “Vatansız Bir Halkın Sürgün Deneyimi: Ahıska Türkleri Örneği”,

VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar Bildiri Kitabı II. Muğla: 35-45.

Özbay, E. (2004), “Âdem- Havva- Lilith Figürleri İzleğinde Bir Olanaksızlık Miti: Aşk”. **İdil Dergisi**, 2 (10), 40-58.

Özdeş, E. (2018). **Rusların Kafkasya’daki Yayılma Politikası ve Ahıska Türkleri** (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ragibova, İ. (2008). **Kırgızistan’da Yaşayan Ahıska Türklerinin Folkloru**

(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sakallı, E. (2017), “Mircevat Ahıskalı ve Akrostiş Şiire Yeni Bir Dokunuş”. Hüsrev Akın (Ed.). **Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Bildiriler Cilt 1**. Erzincan: 181-187.

Sakallı, E. (2018), “Mircevat Ahıskalı’nın Romanlarında Ahıska Türklerinin Sürgünü ve Göç”. Ercan Oktay (Ed.). “**Göç, Yoksulluk ve Kimlik**” **Uluslararası Orta Asya Sempozyumu Bildiriler Kitabı**. Bışkek: 86-94.

Seferov, R. ve Akış A. (2008). “Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış”. **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (24), 393-411.

Sever, M. (2004). “Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve”,

- Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**, (16), 95-109.
- Sevsay, H. (2017). “Ahıska Türkleri ve Diaspora”. Hüsrev Akın (Ed.). **Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Bildiriler Cilt 1**. Erzincan: 227-239.
- Sinmez, Ç. Ç. ve Yiğit, A. (2014). “Sivas Folklorunda Davar Yüzü (Saya Gezme) ve Koç Katım Töreni”. **Lokman Hekim Journal**, 4 (1), 19-25.
- Sönmez, V. (2010). “Hz. İbrahim’in Tabi Olduğu Hak Din ve Tevhidi İspat Metodu”, **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 12 (1), 147-181.
- Sümbüllü, Y. Z. (2011). “Höllük Kavramı ve Uygulaması Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”. **Turkish Studies**, 6 (1), 1801- 1806.
- Sümbüllü, Y. Z. (2004). “Eski Türklerde Defin Şekilleri Üzerine Bir İnceleme”. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4 (2), 61-72.
- Sümbüllü, Y. Z. (2004), “Tıbbî ve Mistik Folklor Açısından Aşerme”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, (23), 133-143.
- Şahin, M. F. (2014). **Türk Dış Politikasında Ahıska Türkleri** (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topçu, D. (2018). **Ahıska Türklerinin Sosyo- Kültürel Özellikleri İle İlgili Sosyolojik Bir Araştırma (İnegöl Örneği)** (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk, H. (2014). “Salkım Söğütlerin Gölgesinde Romanın Sosyolojik Açından Değerlendirilmesi”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)**, (52), 163-179.
- Türkdoğan, O. (1966-1969). “Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği”. **Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Ankara Yayınları**, (III-IV-V-VI), 197-213.
- Uludağ, H. (2018). **Kazakistan’da Yaşayan Ahıska Türkleri’nin Folklorunun İncelenmesi** (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi (2012). İzzetgil E. **Ahıska**

Sorunu: Sürgün, Yurda Dönüş Mücadelesi ve Son Gelişmeler Raporu. Rapor No: 7. Ankara: USGAM.

Üren, M. (2015), **Kimlik, Çıkar ve Jeopolitik Ekseninde Ahıska Türkleri Sorunu**

(Yayınlanmış Doktora Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yeşil, Y. (2015). “ Muskanın Tarihsel ve İşlevsel Açıdan Değerlendirilmesi ve Bu Bağlamda Zeyneddin Baba Örnekleme”. **Türkbilig**, (30), 49-58.

Yılmaz, A. (2006). “Türk Romanında Ahıska Türklerinin Dramı: Aşka Son Bakış”. **Milli Folklor Dergisi**, (69), 46-57.

Yılmaz, A. (2020). **Türk Romanında Ahıska Türkleri**, Ankara: İlbilge Yayınları.

Yüzbey, İ. (2008). “Ahıskalı Türkler ve Kültürleri”. *Turkish Studies*, 3 (7), 679-706.

ZEYREK, Yunus (2001), **Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri**, Ankara:

http://www.ahıska.org.tr/kitap_muhteviyat/ahıska%20bolgesi%20ve%20ahıska%20turkleri.pdf

Zeyrek, Y. (2008). “Tarihin Okunmamış Sayfası: Ahıska”, **Uluslararası Hukuk ve Tarih Dergisi**, (5-6), 2-24.

EKLER

Ek 1

Kapalı/İç/Dar Mekânların Romanlara Dağılımı

Romanlar	Kapalı/İç/Dar Mekânların Romanlara Dağılımı
<i>Aşka Son Bakış</i>	Tren vagonu, Hatice'nin evi, Kemal'in evi, Muhsin Beyin okulu, İhtiyar Dedenin evi, Hava alanı, Kars'ta ki akrabaların evleri
<i>Gurbetten İniltiler</i>	Tren vagonu, Hatice'nin evi, Kemal'in evi, Muhsin Beyin okulu, İhtiyar Dedenin evi, Hava alanı, Kars'ta ki akrabaların evleri
<i>Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı</i>	Eşmet Ekenin evi, Nazife Halanın kulübesi, Kolhoz reisinin evi, Kolhoz İdaresi, Köy Muhtarlığı, Ahmet Emminin evi, Esvendiyyar Emminin evi, Resul Emminin evi
<i>Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana</i>	Cömert'in evi, Vatan'ın evi, Törebek'in dünürünün evi, Askeri poligon, Otogar, Belediye binası, Emniyet Müdürlüğü, Valilik, Moskova'daki otel
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	Hasan Ağanın Suhara Köyündeki evi, Hasan Ağanın Ahıska'daki çiftliği, Şirin Hanımın çiftliği, Etyen Paşanın evi, Sara'nın evi, Ferhat'ın evi, Agop'un evi, Kırkor'un evi, Kasımoğlu Hasan Ağanın evi, İskender Ağanın evi, Sarıkamış'taki hastane
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	Afyon'daki hastane, Ankara'daki otel, Ardahan'daki Mikayil'in evi ve dükkanı, Gence'deki Şirin Hanımın evi, Erivan'daki otel, Sara'nın evi, Sara ve Mürsel'in Erivan'da tuttıkları ev, Sara ve Mürsel'in Bakü'de tuttıkları ev, Bakü'deki lokanta, Han Babanın toplantı yaptığı yerler, Tiflis'teki han, Batum'daki Sara ve Mürsel'in kaldığı çiftlik, Tren istasyonları, Suhara Köyündeki Emrah Ağaların evi, Kasım Ağaların evi, Köy odası, Köy mezarlığı, Cami
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	Ahıska'daki Yusuf Muallim'in evi, Ilgar'ın evi, Nazlı ve Eşref'in evleri, Tiflis'teki okul, Tiflis'teki komünist parti binası, Tiflis'teki hapisane, Moskova'daki hapisane, Sibiry'a'daki toplama kampı, tren vagonları, Fergana'daki Yusuf Muallim'in evi, Halil'in evi, Nebi'nin evi, Bakü'deki ev ve Ilgar'ın yolculuk esnasında uğradığı evler, Ahıska Türkleri için yapılan toplantıların yapıldığı yer
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	Gülperi'nin evi, Molla Süleyman'ın evi, şehirdeki han ve Mehmet'in yolculuk sırasında gittiği evler
<i>Vatan Kokusu</i>	İsmail Dedenin evi, Boğaz Köprüsü ve üniversite, Leyla Ninenin evi, Ahıska'daki ev

Ek 1 Devamı

<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	İsmail'in evi, Süleyman Tadanın evi, Köy odası, Köy camisi, Köy değirmeni, Yunusbeg'in evi, Tiflis'deki hapisane, Mariya'nın evi, Ormandaki askeri bina, Tren vagonu, Köprü Başı Köyündeki baraka ve ev, Hasanya'daki ev, İstanbul'daki ev
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	Tren Vagonu, Kalenin kulesi, köy mezarlığı, köy okulu ve Ahmet Ağanın evi ile Hevot Köyündeki Şota'nın büyük ceviz ağacının altındaki evi, Eminyet binası Pazar yerindeki dükkânlar
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	Köydeki ev, Tren vagonları, Namazgâh şehrindeki ev, lise, üniversite, bakkal, Ruhişen'in evi, Gazete binası, Şahbender'in görev yaptığı okul, Nezenni'nin yeni evi, hastane, Taşkent havaalanı, yurt, Camisaf Ağanın evi, Şadiman Dayı'nın evi, askeriye, Teymur Dayının evi, Hacı'daki hava alanı

Kaynak: Sanlı, 2003: 9-152, Ahıskalı, 2006: 9-175, Ahıskalı, 2007: 7-346, Ahıskalı, 2010: 11-398, Aktaş, 2007: 5-394, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Kaya, 2009: 7-200, Paşayeva, 2016: 3-55, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıda ve aşağıda yer alan tablolarda incelenen romanlar içerisindeki tüm mekânlar ele alınmıştır. Tablonun sol tarafına romanlar sağ tarafına ise kategorilere ayrılan tüm mekânlar yerleştirilmiştir. Romanlar ve söz konusu tüm mekânlar karşı karşıya denk gelecek şekilde yerleştirilmiştir.

Ek 2

Açık/Dış/Geniş Mekânların Romanlara Dağılımı

Romanlar	Açık/Dış/Geniş Mekânların Romanlara Dağılımı
<i>Aşka Son Bakış</i>	Batum'a bağlı bir köy, İstanbul, Almaata, Kars, Deli Ramazan'ın tarlası, Cemal'in trenden atladığı arazi, İhtiyar Dedenin bahçesi
<i>Gurbetten İniltiler</i>	Ahıska'ya bağlı bir köy, Aslan Emminin dükkânın önü, Köy meydanı
<i>Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı</i>	Mirzeçöl, Karakışlak, Kızılsafak, Pamuk tarlaları, Köy yolları
<i>Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana</i>	Gülistan, Fergana, Fergana'nın Kuvasay, Taşlak, Vodstroy Merkez, Vodstroy Sovhoz, Yarmazar, Hlopzavod, Kokan, Riştan, Frunze, Margilan, Namangan Akaltın, Baht ve Çinas ilçeleri ile Fergana'nın Caddeleri, sokak araları, evlerin avluları, tarlalar ve bahçeler, Kazakistan'ın Çimkent Bölgesi, Azerbaycan
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	Ahıska, Kasımlı Köyü, Tiflis, Suhara Köyü, Ardahan, Kars, Çıldır, Sarıkamış, Suhara Köyündeki mezarlık, Suhara Köyündeki nehir kenarı, Çıldır'daki civar köyler ve dağlar, Kafkasya genelindeki bazı yollar
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	Afyon, Ankara, Kars, Sarıkamış, Ardahan, Çıldır, Gence, Erivan, Bakü, Tiflis, Batum ve Suhara Köyü, Suhara Köyündeki mezarlık, Kavak Çayı, Gök Dağı, Türkiye-Gürcistan sınırı, Kafkasya bölgesindeki bazı yollar ve bölgeler
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	Ahıska, Tiflis, Moskova, Sibirya, Fergana, Bakü, Ahıska'daki bahçeler, Posof Çayı, Ilgar'ın evinin bahçesi, Tiflis'e giden yol, sürgün esnasında gidilen yollar, Ilgar'ın sürgün esnasında ve ailesini bulmak için yaptığı yolculukta kullandığı yollar, Fergana Vadisi, Kolhoz tarlaları, Fergana'daki evin bahçesi, Bakü'ye gidilen yollar, Bakü'deki evin bahçesi
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	Ahıska, Çorum, Elmalı Köyü, Kars, Mehmet'in yol üstünde gittiği köyler, Çatışmaların olduğu dağlar, Köy mezarlığı
<i>Vatan Kokusu</i>	Ahıska, İstanbul, Kazakistan, Mezarlık

Ek 2 Devamı

<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	Ahıska, Sahan Köyü, Abastuman Köyü, Tiflis, Yalta, Fergana Vadisi, Kuvasoy, Köprübaşı Köyü, Hasanya ve İstanbul
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	Ahıska, Ahıska'ya bağlı Orsep ve Hevot Köyleri, Okul bahçesi, Tiflis, Svanetya, Petrograd, Bakü, Sırderya, Hazar Denizi, Fergana Vadisi, Urael Deresi, Köy mezarlığı, Pazar yeri
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	Ahıska ve Ahıska'daki Köy, Özbekistan (Taşkent, Fergana ve Namâzgah), Kırgızistan (Bişkek, Mayevka Köyü), Azerbaycan (Bakü, Hocalı Kasabası, Zeynelabidin Kasabası), Şehirdeki ormanlık alan, Fergana'daki sokaklar, Bişkek Şehir merkezi, Çay bahçesi, Camisaf Ağanın evinin bahçesi, Bakü'deki çay bahçeleri, Azatlık Meydanı, İçeri Şehri, Hocalı'daki orman

Ek 3

Orta Asya'da Geçen Mekânlar

Romanlar	Özbekistan	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan
<i>Aşka Son Bakış</i>	-	-	Almaata	-
<i>Gurbetten İniltiler</i>	-	-	-	-
<i>Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı</i>	Mirzeçöl	-	-	-
<i>Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana</i>	Gülistan Fergana	Adı verilmeyen bir kasaba	Çimkent	Oş
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	-	-	-	-
<i>Sara Ahıska'da Bir Ermeni Gelin</i>	-	Bakü Gence	-	-
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	Fergana	Bakü	-	Aşkabat
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	-	-	-	-
<i>Vatan Kokusu</i>	-	-	Yeri belli olmayan bir köy	-
<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	Yalta Kuvasoy Fergana Vadisi	Hasanya	-	-
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	Sırdeya Fergana Vadisi	Bakü Hazar Denizi	-	-
<i>Dut Ağacı Ahıska'dan Geriye Ne Kaldı?</i>	Taşkent Fergana Namazgâh	Bakü Hocalı Zeynelabidin	-	Bişkek

Kaynak: Sanlı, 2003: 9-152, Ahıskalı, 2006: 9-175, Ahıskalı, 2007: 7-346, Ahıskalı, 2010: 11-398, Aktaş, 2007: 5-394, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Kaya, 2009: 7-200, Paşayeva, 2016: 3-55, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda romanlarda Orta Asya coğrafyasında adı geçen mekânların bulunduğu yerlere dikkat çekilmiştir. Tablo beş sütundan oluşmaktadır. Soldan ilk sütunda söz konusu romanlar geriye kalan sütünlarda ise sırası ile Özbekistan, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan ülkeleri verilmiştir. Her romanda geçen şehir veya kasaba bulunduğu ülkeye denk gelecek şekilde bir sonraki sütunda paylaşılmıştır.

Ek 4

Kafkasya ve Türkiye’de Geçen Mekânlar

Romanlar	Gürcistan	Rusya	Ermenistan	Türkiye
<i>Aşka Son Bakış</i>	Batum	-	-	İstanbul/Kars
<i>Gurbetten İniltiler</i>	Ahıska	-	-	-
<i>Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı</i>	Ahıska	Sibirya	-	-
<i>Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana</i>	Ahıska	Moskova	-	-
<i>Dinmeyen Acı Kafkasya</i>	Ahıska/Tiflis	-	-	Ardahan/Kars Sarıkamış/Çıldır
<i>Sara Ahıska’da Bir Ermeni Gelin</i>	Tiflis/Batum	-	Erivan	Ankara/Afyon Ardahan/Kars Sarıkamış/Çıldır
<i>Ahıska Sürgünleri</i>	Ahıska/Tiflis	Sibirya	-	Iğdır
<i>Kardaki Ayak İzleri (Ahıska Türklerinin Dramı)</i>	Ahıska	-	-	Kars/Çorum
<i>Vatan Kokusu</i>	Ahıska	-	-	İstanbul
<i>Ahıska Sürgünü Menemşe</i>	Ahıska/Tiflis	-	-	İstanbul
<i>Salkım Söğütlerin Gölgesinde</i>	Ahıska/Tiflis	Svanetya Petrograd Leningrad	-	-
<i>Dut Ağacı Ahıska’dan Geriye Ne Kaldı?</i>	Ahıska	-	-	-

Kaynak: Sanlı, 2003: 9-152, Ahıskalı, 2006: 9-175, Ahıskalı, 2007: 7-346, Ahıskalı, 2010: 11-398, Aktaş, 2007: 5-394, Aktaş, 2011: 9-574, Demirkaya, 2019: 7-396, Kaya, 2009: 7-200, Paşayeva, 2016: 3-55, Topçu, 2016: 8-316, Sunel, 2017: 7-398, Atmaca, 2018: 5-423.

*Yukarıdaki tabloda romanlarda Kafkasya ve Türkiye coğrafyasında adı geçen mekânların bulunduğu yerlere dikkat çekilmiştir. Tablo beş sütundan oluşmaktadır. Soldan ilk sütunda söz konusu romanlar geriye kalan sütünlarda ise sırası ile Gürcistan, Rusya, Ermenistan, Türkiye ülkeleri verilmiştir. Her romanda geçen şehir veya kasaba bulunduğu ülkeye denk gelecek şekilde bir sonraki sütunda paylaşılmıştır. Bu işlem alt alta bir sonraki romana devredilecek şekilde devam etmiştir.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı-Soyadı : Vedat ŞEN
Doğum Tarihi ve Yeri : 10.01.1995 Van
e-mail : vedatsen123@hotmail.com

Eğitim

Derece	: Üniversite	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	:	
Lisans	: ErzurumTeknik Üniversitesi	2018
Lise	: Cumhuriyet Anadolu Lisesi	2014
Bildiği Yabancı Diller	:	

Bilimsel Faaliyetler

Proje :
Makale :
Kongre : II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, (Ağrı, İbrahim Çeçen Üniversitesi, 2017),
: I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni, (Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 2017).
Sempozyum : I. Uluslararası Gümüşhane Sempozyumu, (Gümüşhane, Gümüşhane Üniversitesi, 2018).

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar :
Staj : Yıldızkent İMKB Anadolu Lisesi